Teodoras

NARBUTAS

LIETUVIŲ *tautos* ISTORIJA

CYFRA WITOLDA

na chorągwi niesionej

Teodoras NARBUTAS

LIETUVIŲ *tautos* ISTORIJA

ŠEŠTAS TOMAS

VYTAUTO VALDYMAS XV AMŽIUJE

VILNIUS MINTIS 2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Versta iš:
Narbutt T. Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839.

Iš lenkų kalbos vertė
ADOMAS SUBAČIUS

Specialioji redaktorė REDA GRIŠKAITĖ
Redaktorė Renata Ustilaitė

Knygos leidimą parėmė

LIETUVOS
KULTŪROS
TARYBA

Viršelis sukurtas pagal dailininko Alfonso Žviliaus seriją

© Vertimas iš lenkų kalbos,
Adomas Subačius, 2019
© Vertimas iš lotynų kalbos,
Dalia Bikauskienė, 2019
© Vertimas iš vokiečių kalbos,
Rimvydas Petrauskas, 2019
© Vertimas iš senosios rusų
kalbos, Nadežda Morozova, 2019
© Įvedamasis straipsnis, paaiškinimai,
papildymų vertimas,
Reda Griškaitė, 2019
© Įvedamasis straipsnis,
Rimvydas Petrauskas, 2019
ISBN 978-5-417-01113-9
© Serijos dailininkas, Alfonsas Žvilius, 2019
© Mintis, 2019
© Lietuvos istorijos institutas, 2019

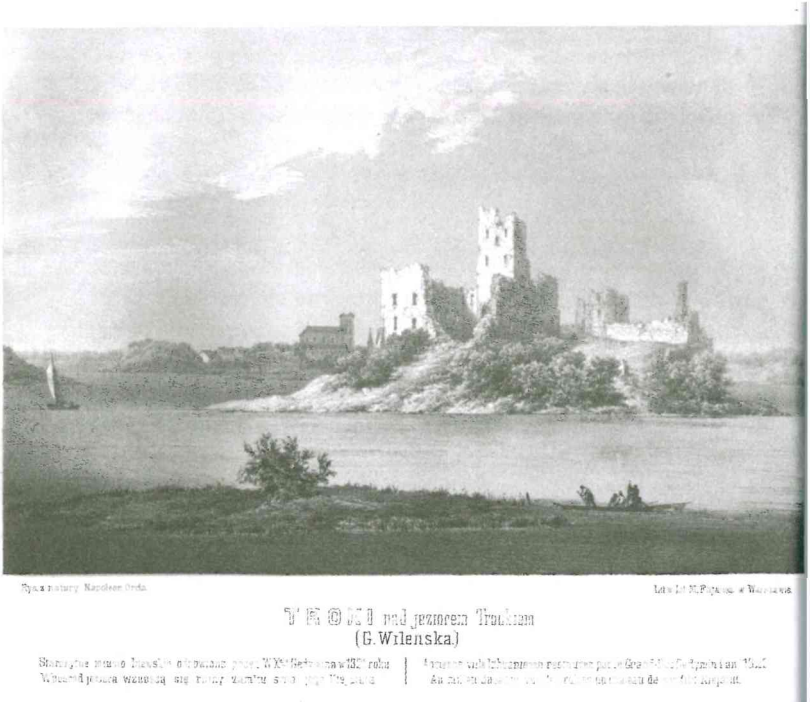

Trakai. N. Ordos piešinys, M. Fajanso litografija. XIX a. antroji pusė // Lietuvos nacionalinis muziejus. – IMik 1794-34

TEODORO NARBUTO *VYTAUTINĖ* LIETUVOS ISTORIJA

Aš, rašydamas Lietuvos istoriją, neįstengiau nieko daugiau, kaip sistemingai išdėstyti įvykius, kuriuos jau anksčiau buvo išdėstę mano pirmtakai, o ir aš pats

Teodoro Narbuto laiškas Adamui Tytusui Dzialyńskiui, 1841 m. lapkričio 1 d.

Brangus buvo lietuvių tautai atminimas šio didžio žmogaus, nematytai išugdžiusio šios tautos galią, kurios gal pavydėjo Europos monarchai ir kuri buvo verta pavydo. Tačiau šis atminimas mus pasiekia tik iš dalies – per Dlugošo raštus ir to meto archyvų šaltinius

Teodoras Narbutas. Lietuvių tautos istorija. – T. VI. – 1839 m.

1837 m. rugsėjo 3 d. Šiaurių dvare (Gardino gubernija, Lydos apskritis) 53-ejų metų Teodoras Narbutas (Teodor Mateusz Ostyk-Narbutt, 1784–1864) *vytautinio* „Lietuvių tautos istorijos" (toliau – LTI) tomo[1] pratarmėje įrašė:

> Nes aš pats save lyginu su berniuku, kuris, atėjęs prie jūros, pakrantėje užliejusios kitados galingo miesto griuvėsius, rado mozaikinio paveikslo daleles, suskaldytas, išbarstytas ar vandens paglemžtas. Sužavėtas kūrinio grožio, pradėjo rinkti skeveldras ir dėlioti jas pagal senąją simetriją. Sudėliojo iš tikrųjų tik kontūrus ir daug detalių atskleidė, tačiau mato, kiek dar daug stinga. Tad neturėdamas kuo užpildyti tuštumų, žvelgia į nepermatomą vandens plynę, skeveldras pasiglemžusią, dūsaudamas laukia tos akimirkos, kada jūra išmes akmenėlį, priklausantį šiai mozaikai, laukia, laukia ir galiausiai pats paskęsta šioje amžių naikos bedugnėje[2].

[1] *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839.

[2] Žr. šio leidinio p. 84.

Šiose eilutėse galime atpažinti būdingą istoriko būseną šaltinių stygiaus akivaizdoje, tačiau šiuokart LTI autorius kiek koketavo[3]. Jo kuriamai mozaikai akmenėlių staiga radosi visai nemažai. Ką tik, 1834 ir 1836 m., Johannesas Voigtas (1786–1863) vieną po kito paskelbė „Prūsijos istorijos" VI ir VII tomus[4], kurie buvo paremti unikalia medžiaga iš Vokiečių ordino archyvo Karaliaučiuje. Šie tomai kaip tik apėmė T. Narbutą dominantį laikotarpį nuo 1393 iki 1441 m. Nors šį istoriografijos opusą lydėjęs J. Voigto daugiatomis šaltinių leidinys „Prūsijos diplomų kodeksas" pasirodė (neskaitant pirmojo tomo) jau T. Narbutui pabaigus rašyti savo veikalą[5], vis dėlto archyvinių dokumentų ir korespondencijos citatomis prisodrinta „Prūsijos istorija" buvo tikra žinių ir įkvėpimo kasykla. Istorinio kritinio metodo požiūriu J. Voigto kūrinys dar nesiekė netrukus nustatytų istoriografinių Leopoldo von Ranke's (1795–1886) ir Johanno Gustavo Droyseno (1808–1884) standartų, bet suteikė milžinišką postūmį Vokiečių ordino istorijos pažinimui[6]. Veikalas neapsiribojo politine istorija. Kaip VI tomo pratarmėje nurodo J. Voigtas, antroji knygos dalis skirta Ordino administracijai ir vidinei struktūrai (orig.: *Verwaltung und Verfassung*)[7] aptarti – net ir atsižvelgiant į santykinai gausų (apie tai dar bus kalbama) Ordino šaltinių korpusą, tai buvo išties sudėtingas ir pionieriškas sumanymas.

---

[3] Tiesa, šaltinių skurdumu skundėsi kone visi tuo metu apie Lietuvos praeitį rašę autoriai. „Sunkiausia rašyti apie Lietuvą – Lietuvoje", – teigė ir T. Narbuto bičiulis ir korespondentas Ignacijus Žegota Onacevičius (Ignacy Żegota Onacewicz *vel* O'Nacewicz, 1780 *vel* 1781–1845). Žr. *Griškaitė R.* Penktasis „Lietuvių tautos istorijos" tomas: nuo Gedimino mirties iki mūšio prie Vorsklos // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – Vilnius: Mintis, 2001. – P. 59.

[4] *Voigt J.* Geschichte Preußens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens. – Bd. VI–VII. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1834–1836. Iš viso 1827–1839 m. pasirodė devyni „Prūsijos istorijos" tomai. J. Voigto veikalą T. Narbutas naudojo ir ankstesnėse LTI knygose, tačiau archyvinės medžiagos požiūriu naujieji tomai ženkliai pranoko senesnius.

[5] Codex diplomaticus Prussicus / Hrsg. von J. Voigt. – Bd. II–VI. – Königsberg: bei den Gebrüdern Bornträger 1836–1861.

[6] *Maschke E.* Johannes Voigt als Historiker // Altpreußische Forschungen. – Bd. V. – 1928. – S. 93–135.

[7] *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. V. – S. V.

Iš Tiuringijos kilęs ir Jėnoje istoriją, filosofiją bei teologiją studijavęs J. Voigtas, beje, T. Narbuto bendraamžis, 1817 m. gavo kvietimą tapti Karaliaučiaus universiteto Pagalbinių istorijos mokslų profesoriumi ir Prūsijos valstybinio archyvo direktoriumi. Jis pirmasis ištyrė ir iš dalies aprašė milžinišką ir įspūdingos informacinės vertės Ordino laiškų archyvą (orig.: *Ordensbriefarchiv*). Šio šaltinio komplekso potencialą buvo galima nujausti jau iš ankstesnių, kaip antai Augusto von Kotzebue (1761–1819) publikacijų[8], todėl LTI autorius parodė tikrą istoriko nuovoką pasirūpindamas užsakyti nuorašus iš šio archyvo.

Todėl naujasis, T. Narbuto LTI VI tomas, kurį sudaro vienuolikta ir dvylikta knygos, skiriasi nuo ankstesnių. Tai gal net savotiškas lūžis šio istoriko kūryboje – šaltiniotyriniu ir kritiniu požiūriu, atitrūkimas nuo Motiejaus Strijkovskio (Maciej Stryjkowski *vel* Mathias Strycovius, ~1547–1593) ir Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (Wojciech Wijuk-Kojałowicz, 1609–1677) veikalo kronikų linijos[9]. Pagrindinė knygos originalioji vertė – tą galima pasakyti

[8] *Kotzebue A.* Preußens ältere Geschichte. – Bd. I–IV. – Riga: bey Carl Johann Gottfried Hartmann, 1808.

[9] Daugiau apie T. Narbuto požiūrį į istorijos rašymą ir istorijos šaltinius žr.: *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas // Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui: epistolinis dialogas. – Vilnius: Mokslas, 1996. – P. 11–170; *Krapauskas V.* Nationalism and Historiography: The Case of Nineteenth-Century Lithuanian Historicism. – New York: distributed by Columbia University Press 2000; *Litwinowicz-Drożdziel M.* O starożytnościach litewskich. Mitologizacja historii w XIX-wiecznym piśmiennictwie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego (Biblioteka Literatury Pogranicza. – T. XVII). – Kraków: Universitas, 2008; *Błachowska K.* Wiele historii jednego państwa. Obraz dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego do 1569 roku w ujęciu historyków polskich, rosyjskich, ukraińskich, litewskich i białoruskich w XIX wieku. – Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2009; *Ragauskas A.* Ar istorikas Teodoras Narbutas (1784–1864) buvo istorijos šaltinių falsifikuotojas? // Acta Humanitarica Universitatis Saulensis. – T. IX (2009): *Kultūrinės atminties kaita ir lokalinė istorija* / sudarė R. R. Trimonienė. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2009. – P. 324–335; *Полехов С. В.* Рукопись Теодора Нарбута в собрании Исторической библиотеки // Библиотека и история. Сборник материалов международной научной конференции 18–19 ноября 2008 года. – Москва: Государственная публичная историческая библиотека России, 2010. – С. 109–121 ir kt.

jau iš anksto – yra Vokiečių ordino archyvo medžiagos (nors ir daugiausia tarpiškai – iš J. Voigto knygos) panaudojimas[10]. Todėl nestebina, kad maždaug pusę visos knygos apimties sudaro tiesiogiai santykius su Ordinu liečiantys dalykai[11]. Šis dominavimas kiek mažėja po 1410 m., o ypač po 1422 m. (Melno taikos), tačiau apskritai paskutinieji Vytauto valdymo metai (neskaitant karūnacinės istorijos) knygoje nušviesti kur kas trumpiau. J. Voigto įtaka tiek knygos sandaros, tiek turinio požiūriu matyti ir iš to, kad gana plačiai perteikiami tiesiogiai Lietuvos nelietę Ordino santykių su Lenkija epizodai, nors šiaip Lenkijos reikalams knygoje vietos skiriama nedaug. Todėl natūralu, kad T. Narbuto tekstas ne tik išsamesnis, bet ir labiau patikimas ten, kur kalbama apie Ordiną, Zigmantą Liuksemburgą ir Lenkiją, nei Rusią ar totorius. Toks buvo tuometinės istoriografijos žinių lygis, tokia situacija, tiesą sakant, išlieka ir dabar[12]. Didžioji Vytauto laikų istorijos dalis pažįstama tik dėl išskirtinio Vokiečių ordino archyvo. O neturėdamas patikimų šaltinių apie totorius, LTI autorius epochos dvasia kompiliavo legendomis apipintus tekstus, pridėdamas savų samprotavimų, kaip kad chano vardo Girėjaus etimologiją iš lietuviško žodžio „geras“[13]. Beje, etimologija dar nuo kronikų laikų buvo ne tik visiškai įprasta istoriografinė praktika, bet ir, šiuo konkrečiu atveju, proga pademonstruoti tam tikrą lietuvių kalbos mokėjimą.

T. Narbuto knygų sandara savo griežta pametinių užrašų chronologija tęsia Viduramžių ir ankstyvųjų Naujųjų laikų kronikų tradiciją. Tik kartais chronologinę įvykių seką trumpam nutraukia „Pastebėjimais“ įvardyti poskyriai. Knygą užbaigia Vytauto biografijai ir šeimai skirti poskyriai, lakoniška paskutinė dalis

[10] Pirmieji ženklai matyti jau LTI V tome, kuriame remtasi J. Voigtu ir šiek tiek naudota Karaliaučiaus archyvo medžiaga.

[11] LTI VI tomą sudaro tęstiniai poskyriai (paragrafai) 1469–1675. Iš 207 poskyrių net 127 priskirtini santykių Ordino tematikai. Šis teminis dominavimas ypač ryškus iki 1410 m. (iš 110 poskyrių net 85).

[12] Plg. naujausią Vytauto biografiją: *Nikodem J.* Witold wielki książę litewski (1354 lub 1355–27 października 1430). – Kraków: Avalon, 2013.

[13] Žr. šio leidinio p. 416, išnašoje 587.

„Valstybės vidaus padėtis" ir septyni priedai. Tai politinė įvykių istorija, kurioje aiškiai dominuoja santykių su kaimyninėmis šalimis aprašymas, autoriui keliaujant tarp Ordino, Rusios, totorių, Lenkijos. Be abejo, tokia konstrukcija nulemta šaltinių – vidaus politinei situacijai, o dar labiau socialinei ir ekonominei šalies būklei išnagrinėti tuo metu Lietuvoje nebūta nei duomenų, nei tyrimo tradicijos. Dėstymo metodas kompiliacinis, mėginant komponuoti įvairių šaltinių medžiagą, pasitelkiant ilgokas šaltinių citatas[14]. Tiesa, chronologinis dėstymas leidžia detaliau aiškintis įvykių logiką ir kai kur autoriaus bandymai visai įtikina, kaip antai atrandant sąsajas tarp Vytauto politikos Ordino ir Rusios (Smolensko ir Maskvos) atžvilgiu. Sausą politinės istorijos naratyvą praskiedžia dėmesys detalėms. Pavyzdžiui, kaip tik LTI autorius į Lietuvos istoriografiją įvedė vėliau dažnai cituotą epizodą (žinoma, paimtą iš J. Voigto[15]) apie 1408 m. didžiojo magistro Ulricho Jungingeno Vytauto žmonai dovanotą „klavikordą ir kilnojamąjį altorėlį"[16].

Tomas prasideda 1400 m. įvykiais. Pasirinkta chronologija balansuoja tarp formalios pradinės datos (amžiaus pradžia[17]) ir konceptualesnės (didžiojo kunigaikščio Vytauto mirtis 1430 m.). Kiek anksčiau maždaug tą patį laikotarpį iš Prūsijos istorijos perspektyvos aprašę A. von Kotzebue ir J. Voigtas (kaip, beje, dar XVI a. Lukas Davidas) buvo nuoseklesni ir atitinkamus savo veikalų tomus periodizavo pagal magistrų valdymo laikotarpius, šiuo atveju pradėdami nuo Konrado Jungingeno išrinkimo 1393 m.[18] T. Narbutas

[14] T. Narbutas rašė: „Istoriko uždavinys perskaityti šimtus knygų ir iš jų vieną sulipdyti – taip sakydavo amžiną atilsį Augustas Kotzebue". Žr. T. Narbuto laiškas iš Šiaurių Anicetui Renjė į Vilnių, 1846 m. vasario 11 d. Cit. pagal.: *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas. – P. 95.

[15] *Voigt J. Geschichte Preußens.* – Bd. VII. – S. 34.

[16] Žr. šio leidinio p.180.

[17] Tiesa, LTI V tomo pabaigoje T. Narbutas sureikšmina 1399 m. Vytauto pralaimėjimą prie Vorsklos: „nuo to laikotarpio Lietuvoje politiniai įvykiai pasuka kita linkme". Žr. *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 62.

[18] Pratarmėje J. Voigtas nurodo, kad iš pradžių ketino šį tomą pratęsti iki Žalgirio mūšio, tačiau vis dėlto vėliau nusprendė apsiriboti Konrado Jungingeno laikotarpiu. Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. VI. Plg. modernią studiją

savo pasakojimą pradeda nuo santykių su Vokiečių ordinu. Pirmasis epizodas – 1400 m. Ordino žygis į Žemaitiją, kuriam daug dėmesio skyrė ir minėtieji vokiečių istorikai. Šis poskyris daugiau mažiau atspindi LTI autorius pasirinktą teksto konstravimo būdą – glaudžiai seka (nurodydamas šaltinį išnašoje) J. Voigtu, perimdamas iš esmės visą konkrečią informaciją apie reizo organizavimą ir eigą, tačiau šį pasakojimą papildo išplėtota idėja apie „laisvai gyventi įpratusių" žemaičių sukilimą (vienalaikiai šaltiniai ir jais sekantys A. von Kotzebue ir J. Voigtas apie žemaičių pasipriešinimą nieko nežino ir mini tik Ordino žygį): „Buvo prieita iki to, kad atvirai apsiginklavo prieš vokiečius, vadovaujami kažkokio vado, vardu Telis (*Thel*)[19]". Charakteringai T. Narbuto interpretaciją atspindi egzotiška žinutė apie tai, kad „Žemaitijoje aptiktas riteris iš Brabanto, kuris, labai seniai paimtas į nelaisvę, gyveno tarp žemaičių laisvas, sveikas ir laimingas, tačiau ir jį privertė vykti į Prūsus"[20]. Čia LTI autorius irgi kartoja įvykiams vienalaikę Jono Posilgiečio kroniką cituojantį J. Voigtą, kuris vis tik kalba apie kiek kitokią „laimę" – „laimingai iš žemaičių nelaisvės išvaduotą riterį"[21].

J. Voigtu „mūsų istorikas" tiesiogiai seka ir aprašydamas kitus 1400 m. įvykius – Ordino valdžios Žemaitijoje įtvirtinimą ir Vytauto žmonos Onos kelionę į Prūsiją:

> Pirmasis krašto valdytojas buvo Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas, kuriam pavesta pradėti pertvarkyti valdymą. Frydbergo [J. Voigto knygoje – *Friedeburg.* – *R. P.*] pilyje buvo dislokuotas tam tikras Ordino riterių

apie šio magistro valdymą: *Kubon S.* Die Außenpolitik des Deutschen Ordens unter Hochmeister Konrad von Jungingen (1393–1407). – Göttingen: V&R Unipress, 2016.

[19] Žr. šio leidinio p. 88. Šio žemaičių vado vardo nerandame nei vienalaikiuose, nei vėlesniuose šaltiniuose. Ar tai T. Narbuto *homage* legendiniam šveicarų tautiniam didvyriui Vilhelmui (Viliui) Teliui, kurį prieš kelis dešimtmečius Europoje buvo išpopuliarinęs Friedrichas Schilleris? Žr. *Bergier J.-F.* Wilhelm Tell. Realität und Mythos. – München, Leipzig: List, 1990.

[20] Žr. šio leidinio p. 89.

[21] *Voigt J. Geschichte Preußens.* – Bd. VI. – S. 184.

skaičius, o jos vadas gavo burgrafo titulą. Pavietų miesteliuose ir tirščiau gyvenamuose valsčiuose darbavosi policijos pareigūnai [J. Voigtas naudoja šaltinių terminą *Kämmerer*, t. y. kamarininkai. – *R. P.*], kurie sprendė smulkesnes teismų bylas ir rinko duoklę. Atsiųsta kunigų tikėjimui skleisti, nemažai paprastų žmonių, bajorų ir didikų iš pat pradžių mielai apsikrikštijo [...] Klusnūs gyventojai taip pat buvo skatinami grūdais ir galvijais, stengtasi su jais elgtis kuo teisingiau ir švelniau. Apsvarstytos teritorinio pertvarkymo priemonės, žemdirbiai suskirstyti į tris klases: bajorus (*Bajoras*), laisvuosius valstiečius ir baudžiauninkus. Visiems buvo užtikrinta teisė disponuoti turima žeme, tik reikėjo kiekvieną sklypą išmatuoti, kad pagal jų plotą savininkams tektų atitinkama prievolių našta. Šiais pertvarkymais žemaičiai buvo patenkinti, nes matė, kad valdžia bei pareigūnai elgiasi teisingai ir dalykiškai, todėl savo valdytojams reiškė vis daugiau palankumo ir pasitikėjimo[22].

Arba štai apie Vytauto žmonos kelionę: „Tačiau įspūdingiausiai buvo priimta Marienburge, kur šia proga atlaikytos iškilmingos pamaldos, surengtos damų vaišės [J. Voigto veikale vėlgi istoriškai tiksliau – rašoma *Ehrentisch*, t. y. „riteriškas garbės stalas" – *R. P.*], iki tol Ordino istorijoje negirdėtas dalykas, iškilmingai apdovanota dvylika Lietuvos damų, iš kurių pirmenybė duota didžiajai kunigaikštienei [...] Didžiajai kunigaikštienei sugrįžus į Lietuvą, Konradas brangių dovanų atsiuntė pačiam Vytautui: romėnų šalmą, paauksuotą, nuostabios formos, papuoštą itališka karūna, vadinama *Odoakra*"[23]. Čia T. Narbutas neatsispiria pagundai „pagražinti" tekstą detale apie itališką karūną, kai šią žinią Ordino sąskaitų knygose atradęs J. Voigtas nurodo tik „paauksuotą šalmą"[24].

Panašiai LTI autorius elgiasi ir toliau – aprašydamas dar vieną 1405 m. Ordino žygį į Žemaitiją, kartoja J. Voigto[25] iš Ordino šaltinių išrankiotas žinias, tačiau savo nuožiūra jas papildo

[22] Žr. šio leidinio p. 91. Plg. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 185–187.

[23] Žr. šio leidinio p. 92.

[24] *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 187–189.

[25] Ten pat. – P. 329–331. J. Voigtas mini Kionigsbergo pilį, tačiau niekaip jos nesieja su Lenkijos karaliaus vardu.

smarkokai išpūstais žygio dalyvių skaičiais („šimtatūkstantinė armija“) ir originalia, bet aiškiai klaidinga interpretacija, kad naujai pastatyta Kionigsburgo (liet. „Karaliaus pilis“) tvirtovė buvo pavadinta karaliaus Vladislovo Jogailos garbei[26].

T. Narbutas seka J. Voigtu ne tik kaip informacijos šaltiniu, bet ir perima kai kuriuos jo vertinimus. Antai J. Voigtas didžiojo magistro Konrado Jungingeno valdymą vadino „Ordino klestėjimo laikotarpiu“ (orig.: *Blüthenzeit der Ordensherrschaft*)[27]. LTI autorius irgi labai palankiai vertina šį magistrą, Konrado Jungingeno mirties metais (1407 m.) taip apibendrina:

> Įsidėmėtinas 1407 metų įvykis buvo dar didžiojo magistro Konrado Jungingeno mirtis, ištikusi kovo 30 dieną. Tas garsus ano meto vyras, sulaukęs gilios senatvės ir šlovės, pavyzdinga mirtimi baigė keliolika metų trukusį kryžiuočių riterių bei jiems priklausiusių žemių valdymą [...] Juk iš tikrųjų svarbu buvo ne tiek savo galybės, Konrado Jungingeno valdymo laikais pasiekusios aukščiausią viršūnę, didinimas [...] Taigi kilnusis Konradas Jungingenas šitai gerai suprato, o kad didysis kunigaikštis Vytautas lygiai taip mąstė [...] Tačiau jau tokia buvo šios vienuolių riterių institucijos lemtis, kad, sykį sulaužiusi apribojimus ir peržengusi moralės ribas, nustatytas pirmųjų jos kūrėjų, ėmė sparčiai žengti į savo nuosmukį. Šių įvykių tėkmei sustabdyti būtų prireikę dešimties Konradų Jungingenų, valdančių Ordiną vienas po kito[28].

Apskritai T. Narbutas, lyginant su daugeliu kitų jo epochos Lenkijos ir Lietuvos istorikų[29], į Vokiečių ordiną žiūrėjo nuosaikiai, pripažindamas jo pasiekimus ir kartais net kiek sentimentaliai apgailestaudamas dėl Ordino likimą blogu keliu nukreipusių

[26] Žr. šio leidinio p. 146.

[27] *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. VI.

[28] Žr. šio leidinio p. 164.

[29] Apie Vokiečių ordino įvaizdį Lietuvos istoriografijoje žr. *Nikžentaitis A.* Das Bild des Deutschen Ordens in der litauischen Geschichtsschreibung und Publizistik // Vergangenheit und Gegenwart der Ritterorden. Die Rezeption der Idee und die Wirklichkeit / Hrsg. von Z. H. Nowak und R. Czaja. – Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2001. – S.115–131.

„neteisingų“ sprendimų[30]. Net apibūdindamas Vytauto politiką pabrėžia, kad:

> Susitaikęs su kryžiuočiais, tuoj pat ėmė rodyti savo nuoširdumą, juo labiau kad kaip riterių meno mylėtojas visada buvo kažkaip palankus šiai militaristinei institucijai. Prūsijos istorikai stebisi, kaip pasikeitė didžiojo kunigaikščio elgesys po paskutiniojo suvažiavimo prie Veliuonos[31]. Siuntė į Marienburgą nuostabias dovanas, nevengė keistis atminimo dovanėlėmis, gausiai apdovanodavo kiekvieną Prūsijos pasiuntinį, liepdavo svetingiausiai priimti. Kiek galėdamas stengėsi įrodyti draugiškus jausmus Ordinui. Įsipareigojo pats per pirmą pasimatymą su karaliumi sutvarkyti tai, ką sutvarkyti dar buvo likę. Taigi susidūrus su protingu, dalykišku ir teisingu žmogumi, viskas susitvarkoma trumpiausiu keliu[32].

Tačiau su J. Voigtu nuolat (pagarbiai) polemizavo, kai tekdavo iš esmės vertinti Ordino ir Vytauto veiksmus: „Tačiau gerbiamasis istorikas kad ir kaip kruopščiai stengiasi atskleisti istorinius dalykus, kurių iki jo dažniausiai nežinojome“[33]. Atsakydamas į Karaliaučiaus istoriko tvirtinimą, kad 1401 m. Vytautas sulaužė taikos sutartį (beje, šioje vietoje J. Voigtas nekritiškai perima seną Ordino retoriką kalbėti apie „Vytauto išdavystę“[34]), LTI autorius taip argumentuoja: „Bet kad sąmoningai būtų siuntęs į Žemaitiją žmones, raginančius nepaklusti naujai valdžiai, kad jėga ar gražiuoju

[30] Pavyzdžiui, ties 1412 m.: „Nors didysis magistras buvo išmintingas, pamaldus, gyveno pavyzdingai, Ordinė į jo narių protus buvo įsimetęs kažkoks gedimo ir avantiūrizmo pradas. Netekę fizinės galios, išstumti iš politinių aukštumų, likę be finansinių atsargų, argi neturėjo galvoti apie reikalų pagerinimą, ką galėjo duoti tik taika? Tad jie dar leidosi į rietenas, į nelygią kovą!“ Žr. šio leidinio p. 278. Tačiau ties 1426 m. ištaria šiaip nebūdingai griežtai: „Antra vertus, po vienuolių sutana susibūrę pasipūtę vokiečių bajorai nešiojo išgaląstus kalavijus ir pasižymėjo geiduliais, neturinčiais jokių stabdžių, be to, laikmečio tamsumas, blogas išauklėjimas ir Ordino obskurantizmas darė šį sambūrį labai nepakenčiamu kaimynu“. Žr. šio leidinio p. 402–403.

[31] Čia T. Narbutas turi galvoje J. Voigto veikalo VII tome pateiktą informaciją. Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens, – Bd. VII. – S. 465–466.

[32] Žr. šio leidinio p. 386.

[33] Žr. šio leidinio p. 114.

[34] Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 193–196.

būtų kėlęs gyventojus į Lietuvą, trumpai tariant, kad būtų gadinęs savo paties reikalus ir laužęs sutartį, tam reikia daugiau įrodymų nei eiliniai pykstančios šalies skundai, kartojami šališkų metraštininkų; įrodymų, kad šią Vytauto, sulaukusio jau tokio amžiaus, tokios pagarbos ir turinčio tokią patirtį, charakterio dėmę galėtume laikyti istoriškai patvirtinta"[35].

Tačiau būtumėme neteisūs T. Narbuto *vytautinį* tomą (turiu galvoje tas dalis, kur kalbama apie santykius su Vokiečių ordinu) vertindami tik kaip J. Voigto veikalo plėtojimą. Štai vienoje vietoje rašo, kad „žinoma šio istoriko ištikimybė tiesai", o kitoje jau polemiškai kritikuoja: „Tačiau gerbiamasis istorikas kad ir kaip kruopščiai stengiasi atskleisti istorinius dalykus, kurių iki jo dažniausiai nežinojome, prieš karalių Vladislovą yra taip nusiteikęs, jog net nepripažįsta jo nuoširdaus pagarbos jausmo Konradui Jungingenui"[36]. Jau tomo pradžioje randame dokumentą, kuris atskleidžia T. Narbuto pastangas cituoti originalius šaltinius. Ties 1401 m. data lenkiškai perteikiamas ilgokas Vytauto skundas prieš Ordiną (J. Voigtas apie jį tik užsimena[37]), kurio nuorašą istorikas galbūt turėjo prieš akis. Lietuvos valstybės istorijos archyve yra išlikęs LTI autoriui nurašytų dokumentų ir laiškų iš Ordino archyvo Karaliaučiuje rinkinys[38], liudijantis sistemingą vienalaikių šaltinių kaupimą. Ypač daug Karaliaučiaus archyvo dokumentų[39] T. Narbutas panaudojo aprašydamas jam akivaizdžiai svarbią ne-

[35] Žr. šio leidinio p. 96.

[36] Žr. šio leidinio p. 229, išnašoje 237; p.114.

[37] *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 196.

[38] Rinkinį sudaro 160 dokumentų, apimančių 1382–1424 m. Žr. Lietuvos valstybės istorijos archyvas. – F. 1135. – Ap. 4. – B. 24. Dėkoju dr. Sergejui Polechovui, pasidalijusiam šia archyvine medžiaga.

[39] LTI autorius su J. Voigtu susirašinėjo ir iš jo gaudavo Karaliaučiaus archyve saugomų dokumentų ir laiškų nuorašus. Plg. T. Narbuto laiškas iš Šiaurių S. Daukantui į Sankt Peterburgą, 1843 m. rugpjūčio 3 d. // Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui. – P. 384–385, 389–390. Čia minimo T. Narbuto rinkinio daugumos dokumentų nuorašai palydimi asmeniniu J. Voigto parašu. Deja, šių istorikų susirašinėjimo medžiaga žinoma tik fragmentiškai. Žr. 1843 m. gegužės 5 d. J. Voigto laiškas iš Karaliaučiaus T. Narbutui į Šiaurius, LVIA, f. 1135, ap. 4, b. 24, l. 221r.

įvykusios Vytauto karūnacijos istoriją, nes J. Voigto cituojamų duomenų šioje vietoje jam nepakako[40].

Kitas T. Narbutą kaip istoriką išskiriantis bruožas – tai nuolatinis grįžimas prie užbaigto ir paskelbto veikalo. Rengdamas (taip ir nepasirodžiusią) antrąją laidą – to puikus liudijimas yra platesnių ir trumpesnių įrašų pilnas LTI VI tomo parankinis egzempliorius (toliau – PE) – citavo naujai paskelbtus ar savo paties rastus šaltinius, kruopščiai tikslino ir pildė istorinę medžiagą. LTI autoriaus siekį rinkti ir skelbti istorinius dokumentus ypač gerai atskleidžia susirašinėjimas su Simonu Daukantu (Szymon Dowkont, 1793–1864), kuriame skaitome apie pasiryžimą parengti stambų Lietuvos istorijos dokumentų kodeksą[41].

Rašydamas šį tomą T. Narbutas neabejotinai siekė surinkti ir perskaityti visus įmanomus šaltinius, kurių lyginant su pagonišku Lietuvos istorijos laikotarpiu, ženkliai padaugėjo. Nepaisant gyvenimo atokiame Šiaurių dvare[42], toli nuo bibliotekų ir archyvų, jam pavyko panaudoti išties nemažai šaltinių, iš kurių čia minime tik svarbiausius. Visų pirma, kaip ir ankstesniuose tomuose, LTI autorius plačiai naudojosi naratyviniais šaltiniais – XV a. pradžios Vokiečių ordino Jono Posilgiečio[43], XV–XVI a. didžiosiomis lenkų

[40] Be specialių tyrimų sunku pasakyti, kokia dalimi Karaliaučiaus, Rygos ar Sankt Peterburgo archyvų T. Narbutas disponavo 1837 m., baigdamas rašyti šį tomą, kadangi nuorašus kaupė visą gyvenimą. Jis pats teigė, kad rašydamas LTI panaudojo (peržiūrėjo) apie du tūkstančius dokumentų ir kad jau baigiantis kaupti trečią tūkstantį. Žr. T. Narbuto laiškas iš Šiaurių S. Daukantui į Sankt Peterburgą, 1842 m. spalio 20 d. // Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui. – P. 292, 295–296. Apskritai po įvairius archyvus išblaškytas LTI autoriaus rankraštinis palikimas dar laukia savo tyrinėtojo. Be cituoto Redos Griškaitės tyrimo (žr. šio leidinio p. 9, išnašoje 9), svarbus Sergejaus Polechovo darbas (žr. ten pat).

[41] T. Narbuto ir S. Daukanto susirašinėjimo metu subrandintą šaltinių rinkinį turėjo sudaryti dvi dalys: 1) *Index historicorum monimentorum Lituaniae* – dokumentų registras ir 2) *Acta Lithuanorum* – dokumentų publikacija. Žr. *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas. – P. 40.

[42] Žr. *Griškaitė R.* „Kasdienybės rašymas" kaip provincijos intelektualų kūrybinės raiškos ženklas (Šiaurių dvaro savininko Teodoro Narbuto pavyzdys) // Archivum Lithuanicum. – T. XVIIII. – 2016. – P. 255–302.

[43] Jahrbücher Johannes Lindenblatts oder Chronik Johannes von der Pusilie /

kronikomis – Jono Dlugošo (kurį reguliariai vadina „mūsų istoriku"), Martyno Belskio, Martyno Kromerio, XVI a. Prūsijos autoriais – L. Davidu (o per jį ir Simonu Grunau), o taip pat, žinoma, ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istoriografija – Lietuvos metraščiais, M. Strijkovskiu, A. Vijūku-Kojalavičiumi. Iš amžininkų, šalia jau minėtų vokiečių J. Voigto[44] ir A. von Kotzebue[45], svarbus buvo rusas Nikolajus Karamzinas (Николай Михайлович Карамзин, 1766–1826), kurio veikalu[46] grindė tas vietas, kuriose aptarė santykius su Rusios kunigaikštystėmis ir totoriais. Jau užbaigus tomą, pasirodė Josepho Aschbacho (1801–1882) knyga, skirta Romos imperatoriui Zigmantui Liuksemburgui[47], iš kurios į knygos papildymus įtraukė įdomų Vytauto ir jo žmonos Onos dovanų Zigmantui sąrašą. Taip pat vėliau buvo išleisti ir T. Narbuto papildymuose pasitelkti – Kasparo Niesieckio (Kasper Niesiecki, 1682–1744) herbynas[48], Adamo Tytuso Działyńskio (1796–1861) parengtas fundamentalus Lietuvos istorijos šaltinių rinkinys[49] ir kt. veikalai. Kur tik galėjo rėmėsi dokumentiniais šaltiniais, jau

---

Hrsg. von J. Voigt und F. W. Schubert. – Königsberg: in der Univesitäts-Buchhandlung, 1823.

[44] Šalia „Prūsijos istorijos" T. Narbutui taip pat buvo žinomi ir kiti J. Voigto darbai. Žr. *Voigt J.* Geschichte Marienburgs, der Stadt und des Haupthauses des deutschen Ritter-Ordens in Preussen. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Borntträger, 1824.

[45] Taip pat ir kitas „lituanistinis" veikalas: *Kotzebue A.* Switrigail, ein Beytrag zu den Geschichten von Littauen, Russland, Polen und Preussen. – Leipzig: bey Paul Gotthelf Kummer, 1820.

[46] *Карамзин Н. М.* История государства Российского. – Т. I–XII. – Санкт-Петербург: в Типографии Н. Греча, 1816–1829 (aktualus V tomas).

[47] *Aschbach, J.* Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I–IV. – Hamburg: Gedruckt bei Friedrich Perthes, 1838–1845.

[48] Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza. – T. I–X. – Lipsk: nakładem i drukiem Breitkopfa i Härtela, 1839– 1845.

[49] *Działyński A. T.* Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. – Poznań: w Drukarni na Garbarach Nr. 45, 1841.

buvo prieinami – „Volumina Legum“[50] (unijos su Lenkija dokumentai), Motiejaus Dogelio (Maciej Dominik Dogiel, 1715–1760) (sutartys su Ordinu)[51] ir visiškai šviežias Carlo Eduardo von Napierskio (1793–1864) leidiniai[52]. Iš J. Voigto ir A. von Kotzebue naudojosi Ordino registrantuose esančia korespondencija ir sąskaitų knygomis. Kelis kartus rėmėsi (šiam istoriniam laikotarpiui dar retai reikalingomis) Lietuvos Metrikos knygomis, kurias citavo kaip jo asmeniniame archyve esančio šaltinių kopijų rinkinio dalį[53].

T. Narbutas pasižymėjo ganėtinai kruopščia šaltinių dokumentacija (ir čia turbūt netiesiogiai mokėsi iš J. Voigto)[54], stengėsi tiksliai žymėti dokumentų numerius, cituojamų veikalų puslapius ir pan. Taigi LTI autoriui būdingas istoriko – šaltinių medžiotojo – instinktas, jis vertino pirminius šaltinius, suprato originalių dokumentų citavimo vertę. Toks supratimas gerai atsiskleidžia, lyginant tarpusavyje skirtingas 1413 m. Horodlės unijos dokumentų laidas

[50] Volumina Legum. Leges, statua, constitutiones et privilegia Regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae etc. – Vol. I. – Varsovia: in Typographia [...] colegii Varsav. Scholarum Piarum [...], 1732.

[51] Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae [...] / [a M. Dogiel]. – Vol. IV. – Vilnae: Vilnae: Ex Typographia Regia & Reipubl. CC. RR. Scholarum Piarum, 1764.

[52] Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae / Hrsgb. C. E. Napiersky. – Vol. I–II. – Riga und Dorpat: Eduard Frantzen's Buchhandlung, 1833, 1835. Su C. E. Napierskiu T. Narbutas susirašinėjo dar nuo 1833 m., iš jo gaudavo dokumentų nuorašų iš Rygos archyvo. Žr. C. E. Napierskio laiškai iš Rygos T. Narbutui į Šiaurius, 1833, 1842–1843 m. // Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS). – F. 18. – B. 185/4. – L. 134r–144v. Dėkoju dr. Redai Griškaitei už nuorodą į šią korespondenciją.

[53] Tai dar nebuvo garsiosios T. Narbutui Sankt Peterburge Simono Daukanto darytos kopijos, kurių pirmoji dalis buvo išsiųsta 1842 m. pradžioje. *Žr. Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas. – P. 30; *Kiaupa Z.* Simono Daukanto parengti Lietuvos Metrikos medžiagos rinkiniai // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. – T. V: Simonas Daukantas. – Vilnius: Viltis, 1993. – P. 104–117.

[54] Tą kruopštumą ypač gerai rodo sudaryti istorinių dokumentų indeksai. Žr.: № I: Index historicorum monimentorum Lituaniae. Ab Anno 1211–1399 // LMAVB RS. – F. 18. – B. 207/III/1. – L. 1r–137r (№ 1–147); № II: Index historicorum monimentorum Lituaniae. Ab Anno 1400–1430 // Ten pat. – F. 18. – B. 207/III/2. – L. 1r–297r (№ 148–469) ir kt.

ir išskiriant, jo nuomone, geriausią. Visur pirmenybę teikia (ir tai pabrėžia) „archyviniams šaltiniams", tačiau tokiu šaltiniu laiko ir Bychoveco kroniką (žinoma, reikia turėti omenyje, kokį įspūdį jam ir amžininkams darė šios kronikos – galima sakyti pirmos išsamios Lietuvos istorijos – atradimas), rašytą praėjus šimtui metų po įvykių – čia jau neišvengiamos istorinio metodo ribos autoriaus, neturėjusio galimybių susipažinti su ankstesniais bolandistų ir vienalaikiais L. von Ranke's kritinės istorijos veikalais.

Žinoma, T. Narbuto kūrinyje galima rasti daug faktinių netikslumų ar niekuo nepagrįstų prielaidų, kaip antai toks užtikrintas teiginys, kad „Algirdo ir Julijonos sūnus turėjo mokėti bent jau rusiškai rašyti ir skaityti"[55]. Beje, kai kuriuos tuo metu paplitusius netikslumus ištaisė tik daug vėlesnė istoriografija, pavyzdžiui, kad Vytautas negalėjo dalyvauti 1404 m. Racionže taikos sutarties tarp Lenkijos ir Lietuvos bei Vokiečių ordino sudaryme, nes tuo metu kariavo Smolenske, arba, kad Vytauto pavedimu Žemaitijoje veikęs Jeronimas Prahiškis (Jeronimas iš Prahos) nėra tapatus žymiam to paties vardo husitų veikėjui. Už Pamario kunigaikščio išleista Gediminaitė buvo Vytauto brolio Tautvilo, o ne Aleksandro Vygando duktė. Veikalą „Prūsų vėliavos" (orig: *Banderia Prutenorum*) parašė žymusis lenkų kronikininkas J. Dlugošas, o ne, kaip spėjo T. Narbutas, jo tėvas. Turbūt dėl natūralaus smalsumo ir patikimų duomenų stokos tiek daug fantazijų Vytauto šeimos genealogijoje. T. Narbutas, „išrado" pirmąją Vytauto žmoną, sekė S. Grunau paleista, o A. von Kotzebue įtvirtinta pasaka apie du Ordino žemėje nunuodytus Vytauto sūnus[56], iš fiktyvių įrašų pripildyto „Lydos pavieto kamarininko

[55] Žr. šio leidinio p. 452–454.

[56] Žr. šio leidinio p. 454. Neabejotina XVI a. Brastos augustinų falsifikacija, vis dar išnyranti istoriografinėje diskusijoje. Žr.: *Ragauskienė R.* Tegyvuoja Teodoras Narbutas ir tepralaimi Ignas Jonynas? Vienos Lietuvos Metrikos žinutės apie Vytauto Didžiojo šeimyną interpretacija // Naujasis Židinys–Aidai. – Nr. VII–VIII. – 2002. – P. 403–411; *Antanavičius D.* Dar kartą apie tai, kas turi tegyvuoti // Ten pat. – Nr. IX–X. – 2002. – P. 479–480; *Antanavičius D.* 1380 ir 1412 m. Vytauto falsifikatų Bresto dvasininkams genezė // Lietuvos istorijos metraštis. – 2003. – T. 1. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2004. – P. 41–70.

Vercinskio rankraščio" sėmėsi žinių apie pirmos žmonos Onos (bet ne Vytauto) dukterį arba antrosios Julijonos mirtį („Mirė 1448 metais, sulaukusi septyniasdešimt metų, Dombrovicoje prie Lvovo, palaidota Vilniuje, Šv. Onos bažnyčioje"[57]), sekdamas sena legendine Lietuvos metraščių tradicija, Vytauto svaininius giminaičius kunigaikščius Alšėniškius laikė karaliaus Mindaugo ir legendinio Dausprungo palikuonimis. Tokių pavyzdžių galima pririnkti ir daugiau.

LTI istorijos autorius paprastai neišgalvoja naujų istorijų[58], bet nekritiškai naudoja antrinius šaltinius ir kartkartėmis įpina į tekstą išgalvotas smulkias detales. Nors ir nuolat lygiavosi į J. Voigto tomą, kuriame paprastai nebesutinkame siužetų ar įvykių, kurių nėra vienalaikiuose šaltiniuose, T. Narbutas seka ir plėtoja kai kurių autorių prasimanymus (jų didesnė dalis siekia dar S. Grunau[59]), kaip antai iš piršto laužta 1401 m. istorija apie žemaičių bajorų „vaikų prižiūrėtoją kilnųjį riterį Anderlau, kurio vardą istorija mini tarp žmonijos draugų [...]"[60]. Arba, likdami tuose pačiuose 1401 m., skaitome apie Vytauto iš Ordino pakviestą „iš Rusios pabėgusį Žemaičių karaliuką Skirvailą"[61].

[57] Žr. šio leidinio p. 454.

[58] Šiuo požiūriu T. Narbuto elgesys panašus į santykį su šaltiniais, kurių jis, panašu, nefalsifikavo, bet nekritiškai priimdavo. Žr. *Ragauskas A.* Ar istorikas Teodoras Narbutas (1784–1864) buvo istorijos šaltinių falsifikuotojas?

[59] S. Grunau informaciją T. Narbutas citavo netiesiogiai, perimdamas iš kitų autorių, kurie šio kronikininko fantazijas naudojo ribotai, o tai LTI buvo tik į naudą. Žr. Simon Grunau's Preussische Chronik / Hrsg. von M. Perlbach. – Bd. I. – Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1876.

[60] Žr. šio leidinio p. 102. Istorija perimta iš L. Davido. Žr. *David L.* Preussische Chronik. – Bd. VIII / Hrsg. von D. F. Schütz. – Königsberg: im Verlage der Hartungschen Hofbuchdruckerei, 1817. – S. 45. Taip pat mini ir A. von Kotzebue. Žr. *Kotzebue A.* Preußens ältere Geschichte. – Bd. III. – S.15.

[61] Vėlgi istorija siekia S. Grunau, kuris mini išvarytą Smolensko kunigaikštį *Skyrwaylo*. Žr. Simon Grunau's Preussische Chronik. – S. 696. Istoriją kartoja A. von Kotzebue (kunigaikštis *Skirwailo*). Žr. *Kotzebue A.* Preußens ältere Geschichte. – Bd. III. – S.16. T. Narbutas galiausiai dar nuo savęs prideda (fiktyvaus) kunigaikščio kilmę iš Žemaitijos.

Visiškai neįtikėtina istorija pasakojama ties 1406 m. data, iš visko sprendžiant, „kūrybiškai" sukompiliuota iš XVII–XVIII a. pranciškonų Kazimiero Biernackio (Kazmierz Biernacki, 1629–1725) ir Antano Gžybovskio (Antoni Grzybowski, 1699 (?)–1742) veikalų[62]:

> [Smolensko kunigaikštis] Jurgis, Sviatoslavo sūnus, sutelkė haidamakų gaują ir, gavęs žinią, kad Vytauto nėra šalyje, tylomis prasigavo į Lietuvą vaduoti savo šeimos: rugpjūčio 5 dieną nesiviltai atkako į Lydą, kur pilyje buvo uždaryta jo žmona, saugoma seniūno, Jokūbo iš Sialeco. Šis vadas, tuo metu buvęs Gaudavoje, atskubėjo ginti miesto, tačiau tas jau buvo nusiaubtas. Išvijo haidamakus su jų vadu, kurie išsislapstė Šalčininkų miškuose. Iš čia kunigaikštis Jurgis rugpjūčio 7 dieną atvyko prie Vilniaus, kažkaip užėmė pranciškonų vienuolyną prie Mergelės Marijos bažnyčios Smėlynėje, jį apiplėšė, vienuolius su jų gvardijonu kunigu Angelu beveik visus iškapojo, o Ordino broliuką, virėją Leonardą, liepė kepti ant iešmo ir laistyti verdančiu vandeniu, tikriausiai norint iškvosti, kur paslėpti turtai[63].

Vis dėlto T. Narbutui būdingas ne tiek istorinių faktų išgalvojimas, kiek interpretacijos laisvumas. Antai tomo pabaigoje, charakterizuodamas Vytautą, lengva ranka sukuria rašybos lietuvių kalba įvedimo projektą: „Tačiau gimtąja kalba mielai šnekėdavo, jai teikė pirmumą visų kitų atžvilgiu, norėjo įvesti šios kalbos raštą į kasdieninę vartoseną, ką jam kryžiuočiai atkalbinėjo ir jo polinkį išlaikyti tautiškumą šie apšvietos priešai stengėsi aiškinti krypimu į pagonybę"[64]. Arba iš to paties skyrelio: „Nemėgo gyventi Vilniuje, šį miestą laikė esant nepalankų sveikatai"[65].

Kartais LTI autoriui tiesiog neužtenka ryžto atsisakyti įdomaus siužeto, nors jis buvo aiškiai susipažinęs su istoriografine disku-

[62] Plg. *Baronas D.* Vilniaus pranciškonų kankiniai ir jų kultas XIV–XX a. (Istorinė studija ir šaltiniai). – Vilnius: Aidai, 2010. – P. 128–129, 587. Nenurodydamas pirminio šaltinio, T. Narbutas įvykį aprašo LTI V tomo priede. Žr. *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 512.

[63] Žr. šio leidinio p. 155–156.

[64] Žr. šio leidinio p. 450.

[65] Žr. šio leidinio p. 451.

sija. Pavyzdžiui, perteikdamas anekdotinę istoriją apie 1405 m. žemaičių maišto įvykius, jis pastebi: „Kadangi šio nelaimingojo komtūro vardo nerasta Karaliaučiaus archyvo dokumentuose, kai kas šiuo reikalu abejoja, o ypač todėl, kad šitai aprašė Grunau“[66].

Istorinės kritikos stoka ir anachronizmai ypač išryškėja tose vietose, kur kalbama apie institucijas. Iš vėlesnės Abiejų Tautų Respublikos parlamentinės istorijos perspektyvos T. Narbutas suvokia ir interpretuoja 1401 m. Lenkijos ir Lietuvos (Vilniaus–Radomo) unijos sudarymą. Jis taip kalba apie Jogailos ir Vytauto sprendimą:

> [...] tarpusavyje tvirčiau suvienyti abi tautas – lietuvių ir lenkų, o diplomatiškai sutartį patvirtinti paliko Seimui, kuris turėjo būti sušauktas Vilniuje. Todėl tuoj pat po visą Lietuvą ir rusėniškąsias Lietuvos provincijas buvo išsiuntinėti raštai, kviečiantys įstatymų numatytus asmenis į Seimą, t. y. kunigaikščius tėvonis, kunigaikščius vasalus, aukštuosius valstybės pareigūnus, ponus ir žymesnius bajorus, kurių šeimos buvo paveldėjusios šią privilegiją. Jie iš seno sudarydavo Seimą. Vėliau vyskupai ir aukštieji valstybės pareigūnai, kaip ir Lenkijoje, sudarė Senatą, o privilegijuotuosius ponus pakeitė žemietijų [pavietų. – *R. P.*] pasiuntiniai [...] Po to Seimas paskelbė Lietuvos, Rusios ir Lenkijos tautų uniją [...][67]

Šiame aprašyme regime LTI autoriui iš tradicijos gerai žinomą Abiejų Tautų Respublikos politinę organizaciją, kuri atsirado po 1569 m. Liublino unijos, su pavietų atstovais, dviejų rūmų seimu kaip pagrindinių sprendimų priėmimo ir dokumentų skelbimo vieta ir t. t. Arba rašydamas apie 1403 m. įvykius: „O apie Žemaitijos grąžinimą be karaliaus ir abiejų tautų Seimo leidimo net kalbėti negalį [...]“[68] Tokiose vietose T. Narbutas dar tikras senųjų laikų metraštininkas, kuris kaip ir XVI a. Bychoveco kronikos autorius, Vytauto laikais „žino“ daug vėliau atsiradusią etmono pareigybę, o šalia monarcho mato jam patariančius „senatorius“.

[66] Žr. šio leidinio p. 142, išnašoje 85.

[67] Žr. šio leidinio p. 92–93.

[68] Žr. šio leidinio p. 125.

Retai, bet pasitaiko šaltinio teksto supratimo klaidų. Aprašydamas 1418 m. Švitrigailos pabėgimą iš Kremenecio pilies, T. Narbutas rašo: „Anksčiau (§ 1616) užsiminėme apie damą, gerbiamą didžiojo kunigaikščio, čia kiek daugiau paaiškinsime. 1418 metų balandžio 23-ąją Ragnitos komtūras rašė Ordino maršalui, kad iš karaliaus pirklio, prekiaujančio Kaune, sužinojęs apie Švitrigailos pabėgimą ir apie tai, jog didysis kunigaikštis laikąs vieną damą: *husswer (Witowds) die er in grosser hutte halde*[69]. Nors čia kalbama apie pilis, kurias Vytautas labai saugąs.

Iš dabarties perspektyvos žvelgiant, tipinė metodologinė klaida, tiesa, pasitaikanti ir vėlesniems profesionaliems istorikams, yra laiko horizontų painiojimas, žinant, „kaip iš tikrųjų vėliau nutiko" ir tokio „išankstinio žinojimo" priskyrimas Vytautui (čia pasakojami 1400 m. įvykiai): „Antra vertus, gerai pažindamas žemaičių charakterį, didysis kunigaikštis neabejojo, kad anksčiau ar vėliau jie sugrįš į bendrą valstybę ir tas sugrįžimas bus dar naudingesnis bei tvaresnis, nes patirties pamokyti ir geriau perpratę svetimšalių valdžią įsitikins, kaip jiems naudinga turėti vieną aukščiausiąją tautos valdžią, apsipras su krikščionybe, šitaip jų nekenčiama, ir noriau priims Didžiosios Kunigaikštystės visai valstybei taikomas nuostatas. Šis politinis Vytauto numatymas vėliau visiškai pasitvirtino"[70].

Kompiliacinio LTI autoriaus metodo pavyzdys galėtų būti 1410 m. derybų tarp Ordino ir lenkų–lietuvių Prahoje aprašymas. Derybų eiga vaizduojama sekant jas smulkiai aprašiusiu J. Dlugošu, tačiau sprendimas jau paimtas iš A. von Kotzebue veikalo. Galiausiai „nuo savęs" prideda „lituanistinį" samprotavimą:

> Bet labiausiai visus stebinti turėjo tai, kad Romos ir Čekijos karalius Vaclovas kryžiuočiams padovanojo dalį senosios Sūduvos, iš tikrųjų priklausiusios Lietuvos kraštui, kitados vadintam Nalšios Kunigaikštyste, vėliau Užgirio traktu, kalbamuoju laikotarpiu visiškai ištuštėjusiam. Laikydamas, kad ši žemė priklauso Čekijos Karūnai, tikriausiai prisiminęs, kad ją tariamai XIII amžiuje buvo užkariavęs Čekijos karalius Otokaras II (§ 945, 946),

[69] Žr. šio leidinio p. 339, išnašoje 443.

[70] Žr. šio leidinio p. 89.

karalius Vaclovas ir leidžia šią Sūduvą apgyventi kryžiuočiams. Tačiau iš to nieko neišėjo, nes ir patys kryžiuočiai apie tą girią negalėjo užsiminti, nes 1379 metų sutartyje pripažino ją priklausant Lietuvai (§ 1309)[71].

Čia istorikas, drąsiai keliaudamas per epochas, gana nuovokiai susieja skirtingų laikų įvykius, nors jo spėjimai apie karaliaus Vaclovo ar kryžiuočių ilgalaikę įvykių atmintį veikiausiai ir nepagrįsti[72].

Rečiau pasitaikančios detalesnės analizės ir (dalinės) šaltinių kritikos pavyzdį randame aptariant 1409 m. įvykius Žemaitijoje:

Dlugošas, dažnai painiojantis datas, šį įvykį priskyrė 1408 metams, juo pasekė kiti, tačiau klaidingai. Pirmiausia yra neginčytina tiesa, kad 1408 metai buvo lietingi ir nederlingi, tai teigia jis pats ir daugelis kronikininkų, todėl badas prasidėjo žiemą ir kitų metų pradžioje – tokia turėtų būti įvykių seka [...] Nors ponas Voigtas ir nedaro pastabų dėl Dlugošo teiginių tikrumo, bet apie kviečius nutyli, teisindamasis, kad to nėra archyvų šaltiniuose. Mes neturime jų visų po ranka, todėl negalime įsitikinti, ar nėra kur nors ko nors apie tai. Tiesą sakant, šis istorikas taip aiškiai viską dėsto, kad dėl to nelieka jokių abejonių[73].

T. Narbuto kruopštumas ir istorinio tikslumo paieškos gerai matyti rankraštiniuose papildymuose. Štai vienas ankstesnio teksto koregavimo pavyzdžių LTI VI tomo PE: „Zigmantas, Vengrijos karalius, Romos karaliumi titulavosi nuo 1410 metų rugsėjo 19 dienos. Imperatoriumi buvo karūnuotas 1433 metų gegužės 31 dieną. Pastarąjį titulą jam pirašydamas nuo 1410 metų, klydau, todėl „imperatorių" taisyti į „Romos karalių" – tiek šiame, tiek ankstesniame tomuose"[74].

[71] Žr. šio leidinio p. 206.

[72] Čia pat ir susipainioja, teigdamas, kad „tas Bočekas, vėliau tapęs staigios karaliaus Vaclovo mirties priežastimi, įkopė į Čekijos sostą". Žr. šio leidinio p. 204, išnašoje 202. J. Dlugošo kronikoje nurodyta, kad jau vėliau Čekijos karaliumi tapo to Bočeko sūnus Jurgis Podebradietis. Iš tikro buvo dar kitaip – karalius Jurgis buvo Bočeko anūkas.

[73] Žr. šio leidinio p. 188; 190, išnašoje 175 .

[74] Žr. šio leidinio p. 548 („Paaiškinimai").

Panašu, kad savarankiškos analizės rezultatas yra netikėti ir įdomūs šaltiniotyriniai pastebėjimai: „Karaliaus [Jogailos. – *R. P.*] atvykimas į Vilnių buvo tuo labiau sentimentalus ir jaudinantis, kad tai atsitiko šventos Jadvygos dieną[75], kas priminė Lenkijos didžiąją karalienę, kuri tuose pačiuose mūruose, stovėdama su kryžiumi ir alyvos šakele rankoje tarp susipykusių brolių ir pagoniškos lietuvių tautos, aniems padovanojo santaiką, o šiai – šventąjį tikėjimą"; „[Vytautas. – *R. P.*] šeštadieniais dažniausiai siuntinėdavo korespondenciją užsienio dvarams, ką rodo jo laiškai, esantys Karaliaučiaus archyve, pažymėti daugiausia kaip tik šios savaitės dienos data"[76].

Kartais LTI autoriui pavyksta konceptualios įžvalgos, kurios bus naujai atrastos vėlesnių istorikų (mintis užrašyta pasakojant apie 1412 m.): „Reikia pažymėti, kad imperatorius Zigmantas yra pirmasis svetimos šalies pasidalijimo projekto kūrėjas, kiek man žinoma iš istorijos"[77]. Arba apžvelgiant 1425 m. sienos tarp Ordino ir Lietuvos nustatymo eigą: „tikriausiai tuo metu siena nustatyta beveik tokia, kokia buvo patvirtinta sutartimis vėliau ir tebėra dabar"[78].

T. Narbuto istorinė koncepcija gerai atsiskleidžia aptariant Lenkijos–Lietuvos uniją ir svarbiausius Vytauto politinio gyvenimo įvykius – Žalgirio mūšį ir neįvykusią karūnaciją. Vaizduodamas Žalgirio mūšį, istorikas naudojosi ką tik atrastu[79] Plačiuoju Lietuvos metraščių sąvadu (Bychoveco kronika), kur sutinkama ankstyviausia lietuviška mūšio versija. Kita vertus, T. Narbutas iš esmės seka Lenkijos istoriografijoje įsitvirtinusiu J. Długošo

[75] Spalio 7 dieną. Žr. Nomenclatura principalium sanctorum. – Varsavia: nakładem S. Orgelbranda, 1844. – P. VIII.

[76] Žr. šio leidinio p. 439, 447.

[77] Žr. šio leidinio p. 269, išnašoje 299. Plg. *Baczkowski K.* Projekty rozbiorów państw suwerennych w późnym średniowieczu i u początku doby nowożytnej. – Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2001. – S. 8–9.

[78] *Ivinskis Z.* Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų // Athenaeum. – T. VI. – Kaunas, 1935. – P. 54–117.

[79] *Šalūga R.* Bychovco kronika // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. – Serija A. – Nr. I (XVI). – 1959. – P. 149–155.

naratyvu – pavyzdžiui, kalba apie „lietuvių pabėgimą“ (nors vėliau ir atsiranda „Vytauto kavalerija“). Balansuoja tarp autentiškų šaltinių paieškų (perteiktas „Markvardo Zalcbacho epizodas“ iš tuomet dar nepublikuoto J. Dlugošo veikalo „Prūsų vėliavos“) ir nekritiškai prikaišiojamų vėlesniuose šaltiniuose prigausintų detalių, kaip kad „kryžiuočių barzdos“ ar S. Grunau paleista visiškai fiktyvaus čekų bajoro Metodijaus Trutniovo (sic!) žygių mūšio metu istorija[80]. LTI autorius mėgina pateisinti istoriografijoje jau nuo J. Dlugošo laikų kritikuotą Jogailos laikyseną prieš mūšį: „Įsigilinus į geriausius šaltinius, reikia daryti išvadą, jog karalius šitaip delsė laukdamas priešiškosios pusės pasiuntinių, ar žadėtų Vengrijos pasiuntinybės, ar kaip kitaip numatytų, kurie turėjo nukreipti situaciją ne į mūšį, bet į susitaikymą“[81]. Jam nėra būdingas ir Lenkijos istoriografijoje itin negatyvus požiūris į „karo kaltininką“ didįjį magistrą Ulrichą Jungingeną: „Iš tikrųjų Ulrichas Jungingenas vertas pagailos: narsus, jaunas, lakios vaizduotės, siekiantis garbės ir valdinių gerovės; pasidavęs daugiau Ordine vyravusiam fatališkumui ir pražūtingam išdidumui, negu veikiantis savo valia, stipresnis mūšyje, negu gindamas savo valią taryboje, krito narsiųjų mirtimi – pirmasis Prūsijos magistras ir paskutinis iš didžiųjų“[82]. LTI VI tome dar nėra nacionalinėse istoriografijose visai netrukus prasidėjusių karų dėl Žalgirio mūšio interpretacijos[83]. Šiuo požiūriu jis priklauso ankstesnei, Abiejų Tautų Respublikos istoriografijos tradicijai, derinusiai lenkišką ir lietuvišką perspektyvas.

Panašią tendenciją pastebime ir neįvykusios Vytauto karūnacijos istorijos aptarime[84]. Pradedama išties patetiškai: „visa Šiaurės

[80] Žr. šio leidinio p. 237. J. Voigtas jau buvo išdėstęs pagrįstas abejones šiuo klausimu. Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VII. – S. 87.

[81] Žr. šio leidinio p. 230.

[82] Žr. šio leidinio p. 243–244.

[83] Plg. *Mačiulis D., Petrauskas R., Staliūnas D.* Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorinio paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje. – Vilnius: Mintis, 2012.

[84] *Petrauskas R.* Valdovas ir jo karūna: neįvykusios Vytauto karūnacijos aplin-

Europa tarytum laukė karaliaus Lietuvos soste, kad galėtų jam tarnauti [...] [Lucko. – *R. P.*] suvažiavimas bus iškilmingiausias iš visų iki tol Europoje vykusių“[85]. Nors naudoja bei pasitiki Bychoveco kronikos informacija, iš esmės ir čia seka idėjine J. Dlugošo pasakojimo linija („yra akivaizdu, kad nuo Melno taikos Romos karalius ir Marienburgo kabinetas stengėsi įteigti didžiajam kunigaikščiui, kad priimtų karaliaus vainiką“[86]). Vis dėlto ši dalis išsiskiria originaliai panaudota iš Karaliaučiaus archyvo gauta Vytauto, Jogailos, Zigmanto ir Ordino korespondencija – ženkliai papildydamas J. Voigtą, T. Narbutas išsamiai ir daugiau mažiau teisingai perteikia vienalaikių šaltinių žinias apie karūnacinio proceso eigą.

Nagrinėdamas svarbiausią šio laikotarpio Lenkijos ir Lietuvos santykių įvykį – 1413 m. Horodlės uniją[87] – LTI autorius vėl mėgina derinti lenkišką (siekiančią J. Dlugošą) ir lietuvišką (kylančią iš Bychoveco kronikos) tradicijas. Bet kuriuo atveju akivaizdžiai juntamas pasididžiavimas šiuo lenkų–lietuvių forumu, net kelis kartus paminint Europos kontekstą: „Šiame didžiuliame Seime, kokį Europa, rodos, pirmą kartą matė, buvo patvirtintas Lietuvos ir Lietuvos Rusios susijungimas su Lenkija visiems laikams [...] Taigi priešams rengiant sąmokslą ir grasinant karu, karalius ir didysis kunigaikštis atliko didelį darbą, sukūrė reikšmingą dalyką apsišvietusios Europos istorijoje“[88].

Vytauto charakteristika irgi nemaža dalimi padiktuota J. Dlugošo[89], kuriuo sekė ir vėlesni Lietuvos kronikininkai M. Strijkovs-

---

kybės // Lietuvos istorijos metraštis. – 2009. – T. II. – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 210. – P. 57–72.

[85] Žr. šio leidinio p. 418.

[86] Žr. šio leidinio p. 417.

[87] Žr. 1413 m. Horodlės aktai. Dokumentai ir tyrinėjimai = Akty Horodelskie z 1413 roku. Dokumenty i studja / Sudarė = pod redakcją J. Kiaupienė ir L. Korczak, parengė = opracowali J. Kiaupienė, L. Korczak, P. Rabiej, E. Rimša, J. Wroniszewski. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013.

[88] Žr. šio leidinio p. 283–285.

[89] „Brangus buvo lietuvių tautai atminimas šio didžio žmogaus, nematytai išugdžiusio šios tautos galią, kurios gal pavydėjo Europos monarchai ir kuri buvo verta

kis bei A. Vijūkas-Kojalavičius, vadindami Vytautą didžiausiu Lietuvos valdovu. Valdovo vaizdinį šiek tiek papildo, kompiliuodamas Enėją Silvijų Pikolominį ir Mykolą Lietuvį. O galiausiai išplečia, pridėdamas pastraipą apie Vytauto atminimo ženklus (mintis užrašyta pasakojant apie 1428 m.): „Vytauto karo keliai buvo dar žymesni, apie daugelį išliko prisiminimai, nors nemokame įminti, kada jie prasidėjo. Tarp Veližo ir Vitebsko kitados plytėjo didžiuliai miškai, per kuriuos žygiuodamas su kariuomene didysis kunigaikštis įsakė tiesti kelią. Jis vadinosi Vytauto kelias (*Witoldowa droga*), ant jo tyvuliavo ežeras, taip pat Vytauto (*Witoldowe*) vardo, per jį liepė nutiesti tiltą. Zamoiskis per karaliaus Stepono Batoro žygį ėjo tuo keliu ir jį taisė" [...] „Kopysės apskrityje, bajorų maršalo Nitoslavskio dvare, pavadintame Opčuha, yra užtvanka, kuri iki šiol vadinama Vytauto tiltu (*Most Witoldowy*)"[90].

J. Dlugošo įtaka lėmė ir nevienareikšmišką Jogailos vertinimą. Nors su Jogaila Narbutas siejo „naujos Lietuvos kokybės" pradžią[91], kartu išliko tradicinio požiūrio apie kiek „per lėtą" karalių rėmuose, kaip antai ties 1427 m. data rašydamas: „Jau senstelėjęs didysis kunigaikštis Vytautas tebebuvo aštraus proto, veikliai tvarkė valstybės reikalus ir širdingai norėjo regėti tokį esant savo brolį karalių Vladislovą. Šis visada lėtas ir nerangus, juolab senatvėje, tačiau turėjo apsišvietusių patarėjų, sąžiningų ir tikrai gero tėvynei trokštančių, kuriais pasikliovė"[92].

Universaliąja prasme T. Narbuto istorijos supratimui įtakos turėjo Apšvietos tradicijos – čia prisimintinas šio istoriko santykis su Davidu Hume'u, kuris, be kita ko, buvo ne tik vienas didžiausių tos epochos filosofų, bet ir istorikų, šešiatomės Anglijos istorijos

---

pavydo. Tačiau šis atminimas mus pasiekia tik iš dalies – per Dlugošo raštus ir to meto archyvų šaltinius". Žr. šio leidinio p. 446.

[90] Žr. šio leidinio p. 413, išnašoje 583.

[91] Plg. *Griškaitė R.* Penktasis „Lietuvių tautos istorijos" tomas: nuo Gedimino mirties iki mūšio prie Vorsklos. – P. 32–44 (poskyris „Jogaila, arba naujos Lietuvos kokybės pradžia").

[92] Žr. šio leidinio p. 404.

autorius (1711–1776)[93], formuotas požiūris apie civilizacinę pažangą ir moralinę istorinių įvykių dimensiją. LTI autorius išsamiai nedėsto savo pasaulėžiūros, tačiau jo vertinimai atsiskleidžia komentuojant atskirus atvejus. Antai pasakodamas apie 1404 m. įvykius Smolenske, taip apibendrina: „Imta gerinti vidaus tvarką, gyventojai gavo privilegijų ir laisvių, būdingų civilizuotoms valstybėms. Taip ši Vidurio Rusios priešakinė dalis ilgiems laikams tapo Lietuvos provincija“[94]. Prie Vytauto charakteristikos prideda: „Labai mėgo rinktinę lengvąją kavaleriją, kazokų ir totorių kariuomenė irgi buvo jo favoritė. Paskutiniuosius labai mylėjo už jų narsumą, ištikimybę ir šeimyninį dorovingumą. Dalijo jiems žemę ir mokė gyventi europietiškai. [...] Iš tikrųjų Vytautas savo gerumu Totorių ordą padarė labai civilizuota bendruomene, daugelį švelnumu atvertė į krikščionybę“[95].

Polinkis įvykius aiškinti veikiau moraliniais–pasaulėžiūriniais, o ne politiniais motyvais ryškus komentuojant Vytauto elgseną Ordino atžvilgiu po 1422 m. amžinosios Melno taikos: „Susitaikęs su kryžiuočiais, tuoj pat ėmė rodyti savo nuoširdumą, juo labiau kad kaip riterių meno mylėtojas visada buvo kažkaip palankus šiai militaristinei institucijai. Prūsijos istorikai stebisi, kaip pasikeitė didžiojo kunigaikščio elgesys po paskutiniojo suvažiavimo prie Veliuonos. Siuntė į Marienburgą nuostabias dovanas, nevengė keistis atminimo dovanėlėmis, gausiai apdovanodavo kiekvieną Prūsijos pasiuntinį, liepdavo svetingiausiai priimti. Kiek galėdamas stengėsi įrodyti draugiškus jausmus Ordinui“[96]. O kartą rezignuodamas ištaria (mintis užrašyta pasakojant apie 1421 m.): „Tuo laiku viskas priklausė nuo didžiojo kunigaikščio – jeigu jis būtų panorėjęs, kryžiuočiai Prūsijoje būtų sulaukę galo. Tačiau ar dėl religinių skrupulų, ar politiniais sumetimais, kurių atspėti nemokame, nenorėjo Ordino žūties“[97].

[93] Apie D. Hume žr. *Streminger* G. David Hume als Historiker // Zeitschrift für philosophische Forschung. – Bd. XL. – 1986. – S. 161–180.

[94] Žr. šio leidinio p. 137.

[95] Žr. šio leidinio p. 449–450.

[96] Žr. šio leidinio p. 386.

[97] Žr. šio leidinio p. 363.

Civilizacinė T. Narbuto istorinė koncepcija ryški Vytauto valdymui skirtą tomą užbaigiančiame trumpame skyrelyje „Valstybės vidaus padėtis“[98]. Autorius iš „apšviestojo monarcho“ idėjinės paradigmos taip reziumuoja Vytauto laikais įvykusius pokyčius:

> [...] Vytautas baigė įgyvendinti visišką patvaldystę. Pirmiausia jis sutramdė kunigaikščius, esančius jo globoje, paskui privertė visiškai paklusti įtakingus ponelius, todėl ir žemaičiams įsipyko jo valdymas, ypač kad uždraudė bendruomenių susirinkimus, arba seimus. Tačiau svarbiuose reikaluose ir ten, kur buvo kalbama apie valstybės interesus, nieko be senatorių patarimo nesprendė [...] Miestiečiams dalijo pavienes privilegijas, o miestams teikė Magdeburgo teises. Žydams davė laisvių ir pilietybės privilegiją, pasirašytą Lucke 1408 metais [...] Kalbant apie švietimo ir krikščionių religijos platinimą, negalima abejoti, kad šis **protingas monarchas** [išskirta mano. – *R. P.*] darė viską, kas tais laikais buvo įmanoma. Buvo pasikvietęs iš užsienio įvairių mokslo ir technikos sričių specialistų, kurie privalėjo mokyti šalies jaunimą. Nuolat važinėdamas po šalį, pats viską prižiūrėjo – vargas tam, kas apeidavo pavedimus! Įkūrė labai daug bažnyčių ir vienuolynų[99].

Ir žvelgdamas į dabartį, gubernijomis išmatuoja praėjusios Lietuvos didybę: „Valstybė driekėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, nuo Bugo iki Baltosios jūros. Šiandien tai sudaro šešiolika Rusijos valdžioje esančių gubernijų“[100].

Sunku vertinti autorių išsamiau netyrinėjus viso jo palikimo. Tačiau bent jau *vytautinės* Lietuvos istorijos atžvilgiu, galima sakyti, kad įtrauktos naujos istorinės medžiagos ir istoriko kaip šaltinių rinkėjo savivokos požiūriu T. Narbutas ir jo istorija pranoksta ligtolinę Lietuvos metraščius, M. Strijkovskį ir A. Vijūką-Kojalavičių siekiančią tradiciją, kuriai jis, be abejo, artimas pasaulėžiūra ir iš dalies nekritišku požiūriu į šaltinius. Lietuvos istoriografijoje gana naujoviškas buvo LTI autoriaus „mokslinis

[98] Palyginimui verta pastebėti, kad J. Voigto „Prūsijos istorijos“ VI tome Ordino santvarkai aprašyti skirta apie 350 puslapių. Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 412–768.

[99] Žr. šio leidinio p. 454–456.

[100] Žr. šio leidinio p. 456.

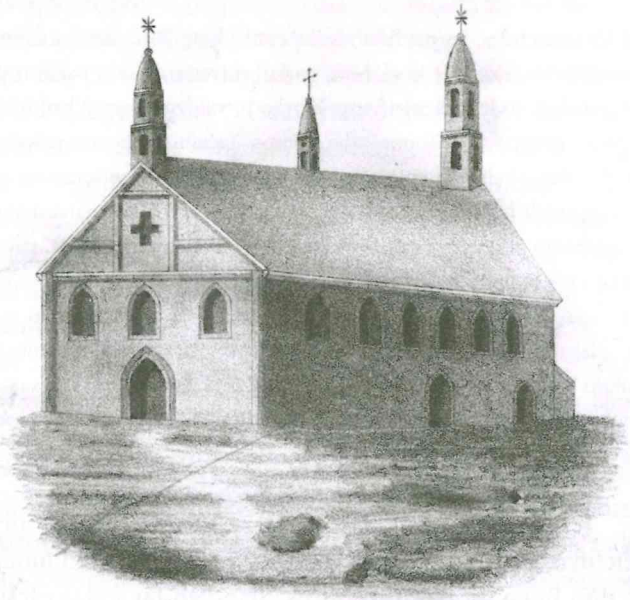

Ankstyvosios Vilniaus katedros vaizdas. J. B. Knafuso piešinys, J. Ozemblovskio (?) litografija // *Narbutt T.* Pomniejsze pisma historyczne, szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. – S. 106–107 // LMAVB. – Sign. 519491

aparatas“ (plačios išnašos, šaltinių citatos, priedai[101]), kuriuo jis skyrėsi, pavyzdžiui, nuo panašiu metu parašytos ir turiniu panašios Juozapo Ignacijaus Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887), negailestingo, bet neobjektyvaus Narbuto kritiko[102], „Vytauto Lietuvos“[103], bet panašėjo į kito (daugiausia anoniminio) kritiko Mykolo Balinskio (Michał Baliński, 1794–1864) „Vilniaus miesto istoriją“[104]. Metraštinei tradicijai artimas dėl įstabių gamtos reiškinių ir politinių įvykių siejimo, polinkio didinti (kariuomenių, mūšių dalyvių ir pan.) skaičius, gana laisvai daromais apibendrinimais. Tačiau nuo jos atitrūksta karštligiškai ieškodamas pirminių šaltinių, nuolat tikslindamas jau parašytus kūrinius ar metraštinį Vytauto kaip „griežto valdovo“ įvaizdį papildydamas svarstymais apie civilizacinę valdovo įtaką. Tokius autorius įprasta vadinti „paskutiniaisiais metraštininkais ar kronikininkais“. Ar tuo pačiu Teodorą Narbutą galima priskirti „pirmiesiems istorikams“, kurie specialaus išsilavinimo stoką kompensavo žingeidumu ir intuicija, galbūt atsakys tolesni tyrimai.

Rimvydas Petrauskas

---

[101] Tiesa, I. Ž. Onacevičius 1840 m. liepos 6 d. laiške iš Sankt Peterburgo T. Narbutui į Šiaurius nurodė, kokių dalykų šis veikalas dar stokoja: bibliografijos, asmenvardžių ir vietovardžių, aukščiausių pareigūnų sąrašų. Žr. *Griškaitė R.* Simono Daukanto ir Teodoro Narbuto epistolinis dialogas. – P. 28.

[102] J. I. Kraševskio apibūdinimas „nusipelnęs kronikininkas, kruopštus medžiagos rinkėjas, bet ne istorikas“ (žr. Ten pat. – P. 109) būdingai atspindi ir dalies to meto, ir vėlesnių autorių požiūrį.

[103] *Kraszewski J. I.* Litwa za Witolda. Opowiadanie historyczne. – Wilno: drukiem Józefa Zawadzkiego, 1850. Taip pat žr. *Kraševskis J. I.* Vytauto Lietuva: istorinis pasakojimas / Iš lenkų kalbos vertė K. Uscila. – Vilnius: Mokslas, 1994 (antra laida: Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2012).

[104] *Baliński M.*Historya miasta Wilna. – T. I–II. – Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1836 – 1837. Taip pat žr. *Balinskis M.* Vilniaus miesto istorija / Iš lenkų kalbos vertė O. Slavėnaitė, I. Katilienė. – Vilnius: Mintis, 2007.

„LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJOS“ ŠEŠTOJO TOMO PARAŠTĖS: APIE VAIZDUS, KAPUS, IR NE TIK

O Vytaute, kad prisikeltum, koks buvai kadaise!
(O Witoldzie, byś ty wstał dziś z swojemi laty!)

Motiejus Strijkovskis[1]

1839-uosius Teodoras Narbutas galėjo drąsiai vadinti vytautiniais, nes vienas po kito Antano Marcinovskio (Antoni Marcinowski, 1781–1855) spaustuvėje buvo išleisti net du LTI tomai, kuriuose „amžiaus didvyriui, Didžiajam Vytautui“, lietuvių tautą atvedusiam į tikrąją brandą (orig.: *Lecz narod w tem nowem życiu, jakby nanowo odmłodniały, począł liczyć lata młodzieńcze i dójrzewał sporo pod wpływem bohatera wieku, Wielkiego Witolda*)[2], skirta ypač daug dėmesio. Nors Vilniaus cenzūros komiteto leidimo spausdinti penktąjį veikalo tomą data (1838 m. rugpjūčio 9 d.) suponuotų prielaidą, kad knyga būtų galėjusi pasirodyti ir metais anksčiau, tikriausiai ir šį kartą planus koregavo finansinės problemos (leidimas spausdinti šeštąjį tomą duotas 1839 m. kovo 4 d.)[3]. Gana ilgai abiejų tomų rankraščiai gulėjo ir cenzoriaus, Imperato-

[1] Žr. šio leidinio p. 570 („Paaiškinimai“).

[2] Taip pat žr. *Narbutt T.* Przemowa // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839. – S. VIII. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Pratarmė // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V / Iš lenkų kalbos vertė O. Slavėnaitė, specialioji redaktorė R. Griškaitė. – Vilnius: Mintis, 2001. – P. 61.

[3] Daugiau apie tai žr. *Griškaitė R.* Leidėjai ir skaitytojai // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV / Iš lenkų ir lotynų kalbų vertė I. Katilienė ir O. Slavėnaitė, specialioji redaktorė R. Griškaitė. – Vilnius: Mintis, 1997. – P. 17–18.

riškojo Vilniaus universiteto poetikos profesoriaus Leono Borovskio (Leon Borowski, 1784–1846) stalčiuje (pratarmė penktajam tomui datuota 1837 m. sausio 20 d., o šeštajam – tų pačių metų rugsėjo 3 d.). Šią aplinkybę galima aiškinti tuo, kad artėjo LTI įteikimo Rusijos imperatoriui Mikalojui I istorijos atomazga. Nors T. Narbutas tada jau buvo parašęs ir septintąjį (pratarmė datuota 1838 m. sausio 15 d.), ir aštuntąjį (pratarmė datuota tų pačių metų gegužės 21 d.), ir devintąjį (pratarmė datuota tų pačių metų rugsėjo 15 d.) tomus, 1839 m. birželį Mikalojui I buvo dovanoti tik šeši pirmieji iš spaudos išėję tomai[4]. Tad LTI VI knyga, bent jau šioje „imperatoriškoje" istorijoje, tapo tarsi T. Narbuto pateikto Lietuvos istorijos pasakojimo atomazga. Todėl akivaizdu, kad tiek autorius, tiek leidėjas, tiek cenzorius ypač dailino šiuos paskutinius Vytauto epochą reziumuojančius knygos sakinius: „Valstybė driekėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, nuo Bugo iki Baltosios jūros ir Permės sienų. Šiandien tai sudaro šešiolika Rusijos valdžioje esančių gubernijų (orig.: *Obszerność państwa, była od Baltyku do Czarnego morza, od Bugu do morza Białego i granic Permii; dziś szesnaście Gubernii pod Rossyjskiem berłem będących składa*)"[5]. Mintis dviprasmė. Viena vertus, pabrėžiama buvusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės galybė, antra vertus, daromas privalomas reveransas valdžiai. Kitaip tariant sakoma, kad LTI galima skaityti ir kaip šešiolikos Rusijos imperijos gubernijų istoriją (sic!). Juolab kad T. Narbutas čia pat, išnašoje, tas gubernijas dargi skrupulingai išvardija. Sakinys akivaizdžiai dirbtinis, tarsi įklijuotas, visai neatspindintis T. Narbutui įprasto rašymo stiliaus. Galbūt todėl, priešingai nei garsioji baigiamoji LTI IX tomo ištarmė, ši necituojama visai. Šiaip ar taip, rengdamas spaudai antrąją LTI laidą šeštojo tomo epilogą T. Narbutas ketino bent kiek koreguoti – tai rodo ir mūsų dienas pasiekęs parankinis šios knygos egzempliorius (toliau – PE)[6] (žr. pav. p. 38; pav. p. 39).

[4] Ten pat. – P. 17–22 ir kt.

[5] Žr. šio leidinio p. 456.

[6] Žr. šio leidinio p. 606 („Paaiškinimai").

Vizualizacija

Kaip ir ankstesnius, taip ir LTI VI tomą T. Narbutas puoselėjo viltį pamatyti atnaujintą, todėl tekstą nuolat pildė ir taisė[7]. PE rodo, kad ilgainiui buvo padarytos 273 korekcijos ir papildymai. Visa ši nauja medžiaga spausdinama ir lietuviškoje LTI VI tomo laidoje[8]. Daugiausia pataisų atsirado susipažinus su Friedricho Christopho Schlosserio mokinio, Bonos ir Vienos universiteto istorijos profesoriaus Josepho Aschbacho (1801–1882) veikalu „Imperatoriaus Zigmanto istorija"[9]. Tačiau T. Narbutas reagavo ir į naujus Mykolo Grabovskio (Michał Grabowski, 1804–1863), Aleksandro Pšezdzeckio (Aleksander Narcyz Przeździecki, 1814–1871) ir Adamo Tytuso Działyńskio (1796–1861) išleistus istorijos šaltinių rinkinius[10]. Tekstas pildytas ir duomenimis iš Edwardo Raczyńskio (1786–1845) spaudai parengto Jono Krikštytojo Albertrandžio (Jan Chrzciciel Albertrandy, 1731–1808) veikalo[11]. Neliko nepastebėta ir Mykolo Višnevskio (Michał Wiszniewski, 1794–1865) lenkų literatūros apžvalga[12]. Pildyta ir faktais iš vienos kitos anksčiau pro akis praslydusios publikacijos, kaip antai iš čekų ir vokiečių istoriko Franzo Martino Pelclio *vel* Pelcelio (ček.

[7] LTI VI tomo PE // Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS). – F. 17. – B. 244/6. 2017 m. birželio 5 d. šis unikalus egzempliorius kartu su kitų aštuonių LTI tomų parankiniais egzemplioriais buvo pripažintas regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir įrašytas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis" Lietuvos nacionalinį registrą.

[8] Žr. šio leidinio p. 519–614, skyrių „Paaiškinimai".

[9] *Aschbach J.* Geschichte Kaiser Sigismunds. – Bd. I–IV. – Hamburg: Gedruckt bei Friedrich Perthes, 1838–1845.

[10] Grabowski M., Przezdziecki A. Zrzódła do dziejów polskich. – T. I. – Wilno: nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1843; [Działyński A. T.]. Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1520, tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544. do roku 1563. – Poznan: w Drukarni na Garbarach Nr. 45, 1841.

[11] *Albertrandy J.* Dwadzieścia sześć lat panowania Władysława Jagiełły, króla polskiego / wydane przez Edwarda hr. Raczyńskiego. – Wrocław: nakładem Zygmunta Schlettera, 1845.

[12] *Wiszniewski M.* Historia literatury polskiej. – T. I–X. – Kraków: w Drukarni Uniwersyteckiej, nakładem autora, 1840–1857.

František Martin Pelc; vok. Franz Martin Pelzel, 1734–1801) veikalo[13]. PE rodo ir naujus istorinių dokumentų nuorašus, kuriais metams bėgant vis pildėsi Šiaurių[14] dvaro bibliotekos archyvas.

Daugiau negu bet kuris kitas šaltinis ši darbinė knyga atspindi ir LTI kritiką. Kaip tik pastaroji aplinkybė paakino aptarti iki šiol detaliau neanalizuotą T. Narbuto veikalo pusę – iliustracijas, o plačiąja prasme – ir šios knygos grafiką. Juolab kad ir metams nepraėjus po šeštojo tomo pasirodymo prestižiniame Vilniaus mokslo žurnale „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe" („Moksliniai vaizdiniai ir svarstymai") buvo sukritikuota svarbiausia šios knygos iliustracija – Vytauto atvaizdas[15] (žr. pav. p. 288). Kaip rodo T. Narbuto PE, į šią buvusio Imperatoriškojo Vilniaus universiteto fiziologijos profesoriaus, gydytojo praktiko, kolekcininko ir šaltinių tyrėjo Mykolo Homolickio (Michał Homolicki, 1791–1861) pastabą (rašinys buvo spausdintas anonimiškai, tačiau anuometiniam intelektiniam Lietuvos elitui autorystė nekėlė

[13] *Pelzel F. M.* Historische Nachrichten von dem lithauischen Prinzen Sigmund Korybut // Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. – Bd. II. – Prag und Dresden: in der Waltherischen Hofbuchhandlung, 1786. – S. 360–393.

[14] Paskutinis LTI tomo lietuvių kalba buvo išleistas prieš aštuoniolika metų. Per tą laiką buvo sunorminti ir dabartinėje Baltarusijos teritorijoje esantys tradiciniai lietuviški vietovardžiai. Pastaruoju metu istoriografijoje nusistovėjo ir T. Narbuto dvaro Šiaurių (tada Gardino gubernija, nuo 1843 m. – Vilniaus gubernija, Lydos apskritis, dabar Baltarusijos Respublika, Gardino sritis, Varanavo rajonas; balt. *Шлаўры*; tarm. *Šauriai*), kuriame ir buvo parašyta LTI, vietovardis. Todėl nors pirmuosiuose LTI tomuose lietuvių kalba vartotas *Šaurų* pavadinimas, šiame tome rašoma *Šiauriai*. Žr. Lietuviški tradiciniai vietovardžiai: Gudijos, Karaliaučiaus krašto, Latvijos ir Lenkijos / Sudarė M. Razmukaitė, A. Pangonytė. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002. – P. 49, 114.

[15] *[Homolicki M.]*. Kilka uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750. Przez J. I. Kraszewskiego, tom I, 1840; tom II, 1841, w 8ce, z rycinami. Wydanie Adama Zawadzkiego. Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego [...] // Wizerunki i Rozrtrząsania Naukowe. – Poczet nowy drugi. – T. XXII (LVIII). – 1841. – S. 171–172. Daugiau apie šią M. Homolickio recenziją žr. *Sołtys K.* Józef Ignacy Kraszewski jako historyk. Naukowy fundament wykładu dziejów Litwy w monografii Wilna. – Warszawa: Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk, 2013. – S. 51–55.

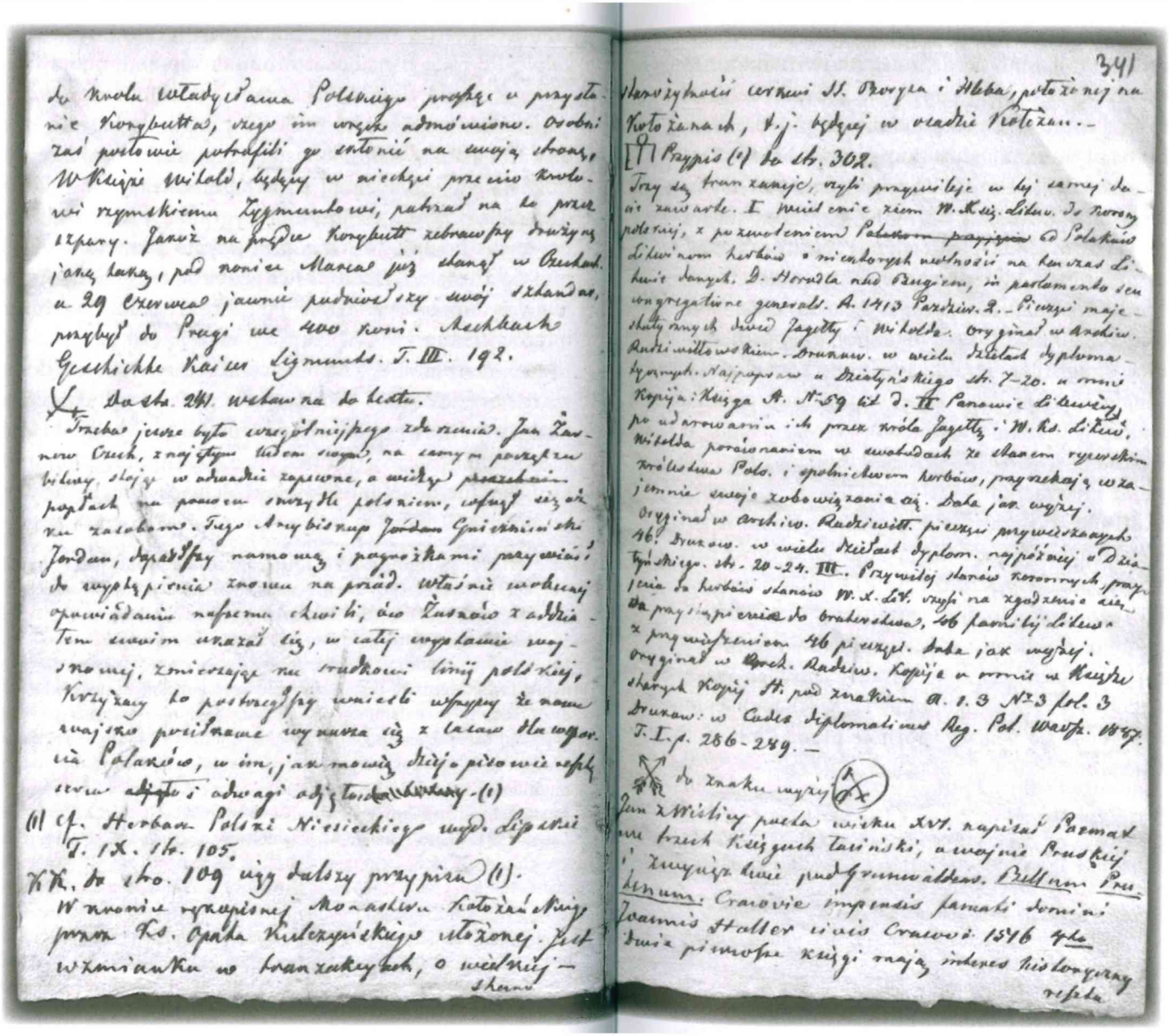

do Kwoli utwierdzenia Polskiego przymierza i przystanie Konfederatów, rzeczy im wszelkie admówione. Osobni zaś posłowie potwierdzili to ostatnie na swoją stronę. W Księdze Wiślad, będący w niebezpieczeństwie przeciw królowi rzymskiemu Zygmuntowi, pobrać na to przez szpary. Jakoż na prośbę Konfederatów zebrawszy drużyny jakie takie, pod nowiec Marcel już stanął w Orszad. a 29 Czerwca jawnie podniósłszy swój sztandar, przybył do Pragi ku 4000 koni. Aschbachs Geschichte Kaiser Sigmunds. T. III. 192.

Dasta. 241. wchaw na do bestec.

Trzeba jeszcze było szczególniejszego zdarzenia. Jan Żiżkow Czech, znajdującym tamże swoim, na samym przeciwnym boku stojąc w obwodzie zapowiedzianym popłoch na pancerne swoje Polaków, odsunął się ku zasłonie. Tego widząc biskup Jordan Gnieźnieński Jordan, dopadłszy namowami i pogróżkami przywiódł do wypłacenia żołnierzom żołd. Wtenczas wodzowie opowiadaniu naszemu chwili, dało Zasadzie z obozu Tem zawsze uważać się, w całej wyprawie naszej, zniszczenie nie trudnemi bitwy polskiej, Krzyżacy to postrzegłszy wnieśli wszystkie że nasze wojsko przeciwne wyruszą się z taborów Hungarii Polaków, w nim, jak mówią, bitwę pierwszą odbyli serca odjęte i odwagi odjęte[illegible]-(1)

(1) cf. Herbarz Polski Niesieckiego wyd. Lipskiej T. IX. str. 105.

K.K. do str. 109 wiersz dalszy przypisu (1).

W zbiorze rękopiśmiennej Monastyrskiego Kolekcji przez Ks. Opata Kulczyńskiego ułożonej. Jest wzmianka o tranzakcyach, o wielkiej —

skarb

Starożytności cerkwi St. Orzycza i Hleba, potem że nie na Kotożanach, t.j. będącej w okolicy Kotożan...

[1] Przypis (1) do str. 302.

Trzy się tranzakcje, czyli przywileje w tej samej dacie zawarte. I wielkie ziemie W.K.Lit. do nowej polskiej, z pozwoleniem Polakom [illegible] od Polaków Litewskim herbów i niedotrzymaniu wolności na konszas Litwie danych. D. Horodła nad Bugiem, in parlamento seu congregatione generali. A. 1413 Październ. 2. — Pieczęci maiestatu trzech Dzieci Jagiełły i Witolda. Oryginał w Archiw. Radziwiłłowskiem. Druk. w wielu Dziełach dyplomatycznych. Najpierw u Dzieduszyckiego str. 7-20. u nas Kopija: Księga A. N°59 kol. d. III Panowie Litewscy po udarowaniu ich przez króla Jagiełłę i W. Ks. Litew. Witolda poróżnieniem w uwiadach ze stanem rycerskim Królestwa Polsk. i spolnictwem herbów, pragnąc uważnie ziemie swoje herbowizanie się. Data jak wyżej. Oryginał w Archiw. Radziwiłł. pieczęci przywieszonych 16. Druk. w wielu Dziełach dyplom. najpierwej u Dzieduszyckiego. str. 20-24. III. Przywileju stanów rozmaitych przyjęcia do herbów stanów W. X. Lit. wszystkich na zgodzenie się na przyjęcie do braterstwa, do familij Litewskich z przywileniem 46 pieczęci. Data jak wyżej. Oryginał w Archiw. Radziw. Kopija w roczniku w Księdze starych Kopij St. pod znakiem A. 1. 3 N°3 fol. 3 Druk. w Codex diplomaticus Reg. Pol. Warsz. 1847. T. I. p. 286-289. —

do znaku wyżej (1)

Jan z Wisłicy pisał w wieku XVI. napisał Rozmaitości krótkich Księgach Tarnińskich, a wojnie Pruskiej i zmyślił kwiat pod Grunwaldem. Dillmann Prussicum: Crasovie imperatoris famuli domini Joannis Stallor civis Crasoviensis 1546 die dnia pierwsze księgi mają interes historyczny rzeźba

T. Narbuto LTI VI tomo PE fragmentas: įklijos knygos gale // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/6. – L. 340v–341r

abejonių) reagavo karštai[16]. Ir ne tik todėl, kad M. Homolickis suabejojo portreto istoriškumu, bet ir todėl, kad vizualioji LTI pusė T. Narbutui buvo labai svarbi. Iliustracijų gausa šis veikalas gerokai pranoko kitų to meto istorikų darbus: jeigu Nikolajaus Karamzino (Николай Михайлович Карамзин, 1766–1826) „Rusijos valstybės istorija" nebuvo iliustruota visai, o Johanneso Voigto (1786–1863) „Prūsijos istorijoje", be paties knygos autoriaus portreto, vieno žemėlapio ir vienos mūšio schemos, matome vos tris piešinius[17], tai devyniuose LTI tomuose buvo paskelbta net trisdešimt Lietuvos istorijai svarbių asmenybių portretų, istorinių vietų vaizdų, lietuvių mitologiją, archeologiją, numizmatiką, sfragistiką, heraldiką ar kitus kontekstinius dalykus atspindinčių piešinių (šiuo atveju vadinamoji piešinių lentelė skaičiuojama kaip viena iliustracija), šeši žemėlapiai ir istorinių mūšių schemos, keturios genealoginės lentelės – iš viso keturiasdešimt iliustracijų[18]. Antrąją LTI laidą T. Narbutas ketino papuošti dar dvylika piešinių, mūšio schema ir genealogine lentele. Daugumos šių vaizdų autoriumi buvo pats T. Narbutas[19]. Visų spaudoje pasirodžiusių LTI tomų paveikslai buvo išraižyti Juozapo Ozemblovskio (Józef Jerzy Oziębłowski, 1805–1878) litografijos dirbtuvėse, todėl greta leidėjo A. Marcinovskio ir cenzorių L. Borovskio, Jono Vaškevičiaus (Jan Waszkiewicz, 1797–1859) ir Pavelo Kukolniko (Павел Васильевич Кукольник, 1795–1884) šio veikalo istorijoje privalu minėti ir Vilniaus litografo vardą.

[16] Žr. šio leidinio p. 289, išnašoje 342.

[17] Карамзин Н. История государства Российского. – Т. I–XII. – Санкт-Петербург: в Типографии Н. Греча, 1816–1829; *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. I–IX. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Borntträger, 1827–1839.

[18] Literatūroje įsitvirtinęs trisdešimt vienos iliustracijos skaičius. Žr. *Adomonis T., Adomonytė N.* Lietuvos dailės ir architektūros istorija. – T. II. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997. – P. 233.

[19] Dailėtyrininkas Vladas Gasiūnas nebuvo tikslus, teigdamas, kad visos LTI iliustracijos buvo litografuotos „pagal knygos autoriaus T. Narbuto piešinius (*z Rysunku Autora*)". Žr. *Gasiūnas V.* XIX amžiaus Lietuvos grafika. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. – P. 121.

Be minėtojo Vytauto portreto, LTI VI tomui J. Ozemblovskis išraižė dar tris litografijas – „Vytauto monogramą iš senos karo vėliavos“ (anot T. Narbuto, šį piešinį gavo iš kunigo Kornio, buvusio Gardino Koložos bazilijonų vienuolyno, abato), Žalgirio (istorikas vartoja Griunvaldo pavadinimą) mūšio schemą pagal J. Voigto „Prūsijos istorijoje“ spausdinto plano variantą, ir Vytauto žmonos Onos portretą – „seno ant skardos spalvomis tapyto paveikslo kopiją, italų meistrų darbo“ (orig.: *kopia ze starego malowidła na blasie, kolorami, roboty Włoskiej*)[20]. Visos šios iliustracijos buvo susijusios su Vytauto vardu, tačiau svarbiausias knygoje buvo paties didžiojo kunigaikščio portretas, kuriuo T. Narbutas ypač didžiavosi:

Vytauto portretas paimtas iš Gvanjinio kronikos lenkiškoje laidoje spausdinto medžio raižinio. Labai vykęs ir panašesnis turėtų būti už tą, kuris kabo Augustinų bažnyčioje (orig.: *bardzo trafny i podobnieyszy ma bydź od Augustyańskiego*) ir kurio kopija įdėta M. Bal... „Vilniaus miesto istorijoje“. Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad didysis kunigaikštis pavaizduotas su itališka karūna puoštu romėnišku šalmu. Tai turėtų būti tas pats šalmas, kurį 1400 metais gavo iš didžiojo magistro Konrado Jungingeno[21].

Citatoje ypač jaučiama konkurencija su vienu didžiausių T. Narbuto oponentų Mykolu Balinskiu (Michał Baliński, 1794–1864)[22]. Ir tikrai garsusis Vilniaus istoriografas Vytauto portretą buvo paskelbęs kiek anksčiau, 1836-aisiais, tačiau ne A. Gvanjinio leidinio graviūrą, o vietinį kūrinį – nežinomo dailininko, kaip spėjama, XVII–XVIII a. sandūroje tapytą atvaizdą, iš pradžių kabėjusį šio kunigaikščio funduotoje augustinų bažnyčioje Lietuvos Brastoje, o 1831 m. vienuolyną uždarius, pervežtą į Vilniaus

[20] Žr. šio leidinio p. [86], 240–241, [327]. Taip pat žr. p. 520, 538–539, 570 („Paaiškinimai“).

[21] Žr. šio leidinio p. 549–550 („Paaiškinimai“).

[22] Daugiau apie tai žr. *Griškaitė R.* Apie „Lietuvių mitologijos“ genezę // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I (antra pataisyta ir papildyta laida). – Vilnius: Mintis, 1998. – P. 56–60; *Griškaitė R.* Mykolas Balinskis: kova dėl istorijos? – Vilnius: Eugrimas, 2005. – P. 60–62, 138 ir kt.

M. Balinskio monografijoje „Vilniaus miesto istorija“ spausdintas Vytauto Didžiojo portretas. 1836 m. K. Ripinskio piešinys, A. Kliukovskio litografija // *Baliński M.* Historya miasta Wilna. – T. I. – Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1836. – S. 110–111

Švč. Mergelės Ramintojos (augustinų) šventovę (orig.: *z dawnego obrazu znajdującego się w Kosciele Wileńskich X. X. Augustyanow a przeniesionego z Koscioła Brzeskiego tegoż zgromadzenia którego był fundatorem co potwierdza łacinski na nim napis*)[23]. Kaip tik tada jau pastarojoje bažnyčioje saugotą Vytauto portretą M. Balinskio veikalui ir perpiešė Karolis Ripinskis (Karol Franciszek

[23] *Baliński M.* Historya miasta Wilna. – T. I. – Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1836. – S. 110–111 (įklija). Šiuo metu yra žinomi du vadinamieji Lietuvos Brastos augustinų paveikslai, ir abu jie saugomi Vilniuje – Lietuvos dailės muziejuje ir Katedroje. Žr. ir plg. *Paknys M.* Portretai // Lietuvos dailės istorija. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002. – P. 150 (pav.); *Bumblauskas A.* Vytauto portretas // Senosios Lietuvos istorija: 1009–1795. – Vilnius: R. Paknio leidykla, 2005. – P. 157; Lietuvos valstybės kūrėjai. XVI–XX a. pirmosios pusės portretai = Founders of the Lithuanian State. Portraits From the 16th–First Half of the 19th Centuries. – T. I: XVI–XIX a. portretai = Vol. I: Portraits From the 16th–19th Centuries / Sudarytoja = Volume Editor L. Bialopetravičienė. – Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2006. – P. 324. – Nr. 480 (pav.); *Mickūnaitė G.* Vytautas Didysis. Valdovo įvaizdis. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008. – P. 243–245 (pav. 69, p. 243; pav. 71, p. 245); *Matušakaitė M.* Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. – Vilnius: Tautos paveldo tyrimai, 2010. – P. 362 (pav. 261, p. 356; pav. 262, p. 357); *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai // Kaip tai atsitiko Didžiajame mūšyje... Žalgirio atodangos. Tarptautinės parodos katalogas (Radvilų rūmai, Vilnius, 2010 m. lapkričio 10 d. – 2011 m. sausio 30 d.) / Katalogo sudarytojai V. Dolinskas, B. Verbiejūtė. – Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010. – P. 106–107 (pav. p. 106–107); *Mizerniuk-Rotkiewicz N.* Muzeum Starożytności w Wilnie. Historia i rekonstrukcja zbiorów malarstwa i grafiki. – Warszawa, Toruń: Polski Instytut Studiow nad Sztuką Świata, Wydawnictwo Tako, 2016. – S. 68–69 ir kt. Maža to, šiems beveik identiškiems portretams taikomas tas pats istorinės kilmės pasakojimas. Daugiau apie tai žr. *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 110. Tačiau akivaizdu, kad tiek T. Narbutui, tiek M. Balinskiui, tiek visai anuometinei intelektinei Lietuvos bendrijai buvo žinomas tik šiandien Vilniaus katedroje kabantis Vytauto paveikslas. Tai rodo tiek to meto spausdinta, tiek rankraštinė kūryba, tiek pagaliau šio paveikslo kopijos ar sekiniai. Dabar Lietuvos dailės muziejuje saugomas kūrinys, kuris į šią instituciją 1953 m. taip pat buvo perduotas iš Vilniaus katedros, T. Narbuto ir jo aplinkoje nefunkcionavo visai. Portretas nebuvo žinomas ir tos aplinkos atstovams dvasininkams, tarp kurių buvo ir Vilniaus vyskupų, ir Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos narių. Todėl kol kas lieka atviras klausimas, kokia yra tikroji Lietuvos dailės muziejuje saugomo paveikslo kilmės istorija. Vieną iš versijų žr. *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 111. Dėl minėtų priežasčių šiame rašinyje augustinų portretu bus vadinamas šiandien Vilniaus katedroje, o ne Lietuvos dailės muziejuje saugomas paveikslas.

Rypiński, 1809–1892), o litografavo – Antanas Kliukovskis (Antoni Klukowski, 1806–1864)[24]. Tokį dėmesį vadinamajam augustinų Vytauto atvaizdui galima aiškinti dar ir tuo, kad šis portretas tada buvo Vilniaus kultūrinė sensacija (žr. pav. p [42])[25].

Tačiau tai, kas T. Narbutui atrodė „labiau vykę ir panašu", M. Homolickiui buvo istoriškai neteisinga:

Neverta tikriausiai ir priminti *barzdotojo* Senųjų Trakų V y t a u t o portreto[26], kuris jeigu ne pagal apgaulingą pavyzdį, tai klaidingai nutapytas, o per-

[24] Kartais šio kūrinio autorystė klaidingai priskiriama J. Ozemblovskio litografinei spaustuvei, žr. Lietuvos valstybės kūrėjai. XVI–XX a. pirmosios pusės portretai = Founders of the Lithuanian State. Portraits From the 16th–First Half of the 19th Centuries. – T. I: XVI–XIX a. portretai = Vol. I: Portraits From the 16th–19th Centuries. – P. 325. – Nr. 482.

[25] 1852 m. šią šventovę uždarius ir rekonstravus į šv. Andriejaus cerkvę, kūrinys iš pradžių saugotas Vilniaus vyskupo Vaclovo Žilinskio (Wacław Żyliński, 1803–1863) namuose, o po metų perkeltas į Vilniaus katedrą kaip Vytauto Didžiojo memorialo dalis. Daugiau apie tai žr. šio leidinio p. 74.

[26] Turimas galvoje Senųjų Trakų bažnyčioje kabėjęs Vytauto portretas, šiuo metu saugomas Trakų istorijos muziejuje (1893 m. Pranciškaus Sodolskio daryta šio kūrinio kopija kabo Naujųjų Trakų Šv. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčioje). Daugiau apie šį daug diskusijų tebekeliantį paveikslą žr. *Galaunė P.* Vytauto portretai. Kelios pastabos dėl Vytauto Didžiojo portretų autentiškumo // Dailės ir kultūros baruose. Straipsnių rinkinys. – Vilnius: Vaga, 1970. – P. 44–45; *Matušakaitė M.* Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje. – Vilnius: Mokslas, 1984. – P. 47–48 (X pav.; pirmoji įklija); *Vercinkevičius J.* Vytautas iš Senųjų Trakų // Mokslas ir gyvenimas. – 1985. – Nr. 2. – P. 34; *Mikulionis S.* Dėl Vytauto portretų Trakų bažnyčiose // Kultūros barai. – 1989. – Nr. 2 – P. 55–56; *Mickūnaitė G.* Išrankioji atmintis arba prisiminimai apie Vytautą, „iškiliausią bei žiauriausią valdovą, kurį Lietuva yra turėjusi" // Tipas ir individas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje / sudarytojos J. Liškevičienė ir T. Račiūnaitė. – Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002. – P. 120–123 (4 pav., p. 121); *Mickūnaitė G.* Vytautas Didysis. Valdovo įvaizdis. – P. 248–250 (74 pav., p. 248); *Matušakaitė M.* Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. – P. 362–363 (264 pav., p. 359); *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 114–116 (pav. p. 113) ir kt. Įdomu tai, imaginacinį *barzdoto* Vytauto portretą XIX a. 4-ajame deš. Paryžiuje paskelbė istorikas ir literatas Leonardas Chodzka (Leonard Chodźko *vel* Chodźko-Borejko, 1801–1871). Žr. La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque, ou précis historique, monuments, monnaies, médailes, costumes, armes; portraits, esquisses biographiques [...] – T. II. – Paris: Au Bureau Central, 1836–1837. – P. 68–69.

pieštas ir taip nevykusiai litografuotas, taigi dar labiau sugadintas, kadaise buvo ir žurnale „Dziennik Wileński" išspausdintas (orig.: *Nie warto bowiem i wspominać o* brodatym *W i t o l d z i e starotrockim, jeżeli nie z zawodnego wzoru, to pochybnie obmalowanym, a w przerysie, zepsutym jeszcze przez neudatną litografią, do* Dziennika Wileńskiego *niegdyś przypiętym*)[27] [žr. pav. p. [46] – *R. G.*]. Tačiau, regis, ne didesnį autoritetą turi ir jau visai kitoks, spausdintas T. N a r b u t o veikale, galbūt pernelyg pagražintai perpieštas iš kažkokio medžio raižinio senoje G v a n j i n i o kronikoje, kur Vytautas greičiau panašus į romėną ar graiką, juolab kad senose kronikose labai dažnai viena graviūra paeiliui dviem ar net trims didvyriams tarnaudavo[28].

Minėta, kad T. Narbutas į šį priekaištą reagavo skausmingai. LTI VI tomo PE rodo, kad karštai gynė savo tiesą, argumentuodamas, kad A. Gvanjinio veikale pateikti Lietuvos didžiojo kunigaikščio „veido bruožai yra visiškai panašūs kaip ir kituose

[27] *Hlebowicz A. B.* Krótki rys życia Witolda, Wielkiego Xiążęcia Litewskiego // Dziennik Wileński. – 1821. – T. II. – S. 266–267 [įklija]. 1822 m., taigi vos pasirodžius šiai publikacijai, anoniminis autorius (nedrąsiai spėčiau, kad šio rašinio autore galėjo būti literatė ir labdarė Aleksandra Volfgangaitė (Aleksandra Tekla Sofia Wolfgang, 1805–1861) taip rašė apie Senųjų Trakų benediktinų bažnyčią ir vieną iš jos įžymybių – Vytauto Didžiojo paveikslą: „Ten, kur buvo senoji pilis, šiandien stovi naujai statytas vienuolynas, tik iš dalies baigtas ir todėl apverstas statybinėmis nuolaužomis, o už pilies griovio – nedidelė medinė benediktinų, o kartu ir parapinė, bažnytėlė, kurios viduje, iš šono, galime matyti Vytauto portretą, visu ūgiu, kopiją seno paveikslo, esančio Nesvyžiuje, Radvilų pilyje (*wewnątrz którego naboku daje się widzieć portret w caley postaci Witolda, kopija dawnego wizerunku znaydującego się w Nieswiżu w zamku Radziwillowskim*)". Žr. [*Anonimas*]. Wiadomość Historyczna o obrazie Nayswiętszey Maryi Panny w kościele parafijalnym w Nowych Trokach, z opisem tego miasta jako i Starych Trok // Dzieje Dobroczynności Krajowey i Zagraniczney. – 1822. – S. 1274. Apie V. Slaveckio litografuotą Senųjų Trakų Vytauto paveikslo atvaizdą žr. *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 116–117 (pav. p. 114).

[28] [*Homolicki M.*]. Kilka uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750. Przez J. I. Kraszewskiego, tom I, 1840; tom II, 1841, w 8ce, z rycinami. Wydanie Adama Zawadzkiego. Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego [...]. – S. 171–172. Daugiau apie šią A. Gvanjinio veikalo iliustraciją žr. *Galaunė P.* Vytauto portretai. Kelios pastabos dėl Vytauto Didžiojo portretų autentiškumo. – P. 45–46; *Matušakaitė M.* Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. – P. 360 (260 pav., p. 355); *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 109–110 (pav. p. 105) ir kt.

A. B. Hlebavičiaus studijoje spausdintas Vytauto Didžiojo portretas. 1821 m. V. Slaveckio piešinys (?) ir litografija / *Hlebowicz A. B.* Krótki rys życia Witolda, Wielkiego Xiążęcia Litewskiego // Dziennik Wileński. – 1821. – T. II. – S. 266–267 [įklija] // LMAVB RSS. – Sign. P-1261

senuosiuose Vytauto portretuose“[29]. Dargi aprašė neseniai matytą medalį, „kuriame pavaizduotas visiškai identiško asmens biustas“, ir darė prielaidą, kad minėtoje kronikoje spausdintas medžio raižinys galėjo būti kaip tik iš ten kopijuotas[30]. Apskritai T. Narbutas recenzijos autorių M. Homolickį nemanė esant šios srities žinovu, todėl skrupulingai vardijo ir kitus žinomus Vytauto portretus: be spausdinto A. Gvanjinio veikale ir paveikslo Vilniaus augustinų bažnyčioje, minėjo puošnųjį Nesvyžiaus pilies rinkiniuose saugomą atvaizdą ir Lietuvos Brastoje, buvusioje dominikonų, o tada parapinėje, bažnyčioje kabėjusį portretą (orig.: *w Breściu Litew. w byłym Dominikańskim kościele, teraz farnym*)[31]. Pastaroji informacija nauja. Minėta, kad augustinų bažnyčios Vytauto portretas buvo spausdintas M. Balinskio knygoje. Nesvyžiaus galerijos portretas visuomenei buvo pristatytas Juozapo Ignacijaus Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski, 1812–1887) veikale „Vilnius nuo jo pradžios iki 1750 metų“, o vėliau trečiojoje trilogijos „Anafielas. Giesmės iš Lietuvos padavimų“ dalyje „Vytauto kovos“[32]. Apie Lietuvos

[29] Žr. šio leidinio p. 289, išnašoje 342.

[30] Ten pat.

[31] Ten pat.

[32] Šios J. Ozemblovskio litografijos dirbtuvėje pagal „taiklią spalvintą to paveikslo kopiją“, kurią suteikė kolekcininkas pulkininkas Mohučis (*Udzielenie kopji trafnej kolorowanej obrazu tego, zawdzięczamy Półkownikowi Mohuczemu, posiadającemu piękny zbiór sztychów i monet polskich*), išraižytos ir išspausdintos litografijos istorija sudėtinga. *[Zawadzki A.]*. Jeszcze słów kilka Wydawcy o Rycinach do tej Książki użytych // *Kraszewski J. I.* Wilno od początków jego do roku 1750. / Wydanie Adama Zawadzkiego. – T. IV. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1842. – S. XIII. Akivaizdu, kad leidžiant pirmąjį J. I. Kraševskio veikalo tomą šio kūrinio dar neturėta, todėl ir nenurodytas iliustracijų sąraše. Akivaizdu ir tai, kad litografija knygos pirkėjams buvo siūloma pirkti ar net dovanojama kartu su 1842 m. pasirodžiusiu ketvirtuoju kūrinio tomu, kuriame ši iliustracija jau ne tik fiksuota, bet ir pateikta nuoroda, kad ji skirta pirmojo tomo septintajam skyriui „Vytautas Vilniuje“ (*Witold na Wilnie*). Žr. *Kraszewski J. I.* Rysunki // Ten pat. – P. VI. Tai rodo ir parašas po Vytauto atvaizdu: „WITOLD W. X. L. / Tom 1 Stro. 89 / W Wilnie Litog. J. Oziębłowskiego“. Tačiau matome ir tai, kad veikalą įsigiję skaitytojai iliustraciją „iš pagarbos Lietuvos didvyriui“ paprastai įsirišdavo ne autoriaus ir leidėjo nurodytoje vietoje, bet tomo priešakyje, greta antraštinio lapo (žr. pav. p. 48). J. Ozemblovskio dirbtuvėse buvo išspausdinta ir didesnio formato vadinamojo Nesvyžiaus portreto

J. I. Kraševskio monografijoje „Vilnius nuo jo pradžios iki 1750 metų“ spausdintas Vytauto Didžiojo portretas. ~1842 m. J. Ozemblovskio liografija // *Kraszewski J. I.* Wilno od początków jego do roku 1750. – T. I. / Wydanie Adama Zawadzkiego. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840 [įklija prieš antraštinį lapą] // Lietuvos istorijos instituto biblioteka. – Sign. 5115

Brastoje buvusį dar vieną (sic!) Vytauto portretą T. Narbuto amžininkai neužsimena. Tačiau šią informaciją LTI autorius kartoja ir kitoje PE vietoje: „Lietuvos Brastoje, buvusioje dominikonų, o dabar parapinėje, bažnyčioje kabo Vytauto portretas visu ūgiu, natūralaus dydžio. Informaciją gavau iš privataus asmens."[33] Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šis sakinys PE įrašytas jau po 1839 m., kai vadinamasis augustinų Vytauto portretas iš Lietuvos Brastos buvo senokai išvežtas. Dar vienas galimai egzistavęs Vytauto atvaizdas LTI VI tomo PE minimas Onos Vytautienės atvaizdo kontekste. Anot T. Narbuto, didžiosios kunigaikštienės portretą jis įsigijo Gardine iš buvusio Izabelės Poniatovskytės-Branickienės (Izabella z Poniatowskich Branicka, *secundo voto* Mokronowska, 1730–1808) Balstogės dvaro valdytojo žmonos: „Tai portretinė miniatiūra, tokio pat, kaip kad čia ir pateikta, dydžio, spalvotas emalis ant skardos. Taip pat aptaisytas buvo ir Vytauto portretas, bet emalis taip sužalotas, kad nesimatė veido. Užrašai tik kitoje pusėje mena asmenis, kuriems tie portretai priklausė."[34] Lieka

litografija. Dar po kelerių metų „Vytauto kovų" priešakyje J. I. Kraševskiui ir jo kūrinių leidėjui Adomui Zavadzkiui (Adam Zawadzki, 1814–1875) pavyko paskelbti tikslesnį vadinamojo Nesvyžiaus Vytauto atvaizdą, kurį tiesiog iš originalo perpiešė Slucko gimnazijos piešimo mokytojas Jonas Hesė (Jan Tomasz Hess *vel* Hes, ~1807 – min. iki 1870), o litografavo garsus anglų litografas Williamas Colley Wrankmore (min. 1836–1858 m.) (*Rys. Jan Hesse. Wrankmore sculp. Witold W. X. L. Z obrazu oryginalnego starożytnego w Nieświeżu).* Žr. *Kraszewski J. I.* Anafielas. Pieśni z podań Litwy. Pieśń trzecia i ostatnia: Witoldowe boje (z ryciną na stali) / wydanie A. Zawadzkiego. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1845 [iliustracija prieš antraštinį lapą] (žr. pav. p. [50]). Daugiau apie šį Vytauto atvaizdą žr. [*Homolicki M.*]. Kilka uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750. Przez J. I. Kraszewskiego, tom I, 1840; tom II, 1841, w 8ce, z rycinami. Wydanie Adama Zawadzkiego. Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego [...]. – S. – P. 87; *Galaunė P.* Vytauto portretai. Kelios pastabos dėl Vytauto Didžiojo portretų autentiškumo. – P. 41–44; *Matušakaitė M.* Portretas XVI–XVIII a. Lietuvoje. – P. 40; *Gasiūnas V.* XIX amžiaus Lietuvos grafika. – P. 40, 118; *Matušakaitė M.* Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. – P. 362; *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 112–114 ir kt.

[33] Žr. šio leidinio p. 289 išnašoje 342.

[34] Žr. šio leidinio p. 339 (išnašoje 445). Plg.: „Didžiosios kunigaikštienės Onos Vytautienės portretas, seno ant skardos spalvomis tapyto italų meistrų paveikslo

J. I. Kraševskio kūrinyje „Vytauto kovos“ spausdintas Vytautė Didžiojo portretas. ~1842 m. J. Hesės piešinys, W. C. Wrankmore litografija // *Kraszewski J. I.* Anafielas. Pieśni z podań Litwy. Pieśń trzecia i ostatnia: Witoldowe boje (z ryciną na stali) / wydanie A. Zawadzkiego. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1845 [įklija prieš antraštinį lapą] // LMAVB RSS. – Sign. L–19/ 988/3

tik stebėtis, kodėl M. Homolickiui šis ne mažiau abejotino autentiškumo, maža to, pagal XVIII a. pabaigos madą dėvinčios (sic!) Onos Vytautienės portretas neužkliuvo visai.

Tačiau nuostabą kelia ir kitas dalykas – T. Narbutas, skrupulingai vardydamas jam žinomus Vytauto atvaizdus, visai priešingai nei minėtasis recenzentas, nė žodžiu neužsimena apie dar 1821 m. Antano Boleslovo Hlebavičiaus (Antoni Bolesław Hlebowicz, 1801–1847) išspausdintą Vytauto portretą[35]. Galima daryti atsargią prielaidą, kad ši vadinamojo barzdoto Vytauto paveikslo pagrindu litografo Vincento Slaveckio (Wincenty Sławecki, 1794–1850) išraižyta graviūra (orig.: *Wizerunek, tu przytoczony, robiony jest z obrazu tego Xiążęcia, znaydującego się w klasztorze XX. Benedyktynów Starotrockich*) buvo sukritikuota jau gerokai anksčiau, ir nebūtinai spaudoje. Juolab kad tais pačiais metais A. B. Hlebavičius savo studiją išleido ir atskira knygele, bet Vytauto portreto neįdėjo[36]. Šią prielaidą paremtų ir ta aplinkybė, kad tiek žurnalas „Dziennik Wileński", tiek minėtoji knygelė buvo išspausdinta A. Marcinovskio spaustuvėje, tad pakartoti litografiją neturėjo būti sudėtinga. LTI taip pat buvo spausdinama šioje įmonėje, taigi taupumo sumetimais ir pastarajame veikale buvo galima pasinaudoti šios litografijos kliše. Tačiau T. Narbutas rinkosi „tikresnį" A. Gvanjinio kronikos atvaizdą. Beje, abu A. B. Hlebavičiaus studijos variantai – žurnalinis ir knyginis – buvo ir Šiaurių dvaro bibliotekoje[37]. Žinoma, LTI autoriui negalėjo neimponuoti ir vadinamasis augustinų Vytauto portretas. Tačiau kaip buvo minėta ir anksčiau, ne tiek abejojo dėl šio paveikslo vertės, kiek nenorėjo kopijuoti M. Balinskio. Maža to, LTI VI tomo PE rodo, kad galvodamas apie antrąją šio veikalo laidą T. Narbutas neketino „savojo

kopija. Buvo antras toks pat, paties Vytauto, bet suniokotas. Suteikta Autoriui [t. y. T. Narbutui. – *R. G.*]". Žr. šio leidinio 570 („Paaiškinimai").

[35] Žr. šio leidinio p. 45, išnašoje 27.

[36] *Hlebowicz A. B.* Krótki rys życia Witolda, W. X. Litewskiego. – Wilno: w Drukarni A. Marcinowskiego, 1821.

[37] Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach // LMAVB RS. – F. 18. – B. 185/1. – L. 13v. – Nr. 110; L. 19r. – Nr. 322–389.

portreto“ keisti dar aršesnio oponento J. I. Kraševskio skelbtu Nesvyžiaus galerijos portretu. Juolab kad šis Lietuvos didžiojo kunigaikščio atvaizdas nebuvo toks populiarus – amžininkai pirmenybę *visada* atidavė vadinamajam augustinų Vytautui[38]. Ne tik todėl, kad manė jį buvus ankstyvesnį, bet dar ir todėl, kad nuolat galėjo juo grožėtis *de visu* – iš pradžių Švč. Mergelės Ramintojos bažnyčioje, o vėliau ir Vilniaus katedroje. M. Balinskio dar labiau išpopuliarintas per „Vilniaus miesto istorijos“ iliustraciją, vėliau ne kartą kopijuotas, šis kūrinys atliko ne tik estetinę, bet ir patriotinę funkciją. 1864–1870 m. datuota Jono Zenkevičiaus (Jan Zienkiewicz, 1821–1888) tapyta šio portreto kopija kabo Kauno Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus katedroje[39]. Žinoma ir dar viena pastarojo dailininko teptukui priklausiusi augustinų Vytauto portreto kopija, turėta Vilniaus senienų muziejaus (toliau – VSM) rinkiniuose (šiuo metu saugoma Valstybiniame istorijos muziejuje Maskvoje)[40]. Vargu ar šiai augustinų vienuolijos relikvijai, kurią Vilniaus katedroje matome ir šiandien, galėjo būti abejingas ir LTI autorius – nors neketino šio atvaizdo dėti naujoje savo veikalo laidoje, negalima atmesti prielaidos, kad nedidelę jo kopiją galbūt

[38] Būta ir Nesvyžiaus portreto sekėjų. Štai Jonas Kazimieras Vilčinskis (Jan Kazimierz Wilczyński, 1806–1885) pagal jį pavaizduotą Vytautą (litografas E. Haugeris) 1846 m. išspausdino garsiajame leidinyje „Album de Vilna“ („Vilniaus albumas“), o Motiejaus Bučinskio (Maciej Buczyński, XIX a. antroji pusė–XIX a. pabaiga) 1860 m. datuota šio paveikslo kopija šiandien kabo Veliuonos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Daugiau apie tai žr. *Matušakaitė M.* Portretas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. – P. 362 (pav. 263, p. 358); *Tarandaitė D.* XV–XIX a. Vytauto portretai. – P. 114 (pav. p. 111).

[39] *Aleksandravičius E.* Prieš aušrą. – Vilnius: Versus aureus, 2015. – P. 235 (pav.).

[40] *Mizerniuk-Rotkiewicz N.* Muzeum Starożytności w Wilnie. Historia i rekonstrukcja zbiorów malarstwa i grafiki. – S. 67–68 (Il. 1, s. 68). Taip pat žr. *Janonienė R.* Neskelbtas katalogas // *Krantai.* – 1991. – Nr. 1 (sausis) – P. 72 (Nr. 50). Minėtinas ir dar vienas įdomus faktas – 1856-aisiais tapytą visafigūrį Vytauto portretą (kūrinio autorius nenurodytas) VSM dovanojo A. H. Kirkoras, todėl galima daryti nedrąsią prielaidą, kad galbūt tai ir yra minėtasis dabar Maskvoje saugomas J. Zenkevičiaus darbas. Žr. *Spis ofiar, które wpłynęły do Muzeum Starożytności od 11ᵍᵒ Stycznia 1856 r.* // VUB RS. – F. 46. – B. 5. – L. 2r (*Kirkor Adam. Portret olejny w całej figurze Witolda Wᴱ X. Litᵉ).*

turėjo ir savo rinkiniuose. Iš dalies tai liudija faktas apie Šiaurių dvare buvusią dailininko Vladislovo Petrusevičiaus (Władysław Petrussewicz *vel* Petrusewicz *vel* Petruszowicz *vel* Pietrusiewicz, ~1800 – po 1859) 1851 m. pieštą miniatiūrą (orig.: *Portret Witolda W. Ks. Lit. podług dawnych obrazów roboty Władysława Petrussewicza r. 1851 w sposobie miniaturowym, na połarkuszu papieru*)[41].

Šiaip ar taip, gausiai autentiška lietuviška medžiaga iliustruota T. Narbuto LTI turėjo ženklaus poveikio tuometei istorinių veikalų Lietuvoje leidybai – atėjo suvokimas, kad ir per vaizdus galima gaivinti istorinę atmintį, o ateities kartoms išsaugoti informaciją apie seniausius krašto praeities paminklus. Šias permainas istorinės literatūros leidyboje bene geriausiai atspindi 1842 m. kovo 30 d. Vilniuje rašytos J. I. Kraševskio knygos „Vilnius nuo jo pradžios iki 1750 metų" leidėjo A. Zavadzkio mintys:

> Svarbiausias mūsų siekis buvo visą veikalą gražiai ir tvarkingai išleisti, antrasis – papuošti turinį atliepiančiomis iliustracijomis, kurių radimui ir litografavimui negailėjome jokių lėšų, nes žinojome, kad tokiuose veikaluose, ypač tam tikrais laikais ir tam tikromis aplinkybėmis, iliustracijos nėra tik tuštybė, tik žaisliukas, tik puošmena – tai svarbūs istorijos paminklai, labai senos krašto praeities liudininkai, mūsų tėvų uolaus tikėjimo, jų meninių gebėjimų įrodymas, ir dėl daugybės kitų priežasčių. Kiek kasdien dingsta mūsų svarbiausių paminklų – arba laikas juos pasiglemžia, arba, o tai dar skaudžiau, vandališka žmogaus ranka sunaikina, – ir jų pėdsakas, net dailininko pieštuko neužfiksuotas, tik kurį laiką žmonių atmintyje pasilieka (orig.: *Głównem staraniem naszem było, czysto i poprawnie dzieło całe wydać, następnie ozdobić je właściwemi rycinami, na wynalezienie i wykonanie których żadnych trudów i kosztów nieszczędziliśmy, wiedząc, że w tego rodzaju dziełach, ryciny, zwłaszcza w pewnych czasach i okolicznościach, nie są czczą i do zabawki tylko służącą ozdobą, ale ważnemi pamiątkami historycznemi, świadkami zamierzchłej przeszłości*

[41] Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 9v. – Nr. 12 („[Malowidła] Rysowane"). Kuklius mažai žinomo menininko V. Petrusevičiaus, daugiausia dirbusio Podolės dvaruose, biografinius duomenis žr. *Leszczyńska U.* Petrusewicz (Petruszowicz, Pietrusiewicz) Władysław // Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy. – T. VII (Pe–Po). – Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2003. – S. 54–55.

kraju, dowodem już to gorliwości o wiarę ojców naszych, już zamiłowania ich w sztukach pięknych, już licznych nareście innych względów. Ileż to u nas codziennie znika najważniejszych pamiątek, albo ręką czasu pożytych, albo, co gorsza wandalską ręką ludzi niszczonych, a ślad ich nawet ołówkiem artysty nie schwycony, zaledwie, i to do niejakiego czasu, niedokładnie tylko w pamięci ludzkiej pozostaje)[42].

A. Zavadzkio žodžiai „ypač tam tikrais laikais ir tam tikromis aplinkybėmis" daugiau nei iškalbingi. Rinkti ir fiksuoti istorinius paminklus nelaisvame krašte – tai ir „šventa pareiga" (orig.: *za święty sobie uważamy obowiązek*)[43]. Todėl garsusis Vilniaus leidėjas žada neapsiriboti dviem dešimtimis J. I. Kraševskio veikale skelbtų iliustracijų, tikina, kad ir toliau visoje Lietuvoje ieškos praeities paminklų ir skelbs jų vaizdus (orig.: *wszystko cokolwiek tylko, czy to świątynie Wilna, czy miasto same, czy cała Litwa dawna pomników, widoków, ruin, szczątków mytów pogańskich i zbroi w jakimbądź zakątku zawiera*)[44]. A. Zavadzkis ypač džiaugiasi galėdamas pristatyti dar vieną Vytauto atvaizdą. Tiesa, abejoja, ar vadinamasis Nesvyžiaus portretas atliepia „tikruosius Lietuvos didvyrio bruožus" (orig.: *prawdziwe rysy twarzy bohatera Litwy*), tačiau labai svarbu, kad ši seniena buvo surasta, nuvalytos dulkės, restauruota ir pristatyta visuomenei (orig.: *na widok publiczny wydany*)[45].

[42] *[Zawadzki A.]*. Jeszcze słów kilka Wydawcy o Rycinach do tej Książki użytych. – S. IX.

[43] Ten pat. – P. X.

[44] Ten pat.

[45] Ten pat. – P. XII. Šiame kontekste nuostabą kelia tai, kad po aštuonerių metų A. Zavadzkio spaustuvėje išspausdintas dar vienas vytautinis J. I. Kraševskio kūrinys nebuvo iliustruotas visai. Žr. *Kraszewski, J. I.* Litwa za Witolda. Opowiadanie historyczne. – Wilno: drukiem Józefa Zawadzkiego, 1850. Daugiau apie istorinės iliustracijos svarbą šiame J. I. Kraševskio ir A. Zavadzkio projekte žr. *Sołtys K.* Józef Ignacy Kraszewski jako historyk. Naukowy fundament wykładu dziejów Litwy w monografii Wilna. – S. 46. Ir pats J. I. Kraševskis buvo originalių vytautinės temos darbų autorius. Čia galima minėti aliejumi tapytą paveikslą „Pilis Lucke" (orig.: *Zamek w Łucku*), akvarelę „Lucko pilies vartai" (orig.: *Brama zamkowa w Łucku*), taip pat kūrinį „Vytauto mirtis" (orig.: *Zgon Witolda*) (atlikimo technika nenuro-

LTI leidėjas ir A. Zavadzkio konkurentas A. Marcinovskis savo ištarmių apie istorinių veikalų vizualizacijos svarbą nepaliko, tačiau tiek jo spaustuvėje dienos šviesą išvydusi M. Balinskio „Vilniaus miesto istorija", tiek T. Narbuto veikalas – ypač pastarasis – apie *kaip tik tokią* minties kryptį byloja su kaupu.

Didžiosios intrigos užuomazga

Pasakojimą apie Vytautą Didįjį T. Narbutas baigia bendru šio didžiojo kunigaikščio asmens apibūdinimu, aptardamas ne tik politinius ir karinius laimėjimus, bet ir būdo bruožus, šeimos gyvenimą. Apie Vytauto įamžinimą, o plačiąja prasme *apie atmintį*, rašo mažai. Tačiau kad ir koks lakoniškas, išsako kelias kertines mintis: *pirma*, Vytauto atminimas ėmė blėsti todėl, kad labai ilgai neatsirado gimtąja kalba jo gyvenimą ir veiklą aprašiusio istoriko (orig.: *przez brak dziejopisa, w ojczystej mowie piszącego*); *antra*, tik karalienė Bona parodė pastangas tą atminimą gaivinti, Vilniaus katedroje, Vytauto palaidojimo vietoje, pastačiusi marmurinį antkapį; *trečia*, šis paminklas, kurį dar matė Albertas Vijūkas-Kojalavičius, buvo didžiojo altoriaus dešinėje pusėje (*po prawej ręce Wielkiego ołtarza*); *ketvirta*, šiandien to paminklo neliko nė ženklo (orig.: *dziś, na nieszczęście śladu, tej pamiątki nie ma*)[46]. Kaip tik šios ištarmės ir paskatins T. Narbuto amžininkus imtis pastangų lokalizuoti šią vietą ir ją „sureikšminti" ne tik atnaujinta paminkline lenta, bet ir visu trinariu memorialu (žr. pav. p. [56]). Labai tikėtina, kad ir pats LTI

dyta). Žr. *Szulska I.* Litwa Józefa Ignacego Kraszewskiego. – Warszawa: Zakład Graficzny Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. – S. 59. Tikrai žinoma, kad J. I. Kraševskio tapytą Lucko pilies paveikslą savo rinkiniuose turėjo E. Tiškevičius. Žr. *Syrokomla W. [Kondratowicz L.]*. Listy o zbiorach archeologicznych w Wilnie. – [Cz.] IV: Zbiór Eustachego Tyszkiewicza. Dokończenie. Przedmioty rzeźby i malarstwa // *Gazeta Warszawska*, 1854. – Nr. 154 (2 (14) czerwca). – S. 4. Anot V. Sirokomlės, šis kūrinys „dvigubai vertingas, nes šią pilį pastatė Vytautas, o vaizdą, apie kurį kalbame, tapė garsusis kūrinio *Witolorauda* [„Vitolio rauda". – *R. G.*] autorius J. I. Kraševskis". Žr. Ten pat.

[46] Žr. šio leidinio p. 446.

Tiškevičiaus pastangomis Vilniaus katedroje įrengtas memorialas Vytautui Didžiajam. 1912–1915 m. J. Bulhako nuotrauka // Kultūros paveldo departamento prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros paveldo centro Paveldosaugos biblioteka / Albumas Nr. 25–48

autorius po šeštojo tomo pasirodymo spaudoje sulaukė raginimų toliau plėtoti šią jautrią temą. Tikriausiai kaip tik dėl šios priežasties po metų išspausdintame naujame, septintajame, LTI tome ir pateikė daugiau detalių ir apie Vilniaus katedros, ir apie Vytauto palaidojimo bei antkapinio paminklo istoriją[47]. Vytauto kapo vietą katedroje T. Narbutas nusakė taip:

Šioje bažnyčioje 1430 metų lapkričio 7 dieną[48], per Švč. Mergelės Marijos Globos šventę, kanoniniame chore, kairėje pusėje, netoli zakristijos durų, atgulė Vytauto palaikai (orig.: *W tym kościele złożone zostały śmiertelne zwłoki Witolda roku 1430 Listopada 7 dnia, w uroczystość Opieki N. Maryi Panny, w chorze Kanoniczym, po lewej stronie, blisko drzwi zakrystyjnych*). Tikriausiai toje vietoje buvo kunigaikščių šeimos rūsys, nes žinome, kad ten seniau buvo palaidoti karališkieji broliai Karigaila ir Aleksandras Vygantas, kurių palaikai vėliau perkelti į Krokuvą (žr. § 1404). Pagal dabartinį katedros planą šis rūsys yra prieš didįjį kanoninį altorių, tarp pirmų iš eilės dviejų piliorių, kairėje, t. y. Epistolos, pusėje[49]. Nes toje pusėje senojoje bažnyčioje buvo zakristija, toje vietoje buvo ir galerija, kuri jungė bažnyčią su Didžiųjų kunigaikščių rūmais[50].

---

[47] *Narbutt T.* Przemowa // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1840. – S. VII; *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary // Ten pat. – P. 134–145 („Dodatki").

[48] Čia pat išnašoje T. Narbutas aiškino, kad šią datą paėmęs iš vadinamųjų Vercinskio užrašų. Žr. *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary. – S. 137. – Przyp. (1) („Dodatki"). „Lydos pavieto kamarninko" Vercinskio (vardas nenurodytas) istorinių ir kitos srities užrašų rinkinys tikrai saugotas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 6r. – Nr. 10 („Rękopisma"). Taip pat žr. *Narbutt T.* Obwarowanie miasta Wilna murem obronnym (Wyjątek z notat rękopisnych Komornika powiatu Lidzkiego P. Wiercińskiego) // Athenaeum. – 1848. – T. III. – S. 107–119.

[49] T. Narbutas altoriaus puses vardija ne žvelgiant į jį, bet žvelgiant nuo jo.

[50] *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary. – S. 137 („Dodatki").

Dėstė ir tolesnį šios kriptos likimą: minėjo 1530 m. Vilniaus gaisrą (sic! T. Narbutas klydo nurodydamas 1531 m. datą), per kurį nukentėjo ir katedra, taigi ir joje buvę palaidojimai, ir architekto Bernardino Zanobi de Gianotti (XV a. pab.–1541) šventovėje atliktas pertvarkas. Daugiau dėmesio negu ankstesniame tome skyrė ir karalienės Bonos pastangoms įamžinti „Žygimanto Senojo senelio brolio" (orig.: *stryjecznego dziada męża swojego Zygmunta I*) atminimą:

> Tai turėjo vykti 1553 metais, kai šiai karalienei, jau našlei, buvimas mūsų šalyje tapo nepakenčiamas (orig.: *zaczęła sobie przykrzyć pobyt w kraju naszym*) ir kai ėmė galvoti apie grįžimą į Italiją. Tačiau norėdama po savęs palikti garbingą atminimą, nutarė atgaivinti prisiminimus apie Lietuvos didvyrį, kartu trokšdama, kad ir jos vardas, tame marmure iškaltas, žėrėtų per amžius. Tačiau laikas šiai kadaise tokiai puikiai monarchei pagailėjo tokios garbės – kad įsiamžintų to kilnaus žmogaus, didžio monarcho, įstatymdavio, apaštalo, žmonijos geradario, gražiosios lyties gerbėjo, laurais papuošto karžygio paminkle (orig.: *i chęci przez nią uwiecznienia w pomniku prawego człowieka, wielkiego monarchę, prawodawcę, apostoła, dobroczyńcę ludzkości, cziciela płci pięknej, laurami ozdobionego wojownika*)[51].

Kaip tik tokius ar labai panašius žodžius spėjo – tą kartą remdamasis tik žodiniais pasakojimais (orig.: *tylko z podań wiemy*) – buvus iškaltus ir Bonos statytame antkapiniame paminkle[52]. Tik vėliau, LTI VII tomui jau išėjus iš spaudos, sužinos, kad šio įrašo turinį kadaise perrašė Simonas Starovolskis (Szymon Starowolski *vel* Simonus Starovolscius, 1588–1656). Tiek šia informacija, tiek ne mažiau svarbiu faktu apie to užrašo atnaujinimą Eustachijaus Tiškevičiaus (Eustachy Tyszkiewicz, 1814–1873) rūpesčiu pakabintoje naujoje memorialinėje lentoje pildys ir LTI VII tomo PE (orig.: *Kopija u Starowolskiego, z tej wzięty napis na tablicy marmurowej sporządzonej kosztem Eustachego Hr. Tyszkie-*

[51] Ten pat. – P. 138–139 („Dodatki").

[52] Ten pat. – P. 139. – Išn. (1) („Dodatki").

wicza i wmurowanej w ścianię Koscielnej od rogu Ewangelij)[53]. Ir spausdintame to tomo variante T. Narbutas ne tik apgailestaus, kad ilgainiui, pertvarkant šventovę, nukentėjo ir Bonos statytas antkapinis paminklas, bet ir dar patikslins tikėtiną pirminę jo vietą – dešinėje didžiojo altoriaus, t. y. Evangelijos, pusėje, prie sienos, kur dabar yra zakristijos durys (orig.: *On się znajdował po prawej stronie wielkiego ołtarza, to jest: na rogu Ewangelii. Niezawodnie na ścianie, gdzie dziś drzwi zakrystyjne*)[54]. Žinoma, negalės neminėti ir „garsaus dėl daugybės patriotinių iniciatyvų" Vilniaus vyskupo Valerijono Protasevičiaus (Walerian Protasewicz, ~1505–1579) atliktų katedros rekonstrukcijų, kurios turėjo paliesti ir Vytauto memorialą. Anot T. Narbuto, sienoje įmūryta marmurinė lenta su užrašu buvo nuimta apie 1570 m., o po kelerių metų į naują vietą perkelti ir didžiojo kunigaikščio palaikai: „Išėmė iš rūsio to didvyrio palaikus, kuriuos padėjo tame altoriuje, o greta pakabino minėtąją paminklinę lentą (orig.: *Wydobył ze sklepu szczątki śmiertelne tego bohatera, które włożył w ów ołtarz i przy nim pomieścił wspomnioną wyżej tablicę, z nadgrobku wydobytą*)"[55]. Dėstė ir kitas versijas:

> Tačiau negalėjau ištirti, ar tas altorius vyskupo Valerijono laikais buvo pačioje bažnyčioje, ir prie kurio pilioriaus ar sienos, ir ar statybos metu architektas Zanobijus iš senosios bažnyčios jį perkėlė į atskirą koplyčią. Žinoma tik, kad jam bažnyčią tvarkant ten buvo Vytauto vardo koplyčia su Šv. Trejybės altoriumi (orig.: *była Kaplica Witoldowską zwana, z ołtarzem świętej Trójcy*), nuo ko ir pati koplyčia vėliau taip imta vadinti. Šiandien šioje vietoje yra koplyčia (penkta iš kairės, skaičiuojant nuo didžiojo altoriaus), vadinama Visų Šventųjų – vardas kilo nuo altoriuje pakabinto Danckerso tapyto paveikslo[56].

[53] LTI VII tomo PE // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/7. – L. 220r („Dodatki").

[54] *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary. – S. 138 („Dodatki").

[55] Ten pat. – P. 139 („Dodatki").

[56] Ten pat. – P. 140 („Dodatki"). Apie tapytoją ir architektą Pieterį de Rij Danckersą (1605–1661) T. Narbutas kadaise buvo išspausdinęs ir straipsnį. Žr. *Narbutt T.* Badanie starożytności litewskich: Wiadomość o malarzu i architekcie Władysława

Taip ieškodamas gilesnių šios liūdnos istorijos priežasčių T. Narbutas kartu rašė ir Vilniaus katedros istoriją. Todėl minėjo ir 1610 m. gaisrą, ir vyskupo Benedikto Vainos pertvarkas; rašė ir apie kitų Vilniaus vyskupų – Ignacijaus Masalskio ir Jono Nepomuko Kosakovskio – iniciatyvas[57]. Negalėjo neminėti ir katedros istorijai ne mažiau svarbių architektų – Lauryno Gucevičiaus ir Mykolo Angelo Šulco, ypač pastarojo, „kurio paskaitų turėjo garbės klausyti (orig.: *których autor miał zaszczyt bydź słuchaczem*)"[58]. T. Narbuto jausmai dėl kolegų darbų prieštaringi: viena vertus, žavisi jų techninių ir meninių sprendimų drąsa, kita vertus, apgailestauja, kad per rekonstrukcijas sunaikinta tiek daug neįkainuojamų istorijos paminklų: „Kas liko prasiautus gaisrams, ką buvo čia sukaupę monarchai, ką jautrios sielos kaip dėkingumą čia paliko, reikėjo gi tokios neatidos, tokios apatijos, ir dar Apšvietos amžiuje – kad viskas niekais nueitų! Visa, kas kitais laikais ir kitoje vietoje būtų rūpestingai saugoma muziejuose, visa tai pas mus buvo išmesta ir neatsargiai nurašyta į mūsų nuostolius ir į mūsų gėdą" (orig.: *Co oszczędziły pożary, co nagromadziły nakłady monarchów, co zostawiły serc czułych wyrazy, trzebaż było nieobacznej gnusności, jeszcze oświeconego wieku, do znisz-*

IV. Dankersie // *Tygodnik Wileński*. – 1817. – Nr. 68. – S. 226–229. Taip pat žr. gerokai vėlesnį rašinį: *Narbutt T.* Niektóre szczegóły z żywota malarza Dankersa // *Narbutt T.* Pomniejsze pisma historyczne, szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. – Wilno: nakład i druk Teofila Glücksberga, księgarza i typografa Wileńskiego Naukowego Okręgu, 1856. – S. 232–234. Taip pat žr. šio kūrinio rankraštį: *Narbutt T.* Niektóre szczegóły z żywota malarza Dankersa // LMAVB RS. – F. 18. – B. 206/2/8. – L. 1022r–1023r.

[57] Galbūt tai buvo viena iš priežasčių, kodėl kaip tik LTI VI tomą taip gausiai prenumeravo ir dvasininkai – net penkiolika iš visų trisdešimt septynerių prenumeratorių. Šiame sąraše matome tiek vyskupus, tiek kaimo parapijų klebonus. Žr. *[Marcinowski A].* Imiona prenumeratorów na to dzieło, o których wiadomość wydawca dotąd otrzymał // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839 [be puslapių numeracijos].

[58] *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary. – S. 141. – Przyp. (1) („Dodatki").

czenia ich marnie! Co w innym czasie i miesjcu przechowywałyby muzea z troskliwością, to u nas odrzucone, nieuważnie poszło na stratę i na chańbę naszą)[59]. Vėliau šį emocingą pasipiktinimą dėl Katedros paminklų naikos griežtai sukritikuos M. Homolickis, kuris T. Narbuto pateiktus duomenis apie šventovei padarytą žalą vadins gerokai perdėtais (orig.: *Utrzymywano, że marmury, okrywające szczątki Wielkich Książąt i Królowych, pod koniec już ośmnastego wieku, zgrzebły się w gruzach starożytnej świątyni; że popioły bohatera Litwy, W i t o l d a w tenczas właśnie na wiatr rozwiano; że świętokradzka ręka wymościła krużganki kościelne ułamkami grobowców i napisów, które nogi przechodniów podeptały i zatarły*)[60]. Tačiau LTI autorius ne tik laikysis savo nuostatos, bet nurodys ir daugiau pavyzdžių. Net ir Narbutų parapinės Nočios bažnyčios kapinaitėse aptiks kažin kurio kaimyno iš Vilniaus specialiai antkapiniam paminklui atsivežtą ypač reto grožio ir labai meniškai apdoroto marmuro nuolaužą, dargi su vos regimais senovinio užrašo pėdsakais: „Ką gi pasakytų žurnalo „Wizerunki" autorius, jeigu tame nudilusiame akmens užraše rastų pėdsakus raidžių, panašių į tas, kurias Starovolskis nurašė nuo Vytauto antkapio?" (orig.: *Coż powie autor artykułu w* Wizerunkach, *gdyby mimo zatarcia znalazł na tym głazie slady liter nadgrobku Witolda u Starowolskiego przepisany, przypominające?*)[61].

[59] Ten pat. – P. 143 („Dodatki"). Plg.: „Kiek istorinių paminklų buvo prarasta vien dėl nerūpestingumo arba nedovanotino visuomenės abejingumo ir tamsos. Tikriausiai tiek pat, kiek netekome per vidaus karus, priešų antpuolius ir gaisrus!" (orig.: *Ileż bowiem zatraceń pamiątek historycznych przypisać trzeba samemu niedbalstwu, albo gnuśnej obojętności i ciemnocie gminu; zaledwie nie więcej jak wojnom domowym, najściom nieprzyjaciół i pożarom!*). Žr. *Narbutt T.* Ułamek z wędrowki po przyległościach Wilna // *Narbutt T.* Pomniejsze pisma historyczne, szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. – S. 55.

[60] [*Homolicki M.*]. Kilka uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750. Przez J. I. Kraszewskiego, tom I, 1840; tom II, 1841, w 8ce, z rycinami. Wydanie Adama Zawadzkiego. Wilno, nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego [...]. – S. 152–153.

[61] LTI VII tomo PE // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/7. – L. 222r–222v („Dodatki").

Todėl negalėjo būti entuziastingas ir dėl Vytauto kapavietės radimvietės:

> Dar vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Gucevičius, puošniai rekonstruodamas koplyčių vidų, t. y. negadindamas viso pastato harmonijos, visiškai pakeitė Vytauto koplyčios išvaizdą: altorius, kuris buvo priešais duris, šias susiaurinus, buvo perneštas prie didžiajam bažnyčios altoriui lygiagrečios sienos. Tad tos sienos, to mūro, to altoriaus, į kurį vyskupas Valerijonas pernešė Vytauto palaikus, dabar jau nėra, tad ir nežinome, kur dingo šio Didžio Lietuvos Monarcho palaikai (orig.: *gdzie się podziały szczątki Wielkiego Monarchy Litewskiego?*) O kur paminklinė lenta? Deja, sunku šiuos klausimus išnarplioti ir tikriausiai visiškai nėra įmanu net ir iš dalies į juos atsakyti (orig.: *Niestety pytania trudne do rozwiązania, podobno wcale niedające się ani w części wyświecić*)[62].

Čia, kaip ir kituose Vytauto palaidojimo Vilniaus katedroje problematikai skirtuose T. Narbuto tekstuose, kalba ne tik istorikas, bet ir architektas bei paveldosaugininkas. Vytauto kapo mįslės neišnarplioja, kartais pasakodamas klysta, tačiau pateikia daugybę įdomių detalių ir originalių įžvalgų – kad ir apie žymiausius prie šio statinio rekonstrukcijų prisėdėjusius architektus. Kaip minėta, tokios emocingos ištarmės tiesiog negalėjo nesukelti diskusijos, nepaakinti naujiems tyrimams. Ir čia daugiausia nuveikė kaip tik M. Homolickis.

Anot Adomo Honorijaus Kirkoro (Adam Honory Kirkor *vel* Jan ze Sliwina, 1818–1886), dar kartą minti Vytauto kapavietės Vilniaus katedroje mįslę 1851 m. M. Homolickį paakino E. Tiškevičius, kuriam kilo idėja bent iš dalies rekonstruoti kadaise karalienės Bonos statytą paminklą[63]. Kaip žinome, sumanymas buvo įgyvendintas 1853 metais[64]. Tačiau pirmasis Vilniaus katedros istorijai

[62] *Narbutt T.* Dodatek XII do § 1672: Cokolwiek o historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego. O nadgrobku Witolda. Wzmianka o Kościele św. Barbary. – S. 143 („Dodatki").

[63] *Kirkor A. H.* [Ataskaita Vilniaus laikinajai archeologijos komisijai (toliau – VLAK) apie M. Homolickio rankraščius], 1861 m. gruodžio 11 d. // Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius. – F. 46. – B. 20. – L. 181r.

[64] Ten pat. Taip pat žr. *Jan ze Śliwina [Kirkor A. H.]*. Przechadzki po Wilnie i jego

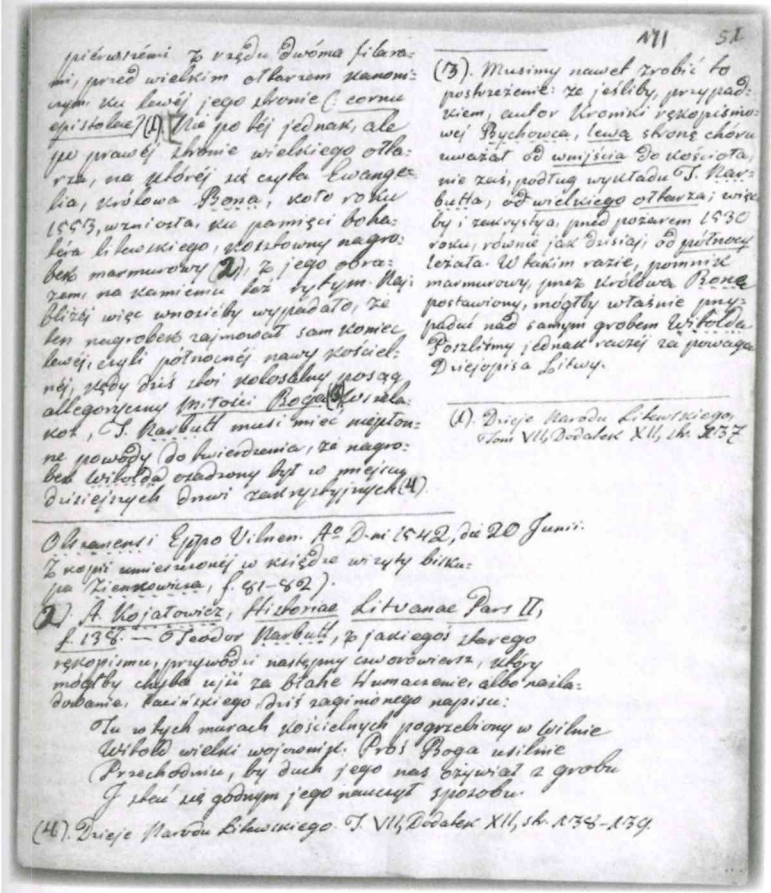

Spėjama M. Homolickio rankraščio „Vilniaus katedros istorijos fragmentas“ juodraščio nuotrupa // LMAVB RS. – F. 43. – B. 24601. – L. 141r

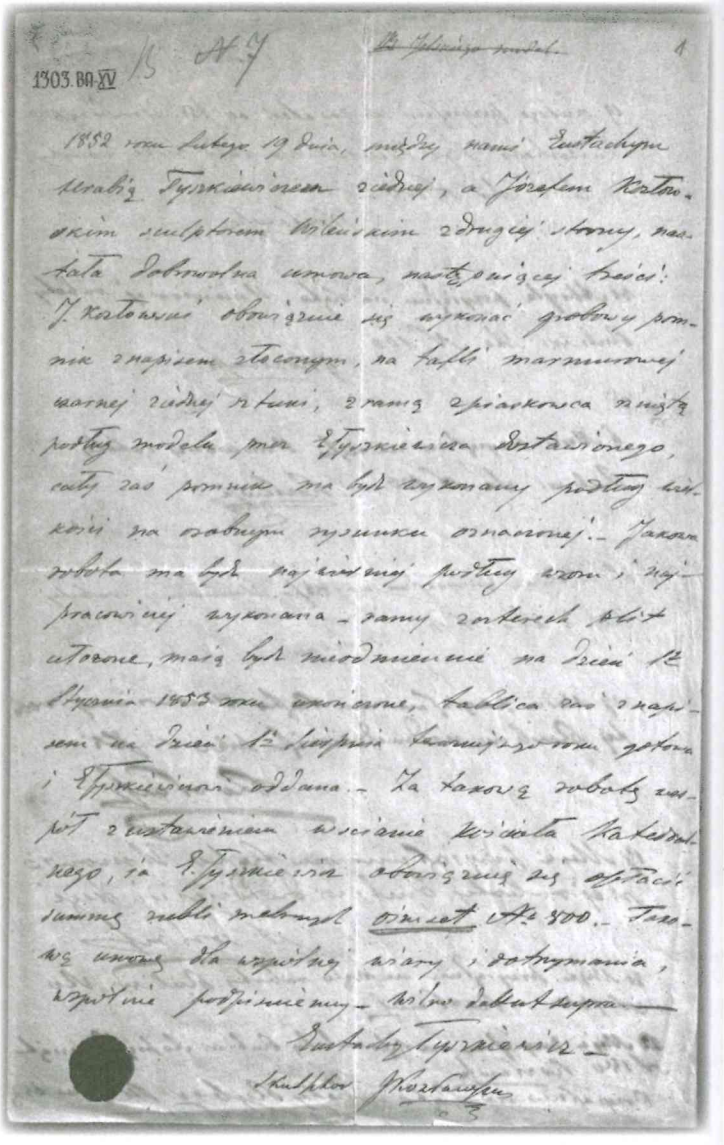

1303. B0-XV

E. Tiškevičiaus ir J. Kozlovskio sutartis dėl paminklinės lentos Vytautu Didžiajam Vilniaus katedroje. 1852 m. vasario 19 d. // LMAVB RS. – F. 31. – B 1303. – L. 1r

skirtas M. Homolickio rašinys žurnale „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe" rodytų, kad vytautinių ženklų svarbiausioje Lietuvos šventovėje; ženklų, kurių neatskiriama dalis buvo ir didžiojo kunigaikščio kapo vieta, M. Homolickis galėjo pradėti ieškoti dar 1837–1838 metais[65]. Jau tada kartu su būsimu Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos prelatu Mamertu Herburtu Fulštyniečiu (Mamert z Fulsztyna Herburt, 1789–1873) atidžiai studijavo kapitulos archyvo aktus. Dėmesys šiai istorijai ypač išaugo 1839 m., kai vienas po kito pasirodė du vytautiniai LTI tomai. Maža to, po metų poziciją šiuo klausimu pareiškė ir tik ką savo kaip istoriko karjerą pradėjęs J. I. Kraševskis[66]. Tad ir M. Homolickio rankraščio „Vilniaus katedros istorijos fragmentas" (orig.: *Fragment z Historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego*), arba kitaip – „Vytautiniai fragmentai" (orig.: *Fragmenta Witoldowskie*) genezę galima paankstinti mažiausiai dešimčia metų[67]. Tikriausiai todėl E. Tiškevičius

---

okolicach. – Wilno: Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856. – S. 28; *Kirkor A. H.* Bazylika Litewska. – Kraków: Druk Wł. L. Anczyca i Spółki, 1886 [Odbitka z „Przeglądu Powszechnego"]. – S. 98–99. Daugiau šios istorijos smulkmenų žr. [E. Tiškevičiaus susirašinėjimas ir kita medžiaga dėl paminklinės lentos Vytautui Vilniaus katedroje. 1851–1853 ir kt.] // LMAVB RS. – F. 31. – B. 1436. – L. 1r–25r; [E. Tiškevičiaus sutartis su J. Kozlovskiu dėl paminklinės lentos Vytautui Vilniaus katedroje įrengimo. 1852 m. vasario 19 diena] // Ten pat. – B. 1303. – L. 1r. Apie Vytauto įamžinimą Vilniaus katedroje taip pat žr. *Dolinskas V.* Vilniaus katedra – karinių pergalių minėjimo ir įamžinimo vieta // Kaip tai atsitiko Didžiajame mūšyje... Žalgirio atodangos. Tarptautinės parodos katalogas (Radvilų rūmai, Vilnius, 2010 m. lapkričio 10 d. – 2011 m. sausio 30 d.). – P. 353 (pav.), 354 (pav.).

[65] [*Homolicki M.*]. Katedra wileńska. Ozdobienie i wyporządzenie kościoła katedralnego wileńskiego, oraz kilka słów o pożytkach z ozdoby i dostojności obrzędów kościelnych // Wizerunki i Roztrząsania Naukowe. – Poczet nowy drugi. – T. I (XXXVII). – 1838. – S. [1]– 113.

[66] *Kraszewski J. I.* Wilno od początków jego do roku 1750. – T. II. / Wydanie Adama Zawadzkiego. – Wilno: nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840. – S. 228–229.

[67] Po VLAK uždarymo iš Vilniaus išvežtas M. Homolickio rankraštis dabar saugomas Krokuvos Jogailaičių bibliotekoje kartu su kitais A. H. Kirkoro dokumentais. Žr. *Homolicki M.* [Katedra wileńska] // Biblioteka Jagiellońska. – Rps 4497/17. – K. 1r–184v. Šiame straipsnyje remiamasi tiek šiuo rankraščiu, tiek minėtąja Vilniaus universiteto bibliotekoje saugoma A. H. Kirkoro ataskaita VLAK apie šį darbą. Plg. *Janonienė R.* Mykolo Homolickio indėlis į Lietuvos meno istoriją // Meno istorija ir

pirmiausia ir kreipėsi ne į T. Narbutą, bet į M. Homolickį – tada didžiausią šios problematikos žinovą. Pirmojo „Vytautinių fragmentų" skyriaus turinys rodo ir M. Homolickio minties eigą: „Vytauto kapo ir Šv. [Arkangelo] Mykolo altoriaus vieta. Altorius ir Vytauto antkapinis paminklas. Vytauto [statytas] Dievo Kūno altorius. Jo vieta ne koplyčioje, bet centrinėje bažnyčios dalyje. Paminklo ir Vytauto altoriaus dingimas. Du Kapitulos nutarimai dėl jo atnaujinimo. Kas gi nutiko su didvyrio palaikais? (orig.: *Co się stało ze szczątkami bohatera*?)[68].

Tačiau kad ir kaip gerai M. Homolickis būtų susipažinęs su katedroje saugomo archyvo dokumentais, kad ir kokių naujų duomenų būtų pateikęs, jo tyrimas iš esmės buvo tik T. Narbuto versijos, kuri savo ruožtu atsispyrė į Bychoveco kronikos žodžius „ir paguldė jo kūną Vilniaus pilyje, švento Stanislovo katedroje, kairėje altoriaus pusėje prie zakristijos durų" (orig.: *y położysza ieho teło w zamku u Wilni w kostele światoho Stanisława w chore na lewoy storone, podle dwerey zakrysteynych*)[69], patikrinimas ir

kritika. – T. VII (2011): Menotyros ištakos Lietuvoje. – P. 57. Šio rankraščio istoriją pastaruoju metu plačiau aptarė dailėtyrininkė Birutė Rūta Vitkauskienė pranešime „Mykolas Homolickis apie Vytauto kapą, antkapį ir altorių senojoje Vilniaus katedroje", skaitytame 2016 m. spalio 12–14 d. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Abiejų tautų sostinių katedros. Krokuvos ir Vilniaus vyskupiškosios bažnyčios". Tikėtina, kad nedidelė „Vytautinių fragmentų" (vieno iš variantų) nuotrupa (iš viso aštuoni archyviniai lapai) gali būti saugoma ir LMAVB RS. Žr. *Homolicki M.* [Rankraščio „Fragment z Historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego" juodraščio dalis (?)] // LMAVB RS. – F. 43. – B. 24601. – L. 140r–144v, 146r–148v [M. Homolickio numeracija: P. 49–64 (autoriaus numeruoti ne lapai, o puslapiai)] (žr. pav. p. 63).

[68] *Homolicki M.* [Katedra wileńska] – L. 33v. Plg. *Kirkor A. H.* [Ataskaita VLAK apie M. Homolickio rankraščius]. – L. 181r, 182r.

[69] Kronika litewska // Pomniki do dziejow litewskich, pod względem historycznym, dyplomatycznym, geograficznym, statystycznym, obyczajowym, archeograficznym i t. p. Z różnych rękopisnych lub rzadkich wydań dziejopisów, tudzież dyplomatów i dalszych zabytków przeszłości odkrytych, w archiwach tajnych królewieckich, tudzież w archiwach ryskich i innych krajowych zebrane przez Teodora Narbutta. – Wilno: nakładem Rubena Rafałowicza Księgarza Wileńskiego, w Drukarni M. Zymelowicza Typografa, 1846. – S. 44. Versta iš: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika / Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas. – Vilnius: Vaga, 1971. – P. 117.

patikslinimas. Anot A. H. Kirkoro, kapitulos aktais ir kitais dokumentais M. Homolickio pateiktas išaiškinimas, kad „Vytautas palaidotas ne koplyčioje, bet centrinėje bažnyčios dalyje, prie Šv. Arkangelo Mykolo altoriaus, chore, kairėje pusėje, prie zakristijos durų, prie savo žmonos Onos kapo", o pagal dabartinę šventovės struktūrą – „pietinėje presbiterijos pusėje, Dievo kūno altoriaus Epistolos pusėje, tarp pirmos ir antros bažnyčios piliorių pusės"[70], ne tik neprieštaravo T. Narbuto išvadai, bet ir patvirtino pačios Bychoveco kronikos autentiškumą (orig.: *tem samem uznaje autentyczność wspomnionej kroniki, podawaną w wątpliwość przez niektórych naszych historykow*)[71]. Pastaroji aplinkybė – turint galvoje anuometinį istoriografinį kontekstą – buvo ne mažiau svarbi už galimą Vytauto kapavietės vietos nustatymą.

Tačiau tarp T. Narbuto ir M. Homolickio buvo ir vienas esminis skirtumas: jeigu pirmasis skeptiškai žvelgė į svarstymus, kad Vytauto palaikai vis dar saugiai ilsisi katedroje, tai antrasis rodė daug optimizmo: „Jeigu karstelis buvo giliai įmūrytas, nepraraskime net menkiausios vilties, kad didžiojo Vytauto kaulai dar ir dabar gali slėptis bažnyčios sienoje. Tegul mus guodžia mintis, kad Righio milžinas[72] tik stovi to nepaprastos šlovės didvyrio palaikų sargyboje ir jau niekada neleis, kad šventvagiška ranka galėtų juos išniekinti!" (orig.: *Pocieszajmy-*

[70] Plg.: „Lietuvių [tautos] istorijos" autorius prisipažįsta, kad neturėjo galimybės ištirti, ar atnaujintas V y t a u t o altorius buvo pastatytas pačioje bažnyčioje, ar atskiroje koplyčioje. Mes gi esame daugiau nei tikri, kad altorius su V y t a u t o antkapiniu paminklu buvo pagrindinėje bažnyčios dalyje" (orig.: *Autor Dziejów Litewskich zeznaje, że nie miał zręczności zbadać, azali wskrzeszony ołtarz W i t o l d o w s k i, w samym kościele, lub w osobnej kaplicy był postawiony. My aż nadto pewni jesteśmy, że ołtarz z nagrobkiem W i t o l d a znajdował się w głównym kościelnym gmachu*). Žr. *Homolicki M.* [Rankraščio „Fragment z Historyi Kościoła Katedralnego Wileńskiego" juodraščio dalis (?)]. – L. 142r.

[71] *Kirkor A. H.* [Ataskaita VLAK apie M. Homolickio rankraščius]. – L. 183r, 184r.

[72] Turimas galvoje Vilniaus katedros skulptūrų autorius Tommaso Righi (1727–1802). Skulptūra „Dievo meilė" yra kaip tik tikėtinoje Vytauto palaidojimo vietoje, greta E. Tiškevičiaus iniciatyva pakabintos memorialinės lentos.

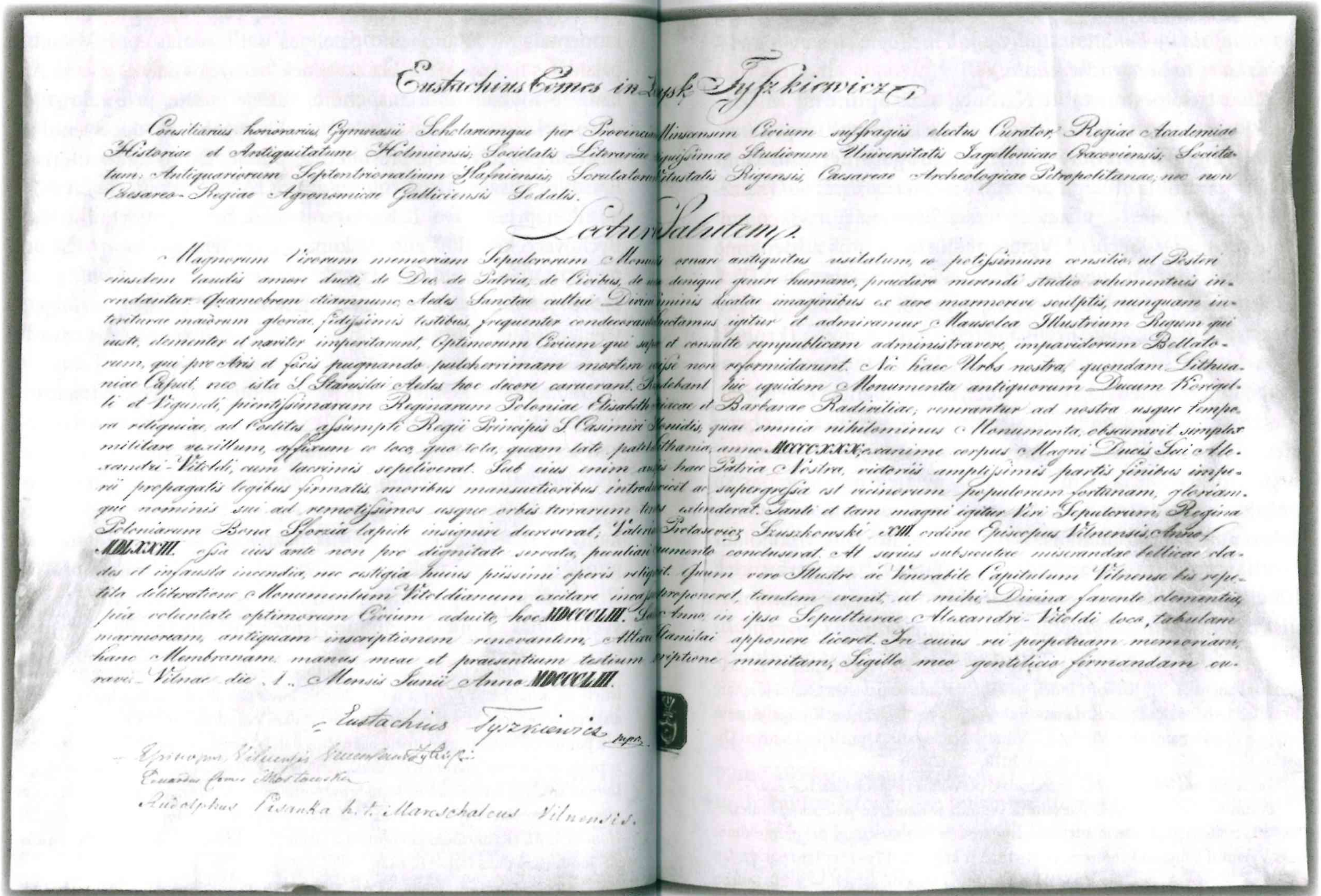

Eustachius Comes in Łogojsk Tyszkiewicz

Consiliarius honorarius Gymnasii Scholarumque per Provinciam Minscensem Civium suffragiis electus Curator, Regiae Academiae Historiae et Antiquitatum Holmiensis, Societatis Literariae antiquissimae Studiorum Universitatis Jagellonicae Cracoviensis, Societatum Antiquariorum Septentrionalium Hafniensis, Societatem Vetustatis Rigensis, Caesareae Archeologicae Petropolitanae, nec non Caesareo-Regiae Agronomicae Gallicienis Sodalis.

Lectoribus Salutem!

Magnorum Virorum memoriam Sepulcrorum Monumentis ornare antiquitus usitatum, ac potissimum consilio, ut Posteri eiusdem laudis amore ducti, de Deo, de Patria, de Civibus, de omni denique genere humano, praeclare merendi studio vehementius incendantur. Quamobrem etiamnunc, Aedes Sanctae cultui Divini numinis dicatae imaginibus ex aere marmoreve sculptis, nunquam interiturae maiorum gloriae, fidissimis testibus, frequenter condecorantur. Spectamus igitur et admiramur Mausolea Illustrium Regum qui iuste, clementer et naviter imperitarunt, Optimorum Civium qui sapienter et consulte rempublicam administravere, impavidorum Bellatorum, qui pro Aris et focis pugnando pulcherrimam mortem ipsi non reformidarunt. Nec haec Urbs nostra, quondam Lithuaniae Caput, nec ista S. Stanislai Aedes hoc decore caruerant. Videbant hic equidem Monumenta antiquorum Ducum Korigelli et Vigundi, pientissimarum Reginarum Poloniae Elisabeth [illegible] et Barbarae Radiviliae, venerantur ad nostra usque tempora reliquiae, ad Coelites assumpti Regii Principis S. Casimiri Jagellonidis, quae omnia nihilominus Monumenta, obscuravit simplex militare vexillum, affixum eo loco, quo tota, quam late patet Lithuania, anno MCCCCXXX, exanime corpus Magni Ducis Sui Alexandri-Vitoldi, cum lacrimis sepeliverat. Sub eius enim auspiciis haec Patria Nostra, victoriis amplissimis partis finibus imperii propagatis legibus firmatis, moribus mansuetioribus introductis ac supergressa est vicinorum populorum fortunam, gloriam, qui nominis sui ad remotissimos usque orbis terrarum terminos extenderat. Tanti et tam magni igitur Viri Sepulcrum, Regina Poloniarum Bona Sforzia lapide insigniri decreverat; Valerianus Protasevicz Szuszkowski XIII. ordine Episcopus Vilnensis, Anno MDLXXIII. ossa eius ante non pro dignitate servata, peculiari monumento concluserat. At series subsecutae miserandae bellicae clades et infausta incendia, nec vestigia huius piissimi operis reliquit. Quum vero Illustre ac Venerabile Capitulum Vilnense bis repetita deliberatione Monumentum Vitoldianum excitare [illegible] proponeret, tandem evenit, ut mihi Divina favente clementia, pia voluntate optimorum Civium adiuto, hoc MDCCCLIII. Salutis Anno, in ipso Sepulturae Alexandri-Vitoldi loco, tabulam marmoream, antiquam inscriptionem renovantem, Alta [illegible] [illegible] apponere liceret. In cuius rei perpetuam memoriam, hanc Membranam, manus meae et praesentium testium subscriptione munitam, Sigillo meo gentilicio firmandam curavi. Vilnae die 1. Mensis Junii Anno MDCCCLIII.

Eustachius Tyszkiewicz m. pr.

Episcopus Vilnensis [illegible]
Eduardus Comes [illegible]
Rudolphus Pisanka h. t. Marschalcus Vilnensis.

Pergamentas su paminklo atnaujinimo istorijos aprašymu. 1853 m. birželio 1 d. // LMAVB RS. – F. 6. – B. 421

się myślą, że olbrzym Ryghiego stoi tylko na straży szczędow, ołbrzymiej sławy bohatera, i nigdy już niedopuści żeby je świętokradzka ręka znieważać miała!)[73].

Tačiau tiek pesimistą T. Narbutą, tiek optimistą M. Homolickį negalėjo palikti abejingus E. Tiškevičiaus idėja „svarbiausioje Lietuvos šventovėje atstatyti jos garbingiausio kunigaikščio paminklą" (orig.: *powziął szlachetną myśl wskrzeszenia drogiego pomnika, w najpierwszej Świątyni Litewskej, najgodniejszemu jej Xięciu)*[74]. Vytautui skirtos lentos atidengimo ceremonija 1853 m. gegužės 27 d. – vienas garsiausių XIX a. Vilniaus įvykių. Didelį entuziazmą ir svarbias šios istorijos potekstes rodė ne tik ypač brangaus paminklo gamyba (kruopščiai parinkti skulptoriai – Kazimieras Jelskis ir Juozapas Kozlovskis, taip pat medžiagos – iš Berlyno atgabentas marmuras, o iš buvusių Pacų rūmų Jiezne – smiltainis), bet ir tai, kas buvo sudėta už paminklinės lentos įmūrytoje skardinėje dėžutėje[75] (žr. pav. p. 64). Čia dėmesį traukia ne tiek pergamentas su paminklo atnaujinimo istorijos aprašymu, ar penkios Vytauto sidabro monetos, ar medalis, skirtas imperatoriaus Mikalojaus I karūnavimui atminti, ar žiedas su E. Tiškevičiaus herbu, kiek jubiliejinis Vilniaus universiteto įkūrimo 250-ųjų metinių medalis (orig.: *Numisma bis et semi saeculare, Almae Universitatis*

[73] *Kirkor A. H.* [Ataskaita VLAK apie M. Homolickio rankraščius]. – L. 184r. Pastaruoju metu A. H. Kirkoro indėlį ieškant Vytauto kapavietės išsamiai aptarė ir Vytautas Urbanavičius. Žr. *Urbanavičius V.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų ir didikų panteonas Vilniuje. – Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2018. – P. 60–80.

[74] *Jan ze Śliwina [Kirkor A. H.].* Przechadzki po Wilnie i jego okolicach. – S. 27–28.

[75] Pomnik W. Książęcia Lit. Alexandra Witolda w Katedrze Wileńskiej umieszczony 1853 roku // [E. Tiškevičiaus susirašinėjimas ir kita medžiaga dėl paminklinės lentos Vytautui Vilniaus katedroje. 1851–1853 ir kt.]. – L. 17v–18v. Taip pat. žr. *Jan ze Śliwina [Kirkor A. H.].* Przechadzki po Wilnie i jego okolicach. – S. 28. Svarbu minėti ir tai, kad buvo padarytas ir šio paminklo modelis – specialiai asmeniniam E. Tiškevičiaus rinkiniui. Žr. *Syrokomla W. [Kondratowicz L.].* Listy o zbiorach archeologicznych w Wilnie. – [Cz.] IV: Zbiór Eustachego Tyszkiewicza. Dokończenie. Przedmioty rzeźby i malarstwa. – S. 4.

Vilnensis, Anni MDCCCXXVIII)[76]. E. Tiškevičius, spėjamoje Vytauto kapo vietoje dėdamas ir pastarąjį reliktą, dėjo ir viltis šią instituciją atgaivinti. Bet dar iškalbingesnis kiek vėlesnis, 1853 m. birželio 1 d., rašytas ir Vilniaus kapitulai įteiktas pergamentas „Pasveikinimas tiems, kurie skaitys" (orig.: *Lecturis Salutem)*[77]. Šiame ne tik E. Tiškevičiaus, bet ir vyskupo V. Žilinskio, imperatoriaus dvaro šambeliono, tikrojo valstybės tarėjo, Cirkliškio savininko Eduardo Mostovskio (Edward Mostowski, 1790–1855) bei tuomečio Vilniaus gubernijos bajorų vadovo Rudolfo Pisankos (Rudolf Pisanka, 1835–1880) Vilniuje, „kadaise Lietuvos sostinėje" (orig.: *Nec haec Urbs nostra, quondam Lithuaniae Caput*), parašais patvirtintame dokumente duotas toks Vytauto svarbos šiam kraštui įvertinimas: „Nes jam valdant ši mūsų Tėvynė, iškovojusi pačias šlovingiausias pergales, išplėtusi krašto ribas, įvedusi įstatymus ir malonesnius įskiepijusi papročius, aukščiau iškilo, perėmė gerus kaimyninių šalių papročius, o savo šlovingą vardą net pačiuose tolimiausiuose žemės rutulio pakraščiuose pagarsino" (orig.: *Sub eius enim auspicciis haec Patria Nostra, victoriis amplissimis partis finibus imperii propagatis legibus firmatis, moribus mansuctioribus introductis, vicit ac supergressa est vicinorum populorum fortunam, gloriamque nominis sui ad remotissimos usque orbis terrarum terminos extenderat)*[78] (žr. pav. p. [68]–69). Neatsitiktinai ir beveik tuo pat metu sukurtoje Vincento Dmachausko (Wincenty Dmochowski, 1807–1862) vinjetėje (raižyta Paryžiuje, George Lemercier litografijoje), kuri papuošė 1854 m. pasirodžiusį A. H. Kirkoro sudarytą leidinį „Lietuvių tautos istorijos ir gyvenimo bruožai", greta kitų būsimų VSM ir VLAK aplinkos asmenų ideologiją atspindinčių atributų

[76] Pomnik W. Książęcia Lit. Alexandra Witolda w Katedrze Wileńskiej umieszczony 1853 roku. – L. 17v, 18v.

[77] Eustachius Comes in Lohoysk Tyszkiewicz... // LMAVB RS. – F. 6. – B. 421 [be lapų numeracijos]. Taip pat žr. Lecturis Salutem! = Czytającym Pozdrowienie! / Ten pat. – L. 18v–22r.

[78] Eustachius Comes in Lohoysk Tyszkiewicz.... [be lapų numeracijos]. Taip pat žr. Lecturis Salutem! = Czytającym Pozdrowienie! – L. 20v, 21r.

pačioje garbingiausioje vietoje pavaizduotas ne tik Vytauto portretas, bet ir jo monograma. Maža to, abu piešiniai perpiešti iš T. Narbuto LTI VI tomo[79] (žr. pav. p. 73). Kodėl šioje simbolinėje Lietuvos praeitį ženklinančių vaizdinių interpretacijoje toks didelis dėmesys buvo teikiamas kaip tik šiam Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, bene taikliausiai aiškina ši lakoniška A. H. Kirkoro ištarmė: „Lietuvos istorijoje Vytauto vardas didingesnis už visus kitus" (orig.: *В истории Литвы имя Витовта колосальнее всех прочих*)[80]. Tiek už šias, tiek už panašias „su perdėtu ir išpūstu susižavėjimu" rašytas mintis, tiek už minėtąją iliustraciją („vinjetė tituliniame lape gali sukelti nereikalingus samprotavimus") A. H. Kirkoras ne tik pateks į Vidaus reikalų ministerijos pareigūnų akiratį, bet ir neteks pareigų Vilniaus gubernijos statistikos komitete[81].

Šiaip ar taip, 1862 m. kovo 22 d. E. Tiškevičius, tada jau VSM ir VLAK prezidentas, po vytautiniu paminklu Vilniaus katedroje pakabino, kaip kad tada manyta, paties Vytauto Senųjų Trakų benediktinų vienuolynui dovanotą Švč. Mergelės Marijos paveikslą. 1844 m. vienuolyną uždarius, šį kūrinį paskutinysis jo abatas

[79] Черты из истории и жизни литовского народа = Iszrynkimaj isz Giwenima ir Apraszima Letuwiu / составлены с разрешения начальства, Виленским губернским статистическим комитетом. – Вильно: в Типографии Осипа Завадского, 1854 [knygos priešlapis]. Daugiau apie tai žr. *Būčys Ž.* „Bastionas nuo šiaurės vėjų": senienų užuovėjoje // Kova dėl Istorijos: Vilniaus senienų muziejus (1855–1915). Mokslo straipsnių rinkinys / sudarė R. Griškaitė ir Ž. Būčys. – Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2015. – P. 24 (pav. p. 25).

[80] Киркор А. Великий князь Витовт // Черты из истории и жизни литовского народа = Iszrynkimaj isz Giwenima ir Apraszima Letuwiu. – C. 21. Apie tai taip pat žr. *Kirkor S.* Przeszłość umiera dwa razy. Powieść prawdziwa. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1987. – S. 27, 29; *Medišauskienė Z.* Adomas Honorijus Kirkoras: tarp Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. – T. VIII: Asmuo: tarp tautos ir valstybės / Sudarytojai E. Motieka, R. Miknys, R. Lopata. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. – P. 173–174; *Staliūnas D.* Lietuviškojo patriotizmo pėdsakai XIX a. viduryje // Lietuvos istorijos metraštis. – 2000. – Vilnius, 2001. – P. 310–311.

[81] Daugiau apie tai žr. *Merkys V.* Neleistinos lietuviškos dainos knygoje „Iszrynkimai isz gywenima ir apraszyma Letuwiu" (1854 m.) // Kraštotyra. – 1970. – P. 59–60, 62–63, 65, 67 ir kt.

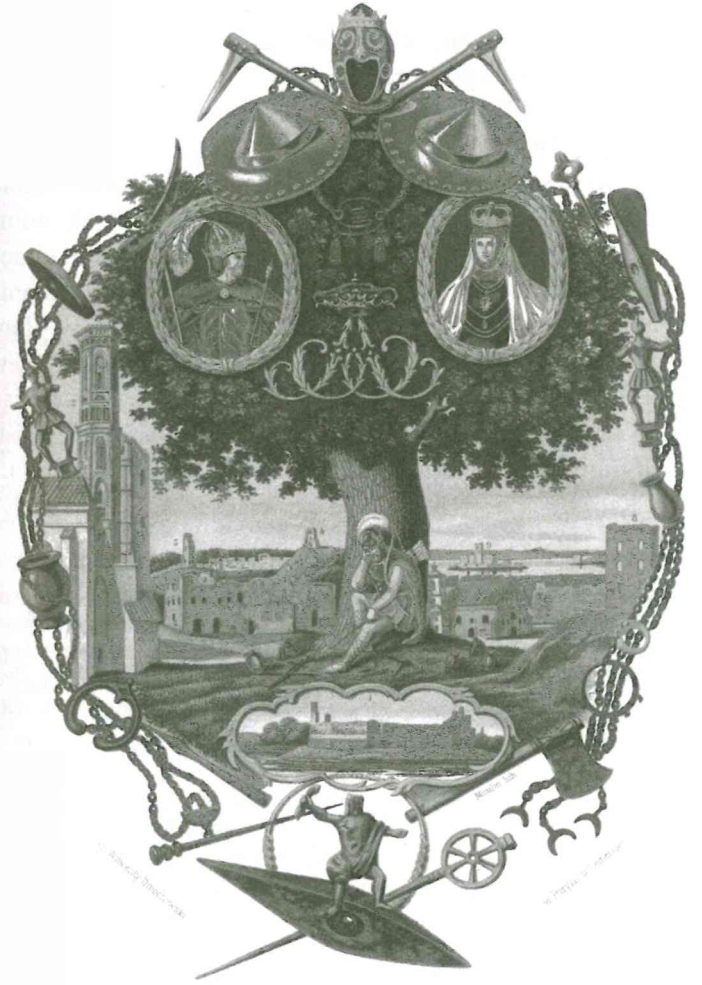

Knygos „Lietuvių tautos istorijos ir gyvenimo bruožai“ (Черты из истории и жизни литовского народа = Iszrynkimaj isz Giwenima ir Aprasżima Letuwiu. – Вильно: в Типографии Осипа Завадского – 1854) vinjetė. V. Dmachausko piešinys, S. M. L. H. H. Moulin litografija. J. Lemercier litografijos spaustuvė. Paryžius, 1853–1854 [įklija prieš antraštinį lapą] // LMAVB RSS. – Sign. L–19/2-28

Benediktas Čechavičius (Benedykt Czechowicz, 1804–1864) kartu su savimi išsivežė į benediktinų vienuolyną Nesvyžiuje, bet 1859 m. birželio 2 d., tarpininkaujant Kameneco vyskupui sufraganui Antanui Fijalkovskiui (Antoni Fijałkowski, 1793–1883) jis buvo atgabentas į Vilniaus katedrą[82]. Vyskupijos katedros kapitulai leidus, VLAK šį reliktą įrėmino naujuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbu Vytimi ir skaičiais „1386–1862" puoštuose rėmuose ir pakabino po 1853 m. įrengta Vytauto atminimo lenta[83]. Taip kartu su šia lenta ir virš jos pakabintu vadinamuoju augustinų Vytauto portretu Vilniaus katedroje – šiame religiniame, politiniame ir kultūriniame Lietuvos tapatybės centre – buvo sukurtas improvizuotas vytautinis altorius[84]. Maža to, E. Tiškevičiaus karta Vytauto vardą šlovino ne tik gaivindama materialaus paveldo objektus, bet ir originalia rašytine kūryba[85]. Akivaizdu, kad vytautinė tema VSM ir VLAK projekte atsirado ne be LTI įtakos. Kaip tik iš šio veikalo E. Tiškevičiaus ir A. H. Kirkoro va-

[82] *Kirkor A. H.* Bazylika litewska. – S. 99. Plg.: „Išsilaikė puikiai ir turi didelę archeologinę vertę kaip vienintelis daiktas, kurį tikrai laikė Vytauto rankos". Daugiau apie tai žr. *Zahorski W.* Katedra Wileńska. – Wilno: nakład księgarni Józefa Zawadzkiego, 1904. – S. 138; [*Anonimas*], Senųjų Trakų Dievo Motinos paveikslas // http://www.seniejitrakai.lt/senuju-traku-madonos-projektas/ [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 14 d.]. Šiap ar taip, tiek šiam, tiek garsiajam Trakų (Naujųjų Trakų) Dievo Motinos paveikslui taikomas tas pats istorinės kilmės pasakojimas. Taigi istorija tokia pati kaip ir vadinamojo augustinų Vytauto paveikslo.

[83] *Kirkor A. H.* Bazylika litewska. – S. 99; *Kirkor A. H.* Groby wielkoksiążęce i królewskie w Wilnie. – Warszawa: drukiem Józefa Ungra, 1882 [odbitka z „Gwiazdy" na rok 1882]. – S. 23. Taip pat žr. *Zahorski W.* Katedra Wileńska. – S. 137–138 (pav. p. 137). Šiuo metu kūrinys saugomas Bažnytinio paveldo muziejuje Vilniuje.

[84] Daugiau apie šį šiandien išardytą trinarį Vytauto monumentą ir jo simbolinę prasmę žr. *Dolinskas V.* Vilniaus katedra – karinių pergalių minėjimo ir įamžinimo vieta. – P. 98 (pav. p. 97, 98); *Urbanavičius V.* Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų ir didikų panteonas Vilniuje. – P. 50–51. Apie Vilniaus katedros svarbą VSM ir VLAK aplinkoje žr. *Semenowicz E.* Kreacja tożsamości kulturowej Litwy w pracach Wileńskiej Komisji Archeologicznej i Muzeum Starożytności w latach 30.–70. XIX wieku. – Warszawa: Semper, 2012. – S. 162–174.

[85] Ne visi šie tyrimai išvydo dienos šviesą. Žr. *Tyszkiewicz E.* Slady bytności Witolda w granicach Borysowskiego powiatu [po 1842 m.] // LMAVB RS. – F. 31. – B. 1440. – L. 8v–9r.

dovaujamas sambūris sėmėsi ne tik tuometę politinę atmosferą atliepiančių antiunijinių deklaracijų (orig.: *zawsze, mówię, dalekim był Wielki Xiąże, od szczerej ku tej unii przychilności*)[86], bet ir savarankios Lietuvos idėjos (orig.: *samoistności ojczyzny*)[87]. Todėl neatsitiktinai VLAK narių sąraše T. Narbutui buvo skirta garbingiausia pirmoji vieta: kaip Vytautas žengė Lietuvos herojų, taip LTI autorius – Lietuvos „archeologų" priešakyje.

Post scriptum

Prie vytautinės temos T. Narbutas vėliau grįš tik epizodiškai. 1844 m. žurnale „Ondyna Druskienickich Źródeł" („Druskininkų vandenų undinė") išspausdins straipsnį, kuriame svarstys apie legendinio dekabristo, o tada – Vilniaus gubernatoriaus Aleksejaus Semionovo (Алексей Васильевич Семенов, 1799–1864) lėšomis išleistame istorinių dokumentų rinkinyje[88] paskelbtą Vytauto donaciją Senųjų Trakų vienuolynui[89]. 1847 m. didžiojo kunigaikščio veiklą – šį kartą tik svarbiausius faktus – pristatys ir vadinamojoje trumpojoje Lietuvos istorijoje[90]. 1856 m. knygoje „Mažesnieji istorijos raštai, skirti tik Lietuvos praeičiai"[91] paskelbs rašinį apie 1499 m. Vytauto privilegiją Vilniaus katedrai[92]. Tačiau tame pat

[86] Žr. šio leidinio p. 593 („Paaiškinimai").

[87] Žr. šio leidinio p. Ten pat.

[88] Собрание древних грамот и актов городов: Вильны, Ковна, Трок, православных монастырей, церквей и по разным предметам. – Вильна: в типографии А. Марциновскаго, 1843.

[89] *Narbutt T.* Uwagi nad autentycznością nadania przez Witolda monasterowi trockiemu // Ondyna Druskienickich Źródeł. – 1844. – Z. 1. – S. 16–20.

[90] *Narbutt T.* Witold // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane z dołączeniem potoku pochodzeń ludow narodu litewskiego i czterech tablic rodowych xiążąt litewskich. – Wilno: drukiem Józefa Zawadzkiego, 1847. – S. 206–217.

[91] Žr. šio leidinio p. 60, išnašoje 56.

[92] *Narbutt T.* Nadania fundusza altarij witoldowskiej przy Kościele katedralnym wileńskim // *Narbutt T.* Pomniejsze pisma historyczne, szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. – S. 207–209.

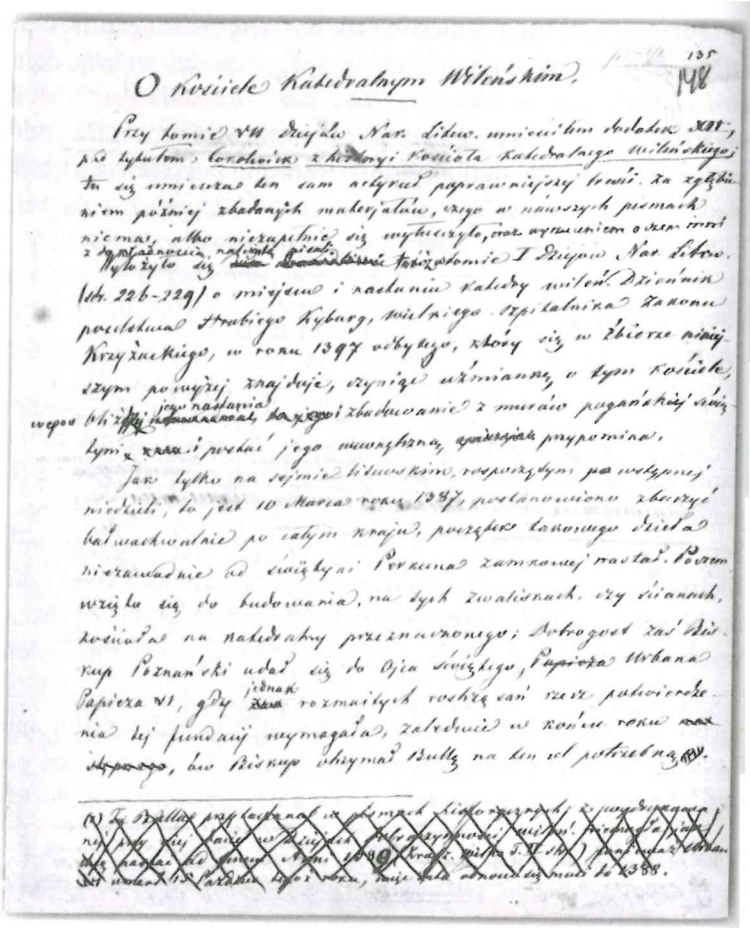

T. Narbuto straipsnių rinkinio „Mažesnieji istorijos raštai, skirti tik Lietuvos praeičiai“ (Pomniejsze pisma historyczne, szczególnie do historyi Litwy odnoszące się. – Wilno: nakład i druk Teofila Glücksberga, księgarza i typografa Wileńskiego Naukowego Okręgu, 1856) autografas, rašinio „Apie Vilniaus katedrą“ fragmentas // LMAVB RS. – F. 18. – B. 207/2. – L. 148r

leidinyje spausdintame straipsnyje „Apie Vilniaus katedrą“, kurį įvardys kaip ne kartą cituoto LTI VII tomo priedo apie Vilniaus katedros istoriją ir Vytauto kapo paminklą papildymą ir patikslinimą, didžiojo kunigaikščio palaidojimo istorijos neaptars[93] (žr. pav. p. 76). Bet čia įdomi kita detalė – pratarmė šiai knygai rašyta 1852 m. gruodžio 21 d., t. y. paminklinės lentos atidengimo Vilniaus katedroje išvakarėse[94]. Maža to, mūsų dienas pasiekė šio leidinio egzempliorius su T. Narbuto ranka rašyta dedikacija E. Tiškevičiui[95].

Žvelgiant iš beveik dviejų šimtų metų perspektyvos atrodo, kad T. Narbutas turėjo visas galimybes parašyti ir Vytautui skirtą monografiją. Netgi pirštųsi prielaida, kad minčių apibendrinti šio iškilaus „filosofo, krikščionio ir monarcho“ (orig.: *jako filozof, chrześcianin i Monarcha*)[96] žygius tik jam skirtoje knygoje tikrai galėjo kilti – vien dėl tos priežasties, kad Vytauto gyvenimą vadino ne tik tėvynės istorijos puošmena, ne tik anos epochos atspindžiu, bet ir mielu priminimu palikuonims (orig.: *Życie bohatera, jest kwiatem historyi ojczyzny jego, zwierciadlem wieku i miłem przypomnieniem dla potomności*)[97]. Tačiau iš pradžių pirmenybę atidavė Lietuvos istorijos šaltinių skelbimo projektui, o vėliau ir pats sumanymas tapo tarsi neaktualus – 1850 m. monografiją apie Vytautą išspausdino J. I. Kraševskis, o 1854 m. išsamią studiją paskelbė ir A. H. Kirkoras[98]. Žinoma, duoklę Vytautui Didžiajam T. Narbutas atidavė su kaupu – Zenonas Ivinskis suskaičiavo, kad sudėjus į krūvą LTI V ir VI tomus šiam Lietuvos kunigaikščiui skyrė apie aštuonis šimtus puslapių[99]. Vertėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad visa tai rašyta tiesiog

[93] *Narbutt T.* O Kościele Katedralnym Wileńskim // Ten pat. – P. 106–115.

[94] *Narbutt T.* Słów kilka naprzód // Ten pat. – P. 2.

[95] Žr. Vilniaus universiteto biblioteka. – Sign. 48485. Įrašas darytas 1855 m. gruodžio 19 d., ir tai leidžia spėti, kad knyga galėjo būti išspausdinta tų metų pabaigoje, tačiau su 1856-ųjų data.

[96] Žr. šio leidinio p. 571 („Paaiškinimai“).

[97] Žr. šio leidinio p. 597 („Paaiškinimai“).

[98] Žr. šio leidinio p. 54, išnašoje 45 ir p. 72, išnašoje 81.

[99] *Ivinskis Z.* Vytautas Didysis istorinėje literatūroje // Athenaeum. – T. I. – Nr. 2 (1930). – P. 192.

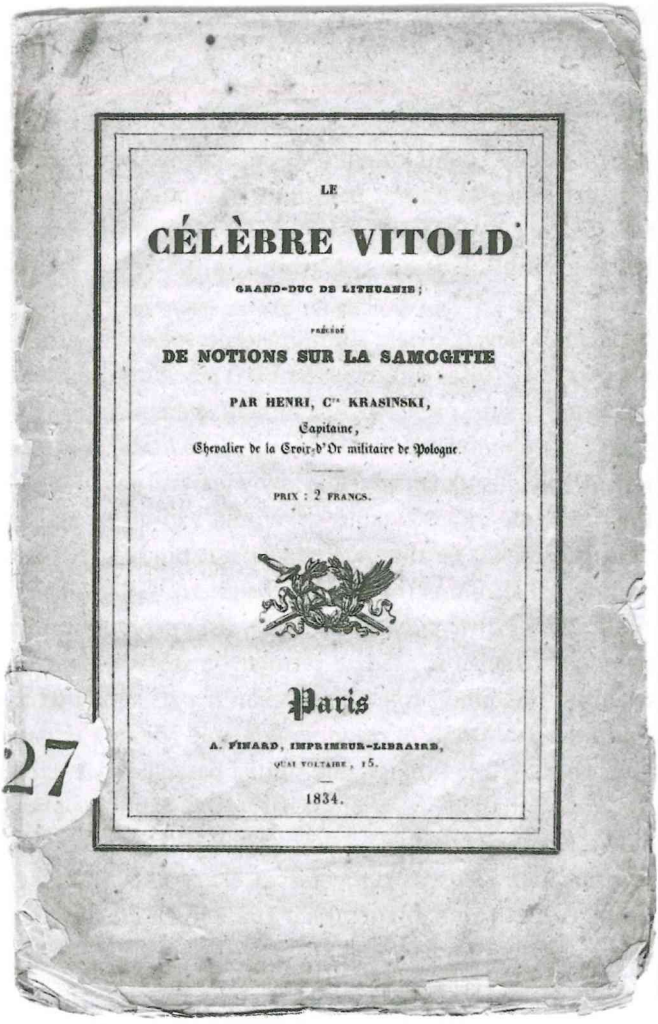
LE

CÉLÈBRE VITOLD

GRAND-DUC DE LITHUANIE;

PRÉCÉDÉ

DE NOTIONS SUR LA SAMOGITIE

PAR HENRI, Cte KRASINSKI,

Capitaine,

Chevalier de la Croix-d'Or militaire de Pologne.

PRIX : 2 FRANCS.

Paris

A. PINARD, IMPRIMEUR-LIBRAIRE,

QUAI VOLTAIRE, 15.

1834.

27

H. Krasinskio knygos „Šlovingasis Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, su įžanginėmis mintimis apie Žemaitijos sampratą“ (Célèbre Vitold Grand-Duc de Lithuanie, précéde De notions sur la Samogitie. – Paris: Imprimerie de Guiraudet et Jouaust, 1834) viršelis. R. Griškaitės privati kolekcija, Ryszardo Maturos dovana

idealiame istorikui amžiuje – T. Narbutui tada buvo penkiasdešimt treji – penkiasdešimt penkeri.

Ano meto vytautinių monografijų kontekste privalu minėti ir dar vieną tiek tuometėje, tiek šių dienų Lietuvoje ypač retą leidinį. 1834 m., taigi dar LTI I tomo išvakarėse, Pinsko apskrities bajoras, 1830–1831 m. sukilimo dalyvis, o tada emigrantas Henrikas Krasinskis (Henryk Krasyński, 1804–1876) Paryžiuje išspausdino nedidelės apimties (vos trisdešimt šešių puslapių!), bet įsimintino pavadinimo knygelę – „Šlovingasis Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, su įžanginėmis mintimis apie Žemaitijos sampratą“[100] (žr. pav. p. 78). Šiame Matildai Jerningham (née Waterton; 1810–1865) dedikuotame laisvo cenzūros nevaržomo žodžio aplinkoje rašytame kūrinyje buvo ne tik pateikti svarbiausi „šio nepaprasto žmogaus, iš tikrųjų gimusio vadovauti, gimusio keisti ir reformuoti pasaulį“ (orig.: *de cet homme extraordinaire, vraiment né pour commander, pour changer et réformer l'univers*)[101] biografijos bruožai, bet ir analizuota Vytauto politika XIX a. pirmosios pusės Lietuvos kontekste, pirmiausia santykiuose su Rusija: „Tikėtina, kad jis pirmasis įžvelgė rusų kunigaikščių politikos ateities tendenciją – kurti savo gerovę plėšiant ir niokojant kaimynus“ (orig.: *Le premier peut-être il prévit la tendance future de la politique des princes russes, bâtissant leur prospérité sur les rapines et sur la spoliation de leurs voisins*)[102]. Kaip tik pirmiausia dėl tokių ištarmių Rusijos imperijos cenzūros draustas H. Krasinskio kūrinys greičiausiai taip ir liko nežinomas tuomečiam Lietuvos elitui. Kitaip vargu ar Simonas Daukantas 1843 m. rašytame laiške T. Narbutui būtų apgailestavęs, kad vis dar nėra „sinchroniniu, o ne pragmatiniu būdu“ (orig.: *sinchronistycznym*

[100] *Krasinski H.* Célèbre Vitold Grand-Duc de Lithuanie, précéde De notions sur la Samogitie. – Paris: Imprimerie de Guiraudet et Jouaust, 1834. Esu nuoširdžiai dėkinga kolegai Ryszardui Maturai, kuris kadaise ne tik atkreipė mano dėmesį į šį raritetą, bet ir dovanojo jį mano asmeninei bibliotekai.

[101] *Krasinski H.* Célèbre Vitold Grand-Duc de Lithuanie, précéde De notions sur la Samogitie. – P. 33.

[102] Ten pat.

nie zas pragmatycznym sposobym) parašytos Vytauto monografijos[103]. Chronologiškai antra (po A. B. Hlebavičiaus knygos[104]) Lietuvos didžiajam kunigaikščiui skirta studija šio ypač svarbaus Lietuvos istorijos veikėjo, kuriame „nebuvo nieko paprasto, priešingai, – viskas didinga" (*qu'en effet rien n'était commun en lui; tout, au contraire, était grand*)[105], vardą garsino toli už Rusijos imperijos ribų. Neatsitiktinai tais pačiais metais knygelė sulaukė ir antros laidos[106].

Kaip minėta, tuometėje cenzūros kontroliuojamoje Lietuvoje istorikai, nors ir negalėdami iki galo atskleisti savo minčių, taip pat dirbo vytautianos srityje: tiek primindami tai, kas buvo pasakyta ankstesnių tyrėjų[107], tiek kaupdami naujus duomenis,

[103] S. Daukanto laiškas iš Sankt Peterburgo T. Narbutui į Šiaurius 1843 m. rugsėjo 19 d. // Simono Daukanto raštai. Laiškai Teodorui Narbutui: epistolinis dialogas / Parengė R. Griškaitė. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. – P. 429, 438, 443. Citata pateikta ženklas ženklan kaip originale. Įsidėmėtina ir tai, kad H. Krasinskio monografijos nemini ir vėlesni istorikai, pavyzdžiui, Julianas Bartoszewiczius (1821–1870) išsamiame Vytauto biografijai ir istoriografijai skirtame rašinyje Žr. *Jul. B.* Witold // Encyklopedya powszechna. – T. XXVII. – Warszawa: nakład, druk i własność S. Orgelbranda, 1867. – S. 301–314.

[104] Pastaruoju metu istoriografijoje įsivėlė klaida – Imperatoriškojo Vilniaus universiteto auklėtinis, Ignacijaus Onacevičiaus mokinys A. B. Hlebavičius buvo priskirtas prie „ankstesnių metraštininkų" (sic!), kuriais rėmėsi T. Narbutas rašydamas LTI (greta minimi Jonas Dlugošas, Simonas Grunau, Martynas Belskis, Albertas Vijūkas-Kojalavičius). Žr. *Staliūnas D.* „Ilgasis XIX amžius" // *Mačiulis D., Petrauskas R., Staliūnas D.* Kas laimėjo Žalgirio mūšį? Istorinio paveldo dalybos Vidurio ir Rytų Europoje. – Vilnius: Mintis, 2012. – P. 49. Toks pat epitetas duotas ir T. Narbuto kolegai ir korespondentui Augustui von Kotzebue (1761–1819). Žr. Ten pat.

[105] *Krasinski H.* Célèbre Vitold Grand-Duc de Lithuanie, précéde De notions sur la Samogitie. – P. 33.

[106] *Paszkiewicz M.* Krasiński Henryk // Polski słownik biograficzny. – T. XV/2. – Z. 65. –Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1970. – S. 174.

[107] Daugiau apie ikinarbutinius vytautianos tyrimus žr. *Maciūnas V.* Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioje [fotografuotas, taisytas leidinys; pirmoji laida 1939 m.]. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1997. – P. 233–236; *Nikžentaitis A.* LDK kultūrinės tradicijos praradimas: Vytauto Didžiojo kultas Lietuvoje XV–XX a. // Senosios raštijos ir tautosakos sąveika: kultūrinė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patirtis (Senoji Lietuvos literatūra. – Kn. VI). – Vilnius:

tiek dalydamiesi naujomis įžvalgomis, tiek pagaliau eidami ne mažiau svarbia Vytauto įpaminklinimo ir vizualizacijos kryptimi. Ir visas šis darbas buvo suvokiamas kaip asmeninis įsipareigojimas vėl įžiebti tai, kas buvo nepelnytai išblėsę arba sąmoningai kitų užgesinta[108]. Minėta ir tai, kad šiame istorinės atminties gaivinimo procese Teodoro Narbuto indėlis buvo daugiau nei ženklus. Todėl šiandien į „Lietuvių tautos istoriją" derėtų žvelgti ir per vytautianos – kaip vienos labai ryškios XIX a. intelektinės grupės atspirties ir labai svarbaus jos ideologijos dėmens – prizmę.

Reda Griškaitė

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998. – P. 324–326; *Nikžentaitis A.* Vytauto ir Jogailos įvaizdis Lietuvos ir Lenkijos visuomenėse. – Vilnius: Aidai, 2002. – P. 15–25. Taip pat žr. *Kuolys D.* Ir visą vokiečių jėgą sumušė: Žalgiris Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasakojime // Kaip tai atsitiko Didžiajame mūšyje... Žalgirio atodangos. Tarptautinės parodos katalogas (Radvilų rūmai, Vilnius, 2010 m. lapkričio 10 d. – 2011 m. sausio 30 d.). – P. 156–165; *Kuolys D.* Žalgirio vaizdinys Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštijoje // Istoriniai mūšiai senojoje Lietuvos raštijoje: Žalgiris ir Orša (Senoji Lietuvos literatūra. – Kn. XXXI). – Vilnius: Aidai, 2011. – P. 13–41.

[108] *Kirkor A. H.* Wilno od początków jego do roku 1750 przez J. I. Kraszewskiego. Wydanie Adama Zawadzkiego, w 4-ch tomach, 1840–1842 // Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego. – Warszawa: drukiem Józefa Ungra, 1880. – S. 328–329.

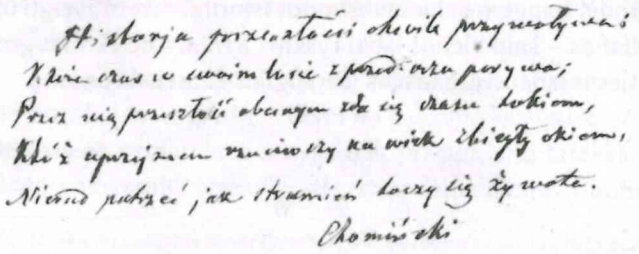
Epigrafas, kuriuo T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrą LTI VI tomo laidą // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/6. – L. 1r

Historja przeszłości chwile przywoływa:
Które czas w swoim tokie z przed ocza porywa;
Przez nią przeszłość obecnym zda się czasu tokiem,
Któż uprzejmem rzuciwszy na wiek zbiegły okiem,
Nierad patrzeć jak strumień toczy się żywota.

[Franciszek Ksawery] Chomiński

Istorija sekundes praeities gaivina,
Kurias be atvangos teką laikai skandina,
Istorijos žvilgsniu ta praeitis tik teka,
O kas pažvelgs į amžių praeities meilingai,
Išvys, kaip gyva verdene būtis jo klega.

*[Pranciškus Ksaveras] Chominskis**

PRATARMĖ

Nenorėčiau savo darbo vertinti pagal tuos reikalavimus, kuriuos kelia dabartiniai kritikai, nes turėčiau arba pernelyg pasipiktinti priekaištais, arba per daug juos vertinti, vidurys ir teisingas vertinimas priklausys palikuonims. Tik norėčiau žinoti, ką jie pasakys apie mano pavaizduotą epochą nuo Gedimino iki Vytauto mirties. Nes aš pats save lyginu su berniuku, kuris, atėjęs prie jūros, pakrantėje užliejusios kitados galingo miesto griuvėsius, rado mozaikinio paveikslo daleles, suskaldytas, išbarstytas ar vandens paglemžtas. Sužavėtas kūrinio grožio, pradėjo rinkti skeveldras ir dėlioti jas pagal senąją simetriją. Sudėliojo iš tikrųjų tik kontūrus ir daug detalių atskleidė, tačiau mato, kiek dar daug stinga. Tad neturėdamas kuo užpildyti tuštumų, žvelgia į nepermatomą vandens plynę, skeveldras pasiglemžusią, dūsaudamas laukia tos akimirkos, kada jūra išmes akmenėlį, priklausantį šiai mozaikai, laukia, laukia ir galiausiai pats paskęsta šioje amžių naikos bedugnėje.

Šis tomas apima ženklų santykių su kryžiuočiais persilaužimą, teko ir kuo vaizdžiau išryškinti šios bendrijos, jau pradėjusios smukti per savo sugedusią moralę ir politinę organizaciją, pobūdį. Tegul skaitytojas negalvoja, kad perdėtai neigiamai rašiau. Mano

vertinimas, palyginti su tuo, kaip šitai aprašė Kotzebue* ir kiti nešališki istorikai, yra labai nuosaikus.

Kilnus ir nepavydus daugelio žemiečių rėmimas istorijos žiniomis man buvo didžiavimąsi kelianti paskata rašant šio veikalo vienuoliktąją ir dvyliktąją knygas. Tegul tai bus pasakyta pagerbiant tuos kilnius žmones, kurių vardų jų pačių kuklumas neleido išvardyti.

Teodoras Narbutas

Rašiau Šiauriuose
1837 metų rugsėjo 3 dieną

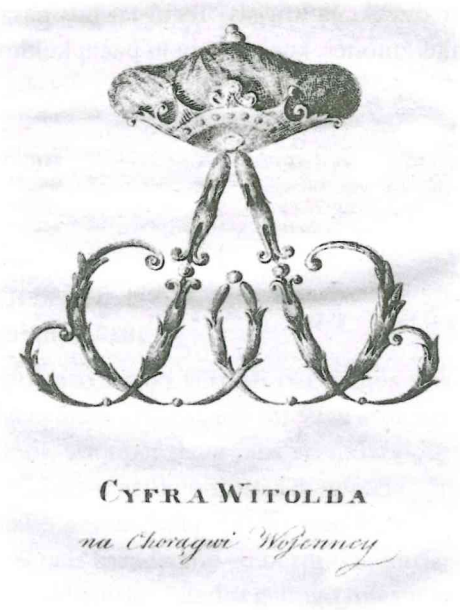

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto monograma karo vėliavoje su T. Narbuto prierašu greta*

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Vienuoliktoji knyga

* * *

I skyrius

PENKIOLIKTOJO AMŽIAUS PRADŽIA

.....

1469

1400 m. Žemaitijos reikalai. Žemaičiai, pripratę gyventi savarankiškai ir laisvai, nespaudžiami savo ponaičiukų, paklusnių žyniams, iš pradžių negalėjo pakęsti didžiojo kunigaikščio Vytauto griežto valdymo, nes laikė jį sunkia našta, juo labiau nepakeliama, kad ją užkorė žemietis. Tiesa, jie tarnavo Kęstučiui, tačiau abejingai, nes jeigu paskutiniu metu nuoširdžiai jam būtų norėję padėti, kaip matėme aukščiau, tikriausiai Jogailai nebūtų pasisekę taip lengvai savo dėdės valdymo panaikinti. Prieš pat mūsų nagrinėjamą epochą jie, sunerimę dėl Vytauto vienvaldystės, kalbėjo, kad norėtų verčiau priklausyti kryžiuočiams, negu kęsti tokią žeminančią priklausomybę, kokios didysis kunigaikštis iš jų reikalauja. Šitai tikriausiai buvo

nemenka Žemaitijos atidavimo Ordinui priežastis. Šis atidavimas jiems ir vėl pasirodė esąs neteisėtas, nepakeliamas, todėl nenorėjo pasiduoti naujam valdymui. Buvo prieita iki to, kad atvirai apsiginklavo prieš vokiečius, vadovaujami kažkokio vado, vardu Telis (*Thel*). Kryžiuočiai nedrįso iš karto ko nors didesnio griebtis, tenkinosi išpuoliais, kuriuos dažnai rengė Žemaitijoje pastatytų pilių įgulos: puldavo čia vieną, čia kitą pavietą, dangstydamiesi duoklės rinkimu ar maištaujančio vado šalininkų baudimu. Tačiau per visa tai Ordinas turėdavo daugiau nuostolių bei išlaidų negu naudos, nes gyventojai atkakliai priešinosi naujiems valdytojams. Padėtis vertė surengti didelį žygį, buvo laukiama užsienio svečių. Jie atvyko į Prūsiją 1399 metų pabaigoje, vadovaujami Karolio, Lotaringijos kunigaikščio, praminto Narsiuoju, ir Vilhelmo, Gelderno kunigaikščio. Didysis magistras kaipmat įsakė visai savo šaliai ginkluotis, visose bažnyčiose buvo laikomos pamaldos už karo sėkmę, kiekvienai komtūrijai paskirta tam tikrą skaičių vargšų maitinti šešias savaites. Ordino maršalas kartu su Lotaringijos kunigaikščiu vedė kariuomenę tiesiai per miškus į Ragnitą*, tenai, ledu perėję Nemuną, pirmomis vasario dienomis plūstelėjo į Žemaitiją. Išpuolis buvo sėkmingas, t. y. gyventojai buvo užklupti netikėtai, tad laiko pabėgti ir gelbėtis neturėjo. Pradėta imti minias belaisvių arba žudyti beginklius žmones, trypti laukus, grasinant nusiaubti visą kraštą. Šis nežmogiškas siautėjimas buvo toks smarkus ir nuožmus, kad po dvylikos dienų žemaičiai, netekę vilties išlikti gyvi, buvo priversti prašyti pasigailėjimo: pasižadėjo pasikrikštyti, besąlygiškai paklusti Ordinui ir vergiškai atsiduoti jo pareigūnų valiai; kad tikrai laikysis šio susitarimo, davė įkaitų. Tai sužinojęs, Konradas Jungingenas įsakė surengti stovykloje puotą ir iškilmingai pakelti riteriu Lotaringijos kunigaikštį, taip pat daugelį kitų kilmingų užsienio karių, apdalijo juos dovanomis. Kunigaikštis gavo žirgą su visa riterio apranga. Pats didysis kunigaikštis Vytautas, gal rūstaudamas ant žemaičių, o gal ko kito talkinti kryžiuočiams paskatintas, prisidėjo prie šio siautėjimo, nes yra žinoma, kad buvo pasiųstas Lietuvos kariuomenės būrys, kuris, susijungęs su Ragnitos komtūru, siūbtelėjo į Žemaitiją

nuo Graužių[1]. Tenai devynias dienas negailestingai viską niokojo, nukariavo du pavietus, privertė žmones sutikti su viskuo, ko iš jų reikalauta: krikštas, baudžiava, neribotas klusnumas ir tenai buvo nugalėtojų įstatymas. Išrinko įkaitus, perdavė komtūrui, šis juos pasiuntė savo maršalui. Atmintiną to meto įvykį mums užfiksavo istorija. Žemaitijoje aptiktas riteris iš Brabanto, kuris, labai seniai paimtas į nelaisvę, gyveno tarp žemaičių laisvas, sveikas ir laimingas, tačiau ir jį privertė vykti į Prūsus[2]. Vytauto politika Žemaitijos atžvilgiu, kaip kad minėjome, priklausė nuo aplinkybių, todėl apie tai turime daugiau pakalbėti. Nuo amžių to krašto gyventojai labiau nei kitos lietuvių gentys mylėjo savo laisvę ir savo seną tautą**, liko ištikimi šiai meilei ir valdant geriems ponams, stengėsi atsiskirti nuo likusios Lietuvos ir tik išvien su ja gynėsi nuo kryžiuočių. Liutauras ir Vytenis nereikalavo iš jų didesnės pagarbos, negu jie patys jiems norėjo rodyti. Gediminas, išvadavęs juos iš kryžiuočių jungo, ėmė įsakinėti kaip monarchas. Algirdui ir Kęstučiui, jų gynėjams nuo svetimųjų priespaudos, vykdė savo pareigas, nes to reikalavo ir baimė, ir pagarba. O valdant šių kunigaikščių sūnums, sumažėjo didžiojo kunigaikščio autoriteto reikšmė, o krašto revoliucijos ją visai sumenkino. Žinome, kaip Vytautas, paėmęs valstybės vairą, stengėsi įvesti vienvaldystę. Šitai atstūmė žemaičius nuo jo. Galiausiai tarpusavio nesutarimai taip iškerojo, kad reikėjo arba ginklu priversti visiškai paklusti, arba atiduoti Žemaitiją kryžiuočiams. Kai aplinkybės paskutiniąją galimybę priartino, žemaičiai turėjo bent dėtis prisitaikę prie jos. Antra vertus, gerai pažindamas žemaičių charakterį, didysis kunigaikštis neabejojo, kad anksčiau ar vėliau jie sugrįš į bendrą valstybę ir tas sugrįžimas bus dar naudingesnis bei tvaresnis, nes patirties pamokyti ir geriau perpratę svetimšalių valdžią įsitikins, kaip jiems naudinga turėti vieną aukščiausiąją tautos valdžią, apsipras su krikščionybe, šitaip jų nekenčiama, ir noriau priims Didžiosios Kunigaikštystės visai valstybei taikomas nuostatas. Šis politinis Vytauto numatymas vėliau visiškai pasitvirtino.

[1] Esančių dešiniajame Nevėžio krante.

[2] *Voigt.* Geschichte Preußens. – Bd. VI. – S. 184–189*.

1470

1400 m. Žemaičiai pasiduoda kryžiuočiams. Kol žemaičiai negalėjo patikėti, kad patys tautiečiai (nepaprastas dalykas istorijoje) juos verčia pasiduoti kryžiuočiams, tol dar tvirtai laikėsi, bet kai pamatė Lietuvos kariuomenę aniems talkinančią, prarado viltį ir pasidavė savo likimui. Taigi kryžiuočių 1400 metais surengtas antpuolis, apie kurį ką tik papasakojome, Ordinui turėjo tokių didelių pasekmių, kokių nėra begalės karų su Lietuva istorijoje. Vieni kryžiuočiai savo pergalę priskyrė stebuklingai Dievo malonei, kiti Konrado Jungingeno sėkmei. O šis negalėjo nustygti iš džiaugsmo, kuris net prislopino jam būdingą šykštumą: saujomis žarstė pinigus, užsienio svečiams dalijo dovanas. Nusiuntė dovanų lietuvių vadams, didžiajam kunigaikščiui dovanų paskyrė įvairios riterių aprangos, rašė jam liaupsinamus laiškus. Tačiau matydamas, kad žemaičiai, vos Vytautui galvą linktelėjus, gali sukilti, būgštavo dėl kokios nors klastos, todėl pranešė didžiajam kunigaikščiui, jog daugiau nevargintų savo kariuomenės, padėdamas jam Žemaitijoje, nes Ordinas pats turįs tam užtektinai jėgų, o kunigaikštį galį ištikti sunkumai kituose kraštuose. Jam galėjo ateiti į galvą, kad didysis kunigaikštis, padėdamas įveikti žemaičius, gali pagaliau dėl karinių išlaidų pareikšti pretenzijas arba vieną ar du pavietus sau pasiglemžti[3]. Neatsisakė didysis magistras įvesti užkariautame krašte naujos tvarkos, nes beveik iš visų pavietų turėjo tiek daug įkaitų, kad vos galėjo juos sukišti į toliau Prūsuose esančias pilis. Pirmiausia pasistengė pastatyti dvi pilis Žemaitijoje, vieną ant Veliuonos griuvėsių, Frydbergą, kitos nei vietos, nei pavadinimo per kronikininkų aplaidumą nežinome. Pirmasis krašto valdytojas (*Vogt*)* buvo Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas**, kuriam pavesta pradėti pertvarkyti valdymą. Frydbergo pilyje buvo dislokuotas tam tikras Ordino riterių skaičius, o jos vadas gavo burgrafo titulą. Pavietų miesteliuose ir tirščiau gyvenamuose valsčiuose darbavosi policijos pareigūnai, kurie sprendė

[3] Ibidem.

smulkesnes teismų bylas ir rinko duoklę. Atsiųsta kunigų tikėjimui skleisti, nemažai paprastų žmonių, bajorų ir didikų, iš pat pradžių mielai pasikrikštijo. Tačiau kai kurie, priėmę krikščionybę, matė būsiant saugiau persikėlus į Prūsus: tokius Ordinas skatino daugiausia drabužiais, pinigais ir padėjo įsikurti, duodamas poreikius atitinkančio dydžio žemės sklypus[4]. Klusnūs gyventojai taip pat buvo skatinami grūdais ir galvijais, stengtasi su jais elgtis kuo teisingiau ir švelniau. Apsvarstytos teritorinio pertvarkymo priemonės, žemdirbiai suskirstyti į tris klases: bajorus (*Bajoras*)*, laisvuosius valstiečius ir baudžiauninkus. Visiems buvo užtikrinta teisė disponuoti turima žeme, tik reikėjo kiekvieną sklypą išmatuoti, kad pagal jų plotą savininkams tektų atitinkama prievolių našta. Šiais pertvarkymais žemaičiai buvo patenkinti, nes matė, kad valdžia bei pareigūnai elgiasi teisingai ir dalykiškai, todėl savo valdytojams reiškė vis daugiau palankumo ir pasitikėjimo[5].

1471

1400 m. Viešnagė Prūsuose. Amžiaus pradžia, kaip įprasta krikščioniškuose kraštuose, pasižymėjo religinėmis apeigomis, atgaila, šventųjų vietų lankymu. Didžioji kunigaikštienė Ona Vytautienė, norėdama pasinaudoti šiais atlaidais, nukako į Prūsus, kur aplankė įvairias krikščionių maldininkų gausiai lankomas vietas: pirmiausia Brandenburgo konvente šventosios Kotrynos kankinės relikvijas, Marienverderyje** – stebuklais garsų palaimintosios Dorotėjos kapą, Starograde – šventosios Barboros galvą. Ši ponia didžiojo magistro įsakymu buvo visur labai iškilmingai Ordino lėšomis priimama, nors jos palydą sudarė daugybė dvariškių ir damų, begalė vežimų ir keturi šimtai gvardijos žirgų. Ją vokiečiai titulavo niekaip kitaip, tik karaliene. Tačiau įspūdingiausiai buvo

[4] Tarp šių persikėlusiųjų buvo du žymūs žemaičių didikai: Gelgutas (*Gelgutt*) ir Giniotas (*Ginett*) su aštuoniomis savo žmonių šeimomis.

[5] Ibidem.

priimta Marienburge*, kur šia proga atlaikytos iškilmingos pamaldos, surengtos damų vaišės, iki tol Ordino istorijoje negirdėtas dalykas, iškilmingai apdovanota dvylika Lietuvos damų, iš kurių pirmenybė duota didžiajai kunigaikštienei. Buvo dovanojami galvos apdangalai, žiedai, suknelės, namų apyvokos daiktai, tualetiniai reikmenys ir ypač brangūs rožiniai, nešiojami prie paradinių suknelių. Dvariškiai gavo žirgų ir taurių. Tiems dovanojimams nebuvo galo, nes kiekviename konvente viršininkai stengėsi vienas kitą dosnumu pralenkti[6], net ir tarnai iki paties mažiausio nebuvo pamiršti. Didžiajai kunigaikštienei sugrįžus į Lietuvą, Konradas brangių dovanų atsiuntė pačiam Vytautui: romėnų šalmą, pauksuotą, nuostabios formos, papuoštą itališka karūna, vadinama *Odoakra*, brangų stalo servizą, stalo gėrimo indų, ypač retą gintaro rožinį, brangių vynų, prieskonių, uogienių ir t. t. Didysis magistras pasidarė toks dosnus, kad nė vienas Lietuvos pasiuntinys negrįžo monarcho neapdovanotas[7].

1472

1401 m. Vilniaus seimas. 1401 metų pradžioje didysis kunigaikštis Vytautas aplankė karalių Krokuvoje. Po to abu apvažiavo rusėniškąsias provincijas****. Sutarė tarpusavyje tvirčiau suvienyti abi tautas – lietuvių ir lenkų, o diplomatiškai sutartį patvirtinti paliko Seimui, kuris turėjo būti sušauktas Vilniuje[8]. Todėl tuoj pat po visą Lietuvą ir rusėniškąsias Lietuvos provincijas

[6] To įrodymai liko Ordino sąskaitų knygose. Pavyzdžiui, didžiojo komtūro** dovanos atsiėjo penkis šimtus dvidešimt keturias sidabro grivinas***.

[7] Ibidem.

[8] *Lindenblatt.* – S. 135. Šis klaidingai Seimą nukelia į šv. Velykas, nes šio susirinkimo dokumentuose nurodoma sausio 18 dienos data*****. *Lenkijos ponai taip pat ratifikavo tą nutarimą: Literae pracerum Regni, quibus conti netur unio inter Vladislaum Jagielloneum Regne et Witoldem Magnum Ducem Littuaniae, datae i Radom Vigilia Saneli Georgii 1401 Sigilla 34 (Karalystės kilmingųjų raštas, kuriame yra sutartis tarp karaliaus Vladislovo Jogailos ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto, sudaryta Radome Šv. Jurgio dienos išvakarėse, 1401 metais. 34 parašai). Iš Radvilų archyvo Nesvyžiuje******.*

buvo išsiuntinėti raštai, kviečiantys įstatymų numatytus asmenis į Seimą, t. y. kunigaikščius tėvonis, kunigaikščius vasalus, aukštuosius valstybės pareigūnus, ponus ir žymesnius bajorus, kurių šeimos buvo paveldėjusios šią privilegiją. Jie iš seno sudarydavo Seimą. Vėliau vyskupai ir aukštieji valstybės pareigūnai, kaip ir Lenkijoje, sudarė Senatą, o privilegijuotuosius ponus pakeitė žemietijų pasiuntiniai*. Tų metų žiemos pabaigoje karalius Vladislovas atvyko į Vilnių ir tuoj po šv. Kalėdų atidarė Seimą. Šitame suėjime Aleksandras Vygandas, arba Ostėjus Vygandaitis**, tada Starodubo kunigaikštis, žodžiu pranešė ir pateikė surašytą susitarimą, patvirtintą visų vasalinių kunigaikščių antspaudais, savo ir jų vardu, kad, mirus didžiajam kunigaikščiui Vytautui, valstybė liks prie Lenkijos karaliaus Vladislovo, ir tauta be jo valios nieko didžiuoju kunigaikščiu nepripažins, o kai karalius sumanys kam nors didžiojo kunigaikščio titulą perleisti, tas asmuo turės būti iš valdančios šeimos[9]. Taigi visa tauta klusnumą Vytautui pareiškė ir jam kaip kunigaikščiai nusilenkė. Po to Seimas paskelbė Lietuvos, Rusios ir Lenkijos tautų uniją, kurios turinys buvo toks: „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė su visomis savo kunigaikštystėmis, žemėmis ir provincijomis laisvu noru ir visuotiniu sutarimu susijungia su Lenkijos Karalyste. Mirus didžiajam kunigaikščiui Vytautui, kuriam Šviesiausiasis Vladislovas, Lenkijos karalius, Lietuvos didysis kunigaikštis ir paveldėtinis Rusios valdovas, savo teisę į Lietuvos ir Rusios Didžiąją Kunigaikštystę yra užleidęs, visa ši valstybė atiteks karaliui ir Lenkijos Karalystei. Žygimantui Kęstutaičiui paliekama kaip jo tėvonija Severų Naugardo Kunigaikštystės**** dalis ir kitos jam priskirtos žemės, tačiau tik tol, kol bus ištikimas ir draugiškas. Didžiojo kunigaikščio žmona be jokių kliūčių naudosis tomis valdomis, kurias jai vyras yra užrašęs*****. Mirus karaliui, Lietuva be Lenkijos žinios nerinks didžiojo kunigaikščio, o Lenkija be Lietuvos žinios nerinks karaliaus, tik abi tautos bendrai ir sutartinai. Galiausiai abi tautos turės bendrus draugus bei priešus ir visuose karuose nuoširdžiai viena kitai padės.“ Kai kas,

[9] *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 425. – MS. – Fol. 37. – Sub anno 1400. Tikriausiai visa tai vyko pačioje gruodžio pabaigoje, atidarant Seimą***.

pasakoja mūsų istorikas, prideda dar tokį straipsnį: „Jeigu mirtis pirma ištiktų karalių, Lenkijos sostą užims didysis kunigaikštis Vytautas“. Tačiau turimame akto egzemplioriuje autorius šito nerado[10]. Šiame Seime buvo sudaryta ir atskira sutartimi patvirtinta sąjunga su Jonu, Mykolo sūnumi**, Tverės kunigaikščiu[11], Mazovijos kunigaikščiais, Livonijos dvasininkais ir kitais gretimų valstybių, nepriklausančių Lietuvai, valdovais. O dėl Rusios kunigaikščių, tai net didysis kunigaikštis Bazilijus**** pritarė šiai sutarčiai, reikšdamas palankumą savo uošviui arba, kitų nuomone, bijodamas totorių[12]. Tačiau šią sutartį ir visą Vilniaus seimo veiklą kryžiuočiai, kaip matyti iš jų raštų*****, vertino labai neigiamai[13], nes didelis nerimas sudrumstė jų politinį akiratį. Tokius plačius santykius ir tokį vadą turinti Lietuva buvo neliečiama, ir dėl to Ordinas labiausiai sielojosi, kadangi jautė, kokį pavojų jam gali kelti dviejų tautų susijungimas, dargi turint tokius tvirtus ryšius su kaimynais.

---

[10] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 66; Volumina Legum. – T. I. – P. 61. *Datum in Vilno ipso die Sanctae Priscae Virginis et Martyris anno Dni 1401* (Datuota: Vilnius, Švč. Mergelės ir Kankinės Priskos diena [sausio 18-oji. – *T. N.*], 1401 Viešpaties metai)*.

[11] Jis buvo Kęstučio žentas, o Vytauto svainis. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota. 183***. Buvo vedęs kunigaikštytę Mariją. Cf. Ibidem. – P. 152.

[12] *Karamzin.* – T. V. – S. 155–156.

[13] Didysis magistras apie šį Seimą ir sutartis rugsėjo mėnesį rašė popiežiui: *Verum quatenus sue impietatis arcem vallo scrupulose societatis arcius muniret, cum Rege Polonie se suasque Litwanos ac Ruthenos Scismat cos, ymo hereticos in malum Ordinis mei, quin vero tocius cristianitatis quasi in unum coeuntes et consencientes, cristus et balial, deus et ydolum contra racionem fidei perversus colligavit, que liga tanto periculosior sancte matri Ecclecie extitit, quanto sub cristiani nominis tytulo defensorem sibi advocat et patronum* (Tikrą savo bedievystės tvirtovę dar kruopščiai sutvirtino bendruomenės mūru, kai surinko į krūvą Lenkijos Karalystėje savo, Lietuvos ir rusėnų schizmatikus, eretikus, mano Ordino bėdai, ne kitaip kaip iš viso pasaulio krikščionių tarsi sąjunga susiėję ir susivieniję, Kristus ir velnias, Dievas ir balvonas, prieštaraudamas sveikam protui, šitas Seimas tuo pavojingesnis šventai motinai Bažnyčiai [darosi], kad prisidengdamas krikščionio vardu skelbiasi esąs gynėjas ir globėjas). Cf. Registrant. – P. 18.

1473

1401 m. Nugalimi valakai*. Lietuva ir Lenkija tuo metu džiaugėsi taika, tik Podolės pakraščiuose prasidėjo neramumai, kuriuos sukėlė Romanas, Petryłos sūnus**, Valakijos vaivada, kaip tik 1401 metais užpuldamas šį kraštą. Podolės kunigaikštis Švitrigaila taip gerai suorganizavo gynybą, kad užpuolikus valakus ne tik išvijo už Dniestro, bet ir visai sutriuškino ir visą Romano valstybę užgrobė. Valdas šis atgavo tik tada, kai su visa šalimi prisiekė ištikimybę karaliui ir amžiną atsidavimą Lenkijos Karūnai[14].

1474

1401 m. Žemaitijos reikalai. Atrodė, jog kai kuriuos reikalus galima sutvarkyti ir su kryžiuočiais, todėl imta kalbėti apie didžiojo kunigaikščio bei didžiojo magistro susitikimą. Pirmasis iš jų rašė, kad, atsižvelgdamas į Konrado prastą sveikatą ir senyvą amžių, pats atvyksiąs į Insterburgą***[15]. Tačiau šie sumanymai kažkodėl sužlugo. Tuo tarpu didysis magistras priiminėjo Bažnyčios prieglobstin kuriuos ne kuriuos žymiuosius Žemaitijos ponus, tarp jų buvo net kilusių iš senųjų karaliukų, arba vietinių kunigaikščių, šeimų. Juos krikštijo Marienburge. Konradas pats buvo krikštatėvis, gausiai apdovanodavo, rengė puotas. Šie vargšai turėjo įkaitais paimtus savo vaikus, kurių negalėjo išvysti anksčiau, nei patys pasikrikštys ir lieps jiems pasikrikštyti. Išleidžiant apdovanotuosius namo, tačiau be vaikų, taigi ne kaip nusiteikusius, kartu buvo siunčiami ir kunigai bei vienuoliai, kurie turėjo skelbti jų valsčiuose krikščionių tikėjimą. Konradas tikriausiai būtų geriau padaręs, grąžindamas jiems vaikus ir tuo pelnydamas pasitikėjimą bei dėkingumą, kas būtų buvusi didelė paskata pasiduoti jo valdžiai. Tačiau krikštytojai darbavosi sėkmingai, nes jiems labai

[14] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 66.

[15] Laiškas rašytas 1401 metais, šeštadienį po Trijų Karalių. Cf. Registrant. – P. 118.

padėjo iš Prūsų siunčiami grūdai, kurie buvo dalijami per paskutinį karą nusiaubtų pavietų pakrikštytiems žmonėms[16].

1475

Gerasis Konradas guodėsi viltimi, kad Žemaitija jau eina teisingu atsivertimo ir visiško paklusnumo keliu. Tačiau tai buvo žiedai, prasiskleidę per anksti, kad galėtų duoti geidžiamų vaisių. Žemaičiai pernelyg vertino savo laisvę ir tautiškumą, pernelyg nekentė kryžiuočių, kad juos būtų buvę galima taip greitai pripratinti prie svetimos tvarkos. Geriau nei Konradas šitai žinojo didysis kunigaikštis, numatęs, kad anksčiau ar vėliau anoje pusėje gali kilti neramumų, todėl sustiprino Kauno ir kitas Panemunės pilis, įkurdindamas jose nuolatines įgulas, naujame pasienyje visą laiką budėjo kariuomenė. Vytautui nieko nebuvo galima prikišti už tai, kad rėmė per paskutinį karą nuskurdusius žemdirbius ar įkurdindavo juos savo pavietuose, idant netaptų bastūnais, kad priiminėjo visokių luomų perbėgėlius. Bet kad sąmoningai būtų siuntęs į Žemaitiją žmones, raginančius nepaklusti naujai valdžiai, kad jėga ar gražiuoju būtų kėlęs gyventojus į Lietuvą, trumpai tariant, kad būtų gadinęs savo paties reikalus ir laužęs sutartį, tam reikia daugiau įrodymų nei eiliniai pykstančios šalies skundai, kartojami šališkų metraštininkų; įrodymų, kad šią Vytauto, sulaukusio jau tokio amžiaus, tokios pagarbos ir turinčio tokią patirtį, charakterio dėmę galėtume laikyti istoriškai patvirtinta. Bet kaip neseniai matėme, kai didysis magistras nepanoro su juo susitikti Insterburge, reikėjo manyti, kad ima rastis nesutarimų, kuriems plėtotis padėjo priešingai nusiteikusių, pagilinti įtarimus siekiančių žmonių pranešimai. Taigi ir kryžiuočiai ėmė gerinti savo tvirtovių gynybą, ypač Ragnitos ir Memelio*, taip pat kruopščiai stiprinti naujas Žemaitijoje pastatytas pilis, visiškai atnaujino prie Nemuno Gotesverderio (Naujojo Kauno) pilį. Tuo tarpu didysis kunigaikštis gavo laišką,

[16] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 190–192.

kuriame iš atminties buvo cituojami taikos sutarties straipsniai, ypač tie, kuriuose buvo kalbama apie išeivių, turinčių mokėti iždui mokesčius, nepriėmimą. Didžiojo kunigaikščio atsakymai nepatenkino kryžiuočių, esą tuščiais išsisukinėjimais jis norįs suvedžioti Ordiną. Tačiau įsakęs surasti, išsiuntė daugelį nelaisvų žmonių, slapta pabėgusių į Lietuvą, tuo norėdamas įtikinti, kaip griežtai laikosi sutarties sąlygų. Tačiau kryžiuočiai reikalavo, kad bajorus ir laisvuosius žmones taip pat grąžintų. Šitai sutartyje nebuvo numatyta, ir didysis kunigaikštis net neturėjo galios tai padaryti. Bet kai gandai, paprastai sklandantys vienuolynų bendrijose, pradėjo teikti politiniams santykiams vis nemalonesnį atspalvį, didysis kunigaikštis pareikalavo asmeniškai susitikti su Konradu, kas tikriausiai būtų prislopinę nepasitikėjimą ir užkirtę kelią didėti neapykantai. Bet ir šį sykį buvo sutrukdyta susitikti dviem žymiems ir doriems vyrams, bijantis išdavystės. Konradas atsikalbinėdamas skundėsi negalia, neleidžiančia jam blogais keliais ir darganotu metų laiku leistis į kelionę. Negalima patikėti, kad tuo metu Vytautas būtų rengęs jam prikišamą išdavikišką pasikėsinimą prieš didįjį magistrą. Viena, pažįstame šio kunigaikščio charakterį, atsiskleidusį valdant Lietuvą, jo dorovingumą ir pamaldumą, antra, žinome, kad tarp jo ir Konrado vyravo tarpusavio pagalba, be to, jokie politiniai motyvai nepatvirtina šio įtarinėjimo. Taigi ši pasaka išaugo neabejotinai iš gandų, kuriuos platino karo šalininkai, Ordino dykinėtojai, negalintys pakęsti šalyje taikos. Norėta senąjį Konradą atbaidyti nuo susitikimo su Vytautu, o gal net tikėtasi juos visiškai supriešinti, nuogąstaujant, kad neišaiškėtų Ordino pareigūnų piktnaudžiavimai Žemaitijoje. Šiaip ar taip, ši detalė apie išdavystę nėra istoriškai patvirtinta[17].

[17] *Lindenblatt.* – S. 56. Tik jis vienas pareiškia šią mintį. Registruose ir kituose dokumentuose apie tai nėra jokių pėdsakų, kaip kad yra ištyręs Kotzebue. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 291*.

1476

Taigi prasidėjo nesusipratimai, blėso tarpusavio pasitikėjimas, didysis kunigaikštis nustojo kištis į Žemaičių reikalus, pasidarė abejingas ir liovėsi rėmęs kryžiuočių pastangas. Sykį Marienburgo pasiuntiniui, pareikalavusiam grąžinti pabėgusius žemaičius, pasakė: „Ar būtinai norite, kad liepčiau visiems žemaičiams kartu grįžti į savo kraštą? Gerai. Tačiau žinokite, kad šie žmonės labai mėgsta laisvę, kurią iš jų tautiečių atėmėte ir kurios niekas už juos geriau ginti nemoka." Iš tikrųjų šie emigrantai buvo smarkiausi riaušininkai, arba tvirčiausi laisvės ir tautos papročių mylėtojai, kuriems iš tikrųjų reikėjo drausti visus ryšius su žemaičiais, norint pripratinti gyventojus prie naujos vidaus tvarkos, bet ne versti juos grįžti į šalį, kur galėjo kelti neramumus. Šitaip didžiajam kunigaikščiui paaiškinus, emigrantams niekur nebuvo taikoma jokia prievarta: net jei norėjo grįžti į savo kraštą, ko ir kryžiuočiai taip neapgalvotai reikalavo, jie galėjo bendrauti su kuo geidė, telktis, rengti sąmokslus, trumpai sakant, veikti visiškai laisvai. Jie išsiugdė vadus, apsiginklavo, sutelkė daug vyrų, ėmė staiga rodytis iš girių glūdumos, puolė kryžiuočių pilis, tokiomis didelėmis pastangomis statytas, griovė jas kaip vaikiškus žaislus, vokiečių kraujas apšlakstė tuos pylimus, grėsmingos galios simbolius. Atsiliepdamas į tai, sujudo visas kraštas, daugybė vyrų griebėsi ginklo ir kone vienu mirksniu Ordino valdžia Žemaitijoje žlugo, pareigūnai, riteriai, kunigai buvo įkalinti. Tie, kurie ginklu nesipriešino liaudžiai, nebuvo judinami, bet ne todėl, kad, kaip teigia Prūsų kronikininkai, buvo sielojamasi dėl Prūsijoje esančių įkaitų, šimto penkiasdešimties žmonių, juk tie vaikai buvo jau pakrikštyti ir priklausė šeimoms, taip pat krikščionybę laisvu noru priėmusioms Marienburge, todėl nelabai gerbiamoms, apskritai laikomoms išdavikėmis, savo krašto laisvę pardavusiomis kryžiuočiams, apie jų gautas dovanas buvo žinoma, o todėl, kad žemaičiai mokėjo gerbti karo nelaimių teisę ir laisvanorišką pasidavimą į karinę nelaisvę. Po šio nenumatyto išsivadavimo visi Žemaitijos

pavietai sudarė federacinę sąjungą ir išsiuntė pas didįjį kunigaikštį, kaip monarchą, turintį aukščiausią valdžią, savo pasiuntinius, prašydami globoti jų sąjungą ir sujungti su savo valstybe[18]. Šiuos reikalus neabejotinai svarstė ir visos tautos Seimas, dalyvaujant žemaičių pasiuntiniams, apie viską, aišku, buvo informuotas ir karalius Vladislovas. Engiamųjų brolių šauksmas turėjo giliai sukrėsti visų širdis, tačiau ne visi žinojo, kas iš tikrųjų darosi, ir net tie, kurie žinojo tiesą, tylėjo, nes labai skaudu buvo matyti, kaip tokia didelė šalies dalis atskirta nuo bendros tėvynės. Taigi viskas rodė, kad reikia atsisakyti politinių įsipareigojimų skrupulo ir Žemaitiją sujungti su Didžiąja Kunigaikštyste.

1477

1401 m. Didžiojo kunigaikščio skundas prieš kryžiuočius. Dabar apžvelkime svarbiausias to priežastis, išdėstytas didžiojo kunigaikščio skunde, per pasiuntinį Mikalojų iš Rževo įteiktame Šventajam Tėvui, imperatoriui ir daugeliui valdovų krikščionių. Jo turinys toks: „Kai didysis kunigaikštis Aleksandras, arba Vytautas, per Dievo malonę prisijungė prie Šventosios Romos Bažnyčios tikėjimo ir pasikrikštijo, niekada nesišalino taikos su Vokiečių ordinu ir todėl be jokios pašalinės prievartos jam perleido Žemaitiją, kaip šitai rodo sutartis, sudaryta Gardine, o vėliau Salyno saloje iškilmingu aktu, jo ir jo draugų antspaudais patvirtinta ir įteisinta. O toje sutartyje pasakyta, kad Žemaičių žemė su žmonėmis, turinčiais mokėti mokesčius ir joje gyvenančiais, turi būti laikoma priklausančia Ordinui kaip jo nuosavybė, tačiau šitai neliečia tų, kurie turi asmeninę laisvę, garantuotą vietos įstatymų, nes jiems palikta valia arba likti ten, kur gyvena, arba persikelti kitur, žiūrint savo norų ar susiklosčiusių aplinkybių, nes šie asmenys nėra baudžiauninkai. Kurie ne kurie šios klasės žmonės, nusibodus būti

[18] Tikriausiai su šiuo įvykiu siejasi Ilgių (*Ilgi*) šventės pradžia, ką Strijkovskis* sužinojęs iš vietinių padavimų.

Ordino valdomiems, pradėjo keltis į Lietuvą, valdomą didžiojo kunigaikščio, Ordinas, šitai drausdamas, tiek užsimiršo, kad, užtvėręs pasienio perėjas, pradėjo taikos metu kautis su draugiškais žmonėmis. Nors didysis kunigaikštis matė, kad turi užstoti skriaudžiamus savo valdinius žemiečius, tačiau nusprendęs, jog Kristus iš savo išpažinėjų labiausiai reikalauja artimo meilės ir taikos tarp jo tikėjimo brolių, buvo linkęs tyliai viską pakęsti, net atsisakydamas savo teisių, užuot leidęsis į kivirčus arba ardęs vienybę ir krikščionių kraują liejęs, taigi karštai troško išlaikyti taiką, vildamasis, jog Dievas už tai atsilygins. Bet kai šie laisvi žmonės suprato, kad Ordinas juos engia ir nori paversti baudžiauninkais, pradėjo įvairiais slaptais keliais keltis į Lietuvą ir čia kurtis. Tai sužinojęs, Ordinas atsiuntė pas didįjį kunigaikštį pasiuntinius, kurie reikalavo grąžinti pabėgusius žemaičius, ir jiems buvo atsakyta: jeigu Didžiojoje Kunigaikštystėje pasirodys činšininkų arba baudžiauninkų, didysis kunigaikštis ištikimai ir garbingai pažada, kad šituos lieps grąžinti, kunigaikščiams vasalams ir provincijų valdytojams bus išsiųsti įsakymai ir griežti nurodymai, grasinant didelėmis baudomis, idant šitų žmonių pas save nelaikytų. O dėl laisvų žmonių reikėtų su didžiuoju magistru asmeniškai pakalbėti ir susitarti, todėl didysis kunigaikštis siūlo susitikti ir kas tada bus pripažinta pagrįstu ir teisėtu, to ir laikytis. Jeigu nebūtų susitarta, didysis kunigaikštis sutiktų su sprendimu teisėjų, vertų pasitikėjimo ir turinčių švarią sąžinę. Tačiau ir siūlymas susitikti, ir atiduoti bylą trečiųjų teismui nesulaukė pritarimo, Ordino pasiuntiniai labai energingai, primindami savo karinę galią, reikalavo, kad būtų įsakyta grąžinti jiems visus žemaičius, nors ir turinčius laisvės garantą. Bet kai didysis kunigaikštis tokių reikalavimų vykdyti nepanoro, pasiuntiniai labai nepatenkinti išvyko, taigi net nebuvo galima jų įprašyt pasižadėti, kad siūlymą dėl susitikimo ar trečiųjų teismo praneštų didžiajam magistrui. Todėl didysis kunigaikštis savo patikimą sekretorių pasiuntė į Marienburgą, tačiau šis buvo priverstas išklausyti daug rūsčių ir nemalonių didžiojo magistro ir Ordino

viršininkų žodžių, nes ir pasiuntiniai į mandagų didžiojo kunigaikščio prašymą pasistengti įgyvendinti siūlymą buvo atsakę, jog jiems nereikią, kad jų laiškus aiškintų ir komentuotų užsieniečiai, taigi nėra reikalo kviestis iš kitur teisėjų. Iš to aiškiai matyti, kad Vokiečių ordinas savo nuožiūra nori šį reikalą tvarkyti ir veikti, nepaisydamas jokios teisės ir tiesos. Todėl didysis kunigaikštis Vytautas prašo visus kunigaikščius, grafus ir kitaip vadinamus valdovus, kuriems šitai priklauso pagal įstatymą arba kurie imtųsi to savo noru, duoti Vokiečių ordino broliams aiškiai suprasti, idant jie nesiryžtų savo byloje patys būti teisėjai, o leistų ją spręsti šališkumu neįtariamam trečiųjų teismui. Kiti, kuriems atrodytų nepatogu arba neįprasta veiksmingai įsikišti, tegul raštu primena Vokiečių ordino riteriams ir verčia juos būti deramai nuosaikius. Didysis kunigaikštis taip pat prašo, kad jis nebūtų kaltinamas, jog stengsis karą atremti karu. Pagaliau labiausiai prašo kunigaikščius, grafus, ponus ir kitus, kuriems šis laiškas yra įteiktas, atitinkamus žodinius Mikalojaus iš Rževo, jo tarno, paaiškinimus maloningai išklausyti ir jo žodžiais visiškai tikėti."[19] Didysis magistras savo ruožtu išsiuntė raštus įvairiems dvasiniams bei pasaulietiniams kunigaikščiams, be to, įpareigojo savo komtūrus ir riterius visur teisinti Ordiną ir duoti atkirtį priekaištams, pateiktiems Lietuvos didžiojo kunigaikščio laiške. Kartu kryžiuočiai stengėsi įvairiuose dvaruose dergti Vytautą, galiausiai ir popiežiui[20]. Lengva įspėti, koks buvo šių skundų turinys, kupinas išsisukinėjimų, prieštaravimų, maldavimo patarimų ir pagalbos, t. y. pinigų ir žmonių, buvo vaizduojama, kokį pavojų krikščionių tikėjimui kelia šis

[19] Laiškas datuotas: *Willne Dominica Judica 1401* (Vilnius, *Judica* sekmadienis, 1401 metai). Vienalaikis nuorašas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Taip pat Luko Davido veikale. Cf. *Lucas David.* Preußische Chronik. – Bd. VIII. – S. 64–67*; *Voigt.* – Bd. VI. – S. 196.

[20] Laiškai datuoti: *Marienburg Montag vor Pfingsten 1401* (Marienburgas, pirmadienis prieš Sekmines, 1401 metai). Burgundijos kunigaikščiui Karoliui ir kitiems: *in castro nostro Marienb. XXIV. die mensis Maji* 1401 (mūsų pilyje Marienburge 1401 metų gegužės mėnesio 24 diena). Popiežiui: *Marienb. tertia die Septemb.* 1401 (Marienbadas, rugsėjo 3 diena, 1401 metai). Cf. Registrant. – P. 14–18.

kunigaikštis, žinomas klastūnas[21]. Bet nesiplėsime šitų smulkmenų dėstymu. Tačiau nešališka akimi žvelgdami į šiuos reikalus ir raštus, matome, kad Konradas Jungingenas yra slegiamas amžiaus ir silpnas, veikia daugiau kitų įkvepiamas ir pasiduoda karingai ir vaidingai nusiteikusių avantiūristinių riterių įkarščiui. Tai dar sykį parodo, kodėl buvo engiami žemaičiai, prieš jų valią atplėšti, ir leidžia suprasti, kodėl šis kraštas atsiskyrė nuo Ordino.

1478

1401 m. Žemaitija sugrįžta Lietuvai. Žemaitija vis dėlto prisijungė prie Lietuvos. Didysis kunigaikštis priėmė ją į savo globą ir apie tai pranešė Vokiečių ordino kabinetui. Po to pareikalavo įkaitais laikomus bajorų vaikus iškeisti į Ordino riterius, kunigus ir pareigūnus, paimtus į nelaisvę per paskutinį sukilimą. Kryžiuočiai ne tik neatidavė šių jaunuolių, bet dar pradėjo su jais elgtis žiauriai ir barbariškai. Nušalinus tų vaikų prižiūrėtoją kilnųjį riterį Anderlau, kurio vardą istorija mini tarp žmonijos draugų*, jie pavesti prižiūrėti kitiems atšiauriems ir žiauriems žmonėms, girtuokliams ir engėjams, tikriausiai be didžiojo magistro žinios, nes jis ne sykį buvo reikalavęs elgtis kuo švelniau. Juos imta naudoti sunkiems ir bjauriems patarnavimams bei darbams, prastai maitinti, mažesnieji pristatyti kiaulių ganyti. Šis engimas, pradėtas Žemaitijai dar neatsiskyrus, dabar padvigubėjo[22]. Daugelis iš šių jaunuolių, įstumti į neviltį, puolė savo budelius, ir tada, didžiajam magistrui paliepus, visi buvo sukaustyti grandinėmis. Negalėdami iškęsti tokio pažeminimo, kai kurie, suplėšę savo skudurus, kuriais buvo apsirengę, nusipynė virves ir jomis pasikorė. Kai šitai sužinojo Žemaitijos gyventojai, susirūstino ir abejingiausios širdys, visi karštai prisiekė amžiną kerštą kryžiuočiams ir

[21] Vytautas visur vadinamas *Vir utique dolosus* (Žmogus apgavikas). Lindenblatas (cf. *Lindenblatt.* – S. 57) žemaičius lygina su prijaukintais vilkais, kurie kuo geriau šeriami, tuo pavojingesni. Kotzebue (cf. Vol. III. – P. 292) pateikęs šitą palyginimą, sako: „Tai labiau tinka kryžiuočiams".

[22] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 292. Žemaitijos valdytojo autentiško laiško didžiajam magistrui nuorašas.

puolė prie didžiojo kunigaikščio kojų, kad verčiau įsakytų visus iki vieno išpjauti, užuot atidavęs kryžiuočiams. Didysis kunigaikštis, iki tol mielai priimantis į savo globą žemaičius, dar svyravo dėl galutinio sprendimo. Tikriausiai tenorėjo daugiau nuolankumo ir atsiprašinėjimų už tai, kad buvo apjuodintas prieš visą Europą, ir vėl ketino šiuos sukilėlius priversti paklusti Ordinui, nes iš pradžių ne visi tam priešinosi. Bet dabar negalėjo priešintis visų gyventojų valiai, pamatęs jų neviltį ir gal pabijojęs, kad neatsiduotų danams ar švedams. Taigi paskyrė savo valdytojus, pasikvietė iš Rusios pabėgusį Žemaičių karaliuką Skirvailą*, galiausiai ėmė ginkluoti žmones. Tuo tarpu Konradas susvyravo, atkaklieji karo šalininkai pajuto pavojų. Audringas pasitarimas Marienburge nusprendė, kad reikia nusižeminti, karštakošiai nusileido protaujančiųjų nuomonei. Buvo nuolankiai pasiskųsta karaliui Vladislovui, išdėstyta jam, kaip didysis kunigaikštis kenkia savo garbei, nesilaikydamas sutarties dėl amžinos sąjungos, žemaičiai karaliui buvo apibūdinti kaip maištingiausi pasaulio žmonės, laukiniai, nepripažįstantys nuolankumo. Karalius sutiko tarpininkauti dėl taikos, ragino abi puses būti santūrias ir ištvermias, bent kol šie reikalai bus detaliau aptvarkyti. Sutarta. Vladislovas susitikimą paskyrė per Sekmines prie Vyslos, netoli Zlotoryjos. Didysis magistras, patenkintas šiuo sprendimu, atsiuntė karaliui dovanų labai išgirtą medžioklinį sakalą[23].

1479

1401 m. Prarandamas Smolenskas. Sutiko didysis kunigaikštis su šiais preliminariniais sprendimais, nes turėjo sunkumų rytinėje valstybės dalyje. Numatydamas, kad šiame krašte gali būti neramumų, kiek galėdamas stengėsi palaikyti draugiškus santykius su

[23] *Medžioklinis sakalas (Falco rusticolus), plėšrus sakalų genties paukštis, labai retas ir medžioklei labai naudingas***. Garsieji medžiokliniai sakalai, siunčiami iš Prūsų, atrodo, nebuvo vietiniai, jie į Marienburgą atkeliaudavo per Naugardą ir Rygą iš Permės ir Sibiro kalnų, dabar jų aptinkama Amerikoje, kur ir gyvų mamutų tikėtasi rasti. Medžiaga šiam paragrafui imta iš Kotzebue (cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 13–14) ir Voigto (cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 199–200) ir jų nurodytų šaltinių.

Bazilijumi, Demetrijaus sūnumi*, juo labiau kad po Bazilijaus brolio Jurgio** santuokos su Jurgio, Sviatoslavo sūnaus, Smolenskiečio*** dukterimi ir Jono, Vladimiro Narsiojo, Bazilijaus brolio, sūnaus, su Olego Riazaniečio vaikaite, darant įtaką nenustygstantiems ir Lietuvai priešiškiems kunigaikščiams Jurgiui bei Olegui, galėjo vėl kilti maištas. Atsitiko taip, kaip ir numatė Vytautas. Šie du Lietuvos priešai, prislopinę didžiojo kunigaikščio Bazilijaus budrumą ar slapta gavę pritarimą, sutelkė Riazanės kariuomenę, patraukė prie Smolensko ir, sau palankių kai kurių gyventojų padedami, užėmė miestą su visomis tvirtovėmis. Tada Jurgis kuo žiauriausiai susidorojo su gyventojais už palankumą Lietuvai, įsakė visus iššudyti kartu su Romanu, Mykolo sūnumi****, Briansko kunigaikščiu ir Smolensko vietininku, o jų dvarus begėdiškai pasisavino. Didysis kunigaikštis, tai sužinojęs, atskubėjo su kariuomene, apgulė Smolenską ir, rodos, Severų Naugardą. Smolenskiečiai, nekęsdami Jurgio dėl jo žiaurumo, norėjo atiduoti miestą lietuviams, tačiau sąmokslas buvo atskleistas ir Jurgis vėl apšlakstė Smolensko grindinį jo gyventojų krauju. Tačiau apgultis baigėsi paliaubomis[24].

1480

1401 m. Nerimsta Švitrigaila. Už šias paliaubas Jurgis turėjo būti dėkingas susiklosčiusioms aplinkybėms, kurios vertė didįjį kunigaikštį grįžti į Lietuvą, nes sužinojo, kad Švitrigaila per slaptus pasiuntinius susitaręs su kryžiuočiais. Ką Prūsų istorikai besakytų apie šitokį kunigaikščio poelgį, mes turime tvirtą pamatą tą patį prikišti kryžiuočiams, nes jie visada, kai tik sumanydavo kariauti su Lietuva, įvairiais būdais telkdavo šiame krašte sąjungininkus, o kalbamu laiku tas politinis įrankis buvo Švitrigaila, niekada nenurimstantis,

[24] Karamzinas (cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 156–157) ir Lindenblatas (cf. *Lindenblatt.* – S. 66) pasakoja iš 1401 metų kone pasakišką dalyką. Kai lietuviai apgulė Severų Naugardą, rusėnai***** vieną sykį nuo mūro sienų užmetė tinklus, panašius į medžiotojų, į kuriuos susemtus apgulėjus pilin įtraukė, pakeldami šiuos spąstus. Atrodo, kad Olego Riazaniečio vyrai buvo tie žvejai.

neribotų troškimų ir menkos išminties. Jis pats paskutiniame Vilniaus seime tautos nutarimus patvirtino savo antspaudu, bet netrukus, išvykęs į Podolę, pareiškė, kad jo antspaudas buvęs netikras. Be to, Vytauto pripažinimą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu norėjo pas save laikyti negaliojančiu, todėl ir jo dėmesį savo poelgiais patraukė kaip tariamas pretendentas[25]. Šių Švitrigailos ketinimų pasekmė buvo slapta sąjunga su Ordinu ir didžiojo magistro apsisprendimas, tikriausiai pasidarbavus artimiausiems patarėjams, mėgint pradėti karą su Lietuva. Tačiau prieš ko nors imantis, reikėjo išsiaiškinti, ką galvoja karalius. Todėl į Krokuvą buvo pasiųstas Gdansko komtūras grafas Albertas Švarcburgas ir Graudenco komtūras grafas Jonas Zainas su tiesiu klausimu: ką turėtų reikšti tie Vilniaus seime nustatyti ryšiai ir tos beveik slaptos sutartys su įvairiais kunigaikščiais? O karo su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu atveju ar karalius ketinąs jam padėti? Atsakyta taip šaltai ir su tokiomis politinėmis vingrybėmis, kad nebuvo galima prikibti nė prie vieno žodžio. Vis dėlto pasiuntiniai iš visko suprato, kad karalius padėtų Vytautui kiek galėdamas, nes visą laiką remia jį ginklais ir karo reikmenimis. Visa tai privertė Ordino tarybą neteikti Konradui karinių pasiūlymų, o šis, nuosaikus Ordino vadas, visokių dingsčių priekabėms kaip įmanydamas vengė, nebuvo jokių plėšikavimų pasienyje, net nekalbėta apie žygius į Žemaitiją, viskas rodė didžiulį polinkį gyventi taikiai. Tačiau nerimas neatslūgo, buvo rengiamasi visokiems netikėtumams: liejamos patrankos, tašomi akmeniniai sviediniai, gaminamas parakas, užsienyje už pinigus verbuojami algininkai. Nesėdėjo sudėjęs rankų ir didysis kunigaikštis – Kauną sutvirtino didelio kalibro patrankomis. Vėliau apsvarstęs, kad ši tvirtovė paimta gali būti kraštui labiau pavojinga negu naudinga, o gal kitais nežinomais sumetimais, liepė išgabenti patrankas ir per pirmą susidūrimą su priešu pilį padegti. Vienas perbėgėlis iš Lietuvos šį keistą nutarimą pranešė Karaliaučiaus komtūrui. Šis, norėdamas įsitikinti, keliais botais*, iškėlęs karines vėliavas, nuplaukė Nemunu aukštyn, paliko Gotesverderyje (Naujajame Kaune) atvežtus reikmenis ir po

[25] *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 31.

to priplaukė prie Senojo Kauno. Kai tik sargybiniai iš bokštų pamatė kryžiuočių karo laivus, tuoj pat pakišo ugnį, bokštai nuo parako išlėkė į orą, visą tvirtovę apėmė ugnis, o įgula išlakstė į visas puses. Kita tiriamoji ekspedicija atplaukė į Gardino apylinkes, nieko nedarė, vien stebėjo, tik grįždama kažkieno galvijų bandą išsivarė[26].

1481

1401 m. Karaliaus pasiuntinybė. Tuo tarpu visai netikėtai rugsėjo mėnesį į Marienburgą atvyko Mazovijos kunigaikštis Semovitas* ir Kujavijos vyskupas Mikalojus Kurovskis, kurie, atėję į aukščiausiųjų Ordino pareigūnų susirinkimą, pareiškė, kad Lenkijos karalius pasirengęs sudaryti taikos sutartį. Tačiau kryžiuočiams atrodė, kad šis pareiškimas atsirado dėl būgštavimų, neva prasidėjusių Lenkijoje, ginkluojantis Ordinui. Apsidžiaugę, kad įbaugino, norėjo ir toliau šia linkme spausti, todėl atsakė, jog karaliaus siūlymais tada patikėsią, kai jų nuoširdumą garantuos kuris nors pašalinis monarchas. Atsakymas labiausiai įžeidžiantis, aiškus kvietimas į kovą. Tad karalius laukė, kada kryžiuočiai įsiverš į Lenkiją. Tačiau didysis magistras buvo kitos nuomonės, jis nenorėjo užkabinti karaliaus, tvardė savo riterius, siūliusius kariauti, ir kartu pataikavo Lenkijos karaliaus dvarui[27].

1482

1401 m. Žemaičių skundai. Žemaičiai savo ruožtu išsiuntinėjo Europos dvarams skundus, nepasižyminčius gražbylyste, bet labai įtikinamus ir skambančius šitaip: „Klausykite, klausykite! Jūs kunigaikščiai, ir dvasiniai, ir pasaulietiniai, maloningai išgirskite nuliūdusiųjų žodžius, prispaustųjų šauksmą. Mes esame kilę iš laisvų žmonių, bajorų, o dabar Ordinas nori tą laisvę iš mūsų išplėšti. Jis stengiasi ne mūsų sielas tikrajam Dievui at-

[26] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 202–205.

[27] Ibidem. – P. 207.

gauti, o tik mūsų žemę įsigyti. Mes esame jų įstumti į tokį skurdą ir neviltį, kad, norėdami palaikyti gyvybę, turime elgetauti arba plėšikauti ir daužytis visais pašaliais. Kaip jie drįsta broliais vadintis? Kaip jie gali krikštyti? Juk kas nori kitus prausti, pats turi būti švarus. Tiesa, kad prūsai pakrikštyti, tačiau jie neišmano to tikėjimo kaip ir anksčiau[28]. Kai broliai svetimą kraštą užpuola, į priekį siunčia prūsus, kad žmonių kraują lietų. Jie ir nedelsia, degina bažnyčias, namus – nuožmiau nei turkai, ir kuo žiauriau elgiasi, tuo labiau juos Ordinas vertina. Todėl, nenorėdami būti tokie kaip prūsai, susilaikėme nuo krikšto... Pamažėl atsėlino pragaištis, kuri kasdien didėjo. Visą mūsų krašto derlių ir bičių avilius broliai iš mūsų atėmė, privertė mus, laisvus gimusius, dirbti naktimis, mūsų samdinius, baudžiauninkus, ūkininkus ir činšininkus apkrovė nepakeliamais darbais, uždraudė mums medžioti ir žvejoti, prekiauti su gretimomis šalimis... Tačiau buvo pikčiausia, kad kasmet mūsų vaikus be jokio žmogiško gailesčio įkaitais vežė, teršė mūsų žmonų garbę mūsų akivaizdoje arba mums iš rankų plėšė, ir neužteko jiems įkaitais paimtų dviejų šimtų vaikų ir išvežtų mergaičių... Maldaujame! Išklausykite mus! Išklausykite jūs, kurie mylite tiesą! Mums labiau tiktų vaitoti, negu kalbėti. Mūsų turtinguosius ponus jie surištus į prūsus išvežė, kitus su visa šeimyna ugnimi sudegino, kad savo vaikų kaip grobio jiems

[28] Ši vieta originale taip pateikta: *Sie haben nicht geacht was Gottes war, nicht Mildikeit und Gerechtikeit, sunder viel Bosheit und Gygerkeit. Ein itzlicher der arm gemacht wird, der muss verden ein. Knecht der Sügden, und Sunderlich die neulich zum Globen Kommen und wen es ist nicht moglich, das der welcher unryn gebohren ist, möge andere syn machen, dass die hand rein sey, die Andere rein waschen soll. Und das seyn die Dinge die uns haben abgezogen von der Taufe bis daher, doby wir erkant haben, dass es lusser ist der Weg Heils nich erkennen, wenn erkant sonderlich gelossen Wenn hetten wir den Globen genommen, so weren wir mit den Preussen in di selbe arbeit kommen* (Jie nekalbėjo apie tai, kas buvo Dievo, skleidė ne gerumą ir teisingumą, bet pyktį ir godumą. Kas buvo paverstas vargšu, tokiu ir turi likti. Nuodėmių tarnas negali atvesti į naują tikėjimą to, kas gimė netyras, tas gali nuprausti kitus, kas jau pats yra švarus. O dėl tų dalykų, ką jie iš mūsų atėmė nuo krikšto iki dabar, pagal tai mes supratome, kad jau geriau nepažinti išganymo kelio, nei pažinti tokiu būdu. Jei mes būtumėm priėmę tikėjimą, būtumėm kartu su prūsais atėję į tą pačią baudžiavą).

nenorėjo atiduoti, mūsų seseris ir jaunas dukteris jėga nutempė tie, kurie šventą kryžių ant drabužių dėvi, ir mes su didžia širdperša matėme, kaip jie plėšė jų šlovę. Tai tikra tiesa, ir ją galime visada įrodyti. Vienas mūsų krašto turtingų bajorų, vardu Korkutis*, turėjo labai dailią dukterį, kurią Ordino broliai iš jo pagrobė. Panelės brolis, negalėdamas pakelti šio įžeidimo ir matydamas, kaip vienas vienuolis jo seseriai plėšia šlovę, jį kalaviju persmeigė. Kito aukštos kilmės bajoro, vardu Visiginis**, žmoną su vaikais išgabeno į Prūsus ir tenai visus nužudė. Bajoro Svolkos*** dvarą ir kaimą sudegino, o gyventojus visus iki vieno išskerdė, pats vos vos išsigelbėjo. O kitą bajorą Songailą**** sukapojo, jo žmones į nelaisvę išvarė. Klausykite jūs, ponai krikščionys, mums nebeliko jokių vilčių išvengti žiaurios mirties, kol bus pasotintas jų žmogžudiškas troškimas šlakstyti savo kalavijus mūsų krauju. Patys mus krikštyti delsė, jokių bažnyčių mūsų krašte nepastatė, jokių kunigų per visą laiką nematėme. Tik garbingieji monarchai, Vytautas ir Jogaila, draugiškai kai kuriuos iš mūsų tikėjimo išmokė. Pasigailėkite mūsų! Mes prašomės pakrikštijami. Tačiau neužmirškite, kad mes esame žmonės, o ne paiki galvijai, kuriuos galima dovanoti, pirkti, parduoti, mes esame sukurti pagal Dievo paveikslą ir panašumą, laisvais Dievo vaikais, kokiais norime ir likti. Todėl maldaujame Šventojo Tėvo, kad jis per Lenkijos vyskupus lieptų mus priimti į Bažnyčios globą, nes visa siela trokštame būti krikščionys, pakrikštyti malonės vandeniu, bet ne sunaikinimų krauju.“ Žmoniją purto tokie vaizdai, sako doras Prūsų istorikas*****. Ką į tai atsakė vienuoliai riteriai, gavę iš vokiečių to kreipimosi nuorašą? Štai ką: „Žemaitijos gyventojai yra pernelyg užkietėję ir visada turėjo labai išdavikiškų įpročių“. Savo aplinkraštyje krikščioniškiesiems kunigaikščiams kryžiuočiai rašė: „Žemaičių įkaitus todėl paėmėme, kad juos į krikščionybę atverstume, jie pas mus geriau išlaikomi nei tėvų namuose. Apie aštuoniasdešimt senų žemaičių, atvežusių savo vaikus į Marienburgą, buvo pakrikštyti, badmečiu pasiuntėme į Žemaitiją grūdų ir galvijų už keturiasdešimt tūkstančių vengriškų auksinų. Visada

meiliai, draugiškai ir švelniai su jais elgėmės, tegul sau šneka, ką nori. Senasis žaltys, velnias juos sukurstė (pasakyta velnias, tačiau turima galvoje Vytautas). Pilis ir bažnyčias jie nusiaubė, šv. Mikalojaus paveikslą, išnešę laukan, pastatė savo strėlių taikiniu. Jų neklusnumas privertė Ordiną būti griežtą, nes jis visur siekė teisingumo."[29] Matome, kokį trumpą atsakymą davė kryžiuočiai, kaip sunkiai atremiamus priekaištus apėjo tuo vienu šūksniu: „Tegul sau šneka, ką nori!" Kas išgirdo priespaudos ir nedalios šauksmą? Kas bent užstojo nelaimingus žmones? Niekas. Ši aimana tebuvo pakartota kunigaikščių rūmų aido ir nutilo visiems laikams. Ordino bičiuliai šnekėjo, kad visa tai sumanęs Vytautas, kad tai perdėti jo barbariškos kanceliarijos šūkavimai, pagaliau niekas Vokietijoje ir toliau apie Žemaičius nieko žinoti nenorėjo[30].

[29] Kotzebue šį atsišaukimą įdėjo (cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 14–16, 292–293), išverstą iš seno vokiečių nuorašo, esančio Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Foliantas „E": *Teutsche Ordens Handlung wider Polen, Samayten, Litthauen und Witolden* (Vokiečių ordino veiksmai prieš lenkus, žemaičius, lietuvius ir Vytautą). – S. 124–128.

[30] Sunku nesistebėti, kaip užsieniečiai, net ir mokyti, mažai nutuokė apie mūsų kraštą, reikalus ir žmones, nors jų žemiečiai dažnai lankydavosi pas mus su kryžiuočių vėliavomis, keldami baimę. Antai Augustas Calmetas (cf. *Calmet.* Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine), miręs 1757 metais, kalbėdamas pagal vietinius šaltinius apie žygį, kuriame Karolis, Lotaringijos kunigaikštis, talkino kryžiuočiams puolant Žemaitiją (cf. § 1463*), Vytautą vadina *Vitaissy* ir saracėnu, kuris vadovauja neapsakomai didelei kariuomenei ir nugali prie Vilniaus Prūsijos karalių**. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 290. *Prie šių ir kitų metų dar priskirtini šie įvykiai. Po žmonos Jadvygos mirties karalius Jogaila buvo labai susirūpinęs, kad nebūtų priverstas atsisakyti Lenkijos sosto – baiminosi savo svainio Zigmanto Liuksemburgo, Jadvygos sesers Marijos vyro. Todėl kai Jadvyga mirė, Jogaila stengėsi įrodyti, kad vyras, mirus jo žmonai, sosto paveldėtojai, ir toliau liktų valdyti. Tačiau Zigmantas liko Vengrijoje, o Jogaila ir pats galėjo tokią pat rimtą kliūtį sukurti. Todėl Lenkijos karaliaus taryba sumanė planą, kad jis vestų artimiausią po Kazimiero Didžiojo Lenkijos sosto paveldėtoją. Tai buvo Ona, grafo Vilhelmo iš Cilijos ir Kazimiero Didžiojo dukters Onos, antrą kartą ištekėjusios už grafo Teko, duktė. Todėl sužadėtinė, jos motinai ir dėdei Hermanui II iš Cilijos sutikus, liepos 16 dieną buvo paskubomis atvežta į Krokuvą. Lapkričio 5 dieną Biečo seime buvo suderintos vedybų sąlygos ir duotas patvirtinimas. Tačiau karalius vesti neskubėjo, nes pamatė, kad Ona turi kažkokią fizinę negalią, maža to, jog nėra graži, tad būtų noriai atsisakęs savo pirminio sumanymo. Tačiau Tarybos įkalbėtas ir aplinkybių verčiamas 1401 metais [čia*

1483

1402 m. Pasikeičiama belaisviais. Tuo metu, kai kalbamieji dalykai rutuliojosi diplomatinėje plotmėje, didysis kunigaikštis ir Ordinas susitarė kryžiuočių belaisvius, paimtus Žemaitijoje, Ordino riterius, kunigus, vienuolius ir kitus asmenis, iškeisti į jaunimą, paimtą įkaitais, ką abi pusės labai kruopščiai įvykdė[31].

1484

1402 m. Pabėga Švitrigaila. Tačiau svarbiausias 1402 metų pradžios įvykis buvo Švitrigailos pasirodymas Marienburge. Šis kunigaikštis, visados nepatenkintas savo likimu, visados silpnos nuovokos ir veikiamas atsitiktinių patarėjų, valdė Podolę, buvo turtingas ir pelnęs valakų nugalėtojo vardą, tačiau tuo nesitenkino, vėl leidosi įtraukiamas į priešišką savo tėvynei politiką. Sumanė palikti kunigaikštystę, sukilti prieš brolius ir taip įgyvendinti miglotas savo svajones, pasinaudodamas niekšingomis kryžiuočių intrigomis. Pasirinko tokį metą, kai karalius į savo vestuves Krokuvon kvietė brolius ir bičiulius, tad valstybėje buvo didelis sujudimas, juo labiau kad turėjo įvykti ir karalienės Onos vainikavimo iškilmės. Švitrigaila, atvykęs Lenkijon, neva keliaudamas į Krokuvą, staiga persirengė pirkliu, tik su dviem savo liokajais paliko dvariškius ir atsidūrė Torunėje**, kiti patikimi tarnai pavieniui įvairiais keliais nusidangino į Prūsus. Didysis magistras priėmė jau laukiamą kunigaikštį išskėstomis rankomis. Tuoj pat buvo surašyta iškilminga trijų sandėrių sutartis, apimanti šias sąlygas[32]: Lietuvos ir Rusios

rankraščio įskaityti nepavyko. – R. G.] vedė. Karaliene Ona vainikuota po metų, t. y. 1402 metų vasario 5 dieną.*

[31] Potvarkis dėl to buvo pasirašytas: *Marienburg Donnerstag nach Prisca* 1402 (Marienburgas, ketvirtadienis po Šv. Priskos dienos, 1402 metai [sausio pabaigoje. – *T. N.*]). Cf. Registrant. – P. 18–19.

[32] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 294. Taip pat cf.: *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 32, 169–170 *in extenso*; *Voigt.* – Bd. VI. – S. 215–216. Sandėriai pasirašyti 1402 metų kovo 2 dieną

valstybės paveldėtojas bei Podolės valdytojas nori visokiais galimais būdais krikščionių tikėjimą platinti visuose savo kraštuose, būti Bažnyčiai ir Romos valstybei visur ir su visais savo žmonėmis pavaldus, kaip pavaldūs ir kiti kunigaikščiai krikščionys, niekada krikščioniškų kraštų nepuldinėti, nesiaubti ir neleisti siaubti savo žmonėms, nebent staigus užpuolimas ar skriaudos priverstų tai daryti. Įsipareigoja vien taikiai su Vokiečių ordinu ir visais jo kraštais, vyskupais, prelatais, kapitulomis gyventi ir su niekuo prieš juos sąjungų nesudarinėti. Siena nuo Dauguvos** net iki Salyno salos ir nuo čia iki Mazovijos sienos buvo detaliausiai nužymėta, ta pati kaip ir sutartyje, 1398 metais sudarytoje su Vytautu. Visos žemės, šios linijos atskirtos nuo Lietuvos, turi amžinai priklausyti Ordinui. Kunigaikštis išsižada į jas visų galimų teisių. Visi Ordino valdoms priklausantys žmonės, ūkininkai, riterių ar kito kokio luomo, kurie, sudarius su Vytautu taiką, persikėlė į Lietuvą, bus tuoj pat išduoti Ordinui, kai tik valstybės valdžią paims paveldėtojas kunigaikštis. Ordino valdiniai jo valstybėse galės laisvai prekiauti be jokių muito mokesčių, išskyrus nuo seno imamą paprastą muitą, kuris bus privalomas ir Lietuvos valdiniams Prūsijoje. Joks atvykėlis iš Ordino žemių, neturintis aiškaus vyresnybės leidimo, Lietuvoje nebus pakenčiamas. Jokiai kariuomenei per Lietuvą žygiuoti prieš Ordiną neleisti, apskritai tam priešintis visomis išgalėmis, pabėgusius iš kalėjimų žmones išduoti. Kitaip sakant, buvo patvirtintos ir atnaujintos sutartys, anksčiau sudarytos su Vytautu, išskyrus tuos straipsnius, kuriuos ši sutartis pakeitė, ypač straipsnius dėl anapus Dauguvos esančių Rusios žemių, nes Pskovo Kunigaikštystė taip pat buvo perleista Ordinui, jeigu jis panorėtų ją užkariauti. Keistas dalykas, kad Švitrigaila, prisiėmęs tiek įsipareigojimų, jokių Ordino patikinimų už tai raštu negavo, ką rodo visi senovės istorijos paminklai. Iš tikrųjų dalijo tai, ko pats neturėjo, o anie mainais jam tolimas viltis žadino tik gražiais žodžiais. Tikra oro pilių prekyba.

Marienburge (cf. *Napiersky*. Index corporis historico diplomatici. – S. 545–547*). Taip pat cf. dokumentus Karaliaučiaus slaptajame archyve (Spec. I. – No. 312; Spec. II. – No. 81, 223) ir šio tomo I priedą.

1485

1402 m. Rusios reikalai. Šitie neramūs dalykai tikriausiai nesukėlė Vytautui tiek kvaršaties, kad būtų nustojęs rūpintis savo valstybės reikalais rytuose. Jurgis, Smolensko kunigaikštis, paliktas savo valstybės sostinėje, nors ir atgavo ramybę paliaubomis, sudarytomis neribotam laikui, tačiau, sėkmės apsvaigintas, vėl pradėjo dėtis su Olegu Riazaniečiu, kuris sumanė nugriebti sau atskirą laimikį, tikriausiai sužinojęs apie Švitrigailos ryšį su kryžiuočiais, siekiant palaužti Vytauto galybę. Suprato, kad šiam ketinimui parinks geriausią laiką, ir neabejojo, kad prasidės žiaurus karas su kryžiuočiais. Todėl savo sūnų Rodoslavą pasiuntė nukariauti Severų žemės*, ir šis atvyko prie Briansko. Šiame krašte valstybės sieną saugojo karingas kunigaikštis Simonas Lengvenis**. Sužinojęs apie riazaniečių įsiveržimą, jis susijungė su kariuomene, kuriai vadovavo Aleksandras, Patrikijaus Narimantaičio, tuo-metu Starodubo kunigaikščio, sūnus. Kariuomenės susikovė ties Liubucku, Rodoslavas buvo visai sumuštas ir paimtas į nelaisvę. Šis jaunas kunigaikštis, atgabentas į Lietuvą, išsėdėjo kalėjime trejus metus, kol brolis Teodoras susigalvojo išpirkti, sumokėdamas du tūkstančius sidabro rublių. Olegas Riazanietis, pagarsėjęs visokiausiomis politinėmis klastomis, šią pralaimėjęs, kažkaip veikiai gyvenimą iš liūdesio baigė[33].

1486

1402 m. Antpuoliai. Tuo metu didysis kunigaikštis buvo Krokuvoje. Kryžiuočiai, pasinaudoję jo išvykimu iš šalies, tuoj po Švitrigailos priėmimo ir santykių su juo užmezgimo, ką šis pa-

[33] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 221***; *Karamzin.* – T. V. – S. 157–158. – Nota 189. Pasak Karamzino, to meto rublis prilygo dabartiniams penkiems sidabro rubliams.

sistengė pagarsinti Rusioje, dėl ko, kaip matėme, tuo pačiu metu Rodoslavas užpuolė Severų Kunigaikštystę, surengė išpuolį į Lietuvą Gardino apylinkėse, vadovaujamą maršalo Vernerio Tetingeno*, stojusio nemažo ginkluotų vyrų būrio priešakyje. Apskritai reikia pasakyti, kad Lietuva Vytauto valdymo laikais buvo tokia galinga, kad vokiečiai niekada nedrįso mažomis grupėmis peržengti jos sienų, todėl galima manyti, kad pasienio apsauga be abejonės buvo stipri ir gerai organizuota. O į Žemaitiją tuo laikotarpiu negalėjo rengti antpuolių be užsienio kariuomenės, nes Prūsų pasienio ruože sargyba buvo dar sustiprinta. Išpuolis, apie kurį kalbame, buvo netikėtas, taigi pelningas: paimta šiek tiek belaisvių ir trys šimtai žirgų, truko tik tris dienas. Maždaug tuo pat metu Konradas Fytingofas**, Livonijos magistras, puolė Lietuvą nuo savo sienos ir pasiglemžė tokios pat sudėties grobį, tik ne tokį reikšmingą. Veikiai po to Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas, buvęs Žemaičių valdytojas, o dabar Balgos komtūro Ulricho Jungingeno*** kompanionas, sutelkęs nemažai narsių raitelių, leidosi į Lietuvos Rusią, net iki Induros, kažkiek prisiplėšęs greitai spruko į Prūsus. Visa tai atsitiko vasario mėnesį[34].

1487

Diplomatija. Šiuos antpuolius galima pavadinti ginkluotu aukų rinkimu naujajam sąjungininkui Švitrigailai, kadangi Ordinui teko jį išlaikyti savo lėšomis, nes šis kunigaikštis nors kitados ir turėjo didelių pajamų, bet per besaikį išlaidumą liko kone elgeta. Politinių intrigų rėmimas irgi nemažai atsiėjo, reikėjo išlaikyti specialius diplomatus, agentus, šnipus, kunigaikščio kanceliariją, kuriai vadovavo Prūsų bajoras klastingas intrigantas Teodoras Logendorfas****. Tačiau Lietuva ir Lenkija į šias lengvabūdiškas klastas, teršusias paskutinius nusenusio ir ligoto Konrado Jungingeno valdymo metus, žiūrėjo šaltai ir su panieka. Karalius ne sykį per žygūną siuntė Švitrigailai laiškus, primindamas,

[34] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 217.

kokią užsitraukia nešlovę ir kaip teršia giminės garbę, tačiau visada veltui, šiam maištininkui galvą buvo susukusios gražios viltys, įteigtos tariamųjų kryžiuočių išminčių ar klastūnų vienuolių. Išvyko į Livoniją *rengtis su magistru Fytingofu žygiui prieš savo tėvynę*[35]. Prūsijos istorikas ponas Voigtas nurodė dvi žygio uždelsimo priežastis. Viena jų – švytinčios kometos vakariniame dangaus skliaute pasirodymas, kas, pasak ano meto aiškinimų, pranašavo didžiules nelaimes, turėjusias visuotinai paliesti žmonių giminę. Antra, kad Lenkijos karalius paaiškino popiežiui, jog kryžiuočiai nepagrįstai puldinėja Lietuvą, nes šį kraštą valdantis kunigaikštis esąs geras katalikas ir tai pasirengęs įrodyti, jeigu Šventasis Tėvas uždraus Vokiečių ordinui jo valstybėje žudyti žmones, visai ir visuotinai į krikščionybę atverstus arba pasiruošusius gyventi vienybėje su Romos Bažnyčia. Šitai pranešė kryžiuočių šnipas, įsitaisęs prokuratoriumi popiežiaus rūmuose, pridurdamas, kad Šventojo Tėvo kabinete dėl lenkų intrigų vyksta kažkokie slapti dalykai. Tačiau gerbiamasis istorikas kad ir kaip kruopščiai stengiasi atskleisti istorinius dalykus, kurių iki jo dažniausiai nežinojome, prieš karalių Vladislovą yra taip nusiteikęs, jog net nepripažįsta jo nuoširdaus pagarbos jausmo Konradui Jungingenui, savaime suprantamo, jau kadaise deramai nutolusio nuo bjaurėjimosi pačiu Ordinu bei jo politika, kurios girti jokiu būdu negalima. Tai ar politinis kabinetų nedoringumas turėjo sutrukdyti šiems tauriems ir dorovingiems valdovams jausti vienas kitam pagarbą? Kryžiuočiai visai neseniai apiplėšė dalį Lietuvos Rusios, nuo amžių krikščionišką šalį, sukurstė Švitrigailą, taip beprasmiškai ir absurdiškai susidėjo su kunigaikščiais Jurgiu Smolenskiečiu ir Olegu Riazaniečiu, kuriuos skatino pradėti karą su Lietuva. Argi karaliaus skundas popiežiui buvo nepamatuotas? Ir jeigu popiežius teisingai ir dorai, kaip krikščionių tėvas, būtų veikęs, turėjo imtis visų priemonių kryžiuočių karui su Lenkija ir Lietuva visiems laikams nutraukti, tuo dar pelnydamas Vokiečių ordino šiaurėje įžymaus išsaugo-

[35] Antradienį po *Laetare* sekmadienio išvyko į Livoniją. Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 220.

tojo vardą. Jogaila, veikdamas Romoje prieš Ordino politiką, tebegerbė patį Konradą, nes žinojo jo mąstymo būdą ir senatvišką būseną. Taigi nebuvo dviveidis, kai politinio priešiškumo metu gerbė dorovingą senį ir draugiškai su juo suartėjo: kai rašė, kad Lietuvos Brastos* pirkliams plaukti Vysla kliaudžių nedarytų. Taip pat Torunės suvažiavime, Dievo Kūno šventės išvakarėse, kai karalius, būdamas Racionže**, maloniai priėmė didžiojo magistro dovanas ir savo ruožtu pasiuntė jam retos žvėrienos, paties sumedžiotos. Ar galima teigti, kad tai buvo draugyste užmaskuota veidmainystė?[36]

1488

1402 m. Suvažiavimas. Taigi įvyko suvažiavimas, matyt, tvirtai nusprendus popiežiui, apie Dievo Kūno šventę, didysis magistras apsistojo Torunėje, o karalius – Racionže. Tačiau reikalai į gerą pusę ne ką pasistūmėjo, tik sutarta pasikeisti belaisviais, ir nieko daugiau. Vis dėlto vienuoliai riteriai rūstavo, kad karalius pavedė Vytautui žiūrėti, jog keičiantis būtų paisoma abiejų tautų interesų. O kad Viznos įgulos vyrai lietuviai išpuoliais į Prūsiją padarė nemažai žalos, šito po maršalo Kuchmeisterio Šternbergo užpuolimų negalima laikyti smerktinu dalyku, nes jie pirmieji davė tam pavyzdį, plėšikaudami prie Gardino ir Induros.

1489

1402 m. Sugriaunamas Memelis, atsakomieji smūgiai. Kryžiuočiai nesiliovė rengę antpuolių į Žemaitiją. Stropi sienos apsauga nelabai leido nedideliais slaptais įsibrovimais kažkiek daugiau

[36] Šios hipotezės, skriaudžiančios Jogailos atminimą, tėra lenkų nemėgstančios plunksnos išsišokimas (cf. Ibidem. – P. 221), nes kiek toliau (cf. Ibidem. – P. 226) toji pati įvykių seka rodo, kad karalius buvo už taiką, o Vytautas stengėsi jį nuo to nukreipti.

pakenkti, tačiau jie niršino vietinius gyventojus. Gegužės pabaigoje gausus jų būrys apsiginklavo ir taip apsukriai naktį prisėlino prie Memelio, kad miestas neturėjo laiko nė pagalvoti apie gynybą: vienu metu pliūptelėjo liepsnos visose pusėse, per sumaištį ir kautynes daug visokio amžiaus ir abiejų lyčių žmonių žuvo, paimta trys tūkstančiai belaisvių. Bažnyčių nebuvo pasigailėta, ir savavaliautojai tyčiojosi iš krikščionių šventenybių. Nėra reikalo paneigti prielaidą, kad apie šį išpuolį žinojęs didysis kunigaikštis, nes jeigu taip ir iš tikrųjų būtų buvę, kryžiuočių antpuoliai pateisintų šį kerštą. Bet negalėjo liepti šventus paveikslus niekinti, nes jeigu jis ir būtų buvęs abejingas paveikslų garbinimui, sveikas protas nebūtų leidęs to daryti, valdant krikščionišką valstybę ir turint katalikišką aplinką. Po to lietuviai, vadovaujami jau paties Vytauto, užpuolė Panemunės tvirtovę Gotesverderį, arba Naująjį Kauną, esantį Salyno saloje. Atvilkus patrankas, imta taip veiksmingai šaudyti, kad, nukovus vietinį komtūrą, įgula trečią dieną pasidavė ir pateko į nelaisvę. Paimta daug šioje pilyje buvusių patrankų bei karo reikmenų, o pati pilis sugriauta iki pamatų. Kerštas paskatino griebtis kerštо. Didysis magistras paskelbė visame krašte visuotinį ginklavimąsi, nes, be įprastų kontingentų, miestai ir korporacijos turėjo duoti papildomų karių. Veikiai su keturiasdešimčia tūkstančių vyrų į žygį patraukė maršalas Tetingenas. Tačiau negalios ištiktas vadovavimą perdavė didžiajam komtūrui Vilhelmui Helfenšteinui*, kuris prie jo prisijungė su savo kariuomene ir Švitrigaila, turėjusiu pulkelį rusėnų ir lietuvių, sau palankių ar už Ordino pinigus užverbuotų. Ši didžiulė kariuomenė slinko Panemune, o savo krovinius plukdė upe. Atvyko į Nevėžio žiotis ir įsirengė stovyklą ant Gotesverderio griuvėsių. Tuo tarpu Švitrigaila su lengvaisiais raiteliais slinko prie Neries** krantų, kur rado didįjį kunigaikštį, čia apsistojusį su kariuomene, kad sutrukdytų persikelti per upę. Kryžiuočiai turėjo maisto atsargų trims savaitėms, todėl nesvyruodami ėmė manevruoti: su nedidelėmis pajėgomis atkako prie Neries, dešiniuoju jos krantu slinko aukštyn, visą laiką stebimi lietuvių kariuomenės. Keltis mėginta įprastoje vietoje, ties Vis-

valde*, bet čia susidurta su smarkiu pasipriešinimu ir trukdymu. Tačiau kryžiuočiams pavyko kiek aukščiau aptikti keletą brastų, kuriomis raiteliai perėjo į kairįjį krantą ir staigiu puolimu privertė lietuvius po kruvinų kautynių pasitraukti nuo perkėlos. Iš šios vietos priešai skubiai leidosi link Vilniaus, nes vylėsi lengvai užimti miestą, pasinaudoję Švitrigailos turimais ryšiais su kai kuriais gyventojais. Tačiau šis sąmokslas buvo atskleistas ir šeši išdavikai pakarti. Pamatę, kad sąmokslas nepavyko, kryžiuočiai apėjo miestą ir patraukė link Medininkų, kurių pilį patys lietuviai sudegino ir išbėgiojo į miškus. Toliau veržėsi Ašmenos linkui, o nuo šio miesto pasuko į Šalčininkus, sudegino šią vietą, nes viską pakeliui naikino ir nekaltus žmones žudė. Didysis kunigaikštis, rodos, turėjęs persekioti tiesiogiai, tedarė keliuose kliūtis, pasalas ir stiprino perkėlų per Nerį bei Nemuną apsaugą. Tačiau priešas, Švitrigailos šalininkų padedamas, kadangi visi dalykai, net blogiausi, susilaukia šalininkų, žinojo visus krašto kariuomenės veiksmus, todėl pasuko Eišiškių, Varėnos kryptimi ir pasiekė Nemuną ties Pervalku, kur ir persikėlė. Galiausiai kariuomenė jau visai netrukdoma per Užgirio kraštą** grįžo į Prūsus ir po septynių savaičių kampanijos įsirengė stovyklą prie Rastenburgo***[37]. Švitrigaila, didžiojo magistro patartas, liko Baisialaukyje (*Baiselauken*), nedidelėje pilaitėje, šiandien *Beeslauk* vadinamoje, netoli Riozelio****, kad, gyvendamas arti Lietuvos sienos, galėtų lengviau palaikyti ryšius su savo šalininkais, tam reikalui net gaudavo pinigų, buvo gerai visu kuo aprūpintas. Pasistengta sukurstyti įvairių nesusipratimų tarp didžiojo kunigaikščio ir Mazovijos kunigaikščių Jonušo bei Semovito, kad Viznoje esanti lietuvių įgula negalėtų stebėti kryžiuočių veiksmų anoje pusėje. Vytautas savo ruožtu stengėsi paveikti karaliaus abejingumą Ordinui, pateikdamas jam nežinomų Švitrigailos interesų rėmimo detalių. Tada karalius pasiuntė į Marienburgą laišką, kuriame aiškiai smerkė klastingą Ordino veiklą, kartu nesigailėdamas ir pabėgusio brolio garbės. Didysis magistras, užuot atsakęs, tylomis nurijo priekaištus, o karaliaus laišką

[37] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 223–225.

pasiuntė kunigaikščiui Semovitui, kuriam patarė pasirūpinti Švitrigailos kaip giminaičio garbe[38].

1490

1402 m. Puolama Ragnita. Šitokia įvykių raida įtikino didįjį kunigaikštį, kad nebus galima išsiversti be karo, todėl visų pirmiausia reikėjo pašalinti pasienio pilis. Vienas lietuvių vadas Ragnitoje turėjo pažinčių su kai kuriais vietiniais gyventojais ir tikėjosi, jų padedamas, pilį paimti. Netikėtai apsuptos tvirtovės vis dėlto nepavyko klasta užimti. Komtūras grafas Frydrichas Colernas* turėjo tiek nuovokos ir drąsos, kad užkirto išdavystei visus kelius ir su savo vyrais ėmė kovingai gintis. Viskas baigėsi tuo, kad buvo sudegintas papilys ir paimta į nelaisvę daug netoliese gyvenusių totorių[39], taip pat nemažai galvijų ir arklių. Išdavikai buvo išaiškinti ir už kojų pakarti. Visa tai atsitiko pačioje 1402 metų pabaigoje[40].

1491

1403 m. Kryžiuočių antpuoliai. Kryžiuočiai labiausiai sunerimę ir atsidėję rengėsi karui, visus kvietė į kryžiaus žygį, telkė vyrus,

[38] Ibidem. – P. 226–227.

[39] Detalė apie Prūsuose gyvenančius totorius paimta iš Lindenblato (cf. *Lindenblatt.* – S. 156), tačiau nėra žinoma, kaip jie tenai atsirado. Tikriausiai puldinėjant Lietuvos žemes buvo užimta kokia gyvenvietė Trakų apylinkėse, Užgirio krašte arba prie Vilniaus.

[40] *Lindenblatt.* – Loc. cit. Dar turime iš 1402 metų išlikusią istorinę detalę rankraštinėje Lietuvos (Bychoveco) kronikoje (p. 71) apie visišką saulės užtemimą: *W leto szest tysiacznoje dewiat sot desiatoje mca Junia semoho dnia, izhibe słońce, i pokryło łuczy swoi, treteje hodyny wszszedszu słoncu, kak obedni pojut, i zwezdy jawilisia kak w noczy, i swetyli try hodyny* (Šeši tūkstančiai devyni šimtai dešimtųjų metų birželio septintąją dieną pranyko saulė ir paslėpė savo spindulius. Saulė dingo trečią valandą [Po trijų valandų, kai saulė patekėjo? – *T. N.*], kai giedamos dieninės šv. Mišios. Ir suspindo žvaigždės kaip naktį, ir švietė tris valandas)**.

ginklavosi. „Pagonys pakėlė ginklą prieš krikščionis, degina, siaubia mūsų žemes, gyventojus varosi į sunkią nelaisvę", – kalbėjo veidmainiai Ordino vienuoliai. Po šių raginimų 1403 metų pradžioje į Prūsiją prigužėjo ginkluotų svečių, ir įprastu metu, apie šventas Grabnyčias, maršalas Verneris Tetingenas su gausia kariuomene jau žygiavo prie Lietuvos sienos, pasiėmęs ir Švitrigailą. Tuo tarpu stiprus kariuomenės būrys, vadovaujamas Štumo valdytojo, paliktas prie Valdavos stebėti, kad neužpultų žemaičiai. Veikiai atvyko ir pats didysis magistras. Slaptai numatyta pulti Vilnių, tačiau stengtasi sudaryti įspūdį, kad tikslas yra Gardinas, žygio kryptis per Užgirį lyg ir vedė Gardino linkui. Staiga kariuomenė pasuko į Merkinę, persikėlė per Nemuną, užėmė čia stovėjusią pilaitę, nusiaubė apylinkes ir patraukė Trakų pusėn. Pakeliui Daugų apylinkėse prie Žemininkų* kaimo įsirengė stovyklą, kur praleido dvi dienas, po to pasiekė Alovės kaimą, esantį per mylią nuo Trakų, aplenkę Trakų pilį, nužygiavo iki Steigvilių** kaimo prie Strėvos upės. Iš ten per Semeliškes, Stakliškes ir Naravus septyniais žygiais viską pakeliui ugnimi ir kalaviju sunaikino[41]. Didįjį kunigaikštį pavyko suklaidinti, jis saugojo Gardiną, tuo tarpu tankiausiai gyvenamoje Lietuvos dalyje priešai plėšikavo, siautėjo, žudė žmones, išsivarė tris tūkstančius belaisvių, tarp kurių buvo septyniasdešimt du bajorai, neskaitant kitų nuostolių. Tikriausiai tai pastebėjęs didysis kunigaikštis stiprų kariuomenės būrį nuo Gardino pasiuntė į priekį, kad atkirstų kryžiuočius nuo Nemuno ir smogtų iš užnugario. Tačiau atsargoje palikta jų kariuomenė išžygiavo iš Valdavos ir sutrukdė įvykdyti šį manevrą. Trečioji kariuomenės grupė, vadovaujama Ragnitos komtūro, turėjo užpulti žemaičius ir šitaip suskaldyti šalies jėgas. Tačiau šie, per savo Ragnitos šnipus tai sužinoję, surengė toje vietoje, kur jis pasirodė, tokią savo sienos gynybą, kad, sunerimęs dėl tokios parengties, turėjo atsitraukti nieko nepešęs. Net buvo būgštaujama, kad nepultų žemaičiai, kurie traukė čia ginkluoti iš viso krašto. Maršalas negalėjo priartėti prie Vilniaus, didysis kunigaikštis su didele kariuomene jau gynė valstybės sostinę. Taigi turėjo apsisukę

[41] *Dlugossius.* – Vol. V. – Lib. X. – P. 176–177.

grįžti ir prie Kauno be jokių trukdymų persikelti per Nemuną, nes Vytautas nesivijo, nepasitikėjo savo vilniečiais[42], tikriausiai dėl įtartinų santykių su Švitrigaila. Bet šalyje buvo ir kita stipri priešo kariuomenė, kuri grasino sostinei iš kitos pusės. Livonijos magistras tuo pačiu metu kaip ir maršalas įžengė į Lietuvą ir traukė link Vilkmergės, paėmė į nelaisvę penkis šimtus keturiolika belaisvių, tarp kurių buvo du kunigaikščiai ir keturi kilmingi, bajoriškos šeimos, vyrai, pagrobė tris šimtus arklių ir kitokio turto[43]. Taigi matėme, kad didžiojo kunigaikščio atsargumas ir apgalvoti žemaičių veiksmai sužlugdė taip sumaniai vykdytą žygį į Vilnių. Juk jeigu kariuomenei nuo Vėluvos** būtų pavykę sudaryti didžiajam kunigaikščiui sunkumų ties Gardinu, maršalui priartėti prie Vilniaus ir susijungti su Livonijos magistru, o Ragnitos komtūrui išlaikyti žemaičius jų pačių krašte, tada ir Vilnius, ir visa valstybė būtų tapusi Švitrigailos ir jo sąjungininkų grobiu. Tačiau žiemos pabaigoje reikalai taip pasikeitė, kad kryžiuočiai visas savo karines pajėgas buvo priversti permesti sienos nuo Sembos saugoti, kol visi vandenys nutekėjo[44].

1492

1403 m. Nusiaubiamas Dinaburgas***. Kai tik maršalas persikėlė į kairįjį Nemuno krantą ir galutinai traukėsi, stebimas žemaičių būrio, didysis kunigaikštis persikėlė per Nerį susiremti su Livonijos magistru, tačiau šis, jau painformuotas apie maršalo traukimąsi, nuo Vilkmergės skubiai leidosi prie Dauguvos. Taigi didysis kunigaikštis galėjo pavyti tik jo apsauginius būrius, kuriuos išsklaidė, grobį atėmė ir įpuolė į kryžiuočių valdas anapus Dauguvos, kur nemažai žalos pridarė. Grįždamas užėmė Dinaburgą, apiplėšė ir iki pamatų sugriovė tvirtovę[45].

[42] Ibidem. – P. 176.

[43] *Hiärn.* – S. 168*.

[44] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 239–241.

[45] *Hiärn.* – Loc. cit. Pasakodamas šiuos dalykus, jis nepaiso eilės.

1493

1403 m. Diplomatija, kariniai susirėmimai. Vis dėlto tai nebuvo palankus metas tęsti karą. Atsargus senasis Konradas Jungingenas nedėjo daug vilčių į ginklo jėgą, juo labiau nepasisekus didžiajam išmėginimui, ir buvo linkęs leistis į diplomatinius ginčus. Laikė visą armiją šnipų, kurie, įvairiopai dangstydamiesi[46], visą laiką zujo nuo Krokuvos iki Lietuvos Brastos, nuo Livonijos iki Smolensko, Vilniaus, Gardino, Lucko, todėl žinodamas, kas dedasi nedraugiškoje šalyje, galėjo lengvai griebtis politinių suktybių. Taigi turėjo sužinoti, kad Vytautas vėl įsipareigojo nieko prieš kryžiuočius nesiimti be karaliaus žinios ir leidimo[47]. Be to, jį paveikė žinia iš Vokietijos, kad Lenkijos karalius nesvyruodamas parėmė užsienyje Vytauto ir žemaičių nusiskundimus, tuo padidindamas skundų prieš Ordiną reikšmę ir patvirtindamas jų teisingumą. Reikėjo ginti Ordiną ir duoti atkirtį, todėl išplatino popiežiaus, imperatoriaus ir įvairių valdovų krikščionių dvaruose tokio turinio aplinkraštį: „Mums teko sužinoti, kad Lenkijos karalius, mėgstantis mus visada apkaltinti, jums mus ir mūsų Ordiną nesiviltais ir išgalvotais dalykais bjauriai kaltina, mūsų ištvermę Kristaus tikėjimo reikaluose vadina pasipūtimu, mūsų teisingumą – suktumu, o mūsų rūpinimąsi visuotine Šventosios Bažnyčios gerove laiko pasibjaurėtinu žmogiškumo pamynimu ir visa tai nuspalvina pačių išgalvotais atgrasiais pavadinimais. Savo kaltinimuose plūsta mus, kad mes esą jo katedras ir kitas bažnyčias, kurias Lietuvoje ir Rusioje didelėmis pastangomis pastatęs, esame sunaikinę ir sugriovę. Tačiau apie dideles bažnyčias nieko neteko girdėti, nes jeigu kur nors anų yra, jos primena lūšnas. Jeigu Ordinas, visų krikščionių gynėjas ir užtarėjas, šioje pasaulio šalyje taip savavaliautų, tai ne palankumo, bet didžiausios viso krikščioniškojo pasaulio paniekos susilauktų. Tuo tarpu karalius, kalbėdamas apie savo bažnyčias, galvoja vien apie savo žemes, savo pilis ir savo netikinčią tautą. Kaltina mus, kad mes jo ir jo žmonių

[46] Ponas Voigtas sąskaitų knygose rado didžiules išlaidas šiems žmonėms išlaikyti, jie buvo vadinami *Zeitungsboten* (Laiškų gabentojai).

[47] *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 425. – MS. – Fol. 37 *verso.*

atsivertimu abejojame. Visa širdimi norėtume taip galvoti, jeigu nebūgštautume dėl nepastovaus būdo ir žalingų prietarų, kurie taip dažnai mus nuo pasitikėjimo atbaidydavo ir daug žalos pridarydavo. Iš tikrųjų mums negalima priekaištauti, kad iki šiol jo atsivertimu abejojame. Tiesa, jis didžiuojasi savo atverstais krikščionimis, tačiau jie dar svetimi Kristaus tikėjimui, nes kaip juos galima laikyti naujais krikščionimis, kai jų įsisenėjusi klaidatikystė ir ankstesnysis aklumas reiškiasi kasdieniniame gyvenime? Ir pasikrikštijo jis, kuo labai didžiuojasi, tikriausiai siekdamas Lenkijos Karūnos, o ne būti krikščionis, ir mums po šiai dienai keista, kaip jis iki to priėjo! Tačiau mums atrodo, kad čia slypi dar ir kitas karaliaus ketinimas: jis nori mūsų Ordino globą ir galią krikščionių akivaizdoje taip sumenkinti, kad įvyktų tai, kas atsitiko Armėnijos bei Kipro bažnyčioms, kurios pateko netikinčiųjų valdžion. Nuo to laiko, kai pradėjo vadintis Lenkijos karaliumi, mūsų riteriams tapo tarytum kūju. Duoda klaidatikiams ginklų, vyrų, įvairių karo reikmenų, šarvų, šaudyklių, žirgų, visada remia, stiprina iki šios dienos. Ar jis tikras krikščionis, labai abejojame dar ir todėl, kad remia rusėnus* ir aiškiai proteguoja nepaklusnumą Romos Bažnyčiai, taigi ir čia, prisimenant Šventojo Tėvo nuostatas, tikrai užsitraukė prakeikimą. Iš tikrųjų karalius didžiuojasi savo tikėjimo vaisiais, tačiau kai Kristus sako, jog tikri ir apsimetę krikščionys pažįstami pagal jų vaisius, tai tegul karalius parodo, kokie tie vaisiai. Kad krikščionis be jokio gailesčio žudo, krikščionių bažnyčias dergia, šventųjų paveikslus plėšo ir karia, laiduotą taiką laužo, Ordino brolius klastingai į nelaisvę ima, Ordinui priklausančias žemes grobia, savinasi, netikintiems leidžia laikytis pagoniškų papročių – ar tai ir yra minėti vaisiai? Juk visa tai dedasi Žemaitijoje, Vytautui bei jo šalininkams patariant ir padedant. Kad tie, kurie priėmė krikštą, šventos tiesos laisvę vėl atmetė, o nuodėmės, begėdystės ir stabmeldystės laivę vėl perėmė, ar už tai karaliaus negalima kaltinti? Juk jis nuo tikėjimo atpuolusius gina ir proteguoja kiek tik gali. Pats karalius yra didžiausia atsimetimo nuo tikėjimo, priežastis, kadangi netikintiesiems žada suteikti herbus ir atiduoti tėvonijas.“ Toliau didysis magistras var-

dija, kaip dažnai didžiajam kunigaikščiui Vytautui buvo teikiama malonė, tikintis, kad pasitaisys, ir kaip jis vėl užsidegdavo pykčiu ir laužydavo savo priesaiką, kaip kad atsitiko neseniai susiklosčiusiomis aplinkybėmis, kai Ordinas su juo sudarė amžiną taiką, kariuomenės pastiprinimus prieš totorius siuntė, o jis su karaliumi vėl susitarė, taiką išdavikiškai sulaužė, Ordino brolius įkalino ir nuo to laiko pasidarė dar labiau nepakenčiamas negu kada nors, todėl visos pasitaisymo viltys turi žlugti, jeigu nieko nepadeda jo krašto vargai, nelaimės ir sugriovimai. Galiausiai ilgai samprotauja apie ginčus su Lenkija dėl Dobrynės ir kitus mums nerūpimus dalykus[48]. Kiek anksčiau lakiojo korespondencija tarp Krokuvos ir Marienburgo: karalius skundėsi, kad Prūsijos pasienyje Ordinas laikąs valkatų, siautėjančių ir daug žalos darančių net karalystės žemėse, kad didysis magistras leidžiąs plėšikų gaujoms prasigauti į Lietuvos žemes, ir jos grobio nuklysta net iki Brastos. Todėl atrodo, kad gali susiklostyti daug neprotingų dalykų. Atsakydamas į pirmą priekaištą, didysis magistras jį visiškai paneigė, išsigynė, teisindamasis nieko nežinąs. Dėl plėšikų nesiginčijo, tačiau teigė, kad žygiai rengti ir kariuomenė siųsta į priešo žemę kariauti Kristaus ir Švč. Mergelės garbei bei šlovei, nusiaubti krašto, maištaujančio prieš šventąjį tikėjimą, bet jokiu būdu ne prieš karalių[49]. Pataikavo ir dergė, čia vėl žeminosi ir atsiprašinėjo, meilinosi Lietuvos didikams, maldavo didįjį kunigaikštį, po paskutinės kampanijos susitikrinęs savo jėgas ir supratęs, jog šiuo kritišku momentu beviltiška tikėtis prisitraukti užsienio svečių, liepė kiek galima sustiprinti pilis: Ragnitą, Spitrę*, Rasytę**, Memelį ir kitas. Didysis kunigaikštis,

[48] Ištrauka iš didžiojo magistro aplinkraščio, rašyto Marienburge 1405 metų gegužės 3 dieną. Cf. Registrant. – P. 21–24. Tai bent krikščioniška dorovė!

[49] Ibidem. – P. 54–58. Didžiojo magistro laiškai karaliui ir Gniezno arkivyskupui, datuoti: *Königsberg ipse die b. Dorothee a. 1403* (Karaliaučius, 1403 metai, Šv. Dorotėjos diena). Arkivyskupui rašo: *si ipsi domino nostro Regi tantus pro parte nostra favor, benevolentia et sinceritas exponerentur quanto proh dolor displicencie et amicicie contraria persepius nobis in contemptum referuntur, non dubitamus magnificum ipsius animum tanta duricia fore gravatum nec cervicis existere* (Jeigu pačiam mūsų Ponui Vyskupui tiek iš mūsų pusės simpatijos, malonės ir palankumo parodoma, kiek [jų] vietoje skausmo, nepasitenkinimo ir nedraugiškumo mums grąžinama, net neabejojame, kad Jo kilniaširdė dvasia bus pakankamai tvirta sunkumus atlaikyti).

nepaisydamas apgaulingų laiškų, įsiveržė į Prūsus iš kitos pusės ir užėmė Georgenburgą prie Įsruties* upės, iš ten būtų buvę lengva sunaikinti Ragnitą, kurios įtvirtinimai kaip tik buvo išardyti ir pradėti statyti nauji. Bet maršalas visomis pajėgomis saugojo šį punktą, dėl to pakeitė grįžimo prie savo sienos kelią, kad galėtų sėkmingiau išsigabenti grobį ir belaisvius. Tačiau teko ir asmeniškai susitikti su maršalu, kuris pakvietė susitarti dėl pasikeitimo belaisviais. Čia maršalas ėmė klostyti didžiajam kunigaikščiui, kaip kenčia nekalti žemdirbiai, kokie nereikalingi tarpusavio antpuoliai, kokią naudą turi Lietuva, trumpai sakant, tiek pasistengė, kad Vytautas sutiko surengti suvažiavimą su didžiuoju magistru, kuriame susitaikytų ir atkurtų taiką. Konradas, apsidžiaugęs dėl tokio nuolankumo, padėkojo didžiajam kunigaikščiui ir paskyrė suvažiavimą rugsėjo pradžioje Dubysos saloje[50].

1494

1403 m. Susitarimai Dubysos saloje. Karalius netgi teikė vilčių, jog dalyvaus sutartame suvažiavime, gal todėl buvo tikimasi didelių Vytauto nuolaidų. Didysis magistras su visa savo dvaro didybe, gėrimų, prieskonių, virtuvės reikmenų atsargomis atvyko į Dubysos salą. Ir kaip jis nustebo, radęs prie upės arti minėtos salos įrengtą didžiojo kunigaikščio stovyklą, kurioje buvo įsikūrę nemaži totorių ir rusėnų pulkai. Karaliaus nebuvo, atsiuntė tik kilmingus pasiuntinius – Moskoževskį, Vislicos kaštelioną**, ir Zbignevą iš Bžezės, rūmų maršalą, suteikęs jiems įgaliojimus, apibūdinamus pasakymu, kad ką jie sakysią ir darysią, karalius tai pripažinsiąs. Nors kryžiuočiai turėjo didžiulį reikalavimų sąrašą, bet matydami susidariusią padėtį ir jau gavę iš Romos savo agento įspėjimą, jog tenai karaliaus kanceliarija imasi žygių, kad būtų nutraukti

[50] Didžiojo kunigaikščio ir maršalo sutarties ratifikavimo aktas, didžiojo magistro pasirašytas: *Marienb. Donnerstag vor Margaretha 1403* (Marienburgas, ketvirtadienis prieš Šv. Margaritos dieną, 1403 metai). Cf. Registrant. – P. 63; *Lindenblatt.* – S. 159; *Voigt.* – Bd. VI. – S. 247.

Lietuvos puldinėjimai ir Ordinas priverstas atsisakyti daugelio reikalavimų, apribojo savo postulatus svarbiausiais punktais: didysis kunigaikštis turįs grąžinti Ordinui kraštus ir žemes, kurias iš jo neteisėtai atėmė, ir kartu tegul padengia patirtus nuostolius. Bet kai tik šitaip kryžiuočiai prabilo, Lenkijos įgaliotiniai pareiškė, kad ne dėl to reikia derėtis, nes daug kitų reikalų būtina sutvarkyti. O apie Žemaitijos grąžinimą be karaliaus ir abiejų tautų Seimo leidimo net kalbėti negalį, ką patvirtino ir didysis kunigaikštis. Veltui didysis magistras nenusileisdamas dar mėgino toliau derėtis, bet kryžiuočių vyresnieji baisiai pasipiktino, pakilo ir nutraukė posėdį. Dėl to buvo prieita prie bauginimų ir grasinimų, kurie ne kurie Ordino broliai, buvę prie palapinės, skirtos deryboms, pradėjo diskutuoti su Lietuvos riteriais ir tiek užsimiršo, kad ėmė vartoti nederamus posakius. Konradas ir Vytautas jau taisėsi skirstytis, vienas į savo laivą, nuleidusį inkarą Nemune, kitas – į stovyklą. Tuo tarpu žymiausi kryžiuočių vadai ir tiek lenkų, tiek lietuvių ponai linksminosi saloje prie bokalų, draugiškai. Tada į palapinę įpuolė Bandenburgo komtūras Markvardas Zalcbachas*, tikriausiai kiek išgėręs, ir ėmė priekaištauti didžiajam kunigaikščiui, o įsismarkavęs išvadino jį apgaviku, atskalūnu, niekšu. Tai išgirdę, lietuviai užstojo savo poną, ir vos nepradėjo lietis kraujas, tačiau, paklausę tarpininkų patarimo, pasitenkino Zalcbacho iškvietimu į dvikovą. Po to komtūrai sėdo į valtį ir nuplaukė. Lietuviai nusiuntė pas juos heroldą, kuris pranešė, jog šeši Lietuvos riteriai kviečia Zalcbachą su penkiais jo išsirinktais komtūrais į turnyrų vietą kautis dėl didžiojo kunigaikščio įžeistos per jį garbės. Girti Zalcbacho vyrai šoko su ginklu prieš heroldą, tačiau kai kurių kryžiuočių riterių buvo nuramdyti. Didysis magistras, tai sužinojęs, naktį pasiuntė pas didįjį kunigaikštį keturis riterius ir prašė sulaikyti savuosius nuo kovos – juk ne kautis čia atvyko, o sudaryti taikos. Tačiau šie gerokai užtruko stovykloje, kol didysis kunigaikštis, pažadintas iš miego, galėjo duoti atsakymą. Jis, viską gerai išsiaiškinęs, parašė didžiajam magistrui skundą prieš Zalcbachą. Tuo metu jau pradėjo dienoti, lietuviai buvo susižymėję kautynių vietą ir pasirengę

laukė iškviestų riterių. Tai matydamas, didysis magistras išsiuntė ir savuosius, tačiau uždraudė kautis iki tolesnių nurodymų. Parašė Vytautui: „Jūsų Prakilnybė Didysis Kunigaikštis rašote man, kad kai lietuvių bajorai pasiuntė herolda pas Brandenburgo komtūrą Markvardą ir iškvietė į dvikovą už tai, kad šis apie Jūsų Didenybę esą atsiliepęs nederamais žodžiais, jeigu šitaip tikrai atsitiko, tai atsitiko be mūsų valios, ir labai apgailestaujame, kad jis šitaip pasielgė". Po tolesnių mandagių atsiprašinėjimų priduria: „Mums patiems dar esant saloje teko nugirsti tokių mums taikomų lietuvių kalbų ir grasinimų, kurie pagyrimų visai nenusipelno. Vis dėlto į širdį jų neėmėme."

Didysis kunigaikštis liepė saviesiems be kovos ir priekabių iš parengtos kautynių vietos pasitraukti ir vykti į stovyklą. Vis dėlto Markvardas vėl turėjo kažkokių ryšių su lietuviais, bet draugiškų, su senais savo pažįstamais – Čupurna ir Manvydu*, kuriems dovanų atsiuntė pentinus. Dėl to šie abu susilaukė didžiojo kunigaikščio įtarimo, nes pasiuntinys su jais kalbėjosi apie šalies reikalus. Šį kartą tuo viskas ir baigėsi. Tačiau nerimas vėl apėmė besitaikančias puses: lietuvių stovykloje buvo pastebėta nepažįstamų žmonių, ir šie suimti prisipažino, kad juos išsiuntęs Švitrigaila esą išdavikiškai nužudyti didžiojo kunigaikščio. Jis apie tai parašė didžiajam magistrui. Senolis vėl stengėsi nuraminti Vytautą, bet aptartini reikalai dar labiau komplikavosi. Lietuviai pasiūlė atidėti suvažiavimą, o tuo tarpu norėjo paliaubų iki ateinančių metų Sekminių. Kryžiuočiai sutiko tik iki šv. Velykų su tokia sąlyga: jeigu iš Ordino atsiimti kraštai bus grąžinti, tada mielai toliau paliaubų laikysis, jeigu ne, tada su tokiu kaimynu, kuris grobia Ordino nuosavybę, ateityje niekada jokių paliaubų sudaryti nenori[51].

[51] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 19, 295–296; *Voigt.* – Bd. VI. – S. 247–249. Tai vis Karaliaučiaus archyvų šaltiniai. Markvardas Zalcbachas nesiliovė įžeidinėjęs didįjį kunigaikštį, net artimiausiame suvažiavime, stovykloje prie Kauno, didžiojo kunigaikščio motiną pavadino žemo elgesio moterimi. Vėliau pamatysime, kad jis po Griunvaldo** mūšio buvo sučiuptas ir už tai nubaustas mirtimi.

1495

1403* **m. Popiežiaus bulė.** Užsirūstinę vyresnieji jau ėmė smerkti didįjį magistrą, prikaišioti jam, kad be reikalo nusileidžiąs lietuviams, kurie, esą pakenkdami jo garbei, nutraukė suvažiavimo pasitarimą ir reikalavo būtinai pradėti karą. Bet tada sugriaudėjo griaustinis iš Vatikano, ramdantis visokį karščiavimąsi ir karo žygius prieš kraštus, priklausančius didžiajam kunigaikščiui. Popiežius praneša, jog iš pasiekusių skundų su didžiausia širdperša sužinojęs, kad Ordinas, užuot teikęs, kaip privalėjo, karaliui ir naujai pakrikštytiems valdiniams savo protekciją bei apsaugą, tolydžiai ir nuolatos juos be preteksto ir priežasties karu puldinėja, nežmoniškais būdais žmones mirtimi naikina ir pikčiau nei visokie nedraugai visą kraštą siaubia, nesirūpindami jokiu sielų išganymu ir nešdami didžiausią prapultį visiems gyventojams. Šventasis Tėvas aiškiausiai priekaištauja didžiajam magistrui, kad, matyt, jo paties veikla smukdo tikėjimą, tuo tarpu jo pirmtakai, o anksčiau ir jis pats taip pagirtinai uoliai rūpinęsis jo gerove, o dabar vis su didesniu įniršiu tų kraštų gyventojus karu persekioti griebėsi. Kadangi Ordinas neabejotinai užsitrauks didžiausią gėdą, jeigu naujai atverstuosius toliau šitaip neteisingai engs, todėl jam griežčiausiai draudžiama karalių arba Lietuvos kraštus ir miestus, taip pat naujai atverstus žmones toliau varginti kokiais neteisingumais ir jokiais pavadinimais ar pretekstais nepuldinėti arba per ką nors kita tai daryti, kol bus galutinai išsiaiškinti tarp jų kylantys nesusipratimai, dėl kurių karaliaus ir Ordino prokuratoriai turi duoti paaiškinimus. Baigdamas Popiežius grasina, kad kiekvienas, kas išdrįs šį įsakymą pažeisti, bus atskirtas nuo Bažnyčios[52].

[52] Turinys paimtas iš bulės, datuotos: *Rome apud S. Petrum V. Idus September. p. n. a. XIV* (Roma, Vatikanas, penktoji diena prieš rugsėjo Idas, mūsų popiežiavimo keturioliktieji metai [1403 metų rugsėjo 9 diena. – *T. N.*]). Tenai tarp kita ko pasakyta: *Per apostolica scripta districte precepiendo mandamus, quatinus pro nostra et apostolice sedes reverentia contra Regem, Civitates, Terras, loca Littwanie et Neophitos supradictos nulla de cetero per vos vel per alios quovis quesito colore iniuriam, molestiam vel offensam realem seu personalem presumatis inferere nec quantum in vobis fuerit ab aliis permittatis inferri, quousque de hac super discordiis ac causis tribulationum, quas*

Neįtikėtina, kad šitai nebūtų padarę Ordinui, esą visiškai nepripažįstančiam popiežiaus daromų priekaištų, jokio įspūdžio, kaip teigia kryžiuočiams šališki istorikai. Verčiau pripažinkime tiesą, kurią, gilinantis į diplomatinius raštus, galima įžvelgti bešališka akimi. Didysis magistras pats iš tikrųjų suprato, kad jo dabartiniai poelgiai skiriasi nuo ankstesniųjų, kai santūriai elgėsi su kaimynais, pamatė, koks siautulys, gobšumas, pasipūtimas apėmė Ordino vyresniuosius, kurie net jo potvarkius pakeičia ir savo patarimais Ordiną veda ne tuo keliu, kuriam jis pašauktas. Todėl sušaukė Ordino kapitulą ir aukštąją krašto dvasininkiją pasitarti. Aptarus reikalus, nesugalvota nieko kito, kaip imtis įprastų teisinių išsisukinėjimų: minėtai Apaštališkajai bulei buvo surašyta tokio turinio apeliacija: „Ordinas visada ir visur buvo griežtai paklusnus Apaštališkajam sostui. Ši bulė buvo išleista po Ordino prokuratoriaus, gyvenusio Romoje – Jono fon Feldės* – mirties, taigi tuo metu, kai niekas negalėjo duoti paaiškinimų Ordiną liečiančiais reikalais. Ji yra, pamynus visą teisybę, išprovokuota, Šventasis Tėvas visai nežinojo Ordino santykių su Lietuva."[53] Toliau iškalbin-

humani generis hostis inter illos et vos suis nepharia suggestione ac more iam tandum seruisse dinoscitur, duxerimus sine debito declarandum (Apaštališkuoju raštu griežtai nurodydami liepiame, kad iš pagarbos mums ir Apaštališkajam sostui prieš Karalių, miestus, žemes, Lietuvos vietoves ir minėtų vietų naujakrikštus nesiimtumėte nei jūs, nei kiti kokiu nors pretekstu daryti skriaudų ar asmeninių bei daiktinių nuostolių, ir neleistumėte, kiek tai nuo jūsų priklausys, kad kenktų kiti – iki tol, kol apie tai, kas aukščiau išdėstyta, nuspręsime paskelbti be nuodėmės, dėl tų nesantaikos priežasčių ir vargų, kuriuos žmonių giminės priešas tarp jų ir jūsų savo piktadariška įtaiga ir įpročiu jau seniai, atrodo, yra pasėjęs).

[53] Iš šios apeliacijos verta pacituoti šiuos didžiojo magistro žodžius: *Propono et dico, quod dictum Rescriptum sit per veritatis suppresionem impetratum* (Tvirtinu ir sakau, kad minėtas įsakymas gali būti įvykdytas tik pamynus teisingumą). O toliau: *non puto verisimile, quod dominus noster apostolicus, non habitu clara informatione Ordinis mei nec vocata parte, presertim cum et tempore dato defunctus fuerit Ordinis mei procurator generalis, velut ad simplicia partis solius verba tam maturam universalis Ecclesie providenciam et hactenus misericorditer adictum in lubricum exponere emulisque crucis Christi Ordinem meum et me cristifidelesque vicinos in ambiguum tradere et in incertum* (Nelaikau teisingu, nes mūsų Apaštališkasis Viešpats, neturėdamas išsamaus mano Ordino paaiškinimo, nei pakvietęs dalyvauti, juolab kad tuo metu mirė mano Ordino generalinis prokuratorius, tik pagal vienintelės pusės tarsi

gai išvardijami visi didieji istoriniai Ordino darbai, pradedant imperatoriaus Karolio IV laikais ir išgvildenami Jogailos bei Vytauto nusižengimai krikščionių tikėjimui ir Ordinui. Trumpai sakant, duodamas padidintas ir iškreiptas vaizdas, kurio bruožus esame nurodę ankstesniuose Ordino skunduose. Ordinas net nesiliauja apgailestauti, kad Šventasis Tėvas, kaip matyti iš jo bulės, nieko apie tai nežinojęs, būtent apie tai, kad Ordinas kasdien gyvena ties savo pražūties ir visos krikščionybės pražūties bedugne. O taikos su karaliumi ir Lietuva neįmanoma laikytis, nes didysis magistras jaučiasi esąs įpareigotas ginti ir globoti savo kraštą, savo Ordiną, savo Bažnyčią, miestus ir valdinius. Todėl siunčia paaiškinimą dėl popiežiaus įsakymo turinio Apaštališkajam sostui ir popiežiui, geriau informuotam.

1496

1403 m. Paliaubos. Kad ir kaip šis pasiaiškinimas buvo drąsus ir persunktas teisinių vingrybių, vis dėlto neužtemdė to įspūdžio, kurį bulė buvo padariusi Ordino patarėjams ir didžiajam magistrui. Kaip matyti, buvo labai apgailestaujama, kad naujasis prokuratorius pražiopsojo popiežiaus kanceliarijoje ir neužpylė aukso smiltimis raidžių, surašytų pergamente, savo svoriu būtų taip prislėgusios jį prie sekretoriaus stalo, kad sunkiai nuo jo būtų nuėjęs. Atsisakyta veržtis net į susirašinėjimo karą su karaliumi ir Vytautu, imta elgtis santūriau, juo labiau kad pradėjus šalčiau mąstyti, buvo pastebėta, jog išlaidos apeliacijai paremti būtų buvusios gana reikšmingos. Viešoji nuomonė taip pat rėmė karalių. Dėl šių ir panašių priežasčių, kai karalius liepė mandagiai pranešti didžiajam magistrui, kad skiria įgaliotinių konferencijos tarpusavio reikalavimams aptarti Vilniuje datą, siekiant

nuoširdžius žodžius tokią pirmalaikę visuotinės Bažnyčios globą iki šiol gailestingai primeta abejotinu nurodymu, o šalininkams mano Kristaus kryžiaus Ordiną ir mane, taip pat tikinčiuosius pasauliečius kaimynus pateikia dviprasmiškai ir abejotinai). Cf. Ibidem.

paspartinti bendrą sutarimą ir sudaryti taiką, Ordinas tuoj pat savo atstovus pasiuntė. Šis suvažiavimas įvyko prieš 1404 metų šv. Velykas, arba baigiantis paliaubų terminui, nustatytam Dubysos saloje. Švitrigaila taip pat atvyko į Vilnių. Tai buvo ženklas, kad Ordinas jo jau atsisakė, paliepęs maldauti brolių atleidimo. Kryžiuočių pasiuntiniai Ulrichas Jungingenas, Balgos komtūras, ir Henrikas Švelbornas, Mėvės komtūras*, nuolankiai užtarė jį karaliui. Į tai buvo atsižvelgta. Besąlygiškos paliaubos pratęstos iki kitų metų Sekminių, sutarus, kad per tą laiką įvyks generalinis suvažiavimas, kuriame visokiems tarpusavio kivirčams, nesusipratimams bei reikalavimams bus padarytas galas ir karas baigsis visiems laikams[54].

[54] *Lindenblatt.* – S. 162–163; *Voigt.* – Bd. VI. – S. 253–254.

* * *

II skyrius

TAIKOS SU KRYŽIUOČIAIS METAI

.....

1497

1403 m. Rusios reikalai. Rytinėje valstybės dalyje ne mažiau sunku buvo palaikyti taiką, nes tenai pasienyje buvo įvairių kunigaikštysčių, valdomų tarpusavy nesutariančių valdovų arba slegiamų totorių jungo. Viazmos kunigaikštis Jonas, Sviatoslavo sūnus, ėmėsi kažkokių veiksmų, galinčių sukelti neramumus, todėl jie patraukė Lietuvos valdovo dėmesį. Išlydėjo jis su kariuomene Simoną Lengvenį, kuris ginklo grėsme, be kraujo praliejimo, sugebėjo užimti Viazmą, paėmė į nelaisvę kunigaikštį Joną ir kitą kažkokį kunigaikštį, Aleksandrą, Mykolo sūnų, ir abu pasiuntė į Lietuvą[55]. Kronikose nerandame žinių, kokios buvo šio karo priežastys, tačiau matyti, kad Viazmos Kunigaikštystė buvo Lietuvos vasale, nes Maskvą valdantis didysis kunigaikštis nesikišo į tuos reikalus. Tikra yra tai, kad kunigaikščio Jono nepaklusnumas privedė prie šio jam nemalonaus įvykio.

[55] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 221–222. Klaidingi Smolenską vietoj Viazmos nurodo Karamzinas (cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 158. – Nota 191), nes Jonas, Sviatoslavo sūnus, Smolenskietis tuo metu valdė Viazmą kartu su Aleksandru, Mykolo sūnumi.

1498

1404 m. Apsiaučiamas Smolenskas. Prie šių maištų turėjo būti prisidėjęs ir Jurgis, Smolensko kunigaikštis, nes, aprimus reikalams Viazmoje, didysis kunigaikštis, kartu su Švitrigaila ir daugeliu kitų kunigaikščių pasirodė su kariuomene prie Smolensko vartų. Tai atsitiko žiemą, pradedančią 1404 metus. Miestas atkakliai gynėsi. Kunigaikštis Jurgis, būgštaudamas, kad neištiktų Jono iš Viazmos likimas, neatsisakė jokių gynybos priemonių. Ir šiaip stiprią pagal aną metą tvirtovę, sumaniai ginamą, žiemos metu buvo dar sunkiau paimti. Praslinko septynios savaitės, o Smolenskas nebuvo paimtas, nelaimių nuo apgulėjų kariuomenės patyrė tik aplinkiniai kaimai.

1499

1404 m. Taikos sutartis su kryžiuočiais. Reikalai su kryžiuočiais krypo link artimo susitaikymo, Švitrigaila stengėsi, kad būtų susitarta dėl ginčijamos Dobrynės žemės, kuri karaliui labai rūpėjo, tikriausiai Lenkijos senatoriai to siekė. Buvo susitarta sudaryti trečiųjų teismą iš žinomų ir neabejotino teisingumo žmonių, kuriuos išrinktų abi pusės po lygiai, su sąlyga, kad jeigu jie negalėtų rasti išeities arba jeigu nesutaptų nuomonės, tada visas ginčas bus perduotas galutiniam sprendimui Romos valstybės Seimo nariams. Tokį nutarimą karalius ir didysis magistras savo antspaudais patvirtino. Didysis kunigaikštis Vytautas savo ruožtu prižadėjo nesispyrioti dėl Žemaitijos, visuose reikaluose artėdamas prie draugiško susitarimo, kad būtų galima krikščioniškoms valstybėms ir tautoms priartinti tvirtą taiką. Didysis magistras buvo taip patenkintas šituo pradiniu susitarimu, kad apdovanojo abu monarchus: karaliui atsiuntė dvylika puikiausių sakalų, parengtų medžioklei, o didžiajam kunigaikščiui itališko vyno siuntą paliepė vandens keliu nugabenti. Apie gegužės vidurį didysis magistras, lydimas vyskupų Arnoldo iš Kulmo

ir Jono iš Pamario*, taip pat žymiausių Ordino pareigūnų, per Torunę atvyko į Racionžą, kur rado karalių ir didįjį kunigaikštį. Pirmiausia kryžiuočiai turėjo sutikti dėl Dobrynės žemės, atsisakant teismų ir tolesnių žygių, tiesiog tokiomis sąlygomis. Ordinas negrąžinamai užleidžia Dobrynės žemę ir Zlotoryjos pilį Lenkijos Karūnai, o karalius įsipareigoja per metus laiko nuo šios sutarties datos sumokėti užstatą – penkiasdešimt tūkstančių auksinų, o už pilį – du tūkstančius keturis šimtus kapų Prahos grašių ir kartu užstoti Ordiną prieš visokius tikruosius ir tariamus tų vietovių paveldėtojus. Galiausiai, gavęs nurodytą pinigų sumą, Ordinas tuoj pat atiduos Lenkijos Karūnai minėtą žemę ir pilį. Siekdamas įtvirtinti susitarimą ir ateityje išvengti visokių nesusipratimų tarp Vokiečių ordino ir Lenkijos Karalystės, karalius patvirtina ir atnaujina taikos sutartį, sudarytą su karaliumi, šventos atminties Kazimieru, 1343 metais[56]. Po šių susitarimų pereita prie Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę liečiančių reikalų. Karalius ir didysis magistras patvirtino ir aprobavo taikos sutartį, Vytauto ir Ordino sudarytą 1398 metais Salyno saloje, visus jos punktus ir šalių apribojimus[57]. Šį naują taikos patvirtinimą didysis magistras laikė tvirtu ir niekada Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atžvilgiu nelaužytinu, dėl ko parengė atskirą sutartį[58]. Didysis kunigaikštis Vytautas savo ruožtu pasižadėjo ištikimai ir nekaitaliodamas laikytis visų sąlygų, karaliaus, didžiojo magistro ir jo paties nustatytų ir suderintų šioje

[56] Sutartis datuota: *in Raczancz feria sexta proxima ante diem festi s. et indiduc Trinitat. 1404* (Račionžas, penktadienis prieš Švč. Trejybės dieną, 1404 metai). Cf. *Dogiel.* Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. – Vol. IV. – No. 71. – P. 78**. Ratifikavimą cf. Ibidem. – No. 71. – P. 78. 1419 metų nuorašas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LXII. – No. 12. Taip pat cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 508–510.

[57] Ratifikavimo data toji pati, kaip ir ankstesnioji. Tai patvirtina Karaliaučiaus slaptajame archyve saugomas nuorašas. Cf. Spec. LV. – No. 12. Savo ruožtu didžiojo magistro ratifikavimą skelbia Dogelis. Cf. *Dogiel.* – Loc. cit. – No. 73. – P. 79. Taip pat cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 511.

[58] Originalas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LIII. – No. 6. Datuota: *am Donnerstage vor heil. Dreifaltigk. 1404* (Ketvirtadienis prieš Švč. Trejybės šventę, 1404 metai). Su visos didžiojo magistro palydos paliudijimu.

sutartyje, o svarbiausia, visomis išgalėmis stengtis, kad per metus ar anksčiau Žemaičių žemė vėl būtų grąžinta Ordinui, kad per kurį laiką žemaičiai įkaitus atsiųstų ir ištikimybę pareikštų. Jeigu to negalės pasiekti, visiems savo valdiniams Lietuvoje ir Rusioje visai uždraus su Žemaitija prekiauti ir santykiauti, neleis įvežti druskos, grūdų ir kitų būtinų dalykų, taip pat ir žemaičiams uždraus visokius ryšius su savo valdiniais, kol anie paklus Ordinui. Tačiau žemaičiams palenkti nenaudos ginklo, jeigu didysis magistras to aiškiai nereikalaus. O jeigu per metus laiko nebus pasiekta klusnumo, didysis kunigaikštis turės padėti didžiajam magistrui įveikti užsispyrėlius visa jėga ir kiekvienu pareikalavimu. O jeigu to nepadarys, bus visokeriopai raginamas, verčiamas ir spaudžiamas, o jeigu dėl šito iškiltų karas, vis viena amžina taika tarp Lenkijos ir Ordino nebus pažeidžiama[59]. Be to, 1398 metų taikos sutartį didysis kunigaikštis vėl aprobavo ir patvirtino, dar pažadėdamas šio ratifikavimo proga grąžinti visus iš Ordino atimtus kraštus[60]. Toliau Lenkijos karalius atskiru aktu laidavo Ordinui Žemaitijos grąžinimą, surašė, kaip anie žmonės, jeigu priešinsis, bus pajungti Ordinui, draudžiant vežti jiems visokius reikmenis ir suturint prekybą, arba jeigu reikės – ginklu, aktyviai veikiant didžiajam kunigaikščiui. Be to, turi duoti įkaitų ir pareikšti klusnumą. Be šio sprendimo, karalius pasižada: jeigu didysis kunigaikštis nesuteiks Ordinui šitokios pagalbos, jis savo įsakymais turės priversti, o jeigu ir tada nenorėtų klausyti, Ordinas galės, padedamas karaliaus, priversti visiškai ištesėti pažadus, tačiau taip, kad šitai nepažeistų karalystės sienų ir taikos. Kai tik žemaičiai duos įkaitus ir pažadės

[59] Sutarties originalas datuotas: *Auf. einem Werder in der Waicksel beim hause Raczancz Donnerst. in. d. Oktave zu Pfingst. 1404.* (Vyslos sala, prie Racionžo pilies, Sekminių oktavos ketvirtadienis, 1404 metai). Saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LVI. – No. 3.

[60] Ratifikavimas datuotas: *Super fluvium Wisla in insula prope castrum Raczans feria quinta octavarum Pentecostes an. 1404* (Upės Vyslos sala ties Racionžo tvirtove, Sekminių oktavos ketvirtadienis, 1404 metai). 1419 metų nuorašas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LXII. – No. 10.

klusnumą, Ordinas sustabdys visus nedraugiškus žingsnius[61]. Didysis magistras pažadėjo karaliui nuo šiol pabėgusių karaliaus brolių, artimų kunigaikščių ar kokių kitų aukšto luomo žmonių, avantiūriškai besibastančių ir nepatenkintų, nepriimti į savo žemes ir neduoti jiems prieglobsčio[62]. Didysis kunigaikštis taip pat pažadėjo jokio žemaičio savo šalyje neįkurdinti, pirma negavęs didžiojo magistro arba tam įgaliojimą turinčio pareigūno leidimo. O jeigu emigrantų susidarytų du šimtai penkiasdešimt ir susitikus su didžiuoju magistru dėl jų gražiuoju susitarti nepavyktų, tada turėtų atsiduoti imperatoriaus teismui[63]. Per šias derybas reikalai buvo tvarkomi greitai ir labai lengvai. Tačiau kilo ginčas dėl karaliaus titulo *Dominus Pomeraniae*, kurį Dlugošas prisimena, o ponas Voigtas įrodo naujais savo teiginiais[64]. Tame pat suvažiavime Vytautas nauju aktu patvirtino ankstesnius savo įsipareigojimus karaliui ir karalystei, patikindamas ištikimybę ir pagalbą kiekvienu pareikalavimu[65]. Baigus diplomatinį darbą Vyslos saloje prie Racionžo, karalius nuvyko į Torunę, kur tris dienas buvo ištaigingai vaišinamas, riterių ir medžioklės pramogas maloniai surengė kryžiuočiai[66].

---

[61] Akto originalas datuotas: *In insula flumine Wysla prope castrum Raczans feria sexta infra Octavas Penthecostes an. 1404* (Upės Vyslos sala ties Racionžo tvirtove, Sekminių oktavos penktadienis, 1404 metai). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LXIII. – No. 13. Taip pat ten pat žiūrėti 1419 metų transumptą. Cf. Spec. LXII. – No. 13. Spausdinta Kotzebue veikale. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 297. Dar atskira tos pačios datos sutartis Karaliaučiaus slaptajame archyve (cf. Spec. LIII. – No. 14) paaiškina tuos karaliaus pasižadėjimus, duotus Ordinui, ratifikuojant sutartį su Vytautu ir taikos sutartį su karaliumi Kazimieru, kuriuos turi galutinai parengti ir pateikti karaliaus kanceliarijai.

[62] To aktą cf. *Dogiel.* – Vol. IV.– P. 81.

[63] Sutartis datuota: *Raczans Freitag in der Oktave Penthecostes 1404* (Vyslos sala prie Racionžo pilies, Sekminių oktavos ketvirtadienis, 1404 metai). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Foliantas „D". – P. 116. Ten pat saugomos ir kitos Vytauto sutartys. Cf. Ibidem. – P. 111–114.

[64] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 270.

[65] *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 432. – MS. – Fol. 37 *verso* (sub anno 1404).

[66] *Voigt.* – Loc. cit.

1500

1404 m. Atiduodama Žemaitija. Grįžęs iš Lenkijos į Vilnių, didysis kunigaikštis pasiuntė į Žemaitiją aukšto rango pareigūnus Sungailą ir Manvydą*, kad šį kraštą jo vardu atiduotų kryžiuočiams. Iš anų pusės dalyvavo Ragnitos konvento komtūras. Manvydas, Lietuvos etmonas, kiek įmanydamas stengėsi palenkti vietinius gyventojus, kad jie gražiuoju pasiduotų vokiečiams. Tačiau reikalai judėjo sunkiai, daug kur buvo atvirai priešinamasi valdžios valiai. Kaip nemaloniai kryžiuočiai buvo sutinkami, įtikina didžiojo magistro kreipimasis į Vytautą, kad jis neatšauktų iš Žemaitijos Manvydo ir įsakytų nutraukti visus santykius su Lietuva[67]. Tuo tarpu etmonas ir komtūras atvirai kariavo su žemaičiais, už nelaimingų laisvo krašto žmonių laisvę liejosi kraujas. Galiausiai nugalėti žemaičiai sutiko sudaryti paliaubas iki rugpjūčio vidurio, jas didysis magistras ratifikavo su sąlyga, kad nuo tol patys neduos pagrindo jokiems kivirčams[68]. Beje, dar buvo elgiamasi labai žmoniškai ir švelniai[69].

1501

1404 m. Paimamas Smolenskas. Didysis kunigaikštis gavo iš Rusios žinią, kad Smolensko kunigaikštis Jurgis, kažkodėl įsibai-

[67] Didžiojo magistro laiškas Vytautui, datuotas: *Marienb. Sonntag vor Barnabäe apost. 1404* (Marienburgas, sekmadienis prieš Šv. Barnabo dieną, 1404 metai). Cf. Registrant. – P. 27. Iš to laiško matyti, kad Vytautas labai geraširdiškai vykdė savo įsipareigojimus.

[68] Didžiojo magistro laiškas Manvydui, datuotas: *Marienb. feria secunda post festum b. Petri et Pauli 1404* (Marienburgas, pirmadienis po Šv. Petro ir Pauliaus šventės, 1404 metai). Cf. Registrant. – P. 79. Manvydas ir komtūras rašė didžiajam magistrui, kad komtūras, kol bus gautas naujas didžiojo magistro nurodymas, paliaubas su žemaičiais sudaręs. Tačiau didysis magistras jiems parašė, kad: *nequaquam nobis consultum videtur, quod pax teneatur cum Samaythensibus isto modo* (Jokiu būdu mums neatrodo, kad taika su žemaičiais taip bus išsaugota). Iš to galima suprasti, kad taika su Lenkijos karaliumi nėra išlaikyta.

[69] Apie tai aukščiau cituotas didžiojo magistro laiškas Vytautui.

minęs ir sunerimęs, tikriausiai dėl to, kad tikisi, jog prieš jį bus atnaujinti veiksmai, išvyko į Maskvą. Tenai, neįstengdamas palenkti Bazilijaus, Demitrijaus sūnaus, remti jo priešinimąsi, net pažadėjęs pasiduoti jo globai su visa savo kunigaikštyste, maldavo bent draugiškai jį užstoti. Tiesa, neturime žinių apie šį tarpininkavimą, tačiau netenka abejoti jį buvus, kadangi didysis kunigaikštis Bazilijus buvo toks taikingas, žmoniškas ir apsišvietęs, kad negalėjo Jurgiui, šio, kronikų patvirtinto, prašymo atsakyti, nors žinojo jį esant nepastovaus charakterio ir permainingų ketinimų. Vytautas jokiomis sąlygomis nenorėjo leistis į jokias derybas su Jurgiu, atvirkščiai, reikalavo, kad žentas jį įkalintų arba jam išduotų, taigi Jurgis Maskvoje užtruko gal ir todėl, kad buvo įkalintas[70]. Jurgio nebuvimas mieste, daugybės šeimų, patyrusių šio kunigaikščio žiaurias žudynes, neapykanta, galiausiai gal slapti santykiai su gyventojais atvedė į tai, kad, prie mūro sienų pasirodžius Lietuvos kariuomenei, Smolenskas taikiai pasidavė birželio 26 dieną. Kunigaikščio Jurgio žmona ir visa šeimyna buvo išvežta į Lietuvą. Jo šalininkai išguiti iš šalies, kiti nubausti, miestą ir kunigaikštystę valdyti pavesta lenkams. Imta gerinti vidaus tvarką, gyventojai gavo privilegijų ir laisvių, būdingų civilizuotoms valstybėms. Taip ši Vidurio Rusios priešakinė dalis ilgiems laikams tapo Lietuvos provincija[71].

1502

1404 m. Suvažiavimas Kaune. Grįžęs iš Smolensko, kur didysis kunigaikštis ilgokai užtruko organizuodamas šią naują savo valstybės provinciją, sumanė pakviesti didįjį magistrą Kaunan į suvažiavimą, kuris rugpjūčio vidury ir įvyko. Kryžiuočiai buvo priimami labai maloniai ir iškilmingai. Šio susibūrimo tikslas, kaip nurodo savo sutartyje pats Vytautas, numatyti krikščionių tikėjimo platinimo galimybes ir patvirtinti anksčiau sudarytas

[70] Archangelsko kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 192.

[71] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 222–223; *Karamzin.* – T. V. – S. 160.

sutartis, ypač užtikrinančias taiką, įsipareigoti vieni kitiems padėti kariuomene ir patarimais prieš visus vienos ar kitos pusės priešus, išskyrus Lenkijos karalių, Bažnyčią ir Romos valstybę[72]. Be to, siekiant ateityje išvengti nesusipratimų dėl išeivių iš gretimų kraštų, abi šalys tvirtai nutarė: per dešimtį metų niekas, kokio luomo bebūtų, gretimos valstybės ribose nebus priimtas nei apgyvendintas be aiškaus leidimo to krašto valdžios, iš kurio pasitraukė. Praėjus šiam laikui, laisvieji žmonės, kaip visi krikščionys, galės laisvai keisti gyvenamąją vietą savo nuožiūra[73]. Didysis magistras dar patikino, kad jeigu didysis kunigaikštis Vytautas mirtų pirmiau nei jo žmona Ona, Ordinas įsipareigoja rūpintis, kad našlė gautų visą jai priklausančią dalį, ir ginti nuo uzurpatorių bei skriaudėjų[74]. Vytautas atskiru raštu dar leido Lietuvai priklausančiame Nevėžio krante, t. y. kairiajame, statyti malūnus ir kitas vandens mašinas, kur tik patinka[75]. Svarbiausia buvo šios veiklos rezultatas, nes taip rengtasi priversti žemaičius priimti kryžiuočių jungą. Kai didysis kunigaikštis savo ir Lenkijos Karalystės politiniais sumetimais nusprendė šią savo gimtojo krašto dalį nuoširdžiai paaukoti gobšiems grobikams kryžiuočiams, stebuklinga žmonių meile savo kunigaikščiui galima pavadinti vieną to suvažiavimo įvykį. Žymiausieji Žemaitijos vyrai, didžiojo kunigaikščio pašaukti, atvyko į Kauną ir laisvu noru pareiškė ištikimybę didžiajam magistrui bei jo Ordinui, su nelaisve ir baisiausia jų vaizduotėje lemtimi sutiko įsakyti valdovo, kurio

[72] Vytauto rašto originalas datuotas: *Kauen am Sonntage nach u. l. Frauen Himmelfärtstag a 1404* (Kaunas, sekmadienis po Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų dienos, 1404 metai). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LIII. – No. 5. Didžiojo magistro raštas datuotas: *Auf dem Werder Ritterswerder genaut in des Memel. Mont. nach u. l. Frauentage Assumption 1404* (Nemuno sala, vadinta Ritersverderiu, pirmadienis po Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų dienos, 1404 metai). Cf. Ibidem. – No. 9.

[73] Vytauto rašto originalo data kaip ir ankstesniojo. Cf. Ibidem. – No. 76. Didžiojo magistro – ta pati. Cf. Ibidem. – No. 7.

[74] Rašto originalo, rašyto Ritersverderyje, data kaip ir ankstesniojo. Cf. Ibidem. – No. 11.

[75] Rašto originalo data kaip ir ankstesniojo. Visų raštų nuorašai yra Rygoje. Cf. *Napiersky*. – Nr. 570–575.

neribotą valdžią sau ne taip seniai buvo pripažinę. Geras senasis Konradas labai apsidžiaugė, kad šitaip tvirtai gaus gražią derlingąją Žemaitiją. Tikriausiai taip ir būtų atsitikę, jeigu Konrado ir Vytauto nurodymų vykdytojai, įvesdami naują vidaus tvarką, būtų mokėję elgtis taip žmoniškai, kaip jiems buvo įsakyta. Didysis magistras net norėjo palikti laikui dildyti seną neapykantą Ordinui ir ketino įsigalėti Žemaitijoje žingsnelis po žingsnelio, remiantis naujomis nuostatomis. Tačiau po kelių mėnesių mėginimų nekantrūs viršininkai griebėsi ryžtingų priemonių, kurias vykdyti didysis magistras pasitelkė savo sąjungininką. Šitaip iki 1404 metų pabaigos žemaičiai buvo priversti vienur laisvu noru, kitur prievarta atsisakyti visko, kas sena*, ir pripažinti naują valdžią[76]. Nereikia pamiršti ir užuominos apie prakeikimą, kurį popiežius paskelbė karaliui ir jo padėjėjams už Prūsų puolimą. Jis buvo atšauktas tik sudarius santarvę, apie kurią dabar kalbėjome, faktas iš kryžiuočių intrigų suregztas[77].

1503

Švitrigaila. *Grįžęs iš Prūsijos Švitrigaila dar kurį laiką valdė Podolę, tačiau neilgai, nes netrukus jo broliai Jogaila ir Vytautas, nors ir paliko jam dar ir Voluinę, perkėlė jį į Severų žemę, duodami Starodubo ir Briansko kunigaikštystes. Taigi Podolę karalius prijungė prie Lenkijos Karūnos, teisiškai nustatydamas, kad šis kraštas nuo šiol bus Lenkijos provincija, t. y. vaivadija*[78]. Bet kadangi

[76] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 272–274.

[77] Popiežiaus Martyno V bulėje skaitome: *...in qua absolvit Vladislaum Regem et omnes adjutores ejus ac subditos ab excommunicatione propter bellum Prussicum incursa D. Romae anno Sexto* (...kurioje atleidžia karalių Vladislovą ir visus jo pagalbininkus bei patikėtinius nuo gresiančios ekskomunikos dėl Prūsijos karo. Pasirašyta Romoje šeštaisiais metais). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 512.

[78] *Turime dokumentinį įrodymą, kad dar 1405 metais Švitrigaila valdė Podolės Kamenecą. Cf. Subrovičių kaimo dovanojimas Kameneco vienuoliams dominikonams: Actum et datum in Kamenecz, feria quarta... sub anno Nativitatis Domini, Millesimo quadrigentesimo quinto ([Dokumentas] sudarytas ir pasirašytas Kamenece trečiadienį... po*

Švitrigailos valdą Podolėje sudarė daugiausia žemės, nuo seno priklausiusios Lietuvai, lietuviai jautėsi nuskriausti. Norėdamas šį reikalą sutvarkyti gražiuoju, karalius užleido Podolę valdyti Vytautui su sąlyga, kad po jo mirties grįš Lenkijos Karalystei. Karalius padengė kryžiuočiams išlaidas, padarytas Švitrigailai Prūsijoje išlaikyti, vien skatinamas garbės jausmo, kad išvaduotų brolį iš skolų, nors ir akibrokštu padarytų. Nėra žinoma, kokia tai buvo suma, tačiau istorikų tyrinėjimai rodo ją turėjus būti nemažą[79]. Matėme šį kunigaikštį Vytauto draugijoje per paskutinę Smolensko apsiaustį, veikiai jį pamatysime vėl maištaujantį.

1504

1404 m. Turovo vyskupas skleidžia krikščionybę. Didžiojo kunigaikščio rūpinimasis jam pavaldžių žmonių gerove nebuvo nevaisingas, nes žinodamas, kad švietimas yra krikščionių tikėjimo įtvirtinimo pamatas, kvietėsi visus dvasinius mokytojus, net labai nesigilindamas į tikėjimo išpažinimo skirtingumus. Yra žinomas istorijos faktas, kad Antanas, Turovo vyskupas, vertė Lietuvoje žmones į krikščionybę ir krikštijo pagal Rytų tikėjimo išpažinimą, žinant ir leidžiant didžiajam kunigaikščiui[80]. Tačiau šis vyskupas vėliau turėjo kažkuo nusikalsti ir labai užrūstinti

---

šv. Kalėdų tūkstantis keturi šimtai penktaisiais Viešpaties metais). Spausdinta knygoje: Źródła do dziejów polskich. – T. 1. – S. 155–[156]. Tačiau kitais metais jau pats Jogaila valdo Podolę. Cf. Sokolo kaimo dovanojimas Tomui iš Komornikų: Actum in Kalisz feria quarta festa Pascae, Anno Domini Millesimo quadrigentesimo sexto (Datuota: Kališas, trečiadienis po šv. Velykų [balandžio 20 diena. – T. N.], tūkstantis keturi šimtai šeštieji Viešpaties metai. Cf. Ibidem. – P. 157–[158]. Apie tai, kad Podolė buvo užimta Lenkijos Karūnos naudai, nurodo ir Kojalavičius. Cf. D. 2. – P. 71–72. Kad Švitrigaila valdė Voluinę, turime įrodymą dokumente, kuriuo malūnininkui Simonui Vladimire dovanojamas malūnas. Datuota: Luckas, 1408 metai (mėnuo ir diena nenurodyti). Indiktas 5. Cf. Karalystės Metrika. Surašymų knyga. – Nr. 6. – L. 372. Nuorašas mano rinkinyje. Cf. Kn. I. – Nr. 260. – L. 409 verso.*

[79] Hiärnas (§168) sako: *bezalte (der Kenig) dem Orden Herren eine stätliche summa Geldes* ([Karalius] sumokėjo Ordino ponams stambią pinigų sumą).

[80] *Kotzebue*. Swidrigail. – S. 51.

Vytautą, nes, jam pasiūlius, visos Rusios metropolitas Kiprijonas pašalino jį iš vyskupo pareigų, jis neteko baltos mitros, bažnyčios namų ir buvo uždarytas į Šv. Simono vienuolyną netoli Maskvos. Reikia manyti, kad šitaip atsitiko dėl prasitarimų prieš popiežių, nes ir Sebastijoną, Lucko vyskupą (dar 1401 metais), Maskvoje vykusiame bažnytiniame susirinkime, irgi didžiajam kunigaikščiui pasiūlius, metropolitas Kiprijonas pašalino iš vyskupų už panašų nusikaltimą[81]. Bet Jeronimas iš Prahos, vadinamas Faulfišu*, užsimaskavęs husitas, važiuodamas per Lietuvą, galėjo viešai skelbti savo mokslą. Net vyskupai ir didysis kunigaikštis klausėsi jo tikėjimo tiesų aiškinimo. O iš šio teologo pasakojimų matome, kad tuo metu Lietuvoje buvo uoliai platinama krikščionybė[82].

1505

1405 m. Žemaičiai maištauja. Tačiau žemaičiams vis kaupėsi priešiškumas kryžiuočiams, nes visą laiką juos baugino baisus likimas gretimų kraštų, į tokią apverktiną būklę Ordino įstumtų Prūsijos, Kuršo, Žiemgalos, Livonijos, kur buvo sulyginti visi vietinių gyventojų luomai ir pažeminti iki vargingiausios baudžiavinės priklausomybės. Smarkiai susirūpinusi dėl savo privilegijų, gausi žemaičių bajorija labai niršo. Todėl dažnai Ordino pareigūnai, elgdamiesi griežtai ir beatodairiškai, patirdavo kerštо ranką, dažniausiai nematomą, – buvo žudomi, nuodijami, skandinami. Dar 1404 metų pabaigoje didysis magistras pamatė, kad neprivers Žemaitijos nusižeminti, nenaudodamas kariuomenės, todėl daug vilčių ėmė dėti į didžiojo kunigaikščio talkinimą[83]. Tačiau galutinį sprendimą paspartino tragiškas įvykis. Pasakojama, kad vienas vyriausiųjų kryžiuočių valdytojų, Žemaitijos provincijos komtūras Martynas Helfenbachas ar kokiu kitu vardu vadinamas, labai

[81] *Karamzin.* – T. V. – S. 201.

[82] Cf. šio veikalo T. I. – P. 397–399**.

[83] Voigtas (cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 274–275) pateikia to įrodymų iš didžiojo magistro laiško Vytautui, datuoto: *Elbing Mont. vor Circumcision. dom. 1405* (Elbingas, pirmadienis prieš Viešpaties Apipjaustymo šventę, 1405 metai). Cf. Registrant. – P. 86.

griežtai elgėsi su žmonėmis, nepaisydamas luomo nei kilmės, ir kai pajusdavo kokį niurnėjimą, liepdavo įtariamus bajorus bausti mirtimi be teismo ir kokių nors aiškinimųsi. Ši neteisybė išjudino protus ir sudarė visuotinio sukilimo grėsmę. Kad to išvengtų, jis pakvietė žymiausius vietos žmones į Frydbergo pilį ir ten stengėsi įtikinti, kad neseniai įvykdytą jų žemiečiams mirties bausmę paskyręs teismas, ir paskyręs teisingai. Kadangi vietinės kalbos nemokėjo, aiškino per vertėją, o šis suktas žmogus visai ką kita žemaičiams dėstė: romų komtūro argumentavimą pakeitė grasinimais, kalėjimu ir mirtimi, vartodamas neįmanomiausius posakius. Tada žemaičiai, įrodę, kad nubaustieji buvo nekalti, ėmė prašyti nubausti mirtimi anuos skundikus už nepagrįstas apkalbas. Vertėjas atsakė, ar nuo savęs pridėdamas, ar tikrai pagal komtūrą, gal supykusį dėl nepaprasto drąsumo, šio vokiečių kalbos tarpininko sąmoningai išpūsto: „Neliesiu krikščionių kraujo, – pasakė jis, – kad įtikčiau nekrikštų šunaujai". Po šių posakių žemaičiai pradėjo balsu niurnėti. Komtūras paliepė juos įkalinti. Tačiau kalėjimo sargas, pakrikštytas žemaitis, naktį atidarė jiems duris, davė ginklų ir parodė, kur miega jų persekiotojas. Jie nužudė jį, visus vokiečius surišo, užėmė tvirtovę. Paskui net kitą – Tobišaino (*Tobischain*)[84] pilį paėmė, ar irgi klasta, ar netikėtai užpuolę, tada maištas nuvilnijo per visą kraštą[85].

1506

1405 m. Tramdoma Žemaitija. Šios aplinkybės reikalavo ginklu priverst paklusti. Pakviestas talkinti didysis kunigaikštis

[84] Geriau būtų sakyti *Dubischain*, t. y. Dubysos Ąžuolynas, tikriausiai buvęs prie Dubysos. Pasak Długošo, stovėjo toje vietoje, kur buvo Bisenės* tvirtovė, Dubysos ir Nemuno santakoje. Cf. *Długossius*. – Vol. I. – Lib. X. – P. 184.

[85] Kadangi šio nelaimingojo komtūro vardo nerasta Karaliaučiaus archyvo dokumentuose, kai kas šiuo reikalu abejoja, o ypač todėl, kad šitai aprašė Grunau**. Tačiau Kotzebue ir kiti ne tokie šališki istorikai neabejoja istoriškumu, netgi Strijkovskis (p. 485), nors Grunau neskaitė, tai patvirtina, nes žino, kad žemaičiai naktį galabijo kryžiuočius. Cf. *Kotzebue*. – Bd. III. – S. 20–21.

neatsisakė padėti. Ordino maršalas Ulrichas Jungingenas stojo vadovauti ginkluotiems žmonėms, kariuomenė susitelkė Karaliaučiuje. Vokiečiai per Ragnitą įžygiavo į maištininkų kraštą, o didžiojo kunigaikščio kariuomenė tuo pat metu persikėlė per Nevėžį ir iškart užėmė Raseinių, Viduklės ir Ariogalos pavietus, sukilusius pirmiausia. Net negalėjo gintis, nusilenkė, prižadėjo duoti įkaitų. Kažkaip tokiu nusižeminimu ir buvo pasitenkinta. Ordinas atsiuntė naujus valdytojus, apgyvendino labiau įtvirtintas vietas ir ramybė, pažiūrėti labiausiai pageidaujama, vėl sugrįžo. Tai sužinojęs, maršalas tuoj pat išvedė kariuomenę iš badaujančio krašto. Bet kai tik šitaip buvo padaryta, nepriklausomybės aidai nuskambėjo kituose pavietuose: radosi maištauti kurstančių gaujų, kurios net ramius gyventojus, taip pat paniekintus pavietus vertė nusimesti jungą. Per šią veiklą brangiai kainavusios ekspedicijos vaisiai greitu laiku buvo sunaikinti.

1507

1405 m. Diplomatija. Didysis kunigaikštis tuo metu pasinaudojo galimybe išmėginti kryžiuočių, ar greičiau jų viršininko, nuoširdumą. Jurgis, Smolensko kunigaikštis, nesijausdamas saugus Maskvoje, atvyko su sūnumi Teodoru į Naugardą, stojo prieš tautos susirinkimą kaip nuskriaustas kunigaikštis, ieškantis kilniųjų respublikonų globos. Tauta jo neatstūmė, priėmė kunigaikštį nuosaikiai, deramai aprūpino, paskirdama pajamas iš kelių miestų. Ne tik naugardiečiai, bet ir pskoviečiai norėjo dalyvauti šiame didžiadvasiškame reikale. Pasipūtęs ir lengvabūdis kunigaikštis jau puoselėjo viltį ginklu susiremti su savo persekiotoju, verbavo žmones pietinėje Rusioje, nuvyko pas kryžiuočius. Tačiau Livonijos magistras nedrįso leistis į santykius su juo ir patarė rašyti didžiajam magistrui, kuris atsakė, jog Ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės santykiai tokie, kad kas yra jos priešas, tas ir Ordino priešas. Galiausiai Jurgio kurstomoji veikla pietinėje Rusioje paskatino didįjį kunigaikštį kreiptis į Livonijos magistrą

ir pareikalauti, kad šis informuotų Naugardo bei Pskovo valdžią apie santykius ir taiką su Ordinu ir įspėtų: kadangi šie miestai, aiškiai proteguojami kunigaikščio Jurgio, neapgalvotai trauko senus draugystės ryšius su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, gali tikėtis Ordino priešiškumo. Magistras į tai atsakė: Ordinas ilgiau nei amžius gyvena taikoje su Rusia, taigi negali jos garbingai nutraukti ar laužyti, todėl tegul didysis kunigaikštis pats žiūri savo naudos, o Ordinas žiūrės savosios[86]. Šis sutarčių neatitinkantis ir gana grubus atsakymas įpykino Vytautą, ir tikriausiai būtų buvę prieita iki didelių nesusipratimų su Ordinu, jeigu didysis magistras nebūtų labai pasistengęs to išvengti. Net pasiuntė į Kauną maršalą su daugeliu Prūsijos ir Livonijos viršininkų, kurie atsiprašė, viską sutvarkė pagal didžiojo kunigaikščio pageidavimą, nusiuntė, kur reikia, atsišaukimus ir susitarė dėl naujo žygio žemaičiams pavergti[87], kadangi iš Kauno pasiųstas ištikimas žemaitis, vardu Kelpšas*[88], palenkti žemaičių ramiai atsiduoti, atvežė atsakymą, kad jie visai neketina atsiduoti nepakeliamai kryžiuočių valdžiai. Todėl, laikantis sutarčių, buvo nutarta surengti karinį žygį į Žemaitiją liepos mėnesio pabaigoje[89].

1508

1405 m. Torunės suvažiavimas. Tuo tarpu buvo baigiami tvarkyti Dobrynės išpirkimo reikalai, ir garbusis Konradas dar sykį

[86] Vytauto laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *An der Jaroslawer Wiese Dienst. Paschalis 1404*, t. y. iš stovyklos Jaroslavio pievoje, šv. Velykų antradienį, 1404 metais. Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XVIII. – No. 133.

[87] Didžiojo magistro laiškai: Vytautui, datuotas: *Marienb. Dienst. nach Inventi-on. Crucis, 1405* (Marienburgas, antradienis po Kryžiaus Atradimo šventės, 1405 metai). Cf. Registrant. – P. 97. Taip pat Livonijos ordino magistrui, datuotas: *Marienb. Sonnabend vor Cantate 1405* (Marienburgas, šeštadienis prieš *Cantate* sekmadienį, 1405 metai) (cf. Ibidem. – P. 98) su įsakymu pasiųsti vyresnybę į Kauną atsiprašyti.

[88] Cf. *Napiersky*. – Nr. 579.

[89] *Voigt*. – Bd. VI. – S. 326.

su pasitenkinimu priėmė karalių pas save Torunėje. Pinigai, penkiasdešimt tūkstančių Vengrijos auksinų ir du tūkstančiai keturi šimtai kapų Čekijos grašių, sumokėti Ordinui, Dobrynės žemę su Zlotoryjos pilimi perėmė Lenkijos Karūna. Toliau siekiant išvengti visokių nesusipratimų, buvo patikslinta Karalystės ir Naujosios Markos siena. Prabangios vaišės ir pramogos, surengtos didžiojo magistro, skaidrino karaliaus svečiavimąsi Torunėje. Tačiau paminėtinas ir liūdnas atsitikimas. Kai karalius su savo dvariškių ir kryžiuočių palyda jojo per miestą, atsitiktinai kažkokia moterėlė karalių apliejo pro viršutinį langą pamazgomis. Šitai vos nesužlugdė visų linksmybių, nes Konradas, labai susijaudinęs, liepė greitai nubausti neatsargią moteriškę, kurią ir nuteisė paskandinti Vysloje. Tačiau karalius pirmasis juokais pavertė šį įvykį ir išprašė kaltės atleidimą. Šaunus tada įvyko riterių turnyras, kuriame lenkų riteris laimėjo nugalėtojo vardą.

1509

1405 m. Pavergiama Žemaitija. Tuo tarpu kryžiuočiai apsiginklavo kaip niekada. Visos provincijos, miestai, komtūrijos turėjo pasiųsti visus vyrus, galinčius valdyti ginklą, prisitaikyt tenkinti visokius poreikius. Tokia baisi dar buvo Žemaitija! Tačiau Konradas negalėjo dalyvauti šiame dideliame žygyje, nes jau daugiau nei metai sirgo akmenlige, o kaip tik tą vasarą jo liga pasunkėjo. Nors ir sutelkė dideles pajėgas, žinojo, kad didžiojo kunigaikščio Vytauto veikliai ir nuoširdžiai nepadedamas negalės narsių žemaičių priversti nusižeminti, todėl visur pasikliovė jo patarimais ir parama, visiškai juo pasitikėdamas. Visam žygiui vadovavo didžiojo magistro brolis Ulrichas Jungingenas, Ordino maršalas, ir vedė kariuomenę Panemunės keliu. Lietuvos kariuomenė, kurioje buvo nemažas lenkų būrys, atsiųstas karaliaus, susijungė su maršalu prie Dubysos žiočių, kur paaiškėjo, kad ši kariuomenė didesnė nei kryžiuočių. Todėl reikėtų manyti, kad prieš žemaičius buvo sutelkta iš viso apie šimtą tūkstančių ginkluotų vyrų. Nors

vietiniai gyventojai buvo pasiruošę kariauti, tačiau išvydę šimtatūkstantinę armiją, pasirengusią užplūsti visą kraštą, ir pirmiausia lietuvius bei lenkus, nuoširdžiai talkinančius vokiečiams, suabejojo savimi ir nedrįso pradėti kautis. Šitaip reikalai ėmė klostytis dėl išmintingų Vytauto patarimų ir Konrado geros širdies, kad, pačia žygio galybe pagrasinę, išvengė kraujo praliejimo, kuris, kas žino, kuo būtų pasibaigęs, jeigu senu metodu su mažomis jėgomis į Žemaitiją būtų ėję ir dalimis kraštą vergę. O dabar ne tik anksčiau nuslopinti pavietai, bet visas kraštas, be jokių išimčių, sudėjo ginklus ir turėjo sutikti su savo lemtimi, kurią palaimino trijų išvien veikiančių valstybių didi galybė. Kol vyko derybos ir krašte buvo įvedama tvarka, vadai savo kareivius panaudojo stipriai tvirtovei, galinčiai imponuoti visam kraštui, statyti. Kariuomenėje esantys amatininkai greitomis ruošė medžiagas, kaimiečiai buvo pritraukti net iš artimesnių valsčių, tad greitai supiltas žemės pylimas, iškasti gilūs grioviai, iškilo sienos su viduje reikalingais statiniais. Ši naujoji tvirtovė karaliaus Vladislovo garbei buvo pavadinta Kionigsburgu*[90]. Žemaitiją vėl ėmė valdyti kryžiuočiai, į pilaites išsiuntė valdytojus ir įgulas, pusė Kionigsburgo įgulos buvo vokiečiai, pusė lietuviai, ją visu kuo aprūpino labai gausiai, irgi bendromis išlaidomis. Tai labai džiugino senąjį paliegusį Konradą, jis meiliausiai dėkojo didžiajam kunigaikščiui, trimis šimtais rinktinių kareivių dar sustiprino naująją tvirtovę, vandeniu prisiuntė maisto ir įvairių atsargų net daugiau, negu jų galėjo tilpti sandėliuose, todėl prašė, kad būtų leista atliekamus daiktus sudėti Kaune[91].

1510

1405 m. Žemaičiai priešinasi. Pamesti savo valdovų nors ir nusižemino, patyrę jų valią, bet slapta puoselėjo viltį vėl išsiveržti

[90] Tiksliai nenustatyta, kur buvo ši tvirtovė, manau, kad dabar ant jos pamatų stovi Zabielų Raudondvario dvaras prie Nevėžio.

[91] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 329–331.

iš ryžiuočių priespaudos. Veikiai atsirado vadų, kurstančių gyventojus sukilti, norinčių atgaivinti senas kruvinas scenas. Kažkaip nesiviltai susirinko minios vietinių žmonių, apsiginklavusių kaip kas galėjo; užpuolė Kionigsburgo tvirtovę, nuslinko net iki vidinio griovio pakraščio, įgulos visai netrukdomi, bet kai norėjo šturmuoti sienas, taip smarkiai buvo sutikti pabūklų, muškietų, strėlių, balistų ir sviedinių ugnimi, kad su dideliais nuostoliais nuo tvirtovės turėjo sprukti. Surengtas išpuolis, bet minios sukilėlių jau buvo išsislapstę gretimuose miškuose. Tai sužinojęs, maršalas atsiuntė raitininkų būrį persekioti maištininkų. Taigi ramybė vėl buvo sugrąžinta[92].

1511

1405 m. Organizuojamas Žemaitijos valdymas. Didysis magistras, labai susirūpinęs savo gaviniu, žadančiu Ordinui didelę galią, ir pirmiausia troškimų, dėl kurių tiek metų bergždžiai kovota, išsipildymą, norėjo kaip nors įtvirtinti savo valdžią ir matė ją tik didžiojo kunigaikščio rankose. Taigi klausydamas jo patarimo, ne tik pakeitė Ordino riterius, kurių elgesys nebuvo itin doras, bet ir pilių įgulas sudarė iš vyrų, kariškai išmankštintų ir drausmingų, kaip vikingai. Generaliniu valdytoju kažkur apie šventą Mykolą atsiuntė protu ir žmoniškumu pasižymėjusį Mykolą Kuchmeisterį Šternbergą. Apie tą metą pasienio įgulos, Ragnitos ir Memelio, buvo perorganizuotos tuo pačiu principu. Naujasis valdytojas, jau pažįstantis žmonių charakterį ir labai taikiai nusiteikęs, stengėsi įvesti tokią tvarką, kuri geriausiai atitiktų aplinkybes ir būtų naudingiausia tiek valdžiai, tiek gyventojams. Tačiau nuolatos šen bei ten pasirodydavo sukilėlių gaujos, trukdžiusios vežti į pilis maistą bei karo reikmenis, buvo rezgami sąmokslai, išdavystės, įtartini susitikimai, net buvo kurstomi lietuviai kareiviai, sudariusieji pusę įgulų, tad reikėjo juos dažnai keisti. Stengtasi užkirsti kelią šiems nusižengimams įstatymui, vaikomos gaujos, tačiau apdairiai, net

[92] Ibidem. – P. 332.

bausmes taikant saikingai. Didysis magistras paliepė valdytojui visame kame klausyti didžiojo kunigaikščio patarimo ir jo įsakymus vykdyti, o pats svarbiausiais reikalais tarėsi per patikimus pasiuntinius. Antai rugsėjo septintą dieną per Brandenburgo komtūrą rašė: „Norime gauti Jūsų Didenybės Didžiojo Kunigaikščio pamokymų ir nurodymų, kaip reikėtų elgtis, nes be jų patys nežinotume, ką daryti. Neturime į ką daugiau kreiptis, tik į Jūsų Malonybę, todėl nuolankiausiai prašome Mūsų Poną ir nepaprastą Geradėją pasakyti savo valią ir nuomonę, kaip galėtume šią tvirtovę išlaikyti (turimas galvoje Kionigsburgas), nes visas viltis dedame į Jūsų Didenybės Didžiojo Kunigaikščio patarimą bei pagalbą, vien Jūsų ir Dievo pagalbos šiuo reikalu viliamės."[93]

1512

1405 m. Kryžiuočiai nuolankauja didžiajam kunigaikščiui. Ordinas stengėsi užsitikrinti sau palankius didžiojo kunigaikščio ketinimus, kurie padėjo jam darytis gražiausios ano protėvių žemės dalies valdovu. Jam pageidaujant, du kartus siuntė pasiuntinybes pas naugardiečius ir pskoviečius, primindamas šiems respublikonams, kad neįsiveltų į Jurgio, Smolensko kunigaikščio, intrigas, nukreiptas prieš Lietuvos valstybę, nes kitaip nutruks Ordino su jais turimi ryšiai, ir pamatys tada priešais save jo jėgą, kartu su lietuviais nedelsiant veikiančią. Šis įsikišimas buvo vaisingas, nes Jurgis išsikraustė iš Naugardo žemių, gyveno Maskvoje, buvo paremtas, galiausiai varganai gyvenimą baigė klajūnu[94]. Kreipėsi

[93] Laiškas rašytas: *Marienb. am Abend. uns. Frauen Nativitat. 1405* (Marienburgas, Švč. Mergelės Marijos Gimimo dienos išvakarės, 1405 metai). Cf. Registrant. – P. 104.

[94] 1406 metais, naugardiečių išvarytas iš šalies, vėl atvyko į Maskvą, vildamasis Bazilijaus palankumo. Šis jam pragyvenimui paskyrė pusę Toržoko miesto, nes kitoje miesto pusėje, irgi per jo malonę, buvo įsitaisęs Viazmos kunigaikštis Simonas, Mstislavo sūnus, išvytas Vytauto. Šis turėjo reto grožio ir dorovingumo žmoną. Jurgis, negalėdamas jos suvilioti, norėjo išprievartauti, bet ši peiliu sužeidė jo ranką. Įtūžio pagautas, leidosi paskui tą kunigaikštienę, pasivijo kieme, sukapojo į gabalus ir liepė sumesti į upę. Padaręs šį nusikaltimą, pats pabėgo iš Toržoko, klajojo

didysis magistras ir į Stolpo* kunigaikštį, kad grąžintų Vytauto dukterėčios Jadvygos sulaikytą turtą, jai užrašytą mirusio vyro, kunigaikščio Barnimo[95]. Didysis kunigaikštis savo ruožtu siuntė Konradui brangias dovanas: ištvermingų žirgų, puošnių azijietiškų audinių, atlasų, sabalų, brangių kailinių ir kitų vertingų dalykų. Didžiosios kunigaikštienės labai brangios dovanos taip pat buvo įpareigojančios. Ir senasis riteris negalėjo rasti žodžių savo dėkingumui reikšti[96]. Didysis kunigaikštis kiek įmanydamas stengėsi įkalbėti žymiausius Žemaitijos gyventojus likti klusnius Ordinui ir patiems duoti įkaitus, šaukė jų susirinkimus, nesigailėjo dovanų, įsakė užtikrinti jiems senas laisves ir privilegijas. Jie žadėdavo, sutikdavo su įkalbinėjimais ir vėl, nepasitikėjimo pagauti, imdavo atidėlioti savo pažadus. 1405 metų pabaigoje, kai neliko vilčių, jog žemaičiai pasiduos geruoju, didysis magistras ėmė manyti turįs jėga priversti duoti įkaitų. Todėl apie šv. Kalėdas rašė didžiajam kunigaikščiui: „Meldžiamasis patark mums, kaip sutvarkyti tuos

---

po girias ir negyvenamus kraštus, galiausiai kažkokio atsiskyrėlio vienuolio Petro priglobtas 1407 metais mirė iš sielvarto (*Karamzin.* – T. V. – S. 164. – Nota 164). Šio avantiūristo pasikalbėjimą per laiškus su didžiuoju magistru verta čia pateikti: „Jūsų Ordinas, – rašė Jurgis, – ir mūsų protėviai yra sudarę priesaika patvirtintą taiką, tačiau jūs susitaikėte su Vytautu ir dėl to aš netekau savo tėvonijos. – Susitaikydami su Vytautu, – atsakė didysis magistras, – sutarties su jumis nesulaužėme. O kas mums rūpi, kad netekote tėvonijos? – Išprašykite didįjį kunigaikštį, kad man grąžintų žmoną. – Bus įvykdytas Jūsų pageidavimas, nors neturime rimto pagrindo į tai gilintis. – Aš pats atvyksiu pas jus gauti kai kurių patarimų, – rašė Jurgis. – Tai negalimas dalykas, – atsakė didysis magistras, nes mes su Vytautu gyvename draugiškai. – Ar negalėtumėte man prieš jį suteikti pagalbos? – Jo priešai yra ir mūsų priešai, – taip buvo atsakyta." Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 22.

[95] Laiškas Stolpo kunigaikščiui, datuotas: *Bütov Dienst. nach Andrea 1405* (Biutovas, antradienis po Šv. Andriejaus dienos, 1405 metai). Cf. Registrant. – P. 109. Jadvyga buvo Aleksandro Vygando duktė, kuriai Barnimas, Pamario kunigaikštis, 1402 metais, vesdamas ją, kurį ne kurį turtą užrašė iki gyvos galvos. Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 234. – Fol. 27.

[96] Laiškas Vytautui ir jo žmonai, datuotas: *Drecze Sonnab. nach Elisabeth 1405* (Dreče, šeštadienis po Šv. Elžbietos dienos, 1405 metai). Cf. Registrant. – P. 107–108. Ponas Voigtas sako: *Der HM. demüthigt sich in der That fast zu sehr in seiner beinahe übertriebenen Danksagung* (Didysis magistras išties nusižemino savo pernelyg perdėta padėka). Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 334.

reikalus ir įveikti sunkumus, nes, žiūrint mūsų Ordino interesų, paguoda ir sėkmė yra Jūsų Didenybės Didžiojo Kunigaikščio rankose. Kadangi jie įkaitų neduoda, ar nevertėtų mums, pasitelkus Jūsų Didenybę ir Livonijos magistrą, priversti juos ginklu?"[97]

1513

1406 m. Žemaičiai pasiduoda. Šitaip susitarus, vėl imta rengtis vergti žemaičius karine jėga. Šį kartą kur kas grėsmingesne, nes iš trijų pusių ėmė telktis didelės karinės pajėgos: iš Prūsijos ir Livonijos vokiečiai, iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio kariuomenė. Ir šį sykį Vytautas pasistengė padaryti viską, kas galėtų padėti taikiai sutvarkyti šiuos reikalus: išsiuntė savo pasiuntinius į Žemaitiją, idant sukviestų visuotinį bajorų suvažiavimą ir paaiškintų, kad iškyla pavojus, jog krašto dvarai bus sulyginti su žeme, kad neišvengiamai reikia nusilenkti likimui, kad būtų užtikrintos senosios laisvės ir teisės. Gerai viską apsvarstę, žemaičiai sutiko su reikalavimais, davė įkaitų ir prisiekė gerbti naująją valdžią, su sąlyga, kad bus tėviška, kaip kad tikina didysis kunigaikštis[98].

1514

Kaip tik tuo metu, kai didysis kunigaikštis darbavosi Ordino labui, šis vėl įsivėlė į naujus ginčus su Lenkijos karaliumi dėl Naujosios Markos ir Dryzeno, arba Drezdenko, Grafystės įsigijimo, tačiau jų priežastis mums dabar nerūpi. Mes tik turime pasakyti, jog kai pakvipo karu, Vytautas kiek galėdamas stengėsi atkalbėti karalių nuo šios kraštutinybės, nes būtų atsidūręs nepavydėtino-

[97] Laiškas datuotas: *Marienb. Dienst. nach dem heil. Christtag 1405* (Marienburgas, antradienis po šventos Kristaus dienos [Šv. Kalėdų. – *R. P.*]). Cf. Registrant. – P. 113. Kitas laiškas, pranešantis, kokių bus imtasi prievartos priemonių, datuotas: *Elbing Sonnab. nach Epiphan. 1406* (Elbingas, šeštadienis po Kristaus Apsireiškimo šventės, 1406 metai). Ibidem. – P. 114.

[98] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 335.

je būklėje kaip nuoširdus jo sąjungininkas ir Ordino bičiulis, o svarbiausia, būtų sužlugę ketinimai Rusios atžvilgiu. Taigi skubėjo sutaikyti besiginčijančias puses ir baigti nuraminti žemaičius, kad sumanymus įgyvendinti padėtų abi pusės. Tai jam ir pavyko.

1515

1406 m. Žemaičių reikalai. Tuo laiku didysis kunigaikštis buvo visiškai užvaldęs Konrado sąmonę. Šis senis, matydamas artėjantį dienų galą, būtinai norėjo palikti Ordiną Žemaitijos valdovu, kad pelnytų savo vardui šlovę, ir užtikrinti Ordinui taiką su galingu kaimynu, nes jautė, kad karas jo valstybei būtų pražūtingas. Dėl to pasiduodavo didžiojo kunigaikščio pageidavimams. O dėl Žemaitijos neatmetė jokių patarimų, galinčių palenkti jos gyventojų sąmonę į Ordino pusę. Pasiuntė daug grūdų ir druskos išdalyti vargingiausiems žemdirbiams, liepė aprūpinti juos pakinktais ir ūkio padargais. Žemaitijos valdytojas Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas pats užtardavo pas maršalą daugelį valstiečių ir gaudavo paramos. Iš likusių laiškų matome, kad abu šie viršininkai gyveno Žemaitijoje: Šternbergas naujojoje pilyje prie Dubysos, Dubishaine (*Dubisshain*; vokiečių klaidingai rašoma *Tibischain*), maršalas – Užgirio krašte, kur statė Šakių* tvirtovę[99]. Jie abu stengėsi skatinti gyventojus ramiai darbuotis žemės ūkyje, nes per šalies maištus, netekę savo namų ir gyvulių, klajojo ir buvo labiausiai apverktinoje būklėje, todėl puolę į neviltį, galintys griebtis visko. Tokie žmonės buvo šelpiami, įkurdinami ištuštėjusiose sodybose, skatinami patraukliais pažadais, vienodais iždo mokesčiais pagal žemės plotą, kurį kas nori ar gali įdirbti. Kiekvienam prisiekinėjo žemės nuosavybę ir niekada neiškelti iš gyvenamosios vietos. Kaimiečiai pradėjo pamiršti savo seną neapykantą vokiečiams, tačiau bajorai nesiliovė į juos žvelgę kreiva ir nepatiklia akimi, buvo nelabai

[99] Iš Karaliaučiaus slaptajame archyve saugomų laiškų dar sužinome, kad mediena šiai statybai buvo vežama iš miškų, priklausiusių Mazovijai. Iš to matyti, kad jau tada ši šalies dalis, dabar Kalvarijos apskritis, buvo bemiškė.

palankūs naujai vidaus tvarkai, varžiusiai jų savavaliavimą. Vieni šiandien priimtas nuostatas rytojaus dieną atmesdavo, kiti išdrįsdavo burbėti ir pagrasinti, o kai kur buvo jaučiamas tiesiog atviras nepaklusnumas. Todėl kryžiuočiai valdytojai turėjo griebtis savo prievartos priemonių, tiesa, ne per geriausių, bet jiems seniai tapusių tradicinėmis: ėmė vis daugiau įkaitų iš įtariamų ar kilmingų šeimų, bet dažniausiai gaudyte prisigaudydavo. Šie veiksmai labiausiai piktino gyventojus, tačiau visą neapykantą reiškė dar tik tokiu nusiskundimu: „Kryžiuočiai nori, kad mes vykdytume savo pažadus, bet patys savųjų nevykdo". Raseinių, Graužių ir kelių kitų pavietų bajorai iš viso atsisakė duoti naujų įkaitų, įrodinėdami, kad čia niekas nesipriešinąs Ordino įvestai tvarkai, o jeigu kas priešinosi, lai tas ir teduodąs. Galiausiai kai reikėjo įgyvendinti Ordino ir didžiojo kunigaikščio sutartį, sudarytą atiduodant Žemaitiją ir reikalaujančią iš šio krašto perkelti į Lietuvą du šimtus penkiasdešimt kaimiečių šeimų, užtat grąžinant pabėgusius per ankstesnius maištus, taip pat šaukti galinčius kautis vyrus didžiojo kunigaikščio karui su Rusia, kilo nemažas niurnėjimas ir kone maištas. Mat žemaičiai labai smerkė Lietuvos valdovą ir vadino jį pardaviku, priešinosi ir norėjo visam tam atsispirti: vieni prašė kryžiuočių valdytojų, kad jų nevarytų iš gimtosios žemės, kur jie linkę vykdyti įstatymus ir jiems skirtas pareigas, negu būti atiduoti savo tėvynės tironui; kiti aiškiai pasakė, kad geriau vietoje žus nuo vokiečių kalavijo, negu kelsis į Lietuvą. O bajorai pareiškė, kad jie į tolimus žygius niekada nėra pratę traukti, o juo labiau su Vytauto vėliavomis tarnauti negalį. Veikiau eitų su kryžiuočiais, kur jiems patinka, bet didžiajam kunigaikščiui, jau svetimam ponui, nė menkiausios pagalbos teikti neprivalą. Šitaip tad elgiasi laisvės išlepinta liaudis – visa, kas daroma prievarta, jai yra nekenčiama, o kas savo noru – patinka. Jie anksčiau, kai buvo draudžiama, būriais bėgo į Lietuvą, o kai tam tikram gyventojų skaičiui liepė persikelti, reagavo labai nepalankiai. Tačiau ir tas spyriojimasis, ir pagrasinimai buvo bevaisiai: valdžia sugebėjo, nevartodama labai skaudžių priemonių, priversti žemaičius paklusti jų valiai.

Kryžiuočiai norėjo, kad didysis kunigaikštis pasirinktų jam numatytą kaimiečių šeimų skaičių ir pasiimtų pabėgėlius lietuvius. Tačiau jis buvo linkęs vietoje imti iš jų duoklę ir neketino lietuvių susigrąžinti. Gal todėl, kad jo valstybėje neplistų jam nepalankūs nusistatymai, o gal nenorėjo prarasti Žemaitijoje turėtos įtakos, nes yra tikra, kad visą laiką tenai turėjo savo pareigūnų, tvarkančių valsčius, kuriuose gyveno jam priklausantys žmonės. Tais pat 1406 metais didysis kunigaikštis padėjo statyti tvirtovę prie Dubysos, vadinamą Dubishainu (*Dubisshain*). Taip pat leido savo krašte palei sieną laikyti tam tikrą skaičių kryžiuočių raitelių, kurie, nevargindami žemaičių pastoviais, buvo pasirengę sutramdyti maištininkus. Žemaičiai nežinojo, kokio dydžio ši jėga, todėl visą laiką būgštavo, kad ji neįsiveržtų[100].

1516

1406 m. Rusios reikalai. Dabar žvilgtelėkime, kas dėjosi Rusioje. Pskoviečiai, atskirai nuo Didžiojo Naugardo, 1401 metais buvo sudarę su didžiuoju kunigaikščiu vadinamosios amžinos taikos sutartį[101]. Tačiau neseniai matėme, kad jie, kartu su naugardiečiais proteguodami Smolensko kunigaikštį Jurgį, užsitraukė rūstį, kuo paaiškinamas ir didžiojo magistro tarpininkavimas. Šie paskutinieji, matyt, sutiko gerbti draugiškus santykius su Lietuva, bet pskoviečiai nė žinoti to nenorėjo ir todėl senas sąjungas ir ypač 1401 metais sudarytą taiką nutraukė tautos orumą ir svetingumą žeminančiu būdu: praeitais metais užpuolė lietuvių pirklius, vykstančius iš Naugardo, atėmė prekes, o paraginti atlyginti skriaudą, visai nereagavo. Tada didysis kunigaikštis taikos su Pskovu aktą liepė išdėstyti Naugardo tautos susirinkime, paaiškino savo paskatų pradėti karą teisingumą ir tuoj pat įsakė lietuvių vadams užimti Pskovo miestą Koložą, iš kur vienuolika tūkstančių

[100] *Voigt.* – Bd. VI. – S. 350–357.

[101] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 197.

belaisvių buvo išvesta į Lietuvą[102]. Kita lietuvių kariuomenės dalis dvi savaites nesėkmingai laikė apgulusi Voronačo** pilį[103]. Tačiau pskoviečiai norėjo parodyti, kad yra drąsūs ir nesibaimina stiprios kaimyno. Lietuviams persikėlus anapus Dauguvos, užpuolė Didžiuosius Lukus, tada lietuvių miestą, atkovojo ir atėmė tenai Koložos vėliavą, po to užėmė Naująjį Rževą, jau vasario mėnesio pabaigoje[104]. Šie išdidūs respublikonai vylėsi šia sėkme prisišaukti naugardiečių pagalbos, tačiau jų viltys neišsipildė. Vis dėlto nepraradę drąsos, paskutinėmis liepos dienomis apsupo Polocką, bet tris dienas šturmavę ir nieko nepasiekę, pasitraukė. Tik dabar Livonijos magistras, prisidengdamas Ordino sąjungininko reikalų gynimu, įžengė į Pskovo valdas ir apie rugpjūčio 22-ąją apiplėšė Izborsko, Ostrovo ir Kotelno miestus. Pskovo bajorai, neįbauginti ir šio priešiškumo, surengė atkirtį ir, vadovaujami savo kunigaikščio Danieliaus, Aleksandro sūnaus***, įsiveržė į Livoniją ir prie Kyriempės spalio 9-ąją vokiečius sumušė. Po šios pergalės vėl prašė naugardiečius padėti, bet ir dabar veltui, nes šie, pelningai prekiaudami su vokiečiais ir Lietuva, užuot nutraukę prekybos ryšius su kaimynais, norėjo, kad Pskovas, šios prekybos konkurentas, būtų pažemintas. Pskoviečiai, nusivylę pagalbos nesuteikusiais broliais naugardiečiais, atsidavė didžiojo kunigaikščio Bazilijaus globai[105]. Maloni buvo ši aplinkybė Maskvos valdovui, kuris pamatė išdidžiuosius respublikonus, taip nenorinčius paklusti absoliutinei valdžiai, žemai nusilenkusius jo sostui. Todėl nesvyruodamas pažadėjo padėti prieš savo uošvį. Pirmiausia išsiuntė į Pskovą kunigaikščiu savo brolį Konstantiną, Demetrijaus sūnų****, ir pareikalavo per pasiuntinius pas Vytautą patenkinti pskoviečius,

[102] Yra labai rimtas pagrindas manyti, kad šie žmonės apgyvendinti prie Gardino, ir Koložos vienuolynas kaip tik tada įsikūrė. Šie naujakuriai turėjo atstatyti iš griuvėsių seną Šv. Boriso ir Glebo cerkvytę, prie jos apgyvendino vienuolius ir šią vietovę pavadino savo gimtosios vietos, esančios anapus Dauguvos, vardu. *Rankraštinėje Koložos vienuolyno knygoje, kurią surašė kunigas abatas Kulčickis, minima labai sena Šv. Boriso ir Glebo cerkvė Koložoje, t. y. stovinti koložiečių gyvenvietėje**.

[103] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 225.

[104] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – Loc. cit.

[105] Ibidem.

jeigu galima, taikiu būdu. Tačiau pasiuntiniai gavo nepalankų atsakymą, tikriausiai jiems buvo pareikšta, kad Bazilijus kišasi ne į savo reikalus, stodamas už miestą, jam nepriklausantį[106]. Užsirūstinęs Bazilijus ėmė proteguoti Jurgį, Smolensko kunigaikštį, kuris, kaip anksčiau esame sakę, buvo gavęs iš jo išlaikymą.

1517

1406 m. Suvažiavimas. Šitaip klostantis reikalams, karalius Vladislovas surengė su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu suvažiavimą Voluinėje, Miloliubo mieste, kur atvyko ir visos Rusios metropolitas Kiprijonas. Monarchai tarėsi dėl savo valstybių politinių reikalų, o su metropolitu turėjo apsvarstyti religinius reikalus, susijusius su Rusios Bažnyčia, tačiau apie tai neturime jokių istorinių duomenų[107]. Tikra yra tik tai, kad metropolito valdžios vieningumą visoje Lietuvos Rusioje Kiprijonas puoselėjo labai sumaniai: jis, neįžeisdamas popiežiaus, sugebėjo Rusios Bažnyčią išlaikyti garbingai nepriklausomą nuo lotyniškojo ganytojo ir pripažino vienybę tik Evangelijos ir jos Dieviškosios Autorystės klausimu.

1518

1406 m. Trečiosios pranciškonų kankynės Vilniuje. Karo veiksmai ir taika su Bazilijumi. Bazilijaus, Demetrijaus sūnaus, rūstybė netruko pasireikšti. Jurgis, Sviatoslavo sūnus, sutelkė haidamakų gaują ir, gavęs žinią*, kad Vytauto nėra šalyje, tylomis prasigavo į Lietuvą vaduoti savo šeimos: rugpjūčio 5 dieną nesiviltai atkako į Lydą, kur pilyje buvo uždaryta jo žmona, saugoma seniūno, Jokūbo iš Sialeco. Šis vadas, tuo metu buvęs Gaudavoje**, atskubėjo ginti miesto, tačiau tas jau buvo nusiaubtas. Išvijo haidamakus su jų vadu, kurie išsislapstė Šalčininkų miškuose. Iš čia kunigaikštis Jurgis rugpjūčio 7 dieną atvyko prie Vilniaus, kažkaip užėmė pranciškonų vienuolyną prie Mergelės

[106] Ibidem. – Vol. V. – P. 165–166.

[107] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 226.

Marijos bažnyčios Smėlynėje, jį apiplėšė, vienuolius su jų gvardijonu kunigu Angelu beveik visus iškapojo, o Ordino broliuką, virėją Leonardą, liepė kepti ant iešmo ir laistyti verdančiu vandeniu, tikriausiai norint iškvosti, kur paslėpti turtai[108]. Tuo metu didysis kunigaikštis Bazilijus telkė kariuomenę ir, žinodamas savo uošvio mąstyseną, rengėsi karui. Kreipėsi į chaną Šedybeką, kad duotų vyrų, ir šis jam pasiuntė kelis savo totorių pulkus; pasitelkė į pagalbą Joną, Mykolo sūnų, Tverės kunigaikštį. O Maskvos bajorai jau plėšikavo Lietuvai priklausančių žemių Serpeisko, Kozelsko ir Viazmos apylinkėse. Atsakydamas į šiuos antpuolius ir į kiek anksčiau vykusius kunigaikščio Jurgio haidamakų siautėjimus, didysis kunigaikštis Vytautas, sutelkęs didelę kariuomenę, leidosi tiesiai į Maskvą savo dėdės Algirdo pėdomis. Turėjo raitiją, sudarytą iš Žemaitijos bajorų, daugiau nei tūkstančio žirgų, kuriai vadovavo pats provincijos valdytojas Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas. Lenkai sudarė atskirą legioną. Bazilijus pasitikti išvyko su maskvėnais, tveriečiais ir totoriais. Kariuomenės suartėjo Kropyvnos apylinkėse, pradėta rengtis mūšiui. Bet galiausiai monarchų sveikas protas įveikė norą susiremti ginklu. Prasidėjo taikos derybos, susilaukusios laimingos pabaigos. Tiesa, neturime duomenų apie taikos sąlygas, nes truko neilgai: labiausiai tikėtina, kad tai buvo tik neriboto laiko paliaubos[109].

1519

1406 m. Emigrantai. Ypatingesnis tos epochos įvykis yra lietuvių kilmės*** kunigaikščio Aleksandro Neliubos emigravimas. Jis buvo Jono Alšėniškio sūnus, o Algimanto, kilusio iš Dausprun-

[108] To įrodymai mūsų veikalo V tomo I priede*.

[109] Kronikininkai painioja šių įvykių datas. Arčiausiai tiesos yra Pskovo kronika. Vis dėlto visi istorikai iki pat Karamzino teigia, kad, pasitraukus bajorams, plėšikavusiems prie Viazmos, Bazilijus kreipėsi pagalbos į chaną. Tačiau taip negalėjo būti dėl per trumpo laiko. Pskoviečiai anksčiau kaip lapkričio pradžioje negalėjo atsiduoti Bazilijaus protekcijai, nes tai padarė po mūšio ties Kyriempės, vykusio spalio 22-ąją. Kropyvnos paliaubos sudarytos gruodį, tad kur tas laikas pasikviesti totorius?**. Taigi Bazilijus turėjo anksčiau pasirūpinti jų pagalba, t. y. prieš Viazmos žygį.

go giminės, vaikaitis. Su juo į Maskvą atvyko nemažai lietuvių ir lenkų riterių, kurie pradėjo tarnauti užsieniui. Bazilijus Neliubai davė valdyti Pereslavlį Zaleskį[110]. Tiesa, tais laikais laisvi ar riterių luomo žmonės turėjo teisę apsigyventi kur tinkami, tačiau iki tol niekas nebuvo persikėlęs į Rusios kunigaikštystes, nepriklausiusias Lietuvai, tikriausiai todėl, kad jos buvo pavaldžios barbarams totoriams. Bet šioje epochoje šis pavaldumas, matyt, jau mažiau reiškė negu anksčiau, ir didysis kunigaikštis Bazilijus garsėjo žmogiškumu ir dosnumu svetimšaliams riteriams, norintiems jam tarnauti. Beje, dėl šios emigracijos Vytautas nerūstavo, nors ji įvyko nesusipratimų su pskoviečiais metu.

1520

1407 m. Rusios reikalai. Pskoviečiai, gavę kunigaikštį iš Maskvos, nesiteikė gyventi taikiai, nes nors nuo Lietuvos buvo užsitikrinę didžiojo kunigaikščio Bazilijaus globą, bet jaunas jų kunigaikštis Konstantinas, Demetrijaus sūnus, buvo pasinešęs kariauti ir 1407 metais stojo į kovą su Livonijos kryžiuočiais. Sutelkė ginkluotų vyrų, įsibrovė į Ordino pasienio valdas, kuriose smarkiai pasiautėjo, daug žalos pridarė, užėmė Porchovo pilaitę, apiplėšė, nusigavo net iki Dorpato. Tačiau naugardiečiai, vykdantys realią politiką, į šias kliautis nesikišo, nors per solidžią pasiuntinybę, vadovaujamą kunigaikščio Petro, Demetrijaus sūnaus, ir buvo kviečiami. Priešingai, jie rūpinosi santykiais su Lietuva ir tuo metu pasikvietė kunigaikščiu Jurgį Lengvenaitį, kurio išlaikymui paskyrė tris miestus[111]. Šitaip buvo atkurta jo tėvo puoselėta garbė (§ 1172**).

[110] Švč. Trejybės* kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 167. – Nota 199.

[111] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 229; *Karamzin.* – T. V. – S. 133. – Nota 254.

1521

1407 m. Karas. Paliaubos, sudarytos prie Kropyvnos, nepašalino didžiųjų kunigaikščių tarpusavio nepasitenkinimo, todėl dėl kiekvieno ginčo galėjo būti griebiamasi ginklo. Nežinia, kokiais sumetimais lietuviai užėmė ir sudegino Odojevą, kurį valdė kažkoks nedidelis kunigaikštukas, priklausantis nuo Riazanės kunigaikščio. Bazilijus stojo ginti šios skriaudos ir liepė užimti Dmitrovecą, Lietuvai priklausiusį miesteliūkštį. Tai buvo vėl pretekstas pradėti karą, tačiau nebuvo prieita iki kraujo praliejimo. Didieji kunigaikščiai antrą kartą sudarė neribotas paliaubas stovykloje prie Viazmos[112].

1522

1407 m. Nelaimės, miršta vyskupas Jokūbas. 1407 metai Lietuvoje pasižymėjo liūdnais įvykiais, kurių detalės nusėdo į amžių užmarštį, tik bendriausi prisiminimai liko Lietuvos kronikoje*. Rugpjūčio mėnesį vyko kažkokie vidaus bruzdėjimai, tikriausiai dėl nenurimstančio Švitrigailos, kuris veikiai, kaip pamatysime toliau, su savo bendrininkais išvyko iš Lietuvos valstybės. Kai kurias provincijas kamavo badas. Buvo gamtos reiškinių, gąsdinusių žmones, kaip visada, liūdnomis pranašystėmis. Tais metais pasitraukė iš šio pasaulio *antrasis*** Vilniaus vyskupas Jokūbas, prigimtinis lietuvis***, buvęs pranciškonų vienuolis[113].

---

[112] *Karamzin.* – T. V. – S. 166–167.

[113] *Koiałowicz.* Miscellanea. – P. 77; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 76. Šis autorius jį laiko antru Vilniaus vyskupu, tačiau iš Vygando**** žinome (cf. T. VII. – S. 157), kad, mirus Andriejui Vasilai, vyskupo katedra tuoj pat atiteko pranciškonui Jonui Plichtai, tačiau neilgai šias garbingas pareigas ėjusiam, o po jo tik 1400 metais Jokūbui. *Tas netikslumas įvyko dėl vardo klaidos*****.

1523

1407 m. Miršta didysis magistras. Įsidėmėtinas 1407 metų įvykis buvo dar didžiojo magistro Konrado Jungingeno mirtis, ištikusi kovo 30 dieną. Tas garsus ano meto vyras, sulaukęs gilios senatvės ir šlovės, pavyzdinga mirtimi baigė keliolika metų trukusį kryžiuočių riterių bei jiems priklausiusių žemių valdymą ir trejus metus trukusias kančias dėl šlapimo pūslės akmenų, primygtinai įsakydamas broliams palaikyti taiką su Lenkija ir Lietuva. Iš tikrųjų būdamas prityręs politikas ir apdovanotas gebėjimu įžvelgti būsimus įvykius, galėjo aiškiai numatyti savo Ordino ateitį, matydamas jame beįsivyraujančią dvasią bei didėjančią gretimų valstybių galią, taip pat Europoje vykstančias švietimo pažangos sukeltas permainas. Labiausiai būgštavo dėl viršininkų ambicijų ir nepaprasto veržimosi kariauti. Todėl kai apie jį imdavo rašyti paskvilius ant Marienburgo konvento sienų arba per dvaro šmaikštuolius stengdavosi prikaišioti sumoteriškėjimą ir nesirūpinimą riterių reikalais, jis šaltai atsakydavo: „Laikysiuosi taikos, kurią man suteikė Dievas, kad ir ką kas taukštų. Karą lengva pradėti, bet kas garantuos jo pasekmes? Bijau tik, broliai, kad po mano mirties neturėtumėte pernelyg daug netaikos!“ O kai labiausiai užkietėję karo šalininkai jam šaukdavo: „Valdove, įgyk drąsos, būk vyras!“, atsikirsdavo: „Ar dar neužtektinai žmonių kraujo pralieta? Turiu vien todėl kariauji, kad saujelė kraujo ištroškusių grifų šaukia ant manęs? Turiu atverti vartus visoms baisybėms, lydinčioms karą? Dievas įsakė šiems blogiems patarėjams būti klusniems man, bet ne man jiems. Argi ne Mazovijos kunigaikštis, argi ne lenkai mano Ordiną laimingą iki tol padarė, padėjo jam gauti šitą žemę? Taigi teikitės būti jiems už tai dėkingi.“ Jo brolis, Ordino maršalas Ulrichas Jungingenas, dažnai prikaišiodavo jam šį neveiklumą, dėl ko senolis sielvartavo ir šį savo sielvartą išliejo savo bičiuliui Jonui Kropidlai, Kulmo vyskupui. Priartėjęs prie mirties slenksčio, pasikvietė didįjį komtūrą bei Ordino iždininką, įtakingus viršininkus, gavo jų garbės žodį, kad Ulricho neišrinks į jo vietą, kadangi matė Ordinui pražūtingą jo polinkį kariauti.

* * *

III skyrius

NERAMUMAI RUSIOJE

.....

1524

1407 m. Pastebėjimai. Kryžiuočių taika su Lietuva būtų trukusi ilgiau, jeigu Lenkijos valdžiai* nuolat nebūtų atsirasdavę priežasčių reikšti priekaištus Ordinui. Juk iš tikrųjų svarbu buvo ne tiek savo galybės, Konrado Jungingeno valdymo laikais pasiekusios aukščiausią viršūnę, didinimas, kiek Lenkijos karaliaus sumanymų niekinimas, kaltinant jį ketinimu sunaikinti Prūsijos Ordiną. Šio įtarinėjimo karinguose vienuolių posėdžiuose svarstymas, tie atkaklūs Lenkijos mėginimai apkarpyti Ordino įgytas turtingas žemes, pagaliau tas karaliaus Vladislovo įtarumas žadėjo dideles audras, turėjusias kilti mūsų kalbamoje epochoje. Naujosios Markos įsigijimas ir tariamoji teisė į Drezdenką (Dryzeną) sukėlė diplomatinius ginčus, kurių metu viename didžiojo magistro Konrado lotyniškame laiške atsirado tokių posakių, kuriuos lenkų diplomatai palaikė įžeidžiančiais karalių, arba užgauliais. Taigi taip jau atsitiko, kad 1407 metais Konradas, siekiąs palaikyti geriausius santykius su Lenkijos sostu, nelauktai gavo karaliaus laišką, pasiųstą per Vytautą. Jame Vladislovas pareiškia, kad jaučiasi esąs labai didžiojo magistro įžeistas posakiu „įgimta išmin-

tis“, kurį galima aiškinti visai priešingai[114]. Konradas, išgąsdintas šios žinios, ėmė kiek galėdamas teisintis, pirmiausia per Vytautą, bet kai šis, nenorėdamas įsivelti į tokius ginčus, nesileido į kalbas, turėjo pats kreiptis laišku tiesiai į karalių, be kita ko, aiškindamas: „Dievas, žmonių širdžių žinovas, tas, kuriam žinomi visi keliai, yra mūsų liudininkas, kad mes neturėjome galvoje nieko tokio, ką Jūsų Didenybė Karalius mums prikiša ir laiko įsižeidimo priežastimi. Bet mes Jūsų Malonybei atvira širdimi stengėmės paaiškinti mūsų atsakyme, kiek pajėgėme, savo paskatas, pavyzdžius ir argumentus gerovės ir taikos labui, ypač tai pasakytina apie mūsų teises, kad su mumis būtų meiliau elgiamasi. Mes rašėme, siekdami, kad Jūsų Didenybė Karalius viską apmąstytų, o ne kad duotume peno aštriems komentatorių aiškinimams.“ Toliau paaiškina, nagrinėdamas savo laišką dalimis, kad iš tikrųjų pagal savo nusistatymą neketinęs dirbtiniais liaupsinimais ir perdėtai maloniais posakiais dangstyti savo minčių, nes, kai seniau tai daręs, pats karalius vieną sykį jį pabarė, bet stengęsis pasiaiškinti nuoširdžiu tonu, kaip to reikalauja kalbami dalykai. „Bet kad su pašaipa būtume kalbėję apie įgimtą Karaliaus išmintį, – sako toliau, – Dievas, tikra amžinoji išmintis, yra mūsų liudininkas, jog nieko tokio nesame turėję galvoje, nes nuoširdžiai pripažinome Jūsų Didenybės Karaliaus išmintingumą, ką ir kitiems valdovams, karaliams bei kunigaikščiams kartais priskiriame, arba priskyrėme, kadangi išmintis yra ypatingas monarchų bruožas, kiekvieno valdymo kelrodis ir vadovas.“ Galiausiai po ilgo teisinimosi baigdamas priduria: „Šviesiausiasis Monarche, nuolankiai ir labai nusižeminę prašome Jus, išmeskite iš savo širdies rūstį, sukeltą mūsų laiško, kaip

[114] Tie posakiai buvo pavartoti viename protesto laiške dėl Naujosios Markos. Ten didysis magistras sako: *...cum limites Novemarchie tenebimus eo modo, quo iidem ad nos et nostrorum Ordinem devenerunt, et quem admodum ab antiquo sunt servati, in quo isti articuli sive clausule minus fecimus seu facimus, vellemus a vestra innata sapientia desideranter informare...* (...kada Naujosios Markos žemes valdysime taip, kad jos priklausytų mums ir mūsų Ordinui, kaip kad nuo seno priklausė, tuo būdu ir dėl to tokias sutartis ir nutarimus ne vien ketinsime, bet [išties] jas patvirtinsime, norėtume Jūsų Išmintingosios Šviesybės būti informuoti...). Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 368.

mes išmetame netgi visokį nuoskaudos šešėlį Jūsų Karališkojo Asmens atžvilgiu. Maloningai išklausykite, Pone, mūsų pasiteisinimus, pagrįstus teisingais principais ir argumentais, nes niekada mes nenorėjome ir neketinome atsakomuosiuose laiškuose vartoti užgaulių posakių. Pats Dievas žino, kokie šiame reikale esame nuoširdūs ir supratingi. Ir toliau stengsimės, kad nieko tokio daugiau neatsitiktų. Todėl malonėkite, Jūsų Karališkoji Didenybe, atsižvelgti į mūsų nuolankų prašymą ir per savo malonę taip paveikti, kad geras sutarimas tarp mūsų nebūtų pakirstas."[115] Tačiau tuo viskas nesibaigė, nes ir po Konrado mirties didžiojo magistro pavaduotojas Rumpenheimas dar gana daug vargo turėjo su tuo pasiteisinimu, kol galiausiai buvo pripažinta, jog Ordino lotyniškoji kanceliarija yra prastai sukomplektuota, ir todėl sutarta, kad nuo tol su Lenkijos dvaru bus susirašinėjama vokiečių kalba. Karalius savo ruožtu turėjo pripažinti, kad nemoka lotyniškai nei skaityti, nei rašyti, turi klausyti, ką jam skaito. Šitaip abipusis nuoširdumas nutraukė konfliktą, ir ilgą, ir aitrų. Karalius Vladislovas galų gale tarp visa kita kryžiuočiams parašė: „Visiškai sutinku, kad didžiojo magistro Konrado laiške nebuvo jokios piktos minties, ir visada noriu būti geras Ordino draugas"[116].

1525

Iš tikrųjų blaivus požiūris į esamą padėtį ir žmonių reikalus rodė, kad reikia baigti pražūtingą karą, trunkantį daugiau nei pustrečio amžiaus, kuriame iš abiejų pusių buvo iššudyta iki milijono žmonių, vien aukščiausio rango ir žymiausių riterių krito apie du šimtus. O kiek žemesnių Ordino brolių? Kiek kilmingų kryžiuočių? Apskaičiuota, kad vokiečių kareivių žuvo daugiau kaip du šimtai aštuoniasdešimt tūkstančių, daugybė bažnyčių,

[115] Didžiojo magistro laiškas Lenkijos karaliui Vladislovui, datuotas: *in Castro nostro Marienb. feria quarta proxima ante Dominicam Quasimodogeniti, an. 1407* (Mūsų Marienburgo tvirtovė, prieš antrąjį šv. Velykų sekmadienį, 1407 metai). Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 372–375.

[116] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 82 (pagal diplomatinius aktus).

vienuolynų, pilių, miestų, krikščionių kaimų buvo sulyginta su žeme. O ką jau kalbėti apie Lietuvą? Didžiulės dykynės tarp Mazovijos ir Gardino, tarp Šešupės ir Nemuno buvo nusėtos gaisraviečių, kapų ir pilių griuvėsių. Tie nuostoliai, tas tiesos pajautimas turėjo prislopinti atkaklų veržimąsi į pražūtingą karą. Juk jau nebuvo galima teisintis krikščionybės skelbimu, siekimu tarnauti Dievui ir gauti nuodėmių atleidimą; pagoniškosios Lietuvos neliko, Žemaitija buvo Ordino rankose. Taigi kilnusis Konradas Jungingenas šitai gerai suprato, o kad didysis kunigaikštis Vytautas lygiai taip mąstė, įrodė toje epochoje aiškiai padėdamas kryžiuočiams įsitvirtinti Žemaitijoje, piliai Dubysos žiotyse statyti pasiųsdamas savo dailides[117]. Pats karalius Vladislovas siekė taikiai sugyventi su Ordinu. Tačiau šią bendriją, apsėstą karingosios dvasios, pernelyg erzino net menkiausias žvilgsnis į Lenkijos galią, nenorint leisti jai viršyti savosios. Žmonijos laimei ar nelaimei, Ordino karingumas priklausė nuo atsitiktinumo ir nustojo priklausyti nuo pamaldumo, net nauda sėkmingai vykstant karui nebuvo garantuota, nes kitos pusės stiprybę sudarė neišsenkami ištekliai ir neaprėpiami plotai. Tai gerai žinojo naujasis didysis magistras Ulrichas Jungingenas, kuris, nepaisydamas savo patarėjų įkarščio, nepaisydamas didžiulės ambicijos, visą laiką jį valdžiusios, ir nepaisydamas noro parodyti, koks, kaip niekada, galingas jo Ordinas, ne iš karto griebėsi ginklo: atvirkščiai, kaip pamatysime toliau, labai palengva pasidavė savo įkarščiui, tarsi numatydamas valandą, kada Ordinas ir jo viešpatavimas pradės smukti. Taigi detaliau nagrinėdami šio didžiojo magistro darbus ir laiškus, matome, kad, pradėjęs valdyti, gana ilgai buvo labai atsargus ir jautė kažkokį pasibjaurėjimą karu. Tačiau jau tokia buvo šios vienuolių riterių institucijos lemtis, kad, sykį sulaužiusi apribojimus ir peržengusi moralės ribas, nustatytas pirmųjų jos kūrėjų, ėmė sparčiai žengti į savo nuosmukį.

[117] Didžiojo magistro laiškas didžiajam kunigaikščiui, rašytas Karaliaučiuje, datuotas: *Königsberg Freitag vor Philippi und Jacobi 1407* (Karaliaučius, penktadienis prieš Šv. Pilypo ir Jokūbo dieną, 1407 metai). Cf. Registrant. – P. 150 (ap. *Voigt*. – Bd. VII. – S. 2).

Šių įvykių tėkmei sustabdyti būtų prireikę dešimties Konradų Jungingenų, valdančių Ordiną vienas po kito[118].

1526

Pradėdami toliau pasakoti, pirmiausia panagrinėkime priežastis įvykių, apie kuriuos kalbėsime, nes tas priežastis arba šališkos plunksnos iškraipė, arba kronikininkų abejingumas nutylėjo. Vokiečiai neapkentė Algirdo giminės, didžiausio Ordino priešo. Karalių Vladislovą jie apšaukė didžiausiu klastūnu, nes niekada nepajėgė jo įtraukti į savo pinkles, net ir tada, kai jiems atrodė, kad jau pavyko tai padaryti. Todėl beatodairiškos neapykantos tvyrojimas tarp Ordino ir karaliaus tarytum lemties pirštas žeidė riterių ambicijas.

[118] *Kad galėtume įsivaizduoti, kokia jėga tada buvo kryžiuočiai, pateiksime trumpą jų galios apžvalgą, kurią mums paliko Konradas Jungingenas. Didysis magistras buvo viso Ordino viršininkas, taigi jo žinioje buvo visi kiti viršininkai. Kraštą valdė didysis komtūras ir Ordino maršalas. Prūsiją sudarė keturios gausiai gyvenamos provincijos: Kulmo, Varmės, Sembos ir Pamario. Čia buvo didesnės komtūrijos, kurias valdė tie patys komtūrai, bet vadinti provincijos komtūrais: 46 vienuolynų komtūrai, 38 konventininkai, t. y. komtūrijų valdytojai, 81 špitolininkas, 65 pataurininkiai (Kellermeister), 37 tvirtovių ir pilių valdytojai (Phleger), 18 valdytojų (Vogt), 39 inspektoriai (Fischmeister), 93 malūninininkai (Mühlmeister), 35 Karveitsmeisteren*, 35 ordino kanauninkai (Ordens Thumherren). Be trijų Ordino vyskupų, dar buvo 25 Ordino klebonai, 162 Ordino broliai kunigai, 3162 broliai riteriai ir niekada ginklo iš rankų nepaleidžiantys 6200 knechtai. Kryžininkai turėjo 55 pastatytus ir įtvirtintus miestus, t. y. atskiras tvirtoves, 18 368 kaimus, 640 parapinių miestelių su parapinėmis bažnyčiomis, 2000 dvarų. Ordino išlaidos ir pajamos, išskyrus atsitiktinius atvejus, viršijo 800 000 Reino auksinų (dabartiniu skaičiavimu tai sudarytų 40 000 000 lenkiškų auksinų). Cf. Schütz. Historia rerum Prussicarum. – P. 100. Iš viso kryžiuočių, Ordino brolių ir dvasininkų, – 3867 asmenys, taigi kasmet vienam teko daugiau negu 10 372 auksinai į rankas. O dėl Livonijos, tai provincijos magistras buvo pats aukščiausias valdytojas, o po jo – maršalas ir 8 komtūrai, kurie rezidavo Feline**, Pernavoje***, Revelyje****, Marienburge, Dinaburge, Goldingoje*****, Vindavoje****** ir Dobelėje. Aštuoni vaitai, t. y. seniūnai, – Zonenburge, Vaisenšteine*******, Vaserburge********, Narvoje, Rečycoje, Grobine, Kandavoje, Zelburge*********. Šie valdė 60 mūrinių miestų ir pilių. Cf. Hylzen. Inflanty*********. Savo ruožtu čia brolių kryžiuočių kartu su dvasininkija buvo daugiau nei 300, o jų pajamas sudarė beveik 20 milijonų lenkiškų auksinų. Štai kokius Lietuva turėjo kaimynus ir nuolat viltis į jos pražūtį dedančius nedraugus!***********

Todėl nepasitikėjimas, piktumo brolis, nuodijo visa tai, kas galėjo sušvelninti abiejų pusių tarpusavio padėtį. Konradas Jungingenas mirė, karalius nuoširdžiai apgailestavo jo netektį, Ordinas daug prarado per šią mirtį, o vis dėlto nepasitikėjo prijaučiančiu karaliumi, net neleido jam aplankyti Gdansko, kai liepė pareikšti viršininkams, kad nori pamatyti šioje šalyje jūrą. Jiems kažkaip atrodė, jog karalius nori pats apžiūrėti šį kraštą, asmeniškai iššnipinėti vietos padėtį, neabejotinai puoselėdamas blogus ketinimus. Kokie nevykę įtarinėjimai, kokios netikusios išvados! Net reikia stebėtis, kad šių laikų istorikai, persiėmę kažkokio keisto šališkumo kryžiuočiams, jau negyvėliams, supuvusiems ir nevertiems kone jokios pagarbos dabartiniame pasaulyje, kartoja tuos pačius šmeižtus, tas pačias absurdiškas prielaidas, juodindami karalių, vieną didžiausių žmonijos draugų, tėvą palikuonių, iki šiol valdančių, žmonių džiaugsmui, ne vieną sostą. Tačiau grįžkime prie kryžiuočių įtarinėjimų. Argi karalius neturėjo progų pasiųsti tokių dalykų iššnipinėti ką nors iš saviškių, kuris tai geriausiai išmanytų ir geriausiai įvykdytų? Karalius ir šnipas, tai tokia priešingybė, nepasitaikiusi istorijoje, kad ją ir žakai* žino. Vis dėlto Ordino administratorius Verneris Tetingenas atsakė karaliui galimybę pamatyti jūrą ir Gdanską vien tuo pretekstu, kad, mirus didžiajam magistrui ir Ordinui likus be valdovo, negalima nuspręsti, kaip surengti šalyje Jo Didenybei Karaliui deramą priėmimą. Tuo tarpu viršininkus apėmė kažkokia baimė, kad net prašė Vytautą, idant malonėtų taip išdėstyti karaliui šį atsakymą, kad atlėgtų jo rūstybė, jeigu ją šiuo reikalu užsitraukė. Tačiau karalius didžiajam kunigaikščiui pareiškė pasipiktinimą tiek dėl šio neigiamo atsakymo, tiek prisiminęs senus nemalonumus, kurių paskutiniaisiais Konrado Jungingeno valdymo metais buvo pridarę laiškai dėl Drezdenko. Juk jiems rašė gana ramiai, visai nenorėdamas didinti būgštavimų ar nesiekdamas jų nuslopinti, apie ką buvo pranešęs Vytautas. Tačiau kryžiuočiai prasiskverbdavo visur, žinojo viską. Todėl vadų taryba pasiuntė Torunės komtūrą į Zlotoryją, kur turėjo surasti karalių ir padėkoti už gedulingas pamaldas, atlaikytas visoje Lenkijoje už mirusiojo Konrado Jungingeno sielą, pagal to

meto etiketą rodydamas nuolankų nusižeminimą ir paslaugumą, be to, privalėjo stengtis išpainioti Krokuvos ir Torunės prekybinius nesutarimus. Be viso to, turėjo prašyti karalių, kad ateityje abi šalys susirašinėtų ne lotynų, o vokiečių kalba, kadangi Ordino viršininkai lotyniškų laiškų, paprastai rašomų aukštu stiliumi, nesupranta ir dažnai patenka į keblią padėtį, kai turi į juos atsižvelgti ar ko nors imtis. Dėl to paprastai ir kyla susirašinėjimo nesusipratimai ir ginčai[119]. Kaipgi Ordino kanceliarija galėjo būti taip prastai sukomplektuota, kad gerų vertėjų ir raštininkų diplomatine kalba neturėjo? Keistas dalykas! Jeigu čia ir neįžvelgtume kokios subtilios politinės gudrybės, išgalvotos pasiteisinti, vis dėlto turime sutikti, kad visoks mokytumas ir mokslas niekam nebuvo toks svetimas kaip kryžiuočiams. Pasiuntinys komtūras kartu su Torunės miesto viršininku lankėsi pas karalių 1407 metais prieš Sekmines. Karaliaus atsakymai buvo labai malonūs, palankumas išreikštas akivaizdžiai, Vladislovas, pasak komtūro, net teisinęsis, kad ankstesni susirašinėjimo nesusipratimai kilę dėl to, kad jis nemokąs lotynų rašto[120]. O pirklių nesutarimai atidėti iki naujo didžiojo magistro rinkimų.

---

[119] Šiuos duomenis iš archyvo šaltinių pateikia ponas Voigtas. Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 3–4: *Sint sulche ungnade und reissunge von ungewenlichen uslegunge der briefe jo lenger jo serer wechset, so sal her (der Komthur) syne allirdurch luchtikeit bitten, ist is Im heheglich, das her uns vorbas me syne meynunge dütsch geruche czu schreiben, so wellen wir Im czu dütsche werder antwerten, und wir uns off die behenden latinischen briefe nicht vorsteen noch wissen uns do us czu richten und müssen alle czeit besorgen, das wir di grosse ungnade und ungunst von unmöglicher uslesunge vallen mochten* (Jei kuo toliau, tuo dažniau kyla tokie nemalonumai ir ginčai dėl neteisingo laiškų supratimo, ponas (komtūras) turėtų Jo Šviesybės prašyti, kad jis nuo šiol savo nuomonę rašytų vokiškai, o mes jam atsakytumėm irgi vokiškai, nes mes lotyniškų laiškų tinkamai suprasti negalime ir dėl to nežinome, kaip elgtis, bei esame nuolat susirūpinę, jog dėl neteisingo supratimo ant mūsų kris didelė nemalonė ir neprielankumas).

[120] Torunės komtūro raštas apie tai datuotas: *Lübitsch Mitwoch vor Phingst. 1407* (Liubičas, trečiadienis prieš Sekmines, 1407 metai). Jo akivaizdoje karalius Vladislovas pasakęs, kad nemoka nei skaityti, nei rašyti, todėl vertėjai galėję jam reikalą išdėstyti neaiškiai. Niekuo tuo netikime: Algirdo ir Julijonos sūnus turėjo mokėti bent jau rusiškai rašyti ir skaityti. Galimas daiktas, kad lotynų kalbos nemokėjo, bet užtat turėjo labai patikimų ir įgudusių vertėjų.

1527

1407 m. Ulrichas Jungingenas išrenkamas didžiuoju magistru. Tuo metu kryžiuočiams nerimą sukėlė karaliaus sprendimas skirti Jonui iš Dobrynės, kaltinamam šalies išdavyste, mirties bausmę, mat jie per jį kėlė intrigas; taip pat karo žingsniai Naujosios Markos pasienyje, tiesiog dėl Santocho plėšikų, tenai prisiglaudusių, ir tolesni tenykščiai įvykiai, į kuriuos nebuvo galima abejingai žiūrėti Prūsijoje[121]. Surengti taip pat didžiojo magistro rinkimai, juo tapo Ulrichas Jungingenas, mirusio Konrado brolis, tai atsitiko 1407 metų birželio 26 dieną. Tučtuojau naujasis Ordino viršininkas išsiuntė pas karalių Vladislovą pasiuntinius, kurie turėjo pranešti apie jo išrinkimą, pareikšti, kaip įprasta, pagarbą ir įteikti dovanų. Beveik tuo pat metu įkandin pasiuntė ir raitus šnipus, kurie turėjo iššniukštinėti, kas dedasi Lenkijoje. Karalius savo ruožtu pasiuntė Mikalojų, Gniezno arkivyskupą, bei Kališo kaštelioną, kurie pasveikino Ulrichą, išrinktą tokioms aukštoms pareigoms, ir laidavo tokią pat draugystę ir pagarbą, kokią karaliaus širdis puoselėjo jo pasitraukusiam broliui, be to, turėjo išdėstyti kuriuos ne kuriuos politinius sumanymus, liečiančius abi valstybes. Tačiau Ulrichas, prisidengęs naujo Ordino maršalo įkurdinimu, nelaukė Marienburge jau kelyje esančių karaliaus pasiuntinių ir skubomis išvyko į Sembą, liepęs paprašyti pasiuntinių palaukti. Tik po kai kurios gaišaties grįžo ir juos priėmė, tačiau visai ne taip, kaip derėjo šiuos asmenis priimti. Tai buvo pirmoji, o gal ir svarbiausioji didžiojo magistro sąlygota priežastis karaliui įsižeisti. Kadangi dėl to karalius labai skundėsi Vytautui, didžiajam magistrui net teko šiam pasiteisinti[122]. Tačiau iš visko buvo matyti, kaip teisingai pastebi Prūsijos istorikas*, kad Ulrichui buvo beveik neįmanomas dalykas išlaikyti su karaliumi neišardomą draugystę, kadangi Lenkijoje anas teįžvelgė piktus ketinimus ir nedraugiškas

[121] Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 5–7.

[122] Didžiojo magistro laiškas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Hof Swarnegast vor Nativit. Marie 1407* (Švarnegasto dvaras, Švč. Mergelės Marijos Gimimo dienos išvakarės, 1407 metai). Cf. Registrant. – P. 155.

užmačias. Kartu nerimą ėmė kelti ir Žemaitija, kai Ulrichas sužinojo, kad jos gyventojai išsiuntinėjo įvairiems kunigaikščiams naują skundą, kuriame graudžiai dejavo, jog kryžiuočiai atiminėja iš jų iškilmingai pažadėtas laisves, žlugdo prekybos apyvartą ir visokiais būdais savavaliauja, žeisdami žmogiškąjį orumą[123]. Ši aplinkybė paskatino didįjį magistrą greitai ir smarkiai sustiprinti prie Dubysos statomą tvirtovę. Tuo tarpu pastangos išlaikyti Drezdenką, nors ir buvo vienais metais su Ulrichu Ostu paspartintos, negalėjo patikti lenkams, ir santykiai su karaliumi pradėjo blukti.

1528

1408 m. Suvažiavimas Kaune. Nėra tiksliai žinoma, kas buvo pirmasis monarchų asmeniško susitikimo Kaune iniciatorius, tikra yra tai, kad didysis kunigaikštis Vytautas tuo ypač atsidėjęs rūpinosi: pakvietė didįjį magistrą ir pasiuntė jam iš Rusios, kur medžiojo, garantinį raštą laisvai vykti į Kauną, net laiduodamas už žemaičius deramą būvį[124]. Ulrichas išvyko tuoj po šv. Kalėdų, lydimas Ordino viršininkų, pasaulietinių riterių ir daugybės tarnų. Du šimtai arklių šimtu penkiasdešimt rogių vežė šios palydos atsargas. Livonijos magistras atvyko su savo didžiūnais, apsistojo ramioje saloje netoli Kauno[125]. Karalius, lydimas nemažo būrio Lenkijos senatorių ir magnatų; didysis kunigaikštis su savo didikų ir riterių palyda. Visi susitiko Kaune 1408 metų sausio šeštą dieną. Svarbiausi reikalai buvo susiję su Lenkijos ir Ordino santykiais,

[123] Šį skundą cf. Foliantas „E". – P. 118: *Gravmina, que contra morem pietatis humanae nobis faciebant (fratres ordinis) cum iniuris non paucis vobis nunc sub tenore huius epistole sub a. d. MCCCCVII ad universos principes catholicos tam spirituales quam seculares per nos misse decrevimus declaranda* (Nutarėme, kad apie sunkumus, kuriuos mums, nesilaikydami jokio įprasto žmoniškumo, kartu su nemenkais pažeidimais per 1407-uosius Viešpaties metus padarė (Ordino broliai), reikia jums pranešti šiuo siunčiamu laišku, idant sužinotų visi kunigaikščiai ir katalikų kunigai).

[124] Garantinis raštas, datuotas: *Auf der Jagdt am Fliesse Clymkowka am T. Luciä 1407* (Medžioklė prie Klimkovkos upės, Šv. Liucijos diena, 1407 metai). Karaliaučiaus slaptasis archyvas. Cf. Spec. LIII. – No. 15.

[125] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 188.

didįjį kunigaikštį išrinko tarpininku. Kryžiuočiai, matyt, Vytauto įspėti, kad atsisakytų diplomatinėse derybose jiems būdingo užsispyrimo, dėl abiejų valstybių sienų pareiškė, kad sutinka su visokiomis pagrįstomis žemių nuolaidomis: „Kurių ankstesnis priklausymas nebuvo patvirtintas senesniais aktais, senais sienos ženklais ir ne nuo seno jų valdinių gyvenamas". Bet kai reikėjo svarstyti detales ir didysis magistras buvo paklaustas, kaip jis ketinąs pasielgti su Santoku, atsakė painiai ir nelabai suprantamai. Kai vėl buvo pradėta kalbėti apie Drezdenką, abi pusės raštus paklojo didžiajam kunigaikščiui. Šis, gerai apsvarstęs visus už ir prieš, pergalę paskyrė karaliui. Tada kryžiuočiai su išankstiniu užsispyrimu ėmė priešintis sprendimui, kurį priėmė jų pačių išrinktas teisėjas, neduodamas tam priešinimuisi jokio pamato. Šis suvažiavime atsiradęs gaižulys apkartino visą kitų susitarimų sėkmę. Karalius nepatenkintas vienuolių riterių parodytu nepaprastu gobšumu, didysis kunigaikštis įsižeidęs už jo sprendimo negerbimą, žodžiu, galima neabejojant sakyti, kad visus supykdė šis poelgis. Todėl nereikia stebėtis, kad nieko tvirto nenuspręsta, nors tariamoji draugystė nebuvo nutraukta, netgi nepaisant vienuolių riterių paskalų. Karalius su visais svetimšaliais ir ypač su livoniečiais bei jų magistru buvo kuo maloniausias, kas sujaudino net jaunus kryžiuočius, pasaulietinius riterius, negalėjo atsigirti jiems parodytu meilumu, išsiskyrė mandagiausiai, kupini atviro nuoširdumo[126].

1529

Taigi šitaip reikalai klostėsi Kaune, o Prūsijoje vyko didžiulis sujudimas. Nešavos komtūras, iš savo šnipų sužinojęs, kad nemažos Lenkijos ginkluotosios pajėgos patraukė į Lietuvą, kurių įkandin slenka kiti kariuomenės daliniai, pranešė šitai didžiajam

[126] Didžiojo magistro laiškas Lenkijos karaliui, datuotas: *Marienburg Dienst. nach Gregorii 1408* (Marienburgas, antradienis po Šv. Grigaliaus dienos, 1408 metai). Cf. Registrant. – P. 160; *Lindenblatt.* – S. 184. Šis rašo, kad kryžiuočiai Kaune gavo kažkokių žinių, kurių iki tol neturėjo. Cf. *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 77; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 15–17.

komtūrui. Šis, tikėdamasis nelaukto Prūsijos užpuolimo, ėmėsi visų gynybos priemonių: riteriai ir kiti kariškiai buvo pašaukti į kovinę parengtį, sustiprinta pasienio kelių apsauga, miškuose įrengtos medžių užtvaros, tvirtovės aprūpintos visais reikmenimis, žodžiu, imtasi tokių atsargumo priemonių, tarytum būtų buvę laukiama prisikeliant iš numirusiųjų Algirdo ir Kęstučio. Apie tai didysis magistras, tikriausiai nustebęs, gavo žinią Kaune[127]. Šitaip dažnai patys save suvedžioja lengvatikiai gandų gaudytojai, niekuo nepasitikintys slaptų išdavysčių meistrai. Ordine nebuvo vietos jokiam pasitikėjimui, nesuvaldomas svetimo labo geidimas gožė visus jausmus, pasipūtimas, riterių ambicijos dėl koketavimo nesušvelnėjusios kasdieniame pasaulietiniame gyvenime, išprusimo stoka, visa tai, smukus dievobaimingumui ir vienuoliškam kuklumui, darė kryžiuočius sugedusia, demoralizuota bendrija*. Taigi nėra ko stebėtis, kad su tokiais žmonėmis politiniai reikalai suko į šunkelius! Lenkijos karalius ėmė priekaištauti Ordinui, kad proteguoja iš Dobrynės žemės bėgančius skolininkus. Didysis magistras tuo labiau ėmė stengtis tokiems žmonėms teikti prieglobstį Prūsijoje, teisindamasis, kad paprastai išduodami tik piktadariai ir padegėjai, o laisvi žmonės visur randa prieglaudą, kaip tik turįs po ranka Gniezno arkivyskupo pranešimą, kad tas pat dedasi ir Lenkijoje[128].

1530

1408 m. Kas dedasi Rusioje. Tačiau Vytauto išmintis sugebėjo išlaikyti Lietuvai taiką: vengė diplomatinių priekabių, net kan-

[127] *Voigt.* – Loc. cit.

[128] Didžiojo magistro laiškas karaliui, datuotas: *Marienb. Dienst. vor Conversion. Pauli 1408* (Marienburgas, antradienis po Šv. apaštalo Pauliaus Atsivertimo šventės, 1408 metai). Laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Elbing Sonnt. Judica 1408* (Elbingas, *Judica* sekmadienis, 1408 metai). Cf. Registrant. – P. 161–162. Laiškas Gniezno arkivyskupui, datuotas: *Marienb. Dienst. nach Laetare 1408* (Marienburgas, antradienis po *Laetare* sekmadienio, 1408 metai). Ibidem. – P. 161. Cf. *Voigt.* – Bd. VIII. – S. 17.

triai pakentė mažesnius nemalonius dalykus, rodė tvirtą būdą, kai reikėjo pagrasinti, draugiškai tiesė ranką tiems, kurie ėjo prie jo atvira širdimi. Šitaip norėjo laiduoti Lietuvai taiką, kurios reikalavo jos vidaus padėtis po buvusių neramumų ir anarchijos. Kažkaip nuo tos epochos per visą Vytauto valdymo laiką vidaus taika buvo laimi Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei be pertrūkio*. Tačiau audros užsienyje, arba provincijose, priklausiusiose kunigaikščiams vasalams, kartkartėmis kildavo. Kaip tik toje epochoje, apie kurią kalbame, Švitrigailos maištas sukėlė nenumatytus įvykius. Tiesa, didysis kunigaikštis Vytautas atidžiai stebėjo šio neramaus kunigaikščio aplinką, nes žinojo jo priešiškumą ir ambicingus ketinimus, tačiau šiuo atžvilgiu buvo gana atsargus. Nors Švitrigailai ir buvo atimta galimybė vėl užmegzti su kryžiuočiais kokius politinius santykius, vis dėlto vokiečiai rasdavo priemonių jį aplankyti ir atviravimu siekti palankumo savo Ordinui. O šio kunigaikščio silpnybė buvo kažkoks potraukis prie dvasiškųjų riterių. Laikė pas save kunigą iš Karaliaučiaus, kuris 1408 metų pradžioje, grįžęs į Prūsiją, informavo Ordino maršalą, kad netrukus kunigaikštis kartu su Rusios, Černigovo, vyskupu Izaoku ketina persikelti į Rusią; pataria tuo tarpu netikėti rusėnais ir būti budriems pasienio tvirtovėse; galiausiai nurodo naujus slapto susisiekimo su Švitrigaila kelius per Narvą, arba Valdavą[129]. Jau vien tai įtikina, kad šis kunigaikštis iš anksto rengėsi naujai emigracijai. Šiai intrigai įtakos turėjo daugelis aukščiausio rango asmenų, net dvasiškiai, todėl nereikia stebėtis, kad didysis kunigaikštis Bazilijus atsižvelgė į šių žmonių teikimus, nepaisydamas ramių santykių su Lietuva ir savo taikos troškimo. Ne visi šie reikalai turėjo būti slapti Vilniaus valdžiai, bet jau sakėme, kad šiuo atžvilgiu buvo elgiamasi labai atsargiai. Ugnis ruseno pelenuose, nedaug reikėjo, kad įsiliepsnotų.

[129] Maršalo laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Königsberg Dienst. nach Reminiscere* (Karaliaučius, antradienis po *Reminiscere* sekmadienio [kovo 10 diena. – *T. N.*]). Metai nenurodyti, bet turėtų būti iki 1408-ųjų. Cf. *Kotzebue.* – Switrigail. – S. 36.

1531

1408 m. Nesantaika su Rusia. Atsirado pretekstas. Lietuvos valdiniai iš Severų Kunigaikštystės, nuo seno vadinami sevrukais*, prekiavo Maskvos Kunigaikštystės pasienyje, ir vietiniai gyventojai juos prie Tykiosios Sosnos** upės netoli Putyvlio apiplėšė: atėmė du bebrus, statinę medaus, du kirvius ir du kaftanus***. Jie Vilniuje pasiskundė didžiajam kunigaikščiui, pridurdami, kad su drabužiais iš jų atimta ir nemažai pinigų, tačiau žala nesiekė nė šimto dabartinių rublių. Vis dėlto šiam įvykiui Vilniaus valdžia teikė didelę reikšmę: nusiuntė į Maskvą pasiuntinį, kuris turėjo pareikšti nepasitenkinimą pasienio ramybės drumstimu, pareikalauti atlyginti nuostolius ir nubausti plėšikus. Tačiau tenai šis reikalavimas labai lengvai apeitas, paaiškinant, kad nusikaltėlių neįmanoma surasti. Tuo tarpu atsirado pašalinis kurstytojas: Edyga, totorių vadas, politikų pasaulyje nemažą reikšmę turintis vyras, dėl savo interesų norėjo, kad Rusia kariautų su Lietuva, todėl slapta įkalbinėjo Bazilijų imtis ginklo prieš savo uošvį. O šiam patarė nukariauti Rusią[130]. Be to, Vytautas protegavo kryžiuočių interesus prieš pskoviečius[131], kuriuos taip prispaudė, kad turėjo priimti jo paskirtą valdytoją[132]. Bazilijus skelbėsi būsiąs jų globėjas. Taigi ir dėl šios neapykantos, ir dėl Edygos patarimų, ir dėl artėjančio Švitrigailos maišto Maskvos dvare pasijuto atšalimas.

1532

1408* **m. Pabėga Švitrigaila.** Kai visa tai dėjosi, kunigaikštis Švitrigaila, visaip dangstydamasis, savo šalininkus sutelkė Brianske bei Starodube ir, sudeginęs šių miestų pilis, patraukė su

[130] *Karamzin.* – T. V. – S. 171.

[131] Didžiojo magistro laiškas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Elbing am Sonntag Judica 1408* (Elbingas, *Judica* sekmadienis, 1408 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 600.

[132] Didžiojo magistro laiškas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. am Donnerst. nach Johan. des Teufers 1408* (Marienburgas, ketvirtadienis po Šv. Jono Krikštytojo dienos, 1408 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 603.

jais į Maskvą. Kryžiuočių legendos porina, kad didysis kunigaikštis Vytautas, tikriausiai numatydamas, kas dėsis, pasiuntė į šiuos miestus savo pareigūnus, kurie turėjo paimti pilių valdymą, o Švitrigailą su sargyba pristatyti į Vilnių, bet gyventojai šitų pareigūnų neklausė, priešingai, kunigaikščiui paliepus, juos suėmė, po to prasidėjo emigracija[133]. Šiaip ar taip, bet jau pats reikšmingų pilių sudeginimas rodo avantiūristinį skubėjimą, kad nebuvo pajėgus jose išsilaikyti, kol iš Rusios ateis pagalba, taip pat įtikina, jog buvo stebimas iš arti ir galėjo būti užpultas stiprios kariuomenės. Pasitraukus maištininkams, Severų Kunigaikštystę tuoj pat užėmė lietuviai. Kartu su Švitrigaila išvyko jau minėtas vyskupas Izaokas, kunigaikščiai zvenigorodiečiai Aleksandras ir Patrikijus, putyvlietis Teodoras, Aleksandro sūnus, minskietis Urustajus – visi su visu savo dvaru. Pasitraukė ir daug bajorų: Černigovo, Sevenų Naugardo, Briansko, Starodubo, Liubutsko, Roslavlio, tiek daug, kad sudarė atskirą pulką. Atvykusi į Maskvą vilkstinė nustebino jos gyventojus, kurie tokio didelio svečių sambūrio nebuvo pratę matyti. Bazilijus surengtame jiems priėmime nenustygo vietoj, ragino, vaišino, visus apdovanojo. Švitrigaila, tituluojamas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, savo žiniai laikinai gavo Pereslavlį, Jurjevą, Voloką, Rževą, pusę Kolomnos, net valstybės sostinė, senasis Vladimiras prie Kliazmos, su visomis pajamomis ir turtu jam atiteko[134]. Didysis kunigaikštis Bazilijus, pagautas entuziazmo, skurdino save, kad išaukštintų Lietuvos pretendentą. Tai turėjo būti labai apgaulinga iliuzija!

1533

1408 m. Karas su Rusia ir taika. Bazilijus ir Švitrigaila sudarė paliaubas, pagal kurias anas turėjo visomis Rusios pajėgomis šį remti, kol išsikovos Gedimino mitrą. Šitaip Maskvos valdžia paskelbė Vytautui karą. Pasikvietė jie Edygą su totoriais. Sunku

[133] *Lindenblatt.* – S. 183.

[134] *Karamzin.* – T. V. – S. 167 et sequence; *Kotzebue.* Switrigail. – S. 35 et sequence.

atspėti, ar Bazilijus iš tikrųjų vylėsi sau didelės naudos iš ryšių su Švitrigaila, ar tik norėjo pagąsdinti uošvį galinga sąjunga, kad galėtų išsiderėti geresnes nei iki tol perspektyvas ir santykius su juo. Tačiau šios viltys, greitai įsižiebusios, ėmė greitai blėsti. Edyga visai neišėjo į areną, ir karingesnių totorių neteko išvysti; Severų žemėje, turėjusioje maištauti, viešpatavo taika. Be to, iš visų Lietuvos valstybės kraštų traukė savanoriai riteriai į Vytauto kariuomenę. Šis didysis kunigaikštis nedelsė nė minutės: įsakė Lietuvos maršalui Rumbaudui vesti Lietuvos kariuomenę prie Smolensko; Manvydas jau žygiavo su dvaro pulkais, Jonas Boreikaitis Chodkevičius* vedė Smolensko, Olelka Vladimiraitis, Slucko kunigaikštis, Kijevo karius. Karalius Vladislovas atsiuntė nemažą lenkų riterių būrį, vedamą Zbignevo iš Bžezės. Atvyko daug svetimšalių savanorių. Kryžiuočiai atsiuntė savo pėstininkų būrį, taip pat leido verbuoti žemaičius, tačiau šie norėjo tarnauti tik su kryžiuočių vėliava[135]. Didysis kunigaikštis išvyko iš Vilniaus rytojaus dieną po Šv. Jono Krikštytojo šventės. Stovykloje prie Smolensko susitelkė tokia gausi ir įspūdinga kariuomenė, kokią tais laikais retai kada buvo galima išvysti. Tuoj pat pradėta žygiuoti į Maskvą. Lengvoji kavalerija jojo sparnuose, rinkdama armijai pašarą ir maistą, o tai reiškė, plačiai plėšikaudama ir niokodama. Nesuskaičiuojamos totorių ir kazokų minios saugojo kariuomenę iš visų pusių ir sudarė jai sąlygas ramiai žygiuoti. Vienos upės pakrantėje buvo įrengta poilsio stovykla. Ten pasirodė Švitrigaila su Rusios pulkais, sustiprintais įvairiausių totorių junginiu. Jis užtvėrė siaurą perėją tarp pelkių, sustiprino užtvarą, o į abi puses pelkėsna pasiuntė pėstininkus. Atrodė, kad jau visi keliai žygiuoti į priekį užkirsti, net atsitraukti galėjo būti labai pavojinga. Patekęs į tokią padėtį, kitas vadas būtų sutrikęs, o Vytautas sugalvojo, kaip įveikti savo priešų budrumą: tyliai apėjo sutvirtintas vietas, netikėtai prasigavo properšomis, kur to mažiausiai tikėtasi, ir kai jau buvo pradėta manyti, kad jo kareiviai iš bado ar išsekimo ims kristi perėjose, Lietuvos raitelių vėliavos suplevėsavo Švitrigailos

[135] *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 155.

užnugaryje, tad šis išsigandęs paliko savo stovyklą ir atvėrė kelią Bazilijaus žemėms toliau siaubti. Veltui viltasi, kad Lietuvos kariuomenėje įvyksianti išdavystė, veltui laukta, kad pabėgs ištisi rusėnų pulkai. Lietuviai šaipėsi iš bejėgiškų gundymų, Lietuvos rusėnai kovėsi su Maskvos rusais* narsiai ir iš peties. Didysis kunigaikštis Bazilijus pats vedė savo kariuomenę į kovos lauką, abi kariuomenės suartėjo prie Ugros upės. Pamatė, koks galingas priešas, dauguma apgaulingų vilčių jau buvo išsisklaidžiusios, pavojus laukė akivaizdus. Tada Bazilijus parašė savo uošviui tokį laišką: „Valdove, Didysis Kunigaikšti Vytautai, Tu man – kaip tėvas, prašau nepykti ant manęs, nes aš negaliu būti kaltas, kad kažkokie niekšai nuskriaudė Tavo sevrukus[136]. O jeigu pavyktų piktadarius rasti, juos Tau išduočiau, kad atsakytų galva, bet iki šiol rasti nepavyko. Tačiau nuostolius, Jūsų nurodytus, dorai atlyginsiu. Tik nepyk ant manęs ir nesiaubk mano žemių. Gal Jūsų Didenybė Didysis Kunigaikštis malonės su manimi pasimatyti." Didysis kunigaikštis priėmė šį siūlymą, liepė pranešti apie atvykimą, sėdo ant žirgo ir prijojo prie upės. Didysis kunigaikštis Bazilijus stovėjo kitame krante. Iš tolo pasisveikinęs, tik su vienu bajoru įjojo į upės vidurį ir ėmė prašyti, kad ir Vytautas tą pat padarytų, idant upės vidury galėtų pasikalbėti. Vytautas, paėmęs vieną Lietuvos poną, Andriejų, įjojo į upę, kuri toje vietoje ir tuo metu buvo negili. Maloniai pasisveikinę, ilgai šnekėjosi, galiausiai sudarė taiką su sąlyga, kad Ugros upė nuo tol bus abiejų valstybių siena. Tada Vytautas pasakė Andriejui: „Jok į kariuomenę ir liepk paskelbti, kad su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi, Demetrijaus sūnumi, sudaryta taika". Andriejus jam rusėniškai atsakė: „*Tam nie mir****, jeigu monarchai tarpusavy nekariavo". O didysis kunigaikštis jam tarė: „Mielas broliau, kas padaryta – padaryta, aš daviau žodį ir jį tesėsiu". Tada Andriejus ir buvo pramintas Nemira. Tuoj sutartis buvo patvirtinta aktais ir siena nubrėžta Ugros

[136] Sevrukai, t. y. severai, seni slavų gyventojai. Buvo ir milicija, vadinama sevrukais, jinai pas Ukrainos kazokus išsilaikė iki paskutinio atamanų valdymo meto. Cf. *Bantyš-Kamenskij*. Istorija Maloj Rossii. – T. III**.

upe[137]. Užtat Kozelskas, Peremislis, Liubutskas sugrįžo Rusiai. Tačiau Odojevas liko Lietuvai, nes tik Jono, Bazilijaus sūnaus, valdymo metais buvo atimtas, ką pamatysime vėliau. Sutarties akte Švitrigailai neatsirado vietos, ir nieko jam daugiau neliko iš gražių vilčių ir turtų, tik galimybė laisvai pamąstyti apie save patį[138].

1534

1408 m. Sugrįžtama iš žygio. Didysis kunigaikštis Vytautas kažkodėl skubomis, keisdamas žirgus, sugrįžo į Vilnių, pasakojama, kad buvo išsiilgęs žmonos, matyt, sirgusios. Tuo tarpu kariuomenė, grįždama nuo Ugros, patyrė daug vargo, nes slinko baisiai nusiaubtu kraštu, kadangi pagal sutarties sąlygas nebuvo galima pasirinkti kito kelio. Maža to, Švitrigailos gaujos, kurias sudarė totoriai ir jo šalininkai, dažnai pasirodydavo čia užnugaryje, čia sparnuose ir nedavė ramybės toliau nuklydusiems būriams. Pirmiausia pradėjo dvėsti iš bado arkliai, ypač nukentėjo gurguolės, ir vežimai su maistu negalėjo sekti paskui kariuomenę. Be to, prapliupo liūtys, pabjuro keliai bei perkėlos, todėl ir žmonės labai išvargo: daugelis iš bado buvo priversti pašaliais ieškoti maisto ir pateko į totorių nagus. Peržengus Lietuvos sieną, viskas pasikeitė, šalies daliniai grįžo į savo vietas, lenkų ir kryžiuočių patraukė link Vilniaus, kur pailsėjo, gausiai apdovanoti ir viskuo aprūpinti grįžo namo[139]. O žemaičiai, vadovaujami savo žymiausių ponelių, šiame žygyje dalyvavę kartu su kryžiuočiais, dar prieš Mykolines, nelaukdami, kada bus pasirašyta taika, o tik apie tai sužinoję, tuoj

[137] Šią detalę, Rusios kronikose nutylėtą, išsaugojo rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika, iš kurios šitai paėmėme pažodžiui. Ja naudojosi ir Strijkovskis, nors šį įvykį painioja su ankstesniu, prie Kropyvnos. Cf. *Striykowski.* – S. 485–486. Tai bendrais bruožais mini ir Švč. Trejybės kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 199. Taip pat cf. Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 229. Ugra teka Kalugos gubernijoje, įteka į Oką. Anas Andriejus esąs Nemirų giminės pradininkas.

[138] *Striykowski.* – S. 487; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 369–370. Dėl chronologijos klysta Karamzinas ir Kotzebue. Cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 166–169; *Kotzebue.* – Loc. cit.

[139] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 189–190.

paliko kryžiuočių vėliavas ir patys vieni grįžo namo. Tai gerokai nuliūdino Vytautą[140].

1535

1408 m. Rusios reikalai, Švitrigaila pabėga iš Rusios. 1408 metų pabaigoje apsiniaukė šviesi Rusios padangė. Iki tol didysis kunigaikštis Bazilijus valstybę valdė gana sėkmingai ir laimingai, nemokėjo duoklės totoriams, liovėsi jų bijojęs, nes jie dėl vidaus karų taip buvo nusilpę ir negalėjo ko nors griebtis. Tačiau Edyga, kipčiakų chano Šedybeko uošvis, protingas, gudrus ir verslus, protegavo savo žentą ir jo naudai norėjo įvelti Bazilijų į karą su Lietuva. Tik nepavykus to pasiekti, kaip jau matėme, paliko proteguojamą chaną tikriausiai dėl to, kad jam nebuvo reiškiamas reikalaujamas nuolankumas. Bulatas pašalino Šedybeką iš sosto ir pasidarė chanu, visiškai priklausomu nuo Edygos. Šis įkalbėjo jį smogti Rusiai, iššygiavo su visomis karinėmis pajėgomis, sakė, jog slapta traukia prieš Lietuvą. Bazilijus patikėjo klastūnais, tad veikiai juos išvydo prie Maskvos sienų ir turėjo ją palikti. Edygą rėmė kai kurie Rusios kunigaikščiai, ypač Jonas, Mykolo sūnus, Tverės kunigaikštis, tikriausiai ir Švitrigaila buvo jo šalininkas, nes kai totoriai ėmė šeimininkauti pačioje Rusios valstybės širdyje ir siaubė gražiausias Pamaskvio vietas, o Edyga pakvietė savo šalininkus atvykti į jo stovyklą prie Maskvos, Švitrigaila paliko Vladimirą prie Kliazmos ir nepasitikėdamas totoriais tūnojo giriose, paskui patraukė į Ukrainą, pakeliui plėšdamas Rusios kaimus, ir Serpuchovo miestą pavertė pelenais, jau rudens pabaigoje[141]. Istorijoje neliko aiškių pėdsakų, kur nukeliavo, galima tik spėti, jog į Dniepro žemupyje gyvenusių totorių ulusus. Ten kuriam laikui apsistojęs, užmezgė ryšius su kryžiuočiais, ką pamatysime tolesnėje įvykių eigoje.

[140] *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 156–157 (pagal archyvų šaltinius).

[141] *Karamzin.* – T. V. – S. 175. – Nota 206. Švč. Trejybės ir Nikono kronikos šitai priskiria 1409 metams, kurie prasidėdavo rudenį.

* * *

IV skyrius

KEIČIASI SANTYKIAI SU KRYŽIUOČIAIS

.....

1536

1408 m. Svyruoja politiniai reikalai su kryžiuočiais. Tuo metu, kai dėjosi ką tik aprašyti įvykiai, nenurimo diplomatiniai ginčai tarp Lenkijos karaliaus ir didžiojo magistro, kupini pažiūrėti teisinių gudrybių, tačiau iš tikrųjų tiesioginio spaudimo, net grasinant karu. Ypač smarkiai buvo ginčijamasi dėl Naujosios Markos, ir atrodo, kad tik lenkų diplomatų nuosaikumas dar sulaikydavo nuo kraujo praliejimo. Kryžiuočiai džiūgavo dėl didžiojo kunigaikščio karo su Rusia, davė kariuomenės pastiprinimų ir vylėsi, kad jis ilgokai užtruks, nes Švitrigailos emigravimas turėjo supainioti Rusios reikalus iki begalybės. Net buvo šnekama apie agresyvią ir gynybinę sutartį, sudarytą su Vengrijos karaliumi Zigmantu Ordino naudai[142]. Visa tai stiprino viltį, kad Lenkijos karalius pabijos vienas stoti į mūšį, bus priverstas prisitaikyti prie aplinkybių ir užleisti, ko iš jo bus pareikalauta. Bet nelauktai šiuos planus sugriovė prie Ugros sudaryta sutartis su Bazilijumi. Taigi kilo įtarimas ir būgštavimai, kad šis susitarimas tikriausiai esąs sąmokslas prieš Livonijos kryžiuočius[143]. Ordino diplomatai dar

[142] Brandenburgo komtūro laiškas Ordino maršalui, datuotas: *am S. Jacobstag 1408* (Šv. Jokūbo diena, 1408 metai). Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 21.

[143] Didysis komtūras anksti įspėjo didįjį špitolininką apie šį įtarimą. Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 19. – Nachsatz 2.

labiau sunerimo, kai sužinojo, kad didysis kunigaikštis Vytautas, atvykęs iš Rusios, tuoj kelis kartus klausė didžiojo magistro, ar Livonijos magistrui karui su pskoviečiais bus pasiųsta iš Prūsijos vyrų ir pabūklų. Didysis magistras nedavė tiesaus atsakymo, būgštavo ir kaip įmanydamas išsisukinėjo, nes neabejojo, jog pskoviečius rems Bazilijus, o kad abiejų didžiųjų kunigaikščių interesai yra bendri, to, šiaip ar taip, nebuvo galima paneigti[144]. Tad kai viltį gauti naudos pakeitė būgštavimai dėl savo saugumo, didžiajam magistrui nebuvo nieko svarbiau kaip sustiprinti Prūsijos sieną su Lietuva ir Žemaitija: buvo atnaujinta Tilžės pilis, atstatyta Frydbergo pilis senosios Veliuonos vietoje[145], stiprinama tvirtovė prie Dubysos, palei Luko upę* pradėta statyti nauja tvirtovė. Užsiėmęs šiais ir panašiais pasiruošimo krašto gynybai darbais, didysis magistras stengėsi parengti imponuojantį pasipriešinimą: buvo liejami pabūklai, gaminami ginklai, konventų riteriams įvesta tokia tvarka, kuri labiausiai atitiko karo reikalavimus, buvo kviečiami pasaulietiniai riteriai, surašyti karo tarnybą eiti turintys vyrai, žodžiu, karinis Ulricho talentas atsiskleidė visa galia, dangstantis būtinybe būti atsargiems. O dėl Lenkijos, savo santykius ėmė dangstyti meilingais posakiais, stengėsi įtikinti, jog garbins taiką, santūrumą, su visomis gretimomis valstybėmis nori gyventi draugiškai[146]. Tačiau iš tikrųjų skubėjo nuskriausti Lenkiją: nupirko iš Ulricho Osto Drezdenką, liepė Naujosios Markos didikams paliudyti, kad Santokas priklausąs jų kraštui ir jo išplėšti neduosią,

[144] Trys didžiojo magistro laiškai didžiajam kunigaikščiui Vytautui šiuo reikalu rašyti 1408 metais. Cf. Registrant. – P. 157, 162, 165. Cf. *Voigt.* – S. 19; *Lindenblatt.* – S. 184; *Karamzin.* – T. V. – S. 164. – Nota 169.

[145] *Lindeblatt.* – S. 186. Konvento komtūro Jono iš Bychavo laiškas Ordino maršalui, datuotas: *auf der Dubissa Sonnab. vor Misericord. 1408* (Prie Dubysos, šeštadienis prieš *Misericordia* sekmadienį, 1408 metai). Cf. *Voigt.* – Bd. VI. – S. 22. Iš to laiško posakių, ar klaidingai perskaitytų, ar netiksliai parašytų, t. y. *Wilia* vietoje *Welun*, *Willun*, kaip kad yra kituose laiškuose, padaryta išvada, jog Frydbergas prie Neries (Vilijos) stovėjęs.

[146] Ponas Voigtas stengiasi įtikinti Ulricho širdin įsimetusią pagarbą taikai ir draugystei, pateikdamas jo meilingų laiškų karaliui Vladislovui ištraukas. Bet kas gi nežino, kaip mažai reikia tikėti diplomatiniu meilingumu. Ateities kartos ir istorija, ne žodžiai, bet žmonių darbai apsprendžia.

ir kitokių suktybių prieš karaliaus teises griebėsi. Ir visa tai darė neva ne be pranešimo Krokuvos valdžiai, atsiprašymų ir pastangų pelnyti simpatiją dovanomis: karaliui atsiuntė medžioklinių sakalų, karalienei geriausių Reino vynų, didžiajai kunigaikštienei anksčiau keletą statinių tokio pat vyno, paskui klavikordą ir kilnojamąjį altorėlį (*portaticum*), Mikalojui Kurovskiui, Gniezno arkivyskupui, padovanojo reto grožio eržilą. Iš šių žmonių, išskyrus karalių, pats taip pat gavo brangių dovanų. Keistas tas Ulricho būdas: mandagumo, geraširdiškumo, nuostabaus proto sąmaiša kaip ir pasitraukusiojo jo brolio Konrado, bet greta nežmoniškas piktumas, pasinešimas kariauti, įsikibimas į savo požiūrį, silpnybė patarėjams, neapykanta ne vokiečiams. Antra vertus, tai buvo apsišvietęs vyras, išmaniai valdė kraštą ir Ordiną, ką rodo jo išleisti potvarkiai, tačiau turėjo temperamento ydų: buvo labai ambicingas ir sirgo didybės manija. Kaip tik dėl to ir buvo padarytos karaliui pirmosios ir svarbiausios nuoskaudos: dėl kažkokių ambicijų atsisakė kūmauti per karaliaus dukters Jadvygos krikštynas, įvykusias 1408 metais kelios savaitės po šv. Velykų[147]. Šiaip ar taip, mes neteisinsime nei vienos, nei kitos pusės, joms artėjant prie kruvino kraujo praliejimo, tik, laikydamiesi įvykių esmės, kol ateis eilė juos išdėstyti, pasakysime, kad visada priešiškos pusės stengiasi viena kitą apkaltinti sulaužius taiką, tai senas politikų paprotys, kas ne tiek pateisina veržimąsi kariauti, kiek reikalinga protams išjudinti, nes anoji sąžinė nuramina, o ši leidžia nugalėti. Bet sunku nepripažinti, kad Ulrichas pirmasis ėmėsi kruvinų dalykų. Jau parodėme, kad metus laiko smarkiai ginklavosi, sąjungininkus telkė irgi paskubom, kurie ne kurie šios srities laimėjimai sustiprino jo ambicingus ketinimus ir pakuždėjo išdidžiai jo puikybei, kad jau gali drąsiai paminti sąjungos su gretimomis valstybėmis ir žmonių teises. Didysis kunigaikštis Vytautas visa tai galėjo suvokti savo aštriu protu, tačiau tylėjo, nesikišo į brolio karaliaus diplomatinius ginčus, tik apgailestavo dėl Ordino slaptų ryšių su Švitrigaila, dar maištaujančiu tarp totorių. Didysis

[147] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 84.

magistras visko gynėsi, pripažino tik akivaizdžius faktus, t. y. kad vienuolių kapelionas kunigas Jokūbas atvežė į Karaliaučių žinių iš Briansko[148]. Šią mūsų skaitytojams jau žinomą detalę sąmoningai pakišo didysis magistras, norėdamas sušvelninti priekaištus dėl smarkiai pablogėjusių santykių. Tačiau šie reikalai aprimo: didysis kunigaikštis pasitenkino paprastu patikinimu, kad pas totorius prisiglaudęs Švitrigaila negaus jokios paramos. Kaip pasitikėjimo įrodymą didysis kunigaikštis gruodžio pradžioje pasiuntė Ulrichui puošnią ispanišką skrybėlę ir riterių pirštinių porą. Atrodė, jog draugystė nusistovi, tačiau neilgam, nes jau to paties mėnesio pabaigoje politiniai reikalai ėmė įgyti kitą kryptį. Staiga politinis akiratis pradėjo temti, tarpusavio pasitikėjimas blėso diena iš dienos. Žemaitijoje, iš pradžių taip užsirūstinusioje ant didžiojo kunigaikščio, atsirado grupuočių, jam pritariančių. Nežinia kokiais tikslais šiame krašte zujo lietuviai, rusėnai, totoriai. Vėl pasirodė jų ginkluotos gaujos, perbėgančios pasienio apylinkėmis. Kai kur šios grupuotės rengė nedidelius plėšikiškus antpuolius. Antai viena jų, persikėlusi per Dauguvą, nejausdama gailesčio Livonijos kryžiuočių gyvenvietėms, užpuolė pskoviečių miestą Voronačą, ir juos tik vargais negalais pajėgė atremti iš Pskovo atskubėjusi pagalba[149]. Taigi visą žiemą pasienis buvo neramus. Žemaitijos valdytojas, stropiai šnipinėjantis, kas dedasi Lietuvoje, pranešė didžiajam magistrui, kad karalius Vladislovas ir didysis kunigaikštis prieš šv. Kalėdas buvo susitikę Naugarduke, kur esą aptarę, kaip atimti iš Ordino Žemaitiją[150]. Sunku nešališkam stebėtojui patikėti, kad monarchų susitarimus kryžiuočių šnipai būtų galėję taip lengvai iššniukštinėti. Šiaip ar taip, Ordinas laikė mokamus stebėtojus, jie turėjo pranešinėti girdėtus

[148] Didžiojo magistro laiškas Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. Simon und Juda Apost. 1408* (Marienburgas, apaštalų Simono ir Judo diena, 1408 metai). Cf. Registrant. – P. 170.

[149] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 202.

[150] Žemaitijos valdytojo laiškas Ordino maršalui, datuotas: *Thobys am heil Christtage 1408.* (Dubysa, šventa Kristaus diena [šv. Kalėdos. – *R. P.*], 1408 metai). Cf. Spec. XVI. – No. 68.

dalykus, teisingus ar neteisingus, juk įtariančiajam viskas atrodo tiesa. Didysis magistras dar aktyviau ėmė rūpintis ginklavimusi: buvo pagerinta Memelio, Ragnitos, Tilžės, Žemaitijos pilių gynyba, jų aprūpinimas, pats tikrino Lenkijos pasienyje esančias tvirtoves.

1537

1409 m. Kai 1409 metų pradžioje diena iš dienos ėmė didėti nepasitikėjimas ir iškilo netolimo karo grėsmė, Žemaitijos valdytojas gavo įsakymą nutraukti žemaičių ryšius su Lietuva, neleisti parduoti nei pirkti grūdų ir nepakęsti krašte ateivių. Galimas daiktas, kaip kad mano Prūsijos istorikas*, šis nekaimyniškas valdytojas – taip jį vadino Vytautas – perdėtai griežtai tuos įsakymus vykdė ir bet kur pastebėtus lietuvius gaudė bei skriaudė. O mūsų rašytojai** aiškiai sako, kad Ragnitoje lietuvių pirkliai, nežinantys šio draudimo, buvo apiplėšti ir nužudyti[151]. Didysis kunigaikštis apskundė Ulrichui Žemaitijos valdytoją, prikaišiojo nežmonišką elgesį su pirkliais[152]. Lenkijos karalius, turėdamas aiškų pagrindą jaustis nuskriaustas, nedavė jokio preteksto kivirčams su Ordinu, atvirkščiai, dėkodamas už keletą medžioklinių sakalų, rašė kuo mandagiausiai[153]. Net Torunės komtūro tarpininkaujamas sutiko

[151] *Dlugossius.* – Loc. cit.; *Striykowski.* – S. 488.

[152] Lietuvos didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Kyrnow. Donnerst. am abend convers. Pauli 1409* (Kernavė, Šv. apaštalo Pauliaus Atsivertimo šventės išvakarės, 1409 metai). Laiškas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XVII. – No. 132. Ponas Voigtas (cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 38) teigia, kad Vytautas tuo metu buvo lipšnus Ordinui todėl, jog būgštavo dėl Edygos totorių, stovėjusių prie Maskvos, taip pat dėl Švitrigailos keliamos baimės. Tačiau manau, kad istorikas neteisus, nes Švitrigaila visai negalėjo kelti pavojaus, pats būdamas bastūnas. Cf. *Karamzin.* – Loc. cit.

[153] Lenkijos karaliaus laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Sandomiria Fer. IV. post dom. Invocavit 1409. Eandem vestram sinceritatem studiosis, rogamus affectibus, quatenus nos audaciter et sine alicujus roboris scrupulo pro hiis nobis placitis rebus quas regni nostri et Terrarum Littwanie et Russie amplectitur amplitudo et in eisdem reperiri peterint velitis requirere, ut affective ipsas acquirentes vobis amicissime diri-*

dalyvauti derybose su didžiuoju magistru[154]. Tačiau tokiai veiklai reikalingos atmosferos, tarpusavio pasitikėjimo jau nebuvo. Atvirkščiai, tas pats komtūras buvo didžiausias karo kurstytojas: jis informavo didįjį magistrą, teisingai ar nepagrįstai, nežinome, kad Lenkijoje viskas įstatyta į karo vėžes, kariuomenė pagal pirmą įsakymą pasirengusi iššygiuoti, lenkų vadai turi nurodymą, prasidėjus kampanijai, pirmiausia smogti Nešavai ir ją sugriauti iki pamatų, žodžiu, viskas rodo, kad tuoj bus užpulta Prūsija[155].

1538

1409 m. Sukyla žemaičiai. Neseniai didysis magistras buvo leidęs turtingam pirkliui, vardu Hansas Lenkau*, atstatyti Memelio miestą, kuriam suteikė ypatingų apdovanojimų ir privilegijų. Vykstant šiems atstatymo darbams, žemaičiams šovė į galvą surengti antpuolį, kuris jiems pavyko, buvo padaryta nemažai žalos[156]. Kilo įtarimas, kad šį nusikaltimą sukurstė Lietuvos valdžia. Buvo pasiųsta pas didįjį kunigaikštį pasiuntinybė, nežinia, ar papriekaištauti, ar sužinoti, ką jis galvoja. Tikriausiai šiame reikale Vytautas buvo visai nekaltas, turint galvoje jo visada apmąstytus sprendimus ir tai, ką mums kryžiuočių senovės paminklai šiuo klausimu paliko. Pasiuntinybę sudarė Ordino maršalas ir Brandenburgo komtūras, nelaimei, smarkūs ir riboto proto vyrai. Jie iš anksto leido suprasti, jog karas su Ordinu yra neišvengiamas, ir

gamus (Sandomieras, trečiadienis, ketvirta diena po *Dominus Invocavit*, 1409 metai. Draugiškai bei jausmingai prašome to paties jūsų nuoširdumo, nes ir jūs mūsų drąsiai ir be nerimo dėl kokių nors karinių pajėgų norėtumėte pasiteirauti apie šiuos mums palankius dalykus tiek mūsų Karalystės, tiek Lietuvos ir Rusios žemių ribose; apie dalykus, kurių tuose pačiuose kraštuose žmones siekia gauti ir kad mes tuos pačius dalykus gaudami juos jums draugiškai persiųstume).

[154] Torunės miesto tarybos nario laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *am Tage Marci. Evangelistae 1409* (Evangelisto Morkaus diena, 1409 metai). Cf. *Voigt.* – S. 38.

[155] Torunės komtūro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Thorn Donnerst. vor Oculi 1409* (Torunė, ketvirtadienis prieš *Oculi* sekmadienį, 1409 metai). Cf. *Voigt.* – S. 39.

[156] *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 147.

kai į šį grasinimą gavo deramą atsakymą, išdrįso pajudinti opius dalykus ir įžeisti didžiojo kunigaikščio kantrybę: komtūras, kalbėdamas su dvaro pareigūnais, pasakė, kad didysis kunigaikštis jau tris kartus yrą išdavęs Ordiną, todėl kai ketvirtą kartą šitaip padarysiąs, tai susilauksiąs liūdnų pasekmių. Šitai sužinojęs, davė garo pasiuntiniams ir apskundė juos didžiajam magistrui, priekaištaudamas, kad gal tokius lengvabūdžius ir storžievius vyrus pasiuntęs sąmoningai[157]. Taigi reikalai nesiliovė blogėję, ir nors draugystė atvirai nebuvo nutraukta, didysis kunigaikštis liko pasipiktinęs ir nepriėmė jokių atsikalbinėjimų. Tada didysis magistras, norėdamas aiškiau žinoti, ką jis galvoja, paklausė, kaip jis vertinąs tuos bruzdėjimus Žemaitijoje. Ar negalėtų jis patarti, kaip to išvengti? Didysis kunigaikštis atvirai atsakė: „Kol Ordinas klausė mano patarimų, aš visada jam patardavau, bet kai jau senokai mano patarimų ėmė nepaisyti, neketinu toliau to daryti"[158]. Didžiajam magistrui labai nemalonu buvo girdėti šį atsakymą, jis buvo įsitikinęs, kad didysis kunigaikštis yra Ordino priešas, bet neturėjo kaip šitai viešai įrodyti. Todėl ėmė prikaišioti, kad kivirčuose dėl sienos su Mazovijos kunigaikščiu Jonušu laikosi Ordiną skriaudžiančios pozicijos. Tačiau didysis kunigaikštis įtikino, kad teisę kunigaikščiui Jonušui pripažino siekdamas teisybės, bet anaiptol nenorėdamas pakenkti Ordino teisėms, jeigu tokių esama[159]. Trumpai sakant, buvo rodomas didžiausias apsukrumas, norint viešai parodyti, kad išvien planuojama su Lenkija ir veikiama su Žemaitija. Bet žemaičiai, nesantaikos akmuo, ėmė plačiai maištauti: gyventojai vėl protestavo prieš kryžiuočius ir daugeliu atvejų sakė tiesą, pavyzdžiui: „Mes tikrai turime vyskupą, – sakė savo protesto laiške, – prelatų, kunigų ir nemažai panašių žmonių, ku-

[157] Lietuvos didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *am Tage Johannis 1409* (Šv. Jono diena, 1409 metai). Detaliai šių pasiuntinių derybos išdėstytos transakcijoje. Karaliaučiaus slaptasis archyvas. Cf. Spec. XVII. – No. 162.

[158] Foliantas „D". – P. 267. Cf. *Voigt.* – S. 41. Autorius šiuos žodžius laiko gudravimu. Kodėl? Ar tik ne norėdamas įrodyti savo šališkumą kryžiuočiams? Istorikas yra žmonių ir jų darbų teisėjas, ne šalininkas. Šis neobjektyvumas neatleistinas!*

[159] Lietuvos didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Mont. Pfingst. 1409* (Sekminių pirmadienis, 1409 metai). Cf. Ibidem.

rie atima iš mūsų vilnas ir pieną, siurbia mūsų kraują, mėsą nuo kaulų nugraužia, bet visai nesistengia mums skleisti krikščionių mokslo“[160]. Didysis magistras, būdamas Memelyje, gavo žinią, kad žmonės telkiasi į būrius, ginkluojasi, vadovaujami dviejų bajorų, tariamai atsiųstų karaliaus, užverčia miškuose kelius, visą laiką priiminėja iš Lietuvos maištingus vyrus, net sklinda gandai, jog didysis kunigaikštis ketinąs slapta užpulti Ragnitą[161]. Kurie ne kurie iš šių šnipų pranešimų ėmė pasitvirtinti, kai sukilę žemaičiai užpuolė Memelio komtūro ganyklą, sumušė žmones, paėmė arklius ir nusivedė į miškų slėptuves[162]. Todėl pradėta tikėti visa kuo, reikalai pasiekė kone kritinę ribą. Sukilėliai susikovė ties Palanga, apkūlė vokiečius ir pareiškė, kad atsiduoda didžiojo kunigaikščio globai[163]. Iš tikrųjų Žemaitijos būklė buvo apverktina: deformuotos tautinės civilinės ir religinės įstaigos, primesti pareigūnai ir mokytojai, nemokantys gyventojų kalbos, nežinantys nei jų papročių, nei poreikių; dykaduoniaujantys, prabangoje skendintys, žemus savo geidulius tenkinantys, vietinius gyventojus laikė galvijais, įžeidė, išvedė iš kantrybės ir įstūmė į nevilt[164], tad ar reikia stebėtis, kad susilaukė tokių pasekmių.

1539

1409 m. Kryžiuočiai nuogąstauja. Tokiomis aplinkybėmis Kryžiuočių ordinas neišvengė nuogąstavimų, kuriuos didino vis grėsmingesnės žinios. Buvo šnekama, kad karalius Vladislovas su didžiule kariuomene žygiuojąs į Didžiąją Lenkiją, grasindamas Prūsijos sienoms. Pasiekė žinia, kad didysis kunigaikštis Vytautas

[160] *Lucas David.* – Bd. VII. – S. 158.

[161] Žemaitijos valdytojo kompaniono laiškas Ragnitos komtūrui, datuotas: *Donnerst. Corp. Chr.* (Ketvirtadienis, Kristaus Kūno šventė). Cf. *Voigt.* – S. 40.

[162] Memelio konvento komtūro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Memel in d. Octava Corp. Chr. 1409* (Memelis, Kristaus Kūno šventės oktavoje, 1409 metai). Cf. Foliantas „E“. – P. 250.

[163] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 79.

[164] Cf. *Lucas David.* – Loc. cit.

susitaikęs su Švitrigaila, be to, nėra nė vienos provincijos, kuri negalėtų įsitraukti į karą su Prūsija. Žemaitijoje brendo sukilimas: Raseinių pavietas visuotinai apsiginklavo, juo sekdami, ėmėsi ginklo ir kiti. Sklido kalbos, kad didysis kunigaikštis sukilėlius atvirai remia, aiškiai pasakė, jog kai javai laukuose prinoks, pats žemaičiams imsiąs vadovauti ir žygiuosiąs į Karaliaučių, ir taip vokiečiams įkrėsiąs, kad turėsią bėgti į jūros krantą, kur, neradę prieglobsčio, patys iš nevilties pasiskandinsią[165]. Žemaitijos valdytojas jau anksčiau skundėsi, kad Lietuvos vadovybė padeda žemaičiams. Didysis kunigaikštis patikino, jog tai šmeižtas, o jeigu kas šitai imtų daryti, neatsisakys nubausti[166]. Dabar tas pat valdytojas praneša Ordino maršalui, kad neva gavęs žinių apie žemaičių įkaitų pasiuntimą didžiajam kunigaikščiui, kad Lietuvos maršalas Rumbaudas paskirtas sukilėlių vadu, kad didysis kunigaikštis viešai pasakęs: „Nenoriu, kad vokiečiai mano šalyje šeimininkautų kaip Lenkijos Drezdenke"[167]. Bet juk Rumbaudas bent jau atvirai nesikišo į Žemaitijos reikalus, stovėjo pasienyje tik su dviejų tūkstančių vyrų kariuomene, atrodo, vien tam, kad sudarytų saugos kordoną, nes ir didysis kunigaikštis uždraudė visus ryšius su Žemaitija, ką anksčiau buvo padarę kryžiuočiai. Vis dėlto jie aiškino kitaip ir sakė, kad Rumbaudas turįs įsakymą tuoj pat žygiuoti į Žemaitiją, kai tik kryžiuočių kariuomenė įžengs į šį kraštą arba kai susikibs su Lenkijos karaliumi[168]. Marienburgą galiausiai pasiekė žinios, jog Žemaitijoje pasirodę Vilniaus atsiųsti kažkokie aukšto rango asmenys, kuriems vadovaujant

[165] Ragnitos konvento komtūro laiškas Ragnitos komtūrui, datuotas: *am T. Viti et Modesti* (Šv. Vito ir Modesto diena, [1409 metai. – *T. N.*]).

[166] Lietuvos didžiojo kunigaikščio laiškas Žemaitijos valdytojui, datuotas: *Kauen a Pfingsttage 1409* (Kaunas, Sekminių diena, 1409 metai). Laiškas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XVII. – No. 143.

[167] Žemaitijos valdytojo laiškas Ordino maršalui, datuotas: *Thobys Sonnt. nach Viti und Modesti 1409* (Dubysa, sekmadienis po Šv. Vito ir Modesto dienos, 1409 metai). Cf. *Voigt.* – S. 42.

[168] Ordino maršalo laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Königsberg Freit. vor Johan. Bapt.* (Karaliaučius, penktadienis prieš Šv. Jono Krikštytojo dieną, [1409 metai. – *T. N.*]). Cf. Ibidem. – P. 43.

sukilimas darosi visuotinis[169]. Kaip tik tuo metu kažkoks pavojaus signalas nuaidėjo Angerburgo* ir Rastenburgo apylinkėse: nuogąstavimai pasiekė kulminaciją.

1540

1409 m. Pasiuntinybė. Šitaip klostantis aplinkybėms, Ordino taryba nusprendė pasiųsti pas karalių pasiuntinius. Starogrado (*Althaus*) ir Torunės komtūrai tuojau pat išvyko į Lenkiją[170]. Karalių jie rado Obornikuose, išreiškė jam sunkius kaltinimus didžiajam kunigaikščiui, kuris tariamai jau visą Žemaičių žemę susigrąžinęs, ir baigdami pridūrė, jog didysis magistras yra priverstas už šią neteisybę atkeršyti ginklu. Matydami, jog iš karaliaus negalima išpešti nieko aiškaus, paklausė, ar karalius ketina padėti žemaičiams arba tam, kas juos rems karo su Ordinu atveju. Ir reikalavo aiškaus paprasto atsakymo, kad galėtų žinoti, ko jiems reikia laikytis. Karalius atsakė: „Reikalas rimtas ir reikia pasitarti, tačiau dabar to padaryti negalįs, nes mažai esama senatorių, bet po Seimo, kuris turi įvykti liepos 17 dieną, didysis magistras gausiąs atsakymą". Pasiuntinių tai nepatenkino, ir jie senatoriams, buvusiems prie karaliaus, ir visiems kitiems ten dalyvaujantiems pareiškė, jog taip susiklosčius aplinkybėms, tegul Lenkijos piliečiai nesmerkia, jeigu Ordinas ims galvoti apie karą su Lenkijos Karūna. Po to skubiai išvyko[171].

---

[169] Ragnitos komtūro laiškas, datuotas: *Sonnt. nach Viti et Mod. 1409* (Sekmadienis, po Šv. Vito ir Modesto dienos, 1409 metai). Cf. Foliantas „D". – P. 268. Ten pasakyta: *Do quam dem Homeister warhaftige czitunge, das sich Herzog Witowd des landis czu Samaiten underwunden hette und dorin synen hauptmann, syne Kemerer und anwalden gesaczt unt etliche gysel von Bajoren und besten des landis genomen obir das land, dy der Homeister mit namen der hern konige von Polan beschreben sante* (Tuo metu didžiajam magistrui atėjo patikimos žinios, kad kunigaikštis Vytautas užėmė Žemaitiją ir ten paskyrė savo seniūną, kamarininkus ir urėdininkus, ir paėmė iš kai kurių to krašto bajorų bei gerųjų žmonių įkaitus, kurių vardus surašytus didysis magistras pasiuntė ponui Lenkijos karaliui).

[170] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 194–195; *Voigt.* – S. 44.

[171] Karaliaučiaus slaptajame archyve yra daug žinių apie šią pasiuntinybę. Cf. Spec. XVII. – No. 162; Foliantas „D" . – P. 267. Dlugošas rašo tą patį. Cf. *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 195; *Voigt.* – S. 45.

1541

1409 m. Atimami kviečiai. Didysis magistras kažkaip abejingai išklausė šią žinią, gal šie pasiuntiniai iš pat pradžių buvo įspėję, kad jau nėra jokių vilčių be karo sutvarkyti reikalus su karaliumi ir didžiuoju kunigaikščiu. O reikalai netikėtai sparčiai krypo į tą liūdną katastrofą, kuri turėjo paspartinti grėsmingos vienuolių riterių bendrijos nuosmukį. 1408 metai buvo nepaprastai lietingi, labai nepalankūs žemdirbiams, visoje šalyje nebuvo galima nuimti nei pašaro gyvuliams, nei grūdų duonai, viskas lauke supuvo. Todėl maisto pradėjo nepaprastai trūkti ne tik Lietuvoje, bet ir gretimuose kraštuose. Kryžiuočiai uždraudė įvežti grūdų iš Prūsijoje buvusių atsargų. Didysis kunigaikštis paprašė karalių pagelbėti grūdais. Šis pavedė Zaklikai iš Mendzygužo*, savo kancleriui, ir Jonui iš Obichovo**, Sremo kaštelionui, Kujavijos seniūnams, paimti iš ten buvusių iždo sandėlių ir pasiųsti į Lietuvą tiek kviečių, kiek galima supilti į dvidešimt škutų***. Šie laivai, pavasarį išplukdyti Vysla, atklydo į jūrą, iš kur laimingai įsuko į Nemuną ir prasigavo net iki Ragnitos, bet, aiškiai didžiajam magistrui įsakius, buvo konfiskuoti, motyvuojant tuo, kad vežama paspirtis barbarams ir pagonims, sukilusiems prieš Ordiną. Tai įvyko ne anksčiau kaip 1409 metų liepos pradžioje. Prūsų istorikai teigia, jog laivai buvo konfiskuoti todėl, kad juose rasta ginklų: tikriausiai į tokią tolimą kelionę vykstantys žmonės galėjo turėti ginklų apsiginti nuo vietinių plėšikų. O žala buvo padaryta neįkainuojama, turint galvoje, kad Lietuvai taip reikėjo grūdų[172].

[172] Dlugošas, dažnai painiojantis datas, šį įvykį priskyrė 1408 metams, juo pasekė kiti, tačiau klaidingai. Pirmiausia yra neginčytina tiesa, kad 1408 metai buvo lietingi ir nederlingi, tai teigia jis pats ir daugelis kronikininkų, todėl badas prasidėjo žiemą ir kitų metų pradžioje – tokia turėtų būti įvykių seka. Joks archyvinis šaltinis, kurių gausu su Starogrado ir Torunės komtūrų pasiuntinybės data, apie tai nieko nekalba. Lukas Davidas (cf. Bd. VIII. – S. 161) sako, jog tai atsitiko neilgai prieš visišką Žemaitijos atsimetimą, taigi 1409 metų vasarą. Turiu dar pridurti, kad Gniezno arkivyskupo Mikalojaus pasiuntinybei buvo pavesta priminti, jog reikia grąžinti neseniai paimtus grūdus, ir tai buvo, manyčiau, paskutinis ir svarbiausias akstinas rengtis karui. Pasiuntinybės data istorikams žinoma. Trečia, per tą laiką,

1542

1409 m. Rengiamasi karui. Po šio įvykio abi pusės pradėjo rengtis karui. Kryžiuočiai jau nelaukė Seimo atsakymo, patraukė savo pusėn Pamario kunigaikščius, Stolpo ir Štetino, pasamdė Vokietijoje kareivių ir suburtas gana dideles karingas pajėgas išdėstė Lenkijos ir Žemaitijos pasienyje. Žemaitijoje dėl baisaus bado siautėjo užkrečiamosios ligos, todėl pilyse nelabai kas galėjo eiti sargybą[173]. Be to, į Vokietiją buvo išsiųstas įgaliotinis telkti naujų pastiprinimų. Jis turėjo kunigaikščių dvaruose platinti aplinkraštį apie Žemaičių sukilimą ir Vytauto išdavystę. Tuo tarpu Ragnitos komtūras gavo nurodymą dar sykį paklausti Vytautą, ką jis galvoja apie žemaičių maištus. Bet negavo jokio atsakymo, o šnipai pranešė, kad viskas slapta jau sukasi[174].

1543

1409 m. Pasiuntinybė. Tačiau buvo ir susimąstymo akimirkų, kada didysis magistras prisimindavo jo pasiuntiniams pažadėtą duoti atsakymą, gal net suerzintas vilkinimo taip plėšikiškai pasielgė su karaliaus škutais. Šiaip ar taip, karaliaus pasiuntiniai atvyko į Marienburgą liepos pabaigoje: Gniezno arkivyskupas Mikalojus Kurovskis, kaštelionai: Sandomiero – Mikalojus iš Michalovo*, Kališo – Jonušas iš Tuliškovo**, Naklo – Vincentas iš Granovo***, jie tiesiog iš Lenčicos seimo išvyko į Prūsus. Pirmiausia prašneko apie paimtus karaliaus škutus su grūdais ir, kai, tikriausiai arkivyskupas, pasakė, kad taip elgtis nežmogiška,

kuris praėjo nuo škutų išplaukimo Vysla iki jų pasirodymo Ragnitoje, šalių santykiai pablogėjo, kitaip jie būtų buvę paimti Vysloje ar jūros uostuose. Škutai yra didesni už Nemune buriuojamus botus, visi vežė ne mažiau kaip dešimt tūkstančių lietuviškų statinių grūdų, pakeitus kai kurią įrangą, galėjo plaukioti ir jūros pakrantėmis.

[173] *Voigt.* – S. 46.

[174] Cf. Foliantas „C". – P. 16. Su antrašte: *Verhandlung* („Derybos"). Ragnitos konvento komtūro laiškas Ordino maršalui, datuotas: *Freit. vor Margareti 1409* (Penktadienis prieš Šv. Margaritos dieną, 1409 metai).

didysis magistras pertarė: „Ne grūdai čia buvo vežami, o ginklai, kurie rasti laivuose ir buvo skirti pagonims, maištaujantiems prieš Ordiną, todėl neturiu jokio pagrindo ką nors atlyginti. Atvirkščiai, pats karalius ir lenkai nederamai elgiasi, kad barbarams ginklus siunčia ir dar drįsta užsiminti apie jų grąžinimą."[175] Kai buvo pradėta kalbėti apie atsakymą ankstesniajai kryžiuočių pasiuntinybei, arkivyskupas pareiškė, kad didysis kunigaikštis Vytautas yra artimas karaliaus giminaitis, valdo Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, padovanotą Lenkijos Karūnos, todėl karalius negali jo apleisti, tad ne tik šiame kare, bet ir kiekvienu spaudimo atveju visa karalystės galia rems. O pasirinkus geranoriško reikalų tvarkymo būdą, Jo Didenybė Karalius sutinka tarpininkauti, kad jo brolis kunigaikštis atlygintų už padarytus piktnaudžiavimus ir kad grįžtų sutarimas bei taika[176]. Tačiau šis teisingas ir kuklus

[175] Tai pažodžiui iš Dlugošo (cf. *Dlugossius*. – Lib. X. – P. 191). Nors ponas Voigtas ir nedaro pastabų dėl Dlugošo teiginių tikrumo, bet apie kviečius nutyli, teisindamasis, kad to nėra archyvų šaltiniuose. Mes neturime jų visų po ranka, todėl negalime įsitikinti, ar nėra kur nors ko nors apie tai. Tiesą sakant, šis istorikas taip aiškiai viską dėsto, kad dėl to nelieka jokių abejonių.

[176] Dlugošas (cf. *Dlugossius*. – Lib. X. – P. 196) šį dalyką taip aprašo: *Nihil, inquiunt, Legati, Vladislaus Poloniae Rex, te et Ordinem tuum ignorare putat, Alexandrum Witowdum Ducem Magnum Litueniae contra quem super ablatione terrae Samogithiae, caeterisque injuriis questus es, et si primarium Principem, vinculio quoque prope germani sanguinis Regi coniunctum, Regno tamen Poloniae et Regi subiectum esse, terram quoque et Ducatum Lithuaniae, non nisi ex donatione et concessione Regis, ad tempus vitae suae obtinere. Quapropter non licet Regi in hac guerra, a vobis Alexandro Duci et terrae Lithuaniae mouenda, et in quacumque alio aduerso, illum deserere, quin imo omnibus potentiis, et sufragiis illum juuare. Placeat itaque continere se ab omni guerra, et in loco atque die competenti conuentionem agere, in qua Wladislaus Rex curaturum se offert omnia, praeter justitiam et equitatem acta, reformare et rescindere, ac fratrem suum Ducem magnum Alexandrum uelut Principem sibi et regno Poloniae subjectum ad singula que pacem et aequitatem redolent, stabilire* (Niekas, – kalbėjo pasiuntiniai, – Vladislovai, Lenkijos Karaliau, nemano Tavęs ir Tavo Ordino ignoruoti ir Aleksandro Vytauto, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, dėl kurio apie Žemaitijos atskyrimą, kitas neteisybes esi klausiamas, ir kadangi [jis] brolišku kraujo ryšiu sujungtas su svarbiausiu valdovu, kadangi pavaldus Lenkijos Karalystei ir karaliui, Lietuvos [Didžiąją] Kunigaikštystę ir jos žemes juk tik karaliui padovanojus ir užleidus [gavo] valdyti, kol gyvens. Tokiu būdu nors, Karaliau, šiame kare kunigaikštis Aleksandras [atsitraukė] nuo jūsų ir nuo [savo] žemės pajudėjo,

pasiūlymas didžiajam magistrui nepadarė jokio įspūdžio, jis vis priekaištavo Vytautui ir galiausiai pasakė: „Nežadu toliau kęsti, kai įžeidinėja mane ir mano Ordiną, visa galia smogsiu Lietuvai". „Nepatarčiau taip karštai pradėti, – atsakė arkivyskupas, – nes, užpuolę Lietuvą, susilauktumėte į svečius atvykusio karaliaus su lenkų kariuomene". – „Dėkoju už atvirą pareiškimą, – susigriebė Ulrichas, – taigi geriau smogsiu per galvą, užuot vaikęsis uodegos, norėčiau reikalų turėti apgyventame krašte, negu tuščiame! Dabar jau žinome, dėl kieno įkalbinėjimų ir paliepimų žalą Žemaitijoje patiriame."

1544

1409 m. Skelbiamas karas. Tuo derybos ir baigėsi. Lenkijos pasiuntiniai išvyko iš Marienburgo, didysis magistras energingai ėmėsi karinių reikalų, tikrąjį karą nukreipdamas prieš Lenkiją. Tačiau būgštaudamas dėl totorių, kurių apie trisdešimt tūkstančių stovyklavo prie Gardino, iš tos pusės ir Mazovijos kunigaikštis Jonušas grasino įžengti į Prūsus, turėjo sieną nuo Mazovijos stipriai apsaugoti. Jau tuo metu pasienio giriose buvo gaudomi kinkiniai ir prasibrovę kryžiuočių šnipai. Didysis magistras dislokavo savo kariuomenės dalinius įvairiose vietose ir rugpjūčio šeštą dieną pasiuntė karaliui laišką, skelbdamas karą ir plačiai išdėstydamas priežastis[177]. Po dešimties dienų kryžiuočių kariuomenė, vadovaujama maršalo ir Balgos komtūro įžengė į Dobrynės žemę, krito seniūno Jono Čekockio*[178] ginama Dobrynės pilis, kuri buvo paimta

kaip ir bet kokioje kitoje nelaimėje nedera jo palikti vieno, o priešingai – visomis išgalėmis ir sprendimais jam padėti. Taip pat dera susilaikyti nuo bet kokių karų ir tinkamoje vietoje tinkamu laiku susitikus sutartį pagal teisinius ir teisingumo nuostatus sudaryti, pagal kurią, Karaliau Vladislovai, turėtum pasirūpinti pertvarka ir atnaujinimu, ir įtvirtinti savo brolį, [Lietuvos] didįjį kunigaikštį Aleksandrą, kaip valdovą sau ir Lenkijos Karalystei pavaldų, atsidavusį taikai ir stabilumui).

[177] Karo paskelbimas, datuotas: *Dienstag vor Laurentii 1409* (Antradienis prieš Šv. Lauryno dieną, 1409 metai). Cf. Foliantas „C". – P. 150.

[178] Lukas Davidas (cf. *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 170), remdamasis ištirtais archyvais, šį seniūną vadina Varčislavu iš Gotartovicų**. Tačiau, pagal mūsų šaltinius,

po neilgos gynybos, įgula iškapota, tvirtovė ir miestas sugriauti. Kitus miestelius – Rypiną, Lipną, Dobrynę – ištiko toks pat likimas. Bobrovnikų seniūnas, Varčislavas iš Gotartovicų*, ginkluotus vyrus telkė į Bobrovnikus, kur nutarė gintis[179]. Čia buvo tikimasi smarkiausiai pasipriešinti, bet kai tik didysis magistras su kariuomene pavyslių pribuvo ir liepė užtaisyti griaunamuosius pabūklus, ketvirtą dieną įgula sudėjo ginklus ir pilį apsiautė priešas. Bobrovnikų apgulties metu į kryžiuočių stovyklą atvyko Gniezno arkivyskupas bei kiti lenkų senatoriai ir pasiūlė santaiką ir taiką. Tačiau didysis magistras atsakė: „Dabar, kai Ordinas turi tiek išlaidų ir patiria tiek nuostolių, mato tik vieną būdą sau atsilyginti – užimti žemes ir pilis; bet jeigu man, be Bobrovnikų, užleisite Zlotoryją, tada pagalvosiu apie taiką". Pasiuntiniai atsakė, kad tokiems sprendimams neturi įgaliojimų, ir išvyko[180].

1545

1409 m. Tolesni karo veiksmai. Po to, sudaręs sutartį su Pamario kunigaikščiais, kad be jų interesų pripažinimo Ordinas nesudarys taikos su karaliumi ir didžiuoju kunigaikščiu, pasitraukė prie savo sienos ir apgulė Zlotoryjos pilį. Tenai, puikiai įrengtoje stovykloje, vienuoliai kartu su pasaulietiniais riteriais rengė vaišes bei šokius, prisivežę merginų iš Torunės, jų akivaizdoje vykdė karo veiksmus. Visą savaitę prie pilies griaudėjo pabūklai, iro mūrai, tačiau įgula, nors netekusi daugiau nei pusės kovotojų, bet gerokai apdaužiusi priešą, aktyviai ir narsiai gynėsi. Galiausiai, aštuntą dieną, įgulos likučiai pasidavė į nelaisvę, tvirtovė buvo išgriauta iki pamatų. Tarp žymesnių belaisvių buvo Dobeslavas Olivietis**, Hebermutas*** ir Jonas iš Gūros****; juos kryžiuočiai sukaustė ir sunkioje nelaisvėje laikė. Tai sužinojęs, didysis kunigaikštis mainais paleido tris kryžiuočių riterius, bet Ulrichas netesėjo žodžio, ir

jis buvo iš Bobrovnikų.

[179] *Lindenblatt.* – S. 195; *Lucas David.* – Loc. cit.

[180] *Voigt.* – S. 49 (pagal archyvų šaltinius).

lenkai nemažą laiko tarpą turėjo kentėti[181]. Išgriovus Zlotoryją, visa Dobrynės žemė buvo nusiaubta ugnimi ir kalaviju, laikantis barbarų papročių, nepaliestos liko tik Plocko vyskupo valdos, kurių, šiam prašant, pasigailėta. Tuo metu kitas kryžiuočių būrys, vadovaujamas Člučhuvo ir Tuchelio* komtūrų, aštuonias dienas siautėjo Krainos paviete, Zempelburgo** ir Kamenio miestus pavertė pelenais; negirdėti sugriovimai pasiekė net Notecės upę. Tačiau Bydgoščiaus pilies paimti neįstengė, tai padarė tik po vietos seniūno išdavystės. Tomas iš Venglešyno***, Didžiosios Lenkijos seniūnas, kuris šią pilį buvo aprūpinęs viskuo, ko reikėjo gynybai, sužinojęs apie šią išdavystę, nusižudė iš skausmo. Naujosios Markos kryžiuočių valdytojas rengė dažnus išpuolius į Lenkiją, ypač stengėsi nusiaubti Drezdenko apylinkes. Komtūrai grafas Frydrichas Colernas iš Osterodės ir Markvardas Zalcbachas iš Brandenburgo puldinėjo kunigaikščio Jonušo pasienio žemes, iš kur išsivarydavo daug arklių ir galvijų. Per visus šiuos antpuolius kryžiuočiams atviroje vietovėje niekas nesipriešino, atsakomąjį antpuolį surengė tik kunigaikščio Jonušo sūnus kartu su lietuviais ir rusėnais prie Soldau**** miesto, kurį sudegino, ir iki pat Rastenburgo keturiolika kaimų nusiaubė irgi be jokio pasipriešinimo[182].

1546

1409 m. Taikos derybos. Po šių šiurpą keliančių įvykių kryžiuočiai sutiko pradėti taikos derybas, pasiuntė Frauenburgo***** dekaną Baltramiejų, kuris susitiko su Gniezno arkivyskupu. Didysis magistras iš Rėdeno****** pilies atsiuntė savo sąlygas: laikytis senos taikos ir naują sudaryti visiems laikams, tačiau karalius turi atsisakyti rėmęs pagonis ir Vytautą kaip viso krikščioniškojo pasaulio priešus. O kurias žemes ir miestus Ordinas užėmė, tai jam ir lieka iki trečiųjų teismo ir t. t. Karalius su panieka atmetė šias sąlygas, taip pat neketino vykti Torunėn

[181] *Dlugossius.* – P. 198. Tai atsitiko kiek vėliau, t. y. pradėjus veikti lietuviams.

[182] *Voigt.* – S. 49–51; *Dlugossius.* – Loc. cit.

į siūlomą susitikimą. Maža to, paskelbė du manifestus, kuriuose kaltino kryžiuočius[183].

1547

1409 m. Lietuvių veiksmai. Kai šitokie dalykai dėjosi Lenkijoje, didysis kunigaikštis stovykloje prie Kauno gavo karaliaus informaciją apie tai, kas atsitiko ir kad jokia taika neįmanoma, taigi nebuvo reikalo delsti su karo veiksmais. Lietuvos kariuomenė nužygiavo už Nevėžio, kur žemaičiai jau kuris laikas buvo apsiginklavę. Tai iš tikrųjų buvo pirmasis Vytauto padarytas Žemaitijos išvadavimo žingsnis, nes ankstesnius veiksmus patvirtina tik kryžiuočių įtarinėjimai, bet istorijai jie yra abejotini. Žemaitijos valdytojas, matydamas, kad negali išsilaikyti, vikriai apsisuko: sudegino Dubysos tvirtovę ir naktį per Nemuną išmovė į Prūsiją. Buvo paimta Veliuona. Šitaip Žemaitija atsikratė savo ponų. Vienas Lietuvos kariuomenės būrys nužygiavo į Nadruvą, Tamavos* miestą su pilimi užėmė, sudegino Narkyčius**. Svečiavosi su visais kerštо karo žiaurumais: į Lietuvą buvo varomi nesuskaičiuojami pulkai belaisvių, buvo puolama šiaurės kryptimi, net iki Memelio, iš kur išvaryta daug žmonių. Tačiau Memelį rado labai sustiprintą[184]. Visa tai vyko per pačią rugiapjūtę, apie rugpjūčio 24 dieną[185].

1548

1409 m. Paliaubos. Kryžiuočių įkarštis jau atvėso: sąjungininkai ir samdiniai, prisiplėšę grobio, išvyko namo, šalies kariuome-

[183] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 200–203. Datuotas: *Opatouiae ipso die Laurentii Martyris an. dom. 1409* (Opatovas, Šv. Lauryno Kankinio diena, 1409 metai). Kitas manifestas, daug griežtesnis, yra Karaliaučiaus slaptajame archyve (cf. Foliantas „D". – P. 155), datuotas: *Vojboczt* [Volbužas. – *T. N.*] *nona die Sept. 1409* (Volbužas, rugsėjo 9 diena, 1409 metai), t. y. jau po to, kai buvo nusiaubta Dobrynės žemė.

[184] *Lindenblatt.* – S. 198; *Voigt.* – S. 52.

[185] Vieno viršininko laiškas Brandenburgo komtūrui, datuotas: *Laukisken Mont. nach Barthelom. 1409* (Laukiškės, pirmadienis po Šv. Baltramiejaus dienos, 1409 metai). Cf. *Voigt.* – Loc. cit.

nė išsiskirstė. Lenkijos karalius šį kartą sutelkė labai didelę kariuomenę prie Volbužo, iš čia patraukė link Prūsijos ir Šv. Arkangelo Mykolo dieną apsiautė Bydgoščių. Didysis magistras, matydamas, kuo tai kvepia, nuvyko pas Čekijos karalių Vaclovą, kurio pavedimu į lenkų stovyklą atvykęs Olesnicos kunigaikštis Konradas prisispyręs prašė nutraukti karo veiksmus ir kad sutvirtinta Bydgoščiaus pilis būtų atiduota į karaliaus Vaclovo rankas, kol bus išspręstas kariaujančių pusių ginčas. Karaliaus pusė atsakė, kad jeigu didysis magistras tokiomis pat sąlygomis atiduos į Čekijos karaliaus rankas Dobrynės žemę, tada ir dėl Bydgoščiaus bus sutikta. Tuo tarpu pilis po trijų dienų apsiausties buvo paimta. Lenkai žygiavo toliau, persikėlė per Bra upę*. Švietės komtūras, ginantis tas pozicijas, buvo stumiamas vis tolyn. Didysis magistras taip pat patraukė į priekį ir abi kariuomenės įsirengė stovyklas per dvi mylias viena nuo kitos tarp Bydgoščiaus ir Švietės. Čia pas karalių atvyko Jokūbas Glinianas iš Liublino**, didžiojo kunigaikščio Vytauto sekretorius, su slaptu pranešimu, kad dabar jokiu būdu negali ateiti į pagalbą su Lietuvos kariuomene. Be to, labai prašo sudaryti su priešu paliaubas iki kitų metų, nes tam laikui mielai galės gausesnę ir geriau ginkluotą bei aprūpintą kariuomenę atvesti padėti karaliui. Pasitarė karalius su savo patikėtiniais: vieni siūlė vykti į Pamarį ir nubausti kunigaikščius, padedančius kryžiuočiams, kiti manė, kad gaila būtų su gausia kariuomene daryti pašalinius žygius, o žiemoti stovykloje būtų sunku, todėl geriau sudaryti paliaubas, pasitraukti į Lenkiją ir laukti palankios progos kartu su Lietuva imtis ryžtingų veiksmų. Šitaip kariuomenė dykinėjo penkias dienas. Tuo metu prasidėjo derybos su Olesnicos kunigaikščiu Konradu ir Svidnicos bei Vroclavo seniūnu Jonu, karaliaus Vaclovo tarpininkais. Susitarta sudaryti paliaubas tokiomis sąlygomis: bus tvirta ir nelaužoma taika net iki ateinančios Šv. Jono Krikštytojo šventės, laikantis sutarties, kitados sudarytos karaliaus Kazimiero ir Ordino. Su visais skundais dėl patirtų skriaudų bei ginčų abi pusės kreipiasi sprendimo ir patarimų į Čekijos karalių arba į tą, ką jis paskirs, tačiau šis sprendimas turi

būti priimtas ne vėliau kaip vidury ateinančios gavėnios. O iki to laiko visi lieka tose pilyse, miestuose bei žemėse, kurias yra užėmę. Visi per praėjusį karą pabėgę ar ištremti iš savo gyvenamųjų vietų – riteriai, ginklanešiai, činšininkai, miestiečiai, valstiečiai ir visi kiti – turi grįžti į savo vietas ir sodybas, kur gali imtis įprastų darbų, būdami klusnūs krašto valdžiai. Karalius karaliaus žodžiu prižada, kad žemaičiams ir visiems nekrikščionims bei jų pagalbininkams – jokių patarimų, pagalbos, pašalpų, nei jų neužstos, ir jie į šią taikos sutartį neįtraukiami. Kad būtų tikriau, karalius ir didysis magistras laidavo sau taiką kiekvienas devyniais rimtais piliečiais. Be to, sutiko su sąlyga, kad jeigu kas sulaužytų kurį nors sutarties straipsnį, Čekijos karalius turi teisę kitai pusei taip ilgai ir vaisingai padėti, kol vėl įsigalės taika. Šios paliaubos buvo sudarytos lenkų stovykloje tarp Bydgoščiaus ir Švietės 1409 metų rugsėjo 8 dieną[186]. Tai lietė ir Naująją Marką[187]. Tačiau nebuvo išvengta lenkų diplomatų priekaištų, nes karalius, turėdamas geresnę ir gausesnę kariuomenę, galėjo šį kartą ir be lietuvių pagalbos sutvarkyti reikalus savo valstybei garbingiau ir naudingiau[188]. Tačiau toks ryžtingumas nebuvo būdingas karaliui Vladislovui. Toliau pasakysime, kas sutrukdė Vytautui atvykti į karaliaus stovyklą,

[186] *Ulrici de Jungingen Magistri Prussiae Induciae cum Vladislao Rege etr.* (Prūsijos magistro Ulricho Jungingeno paliaubos su karaliumi Vladislovu ir t. t.). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 515.

[187] *Baldvinus Stall Advocatus Novae Marchiae promittit se servaturum inducias inter Vladislaum Regem Poloniae et Ulricum Magistrum Prussiae facias* (Balduinas Štalis, Naujosios Markos teisinis tarpininkas, pasižada pasirūpinsiąs, kad būtų sudarytos paliaubos tarp Vladislovo, Lenkijos karaliaus, ir Ulricho, Prūsijos magistro). Cf. Ibidem. – No. 516.

[188] *Dlugossius.* – P. 198–200; *Lindenblatt.* – S. 198 et sequence. Karaliaus raštas dėl kompromiso, datuotas: *in loco granicierum Regni nostri et Prutenorum feria tertia proxima post fest. Francisci* (Mūsų ir Prūsijos Karalystės pasienis, antradienis po Šv. Pranciškaus dienos). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Didžioji nuorašų knyga. – P. CLXXIX. Tame pat archyve saugomas ir susitarimo dėl paliaubų originalas, datuotas: *auf der Gränze zwischen Schwetz und Bremberg Dienst. nach Francisci 140* (Švietės ir Brembergo pasienis, antradienis po Šv. Pranciškaus dienos, 1409 metai). Cf. Spec. LXIII. – No. 34. Spausdintas Luko Davido veikale. Cf. *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 175–179.

tačiau yra tikra, kad kryžiuočiai pralaimėjimo nebūtų išvengę. Jis nusikėlė toliau, gal todėl, kad likimas buvo jiems parengęs baisesnę prapultį*.

1549

1409 m. Užpuolimas. Šitaip keistai susiklosčius politiniams įvykiams, taip jau atsitiko, kad karalius Vladislovas tarytum atsisakė veikti išvien su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, palikdamas jį vieną prieš Ordino galybę. Todėl Prūsų istorikas ponas Voigtas, iš archyvinių šaltinių įsitikinęs, kad ši detalė yra teisinga, labai priekaištauja didžiajam magistrui, kodėl šis nesmogęs Lietuvai, bent jau Žemaitiją būtų užėmęs. Tačiau tam buvo ne laikas: Ulrichas, be Ordino riterių ir kažkiek ginkluotų krašto vyrų, neturėjo jokios kariuomenės, kiti bazavosi pilyse, juk aukščiau sakėme, kad pamariečiai ir Vokietijos samdiniai išvyko namo. Lenkų kariuomenė nebuvo paleista, atvirkščiai, kartu su užverbuotais vyrais sutelktose stovyklose pasirengė žiemoti. Tad jeigu Ulrichas su savo kariuomene būtų iššygiavęs už Nemuno, kas žino, ką lenkai būtų pagalvoję. Jis net nepajėgė sustabdyti puolančių lietuvių, kurie tuo metu, vadovaujami Žygimanto Kaributaičio, įpuolę į Prūsiją, nukako net iki Tamavos ir Narkyčių, daug ką sudegino ir daug grobio išsivežė[189].

1550

1409 m. Rusios reikalai. Viena pirmųjų didžiojo kunigaikščio pasyvumo su kryžiuočiais priežasčių tuo metu buvo nemaži politiniai konfliktai šiaurinėje Rusioje. Jis, sudaręs sutartį su Bazilijumi, Demetrijaus sūnumi, kreipėsi į naugardiečius bei pskoviečius, tikriausiai remdamasis kokia nors kitados sudaryta su jais

[189] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 204. Kai kas šį antpuolį sutapatina su ankstesniu, mūsų aprašytu § 1547. Tačiau įsigilinus į archyvų šaltinius ir į reikalo esmę, reikia skirti šiuos du antpuolius.

sutartimi, kad jie, kaip vasalai, mokėtų jam sutartą duoklę. Tačiau negavęs geidžiamo atsakymo, pasiuntė kariuomenę ir apsiautė Porchovo miestą, prie kurio prastovėjo visą žiemą ir pavasarį, bet paimti nepajėgė, tik smarkiai nukentėjo aplinkiniai kaimai. 1409 metų vasarą buvo surengtas didesnis žygis, užimti kai kurie Pskovo miesteliai. Tada pskoviečiai atsiuntė pasiuntinius, posadniką Joakimą, Terencijų Fomičių ir Sidorą Dedkovą*, kurie sutiko su pateiktomis sąlygomis, prižadėjo mokėti duoklę ir vėl priėmė didžiojo kunigaikščio vietininką, Jurgį Nosą**, Pinsko kunigaikštį. Paskui ir naugardiečiai, taip pat pagrasinti, bet nedelsdami iki paskutiniųjų, sudarė panašų susitarimą ir priėmė vietininką, Simoną, Alšėnų kunigaikštį, vadinamą Rūsčiuoju***[190], kurio sesuo Julijona paskui ištekėjo už Vytauto.

1551

1409 m. Švitrigaila. Rengiamasi karui. Ne mažesnį rūpestį didžiajam kunigaikščiui kėlė ir naujas Švitrigailos maištas. Šis kunigaikštis nors ir susitaikė su broliais, bet jam nebuvo paskirtas

[190] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 73–74. Tik joje šie dalykai išdėstyti detaliai, kur kitur, sakysim, Ignacijaus Danilavičiaus paskelbtame metraštyje (cf. Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 251), taip pat Pskovo kronikoje Karamzino veikale (cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 201; Ibidem. – P. 170) apie tai užsimenama tik aptakiai arba tarp kitko. Mūsų kronika net išvardija duoklę: *Y dawali Nowhorodcy wychodu Kniaziu Welikomu Witoltu, na każdy hod desiat tysiacz zołotych y sorok Hynsztow kotoryje nyni zowut Fryzy, y sorok naholnikow, y sorok sorokow Sobolej, y sorok sorokow Rysiey, y sorok sorokow Kunic, y sorok sorokow Lisic, y sorok sorokow Hornostajew, y sorok sorokow bełok, y w każdy hod Nowhorodcy po tolku dawali do skarbu Litowskoho Welikoho Kniazia Witolda; y Pskowiczy dawali toho polowinu szto Nowhorodcy dajut, kak załotych y koney, tak y zweru mochnatoho, wseho toho połowinu, szto Nowhorodcy dajut* (Ir davė naugardiečiai didžiajam kunigaikščiui Vytautui keikvienais metais duoklės po dešimt tūkstančių auksinų ir keturias dešimtis sunkiųjų žirgų, kuriuos dabar vadina fryzais, ir keturias dešimtis kailinių, ir devynias galybes sabalų, ir lūšių, ir kiaunių, ir lapių, ir šermuonėlių, ir voverių kailių. Mokėjo naugardiečiai šitiek į Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto iždą kiekvienais metais, o pskoviečiai davė pusė to, ką davė naugardiečiai, tiek auksu ir žirgais, tiek kailiais)****.

išlaikymas nei valda, netgi nepatikėta jokių pavedimų, liko Lietuvoje, tikriausiai gyveno Vilniuje prie dvaro pažemintas, paniekintas, kad net nebuvo kviečiamas prie didžiojo kunigaikščio stalo. Iš tolo saugomas, griebėsi minties, matyt, pakištos į Vilnių atvykusių vokiečių, apsukriai susinešti su kryžiuočiais. Didysis magistras tam labai mielai pritarė. Slapta sudarė sąjungą arba dvi sutartis: pirmojoje Ordinas pažadėjo pasitarnauti kunigaikščiui Švitrigailai patarimais ir visokeriopa pagalba, kol atgaus visą Algirdo palikimą, bet su sąlyga, kad su niekuo nesudarinės jokios taikos, sąjungos, neužmegs ryšių, kol kunigaikštis nerealizuos savo teisių valdyti Lietuvą. Kita sutartimi didysis magistras laidavo kunigaikščiui laisvą atėjimą į savo žemes ir išėjimą, gyvenimą kur patinka ar tvirtovės pilyje, įprastą patarnavimą ir išlaikymą. Šie susitarimai su tėvynės nedraugu* buvo greitai atskleisti, tačiau laukta, kol įvykiai pribręs, ir kai Švitrigaila susiruošė emigruoti, buvo sulaikytas ir uždarytas Kremenecio pilyje 1409 metų liepą, kur pusdevintų metų buvo kalinamas[191]. Sudarydamas slaptas sutartis su Švitrigaila, o paskui vesdamas derybas su karaliumi, didysis magistras labai supykdė karalių, nukentėjo pagarba ir pasitikėjimas, taip pat įtikino, kad apie pastovią taiką su juo nėra ko nė galvoti. Taigi jau ir karalius Vladislovas nedelsė svarstyti, kaip greičiausiai pasirengti karui kitais metais. Spalio 17 dieną atvyko į Lietuvos Brastą, tarėsi su didžiuoju kunigaikščiu, labai slaptai, nes šiame pasitarime dalyvavo tik Mikalojus Tromba, Lenkijos Karūnos pakancleris. Brastoje buvo apsistojęs sultonas Saladinas**, arba totorių chano sūnus iš Kipčiakų ordos, atvykęs į Lietuvą su savo vyrais padėti

[191] *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 161. Iš archyvų šaltinių. Ordino maršalo laiškas, datuotas: *Eilau Sonnt. nach exaltat. crucis 1409* (Ylava, sekmadienis po Kryžiaus Išaukštinimo, 1409 metai). Laiškas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XX. – No. 3. Pirmosios sutarties nuorašas, datuotas: *in castro nostro Schwetz feria V proxima post fest. Michaelis 1409* (Mūsų Švietės pilis, pirmasis ketvirtadienis po Šv. Mykolo dienos, 1409 metai). Cf. Foliantas „C". – P. 149. Kitas aktas, datuotas: *in castro nostro Schwetz quartadie Octobr. 1409* (Mūsų Švietės pilis, 1409 metų spalio 4 diena). Cf. Ibidem. – P. 150. Taip pat cf. Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 342; *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 39.

prieš kryžiuočius[192]. Aptartas kampanijos planas, armijos aprūpinimo maistu priemonės, įsakyta parengti tiltus, tokį pavedimą gavo Dobrogostas Juodasis iš Odžyvulo, Radomo seniūnas*. Ypač sudėtingą tiltą per Vyslą prie Kozenicių statyti pavesta mechanikui Jaroslavui. Iš Brastos karalius aplankė kai kurias Voluinės vietoves, Kamenecą ir kitas. Po to pramogavo medžiodamas Belovežo girioje kartu su didžiuoju kunigaikščiu ir kipčiakų sultonu. Dlugošas, tiksliai laikydamasis visų karaliaus kelionių ir svarbiausių įvykių dienoraščio, pasakoja, kad buvo medžiojama aštuonias dienas ir tiek nudobta žvėrių, jog dalį mėsos susūdė, didelį kiekį karalius liepė padėti karo atsargoms, idant pavasarį būtų galima Narevu bei Vysla nuplukdyti ir sunaudoti stovykloje. Jau nevažiavo į Vilnių, kaip buvo įpratęs, bet grįžo į Lenkiją prižiūrėti, kad kuo geriau būtų pasirengta būsimai kampanijai[193].

1552

1409 m. Abi pusės ryžtasi kariauti. Karalius ir didysis kunigaikštis matė, jog be karo negalima apsieiti, jam jau duotas smarkus impulsas, ir tūkstančiai kitų faktų pateisino šį būtinumą. Kryžiuočiai savo ruožtu tam ryžosi, galima sakyti, dar noriau. Neversime skaitytojo bodėtis priežasčių kartojimu, jos yra aiškios iš mūsų pasakojimo, tačiau istorija negali neprikišti didžiajam magistrui nedėmesingumo, kad jis, iš savo žvalgų žinodamas viską, kas vyksta Lenkijoje ir Lietuvoje, nesistengė išvengti didelio karo, kurį prieš jį rengė du galingi valdovai, taip glaudžiai vienas su kitu susiję. Tačiau tokia yra riterių ambicijų ir garbės, kurstomos Vo-

[192] Cf. §1581. Šį sąjungininką keliolika mėnesių iki pat 1410 metų kampanijos pradžios, nemažai išlaidaudamas, didysis kunigaikštis išlaikė su žmonomis, vaikais, dvariškiais ir su gausybe karių, kurių skaičius siekė iki dvidešimt tūkstančių.

[193] *Dlugossius*. – Lib. X. – P. 207–208. Karalius Vladislovas Jogaila turėjo įprotį nuolatos važinėti po šalį. Žiemą kasmet Lietuvoje medžiodavo ir šv. Kalėdas dažniausiai praleisdavo Vilniuje. Žvėrieną siųsdavo jam artimiems senatoriams ir monarchams.

kietijos rėksnių pritarimo, galia[194]. Nesvyruodamas Ulrichas metė ant karo svarstyklių viską, kas Prūsuose buvo kryžiuotiška. Veržimasis kariauti buvo toks stiprus, kad tik užsienio kunigaikščių, ypač Konrado, Olesnicos kunigaikščio, didžiausiomis pastangomis sekėsi atkalbėti kryžiuočius nelaužyti paliaubų[195]. Tuo tarpu didysis magistras, kruopščiai ruošdamasis karui, sudarė sutartį su Zigmantu, Vengrijos karaliumi, pasiuntęs pas jį ypatingus, tam reikalui paskirtus pasiuntinius. Tos sutarties turinys buvo toks. Jeigu Lenkijos karalius dėl kokios nors priežasties pradėtų su Ordinu karą, o į pagalbą pasitelktų netikinčiuosius – lietuvius, totorius, rusėnus arba kitus atskalūnus ir Romos Bažnyčiai nepriklausančias tautas, tada Vengrijos karalius, kai tik bus paprašytas, visa turima galia privalo remti Ordiną, pats padengdamas kaštus ir išlaidas. Visos žemės ir turtai, priešų pagrobti iš Ordino, kai tik karalius atkariaus, bus grąžinti be jokių šnekų. O vėliau, kiek sykių bekiltų karas tarp Lenkijos karaliaus ir Ordino, Vengrijos karalius nei pats, nei jo įpėdiniai nesilaikys taikos, bet visuomet rems Ordiną. Taip pat jeigu tarp jo paties ir Lenkijos karaliaus kiltų ginčų dėl sienų, žemių ir žmonių, o patenkinamo sprendimo neišgautų, galės tai pasiimti jėga, nelaužydamas šios sutarties[196]. Tikriausiai Zigmantas šitaip elgėsi iš įpratimo piniginiais sumetimais, bet kai pasiskolino pinigų iš kryžiuočių, pradėjo pamiršti pažadus ir visiškai paralyžiavo šią sutartį, kaip matysime toliau, netrukus susitikdamas su Vytautu Kežmaroke, tarpininkaujant Cilijos grafui, karaliaus svainiui. *1410 metų balandžio mėnesį buvo susitarta dėl asmeninio karalių Vladislovo Jogailos ir Zigmanto susitikimo.*

[194] Romos karaliaus Ruprechto* laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Heidelberg Sonnt. nach Pauli Bekhr. 1410* (Heidelbergas, sekmadienis po Šv. apaštalo Pauliaus Atsivertimo šventės, 1410 metai). Laiškas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. IV. – No. 135. Ten pranešama apie Lenkijos karaliaus Vokietijoje paskleistus kryžiuočius juodinančius raštus ir labai skatinama kariauti, tarsi pasisakant, kad juos reikia apginti.

[195] *Voigt.* – S. 57.

[196] Sutartis, datuota: *Bude an 1409 feria VI. in vigil S. Thomae Apostoli* (Buda, 1409 metai, penktadienis, Šv. Apaštalo Tomo dienos išvakarės). Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 362–365.

Pirmasis į Sandeką atvyko anksčiau ir pradėjo derybas su kryžiuočiais dėl taikos išlaikymo. Po to didysis kunigaikštis Vytautas su žmona aplankė Zigmantą Kežmaroke. Šios viešnagės metu mieste kilo baisus gaisras ir sąmyšis. Liaudis, ar kryžiuočių pakurstyta, ar turėdama įtarimą, kad lietuviai miestą padegė, visa minia puolė didžiojo kunigaikščio rezidenciją ir net būtų jį užmušę, jeigu karalius Zigmantas su visu savo dvaru nebūtų padėjęs visas pastangas, kad jį išgelbėtų*[197].

1553

1410 m. Siūloma sudaryti taiką. Artėjo laikas, kada Čekijos karalius Vaclovas turėjo paskelbti Prahoje sprendimą. Pasiuntiniai suvažiavo 1410 metų pradžioje. Lenkijai atstovavo: Albertas Jastčembecas, Poznanės vyskupas, Zbignevas iš Bžezės, Lenkijos maršalas, Vincentas iš Granovo, Naklo kaštelionas, Andriejus iš Prochovicių***, Didžiosios Lenkijos seniūnas, Duninas iš Skšyno****,

[197] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 209–210; *Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's.* – *Bd. I.* – *S. 246. Turime sąrašą dovanų, kurias per šią viešnagę Vytautas ir jo žmona dovanojo Zigmantui. Pastarasis autorius jas rado vienname rankraštyje. Cf. Ibidem.* – *P. 455 sequ. Štai tas sąrašas: Zu dem ersten zwelff Grifalken, item zwelff Handfalken, item zwelff meissen Hebich, item zwelff Buckler, item zwelff Szilt, item zwelff dirse spiese, item 24 Schützlanzen, item 12 zeltender Pferde mit Satteln und mit Zobel unterzogen, deren zwenn waren mit Perlen geneit, item 12 laufend Pferde, item 12 Hute mit Zobeln unterzogen, deren zwenn waren mit Perlen geneit, item 12 ruschen spitzende Hudichen, item 12 par Hentschuche, deren waren vier par mit Perlen geneit, item 12 seiden lideste Rocke, item 12 siden Dücher, item 12 Depich, item 12 hundert zobel, item 12 hundert Hermel, item 12 hundert Rocke, item 12 hundert ruschen Deschen, mit Silber geschlagen und überguldet, item vier Jaghörner, mit Silber geschlagen und überguldet (Visų pirma, dvylika plėšriųjų sakalų, dvylika medžioklės sakalų, dvylika vištvanagių, dvylika antskydžių, dvylika skydų, dvylika medinių iečių, dvidešimt keturias svaidomąsias ietis, dvylika eidininkų žirgų su balnais, aptrauktais sabalais, kurių du buvo išdabinti perlais, dvylika ristūnų, dvylika sabalų kepurių, kurių dvi buvo išdabintos perlais, dvylika rusiškų kepuraičių, dvylika porų pirštinių, kurių keturios buvo išdabintos perlais, dvylika kumštinių pirštinių, dvylika šilkinių lietuviškų švarkų, dvylika šilkinių audinių, dvylika kilimų, dvylika šimtų sabalų, dvylika šimtų kailinių, dvylika šimtų švarkų, dvylika šimtų rusiškų kapšelių, aptaisytų sidabru ir paauksuotų, keturis medžioklinius ragus, aptaisytus sidabru ir paauksuotus)**.*

karaliaus sekretorius. Lietuvai: Butrimas, aukštas Lietuvos pareigūnas, ir Mikalojus Cebulka*, didžiojo kunigaikščio sekretorius. Mazovijai: Sciboras Rogala iš Sanchocino**, kunigaikščio Jonušo maršalas, Plichta, kunigaikščio Semovito maršalas. Kryžiuočiams: Verneris Tetingenas, didysis špitolininkas, grafas Albertas Švarcburgas, Torunės komtūras[198]. Šie, anksčiau atvykę į Prahą, stengėsi padaryti įtaką. Reikalų išdėstymas užtruko, Lenkijos įgaliotiniai parašė nuodugnų skundą[199], kurio detalės iš kitur jau žinomos. Kryžiuočių atstovai tarp įvairių teisinių vingrybių svarbiausiu įrodymu laikė asmeninę Lenkijos karaliaus kaltę. Bet lenkai iš pat pradžių pamatė pralaimėsią, nes prieš juos smarkiai veikė Jostas, Moravijos markgrafas****, labai nedraugiškai nusiteikęs karaliaus Vladislovo atžvilgiu, kadangi šis kitados protegavo prieš jį jo brolį Prokopijų. Markgrafas turėjo didelę įtaką Vaclovui, dabar patrauktam kryžiuočių pusėn. Tačiau lenkai laukė paskelbiant sprendimą. Kai karaliaus sekretorius, atsistojęs ant pakylos, pradėjo skaityti dekretą vokiečių kalba, Lenkijos, Lietuvos ir Mazovijos pasiuntiniai atsistojo ir pasuko link durų. Karalius Vaclovas nustebęs liepė paklausti, kas atsitiko. „Mes esame lenkai, – atsakė, – nesuprantame vokiečių kalbos, todėl turime ieškoti kitos vietos ir teismo, kad mums sprendimus skelbtų ne vokiečių kalba." Karalius liepė išversti dekretą į čekų kalbą. Bet jie įrodinėjo, kad ir čekiškai nesupranta. „Kaip nesuprantate, – tarė karalius, – juk šios dvi kalbos yra giminingos ir labai panašios?" – „Ne, karaliau, – atsakė, – juk abiejose kalbose yra posakių, reiškiančių visa ką kitą, pavyzdžiui, čekų „siodlak" reiškia žemę dirbantį valstietį, o lenkų kalba – amatininką, gaminantį balnus (*siodła*)." Tai pasakę, išėjo iš salės, duodami suprasti, kad, jų įsitikinimu, sprendimas neteisingas. Tačiau karalius savo dekreto ištrauką, kanceliarijos parengtą lotynų kalba,

[198] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 210–211.

[199] Cf. *Baczko.* Geschichte Preussens. – Bd. II. – S. 316–317***. Skundą cf. Foliantas „D". – P. 157. Kad Lietuvos pasiuntiniai į pasitarimą neįleisti, yra Lindenblato (cf. *Lindenblatt.* – S. 209) sukurta pasaka, niekas kitas apie tai nieko nesako.

liepė pasiuntiniams įteikti[200]. Niekas taip vaizdžiai neparodo to meto papročių, kaip Dlugošo pateikiama detalė: „Lenkijos karaliaus, didžiojo kunigaikščio Vytauto ir Mazovijos kunigaikščių pasiuntiniai, – pasakoja jis, – Romos ir Čekijos karaliaus Vaclovo nebuvo kaip nors išskirtinai ir ypatingai priimti, tik sykį juos pakvietė į rūmus pietų, kur po vaišių karalienė, užsidėjusi vainiką, su savo matronomis surengė viešą šokių spektaklį". Tada karalius Vaclovas, dėl mandagumo priėjęs prie lenkų pasiuntinių, stengėsi privačiu pokalbiu palenkti juos priimti jo sprendimą, bet šie negalėjo to sau leisti. „Bet juk esate tam atsiųsti ir turite įgaliojimus..." – „Tuo labiau, – pertarė jį vienas, – negalima sutikti su šiuo sprendimu, pažeidžiančiu mūsų tėvynės teises**" – „Dabar matome, – karštai sušuko Vaclovas, – kad jūs esate Lenkijos karalius, o ne jūsų ponas. Norite karo? Gerai: Mes ir mūsų brolis, Vengrijos karalius, stosime Ordino pusėn ir, Dievo padedami, pajėgsime jus išlaikyti jums deramose ribose."[201] Tačiau nė per plauką nesusvyravo Lenkijos vyrų nusistatymas. Prieš pat išvažiuojant Bočeko iš Padzibrato*** net buvo iškviesti į dvikovą, todėl prašė duoti atskirą konvojų kelionės saugumui užtikrinti. Jo negavę, iš Prahos išvyko į namus per Sileziją, pasikliaudami savo narsumu, nors būrį sudarė tik šešios dešimtys vyrų. Bočekas sekė iš paskos, bet pulti nedrįso[202].

---

[200] Karaliaus Vaclovo dekretas, datuotas: *Prage A. D. 1410 die 5 Junii, Regnor. nost. Anno Bohemiae quadragesimo septimo Romanor. vero trigesimo quarte* (Praha, 1410 Viešpaties metai, birželio 5 diena, mūsų karaliavimo Čekijoje keturiasdešimt septintieji, o kaip Šventosios Romos imperatoriaus – trisdešimt ketvirtieji metai). Cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – P. 82. Luko Davido veikale (cf. *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 187–196) – vokiškai su lotynišku įvadu. Karaliaučiaus slaptajame archyve saugomas originalus 1422 metų transumptas. Cf. Spec. LXIII. – No. 6. Išsamesnį išrašą (Copienbuch – P. CLXXIX) cf. *Baczko.* – Bd. II. – S. 400; *Lindenblatt.* – S. 208. Turinį perpasakoja ponas Voigtas. Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 59–60. Taip pat cf. mūsų veikalo VII tomo XIII priedą*.

[201] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 61.

[202] *Długossius.* – Lib. XI. – P. 212–213. Tas Bočekas, vėliau tapęs staigios karaliaus Vaclovo mirties priežastimi, įkopė į Čekijos sostą.

1554

1410 m. Čekijos karaliaus sprendimas. Norint pateisinti šį Lenkijos pasiuntinių užsispyrimą nepriimti karaliaus Vaclovo sprendimo, užtenka pateikti nedidelės jo ištraukos santrauką: „Dobrynės žemė, užimta kryžiuočių, turi būti atiduota į Čekijos karaliaus rankas; jis, metus ją išlaikęs, sugalvos, kam turės priklausyti". Keistas kompromisas, išskirtinis sprendimas! Pažiūrėkime, kaip nevykusiai atsiliepta apie kryžiuočių pastangas išardyti Lietuvos ir Lenkijos vienybę. „Lenkijos Karalystė, – sakoma viename iš dekreto straipsnių, – ateityje neturi ieškoti karaliaus Lietuvoje ar rytų šalyse, bet tik tarp vakarų kunigaikščių."[203] Šis dalykas nei šio teismo kompetencijai priklausė, nei jam svarstyti buvo pavestas. Toliau šitaip pasakyta: „Visa tai, kas per senus ginčus buvo suderinta, taip turi likti ir būti vykdoma pagal aprašymus. Kiekvienai šaliai lieka tos žemės su žmonėmis, kurioms turi Apaštališkojo sosto, imperatorių, karalių, kunigaikščių paliudijančius aktus ir kurias valdė prieš paskutinį karą. Dobrynės žemė bus grąžinta Lenkijos karaliui, bet pirma turi būti atiduota į Čekijos karaliaus ar jo paskirto asmens rankas. Žemaitija lieka Ordinui, remiantis popiežiaus, imperatoriaus, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto aktais, o jeigu kas tam trukdys, to Lenkijos karalius neproteguos. Tačiau ir šis kraštas pirma turi būti užstatytas Čekijos karaliui. Nė viena pusė ateityje negali teikti pagalbos netikintiesiems. Visi belaisviai turi būti paleisti. Skundai dėl žalos, piktadarybių, padegimų ir taikos sulaužymo paliekami toliau spręsti karaliui, kuriam turi paklusti abi pusės, įskaitant ir Mazovijos kunigaikštį Jonušą. O Drezdenkas priklauso Vengrijos karaliui. Senoji taikos sutartis, sudaryta su karaliumi Kazimieru, turi būti atnaujinta per ateinančias Sekmines Vroclave, taip pat bus gautas naujas popiežiaus ir Romos karaliaus patvirtinimas. Tuo laiku abiejų pusių pasiuntiniai atvyks į Vroclavą, tada ir ginčytinos žemės iš užstato galės būti perduotos. Paliaubos turi tęstis iki Šv. Jono." Remdamasis sprendimu, karalius Vaclovas pavedė savo patarėjui Duninui perimti užstatan iš kryžiuočių Dobrynės žemę.

[203] *Dlugossius.* – Ibidem.

Šiam papildomam nutarimui buvo prirašyta sąlyga, „kad Lenkijos karaliui ši žemė gali būti grąžinta ne anksčiau, negu Žemaitija bus atiduota kryžiuočiams, ko nors nustatyto neįvykdžius, Dobrynė liks Duninui, ką turės patvirtinti karalius Vaclovas“[204]. Bet labiausiai visus stebinti turėjo tai, kad Romos ir Čekijos karalius Vaclovas kryžiuočiams padovanojo dalį senosios Sūduvos, iš tikrųjų priklausiusios Lietuvos kraštui, kitados vadintam Nalšios Kunigaikštyste, vėliau Užgirio traktu, kalbamuoju laikotarpiu visiškai ištuštėjusiam. Laikydamas, kad ši žemė priklauso Čekijos Karūnai, tikriausiai prisiminęs, kad ją tariamai XIII amžiuje buvo užkariavęs Čekijos karalius Otokaras II (§ 945, 946*), karalius Vaclovas ir leidžia šią Sūduvą apgyventi kryžiuočiams[205]. Tačiau iš to nieko neišėjo, nes ir patys kryžiuočiai apie tą girią negalėjo užsiminti, nes 1379 metų sutartyje pripažino ją priklausant Lietuvai (§ 1309***).

1555

1410 m. Užpuolimas. Šitaip nuėjo perniek Čekijos karaliaus tarpininkavimas, kuris dar labiau abi šalis vieną prieš kitą nustatė. Didysis kunigaikštis buvo labai nepatenkintas absurdiškais nutarimais, priimtais Prahoje, ir ypač dalies jo žemių padovanojimu, kad ir kaip toji dalis tuo metu būtų buvusi nereikšminga. Kryžiuočiai, matyt įsižeidę, nutarė parodyti savo gebėjimą pulti ir gal net ketino pagrobti patį Vytautą, gerai iššniukštinėję, kur jis Lietuvoje keliauja. Tuo tikslu Ordino maršalas su rinktinių raitelių būriu perjojo į pasienio girią, vietinės sargybos nepastebėtas, o kitas apsukriai pašalinęs, kaip kad padarė su viena prie Nočios upės, kai pagal dūmus

[204] Nutarimas, datuotas: *Prag Sonnab. vor Reminiscere 1410* (Praha, šeštadienis prieš *Reminiscere* sekmadienį, 1410 metai). Saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XXI. – No. 1. Spausdintas Kotzebue veikale. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 367–369.

[205] Donacija, datuota: *Prag Sonntag Reminiscere 1410* (Praha, *Reminiscere* sekmadienis, 1410 metai). Spausdinta Kotzebue veikale. Cf. Kotzebue. – Bd. III. – S. 366–367. Šis kraštas plytėjo tarp Suvalkų, Raigardo ir Gardino. Sūduvos girios** pavadinimas kilęs iš per ją einančio trakto.

iš tolo nustatęs jos buvimo vietą, nelauktai suėmė netoli gyvenamosios vietovės, vadinamos Jaskierais*. Prajojo pro Jaskierų, Stokų, Žebno** gyvenvietes[206] ir vėl patekę į girias, nusidriekusias į rytus nuo dabartinės Balstogės, Verbų sekmadienį, kovo 12 dieną, užpuolė Valkavisko miestą, kur į pamaldas bažnyčioje buvo susirinkę daugybė žmonių, juos paėmė į nelaisvę, miestą apiplėšė ir sudegino. Po to vėl skubiai grįžo į girias. Neišsipildė viltis, matyt, rasti didįjį kunigaikštį Valkaviske, nes jis su žmona buvo užtrukęs Slanime. Iš čia, sužinojęs apie užpuolimą, išvyko į Zietelą***, įtvirtintą pilį, iš kur davė įsakymą atremti arba vytis priešą, bet kol pasirengta tai vykdyti, jo krašte jau nebebuvo. Dlugošas, pasakodamas apie šį antpuolį, priduria, kad tas kelias, kuriuo kryžiuočiai tuo metu traukė ir grįžo, buvo taip nusiaubtas, jog dar jo laikais tyrai ten plytėjo[207].

1556

Pastebėjimai. Po visų šių įvykių jau neliko abejonių, kad greitai prasidės karas. Kryžiuočiai kruopščiai šnipinėjo priešiškos pusės veiksmus, to rezultatus užfiksavo istorija. Pirmiausia iš Naujosios Markos pranešta, kad Lenkijos karalius stengiasi į savo pusę patraukti Sventiborą**** ir jo sūnų Otoną, Pamario kunigaikščius. Karaliaus pasiųsti žmonės važinėjo po įvairių valdančiųjų kunigaikščių dvarus, apie ką Ruprechtas, tituluojantis save Romos karaliumi, pats įspėjo kryžiuočius: Prancūzijoje nežinia kas buvo pasiekta, bet Anglijos karalius Henrikas IV paėmė Lenkijos dovanotus eržilus ir buvo prašomas, kad nepadėtų kryžiuočiams, kuriems nesigailėta šmeižtų[208]. Skriaudus karaliaus Vaclovo dekretas žadino

[206] Šias gyvenvietes atvirkščia negu aš tvarka, atrodo, neteisingai pateikia Dlugošas, kaip iš visko galima spręsti. Žemėlapyje jų nėra.

[207] *Dlugossius.* – Lib. X. – P. 204; *Lindeblatt.* – S. 211–212. Ponas Voigtas (cf. *Voigt.* – S. 62) nurodo Dlugošo daromą chronologinę klaidą, ką pastebi ir Strijkovskis. Tačiau Dlugošas pateikia įdomią detalę, kad per slaptus antpuolius ugnis buvo įkuriama sausa ąžuolo žieve, kuri skleidžia tiek nedaug dūmų, kad jų iš toli negalima pastebėti.

[208] Henriko Giuntersbergo***** laiškas Naujosios Markos valdytojui, datuotas: *Callies vor h. drei Kön. 1410* (Kališas, Trijų Karalių dienos išvakarės, 1410 metai).

visų Lenkijos ir Lietuvos gyventojų nusiteikimą kariauti. Karalius ir didysis kunigaikštis gerai žinojo, kad kryžiuočiai niekada Dobrynės neišlaikys, bet Žemaitiją reikėjo atimti ginklu, nenorint šio krašto palikti kerštingiems kryžiuočiams galutinai sunaikinti, nes jeigu jau duota viltis, tai ar teisingai, ar neteisingai tenai būtų prasidėjęs sukilimas prieš Ordiną, kuris jo nebūtų pajėgęs nuslopinti, nebent paversdamas griuvėsiais visą kraštą. Nes nors monarchai ją vėl perleido, patys gyventojai nesutiko įsileisti kryžiuočių valdžios. Dėl Naujosios Markos pilių, tai karaliui labai svarbu buvo tesėti savo žodį jau vien iš ambicijos, nes ne sykį viešai buvo pasakęs: „Verčiau nesivadinsiu Lenkijos karaliumi, jeigu Drezdenko prie savo valstybės neprijungsiu“[209]. Ne paslaptis buvo ir kryžiuočių žygiai pas Vengrijos karalių Zigmantą, garsėjusį savo sukta politika, kuris už savo teisę į Naująją Marką sugebėjo ištraukti iš kryžiuočių du šimtus šešiolika tūkstančių šimtą devyniasdešimt penkis vengriškus raudonuosius auksinus, visada jiems žadėdamas savo ir savo brolio, karaliaus Vaclovo, palankumą. Tačiau nebuvo prarasta viltis įgyti jo palankumą ir Lenkijai. Sutarta asmeniškai susitikti Kežmaroke, tarpininkaujant Cilijos grafui. Karalius Vladislovas apie šv. Velykas atvyko netoli tos vietos ir pasiuntė pasimatyti su Vengrijos karaliumi didįjį kunigaikštį Vytautą. Gudrusis Zigmantas neišsigynė savo santykių su

---

Saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XX. – No. 19. Karaliaus Ruprechto laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Heidelberg domin. post convers. Pauli.* 1410 (Heidelbergas, sekmadienis po Šv. apaštalo Pauliaus Atsivertimo šventės, 1410 metai). Cf. Ibidem. – Spec. IV. – No. 135. Teodoro Logendorfo, kryžiuočių pasiuntinio Anglijoje, laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *London an T. Fabiani et Sebastiani 1410* (Londonas, Šv. Fabijono ir Šv. Sebastijono diena, 1410 metai). Įdomios šio laiško detalės. Lenkijos atstovui įteikiant karaliui dovanotus eržilus, Henrikas IV Logendorfui juokaudamas pasakęs: „Kaip aš galiu su tuo sutikti, jeigu visą laiką laikau save Prūsijos sūnumi?“ Lenkijos pasiuntiniui papasakojus, jog pirmą kartą žemaičiai sukilo po to, kai kryžiuotis buvo sučiuptas lovoje su kažkokio ponaičiuko žmona, Anglijos karalius pasakęs: „Bičiuli mano, ir aš turiu daug kraštų, bet kad kiltų maištas vien dėl to, jog riteris, ginklanešys ar vienuolis su kieno nors žmona būtų pagulėjęs, neteko girdėti!“ Cf. *Voigt.* – S. 62.

[209] Naujosios Markos valdytojo laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Schievelbein am. s. Viti Abend 1409* (Svidvinas, Šv. Vito dienos išvakarės, 1409 metai). Cf. *Voigt.* – S. 45.

kryžiuočiais, tačiau pridūrė, kad nors pagal anksčiau tarp jo ir Lenkijos pasirašytus ir dabar galiojančius aktus – taikos sutartis buvo sudaryta septyniolikai metų, iš kurių dar keturi liko iki jos galiojimo pabaigos, – negali stoti į karą su Lenkija, tačiau ta pačia sutartimi yra įsipareigojęs neatsisakyti protekcijos Ordinui, taigi niekur šitų dalykų nepažeidžia. O Vytautą priėmė labai maloniai, liaupsino, sakėsi norįs sudaryti glaudžią sąjungą su galinga jo valdoma valstybe. Tokiai sąjungai trūksta tik mažo ir lengvai įvykdomo dalykėlio – kad didysis kunigaikštis priimtų karaliaus titulą bei vainiką ir prilygtų didiesiems karaliams krikščionims. Taip norėta paveikti silpną Lietuvos valdovo charakterio bruožą, paaitrinti sunkiai gyjančią žaizdą, padarytą pralaimėjimo prie Vorsklos, ir visiems laikams, kaip manyta, sukiršinti brolius. Tačiau šį sykį reikalai klostėsi vangiai: Vytautas matė, kad Zigmantas dangsto kryžiuočius, kuriems jau pasisekė deramai atkeršyti, todėl pasiūlymo nepriėmė taip entuziastingai, kaip vylėsi Zigmantas, be to, bijodamas kitų vylių, nedavęs atsakymo, išskubėjo pas Lenkijos karalių. Tai sužinojęs, Zigmantas puolė iš paskos, pavijo Biala gyvenvietėje, ėmė atsiprašinėti, jeigu davęs priežastį taip greitai išvykti, bet Vytautas, nerodydamas jokios nuoskaudos, paaiškino būtinai turįs tuo metu susitikti su broliu. Tačiau sutiko įkalbamas grįžti į Kežmaroką, ir kai vaišėms nebuvo matyti galo, kilusio baisaus gaisro liepsnose supleškėjo mediniai rūmai, labai apgailestaujant šeimininkui ir svečiui. Veikiai išsiskyrė, nors nieko nenutarę raštu, bet puoselėdami tarpusavio viltis ir pažadus. Viešai Zigmantas pareiškė būsiąs tarpininkas ir neabejotinai sutaikysiąs abi puses. Vytautas karalių Vladislovą rado Sanoke. Pasitarę ir apsvarstę Kežmaroke patirtus įspūdžius, nusprendė negrįžtamai rengtis karui. Kai tik didysis kunigaikštis grįžo į Lietuvą, kur Brastoje laukė jo žmona Ona, tuoj davė įsakymą rinktis kariuomenei iš visų valstybės sričių. Karalius Vladislovas savo ruožtu ėmė rūpintis kariauti pasirengusių vyrų išdėstymu prie Vengrijos sienos, taip gerai jis pažino karaliaus Zigmanto charakterį ir gražius jo pažadus[210].

[210] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 213–216.

* * *

Vskyrius

KARAS SU KRYŽIUOČIAIS

.....

1557

1410 m. Visiškai nutraukiamos taikos derybos. Nors karą su kryžiuočiais jau būtinai reikėjo pradėti, karalius dar sykį pasiuntė Zavišą, Olesnickį ir Stanislovą Cioleką* pas karalių Zigmantą, prašydamas nuoširdžiai pamėginti reikalus sutvarkyti be kraujo praliejimo. Šis Vladislovo didžiadvasiškumo įrodymas paskatino Zigmantą labai noriai imtis tokios kilnios paslaugos. Pažadėjo apsilankyti Krokuvoje ir Marienburge. Todėl karalius nedelsdamas pasiuntė jam raštą dėl saugios kelionės su dviejų šimtų riterių palyda[211]. Bet pats Zigmantas nepasirodė, į Krokuvą atvyko jo pasiuntiniai grafas Mikalojus iš Garos**, riteris Stiboras iš Stiboricės*** ir silezietis Keždorfas, arba Gersdorfas****. Jie tuojau pat nuskubėjo pas kryžiuočius su alyvos šakele, kuri dar jų rankose nuvyto. Sunku jau buvo šitaip per pasiuntinius kalbėti apie taiką – reikalai buvo pernelyg susikomplikavę, juo labiau kad Zigmantas varė labai gerai apgalvotą politiką. Jis stengėsi draugiškai gyventi su kryžiuočiais, nesigailinčiais jam pinigų, bene vieninteliais turtingais kapitalistais tarp to meto Europos monarchų*****. Antra

[211] Garantinis raštas, datuotas: *Cracovie die domin. Vocem Jucundit. 1410* (Krokuva, šeštasis sekmadienis po šv. Velykų, 1410 metai). Cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – No. 6. – P. 41.

vertus, nekėlė pavojaus Lenkijos karaliui, vykdė 1387 metais Lenkijos, Vengrijos ir kryžiuočių sudarytos sutarties numatytą pareigą, apie kurią kalbėjome (ankstesnis paragrafas). Taigi jeigu Ordinas jo tarpininkavimo nepriimtų, turėtų atsisakyti ir protekcijos, tada karo atveju jis beveik galėtų pasirinkti tokią poziciją, kokia jam patiktų.

1558

1410 m. Politiniai manevrai, pratęsiamos paliaubos. Zigmanto pasiuntiniams tuščiai svečiuojantis pas kryžiuočius, buvo ginkluojamasi iki dantų, šnipinėjimui ir gandams nesimatė galo. Samdinius verbavo Moravijoje, Čekijoje ir Vokietijoje, valdančiųjų kunigaikščių rūmams išsiuntinėjo raštus, gailestaujančius dėl žemaičių ir didžiojo kunigaikščio Vytauto apostazės. Pasistengė gauti karaliaus Vaclovo aktą, kad Ordinas daug nuveikęs visais savo siūlyto kompromiso ir dėl to padaryto sprendimo punktais, o karalius, atvirkščiai, priešinęsis, todėl Ordinas esąs laisvas nuo visų ankstesnių įsipareigojimų[212]. Lenkijos karalius tylėjo, tautos ginklavosi, viskas buvo daroma taip atsargiai, kad didysis magistras, ir turėdamas ištisą armiją šnipų, negalėjo atspėti priešiškosios pusės planų. Dėl visko nuogąstavo, visur atsargavo, todėl jo kariuomenė visą laiką buvo išsklaidyta arba žygiuose. Rūpesčių tokiomis sąlygomis buvo per akis – sunku net aprašyti. Vieni tikino, kad lenkai visas jėgas mes prieš Drezdenką, kiti informavo, kad Bydgoščiuje renkasi Lenkijos kariuomenės branduolys; buvo žinoma, kad karalius su penkiais tūkstančiais ietininkų apsistojęs Kronau vienuolyne ir ketina tenai įrengti visos kariuomenės stovyklą. Apie Lietuvą sklido begalės pranešimų, vienas kitam prieštaraujančių, tik visi vienodai teigė, kad didžiulė jėga, daugybė vyrų ir tautų, telkiasi

[212] Aktas, datuotas: *Prag. Mitwoch nach S. Erasmus 1410* (Praha, trečiadienis po Šv. Erazmo dienos, 1410 metai). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Didžioji nuorašų knyga. – P. CLXXXI. Taip pat cf. *Lucas David*. – Bd. VIII. – S. 199. Kitą tokio pat turinio cf. Ibidem. – P. 200.

po Didžiosios Kunigaikštystės vėliava*. Galiausiai buvo pranašaujama, kad karalius karo veiksmus pradėsiąs prieš Šv. Joną[213]. Visi šie netikrumai, bauginimai ir blogos pranašystės galiausiai privertė didįjį magistrą kuriam laikui kiek aprimti. Tuo metu jis gavo kažkokių dovanų iš Mazovijos kunigaikštienės Aleksandros, kunigaikščio Semovito žmonos, tikros karaliaus Vladislovo sesers, ir ši protinga to meto ponia turėjo padaryti jam pastabų, prisiopinusių jo karinius polėkius. Taigi rašė jai labai mandagų padėkos laišką, kuriame, be kita ko, sakė: „Teikitės, Maloningoji ir Gerbiamoji Ponia, žinoti, kad mes visą laiką, prieš pradėdami šį karą, kiek įmanydami stengėmės visa širdimi taiką bei sutarimą mylėti ir puoselėti, sekdami mūsų pirmtaku, nes labai akivaizdu, kad mes prieš tai Šviesiausiąjį Karalių, Jūsų mylimą Brolį, ne sykį per laiškus ir mūsų pasiuntinius nuolankiai prašėme, kad Jis dėl Dievo ir Jo Maloningosios Motinos mūsų ir mūsų Ordino neskriaustų, o veikiau būtų taurus mūsų Ponas, ir kai Jo Didenybei Karaliui atrodydavo, kad Jo Didybė ar Jo valstybė dėl mūsų patiria kokių nors skriaudų, mielai atsiduodavome dvasiškam ar pasaulietiniam teismui. Tada liepėme visiems riteriams ir kareiviams prašyti Dievą, kad Šviesiausiąjį Karalių palenktų atsisakyti mums reiškiamos nemalonės ir siekti teisingumo, nes Tas, kuriam žinomos visos paslaptys, gerai žino, kad mes ir norais, ir darbais visada siekiame taikos, bet ne karo...“ Toliau didysis magistras postringauja apie dabartinio karo priežastis, apie Čekijos karaliaus kompromisą ir apie kitas žinomas detales. „O jeigu atrodo, – rašo toliau, – kad šį kivirčą su Karaliumi dar galime baigti gražiuoju, tam panaudodami taiką mylinčius tarpininkus, Šviesiausioji Kunigaikštiene, Maloningoji Ponia, duok mielaširdingasis Dieve, kad taip ir įvyktų; nuo to niekada nenusigręšime. Bet Jūsų Didenybė Kunigaikštiene galite pati matyti, kad kai teisė ir toks Didis Monarchas (Čekijos karalius) nepajėgė sutaikyti, mums jau neliko jokios vilties pasiekti tiesos ir teisingumo; tačiau jeigu priešingoji pusė bent kiek būtų prie to linkusi, seniai jau viskas būtų susitvarkę. Bet jeigu atsirastų

[213] *Voigt.* – S. 69.

koks kunigaikštis, širdingai norintis apsvarstyti, kokių toks karas gali pridaryti nuostolių, kuriuos siūlote detalizuoti, kaip antai: bus nuskurdintas ir nuniokotas kraštas, sugriautos šventovės ir t. t.[214], o norėtų mus sutaikyti remdamasis tiesa ir teisingumu, mielai su tuo sutiktume. Nepaprastai gerbiama Mieloji Ponia! Jūs rašydama prašote mus neužsigauti už tokį atviravimą, Šviesiausioji, Maloningoji Ponia, mes šitai laikome niekuo kitu, tik ypatingu Jūsų palankumu ir draugiškumu, kuriuos šia proga geriausiai pažinome, ir duok Dieve, idant tie, kurie Jo Didenybę Karalių skatina kariauti, galėtų tą patį įžvelgti ir pagal tai jam duoti patarimus, tada mes turėtume viltį, kad visas karas bei ginčai baigtųsi ir abi pusės tiesos šauktis liautųsi."[215] Tokius teisingumo ir tiesos žodžius gali išgauti iš žmogaus tikras dorovingumas ir nepriekaištingas siekimas žmonių gerovės. Kunigaikštienė Aleksandra, būdama pamaldi, atsidavusi religijos reikalams, mylinti žmones, protinga, turėjo savo laiške parodyti, kokie būtų šio įnirtingo karo padariniai, kaip niekinga spyriotis ir siekti tuščios garbės bei turtų. Tuo ji sujaudino karingą Ulricho širdį. Nepataisoma skriauda, jeigu kunigaikštienės laiško nėra, kaip teigiama, kryžiuočių archyvuose. Ši mūsų pirmtakų raštuose pamiršta asmenybė turi užimti deramą vietą mūsų istorijoje. Šiaip ar taip, karui rengtasi be perstojo, paliaubos artėjo į pabaigą, bet šalys neskubėjo kautis, o pamažu atslenkanti audra būna juo baisesnė. Abi pusės dar laukė iš tolimų kraštų vykstančios paramos. Net paliaubos buvo pratęstos iki liepos aštuntosios, susitarus su didžiuoju kunigaikščiu[216]. Be to,

[214] Matyt, nuo tos vietos kartojamas kunigaikštienės laiškas, kurį didysis magistras sutrumpina posakiu *und so weiter*, t. y. „ir taip toliau", nes ji davė aiškų, nemalonų prisiminti padarinių vaizdą.

[215] Didžiojo magistro laiškas Mazovijos kunigaikštienei, datuotas: *am T. nach Marcelli 1410* (Kita diena po Šv. Marcelino dienos, 1410 metai). Šio dokumento juodraštis saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XX. – No. 24. Spausdintas Luko Davido veikale. Cf. *Lucas David.* – Bd. VIII. – S. 203–207. Taip pat cf. mūsų veikalo VII tomo XVI priedą*.

[216] Šio susitarimo originalas, datuotas: *in Woyborz feria V proxima post festum Johanniss bapt. 1410* (Volbužas, ketvirtadienis po Šv. Jono Krikštytojo šventės, 1410 metai). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. LXIII. – No. 6.

šio pasiuntinys Šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus dieną nuvyko pas karalių, su kariuomene apsistojusį Kozluvo kaime* prie Bzuros upės, ir pranešė, kad visa Lietuvos armija susitelkė prie Narevo upės ir laukia tolesnių įsakymų. Karalius pasiuntė būrį Lenkijos raitelių su vedliais, kad šią armiją atvestų prie Vyslos nurodytais keliais, o pats išvyko į Červinską apžiūrėti per Vyslą nutiesto tilto. Pervažiavęs į dešinįjį šios upės krantą, sutiko didįjį kunigaikštį Vytautą ir totorių sultoną Saladiną, jau traukiančius su kariuomene. Sultonas vedė trisdešimt tūkstančių savo tautos vyrų. Lenkijos kariuomenė nedelsdama persikėlė per upę prie Červinsko miesto, karalius liepė tiltą išardyti ir nuplukdyti į Plocką kitiems reikalams. Tuo metu iš Torunės atvyko Dobeslavas Skoračevskis** ir Vengrijos pasiuntinių vardu prašė su jais asmeniškai susitikti ir susitikimo vietą paskirti. Karalius pažadėjo pasiuntinius priimti, tačiau vietos nenurodė, duodamas suprasti, jog žygiuoja, vis dėlto laiką paskyrė – ateinantį šeštadienį ar sekmadienį. Dobeslavui grįžus, didysis magistras klausinėjo: kur rado karalių? Ar Vytautas su visa kariuomene jau susijungė su lenkais? O kai išgirdo, kad karalius žygiuoja ir kad didžiulė Lietuvos kariuomenė jau atvyko, juokdamasis tarė: „Lietuviai kariuomenėje turi daugiau virėjų negu kareivių“. Tada Dobeslavas paprieštaravo: „Prašau patikėti manimi, magistre, kad Lietuvos kariuomenė yra puikiai ginkluota“. Ulrichas jam atsakė: „Mes geriau už jus pažįstame lietuvius, kas jie tokie ir ką gali, žinome iš patirties. Bet papasakok man apie karaliaus Vladislovo tiltą per Vyslą, kurį, pasak šnekų, liepęs labai sumaniai pastatyti.“ – „Mačiau, – sakė Dobeslavas, – neįprastą statinį, tiltą ant valčių per Vyslą nutiestą, juo kariuomenė persikėlė greitai ir be jokių kliūčių su patrankomis ir gurguole.“ Tada didysis magistras atsisuko į vengrų pasiuntinius ir tarė: „Šis žmogus sako netiesą, nes iš patikimiausių žvalgų žinau, kad šiuo metu karalius Vladislovas su savo kariuomene sukinėjasi kairiajame krante, veltui ieškodamas būdų persikelti per upę. Jau daug jo vyrų paskendo Vysloje, ieškodami brastų. O Vytautas tebėra už Narevo, per kurį nesiryžta keltis.“ Taigi jokiu būdu nenorėjo tikėti Dobeslavu, nes jam atrodė, kad, būdamas lenkas, gali šališkai kal-

bėti už savuosius[217]. Tuo labiau, jog tai buvo karaliaus pareigūnas, paskirtas Vengrijos pasiuntinių paslaugoms.

1559

1410 m. Tolesni įvykiai. Liepos penktą dieną karalius buvo apsistojęs tik per keturių dienų žygį nuo priešo sienos, naktį matėsi didelės gaisrų pašvaistės Prūsų krašte. Sužinota, jog tai liepsnojo Prūsų kaimai, padegti mūsų kareivių, kurie, nepaisydami įsakymų, savavališkai peržengė sieną, norėdami pasiplėšti, dėl ko buvo išbarti. Stovykloje prie Plocko lenkai klausėsi pamaldų ir Plocko vyskupo Jokūbo pamokslo, raginta būti ištvermingus ir narsius. Ten pat karalius gavo Kujavijos vyskupo laišką, pranašaujantį, pavartojant šv. Jono Evangelisto žodžius iš apreiškimo, neabejotiną didžiulę pergalę prieš kryžiuočius[218]. Po to Mazovijos kunigaikštis Semovitas ir visi užsienio riteriai, esantys karaliaus ar pagalbinėje kariuomenėje, pagal to meto riterių paprotį nusiuntė didžiajam magistrui laiškus, reikšdami jam draugiškumą[219].

1560

1410 m. Taikos pasiūlymai. Kai reikalai taip susiklostė, kad buvo aišku, jog prasidės karo veiksmai, kryžiuočiai negalėjo nesutikti išleisti Vengrijos pasiuntinių į karaliaus stovyklą. Taigi liepos penktą dieną Mikalojus iš Garos, Stiboras ir Gersdorfas rado karalių Vladislovą Ježuvo*** stovykloje. Paskutinysis iš pasiuntinių,

[217] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 222–223.

[218] Informaciją apie tai cf. Foliantas „Fr.“. – P. 75. *Mazovijos kunigaikščio Semovito laiškas Ordino vadovams, datuotas: in Szedlino loco stationis nostre compestris feria tertia in Vigilia S. Jacobi Apostoli (Szedlino*, mūsų sustojimo poilsiui laukas, antradienis, Šv. Apaštalo Jokūbo dienos išvakarės [1410 metų liepos 24 diena. – T. N]). Dokumentas iš Karaliaučiaus slaptojo archyvo. Nuorašas mano rinkinyje***.*

[219] Foliantas „D“. – P. 204. Taip pat originalai laiškų, datuoti: *am. T. Procopii* (Šv. Prokopijaus diena) [liepos 5-oji. – *T. N.*]). Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XX. – No. 38.

patikimas didžiojo magistro draugas, nuvyko iš arti susipažinti su abiejų susijungusių tautų, ypač lietuvių, kariuomene. Karalius, pasitaręs su didžiuoju kunigaikščiu, rytojaus dieną pasiuntiniams šitaip atsakė: „Niekada į patarimus, ramybę pratęsiančius, nemojau ranka ir jų neniekinau, tuo labiau norėdamas išvengti krikščionių kraujo praliejimo taikos neatsisakau. Tačiau tik su išlyga, kad Žemaitijos Kunigaikštystė, nuo amžių Lietuvai priklausanti, visa jai atitektų. Dobrynės žemė, neteisėtai didžiojo magistro ir kryžiuočių užgrobta, turi būti grąžinta mano valstybei ir sostui. O dėl nuostolių, patirtų grąžinant, pasikliaunu Zigmanto sprendimu.“ Šitaip atsakius, pasiuntiniai buvo pakviesti prie karaliaus stalo ir apdovanoti[220]. Nesunku suprasti, kodėl išdidusis Ordinas šių sąlygų nepriėmė.

1561

1410 m. Kariuomenės apžiūra. Karaliaus kariuomenė patraukė į priekį, persikėlė per Vkra*** upę. Čia lygumose karalius liepė surengti Lietuvos kariuomenės pratybas, tarsi norėdamas parodyti pasiuntiniams, ypač Gersdorfui, kad šie galėtų užtikrinti didįjį magistrą, jog tai, ką jam apie šią kariuomenę pranešė šnipai, yra neteisybė. Matyt, karalius žinojo apie jo pokalbį su Dobeslavu. Didysis kunigaikštis Vytautas, kurio vadai buvo Jonas Žadivy-

[220] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 224; *Lindenblatt.* – S. 215. Keista, kodėl ponas Voigtas šioje vietoje įtaria Dlugošą nutolus nuo tiesos, nors anksčiau ne sykį žodžiais ir jo veikalais grįsdamas savo dėstymą yra teisingai pripažinęs jį mylint tiesą. Žinome, kad mūsų kronikininko tėvas, taip pat Jonas Dlugošas, buvo tiesioginis viso šio karo liudininkas, rašė studiją *J. Dlugossi. Banderia* Prutenorum contra Jagellonem Regem* (Prūsų vėliavos prieš karalių Jogailą) su spalvotais visų vėliavų piešiniais, po kiekvienu duodamas istorinių anekdotų ir aprašymų. Šis rankraštis yra Karaliaučiuje, Valenrodo bibliotekoje. Galėjo ir karinių dienoraščių palikti, kuriais sūnus pasinaudojo. Vladislovo Jogailos viešpatavimo laikų įvykius, įskaitant datas ir karaliaus keliones, taip detaliai aprašo, jog negalima abejoti, kad po ranka nebūtų turėjęs tų laikų metraščių. Net jo šališkumas yra labai šaltas, turint galvoje tai, kokiu metu ir kokiame krašte jis rašė. Šiandien mes labiau nusidėtume rodydami šią silpnybę jau seniai nesančiai visuomenei**.

das*, tikras karaliaus brolis, ir Jonas Goštautas, Lietuvos etmonas[221], arba, kaip buvo įprasta tada vadinti, žemės maršalas, arba veikiau žemininkų maršalas, t. y. bajorų, riterių luomo žmonių, gyvenančių dvaruose, vadas**, išvedęs gausius būrius, gerai ginkluotus ir įspūdingai atrodančius, pradėjo manevruoti, tarytum susidurdami su priešu: iš linijos rikiavosi į pleištus (pagal Długošą – *turmas*), iš jų į kolonas, arba atvirkščiai. Puolamąjį kampą sudarė raiteliai ant augaločiausių žirgų, geriausiai ginkluoti. Kariai pleištuose žygiavo šachmatine tvarka (*en echellon*). Prie šių, pleištuose, buvo prijungtos raitininkų kohortos ir kolonos. Vidurį saugojo sustatyti kariniai vežimai. Lenkų kariuomenė stovėjo šalimais kautynių parengtyje. Karalius sėdo ant žirgo, liepė paduoti žirgus pasiuntiniams ir, nujojęs su jais ant aukštos pakilumos, leido gerai įsižiūrėti. Tą pačią dieną stovykloje buvo paskelbtas netikras aliarmas. Kariuomenė vėl labai tvarkingai ir greitai išsirikiavo, tad viską, kas to meto taktikai buvo žinoma, atliko Vengrijos pasiuntinių akivaizdoje.

1562

1410 m. Pajudama į priekį. Toliau žengdama kariuomenė jau atsidūrė priešo teritorijoje, nes kairiajame Vkra upės krante esanti žemė nors ir priklausė Mazovijai, bet tuo laiku buvo užstatyta kryžiuočiams. Tada smarkesni lietuviai ir ypač totoriai tiems laikams būdingu papročiu surengė keletą antpuolių: apiplėšė gyvenvietes, daug žmonių iškapojo, kitus paimtus į nelaisvę atsivarė į stovyklą prie Bendzino***. Stovykloje kilo triukšmas, kai atvarytos lenkų kilmės moterys ėmė šaukti ir verkti. Sujaudinti lenkai nuėjo į karaliaus palapinę ir pasisiūlė užstoti šiuos nekaltus gyventojus. Karalius ir didysis kunigaikštis liepė belaisvius paleisti, prislopino totorių azartą ir patikėjo išlaisvintuosius Alberto, Poznanės vyskupo, globai, o šis rytojaus dieną juos į saugią vietą nuvedė. Tuo pat metu didysis

[221] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 76.

magistras įrengė stovyklą prie Kauerniko*, kur nedelsdamas savo kariuomenę iš visur traukė, neprarasdamas vilties, jog lenkai greitai sužinos, kad Vengrijos karalius užpuolė Lenkiją. Tačiau Ulrichas dar negalėjo turėti vienoje vietoje visos kariuomenės. Labai toli į visas puses pasklidę lenkų žvalgomieji būriai trukdė gauti tikrų žinių apie karaliaus žygio kryptį, todėl Ordino maršalas su Osterodės** bei Brodnicos*** komtūrais ir Sembos**** kariuomenės viršininku saugojo ilgą pasienio ruožą. Jie buvo pastumti labai daugelyje vietų ir turėjo iš tolo trauktis. Liepos aštuntąją, paskutinę paliaubų dieną, lenkai antpuoliu paėmė Soldau*****, o kitas jų būrys netikėtai užpuolė ir užėmė Neidenburgą******, du miestelius su tvirtovėmis.

1563

1410 m. Kryžiuočių pralaimėjimas. Beveik tuo metu vadas iš Bydgoščiaus, Jonušas Božozglovskis******* prityręs karys, neseniai atvykęs iš tarnybos Vengrijoje, naktį surengė išpuolį prie Švietės, kur netoli pilies sukėlė gaisrų ir paplėšikavo. Tai matydami, vokiečiai pasipylė iš tvirtovės vartų, o aptikę nedidelį plėšikų būrį, ėmė atkakliai vytis, tačiau pateko į gerai įrengtą pasalą, kur visi buvo iškapoti ar paimti į nelaisvę. Iš šių penki buvo Ordino riteriai. Šis pirmasis laimėjimas lenkams pranašavo sėkmę ir, kaip paprastai esti, drąsino naujiems žygiams.

1564

1410 m. Gyvenimas stovykloje. Liepos devintą dieną kariuomenė buvo išrikiuota apžiūrai, kurią karalius ir didysis kunigaikštis atliko lydimi kilmingųjų dvariškių. Papasakosime kurias ne kurias šio senų laikų militarinio reginio detales********. Pirmiausia šalia karaliaus, priešais visą kariuomenę, gražiai išrikiuotą, buvo išskleista didelė valstybės vėliava su baltu ereliu. Po to

karalius pasakė kalbą kariuomenei. Tada tą patį padarė didysis kunigaikštis, o po jo kiti vadai, pagal viršenybę provincijų, kurių kariuomenei vadovavo, kiekvienas išskleisdamas savo vėliavą ir tardamas žodį savo vyrams. Buvo giedamas *Dievo Motinos* (*Boga Rodzica*) himnas, meldžiamasi, įvairiais tarpusavio šūksniais žadinamas kovingumas. Aukščiausiu lauko ir mūšio vadu buvo paskirtas Zindramas iš Maškovicių*, Krokuvos vaivada, sumaniausias to meto vadas. Istorikai jį vadina žmogumi, kuris smulkiame kūne turėjo kilnią dvasią: jo herbas buvo Saulė (*Słońce*). Taigi ne pagal rangą, bet pagal parodytus gebėjimus tais laikais vadus rinkdavo. Kariuomenė tuojau iššygiavo ir sustojo ties Lautenburgu**. Čia žemaičiai ir totoriai apiplėšė bažnyčią, pasiėmė per bažnytines apeigas vartojamus indus, nuplėšė paveikslus, išniekino altoriaus sakramentą. Dėl to riteriai krikščionys ėmė labai triukšmauti, ir didysis kunigaikštis du kalčiausius žemaičius pasmerkė mirti, ir jie patys pasikorė. Liepos 10 dieną auštant stovykla jau buvo įrengta prie Kauerniko, ežero pakrantėje. Sužinota, kad priešas saugo Dravantos*** krantus, nes Lenkijos raiteliai aptiko prie upės kelis šimtus kryžiuočių kavalerijos žirgų, vedamų girdyti, nuo kurių atskyrę ar atmušę tarnus atvarė į stovyklą. Šie greitai grįždami trumpam buvo sukėlę paniką. Tą dieną karalius išsirinko aštuonis patarėjus, kurie turėjo patarti visais karo reikalais, rūpintis kariuomenės poreikiais, numatyti sėkmę lemiančias priemones. Štai jie: didysis kunigaikštis Vytautas, Krokuvos kaštelionas Kristinas iš Ostrovo, Krokuvos vaivada Jonas iš Tarnuvo, Poznanės vaivada Sendzivojus iš Ostrogo****, Sandomiero vaivada Mikalojus iš Michalovo, Krokuvos Šv. Florijono bažnyčios klebonas vicekancleris Mikalojus, valstybės maršalas Zbignevas iš Bžezės ir Petras Šafranecas iš Piaskova Skalos*****, Krokuvos bajorų atstovas. Jiems buvo priskirti du iš Prūsijos kilę riteriai, Trojanas iš Krasnystavo****** ir Jonas Griunvaldas iš Parčevo*******, gerai pažįstantys apylinkes. Griežčiausiai įsakyta, kad niekas iš stovyklos neišeitų, kol maršalas pakels mažąją karaliaus vėliavą, vadinamą Praparčiumi (*Proporzec*), kad nė vienas

trimitininkas nedrįstų trimituoti, išskyrus karaliaus trimitininką, kuris stovykloje kėlimosi, aliarmo ar vakare tylos signalus trimituos pats vienas. Po antro trimitavimo balnoti žirgus, po trečio nustatyta tvarka iššygiuoti.

1565

1410 m. Dar siekiama taikos. Iš stovyklos prie Kauerniko karalius pasiuntė pas Vengrijos pasiuntinius riterį, Petrą Korcbogą*, paskutinį sykį klausdamas, ar jau nėra jokios vilties sutaikyti abi kariaujančias puses. Pasiuntiniai nuvyko į Ulricho palapinę ir mėgino įtikinti, kad nors Lenkijos karaliaus keliamos sąlygos gali atrodyti nepalankios, vis dėlto, turint galvoje, kad tokio ryžtingo karo pasekmių numatyti negalima ir kad likimas yra nepastovus, reikėtų veikiau pagalvoti apie taiką. Didysis magistras sušaukė vyriausiųjų Ordino pareigūnų pasitarimą, kuriame karo šalininkai paėmė viršų, tad buvo duotas toks atsakymas: „Būtume nesvyruodami pradėję derėtis su Karaliumi dėl taikos, jeigu tai būtų pasiūlęs prieš įsiveržęs į mūsų kraštą, o dabar, kai matome jį su kariuomene savo žemėje, deginantį, naikinantį ir darantį kitus baisius nusikaltimus, kokių joks kitas Lenkijos karalius daryti nedrįso, jau ne laikas kalbėti apie taiką. Taigi jokių siūlymų ir įtikinėjimų nepriimsime, kol už tuos nusikaltimus atkeršysime. Dabar mūsų tarpusavio reikalų negali sutvarkyti nei Didžiųjų Monarchų įsikišimas, nei apmąstymai, tik ginklai, kadangi, matydami savo žmonių žudynes ir liepsnojančias savo pilis, negalime susilaikyti neištraukę kerštо kalavijų."[222] Tačiau pasiuntiniai nesiliovė įtikinėję, kad toks karingumas yra nepagrįstas, gali būti pražūtingas, dėl jo negalima aklai atsiduoti karo likimui. Tačiau pamaldžių riterių susirinkime nebuvo balsų už taiką, išskyrus Mėvės komtūrą grafą Vendę**, kuris sakė, jog kadangi karo padariniai nežinomi, ypač turint priešais save tokį galingą priešą, tad gal geriau būtų atmesti nuoskaudas ir pamiršti

[222] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 229–230.

tuos pirmuosius pralaimėjimus, o laikytis protingo patarimo, siūlančio taiką. Tada Verneris Tetingenas, supeikęs grafo samprotavimus, pasakė: „Jums verčiau reikėjo likti vienuolyne ir slaugyti sergančius brolius, užuot užsidėjus šarvus". Grafas atsikirto: „Aš nesigėdiju siūlyti taikos, kurią visada keliu virš karo žiaurumų, ir labiausiai vertinu krikščionių kraują. Nors ir laikausi tokios nuostatos, bet jeigu Dievo valia teks eiti į kovą, tai ir čia nenusileisiu niekam. O tu, kuris šitame susirinkime tokius kruvinus siūlymus duodi, žiūrėk, kai ateis laikas kautis, kad pirmas iš kovos lauko nespruktum!" Stiboras, norėdamas nutraukti ginčus, pradėjo kalbėti apie savo karinę patirtį, bet, atkreipęs dėmesį į savo kalbą, vėl prisispyręs siūlė pagalvoti apie taikos sudarymą, bet didysis magistras jį pertarė: „Žinome Tave, riteri Stiborai, esant lenką, kilusį iš Krokuvos, todėl taip šneki už savo tautiečius, bet mūsų neįtikinsi, kad sudarytume taiką". Nelemtas karingumas, kurstomas baisaus pasipūtimo, buvo apėmęs Ordiną. Tai matydami, Vengrijos pasiuntiniai pasiuntė Korcbogą pas karalių pranešti, kad, nepaisant visų pastangų, jie nesugebėjo nė per žingsnį pastumti užsispyrusių kryžiuočių link taikos, bet kadangi viltys dar ne visiškai žlugusios, prašo leisti atvykti savo pasiuntiniui į karaliaus stovyklą. Korcbogas grįžęs pasakė, kad iš to, ką matė ir girdėjo kryžiuočių stovykloje, negalima puoselėti jokių taikos vilčių. Tuo tarpu kariuomenė trumpais pažygiais atsargiai artėjo prie Dravantos. Veikiai buvo pastebėta, kad priešas šią sunkiai forsuojamą upę saugo keliose vietose, todėl karalius su kariuomene pasislinko kiek atgal, ketindamas žygiuoti į aukštupį. Taip pajudėjusi kariuomenė liepos 12 dieną vėl atsidūrė prie Lautenburgo. Iš čia, pasukusi į kairę ir aplenkusi Soldau, įsirengė stovyklą prie Vysokos* kaimo. Tą pačią dieną ten atvyko silezietis Fričas iš Reptkos**, atsiųstas Vengrijos pasiuntinių, kuris pranešė, kad visos pastangos ir bandymai pasiekti taiką netenka prasmės, nes nežabotas karingumas ir noras kautis užvaldęs kryžiuočių protus. Todėl karaliaus Zigmanto – kaip Romos imperijos, kuriai Ordino žemės yra jos dalis, protektoriaus, – vardu pasiuntiniai

privalo paskelbti Lenkijos karaliui karą. Karalius liepė šią žinią nuo kariuomenės nuslėpti, nors tai buvo tik diplomatinis formalumas, ką pasakė ir pats Fričas karaliaus taryboje, tačiau galėjo daugelį išgąsdinti, ypač Mažosios Lenkijos ir Raudonosios Rusios piliečius, būgštaujančius, kad jų sodybų neužpultų vengrai. Karaliaus taryba taip pat žinojo, kad karaliaus Zigmanto pasiuntiniai turi raštą, skelbiantį karą Lenkijai ir Lietuvai, tačiau instrukcijoje jiems buvo nurodyta, kad pirmiausia kiek galėdami stengtųsi sudaryti taiką, o kai šitai padaryti nepasiseks, karą skelbiantį raštą įteikti karaliui tik tada, kai kryžiuočiai atskaičiuos jiems į rankas keturiasdešimt tūkstančių auksinių. O šie, paskatinti savo nutarimo, nesvyruodami pusę šios sumos įteikė, o kitą dalį pažadėjo greitai sumokėti Gdanske[223].

1566

1410 m. Netikros žinios. Taip įvykiams rutuliojantis, vienas kryžiuočių šnipas atbėgęs pranešė, kad lenkai nuo Dravantos galvotrūkčiais traukiasi, žirgai nusilpę, pakeliui metą atsargas ir akmeninius sviedinius, tarp jų kilęs toks sąmyšis, kad net jų traukimosi krypties neįmanoma nustatyti. Didysis magistras, apsidžiaugęs šia žinia, nukako pas Vengrijos pasiuntinius, kuriems paaiškino padėtį, ir tarėsi, persekioti priešą ar nepersekioti. Tada vienas prityręs riteris pasakė: „Šis traukimasis tariamas, jis neturi mūsų džiuginti, atvirkščiai, turi skatinti būti atsargesnius, kad nepamatytume liepsnojant netikėtai padegtų mūsų pilių"[224].

1567

1410 m. Karo įvykiai. Liepos 13 dieną karalius, iškvietęs Fričą į tarybos palapinę, liepė jam pasakyti: „Niekada nesitikėjome matyti prieš mus nukreiptoje sąjungoje su kryžiuočiais mūsų

[223] Ibidem. – P. 229–234.

[224] Ibidem.

brolio, Karaliaus Zigmanto, su kuriuo mus glaudžiai siejo ne tik giminystės ryšiai, bet ir sutartys, juo labiau netikėjome, kad niekšingą aukso troškimą gali susieti su šiomis kilniomis pareigomis, nes ir laiškais, ir per pasiuntinius mus tikino, jog visokeriopai stengsis ir imsis asmeninių žygių mus su Ordinu sutaikyti. Todėl priėmėme jo pasiuntinius, išsiuntėme į Prūsus tik kaip taikos nešėjus. Dabar suprantame, kad Karalius, mūsų brolis, tik ieškojo tinkamos progos paskelbti mums karą, kad daugiau naudos turėtų, užmiršęs mūsų pagalbą ir suteiktą paramą, be kurios, persekiojamas turkų, tikriausiai būtų buvęs paimtas į nelaisvę ar nužudytas. Taigi kai ponai vengrai paskelbė jį esant sugautą ir negyvą, pakvietė mus paimti jo Karalystę, mes vis dėlto siūlymo nepriėmėme ir pasistengėme jį išvaduoti. Bet jeigu už mūsų gerus darbus nori atsimokėti blogiu, tegul jo ir mūsų teisėjas bus Dievas, kiekvienam iš mūsų atseikėsiąs pagal nuopelnus. O mes, nepasiduodami savo norų nešami, bet laikydamiesi teisingumo, kurį atidavę Visagalio Dievo globai, mums padarytas skriaudas priskiriame kaltininkams, ir nors nematome jokios vilties sudaryti taiką, vis dėlto jeigu šiandien kas nors imtų dėl jos tarpininkauti, nuoširdžiausiai jį priimtume. Bet, matyt, pats Dievas, mūsų nusižeminimo bei taikos siekimo ir mūsų priešų pasipūtimo bei žmonių kraujo troškimo liudininkas, nori būti mūsų teisėjas.“ Tą diena, o tai buvo sekmadienis, visi stovyklos krikščionys atliko išpažintį ir priėmė Dievo kūną ir kraujo sakramentą[225]. Netrukus stovykla persikėlė prie Donbruvno ežero per mylią nuo Donbruvno, kitaip Gilgenburgo. Priešakinis lietuvių būrys puolė šį miestuką*, o kadangi jis gynėsi, užimant daug plėšikauta ir žudyta be jokio gailesčio. Rasta tenai didelės maisto atsargos ir nemažai kaimiečių turto, sunešto bijantis vietinių vagysčių[226].

[225] Ibidem. – P. 234–235.

[226] Ibidem. – P. 236; *Voigt*. – S. 78–79.

1568

1410 m. Kryžiuočių kariuomenės rikiuotė, sudėtis ir skaičius. Po šio įvykio kryžiuočiai gavo patikimesnių žinių, vienuoliai riteriai ėmė šaukti, kad vykdomos negirdėtos žmogžudystės, niekinamos Dievui skirtos šventovės, ir reikšti tūkstantį kitų priekaištų. Per tai buvo stengiamasi visą kariuomenę uždegti baisiausia neapykanta priešui, noru keršyti dėl paties dangaus ir noru naikinti barbarus, priešiškus krikščionių tikėjimui. Su užsidegimu reikalauta juos pulti, žodžiu, veržimasis kautis buvo atsakančiai sukurstytas. Didysis magistras jau žinojo, ką sumanęs karalius, kad ne manevravimas ir ne pasienio pilaičių užėmimas yra jo tikslas, bet tiesus kelias į Marienburgą, taigi iš tikrųjų Ulrichą ir jo tarybą apėmė baimė, nes žinojo, kokia priešo jėga, priemonės ir veiklos būdai yra prieš juos nukreipti, todėl neliko nieko veiksmingesnio, kaip kurstyti savo kariuomenės karingumą ir juo pasinaudoti. Tai pasiekę, kryžiuočiai paliko savo stovyklą, persikėlė per Dravantą ir palei Bratianą žygiavo link Liubavos*[227]. Žygio tvarka ir kariuomenės skaičius buvo toks: priešakyje didelė Ordino vėliava su Dievo Motinos paveikslu, už jos didžiojo magistro, papuošta juodu kryžiumi su auksiniais apvadais ir šviesiai violetiniais galais, per vidurį ant auksinio skydo buvo juodas erelis, su juo ėjo didžiojo magistro asmens sargyba; trečioji mažesnė didžiojo magistro vėliava, su ja žygiavo žymūs Prūsų didikų pasaulietiniai riteriai ir dalis kariuomenės, užverbuotos Vokietijoje. Su maršalo vėliava, papuošta juodu kryžiumi, traukė frankai, nes jis pats buvo kilęs iš šio krašto. Kunigaikštis Olesnickis vedė pulką su vėliava, kurioje puikavosi juodas erelis auksiniame lauke, tai buvo jo suverbuoti sileziečiai. Šv. Jurgio vėliavą su baltu kryžiumi raudoname lauke nešė narsus riteris Jurgis Gersdorfas, su ja žygiavo žymiausieji įvairių vokiečių žemių riteriai. Mikalojus Renys**, Kulmo vėliavininkas, nešė vėliavą baltą su raudonu, turinčią juodą kryžių, su ja ėjo Kulmo žemės bajorai ir miestiečiai.

[227] *Lindenblatt.* – S. 216.

Toliau traukė įvairių komtūrijų vyskupysčių, miestų, užverbuotos kariuomenės vėliavos[228]. Iš viso buvo penkiasdešimt dvi vėliavos, prūsų vyrų penkiasdešimt tūkstančių, užsieniečių trisdešimt trys tūkstančiai, iš viso aštuoniasdešimt trys tūkstančiai, iš jų penkiasdešimt septyni tūkstančiai pėstininkų ir dvidešimt šeši tūkstančiai raitelių – pagal tiksliausius apskaičiavimus. Iš Liubavos kariuomenė pasuko į rytus, aplenkė Marvaldės* gyvenvietę ir pasiekė Frogenau** kaimą, kur ir sustojo[229].

1569

1410 m. Įvykiai mūšio išvakarėse. Karaliaus stovykla liepos 14 dieną buvo tarp Logdau*** ir Ostrovitės**** kaimų, ten gauta žinia, kad priešas pajudėjo ir apsistojo prie Frogenau[230]. Todėl karalius Vladislovas įsakė kitos dienos rytą auštant pasirengti mūšiui, davė nurodymus pasirūpinti atsargomis, maistu ir per ankstesnius susirėmimus paimtais belaisviais, kuriuos sudarė nemažas skaičius vien Ordino ir pasaulietinių riterių, nes paprasti gyventojai buvo paleisti. Dar tos dienos pavakare didysis kunigaikštis su savo kariuomene nužygiavo į priekį ir užėmė patogią poziciją tarp Logdau ir Fauleno, kitaip Ulnovo*****, kaimų, iš priekio pridengtų miško, kuriame tikriausiai apsistojo lengvai ginkluoti kariai. Tai paskui palengvino išdėstyti visą kariuomenę[231]. Tuo tarpu kryžiuočių stovykloje prie Frogenau tą naktį siautėjo baisi audra: juodi debesys, raižomi žaibų, užgožė dangų, griaudėjo be perstojo, lietus pliaupė visą naktį, labai gūsingas vėjas išvartė visas palapines. Karaliaus stovykloje naktis buvo labai maloni: šilta, rami, dangus giedras, švietė mėnulio pilnatis. Kai kas žvelgdamas į šitą dangaus kūną tą tylią naktį, vaiduoklių ir svajonių valandą, tarėsi matę ant jo šviesaus skydo besikaunančias figūras – Karaliaus ir Vienuolio; šis buvo nugalėtas ir numestas nuo mėnulio. Pasakojimas apie šį

[228] Kitos vėliavos skaitytojui išvardytos šio tomo V priede.

[229] *Voigt.* – S. 75–76, 80–81.

[230] *Lindenblatt.* – Loc. cit.

[231] *Voigt.*– S. 81.

reiškinį įgavo tam tikrą prasmę, kai kunigas Baltramiejus, klebonas, karaliaus nuodėmklausys, ėmė tvirtinti šitai pats regėjęs. Tai buvo pranašystė, tuo metu tikriausiai reikalingesnė už tikrąją[232]. Vis dėlto paryčiui audra atslinko ir į tas vietas, kur stovėjo karaliaus kariuomenė, tiesa, ne tokia smarki, bet vėjas buvo gana stiprus, dėl ko ilgai negalėta pastatyti palapinės koplyčiai, kurioje karalius norėjo išklausyti šv. Mišias. Kraujo spalvos šydo pridengta saulė liepos penkioliktą dieną pasveikino žemę, kurią turėjo apšlakstyti šimto tūkstančių žmonių aukų kraujas*. Lenkijos kariuomenė, didžiajam kunigaikščiui patarus, slinko į priekį miškinga vietove link atvirų vietų, Griunvaldo ir Tanenbergo kryptimi. Karalius atvyko į lietuvių stovyklą, kur palapinėje, pastatytoje ant aukštos pakilumos, palei Laubeno ežerą, jo laukė dvasininkai. Šių pamaldų metu vienas po kito pasirodydavo riteriai iš priešakinių dalinių: pirmiausia kulmietis Hanekas, po jo Derslavas Vlostovskis**, kurie pranešė, kad matė atslenkančias priešo vėliavas, netrukus atjojo kiti ir tvirtino, jog neabejotinai artėja kryžiuočiai. Karalius šią žinią sutiko ramiai, liepė pranešti vyriausiajam vadui, įspėjant, kad būtų budrus ir pasirengęs visokiems netikėtumams. Didysis kunigaikštis irgi gavo nurodymą rengti savuosius mūšiui pagal bendrą planą. Pats išklausė dvejas mišias: vienas savo kunigo nuodėmklausio, kitas kunigo Jaroslavo, Kališo klebono, po to dar kurį laiką meldėsi. Tuo tarpu didysis kunigaikštis, kuriam, pasak Dlugošo, nieko nebuvo svarbesnio už energingą veikimą, kelis sykius siuntė prašyti karalių jau sėsti ant žirgo. Galiausiai neiškentęs pats atšuoliavo ir buvo labai sunerimęs dėl užtrukusių savo brolio pamaldų. Ir iš tikrųjų kai abu nujojo į kairįjį sparną, karaliaus kariuomenė dar žygiavo per mišką ir siauras perėjas, tad jeigu kryžiuočiai nelauktai būtų smogę šiam armijos sparnui, galėjo sukelti didelį sąmyšį, tačiau jie kasė vilkduobes priešais kaimą, šiandien vadinamą Šionvėldchenu***, ir į kairę nuo jo esantį mišką, siekdami apsaugoti savo dešinįjį sparną[233]. Prisikentę nuo nakties au-

[232] *Dlugossius.* – P. 237–238.

[233] Vilkduobėmis fortifikacijoje vadinamos apskritos duobės iki dviejų ar kiek daugiau uolekčių skersmens ir tokio pat gylio, apversto kūgio pavidalo, su įkaltu per

dros ir liūties, išvarginti ilgo žygio, kurį forsuoti privertė didysis kunigaikštis, tikriausiai dar vakar vakarą užėmęs kelią iš Fauleno į Griunvaldą ir Tanenbergą, pirmiausia ir greičiausia turėjo užimti kiek išlenktas patogias pozicijas tarp Tanenbergo ir aukščiau minėto miško. Vėjas pakeitė kryptį ir pūtė priešui į akis. Pagaliau, kai saulė buvo jau gerokai pakilusi, karaliaus kariuomenė išsirikiavo mūšiui. Dešiniajame sparne stovėjo didžiojo kunigaikščio pulkai, jo paties vadovaujami, atsirėmę į pelkėtą žemumą, nusidriekusią palei Marensės upę, iš Laubeno ežero tekančią link Zėvaldo, arba Žibultavos***, kaimo. Kairiajame sparne stovėjo lenkai, jie rėmėsi į pelkes, iš kurių dešinėje kelio iš Ostrovitės į Griunvaldą pusėje tekėjo upelis. Kipčiakų ordos totoriai buvo priskirti lenkų rezervui. Ši pozicija buvo ne itin išvaizdi, nes driekėsi per banguotas aukštumas, bet užtat kur kas stipresnė ir visais atvejais patogesnė, nes nebuvo galima jos nei užeiti iš sparno, nei traukiantis apsupti (*enveloper*) visos kariuomenės.

1570

1410 m. Karaliaus kariuomenės rikiuotė ir skaičius. Visos karaliaus armijos išsidėstymas buvo toks: pirma didžioji valstybės vėliava, baltas erelis raudoname lauke, su ja kovojo žymiausi Lenkijos riteriai, veteranai, rinktiniai raiteliai, vadovavo Zindramas iš Maškovicių; po jo Martynas iš Vrocimovicių****, Ožiaragio (*Połkozic*) herbo, aštuonių padalinių, žymių riterių, priešakyje. Antra vėliava, vadinama Priekine (*Gończa*)*****, su dviem auksiniais

vidurį stipriu mietu nusmailinta viršūne. Kasamos šachmatų tvarka gana tankiai. Nežinau, iš kokio šaltinio ponas Fischeris, čia pateikiamos mūšio schemos autorius*, sėmėsi informaciją apie vilkduobes, kurias pažymėjo plane priešais Šionvėldcheno kaimą ir gretimą mišką, bet kad jos tikrai buvo kasamos, rodo rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika (p. 76).

Karalius *Vladislovas labai pamaldžiai rengėsi šiam karui ir labai pamaldžiai jį baigė. Žinome, kad vykdamas į stovyklą šv. Kryžiaus kalne meldėsi gulėdamas kryžiumi prieš altorių. O grįžęs namo iš Nepolomicių ėjo pėsčiomis iki Krokuvos su procesija. Priešais buvo nešama 50 iš kryžiuočių atkariautų vėliavų. Visa tai vyko 1411 metų lapkričio 25 dieną***.

kryžiais žydrame lauke, ją vedė Andriejus iš Brochovicių*, jos penkių padalinių priešakyje žengė rinktiniai riteriai. Trečia dvaro vėliava su Lietuvos Vytimi, vadas Andriejus Ciołekas. Ketvirta vėliava rusėnų, šv. Jurgio, su baltu kryžiumi raudoname lauke, vadai du čekai: Sokolas** ir Bislavka***, su ja ėjo samdyti Moravijos, Čekijos ir Silezijos vyrai. Toliau penkiolikos žemių ir vaivadijų vėliavos, trys Mazovijos kunigaikščių, viena Gniezno arkivyskupo, viena Poznanės vyskupo, dvidešimt keturios įvairių aukštų valstybės pareigūnų vėliavos[234], iš viso penkiasdešimt. Lietuvos vėliavų iš viso buvo irgi apie penkiasdešimt: priekyje keturiasdešimt priklausančių tiesiogiai Vytautui, su jomis ėjo lietuviai, žemaičiai, rusėnai, Lietuvos totoriai. Daugumoje jie ėjo su Lietuvos Vytimi, skyrėsi tik tuo, kad vienur žirgas buvo baltas, kitur juodbėris, dar kitur bėras arba su ypatingais ženklais. Kitos turėjo kolonoje vyraujančios giminės herbą: Lydos – tris bokštus baltame lauke, tą patį kai kurių provincijų rusėnai. Buvo stipriausios ir turėjo geriausius riterius: Trakų, Vilniaus, Gardino, Kauno, Lydos, Medininkų, Smolensko, Polocko, Vitebsko, Kijevo, Pinsko, Naugarduko, Brastos, Valkavisko, Drohičino, Melniko, Kremenecio, Starodubo ir kt. Iš kunigaikščių vasalų vėliavų žymiausios buvo Žygimanto Kaributaičio, Lengvenio, Jurgio ir t. t.[235] Kipčiakų ordos totoriai sudarė atskirus pulkus. Iš viso daugiau kaip šimtas vėliavų. Lenkų kariuomenės – šešiasdešimt tūkstančių vyrų, lietuvių, žemaičių ir Lietuvos rusėnų – keturiasdešimt du tūkstančiai, Lietuvos totorių, t. y. arba Lietuvoje apsigyvenusių, arba nuolatinei tarnybai pasamdytų, dešimt tūkstančių, Kipčiakų ordos totorių, vadovaujamų sultono Saladino, trisdešimt tūkstančių. Kariuomenės, pasamdytos Moravijoje, Vengrijoje, Čekijoje[236], Silezijoje, dvidešimt vienas tūkstantis vyrų, iš viso šimtas šešiasdešimt trys tūkstančiai vyrų,

[234] Sąrašas vėliavų su jų aprašymais yra įdomus, bet kad neatitraukčiau skaitytojų dėmesio, įdėjau šio tomo V priede, greta kryžiuočių vėliavų sąrašo.

[235] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 240; *Bielski.* – S. 296.

[236] Čekų gretose tada buvo Žižka****, paskui išgarsėjęs husitų vadas. *Gleurie*****. Histoire Eccelésiastique; *Gadebusch.* Livländische Jahrbücher******. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 98, 373.

iš jų devyniasdešimt septyni tūkstančiai pėstininkų, šešiasdešimt šeši tūkstančiai raitelių ir šešiasdešimt sunkiųjų patrankų[237].

1571

1410 m. Apie čekus. Dar reikia paminėti samdytą čekų būrį, kuris, sudarydamas atskirą kavalerijos flangą, užuot užėmęs jam skirtą vietą, nežinia kokiu tikslu pasuko tiesiai į Gilgenburgą. Tačiau taip atsitiko, kad Lenkijos Karūnos pakancleris kunigas Mikalojus juos užklupo atsitiktinai. Nustebęs paklausė, kur jie joja, kodėl paliko karaliaus kariuomenės rikiuotę. Sumišę dėl šių klausimų, jie pradėjo teisintis, kad abejoją, ar gausią sulygtą atlyginimą. „Gėda jums, – sakė pakancleris, – abejoti, ar gausite atlyginimą, kurį užsitarnavote, ir dargi nemažą, pas tokį dosnų karalių, koks yra Vladislovas, dar labiau jus sugėdyti turi jūsų bailumas ir dykinėjimas tokiu atsakingu metu...“ Šių žodžių sutrikdyti čekai nusekė paskui pakanclerį ir užėmė savo vietą. Šis mažas incidentas, primintas Dlugošo, galėjo turėti neįmenamų pasekmių, juk šie vyrai aiškiai buvo sumanę kažką svarbesnio negu paprastą pabėgimą.

1572

1410 m. Artėja mūšio valanda. Artėjo vidurdienis, tačiau karalius, kaip visada, neskubantis, pamažėl užsivilko šarvus, daugiau spiriamas savo patarėjų, negu iš pareigos. Užjojo ant aukštumėlės, esančios tarp dviejų miškelių, iš kur galėjo apžvelgti savo ir priešo kariuomenę, beveik pasirengusią grumtynėms. Po to nujojo prie svarbiausios Lenkijos vėliavos: tenai daugelį pakėlė į riterius, pakartojo, nenulipdamas nuo žirgo, trumpą išpažintį kunigui pakancleriui, ką tik atvykusiam prie karaliaus, davė šiam

[237] Tiksliausiai kariuomenių dydį apskaičiuoja ponas Voigtas. Cf. *Voigt*. – S. 75. Bet dėl patrankų skaičiaus abejočiau, jeigu nebūtų žinoma šio istoriko ištikimybė tiesai*. Gaila, kad nenurodė šaltinio, iš kur paėmė.

nurodymą pasiųsti į dalinius dvasininkus bei sekretorius. Persėdo ant kovos žirgo, šviesiai bėro su žvaigžde kaktoje, liepė paduoti šalmą ir rengėsi duoti ženklą pradėti mūšį. Įsigilinus į geriausius šaltinius, reikia daryti išvadą, jog karalius šitaip delsė laukdamas priešiškosios pusės pasiuntinių, ar žadėtų Vengrijos pasiuntinybės, ar kaip kitaip numatytų, kurie turėjo nukreipti situaciją ne į mūšį, bet į susitaikymą. Galimas daiktas, kad karalius žinojo slaptą didžiojo magistro norą išvengti mūšio, nes Dlugošas pasakoja, kaip Ulrichas apgailestavęs ir liejęs ašaras, žvelgdamas į tokią didžiulę kariuomenę, pasirengusią baisioms skerdynėms. Tik Verneris Tetingenas, Elbingo komtūras, labai raginęs didįjį magistrą pradėti mūšį, net jį sugėdindamas; o šis, teisindamas savo jaudulį, prisiekė iš mūšio nesitraukti, nors dėl to reikėtų mirti, ką ir ištesėjo. O Tetingenas pelnė nešlovę, sprukdamas iš mūšio lauko kaip Ščiukovskis prie Vorsklos[238]. Tačiau kryžiuočiai nedrįso pradėti kautynių: jiems atrodė, kad karaliaus kariuomenė, išsirikiavusi pamiškėje, turi antrą ešaloną, pasislėpusį miške. Delsimas visus nervino. Tada Ordino maršalas, Frydrichas Valenrodas, iš įsitikinimo ar senų karių patartas, pasiuntė iššūkį į mūšį, be didžiojo magistro žinios. Du heroldai, vienas su karaliaus Zigmanto ženklu ant krūtinės – juodu ereliu aukso lauke, kitas su Štetino kunigaikščio ženklu, raudonu grifu baltame lauke, stojo priešais karalių, abu su plikais kalavijais. Pirmasis jų, vardu Ramrichas***, taip tarė: „Didysis Karaliau, yra toks karinis paprotys, kai viena kariuomenė pasirengusi mūšiui laukia kitos, kviesti mūšiui. Duodame du kalavijus, vieną Jums, kitą Didžiajam Kunigaikščiui Vytautui, Didžiojo Magistro, Ordino Maršalo ir visų riterių vardu, kad įgautumėte ryžto ir pradėtumėte mūšį ten, kur Jums patinka, užuot delsę ir slapstęsi miškuose, tarytum norėdami išvengti kovos, nuo kurios nepavyks išsisukti". – „Mes niekieno pagalbos nesišaukėme, – atsakė karalius, – nei ji mums reikalinga, pasikliaunam Dievu; Jo vardu priimame šiuos kalavijus, tačiau mūšio vie-

[238] Tegul skaitytojas čia prisimena, §1565, šio pagyrūno Tetingeno pokalbį su kovinguoju Vende, panašų į Ščiukovskio pokalbį su Krokuvos vaivada Spitka* (§1466)**.

tos rinktis mums nedera – kur Dievas norės, ten ir kausimės pagal Jo šventą valią."[239] O atsigręžęs į savuosius pasakė: „Labai gerai! Priešas pats parūpino kalaviją, kurį įsmeigsime jam į sprandą"[240]. Po to heroldai išvyko[241]. Tada karalius, paliepęs vadams vykdyti

[239] Belskis (p. 96) rašo, jog dar jo laikais žmonės dainuodavo dainas apie šį istorinį įvykį, todėl jo žodžių laikėmės, nes istorikai aprašo įvairiai.

[240] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 86.

[241] Čia negalima apeiti archyvinių įrodymų, pateiktų pono Voigto knygoje. Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 84. – Anm. 1. Lindenblatas (cf. *Lindenblatt.* – S. 217) teigia, kad heroldus išsiuntęs tiesiog pats maršalas. Taip pat cf. Foliantas „7". Šiuo klausimu čia yra įvairių aiškinimų. Štai 111-ajame puslapyje taip rašoma: *Magister statim die altera cum suis exercitibus campo Regis appvoximare studuit, ita quod tandem eidem sic inopine appropinquavit, quod ambo exercitus se mutuo poterant intueri, et quia Magister cum tota gente sua tria miliaria almunica illo mane transiverant, populus tam ex armis, quam ex itinere fatigatus, nec copiam pugna habere potuit nec etiam locum quietis et sic sine refectione sub tedio et lassitudine exhaustus usque ad meridiern steterunt, Regis enim exercitus morabatur immobilis nemoribus inclusus. Quapropter milites et alii Nobiles, qui bellis plurimis interfuerunt, et heroldi tunc ibidem existentes suaserunt Marschalco ordinis dicentes: esse de more et consuetudine pugnancium quando unus exercitus esset paratus et alium exspectundo officeretur, quod tunc alteri parti ad veniendum ad bellum honestum essent mittere gladios ad vocandum eos ad campum, ne alia pars expectando deficeret, et sic Marschalcus in consulto Magistro istos gladios non in contemptum Regio nec ex superbia, sed ex informacione heroldorum expertorum in tali negocio, ne altera pars in expectando deficeret, misit gladios* (Magistras atkakliai stengėsi jau kitą dieną pasiekti karaliaus lauką, ir kadangi link jo taip netikėtai artinosi, idant abi kariuomenės viena kitą galėtų matyti, ir dar dėl to, kad Magistras su visa savo ginkluota gentimi net tris mylias tą rytą buvo nuėjęs, jo žmonės ir nuo ginkluotės, ir nuo keliavimo nuvargo, jau nebūtų pajėgę nei kariauti, nebepajėgė ir poilsiavietės įsiruošti, ir taip būdami be maisto, įveikti nuovargio ir išsekimo apie vidudienį sustojo. Tuo tarpu karaliaus kariuomenė nesiblaškydama laukė miško prieglobstyje. Dėl to kariai ir kiti kilmingieji, jau dalyvavę ne viename mūšyje, ir ten buvę heroldai Ordino maršalui taip kalbėdami patarinėjo: reikia pasitelkus paprotį ir kariavusiųjų patirtį, kai viena kariuomenė yra pasiruošus ir laukia kitos, kad antra dalis atvyktų į garbingą mūšį, ir pasiųsti jiems kardus kaip kvietimą į kovos lauką, kad anoji belaukdama neatsimestų. Ir taip maršalas Magistrui patarus ne iš paniekos Karaliui, ne dėl išdidumo, o tik dėl patyrusių heroldų patarimo tokiam atvejui, kad antroji [kariuomenės] dalis neatsimestų, nusiuntė tuos kardus). Pranešime karaliui (cf. Ibidem – P. 88) pasakyta: *Congregatis gentibus armorum et exercitibus nostris eisdem Ulrico et fratribus Theut, de Prussia cum maximis exercitibus per ipsos contra nos congregatis, processimus in occursum et tandem dum exercitus ipsorum et nostri tam prope convenerant, quod se videre intuitu oculate,*

ibi nos stetimus cum nostris exercitibus fixi et satis pacientes, expectantes aliquam spem concordre, quod in talibus casibus frequenter provenit ab hiis, qui effusionem sanguinis humani non diligunt, sed abhorrent. Ipsi autem impatientes et elati in tumorem superbie et semper avidi medefieri sanguine christiano, quid fecerunt? Nobis cum exercitibus nostris sic fixe et pacifice stantibus spemque concordie prestolantibus et petentibus et ecce per quosdam heroldos et signanter per Ramrich, heroldum Seren. principis dom. Sigismundi Roman. Regis, magistri ordinisque et marscalci iussionibus duo gladii nobis sunt presentati, quorum altero quilibet, videlicet nos cum fratre nostro domino duce Witoldo se defenderet, et nobis prelium indictum est per eosdem heroldos sub hiis verbis: Ecce offerimus vobis duos gladios, pro vobis Rex unum, et pro vobis, dux Witolde, alterum ex parte magistri et Marschalei et fratrum Ord. Theut., ut eligatis vobis campum in quacumque parte volueritis Habeatis erga vobis istos gladios in subsidium ad principium congressionis in prelio vobiscum faciende, et non tardetis nec tempus negligatis, cur in silvis latitatis, cur vos absconditis, quare bellum supterfugitis, quod utique evitari non potestis. Hiis et consimilibus verbis non ad pucem, sed ad prelium et effusionem sanguinis nostros animos irritantes; ad hec autem non sine magna mansuetudine ipsis respondemus inquientes: Auxilio aliquod nunquam ab alie nisi a deo quesivimus, et istut nobis nunc assumimus in cuius nomine et hos duos gladios recepimus, hoc attendentes quod nobis non licet campum eligere, nisi qua parte nobis campum dedit, hunc accipere volumus pro donato et electo (Apsiginklavus ir mūsų kariuomenei suėjus į vietą, patiems Ulrichui ir broliams kryžiuočiams, iš Prūsijos su didžiulėmis kariuomenėmis jų pačių prieš mus surinktomis, patraukiame priešais, kol anų ir mūsų kariuomenė tiek arti sueis, kad galės viena kitą matyti, ten mes sustojame su savo būriais tvirti ir užtektinai kantrūs, vildamiesi taikos, kuri panašiais atvejais dažnai priklauso nuo tų, kurie nesirenka žmogaus kraujo praliejimo, bet juo baisisi. Bet ką padarė patys nekantriausi, apimti pasipūtėliško išdidumo ir visad ištroškę apsišlakstyti krikščionišku krauju? Mums su mūsų kariuomene taip tvirtai ir taikingai nusiteikusiems ir pradėjusiems tikėtis ir siekti santaikos, štai heroldai, o vienas jų buvo pats Ramrichas, šviesiausiojo valdovo pono Zigmanto, Romos imperijos imperatoriaus, heroldas, taigi įsakius Ordino magistrui ir maršalui, du kardai mums pristatomi, kurių kiekvienu mes su mūsų broliu valdovu kunigaikščiu Vytautu gintis galėtume, ir mums be žodžių mūšį paskelbę dar heroldai taip kalbėjo: „Taigi dovanojame jums du kalavijus – vieną Jums, Karaliau, ir Jums, Kunigaikšti Vytautai, abu nuo magistro ir maršalo ir Kryžiuočių ordino brolių, kad jūs pasirinktumėte lauką kurioje pusėje norite. Ir turėkite šituos kalavijus apsiginti, kai prasidės su jumis mūšis, nedelskite ir laiko negaišinkite. Kodėl miškuose tūnote, kodėl slepiatės, kodėl vengiate karo, kurio bet kokiu atveju negalėsite išvengti?“ Šiais ir panašiais žodžiais mus ne į taiką, bet į mūšį ir kraujo praliejimą ragino; į tai betgi ne be didelio prielankumo jiems atsakėme tardami: „Kokios nors pagalbos nė iš vieno, nebent iš Dievo trokštame, ją Jo vardu priimame, ir šiuodu kardu priimame, pastebėdami, kad mums jau neleista pasirinkti lauko, nebent iš kurios pusės mums lauką davė, tai šitą norime priimti kaip lemtį ir kaip pasirinkimą“). Šie pasakojimai, Belskiui iš

savo pareigas, paklusdamas tarybos nutarimui, su palyda, kurią sudarė šešiasdešimt mūsų riterių, iškėlus atskirą mažą vėliavą su baltu ereliu, nujojo į šalį, lydimas jaunojo Semovito, Mazovijos kunigaikščio, Žygimanto Kaributaičio ir Feduškos, arba Teodoro Karijotaičio*[242].

1573

1410 m. Liepos 15 diena. Griunvaldo mūšis. Neaprašinėsime techninių detalių, – kariuomenės išdėstymą ir bendrą mūšio vaizdą skaitytojas ras čia pateiktoje schemoje[243], – aprašysime vien tai, ką galima tik papasakoti. Saulė jau buvo pačiam vidurdieny, kai lenkų trimitai ėmė trimituoti mūšiui: *Dievo Motinos* himnas nuskambėjo visoje lenkų rikiuotėje. Keistas dalykas – buvo pastebėta, kad ant pakilumos, tarp abiejų kariuomenių, į šešis aukštus ąžuolus prilipę žmonių, stebinčių kariuomenes iš arti, tačiau nebuvo galima sužinoti, kas jie ir kokiu tikslu pasiųsti[244]. Kryžiuočiai, užtaisę patrankas, ėmė šaudyti į atslenkančias gretas, tačiau stovėdami ant aukštumos, ne ką galėjo pakenkti, žinant, kokia tais laikais buvo artilerija[245]. Tai pastebėjęs, didysis magistras liepė

turimų šaltinių nežinomi, atitinka jo dėstymą, taigi yra istoriškai visiškai tikri. Kad vienas kalavijas buvo išteptas krauju, tariamai karui ar taikai pasirinkti, imant vieną arba kitą, yra kronikininkų prieduras. Cf. *Schütz.* – S. 162 ir kiti.

[242] Belskis (p. 297), Dlugošas (p. 25) išvardija žymiausius karaliaus vyrus: pakancleris Mikalojus, Jonas Menžikas**, kuris vertė heroldo kalbą, Zbignevas Olesnickis, čekas Jonas Sokolas, Benašas Verušas iš Bialos***, Henrikas iš Rogovo, Zbignevas Čaika****, Petras Madalinskis***** ir kiti. Karaliaus saugumu buvo taip detaliai pasirūpinta, kad būtino atsitraukimo****** atvejui buvo sustatyta visa eilė paruoštų žirgų, ką žinojo tik vadai. Cf. *Dlugossius.* – Loc. cit.

[243] Čia pateikta Griunvaldo mūšio schema yra sumažinta kopija žemėlapio, paimto iš pono Voigto veikalo VII-osios knygos. Sudarytas jis pačioje vietoje, parodo tuometę poziciją aplinką, nubraižytas ir paaiškintas Prūsijos generalinio štabo pulkininko pono Fischerio*******.

[244] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 254.

[245] Belskis (loc. cit.) ir Kotzebue sako, kad kryžiuočiai turėję tik dvi patrankas. Paulius******** liepė visas iš Marienburgo į Griunvaldą atgabenti, taigi reikėtų imti vidurį ir laikyti jų buvus kelias dešimtis. Lenkai galėjo turėti 60, nes ėjo pulti pilių,

nutildyti patrankas ir žengti į tiesioginį susirėmimą. Susigrūmė abi kariuomenės, šią siaubingą akimirką vienodai drąsios ir nirtingos. Trupėjo užgrūdintas plienas, kovėsi vyras su vyru, tik priešininko mirtis kiekvienam leido žengti žingsnį į priekį; šauksmai ir ginklų žvangesys sklido po visą apylinkę, vaitojo žemė po kovotojų kojom. Gretos čia vienur, čia kitur kiek pasislinkdavo į priekį ar atgal, tačiau kovingumas ir sėkmė visur buvo vienoda. Bet kryžiuočiai gausias jėgas nukreipė prieš Lietuvos kariuomenę ir, turėdami gerai vadovaujamų vyrų persvarą, kelis kartus sutelktai smogę, pirmą lietuvių liniją gerokai atgal nustūmė ir puolė antrąją. Tai matydamas, didysis magistras duoda pastiprinimų ir įsako dar stipriau laužti tame bare. Taip nelauktai antra ir trečia lietuvių linijos buvo pralaužtos. Kilo sąmyšis: pirmiausia Lietuvos totoriai, po jų Vilniaus, Trakų, Žemaitijos ir Voluinės pulkai pakriko[246]. Ši kariuomenė, ne tiek įveikta, kiek išmušta iš rikiuotės, negalėjo jos atstatyti, nes vėliava su šv. Jurgio atvaizdu, kurią gynė moravų ir čekų daliniai[247], buvo dingusi iš akiračio. Mažėjo viltis, kad atsilaikys ir lenkai, atrodė, jog visi traukiasi. Netgi didelis lenkų būrys, kovęsis prie lietuvių kairiojo sparno, buvo atblokštas. Didysis kunigaikštis kaip įmanydamas stengiasi pristabdyti paniką, nori vėl surikiuoti gretas, bet nesėkmingai. Dalis atsitraukiančiųjų buvo atkirsti, prispausti prie Marensės upės pelkių ir ten beveik visi žuvo, kita dalis nustumta prie Laubeno ežero ir iškapota arba paimta į nelaisvę. Tik du daliniai sugebėjo išsigelbėti: vienas prasigavęs iki tilto prie Zėvaldo kaimo, kitas per Fauleną nuklydo į Neidenburgą, tenai nė nesustodamas patraukė į Lietuvą, visur skleisdamas žinią apie saviškių pralaimėjimą[248]. Tačiau vietovė buvo tokia patogi, kad kelias, einantis iš Logdau į Griunvaldą dubiu kloniu, sudarė dešiniajam lenkų sparnui didelę atramą. Kaip tik

o tam jas tada kaip tik ir naudojo, atvirame lauke jos nelabai buvo veiksmingos.

[246] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 87.

[247] Čekas Jonas Sarnovskis iš baimės metė šv. Jurgio vėliavą ir pasislėpė miške. Vėliau jis, negalėdamas pakelti šios gėdos, mirė iš nevilties. Cf. *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 255–256.

[248] *Vytauto kariuomenėje vadais buvo Olbegas ir Rumbaudas. Cf. Niesiecki K. Herbarz Polski. – T. VIII. – S. 127, 137*.*

tenai dešinėje kelio pusėje stovėjo Smolensko pulkai, kurie sudarė kairįjį lietuvių sparną, vadovaujamą narsaus ir kovingo kunigaikščio Jurgio Lengvenaičio: šis, naudodamasis patogia padėtimi, dauboje palei kelią, daugiau laikėsi dešiniojo lenkų sparno, kiek pasidavęs į kairę. Didysis kunigaikštis, tai pastebėjęs, įsakė išeiti į priekį lietuvių rezervui, užėmusiam pozicijas tarp kelių, iš Fauleno ir Logdau vedančių į Griunvaldą [249]. Šis žingsnis pakeitė visą mūšio situaciją, nes kryžiuočių gretos, besiveržiančios link kelio iš Griunvaldo į Logdau, vis tankinamos pastiprinimų, kad prasiveržtų atvira vietove, galėjo užimti minėtą daubą, apeiti lenkus iš dešinės ir nulemti sau pergalę. Bet smolenskiečiai, kol atėjo rezervas, buvo sukaupę didžiules jėgas ir tik dėl neapsakomo narsumo ištvėrė iki to meto, kol pasirodė paspirtis. Tuo tarpu ir kairiajame sparne laimė tarytum pradėjo šypsotis kryžiuočiams: veržliomis bangomis jų riteriai puolė stipriausias pozicijas, ir nors gynyba atitiko puolimo jėgą, vis dėlto didžioji valstybės vėliava su baltu ereliu pateko į priešų rankas. Po šio įvykio lenkai žingsnis po žingsnio pradėjo trauktis. Vokiečiai ėmė juo labiau spausti, ir visiškai patikėjusi savo laimėjimu, visa kariuomenė ėmė giedoti pergalės himną „Kristus prisikėlė!“ [250] Iš tikrųjų nedaug iki to ir betrūko: jeigu smolenskiečių vadas nebūtų buvęs toks protingas ir narsus, jeigu Lietuvos kazokai sprukdami nebūtų patraukę paskui save daugybės priešo raitelių, jeigu jo pėstininkai užuot plėšę atsargas prie Fauleno, būtų grįžę į pozicijas, kryžiuočiai būtų buvę tos dienos viešpačiai. Kai jie jau galvojo apie triumfą, Zindramas, įsitikinęs, kad priešas neapeis jo dešinio sparno, įsakė rezervui, stovėjusiam dešinėje kelio iš Hėzelichto* pusėje, pereiti į kairį upokšnio krantą, persiskirti į dvi grupes: vienai užimti pozicijas prie Šionvėldcheno, kitai sudaryti liniją tarp anos grupės ir kairiojo pagrindinių pajėgų sparno. Tuo metu trumpai nulijo, nusėdo dulkės. Kai visa tai dėjosi, didysis kunigaikštis nušuoliavo pas karalių ir paprašė jį vykti į kariuomenę, kad savo asmeniu sutvirtintų žlungančias viltis. Karalius išvyko. Tuo tarpu rezervo daliniai

[249] Hlebavičius (cf. *Hlebowicz*. Krótki rys życia Witolda. – S. 72) tą patį sako.

[250] *Christ ist erstanden!* Cf. *Lindenblatt*. – S. 217.

užėmė miškelį prie Šionvėldcheno, perėjo jį ir žaibiškai puolė dešinįjį priešo sparną, Kipčiakų ordos totoriai šuoliuodami paleido strėlių krušą, tad visa pozicija susvyravo, ir buvo atimta valstybės vėliava. Karalius, atvykęs į trečią, iki tol nieko neveikusią, liniją, dalį kareivių pasiuntė padėti dviem pirmosioms besiveržiančioms į priekį ir spaudžiančioms dešinįjį priešo sparną, gerokai sukrėstoms minėto puolimo. Su kita šios linijos dalimi didysis kunigaikštis skuba į dešinįjį lenkų sparną paremti smolenskiečių, toje pačioje vietoje atremiančių nuolatines atakas. Kai tik šie manevrai buvo padaryti, patrankų griausmas ir lenkų trimitų aidas vėl paragino naujoms skerdynėms. Zindramas atnaujino puolimą, ir vėl prasidėjo atkakliausios kirstynės. *Bet čia nutiko ir vienas ypatingesnis įvykis. Čekas Jonas Žarnuvas, pačioje mūšio pradžioje su savo samdyta kariuomene tikriausiai stovėjęs rezerve, kai pamatė sumaištį dešiniajame lenkų kariuomenės sparne, patraukė link pagrindinių lenkų kariuomenės būrių, kuriuos Gniezno arkivyskupas Jordanas savo ugningais įkalbinėjimais ir grasinimais vedė vėl į priekį. Kaip tik šią mūsų pasakojimo akimirką ir pasirodė minėtasis Žarnuvas su savo būriu, kuris visame kariniame puošnume patraukė link lenkų linijos vidurio. Tai pastebėję kryžiuočiai nutarė, kad iš miško pasipylė nauji pagalbiniai daliniai, kad paremtų lenkus, ir tai, kaip kad rašo kronikininkai, galutinai palaužė jų drąsą*[251]. Ši akimirka nulėmė mūšio baigtį. Jau centras ir abu lenkų sparnai sparčiai slinko į priekį per priešo lavonus. Kitaip vokiečiai nesitraukė iš kelio. Didysis magistras, pamatęs, kad jo dešinysis sparnas susvyravo, pirmiausia įsakė atvesti būrius, kurie buvo nusiviję lietuvius link Zėvaldo. Šie metė prisiplėštą grobį, grįžo į mūšio lauką, stojo į centrą ir sudarė vadams gerą galimybę suformuoti stiprią koloną, kuri veržliai smogė į priekį besiveržiančių lenkų centrui. Tai matydamas, karalius pasiuntė Zbignevą Olesnickį, kad iš priešakinės linijos atvestų būrį jo asmens sargybai sustiprinti. Tačiau tenai vadovavęs Mikalojus Kelbasa**, Nalenčo (*Nałęcz*) herbo, atsakė: „To negalima daryti, nes kryžiuočiai, ma-

[251] *Niesiecki. Herbarz Polski. – T. IX. – S. 105**.

tydami mūsiškius einant į užnugarį, padidintų saviškių ryžtą, sakydami kareiviams, kad traukiamės iš mūšio lauko". Tada karalius norėjo pats leistis į priekį, tačiau beveik prievarta buvo sulaikytas, jo vėliava nuleista. Ilgai truko kirstynės priešo rikiuotės centre, bet joks narsumas negalėjo įveikti lenkų kovingumo. Tą akimirką iš mūšio dulkių išjojo vokiečių riteris, šarvuotas nuo galvos iki kojų, ant lygiai taip aptaisyto žirgo, Diapoldas Kiokericas*, Meiseno** bajoras. Pažinęs karalių iš jo puikių šarvų, leidosi tiesiai prie jo su atstatyta ietimi, bet Olesnickis, laikąs rankoje sulaužytą ragotinę, sviedė ją ir taip smarkiai trenkė į smilkinį, kad nuvertė riterį nuo žirgo kone prie pat karaliaus kojų. Sargyba puolė kapoti ir pats karalius įbedė ietį jam į kaktą. Vis dėlto kryžiuočių centro spaudimas buvo atremtas, abu jų sparnai pasisuko link Griunvaldo, traukdamiesi su žiauriausiomis skerdynėmis. Tokioje padėtyje prie pat to kaimo įvyko mūšio atomazga. Juo labiau kad dėl smolenskiečių, lietuvių rezervo ir surinktų išsisklaidžiusių kareivių narsumo, atrėmus visus puolimus, didysis kunigaikštis galėjo sutelkti stiprų dalinį ir nuvesti jį prie Griunvaldo, o jo priedangoje minios kazokų ir totorių prasigavo iki Tanenbergo, nušlavė ten stovėjusį rezervą, užėmė tą vietą ir atsidūrė prie pat Griunvaldo priešo užnugaryje. Kairysis jo sparnas tarp Tanenbergo ir Griunvaldo buvo sunaikintas, dešinįjį ištiko toks pat likimas, bet pats centras, ir gresiant pavojui iš visų pusių, dar priešinosi. Tačiau vadai jau nukauti, krito narsiausi riteriai. Didysis magistras įsakė sutelkti iš visur rezervo būrius, arba veikiau jie patys, išvyti iš savo vietų, būrėsi prie jo. Istorija pasakoja, kad tokiu sunkiu metu laisvas buvo čekų bajoras Metodijus Trutniovas***, kuris su aštuonių šimtų raitelių būriu, paties užverbuotu, atvyko į Prūsiją ir brangindamasis negalėjo niekur gauti tarnybos. Per visą mūšio laiką jis buvo abejingas stebėtojas, apsistojęs netoli Zėvaldo kaimo, palei kelią, vedantį į Laubeną. Šią lemiamą akimirką atėjo, norėdamas padėti kryžiuočiams, bet kai atraportavo, didysis magistras jam atsakė: „Aš iš Dievo malonės esu tik Ulrichas Jungingenas, ne Kristus; kam man Judas?" Įsižeidęs čekas nuėjo pas lenkus, bet ir čia

juo nepatikėta, liepta laukti šalimais, kol bus pakviestas. Kiti sako, jog daug padėjęs kryžiuočius galutinai įveikti[252]. Šiaip ar taip, jų padėtis buvo kritiška, vyresnieji ir užsienio vadai patarinėjo didžiajam magistrui su dar likusia kariuomene greitai pasitraukti, užsidaryti pilyse ir jose gintis. „Dievaži, nebus taip, – atsakė Ulrichas, – kad traukčiausi iš mūšio lauko, kai ne vienas narsus riteris krito mano pašonėje." Tai pasakęs, stojo vadovauti šešiolikai nedidelių vėliavų, kurias sudarė vyrai, sutelkti iš rezervo, kautynėse dar nedalyvavusio, – paskutinei likusiai kariuomenei, – ir smogė su ja lenkams, tačiau netikėtai didžioji dalis vyrų spruko į šalį. Kulmo vėliavininkas Mikalojus Renys, piliečių sąjungos, vadinamos „Driežo sąjungos" (*Eidechen Bund*****), vadas, ir daugelis kitų tos žemės riterių, sunaikinę vėliavas, gėdingai paspruko. Tačiau Ulrichas, sėdęs ant eiklaus balto žirgo, atstatęs ietį, vedė į ataką saujelę saviškių šaukdamas: „Paskui mane! Paskui mane!" Ir tiesiai karaliaus vėliavai smogti ketino. Ar jam atrodė, kad šiuo smūgiu sukelsiąs lenkų paniką, ar tik norėjo garbingai mirti – nežinia. Tačiau lenkai nustebo, pamatę į juos šuoliuojančių raitelių pulką. Iš pradžių pagalvojo, kad tai lietuviai iš Griunvaldo atjoja. Iš arčiau pasižiūrėti nujojo Dobeslavas Olesnickis ir priartėjęs prie pat Ulricho smogė ragotine, kuri praskriejo virš mitriai palenktos galvos, o didžiojo magistro ietis sužeidė Olesnickio žirgo koją. Tą akimirką lenkų riteriai iš visų pusių apsupo kryžiuočių būrį – šis paskutinis susidorojimas buvo vienas iš kruviniausių. Didysis magistras neapsakomai narsiai ir mikliai kaunasi, bet kur kas gausesnių jėgų įveiktas didvyriška mirtimi apvainikuoja lenkų pergalę, gavęs du mirtinus smūgius į krūtinę ir kaktą[253].

---

[252] *Grunau.* Preussische Chronik. – Tractat XIV. – C. XI. – § 3; *Hennenberger.* Kurze und wahrhaftige Beschreibung des Landes zu Preussen. – S. 447*; *Waisselius.* – S. 134**; *Baczko.* – Bd. II. – S. 323; *Pauli.* Allgemeine Preussische Staats-Geschichte. – Bd. IV. – S. 251***; *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 104 ir kiti.

[253] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 248–260; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 83–94. Apie didžiojo magistro mirtį įvairiopai pasakojama, geriausių kritikų nuomone, teisingiausiai rašo Dlugošas. Šis mūšis buvo toks garsus, kad beveik visi to meto istorikai apie jį kalba, gal kiek įvairuodami. Teodoras iš Nyhaimo*****, Gobelinas Personas******

1574

1410 m. Mūšio pabaiga. Po šios paskutinės atakos vyko jau ne kautynės, o skerdynės, visur pavytos grupės, kurios vienu dar laisvu keliu netvarkingai grūdosi prie gurguolių, buvo arba iškirstos, arba paimtos į nelaisvę. Jau buvo vakaras, saulė, kruvina akimi paskutinį sykį pažvelgusi į šį siaubingą lauką, pasislėpė už juodų debesų, kai lenkai įpuolė į gurguolę, stovėjusią prie Frogenau, ten Gdansko ir Balgos komtūrų karių rikiuotė dar mėgino priešintis nugalėtojams, bet iš visų pusių vienu metu užklupta ėmė sparčiai trauktis, jos būriai visiškai pakriko. Buvo paimta didžiulė gurguolė, neapsakomos atsargos, parengtos dideliems užmojams – nukariauti visai Lenkijai, viskas prabangu, ištaiginga. Daugybė šturmo patrankų, šarvų, ginklų, grandinių kaliniams, grandinių užtvaroms, vežimų, ratų, kinkomųjų arklių, pakų, skrynių su pinigais, vyno statinių, visko tiek, jog sunku net patikėti. Plėšikauta irgi baisiausiai, nuostoliai neapsakomi. Karalius liepė sukapoti pilnas įvairaus vyno statines, taigi tekėjo vynas, maišėsi su krauju ir merkė gulinčius kūnus. Sprunkančius vytasi dar kelias mylias. Vienas Prūsų istorikas, degantis neapykanta lenkams, išplūdęs, sakau neperdėdamas, karalių Vladislovą paskutiniais žodžiais, šio mūšio aprašymą baigia tokiais žodžiais: „Baigėsi didi Ordino diena: didžiausios jo šlovės, riterių kovingumo ir dvasios didybės diena; bet kartu tai buvo paskutinė diena jo klestėjimo, jo galybės, krašto laimės, jo valdinių gerovės. Nuo rytojaus jau pradedamos skaičiuoti jo skurdo, smukimo ir žlugimo visiems laikams dienos.“[254] Kitas istorikas, labiau siekiantis teisybės ir parodantis daiktus tokius, kokie jie buvo, ta pačia proga pasakė: „Šį įžymų

(Mejberno* aprašytame Jono XXIII gyvenime), Enguerrandas de Monstreletas savo kronikoje**, Anonimas (cf. *Oefele.* Rerum Boicarum Scriptores)***. Šis norėtų manyti, kad lenkų kariuomenėje kovėsi žydai. Rašo apie tai ir Magdeburgo kronika, Austrijos kronika, Petro Dusburgiečio kronikos Tęsėjas (cf. *Continuator*) ir daugelis kitų. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 371. Vokiečiai vadina Tanenbergo mūšiu, tikriausiai pagal žymesnę vietovę, mes vadiname Griunvaldo mūšiu, nes iš tikrųjų ten buvo pasiekta pergalė****.

[254] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 99*****.

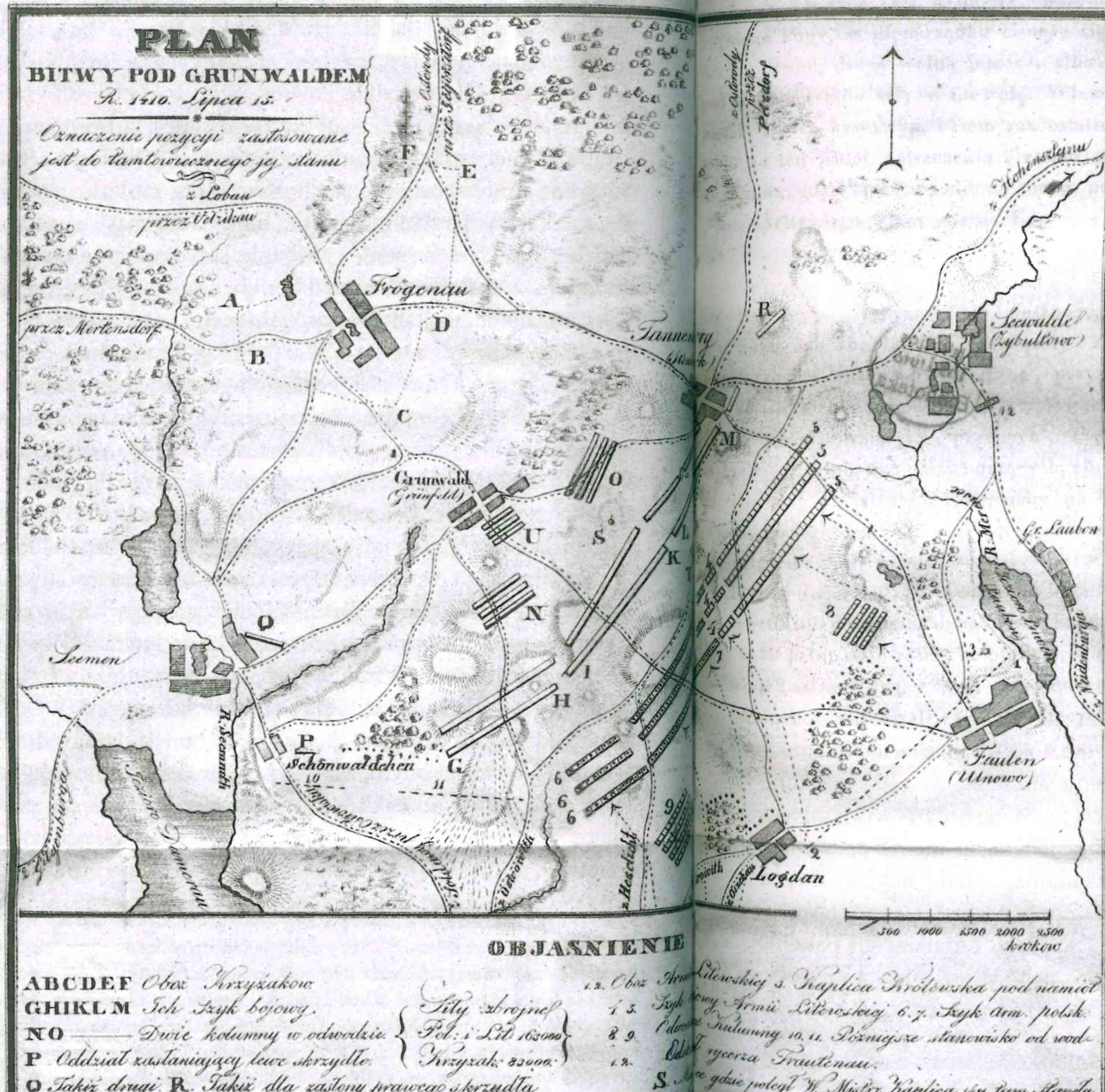

3 pav. Griunvaldo mūšio schema.
1410 m. liepos 15 d.*

milžiną, beatodairiškais plėšikavimais pamynusį žmogiškumą, be tikėjimo, be gėdos, pertekusį iš žmonių prisiplėšto aukso, kunigaikščių herbais pasidabinusį, nutrenkė lenkų erelio pentinų įskeltas žaibas, ir nuo to laiko jis iš savo griuvėsių nepakilo"[255].

1575

1410 m. Mūšio nuostoliai ir pastebėjimai. Be didžiojo magistro Ulricho Jungingeno, mūšyje žuvo didysis komtūras Kunas Lichtenšteinas*, maršalas Frydrichas Valenrodas**, Ordino drabužininkas grafas Albertas Švarcburgas, Ordino iždininkas Tomas Morheimas***, narsus Graudenco komtūras Vilhelmas Helfenšteinas su visais iki vieno savo vėliavos kariais, komtūrai: Mėvės – grafas Vendė, Starogrado – Eberhardas Ipenburgas****, Engelsburgo – Burchardas Vobekė*****, Nešavos – Gotfrydas Hacfeldas******, Brodnicos – Balduinas Štalis******* ir daugelis kitų. Tuchelio komtūrą Henriką Švelborną, kuris liepė per visą pasirengimo metą nešioti prie jo du plikus kalavijus ir gyrėsi, jog tol jų nekišiąs į makštis, kol neišplausiąs lenkų kraujyje, gėdingai bėgantį iš mūšio lauko lenkai užklupo prie Vilgovo******** kaimo ir už pagyrūniškumą bei niekšystę užkapojo[256]. Markvardą Zalcbachą sučiupo Jonas Dlugošas, mūsų istoriko tėvas[257]. Šis Brandenburgo komtūras kitados buvo įžeidęs didžiojo kunigaikščio Vytauto ir jo motinos garbę, kaip jau matėme anksčiau. Atvestas pas kunigaikštį, buvo jo paklaustas: „Ar čia tu, Markvardai?" – „Tikrai taip, aš, – atsakė belaisvis, – kantriai kenčiu vakar dienos padarinius. Ir tave gali šiandien ar rytoj toks likimas ištikti." Buvo atvestas ir kitas įdomus belaisvis, Andriejus Zonenbergas*********, tas nuodytojas, kuris didžiojo kunigaikščio sūnus Karaliaučiuje pašalino iš šio pasaulio. Šiuos abu Vytautas liepė išvesti į lauką už stovy-

[255] *Kotzebue.* – S. Bd. III. – S. 108.

[256] *Banderia Prutenorum; Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 261.

[257] *Bielski.* – S. 301.

klos ir užkapoti[258]. Iš visų aukštų vadų gyvi liko tik trys: Ordino špitolininkas Verneris Tetingenas, didžiausias karo kurstytojas, ir du senoliai, saugoję gurguolę: Gdansko komtūras Jonas Šionfeldas** ir Balgos komtūras grafas Frydrichas Colernas. Riteris, nešęs šv. Jurgio vėliavą, Jurgis Gersdorfas, vienas liko mūšio lauke kaip statula su vėliava rankose, kai visi kiti aplink jį arba buvo kritę, arba išlakstę, galiausiai žaizdotas pateko į nelaisvę. Panašiai atsitiko vienam švabų riteriui, nešusiam Kulmo vėliavą. Karalius norėjo matyti šiuos narsuolius, kuriuos ant rankų atnešė prie karaliaus palapinės. Tada švabas pradėjo maldauti, kad jam leistų dar sykį išvysti savo vėliavą. Karalius leido. Atnešė šią brangią narsumo vėliavą, jis pažvelgė į ją su gailia šypsena, paėmė į rankas, priglaudė prie širdies, parpuolė ir čia pat mirė[259]. Pateko į nelaisvę Olesnicos kunigaikštis Konradas ir Štetino kunigaikštis Kazimieras. Pirmasis neteko visų turtų ir buvo tuoj pat paleistas, kitas prarado savo žmones ir ilgokai prasėdėjo Lenkijos kalėjime[260]. Iš viso prie Griunvaldo Ordinas neteko daugiau kaip dviejų šimtų aukštesnio rango Ordino riterių, keturių šimtų pasaulietinių riterių ir žemesnio rango Ordino riterių, keturiasdešimt tūkstančių ginkluotų vyrų, visi žuvo. Paimta penkiolika tūkstančių įvairaus rango ir ginklo rūšies belaisvių, patrankos, penkiasdešimt vėliavų, žirgai, ginklai, maistas, gurguolės ir visas kitas didžiulės armijos turtas atiteko nugalėtojams. Istorija byloja, kad Lenkijos ir Lietuvos kariuomenėje neatsirado tokio neiškepėlio, kuris savo kapšo nebūtų pripylęs aukso. Karaliui pirmiausia buvo atneštas didžiojo magistro apsiaustas su juodu kryžiumi, paskui regalijos ir veikiai prie karaliaus palapinės buvo paguldyti jo palaikai. Karalius dar sėdėjo ant žirgo, pažvelgė ir apsiašarojo. Iš tikrųjų Ulrichas Jungingenas vertas pagailos: narsus, jaunas, lakios vaizduotės,

[258] *Dlugossius.* – P. 262–263; *Banderia Prutenorum*; *Lindenblatt.* – S. 159. Šis aiškiai kalba, kaip Markvardas įžeidė didžiojo kunigaikščio ir jo motinos garbę per suvažiavimą Kaune (§ 1494), bet Zonenbergą maišo su kitu, kuris kitaip nusikalto (§ 1404)*. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 107.

[259] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 207.

[26048] *Banderia Prutenorum*; *Dlugossius.* – Loc. cit.

siekiantis garbės ir valdinių gerovės; pasidavęs daugiau Ordine vyravusiam fatališkumui ir pražūtingam išdidumui, negu veikiantis savo valia, stipresnis mūšyje, negu gindamas savo valią taryboje, krito narsiųjų mirtimi – pirmasis Prūsijos magistras ir paskutinis iš didžiųjų. Buvo surinkti vyresniųjų lavonai, kuriems pagal keistą to meto paprotį buvo nuluptos su oda barzdos, kiekviena perpjauta pusiau ir nupinti du vainikai: vienas pasiųstas į Vilnių, kitas į Krokuvą kartu su puse vėliavų, kad katedrose būtų pakabinti amžinam atminimui, išskyrus vieną vėliavą, labai puošnią, kurią karalius pasiuntė karalienei su kitais vertingais daiktais[261]. Be to, karalius daug vertingų daiktų – auksinių ir sidabrinių indų, brangių medžiagų pasiuntė Vilniaus Katedrai[262]. Didžiojo magistro ir kai kurių aukštų pareigūnų kūnus karalius liepė nuvežti į Marienburgą palaidoti deramoje vietoje, t. y. Šv. Onos bažnyčios rūsyje. Lenkų būrių vadų mažai žuvo, iš didžių istorija nemini nė vieno, apskritai riterių du šimtai, dvidešimt tūkstančių kareivių, įskaitant lietuvių nuostolius, patirtus mūšio pradžioje. O iš viso žuvo iki aštuoniasdešimt tūkstančių vyrų, kurių dauguma palaidota toje vietoje, kur žuvo Ulrichas ir kur vėliau buvo pastatyta koplyčia[263].

[261] Rankraštinėje Lietuvos (Bychoveco) kronikoje (p. 77–88), aiškiai sakoma: *Połowicu choruhwej nemeckich i borody Mistrowu i wsich Kuntorow jeho z mertwych obodrawszy i połowicu wziali do Polski, a połowicu do Litwy, hde tyje borody u choruhwi ich w zamku Krakowskom w Cerkwi Światoho Stanisława, a w Wilni takze u Światoho Stanisława zawieszony sut* (Ir pusę vokiečių vėliavų bei pusę barzdų, nuplėštų nuo magistro ir visų jo negyvų komtūrų, perdavė Lenkijai, o pusę Lietuvai, ir tos jų barzdos ir vėliavos Krokuvoje pakabintos pilyje, Švento Stanislovo bažnyčioje, o Vilniuje taip pat Švento Stanislovo [Katedroje])*. Taip pat cf. šio tomo *VI*** priedą. *Senoviniu papročiu karalius Vladislovas norėdamas atidėkoti Dievui pergalės vardan Liubline pastatė bažnyčią, kuri dabar priklauso vienuolėms vizitėms. Taip sako vietos padavimai****.

[262] *Dlugossius*. – P. 276.

[263] Labiausiai tikėtiną skaičių randame pas Petro Dusburgiečio kronikos Tęsėją, gautą iš akivaizdos liudininkų: *Et sicut retulerunt Heroldi et alii famosi et fide digni, qui praedicto bello interfuerunt, plus quam 60 millia virorum occiderunt de utrisque partibus. Imo referebantur ab eisdem, quod Tartarorum Imperator, vel Marschalcus Regni Poloniae et Vitoldo cum 30 millibus virorum pro tunc venerat in subsidium,*

et abinde recessit duntaxat cum 8 millibus (Ir kaip atsimena heroldai ir kiti garsūs ir nusipelnę [kariai], dalyvavę ankščiau minėtame kare, žuvo per 60 tūkstančių vyrų iš abiejų pusių. Apskritai kaip jų buvo referuota, totorių imperatorius bei Lenkijos Karalystės maršalas ir Vytautas su 30 tūkstančių vyrų po to atėjo į pagalbą, ir iš ten pasitraukė mažų mažiausiai su 8 tūkstančiais). Čia kalbama apie rezervą, stovėjusį už lenkų kariuomenės, mūšio schemoje pažymėtą skaičiumi „9". Jį sudarė Kipčiakų ordos totoriai, vadovaujami sultono Saladino ir pavaldūs vienam iš maršalų. Šis dalykas paimtas iš truputį klaidingo pasakojimo ir apibendrintas iki visų Lenkijos kariuomenės nuostolių. Taigi pagal patikimiausius šaltinius žuvo ne ką daugiau kaip aštuoniasdešimt tūkstančių vyrų: Hartknochas (cf. *Hartknoch.* Alt- und neues Preussen. – S. 307)* rašo, kad prie koplyčios buvo užrašas *100 000 occissi* (100 tūkstančių žuvusių). Šitai įrodymu paėmė de Walis (cf. *Wal.* Histoire de l'Ordre Teutonique. – T. IV. – S. 341–346)**, juo pasekė kiti, labai netinkamai. Vien kertamųjų ginklų vartojimas gali įtikinti, jog tai nepanašu į tiesą, kadangi ir pagal dabartinį žmonių naikinimo būdą, šitaip ištobulintą, toks kritusiųjų skaičius, kaunantis lygiam skaičiui vyrų, būtų sunkiai įtikinamas. Kita vertus, žinome, kad kryžiuočių žuvo *keturiasdešimt tūkstančių šeši šimtai****, į nelaisvę pateko penkiolika tūkstančių, tai nuostolių *penkiasdešimt penki tūkstančiai šeši šimtai*****. Jų buvo aštuoniasdešimt trys tūkstančiai, taigi *dvidešimt septynis tūkstančius keturis šimtus****** reikia laikyti pabėgusius, skaičius labai kuklus, kas išmano karinius dalykus. O dėl koplyčios, mūšio lauke pastatytos, tai ją sumūrijo didysis magistras Henrikas Plauenas toje vietoje, kur žuvo Ulrichas Jungingenas, žemėlapyje pažymėtoje raide „S", tarp Griunvaldo ir Tanenbergo, suteikiant jai Švč. Sopulingosios Motinos vardą. Pašventinta 1413 metais, aprūpinta turtu klebonui ir vikarui išlaikyti, kurie turėjo joje kasdien laikyti pamaldas už žuvusius krikščionis. Visi konventų vyresnieji padėjo išpuošti šią koplyčią. Popiežius Jonas XXIII suteikė šimto dienų atlaidus tiems, kurie aplanko šią vietą. Cf. *Voigt.* – S. 199.

Turime apie šį mūšį išlikusius štai šiuos eilėraščius. Regis, bus parašyti visa tai matęsiusio liudytojo, kaip kad galima spėti iš dvidešimt penktojo posmo:

Anno milleno quadringentesimo deno
Sub mensis Julii quintadecima qua
Infra missarum solempnia peracta die
Divisionis que luxerat appostolorum illis,
[5] Ecce praestantuosa pomposa turba virorum,

Metuos vienas tūkstantis keturi šimtai dešimtais,
Mėnesio liepos penkioliktą dieną,
Įprastu būdu kaip per Mišias pasimeldus,
Skaisčiai šviečiančią dieną divizijos kaito.
Vyrų kilmingų puošni minia štai

Crucifigulorum permixtu nam prutenorum,
Progreditur, armis speciem totum ponit in,
Spreto Deo celi jurant varie sue...

Victoriam retine primos omnimo triumphus,
[10] Altissimique consilio fit freta domino,
Mittit legatos nudos gladios quoquebinos,
Crucifigerum auxilium ut teneat nimium,
Ut qui loci eligat rex quo pugnae placeret
Monet, instat turba superba minis,

[15] Spernens omnino treugam, federa pacem,
Quas rex et ex tunc dare paratus erat,

Ecce rex et ex tunc dare paratus erat,

Ecce polonorum Vladislaus rex qui suorum,
Ut propheta David olim Goliam superavit,
Receptis gladiis nudis binis sibi missis,

[20] Quam sibi placuerit quo pugne lucta patrabit,
Horta suos cunctos dominosque...
An gens irrite... inimica nimis,

Prūsų kartu su kryžiuočiais,

Žengia pirmyn, visą viltį deda į ginklus,
Savo visas neapykantas siunčia Dievui į dangų...
Triumfo ir pergalės tikis pirmi

Ir vadų nutarimu išeitį vieną temato.
Siunčia žygūnus ir du kardu nuogu:
Kad žinotų sprendimą kautis kryžiuočių,
Kad karalius parinktų mūšiui vietas,
Ragina, ištverminga kariauna nuščiūva prieš kovą.
Turėdamas viltį kaip nors dar taiką pagauti,
Karalius ir pats tuo laiku ją duot pasiruošęs.
Štai karalius tuo laiku duot pasiruošęs.
Vladislovas, lenkų karalius, štai saviškių,
Kuris kaip pranašas Dovydas Galijotą nudėjęs,
Ėmė kardu abu ką tik gautu ašmeniu grynu.
Imtynės įvyks, kurios mūšyje būna.
Ragina savo visus kunigaikščius...
Gal gentis nė karto dar nekovojus...

... ad pugnam contempnet federa pacem,	*Į kautynes... išmest iš galvos taiką.*
In nomine domini precibus Sancti Stanislai.	*Dievo vardu su malda šventam Stanislovui*
[25] Armis insticie confortati procedimus,	*Žengiam į priekį ginklais ir šarvais pasiruošę,*
Nam presumptuosa... hec cruciferorum...	*Nes labai pasiruošę ir kryžianešiai...*
Collocarat aciem licet in locis elevatis,	*Rinktis žemesnėse vietose smaigaliui tinka,*
Montanis ut sit cujus imat premat,	*Ant kalvų kurie bus, ims ir prispaus.*
Cerne Deus mitis quid fecerit huc...	*Mato Dievas, ką darys čia susiėję...*
[30] Congressum igitur... hoctantibus illis,	*Susirėmimą pagaliau... taip labai gausų,*
Ecce repentinam dat gens,	*O jau ir padus pasipustė tauta.*
Crucifigulorum pariter cernuntque suorum ruinam	*Lygiai vienodai kryžiokai saviškių pražūtį mato,*
Sept quatdenis cohortillis superatis eorum,	*Septyniskart dešimt viršija [skaičių] anųjų.*
In campo Thymburg corruit princeps,	*Thymburg* lauke vadas pražuvo,*
[35] Publicus qualis magister terre generalis Mariambur,	*Marienburgo žemės svarbiausias magistras,*
Sic homo qui timuit primus...	*Žmogus, kuris bijojo pirmasis...*
In campo Grinphet gladio praestrinctus...	*Grinphet** laukymėje kardu prismeigtas...*
Prostrati quorum milia permulta virorum.	*Išguldyti, [kiek akys užmato],vyrų šimtai.*
Atque cunctorum ducum marsaleus eorum,	*Irgi visų jų vadų maršalas pagrindinis,*
[40] Propter captivos duces militesque, cives,	*Tarpe belaisvių – vadai, kariai ir piliečiai,*
Atque prutenos incholas innumeros,	*Prūsų gyventojų irgi didelis skaičius,*

Sed que pugnabat prius hec hostes sperabat,	*O anksčiau kurie buvo kariavę, tikėjos...*
... duodena fuit quam deus...	*...po dvylika buvo, kurių Dievas...*
Quidam steterunt alii fugam tenuerunt,	*Kurie, aiškiai žinom, sustojo, o kiti pabėgo.*
[45] Sola dei bonitas, sed non humana pietas	*Dievo vienas gerumas, tik ne žmogaus pamaldumas*
Texuit hunc spem belli prebuitque triumphum,	*Suteikė viltį laimėti ir leido triumfuoti,*
Regni corone peperit turme que polone,	*Lenkijos Karalystei sukūrė karūną.*
Ergo surgas laudes domino referas,	*Kelkim į Dangų akis ir Viešpačiui pagyras skirkime.*
Te deum laudamas teque dominum profitemur,	*Šlovinam Tave Dieve ir garbinam tik Tave,*
[50] ... laus et honor fit rex christe redemptor.	*Šlovė ir garbė tebūnie Tau Kristau Karaliau.*

Šių eilių rankraštis saugomas Krokuvos universiteto bibliotekoje. Cf. Wiszniewski. Historia literatury polskiej. – T. III. – S. 365–366. Išsamesnis eilėraštis išliko Karaliaučiaus archyve. Nuorašą man maloniai atsiuntė ponas Voigtas. Pono Višnevskio kopijoje matome klaidų, bet tikriausiai taip nutiko todėl, kad eilės buvo nurašytos nuo Krokuvos pilies sienos ir dėl mūro pažeidimų buvo tik iš dalies neįskaitomos. Todėl čia dedame visą eilėraštį iš Karaliaučiaus:

1] Anno milesimo quadringentessimo deno	*Metų tūkstantis keturi šimtai dešimtų*
[2] Sub mensis Julii, die quintadecima quadam	*Liepos mėnesį dieną penkioliktą,*
[3] Infra missarum solennia modo parata	*Po Mišių, tinkamu būdu atlaikytų,*
[4] Divisionis que luxerat apostollorum	*Skaisčiai šviečiančią dieną divizijos,*
[5] Ecce presumtuosa pomposa turba virorum	*Kilmingų gyvųjų puošni štai minia*

Crucifigulorum, permulta nam prutenorum	*Kryžiuočių, dideliai daugel ir prūsų*
Progreditur armis, spem totam ponit in illis	*Žengia į priekį, visą viltį deda į ginklus.*
Spreto dei soli, jurat varie sue genti	*Saulei nuslinkus, įkalba savo kariaunai spalvingai*
Victoriam retinere, promens omnino triumphum	*Pergalę apturėti, triumfą pasiekti.*
[10] Altissimi quasi, consiliis sit freta dominis	*Vadai pasitarę, kad mūšis įvyktų,*
Mittit legatos, nudos gladios quoque binos	*Siunčia pasiuntinius su dviem nuogais kardais,*
Fingens auxilium, ut terreat nimium	*Skatina kariuomenę, kad nebijotų,*
Ut locum eligat rex quo pugnare placeret	*Kad pasirinktų vietą karalius, kur kovoti pritiktų.*
Amonet inflator, turba superba nimis	*Ragina vadas, kariauna kietaširdė*
[15] Spernens omnimo, treugarum federa pacis	*Visiškai atmeta mintį taikos ir ramybės tikėtis.*
Quas rex et extunc dare paratus erat	*Karalius juk ir dabar galėtų paliaubų prašyti.*
Ecce polonorum, Wladislaus rexque suorum	*Vladislovas, lenkų valdovas,*
Ut propheta David olim Goliam superavit	*Kaip pranašas Dovydas kadaise Galijotą nudėjo.*
Receptis gladiis, nudis binis missis	*Taigi priėmę siųstus du kardus nuogus,*
[20] Sic aiit Deus scit, campi locumque prebebit	*Dievas žino, pasakė, ir laukymę rodė.*
Orator servus, cunctos dominosque precator	*Oratorius paklusnus visus vadus ragino:*
En gens inmitis, nostris inimica nimis	*Nagi gentis iš aršiųjų, mūsiškiams nedraugiška baisiai,*
Furit ad pugnam, contemnit foedera pacis	*Veržias į mūšį, niekina santaikos jungtį*

In nomine Domini, precibus sancti Stanislaij
[25] Armis iusticie, confortati procedemus
Nam presumtuosa, cohors hec cruciferorum
Locant aciem, licet locis elevatis

Montanis ut sic, yma cicius premat
Cerne Deus mitis, quod fuerit repetitis
[30] Congressus igitur, turbis luctantibus illis
Ecce repentinum, dat gens rotheque ruinam
Crucifigulorum, pariter currumque suorum
Septquaterdenis, vexilis superatis eorum
Im campo Tymburg corruit princeps Marienburg
[35] Ulricus qualis magister terre generalis
Sic homo qui tumuti primus ad yma ruit
Sic homo qui tumuit cum sua turba ruit
In campo Grunphelt, gladio prosternitur Hunpfert
Prostrati quorum milia permulta virorum
Atque cunctorum Ducum marsalcus eorum
[40] Propter captivos duces milites quogue cives

Dievo vardu Stanislovo švento išmeldus,
Ginklais sustiprinti žengiam į priekį.
Nes labai pasiruošus ir kryžiokų kohorta
Sutelkia centrą kaip pridera vietoj patogioj,
Kalvotoj, vidurį greičiau puola.
Stebi Dievas taikus, kad vėl puola
Ir grumiasi žmonės, susigrūmus kariuomenėms.
Staiga netikėtai [dešinys sparnas] palūžta,
Kryžiuočių, lygiai vienodai saviškių bėgimą
Septyniskart dešimt, nugalėjus vėliavą jų
Tymburgo lauke, pražuvo Marienburgo valdovas
Ulrichas, kuris buvo svarbiausias šitam krašte.
Taip žmogus, buvęs pirmas, prasmego,
Taip žmogus su visa savo kariauna pražuvo
Grunphelto lauke nuo kardo užmigo Hunpferd.
Kiek tik užmatai – tūkstančiai kritusių vyrų,
Lygiai taip pat visų vadų vadas maršalas jųjų.
Dar ir belaisvių karių, jų vadų ir piliečių,

Atque prutenos incolas innumeros	*Prūsų gyventojų taip pat be skaičiaus.*
Sed que pugnabat, pars hac hostes superabat	*Tie, kur kovojo, prieš svetimšalius paėmė viršų.*
Vix duodena fuit, quam deus timuit	*Vos dvylika buvo, kurių dievuliui pagailo.*
Quidam steterunt, alii fugam tenuerunt	*Kai kurie buvo sustoję, kiti pabėgti mėgino.*
[45] Sola Dei bonitas. Sed non Humana potestas.	*Vienas tik Dievo gerumas. Tik ne Žmogaus čia galybė.*
Texuit hanc seriem, belli praebuitque triumphum	*Užbaigė šitą vargą, vietoj karo triumfą paskyrė*
Regni coronae paratque tuemeque polone	*Lenkų Karūnai ir lenkams.*
Ergo surgamus laudes domino referamus	*Švenčiam ir kylam, Dievui padėkas skiriam.*
Te deum laudamus teque dominum confitemur	*Dieve, Tau pagyrimai ir tik Tave išpažįstam.*
[50] Gloria laus et honor tibi sit rex Christe redemtor	*Šlovė ir garbė tebūnie Tau, Kristau Karaliau atpirkėjau.*

XVI amžiaus poetas Jonas iš Vislicos parašė trijų dalių poemą lotynų kalba, kurioje pasakoja apie karą Prūsijoje ir pergalę prie Griunvaldo. Cf. Bellum Prutenum. Impressum Cracoviae: Impensis famati domini Joannis Haller civis Cracoviensis, 1516, in 4to. Pirmosios dvi dalys yra vertingos istorine prasme, o kitose visai kas kita aprašoma, tad kaip šaltinis nėra svarbios*.

* * *

VI skyrius

TOLESNI ĮVYKIAI IKI PAT ANTROJO PRŪSIJOS KARO

.....

1576

1410 m. Įvykiai po mūšio. Po mūšio karalius leido savo kariuomenei dvi dienas pailsėti Griunvaldo apylinkėse. Į Torunę ir Kulmo žemę buvo pasiųsti atsišaukimai, kad, atsiduodant likimui ir Dievo valiai, nedelsiant būtų pareikšta vasalo ištikimybė. Tuo metu visas Prūsų kraštas, netekęs savo vadų, kitaip ir negalvojo, kaip tik paklusti likimui ir savo noru pasiduoti karaliui. Jam buvo patariama[264] kuo skubiau pasinaudoti šiomis nuotaikomis, tuoj pat žygiuoti į Marienburgą, esantį tik už penkiolikos mylių, užimti baimės apimtą Ordino sostinę ir įtvirtinti pergalę. Per dvi dienas lengvoji Vytauto kavalerija galėjo atsidurti Marienburge, kurio nebuvo kam ginti, ir kartu su Ulricho laidotuvėmis būtų buvusi palaidota visa jo Ordino galia ir reikšmė. Tačiau visada nesuprantamai delsus karalius Vladislovas nemokėjo pasinaudoti šiuo patarimu, neturėdamas Hanibalo talento, paveldėjo jojo ydas, sako Kotzebue: žygiavo pamažu, džiaugėsi mažų nereikšmingų pilaičių kapituliacija, širdingai mėgavosi pakeliui sutiktų žmonių nelaime,

[264] *Ypač Gniezno arkivyskupas Mikalojus Tromba patarinėjo kuo greičiau įtvirtinti kryžiuočių pralaimėjimą. Cf. Damalewicz. Vita* [šioje vietoje rankraščio įskaityti nepavyko. – *R. G.*]*.

mielai klausėsi nusižeminimų ir siūlymosi patarnauti. Mėgaudamasis stebėjo, kaip gyventojai, visada pasinešę vaikytis naujovių, trypė ankstesnės savo valdžios nuostatas, garbino ir džiūgaudami priiminėjo lenkų įstatymus, net ėmė mėgdžioti nugalėtojų drabužius. Žodžiu, nebuvo Prūsijoje tokio užkampio, kur nebūtų buvę laukiama valdžios permainų. Tuo tarpu saujelė kryžiuočių, palikti saugoti Pamario, vadovaujamų Henriko Plaueno*, Švietės komtūro, sužinoję apie visišką savo armijos žuvimą, persikėlė į dešinįjį Vyslos krantą ir skubiai nuvyko į Marienburgą, kur nusigavo ir pabiros iš Griunvaldo, taip pat pasaulietiniai riteriai, palankūs Ordinui. Henrikas pasiskelbė laikinuoju Ordino valdytoju, sugebėjo pažadinti savųjų drąsą ir norą ginti sostinę. Telkė iš kur tik galėjo pastiprinimus, pasikvietė į pagalbą karalių Zigmantą, didžiojo magistro iždė rado dar nemažas pinigų atsargas. Galiausiai pasiūlė karaliui taiką. Didysis kunigaikštis pritarė taikai, bet karalius nepriėmė siūlymo. Tada Henrikas perėmė vadovavimą ginkluotiems vyrams, sudegino gintis nepajėgų miestą, susprogdino tiltą per Nogatą ir, užsidaręs pilyje, nutarė atremti apsiaustį, pasitikėdamas didžiuliais mūrais su gotikiniais bokštais, vyrų narsa ir neviltimi. Ši tvirtovė statyta daugelio magistrų, kūrinys geriausių vokiečių mūrininkų, kurie, siekdami sielos išganymo, dirbti netingėjo, turėjo tris dalis: seniausia, labai įtvirtintas keturkampis, juosė šventovę ir didžiųjų magistrų kapavietę. Antroji, giliais grioviais atskirta nuo pirmosios, atsirado stiprėjant Ordinui. Šioje mūrais aptvertoje dalyje labai puošni gotikinė posėdžių salė, kurios skliautai rėmėsi į vieną piliorių, o visais pakraščiais puikavosi marmuriniai suolai; didžiulis reflektorius su trimis pilioriais per vidurį, kituose pastatuose gyveno riteriai. Ši dalis irgi buvo apjuosta griovių. Trečioje mūrais apstatytoje dalyje, į kurią įėjo abi pirmosios, stovėjo kiti statiniai, skirti patogumams ir ūkio reikalams. Gilus griovys, ant aukštų ir storų sienų styrantys bokštai sudarė jo gynybą. Šioje pilyje buvo ypač gilių rūsių, net per tris aukštus. Nogatas tekėjo prie pat sienų. Kaip buvo galima įveikti šią tvirtovę, ginamą ginklą vartoti įpratusių vyrų, vadovaujamų

drąsaus ir sumanaus žmogaus, viskuo aprūpintų? Tačiau karalius pritarė pilies apsiausties idėjai.

1577

1410 m. Apsiaučiamas Marienburgas. Tiek jau sykių aprašinėjau Vilniaus puolimą ir apsiaustį, o dabar pradedu aprašyti Marienburgo apsiaustį ir mąstau, kokia nepastovi ir žmonių, ir valstybių laimė. Karalius, nenorėdamas nieko girdėti apie taiką su kryžiuočiais, kol neturėjo savo valdžios Marienburge, ryžosi nesigailėti jokių priemonių jam paimti. Įvairiose vietose ir anapus Nogato buvo pastatytos mūrų griovimo patrankos, viena ar dvi užkeltos net ant miesto bažnyčios, kuri apdegusi stovėjo tarp miesto degėsių. Sykį per antpuolį lenkai prasigavo iki pat vartų, vienas pateko net į vidų, ir jeigu būtų buvęs geriau paremtas, gal pirmą mūro juostą ir būtų pavykę įveikti. Nuo to karto atsisakyta tiesioginių antpuolių, masyvūs mūrai nepasidavė daužomi, patrankų akmeniniai sviediniai negalėjo nieko padaryti tvirtoms pirmarūšėms plytoms, trupėjo į skeveldras, todėl dieną ir naktį nenurimstanti patrankų ugnis ne ką galėjo padaryti, nors artileristai mokėjo deramai taikyti patrankomis ir sumaniai jas naudoti[265]. Lietuviai veikė nenuilsdami, buvo apsiautę pietrytinę dalį, jų

[265] Šia proga verta pateikti anekdotiškus kronikininkų pasakojimus. Kažkoks čekas, būdamas Marienburgo pilyje, susitaręs su karaliaus artileristu, savo žemiečiu, vienu sykiu susidoroti su kryžiuočiais. Šiems suėjus į susirinkimo salę, anas turėjo iškišti pro langą raudoną kepurę, o artileristas iš anapus Nogato patrankomis išgriauti piliorių, laikiusį skliautą. Šūvis sutartu laiku tikrai nuaidėjęs, bet sviedinys tik per kelis colius užkliudęs piliorių. Kad tai tikras dalykas, iki šiol liudija didžiulis akmeninis sviedinys, iki pusės įmūrytas į tą vietą sienoje, kur pataikė, taip pat užrašas. Tačiau sunku sutikti, jog taip buvo iš tikrųjų, kad iš anapus Nogato, per kelis šimtus sieksnių, pro langą, didžiulės salės gilumoj būtų galima plika akimi įžvelgti piliorių – neįtikėtinas dalykas. O jeigu ir būtų pataikęs, ar akmeninis sviedinys būtų iškart išgriovęs marmurinį piliorių? Taip pat pasakojama, jog kažkoks čekas pasiūlęs už gerą užmokestį atidaryti vartus. Karalius liepęs atsakyti, kad nugalėtojui monarchui nedera pirkti išdavystę. Tačiau keisčiausias apsiausties anekdotas yra šis. Vienas artileristas, rusėnas, nenorėjęs toliau tarnauti lietuvių kariuomenėje. Didysis kunigaikštis,

lengvoji kavalerija kėlė krašte siaubą, plėšikavo, naikino. Atrodė, jog visa Prūsija jau negrįžtamai pasidavė ištikusiam likimui, tik vienas Henrikas Plauenas Marienburge priešinosi. Bet net jis, matydamas galutinai žlungant šalį ir Ordiną, galvojo būsiant natūralu pradėti derybas, gal jos ir būtų prasidėjusios, tik kad karalius gavo blogų patarimų. Šalies vyskupai ir daugelis didikų reikalavo visiškai išvyti iš Prūsijos kryžiuočius. Todėl karalius nenorėjo priimti Kulmo ir Michalovo žemių su kryžiuočių Pamariu, jam perleidžiamu. Norėta būtinai paimti Marienburgą, ir Henrikas kaip įmanydamas stiprino šią tvirtovę. Apsiaustis užtruko, stokojant gero maisto ir prasidėjus ligoms, kurios vis plito, ėmė kristi arkliai ir žmonės, labai vargino kažkokie vabzdžiai, pati laimė ėmė nusigręžti nuo apsiautėjų. Žmonių darbuose gebėjimas pasinaudoti laime paprastai juos daro tvirtesnius, o visoks progos praleidimas reikalauja naujos laimės, kuri retai antrą kartą beatvyksta*. Taigi galų gale šaltas karaliaus Vladislovo protas akimirką pabudo iš letargo, ir jis pasakė: „Mes tikėjome esą apsiautėjai, o dabar, atrodo, patys esame apsupti". Be to, nelauktai gavo žinių, kad Livonijos ordino maršalas su kariuomene atvyko į Karaliaučių ir visa anoji Prūsijos dalis rengiasi sukilti prieš karalių[266]. Tuojau pat didysis magistras išvyko pasitikti livoniečių, bet prie Pasargės upės sužinojo, kad apsiginklavusi visa Semba ir Natanga, todėl turėjo grįžti į stovyklą, visai nepamatęs Livonijos kryžiuočių[267].

siekdamas jį priversti, liepęs nukirsti kojas, kad sėdėtų prie patrankos ir ją valdytų. Tačiau šis geležinis vyras sugebėjęs pabėgti į Marienburgą, atsisakęs rusėnų tikėjimo ir tarnavęs prieš savo valdovą, jam labai pakenkdamas. Paskui vėl bėgęs pas savuosius, tačiau vokiečių sučiuptas ir paskandintas. Cf. *Kotzebue*. – Bd. III . – S. 117–118.

[266] Atsakymą į klausimą, kodėl Livonijos kryžiuočiai taip vėlai ir negreitai atvyko prūsams į pagalbą, randame Livonijos magistro laiške didžiajam magistrui, datuotame: *am Tage der Martyrer Marcellini und Petri 1410* (Kankinių šv. Marcelino ir Petro diena [birželio 2-oji. – *T. N.*], 1410 metai). Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 622. Tenai pasakyta, kad, vykdant didžiojo magistro valią, jis paskelbė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui karą, kuris turėjo prasidėti po trijų mėnesių. Paskelbė gegužės pabaigoje, taigi terminas suėjo rugpjūčio pabaigoje.

[267] Mūsų istorikų pasakojimą apie Livonijos magistro atvykimą į Prūsiją tuoj po Griunvaldo mūšio, jo žygį į Marienburgą ir t. t. vėliau kritika pasmerkė kaip išsigalvojimą. Cf. *Voigt*. – Bd. VII. – S. 114.

1578

1410 m. Didysis kunigaikštis ir karalius pasitraukia nuo Marienburgo. Be to, didžiajam kunigaikščiui nebuvo paslaptis, kad Livonijos maršalas į Karaliaučių atvyko su nedidele kariuomene, kad magistras liko Rygoje ir ginkluojasi kiek gali, ketindamas įsiveržti į Lietuvą, kai pasibaigs paliaubos, sudarytos prieš paskelbiant karą didžiajam kunigaikščiui*. Taigi reikėjo pasirūpinti savo šalies gynyba, todėl, pasitaręs su karaliumi ir palikęs dalį savo vyrų prie Marienburgo, o dalį Prūsijos pilių įgulose, išsirengė į Lietuvą. Tačiau prieš tai savo vadams, buvusiems pilyse, išleido aplinkraštį, kuriame nurodė, kad dėl ligų, paplitusių Lietuvos kariuomenėje, yra priverstas jos dalį nuvesti į namus, bet ketina greitai su naujais žmonėmis atvykti į pagalbą karaliui, o dabar įpareigoja visiškai pasitikėti karaliumi[268]. Iš tikrųjų didysis kunigaikštis su visai nedideliu savo vyrų būriu grįžo į Lietuvą, nes gurguolei lydėti paėmė kažkiek lenkų kareivių, net iki pat Lietuvos sienos[269]. Be to, namuose turėjo daug reikalų sutvarkyti su pietine Rusia, nes staiga sumanė savo sūnėną, Jurgį Lengvenaitį, pasiųsti kariniu patarėju į Didįjį Naugardą[270]. Čia dar turime priminti, kokie nepagrįsti istorikų spėliojimai, kad didysis kunigaikštis Prūsijoje neteko tiek kariuomenės, jog neturėjo kuo pridengti savo grįžimo iš Marienburgo ir paėmė lenkų būrį. Dalis jo vyrų, kaip rodo ką tik minėtas jo aplinkraštis, buvo paskirstyti į pilis, dalis liko prie karaliaus ir išbuvo čia iki galo, arba kariuomenės paleidimo, sudarius Torunės taiką, kaip įtikina ką tik cituotas Dlugošas. Ne bijodamas Livonijos kryžiuočių ėmė eskortą, nes nedidelis jų būrys, esantis Karaliaučiuje, negalėjo

[268] Didžiojo kunigaikščio aplinkraštis Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XVII. – No. 141. Spausdintas pono Voigto. Cf. *Voigt.* – S. 117.

[269] Dlugošas (p. 311) sako, kad Lietuvos kariuomenė buvo prie karaliaus iki taikos sudarymo: *Die quaque eadem, de loco stationum suarurn, universo exercitu suo tam Polonico quam Lithuanico licentiato* (Dar tą pačią dieną iš tos vietos, kurioje buvo sustoję, su visa savo ir lenkų, ir lietuvių nusipelniusia kariuomene).

[270] Livonijos magistro laiškas Henrikui Plauenui, Ordino valdytojui ir Švietės komtūrui, datuotas: *Riga am Tage nach Dionissi 1410* (Ryga, Šv. Dionyzo diena [spalio 9-oji. – *T. N.*], 1410 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 626.

būti baisus keliaujančiam per Mazoviją, bet laikydamasis karinio atsargumo ir atsižvelgdamas į maištingas nuotaikas, plintančias Prūsijoje. Tačiau mažiausiai pagrįstas yra spėjimas tų istorikų, kurie nori teigti, jog didysis kunigaikštis Vytautas nerėmė karaliaus veiksmų po Griunvaldo mūšio todėl, kad, galutinai išvijus kryžiuočius iš Prūsijos, būtų netekęs paskutinio prieglobsčio, jeigu būtų kada susivaidijęs su Lenkija. Pirmiausia reikia žinoti, kad Vytautas tuo metu jau buvo ne tas, kas buvo emigracijos į Prūsiją metais, o galingos valstybės valdovas, galinčios susiimti su Lenkija, ką vėliau parodė Švitrigaila, turėdamas mažiau jėgų ir valdžios. Antra, Vytautas pats buvo brolio Vladislovo tarybos siela ir iki pat mirties jie abu gerai sugyveno. Trečia, tarkime, kad Vytautui būtų prireikę vėl emigruoti, bet kokį prieglobstį jis galėjo gauti pas kryžiuočius, kuriems pridarė tiek bėdų ir nuo kurių tiek sykių atsimetė? Požemio urvą ir amžinas grandines! Pagaliau iš patikimų šaltinių žinome, jog didysis kunigaikštis tuoj po Griunvaldo mūšio pirmasis patarė kuo greičiau pulti Marienburgą, nepaisydamas karaliaus šaltų samprotavimų ir nerangumo, tvarkė politinius ir karinius reikalus, ragino svarbiausius miestus pasiduoti, skyrė pilių įgulas, į savo pusę lenkė bajoriją, o liaudį paklusnią laikė[271]. Net išvykęs iš Marienburgo siuntė būrius prie Prūsijos sienos budėti[272]. Telkė kariuomenę Gardine, pasirengusią didele jėga įsiveržti į Prūsiją[273]. Netrukus po to, kai išvyko didysis kunigaikštis, karalius paleido namo ir Mazovijos kunigaikščius, kadangi jų žemei ėmė grėsti sukilimas Ordino naudai, vis plintantis ir artėjantis prie Mazovijos sienų. Po to greitai, t. y. rugsėjo 19 dieną, *karalius** liepė sudeginti stovyklos barakus ir nutraukti apsiaustį[274]. Nelauktai net buvo sudarytos vieno mėnesio

[271] *Lindenblatt.* – S. 228; *Voigt.* – Loc. cit.

[272] *Voigt.* – S. 124 (pagal archyvų šaltinius).

[273] Ibidem. – P. 125.

[274] Ibidem. – P. 118. *Tai, kas buvo kalbama apie Seibono** vadovaujamų vengrų įsiveržimą į Lenkijos žemes, karaliui nekėlė didelės baimės. Nes Zigmantas, kurį kryžiuočiai rėmė ir savo pinigais, ir iš Vokietijos traukiančiais kariais, galėjo tą lenką paakinti tik jėgos demonstracijai, bet ne konkrečiam veiksmui. Visa tai buvo taip dirbtinai padaryta, kad kryžiuočiai iš pradžių Marienburge trimitų ir timpanų garsais apie tą pastiprinimą paskelbė įgulai, o tik po to apie tai sužinojo tie, kurie tą*

paliaubos, per kurias karaliui liko tik Brodnicos (Strasburgo), Rėdeno, Torunės ir Bytomo pilys[275]. Tikriausiai šios paliaubos buvo pratęstos iki Torunės suvažiavimo. *Karalius iki pat lapkričio vidurio buvo įkūręs stovyklą prie Osos upės*[276], *vis dar stebėdamas kryžiuočių judėjimą, nes tikriausiai jam buvo gaila palikti Prūsiją, kuri dėl jo kaltės ir nerangumo jam iš rankų išslydo****.

1579

1411 m. Torunės taika. Atsisakęs Marienburgo apsiausties, karalius pats veikiai įsitikino, kad per nesugebėjimą pasinaudoti palankiomis aplinkybėmis neteko beveik visos po Griunvaldo mūšio turėtos naudos. Skaudžią užuominą apie tai turėjo išklausyti net iš paties Henriko Plaueno, jau išrinkto didžiuoju magistru, lūpų susitikime su juo Kujavijos Brastoje****, kai per vakarienę, laisvai šnekantis, pasakė: „Jūsų Didenybė Karalius tris kartus nesugebėjo pasinaudoti palankiais įvykiais, kuriuos Dievas ir fortūna Jam nulėmė. Būtent, iki Marienburgo pilies apsiausties – pirmiausia po Griunvaldo mūšio, kai mano pirmtaką nugalėjote ir jo kariuomenę visiškai sutriuškinote, nes jeigu antrą ar trečią dieną Jūsų Didenybės

pilį buvo apgulę. Vokietijoje kryžiuočių šalininkai skelbė apie pagonių ir atskalūnų keliamą grėsmę visam Europos krikščioniškajam pasauliui. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I. – S. 248 ir kt..*

[275] *Induciae menstruae inter Henricum de Plauen Magistrum et Vladislaum Regem etr. per quas retinere Rex Strozberk, Radzin, Torunia, Nieszoviam et Bitonia bello partas excepto eo, quod Toruniam nihil amplius armorum aut victualium importari debet sub ei sigillis et Cruciferarum* (Mėnesio [trukmės] paliaubos tarp magistro Henriko Plaueno ir karaliaus Vladislovo, per kurias karalius Strasburgą**, Radzynį, Torunę, Nešavą ir Bitonę laiko karinėje parengtyje, išskyrus tą išimtį, kad į Torunę nedera daugiau ginklų ar maisto produktų įvežti su jo ir kryžiuočių antspaudais). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 517.

[276] *Cf. Fredrovicių ir Šužos kaimų dovanojimą Fredrui iš Plešovicių, datuotą: in campo requiei nostrae citra fluvium Ossa, feria Secunda, ipso die Quinque Fratrum dormientium, Anno Domini millesimo quadrigentisimo decimo (Mūsų poilsio laukas šiapus Osos upės, pirmadienis, Penkių Brolių miegančių diena [lapkričio 12-oji. – T. N.], tūkstantis keturi šimtai dešimtieji Viešpaties metai [1410-ieji. – T. N.]). Cf. Źródła do dziejów polskich. – T. 1. – S. 159–161.*

Karaliaus kariuomenės vėliava* būtų pasirodžiusi prie miesto, nedidelė jo ginkluota įgula, kurią sudarė daugiausia ligoniai ir nevykėliai, būtų atvėrusi vartus nugalėtojui. Antra, jeigu užėmę sudegintą miestą Jūsų vyrai tuojau būtų nusigavę prie upės, kur žiojėjo plačiai išgriauta siena, kurią skubėdami pamiršome užmūryti, tada būtų buvęs galas mums ir piliai. Trečia, jeigu dar dvi savaites apsiaustį būtumėte palaikę, būčiau privalėjęs pasiduoti, nes turėjau nepaprastai daug sergančių užkrečiamu viduriavimu**, maistas baigėsi Jūsų Didenybės Karaliaus pasitraukimo dieną, man buvo belikę tik du gyvi avinai ir trys paltys kiaulienos, o duonos žiauberės jau seniai neturėjom." – „Viskas tarp žmonių dedasi pagal Dievo valią, – atsakė atsiduseęs karalius, – Dievas vadovauja mūsų veiksmams."[277] Ką besakytum, reikia pripažinti, kad likimas dar aiškiai palaikė kryžiuočius, todėl neatseikėjo priešams gebėjimo juos įveikti per kelias savaites, o paliko šio karaliaus sūnui*** nusmukdyti per ilgą metų virtinę. Paliaubų metu parašė laišką ir Zigmantas, Vengrijos karalius, kuris gynė kryžiuočius ir grasino priešingu atveju jiems padėti[278]. Praleidę kurias ne kurias detales, mus dabar mažiau dominančias, kalbėsime apie taiką, sudarytą Torunėje 1411 metų vasario 1 dieną, ypatingomis didžiojo kunigaikščio Vytauto pastango-

[277] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 305. Yra žinoma, kad, nesant malūnų, apsiaustieji maitinosi šutintais grūdais, nes miltų neturėjo.

[278] *O įvykiai taip klostėsi. Didysis magistras pasiuntė pasiuntinius pas Romos karalių Zigmantą, primygtinai prašydamas pagalbos ir protekcijos Ordinui. Zigmantas tą pasiūlymą nusiuntė karaliui Vladislovui Jogailai, pareikšdamas, kad jeigu šis nesilaikys taikos su kryžiuočiais, jis kaip Romos karalius, nors dabar yra sudaryta taika tarp Vengrijos ir Lenkijos, negalės pakęsti kryžiuočių praradimo – to tvirto visos krikščionybės skydo, nes Ordino reikalai – tai ir Romos karaliaus bei viso krikščioniško pasaulio reikalai. Po tokio pareiškimo Gloguvo kunigaikštis Jonas gavo įsakymą kuo greičiau paremti Ordiną. Keletą savaičių anksčiau (1410 metų gruodžio 2 dieną) Zigmantas rašė Branderburgą valdžiusiam Niurnbergo burgrafui Frydrichui, kad šis pasirūpintų, jog Čekijos karalius Vaclovas duotų nurodymą, draudžiantį čekams, moravams ir lužitėnams tarnauti su lenkų vėliavomis prieš kryžiuočius. Nes kariauti prieš jį būtų tas pat, kas kariauti prieš Dievą, krikščionybę ir Šventąją Romos imperiją. Maža to rašė, kad reikia Ordiną ginti nuo Lenkijos karaliaus, kuris pas save dar laiko 600 belaisvių. Tačiau tuo pat metu Zigmantas po senovei palaikė taiką su Jogaila. Maža to, užmezgė dar glaudesnius santykius. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I. – S. 314–315****.*

mis, tarp Henriko Plaueno, Vokiečių ordino didžiojo magistro, iš vienos pusės ir Vladislovo, Lenkijos karaliaus, ir Vytauto, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, bei Mazovijos kunigaikščių iš kitos. Jos turinys toks: „Visokie ginčai ir nesutarimai pamirštami ir užbaigiami. Karo belaisviai paleidžiami visi be jokių išimčių. Visos užkariautos pilys, miestai ir žemės yra grąžinamos, gyventojai atleidžiami nuo priesaikos, išskyrus Žemaitiją, kuri lieka karaliui ir didžiajam kunigaikščiui iki jų gyvos galvos, o po jų pasitraukimo Ordinas gali, remdamasis savininko teise ir ją patvirtinančiais raštais, be kliūčių paimti savo valdžion[279]. Kunigaikščiui Semovitui Ordinas grąžina užstatytą žemę, Zakšę**, už perleidimą dalies užstato. Dobrynės žemė grįžta Lenkijai, bet Michalovo, Kulmo, Nešavos, Mužynovo ir Orlovo*** lieka, kaip buvę, Ordinui. Ginčą dėl Drezdenko ir Santoko šalys pavedė spręsti dvylikai pačių išrinktų teisėjų. Jeigu jie nesutartų, galutinai nuspręstų popiežius. Trečiųjų teismas taip pat turi

[279] Be abejonės, šis straipsnis atrodo keistas kiekvienam, kaip nurodo Kojalavičius (cf. *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 89). Jis skamba taip: *Item Terra Samogittarum excipitur, quam nos domini Wladislaus Rex Polonie et Alexander alias Witaudus magnus dux Litwanie ad vitam utriusque nostram in possessione tenere debebimus pacifice et quiete nisi ipsam vellemus ordini dimittere ante mortem, hoc stat in arbitrio nostre libere voltuntatis et hoc debet litteris patentibus roborari, quod post mortem nostram de eadem terra ordo se poterit intromittere sine impedimento cum omnibus iuribus et proprietatibus iuxta tenores litterarum ordini super appropriacione eiusdem terre alias consessarum* (Taigi išimtį sudaro Žemaičių žemė, kurią mes, valdovai – Vladislovas, Lenkijos karalius, ir Aleksandras, kitaip Vytautas, Lietuvos didysis kunigaikštis, kol būsime gyvi, galėsime taikiai ir ramiai valdyti, nebent prieš mirtį ją norėtume perleisti Ordinui, o tai priklausysią tik nuo mūsų laisvo apsisprendimo, ir tai derėtų patvirtinti galiojančiomis sutartimis, idant po mūsų mirties Ordinas į tas žemes galėtų įžengti be trukdžių, teisėtai ir nuosavybės teise pagal sudarytas sutartis). Ši taikos sutartis datuota: *In Thorun die dominica in vigilia purificat. Marie 1411* (Torunė, sekmadienis, Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo dienos išvakarės [vasario 1 diena. – *T. N.*], 1411 metai). Karaliaučiaus slaptajame archyve yra 1414 ir 1421 metais padaryti transumptai. Cf. Spec. LXIV. – No. 155. Nuorašus ir vertimus cf. Spec. XX. – No. 73. Henriko Plaueno registrus cf. p. 2–3, 25. Taip pat cf. Foliantas „7". – P. 129; Nuorašų knyga. – P. CLXXXII. Didžiojo magistro reversą cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – No. 80. – P. 84. Karaliaus reversą cf. Preussische Lieferung. – S. 295*. Tačiau šiame šaltinyje pateikta netiksliai. Ištrauką cf. *Baczko.* – Bd. III. – S. 145. Taip pat Dlugošo veikale. Cf. *Dlugossius.* – Lib. XI – P. 309.

išnagrinėti sienų ginčus, laivybos ir žvejybos Vysloje bei Dravantoje nesutarimus. Gniezno arkivyskupo ir Kujavijos vyskupo dvarai, esantys Ordino teritorijoje, lieka po senovei. Prekyba visur laisva. Draugiškumui ir taikai išsaugoti kiekvieno nesusipratimo atveju turi būti paskirta dvylika teisėjų, įgaliotų išspręsti ginčą teisingai ir taikiai; jeigu jų nuomonės nesutiks, galutinai nuspręs popiežius. Privačius ieškinius svarstys vietinė teisėsauga. Leno savininkai naudojasi leno teise. Karalius ir didysis kunigaikštis turi visus savo krašto netikinčiuosius palenkti į krikščionybę, kad plistų šventas tikėjimas, bažnyčias statyti ir visokius pagoniškus suklydimus naikinti; to paties didysis magistras turi žiūrėti Livonijoje ir Prūsijoje. Abi šalys įsipareigoja savo kaimynus pagonis su šia sutartimi supažindinti ir paraginti priimti krikščionybę. Jeigu jie tam priešinsis, abi pusės turės remti viena kitą apaštalavimo darbe, o jeigu šiuo tikslu prireiktų pasiųsti kariuomenę, nukariavimus, remiantis anksčiau sudaryta sutartimi, reikia dalytis[280]. Visi bėgliai galės laisvai grįžti į savo namus, jiems viskas dovanojama." Toliau eina straipsniai dėl Varmės vyskupo ir Vengrijos karaliaus. Po jų: „Abiem šalims lieka senosios teisės ir privilegijos, jeigu neprieštarauja šiai sutarčiai. Niekada ateityje nei Lenkijos Karalystė, nei Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė su savo žemėmis bei kraštais nesirengs kariauti su Ordinu ir Ordinas su minėtomis valstybėmis, taip pat nesudarys sąjungų su jų priešais." Be to, sudarytas atskiras susitarimas, kad didysis magistras už aukšto rango belaisvius, Pamario ir Silezijos kunigaikščius, turi sumokėti šimtą tūkstančių kapų grašių. O Mazovijos kunigaikštis už Zakšę, perleidęs visa kita, sumoka tik keturis tūkstančius grašių[281]. Didysis magistras dar davė didžiajam kunigaikščiui reskriptą laisvai medžioti pasienio giriose[282]. Mokama buvo vangiai, nes per

[280] Šis straipsnis aiškiau nei visi kiti istoriniai paminklai parodo to amžiaus katalikų nuomonę apie rusėnų tikėjimą, krikšto pakartojimą ir t. t.

[281] Ši sutartis dingusi, bet apie jos buvimą ir vykdymą yra archyvinių įrodymų. Cf. *Dlugossius*. – P. 310; *Lindenblatt*. – S. 237; *Voigt*. – S. 136.

[282] *Jagdbrief d. Thorn Sonnt. vor Purifficat. Maria 1411* (Medžioklės leidimo dokumentas, Torunė, sekmadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo šventę, 1411 metai). Cf. Spec. LXIV. – No. 1.

pusę metų Ordinas galėjo pateikti tik dvidešimt penkis tūkstančius kapų grašių, todėl apskritai ir belaisviai dar buvo neatiduoti. Didysis kunigaikštis aiškino, kad jie išsiųsti į tolimus valstybės pašalius ir negali būti taip greitai grąžinti[283].

1580

1411 m. Vidaus pertvarkymai. Didysis kunigaikštis Vytautas, sunerimęs dėl brolio vangumo, įpykęs dėl neišnaudotos progos, neabejotinai stengėsi galų gale sudaryti sutartį, šiokią ar tokią, kad tik būtų taika ir jam atitektų Žemaitija. Sąlygą iki gyvos galvos laikė tuščia, kaip iš tikrųjų ir atsitiko. Širdyje tikriausiai juokėsi iš priekaištų, kad su tuo sutikęs, nes žinojo politinių vingių su kryžiuočiais pobūdį, žinojo, kad Torunės sutartis yra ne amžina. Po šio karo, taip esmingai pakeitusio įvykių eigą, kaip sunku buvo tikėtis, ėmė rūpintis savo didžiulės valstybės vidaus sutvarkymu, juo labiau kad ji dar padidėjo, gavus iki gyvos galvos Podolės žemę tiesiai iš karaliaus Vladislovo rankų, tad jo vardu ją ėmė valdyti Petras Vlodkovičius iš Charbinovicių*[284]. Ypač daug dėmesio skyrė Žemaitijos sutvarkymui: įsakė atstatyti tvirtovę Dubysos žiotyse, atnaujino Veliuonos pilį, visa kuo aprūpino ir sargybą pastatė, davė nurodymus dėl sienos su Prūsijos Skalva, nes dėl jos buvo kilusių kažkokių ginčų[285]. Neišleido iš akių šiaurinės Rusios, t. y. laisvųjų Naugardo ir Pskovo miestų, kuriuos, pasitaręs su karaliumi, norėjo perorganizuoti[286]. Šių ketinimų pabūgusios respublikos parodė nuolankumą ir užmezgė glaudžius ryšius su Lietuva[287]. Šitaip

[283] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Garthen Sonnab. vor Judica 1411* (Gardinas, šeštadienis prieš *Judica* sekmadienį, 1411 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 115, 95.

[284] *Dlugossius.* – P. 311.

[285] *Voigt.* – S. 144.

[286] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Fellin am Sonnabend vor Margaretta 1411* (Felinas, šeštadienis prieš Šv. Margaritos dieną [liepos 13 diena. – *T. N.*], 1411 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 637.

[287] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui su pranešimu apie tai, datuotas: *Rige am T. Rufi 1411* (Ryga, Šv. Rufino diena [rugpjūčio 27-oji.– *T. N.*] 1411 metai).

užuot fanatiškai kovojęs su netikinčiaisiais kaimynais, kaip norėjo vienuoliai riteriai, Vytautas sudarinėjo su jais draugystės sutartis, žengė pirmą Torunės sutarties pamynimo žingsnį. Tuo tarpu Prūsijoje buvo rezgami sąmokslai prieš šalies vienybės gynėją, kovingąjį Henriką Plaueną, pavydas, nepaklusnumas, garbės troškimas išsikerojo Ordino didžiūnų širdyse, pinigų trūkumas, iššvaisčius Konrado Jungingeno iždo likučius, gerokai erzino. Trumpai sakant, kaimynai nebuvo tikri, kad Ordinas laikysis sutarčių ir kad sumokės likusius pinigus. Todėl reikėjo pabauginti kryžiuočius paskleidžiant žinią, kad jau verbuojami nauji totorių pulkai Pavolgio stepėse, dėl ko didysis magistras pasiskundė imperijos kunigaikščiams[288].

1581

Rūpindamiesi savo gyventojų gerove, monarchai, karalius Vladislovas ir Vytautas, gavėnios vidury suvažiavo į Lietuvos Brastą, iš kur išvyko lankyti pietinių valstybės provincijų. Atvažiavę į Kijevą, priėmė Aleksandrą, Jono sūnų*, Tverės kunigaikštį, kuris norėjo atnaujinti senus santykius su Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste, taip pat sutarė dėl geros kaimynystės. Tenai buvo ir Saladinas, totorių sultonas[289], taip nusipelnęs praėjusiame kare; su juo taip pat buvo sudarytos draugystės sutartys, kuriomis įsipareigota padėti jam pasiekti Ordoje aukščiausią valdžią, kas netrukus ir atsitiko. Po to monarchai atvyko į Vilnių, aplankė Kauną, apžiūrėjo Žemaitijos Panemunės pilis, kurį laiką pramogavo Jurbarke, medžiojo. Šv. Velykas praleido Vilniuje. Tenai priėmė popiežiaus legatą, tikriausiai atvykusį pasveikinti dėl taikos su kryžiuočiais. Lenkėsi ir Vengrijos karaliaus Zigmanto pasiuntiniai, norėję ratifikuoti atnaujintą su juo taikos sutartį. Tenai karalius pareiškė savo nepasitenkinimą Ragnitos komtūro elgesiu, tikriausiai dariusio

Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 642.

[288] Didžiojo magistro aplinkraštis imperijos kunigaikščiams, datuotas: *Marienb. a T. Philippi und Jacobi 1411* (Marienburgas, Šv. Pilypo ir Jokūbo diena [gegužės 1-oji. – *T. N.*], 1411 metai). Cf. Registrant. – P. 8.

[289] Nikono kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin*. – T. V. – Nota 212.

kliaudžių atribojant Žemaitiją nuo Skalvos, nes kryžiuočiai šaukė, kad visą Nemuno tėkmę karalius norįs laikyti siena. Nedavė ramybės Livonijos kryžiuočiams Lietuvos santykiai su Pskovu ir Naugardu. Sklido tūkstančiai kitų žinių, kėlusių Ordinui nerimą[290], kurios taip išgąsdino didįjį magistrą, kad apie nieką tiek negalvojo, kaip apie pasirengimą gynybiniam karui, tačiau savo ketinimus slėpė nuo Lenkijos ir Lietuvos, įvairiais pretekstais stengėsi gauti pastiprinimų iš Vokietijos: kvietė riterius į puotas, vadinamas garbės stalu, svarstė finansų reikalus[291]. Tuo tarpu karalius tebekeliavo po Lietuvos provincijas: lankėsi Polocke, Vitebske, Smolenske, Roslavlyje, Kryčave, paskui iš Mogiliavo Dniepru atplaukė į Kijevą. Visa ši kelionė turėjo būti paįvairinta pasilinksminimais ir pramogomis, nes joje dalyvavo didysis kunigaikštis Vytautas su žmona Ona ir visais dvariškiais. Kijeve šis liko, o karalius Dniepru nuplaukė į Ukrainą, aplankė Čerkasus, Zvenigorodą, Sokolecą, Karavolį*, Braclavą, Podolės Kamenecą, iš kur per Lvovą nukeliavo į savo Hlynianų rezidenciją[292].

1582

1411 m. Apkalbama karalienė. Tikriausiai kelionės po Lietuvą metu didysis kunigaikštis bus kažką pasakęs, kas paskatino karalių suabejoti karalienės Onos vedybine ištikimybe, ir ši abejonė, įsmigusi į įtarią karaliaus Vladislovo širdį, ėmė keroti. Jam ką tik atvykus į Hlynianus, ten atskubėjo ir didysis kunigaikštis. Karalius, pasijutęs įžeistas, labai rimtai ėmė tirti šį reikalą. Kaltinimą sunku buvo nustatyti, dar sunkiau išgauti prisipažinimą. Buvo iškviestas Gniezno arkivyskupas, kuris, gavęs įsakymą tuoj

[290] Belskis (p. 311) pasakoja, kad karalius rūpinęsis, idant popiežius paskelbtų jo vadovaujamą kryžiaus karą neva prieš totorius, puldinėjančius Rusią, bet šitai pasiekti sutrukdė kryžiuočių bičiuliai, pabijoję, kad šitas kryžiaus karas nebūtų nukreiptas prieš juos. Jeigu šis faktas tikras, tai vokiečių būgštavimai galėjo būti ir pagrįsti, nes apie totorių veiksmus tuo metu istorija nekalba. Saladino intronizacija nedaug kainavo, nes apie ją tik prabėgom užsimenama.

[291] *Voigt.* – S. 150–151.

[292] *Dlugossius.* – P. 314.

pat vykti į rūmus ir kai ką sužinojęs apie reikalą, labai išsigando, nes suprato, jog pavydžių dvariškių pats būsiąs įveltas. Aistringas kolekcininkas, nepaprastai turtingas ir šykštus senis, sukaupęs daugybę aukso, tarytum pasmerktas katastrofai, išjojo raitas. Taip jau atsitiko, kad prie Kšečiuvo* nusirito nuo žirgo ir dar keletą mylių nukeliavęs mirė Ropčycėse[293]. Nėra žinoma, kuo baigėsi kaltinimai karalienei, tačiau tikriausiai buvo iš piršto laužti, nes daugiau šio fakto pėdsakų neišliko, kitaip karalius nebūtų taip lengvai tų kaltinimų atsisakęs, jis, kuris vedybiniame gyvenime buvo pernelyg įtarus.

1583

1411 m. Kryžiuočių nuogąstavimai. Džiaugėsi Lietuva taika ir nepriekaištingu valdymu, klestėjo prekyba, kuriai buvo palankūs geri santykiai su visais kaimynais, gerbiančiais šalies valdžią ir valdovo išmintį. Prūsijos kryžiuočiai, labai nusmukę politinėje arenoje, norom nenorom turėjo nusileisti galingam kaimynui. Livonijos kryžiuočiai, gana stiprūs ir likimo išsaugoti, buvo dar reikšmingi ir pavojingi, tačiau visiškas Naugardo ir Pskovo atsidavimas Lietuvos didžiojo kunigaikščio valiai kaustė jų veiksmus ir neleido ryžtis užkabinti juos supusią jėgą. Baugino patys save, be perstojo sklido pas juos konvento kuriamos pasakos: esą didysis kunigaikštis ketinąs užkariauti Livonijos žemes, esančias Daugavos žemupyje, laikąs apginkluotą didelę kariuomenę, tariąsis karo reikalais su Naugardu bei Pskovu ir tik laukiąs progos nutraukti taiką su Ordinu, kad galėtų įvykdyti savo ketinimus, pagaliau viliąsis, kad greitai Ordinas pradėsiąs kabinėtis prie Lenkijos[294]. Buvo tai metas, pasakoja Prūsų istorikas***, kai didysis magistras Henrikas išgyveno didžiulį nerimą ir baimę, nes greta politinių grėsmių po visą Europą sklandė meteorinės: kažkoks Paryžiaus

[293] Dlugošas (p. 314) ir Belskis (p. 311) norėtų manyti, kad karalienė apkaltinusi patį vyskupą ketinimu ją suvilioti. Dalykas juokingas, iš kitų šaltinių nežinomas**.

[294] *Voigt.* – S. 157–158.

filosofas aiškiai išpranašavęs, kad apie 1411 metų rugpjūčio 9 dieną gamtoje prasidėsią siaubingi reiškiniai: audros, uraganai, liūtys, ugnikalnių išsiveržimai, žemės drebėjimai, miestų griūtys, žmonių maras ir kitos nelaimės[295]. Tačiau pasaulio žlugimo diena praėjo ramiai, žemė kaip sukosi taip sukosi savo eteriniu keliu, dargi net 1411 metų rudenį išpuolė gražiausi orai ir net prašviesėjo politinis akiratis. Didysis kunigaikštis, tikriausiai painformuotas apie nepagrįstus Ordine sklandančius nuogąstavimus, sužadintus tuščių konvento plepalų, paskubėjo nuraminti didįjį magistrą, užtikrindamas, kad Lenkija ir Lietuva stabiliai laikysis santarvės ir kaimyniškos draugystės.

1584

1411 m. Vytautas susitinka su karaliumi Zigmantu. Vengrijos karalius Zigmantas, visada gudrus ir klastingas, įvairiai dangstydamasis aukšta padėtimi, mokėjo primesti įsipareigojimus tiems, kuriuos norėjo įtraukti į savo politinę mašiną. Neseniai sudaręs su Lenkijos karaliumi sutartį, arba tiksliau atnaujinęs senuosius traktatus, sutarė paliaubas tik aštuoniems mėnesiams, o per tą laiką buvo užtikrintas ir kryžiuočių saugumas[296]. Šitaip jis norėjo visus turėti savo valdžioje, siekdamas didesnių politinių tikslų. Tuo tarpu užsakė pasimatymą su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu, ir šis, jam neatsisakydamas, atvyko į paskirtą vietą kažkur Vengrijos pasienyje, bet lydimas gausaus būrio valstybės pareigūnų, ir dvasinių, ir pasaulietinių, tai atsitiko lapkričio mėnesį. Visaip buvo spėliojama, kas kalbėta

[295] Ponas Voigtas Karaliaučiaus slaptajame archyve rado minėtą pranašystę, datuotą: *Parisiis XXI die mensis Sept. an. 1410* (Paryžius, rugsėjo 21 diena, 1410 metai). Jos autorius pasirašo: *Joannes maximus Philosophorum* (Jonas, didysis iš filosofų). Be jo, dar pasirašo: *omnes alii concurdantes philosophi* (Visi kiti pritariantys filosofai). O ši pasaka baigiasi taip: *Concordati sunt philosophi Gracie, Arbie, Hispanie et Francie his omnibus* (Šiems pritaria Graikijos, Arabijos, Ispanijos ir Prancūzijos filosofai).

[296] *Dlugossius.* – P. 312; *Bielski.* – S. 311.

per tą susirinkimą, bet kryžiuočiai tikrai žinojo, kad Zigmantas nori išardyti Lietuvos ir Lenkijos vienybę, ko pirmasis žingsnis būtų Vytauto vainikavimas Lietuvos karaliumi. Seną rūpestį, senus nuodus atnaujino Zigmanto niekšingas pavydas Lenkijos galybės, pagyvintas klastingų kryžiuočių patarėjų suktų patarimų. Juk aukštieji pareigūnai žinojo viską, kai Livonijos ordinas, džiaugsmingai pranešdamas didžiajam magistrui apie Vytauto išvykimą susitikti su Zigmantu, patarinėjo tuo metu pasiųsti didelį skundą prieš Lenkijos karalių, kas padėtų išardyti brolių vienybę[297]. Šiaip ar taip, Vytauto ir jo patarėjų išmintis atsispyrė suktam Zigmanto meilumui, liaupsėms ir didybės iliuzijai, dėl kurios didžios sielos taip dažnai dūsauja*. Ir jeigu Vytautas gebėjo deramai laikytis ir gana filosofiškai atmesti visas didybės viliones, savyje negalėjo nejausti atsinaujinant tokią seną žaizdą. Ji pradėjo mausti. Tačiau grįžkime prie kasdienių dalykų.

1585

1412 m. Cimbarka. Kai visa tai dėjosi, į Krokuvą atvyko Ernestas, Austrijos kunigaikštis, keliaudamas tarytum privačiai ir iš įdomumo, tačiau, susipažinęs su lenkų senatoriais, pareiškė ketinąs vesti kunigaikštytę Cimbarką, karaliaus dukterėčią, kunigaikštienės Aleksandros ir kunigaikščio Semovito dukterį. Kaip tik tuo metu ir karalius grįžo iš Lietuvos, jam buvo viskas išklota, sutikimas gautas. Jaunoji kunigaikštytė buvo karalienės rūmuose, jungtuvės ir vestuvės įvyko prieš Užgavėnes atvykus tėvams Mazovijos kunigaikščiams, dalyvaujant kunigaikščiui Boleslovui iš Mazovijos ir Žigimantui Kaributaičiui. Šiomis vedybomis Jogaila susigiminiavo su Austrijos dvaru ir davė pradžią giminei, laimingai gyvuojančiai iki šiol mūsų Lietuvos šlovei**[298]. Tuo pat

[297] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Riga am. T. Clementis Papae 1411* (Ryga, Šv. popiežiaus Klemenso diena [lapkričio 23-oji. – *T. N.*)], 1411 metai). Cf. Spec. X. – No. 46; *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 647.

[298] Cf. genealoginę lentelę mūsų veikalo IV tomo IV priede***.

metu buvo atvykę Venecijos dožo pasiuntiniai prašyti karinės paramos karui su Vengrijos Zigmantu, bet jų prašymas nebuvo patenkintas. Zigmantas, visada suktas, nesenai kasęs prarają prie Lenkijos karaliaus kojų, tik per savo pasiuntinius, siųsdamas liaupsinančius sveikinimus, asistavo žymios poros santuokai. Jautė, kad karalius gali sužinoti, apie ką buvo kalbama susitikus su Vytautu, ir paremti dožą arba pasiųsti kokius lietuvių partizanus*, todėl vėl gudravo, dėjosi esąs nuoširdus draugas ir apgaudinėjo karalių Vladislovą.

1586

1412 m. Zigmanto politikos vingiai. Apžvelkime ištisą grandinę šio *Vengrijos karaliaus*** politinių klastų. Vytautą prašė diplomatiškai prisijungti prie sutarties, sudarytos Zigmanto ir Vladislovo, pagal kurią karaliui palikta ramiai valdyti iki gyvos galvos Haličo Rusią ir Podolę, taip pat pripažinta valakų vasališka priklausomybė Lenkijos Karūnai, bet su sąlyga, jeigu jų vaivada draustų padėti vengrams prieš turkus, tai šis kraštas turėtų būti padalytas ir paskirstytas trims susitariantiems monarchams[299]. Po karaliaus Vladislovo mirties penkerius metus viskas bus kaip buvę, o paskui monarchai tarpusavy susitars[300]. Bet Vytautas, prisijungdamas prie šios sutarties, išsaugojo visišką Lietuvos valstybės nepriklausomybę nuo *Romos karaliaus*** valdžios, išskyrus tai, kas buvo susiję su Haličo Rusia ir valakais[301]. Tačiau ne todėl Zigmantas nustojo būti palankus

[299] Reikia pažymėti, kad imperatorius Zigmantas yra pirmasis svetimos šalies pasidalijimo projekto kūrėjas, kiek man žinoma iš istorijos***.

[300] *Cromer.* Index Arch. Cracov. – N. 277. – MS. – Fol. 31. Tą patį cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 651. Datuota: *Troki Sabatho post diem Pasch. 1412* (Trakai, šeštadienis po šv. Velykų [balandžio 9 diena. – *T. N.*], 1412 metai).

[301] *Literae Vitoli quibus obstringit fidem suam Sigismundo Regi Romanorum, cum exceptione tamen aliarum terrarum maiorum de Russia et Moldavia. Apposita Sigillo Nicolai Episcopi Vilnensis, Alberti Monividi Capitanei Vilnensis, et Joannis Niemir Polocensis* (Vytauto raštas, kuriuo patvirtina savo ištikimybę Zigmantui, [Šventosios] Romos [imperijos] karaliui, su išimtimi dėl kai kurių didesnių Rusios ir Moldovos žemių. Sutvirtinta

kryžiuočiams, kad pasidarė artimas Lenkijos ir Lietuvos sąjungininkas, o kad laukė pažadėtos piniginės paskolos[302], juo labiau matydamas, jog didysis magistras Henrikas vėl sukaupė savo iždе dideles tauriojo metalo atsargas, rengdamasis dėl viso pikto karo atvejui. Tačiau šis laukimas buvo bevaisis, nes kryžiuočiai sužinojo apie aukščiau minėtus diplomatinius sandėrius. Tada šis lengvabūdis* valdovas[303] liepė surinkti Čekijoje buvusių kryžiuočių vienuolynų turto pajamas, leido verbuoti kareivius Lenkijos karaliui, gąsdindamas, kad prieš Ordiną rezgamas naujas sąmokslas[304]. Kryžiuočiai pabūgo, pasiuntė pas Zigmantą gausią pasiuntinybę, vadovaujamą Mykolo Kuchmeisterio Šternbergo, Ordino maršalo, kuris prižadėjo išmokėti Vengrijos karalienei dovanų penkiolika tūkstančių raudonųjų auksinų, kad tik remtų vyro reikaluose jo Ordino interesus[305]. Šis žingsnis padarė Zigmantą uoliu Ordino proteguotoju, Šternbergo draugu, ir galiausiai buvo sutarta, kad jeigu Lenkijos karalius arba didysis kunigaikštis pradės neteisingą karą, pats Zigmantas su didžiule kariuomene teiksis padėti kryžiuočiams, tačiau už tai iš anksto turi gauti tris šimtus septyniasdešimt penkis tūkstančius raudonųjų auksinų. Be to, slaptai susitarta, kad kai Zigmantas Lenkiją nukariausiąs, Dobrynės ir Kujavijos žemes be jokių ginčų perleisiąs Ordinui[306]. Ko gobšuolis negali padaryti dėl pinigų?** Tačiau kaip keistai po visų tų susitarimų ir suartėjimo su Lenkija atrodo tokie draugiški ryšiai su jos priešais! Negana to, veidmainystės

---

Vilniaus vyskupo Mikalojaus, Vilniaus vaivados Alberto Manvydo ir Jono Niemiros iš Polocko antspaudais). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 434. – MS. – Fol. 37 *verso.*

[302] Romos karaliaus Zigmanto laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Burg am Abend Nativit. Mariae 1411* (Burgas, Švč. Mergelės Marijos Gimimo dienos išvakarės, 1411 metai). Cf. Spec. IV. – No. 1; *Voigt.* – S. 156.

[303] Voigtas (p. 163) jį vadina *Characterolose König* (Karaliumi be charakterio).

[304] Ibidem.

[305] *Voigt.* – S. 202–203.

[306] Ibidem. – P. 165. Susitarimas datuotas: *Ofen Mont. vor dem obersten Tag der Veinachten, der zu Latein heist Epiphan, domini 1412* (Buda, pirmadienis, prieš paskutiniąją šv. Kalėdų dieną, lotyniškai Epifaniją, 1412 metai). Spausdinta Kotzebue veikale. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 582.

pasiekė viršūnę, kai pasiūlė susitikti su karaliumi Vladislovu, kas įvyko Liubovlėje, Spišo žemėje, ir po šv. Velykų[307]. Tenai sudarė slaptą susitarimą prieš kryžiuočius: jeigu šie išdrįstų pulti Lietuvą ar Lenkiją, turi būti visiškai išstumti iš Prūsijos; Pamario, Kulmo, Michalovo žemės atitektų Lenkijai, o kitas Prūsijos provincijas turėtų pasidalyti pagal dalyvavusios žygyje kariuomenės skaičių trys monarchai, įskaitant didįjį kunigaikštį. Net Rusios atžvilgiu jokių naujų pretenzijų Vengrijos Karalystė nereiškia iki pat karaliaus Vladislovo mirties ir dar penkerius metus. Dėl Valakijos ir gretimų žemių parengta atskira sutartis, slapta, kaip ir ankstesniosios, sudaryta be liudininkų. Pagaliau giminystės ryšiai žmonų linija[308], tarpusavio pasitikėjimas Vladislovą tiek įpareigojo, kad kelis mėnesius, būdamas aistringas medžiotojas, medžiojo su Zigmantu. Kai tik kryžiuočiai sužinojo apie šį ilgą svečiavimąsi, kai tik pradėjo skrieti šnipų pranešimai apie draugiškas derybas, greičiau sugalvoti, negu iš po slaptų antspaudų išpešti[309], didžiausia baimė apėmė Ordiną. Jau patys viešai žinomi sutarties, sudarytos su karaliumi, straipsniai davė pagrindą kilti įtarimams, nes juose apie kryžiuočius nebuvo nė užsiminta. Bet

[307] *Sabatho ante dominica Laetare* (Šeštadienis, prieš *Laetare* sekmadienį). Cf. *Dlugossius*. – P. 318.

[308] Zigmanto žmona Barbora buvo artima Vladislovo žmonos Onos giminaitė.

[309] *Iš tikrųjų šį Zigmanto įsipareigojimą randame Dlugošo veikale. Cf. Dlugossius. – P. 319. 1412 metais karalius Jogaila po šv. Velykų užsuko į Budą pasisvečiuoti pas karalių Zigmantą. Vyko jie kartu į Grosvardeiną* aplankyti šventojo karaliaus Vladislovo kapo, kas užtruko kelias savaites. Po to medžiojo. Vienoje tokių iškylų Zigmantas taip smarkiai nukrito nuo žirgo, kad buvo ilgai laikytas negyvu. Tada vengrų ponai ėmė kurti planus Jogailą padaryti savo karaliumi. Tada ten svečiavosi ir karalienė Ona Jogailienė, ir didysis kunigaikštis Vytautas su žmona. Per Žolines Budoje vyko didžiulės iškilmės, kuriose dalyvavo 13 tada valdžiusių kunigaikščių, 47 grafai ir markgrafai ir daugybė užsienio magnatų (neskaičiuojant vengrų), 1500 riterių, 3000 ginklanešių, suvažiavusių iš visos Europos – Čekijos, Lenkijos, Prūsijos, Lietuvos, Italijos, Valakijos, Muntenijos, Graikijos, Bosnijos, Serbijos, Vokietijos. Net sulaukta totorių ir turkų pasiuntinių. Turnyrai, medžioklės, procesijos per Dievo Kūno šventę – tokios tad buvo tos draugijos pramogos. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I. – S. 325. Tačiau autorius klysta, kad šiame suvažiavime kunigaikštis Ernestas susipažino su kunigaikštyte Cimbarka, nes jie jau nuo Užgavėnių buvo sutuoktiniai**.*

lenkų diplomatų neatsargumas paminint šiame susitarime Raudonąją Rusią sukėlė abejones teisėtu jos priklausymu Lenkijos Karūnai. Karalius laimėjo tik tiek, kad atgavo senus lenkų karalių vainikus, karalienės Elžbietos išvežtus į Vengriją. *Į Lenkiją grįžo tik rugpjūčio pradžioje*[310].

1587

1412 m. Prūsijos reikalai. Su kryžiuočiais net buvo sutarta surengti kažkokį susitikimą ir jų pasiuntiniai su karaliaus garantiniu raštu jau rengėsi kelionėn, kai Marienburgą pasiekė žinia, jog, nepaisydamas susitarimo, kad nė viena pusė nepuldinės, kol ginčytinų dalybų neišspręs dvylika teisėjų, lietuvių būrys įsiveržė į Johanisburgo** apylinkes ir ten siautėja. Didysis kunigaikštis, tuo metu greitai užėmęs Panemunės pilis žemiau Dubysos žiočių, įsakė labai sustiprinti Veliuonoje gynybinį pajėgumą, taigi galima daryti išvadą, kad anas priešiškas veiksmas buvo padarytas su jo žinia ir norint nukreipti kryžiuočių dėmesį[311]. Šis dalykas sukėlė daugiau triukšmo, negu galėjo būti vertas. Veliuona aiškiai priklausė Žemaitijai, tačiau kryžiuočiai norėjo ją ir kitas žemupio linkui esančias pilis sau pasilaikyti, aiškindami, kad šis Nemuno kelias pagal seniausius imperatoriaus teikimus ir Bavarijos kunigaikščio nukariavimus teisėtai priklausąs Ordinui. Šitai, matyt, turėjo būti suvažiavime suderinta, kai tuo tarpu kažkokia plėšikų gauja iš girių, esančių tarp Lietuvos, Prūsijos ir Mazovijos, užpuolė Johanisburgą. Tačiau įsigąsdinusiųjų, arba Griunvaldo mūšio nesėkmės įbaugintųjų, baiminimuisi nebuvo galo. Tuo pat metu buvo šnekama, kad karalius ir didysis kunigaikštis sudarę sutartį su netikinčiomis tautomis, siekdami nusilpusią Ordino galią Prūsijoje visai sunaikinti. Taigi šitaip įsigąsdinus neliko nieko kita, tik kreiptis į Čekijos bei Vengrijos

[310] Šv. *Jono Krikštytojo šventės proga kartu su Zigmantu aplankė karaliaus Šventojo Stepono kapą. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I. – S. 328*.*

[311] *Voigt.* – S. 174.

karalius ir prašyti pagalbos, Livonijoje ėmė skelbti pavojų visi konventai. Visur buvo meldžiamasi, skambinama varpais, rengiamos procesijos į tolimas bažnyčias, garsėjusias stebuklingais paveikslais. Pats didysis magistras basas, be galvos apdangalo, ėjo su procesija, dvylika vienuolių Marienburgo bažnyčioje dieną ir naktį pasikeisdami be pertraukos giedojo psalmes nuo pasiuntinių išvykimo į Vengriją iki jų atvykimo[312]. Tačiau pasiuntiniai nieko nepešė: karalių Zigmantą rado pramogaujantį medžioklėje su Lenkijos karaliumi Kašavos* apylinkėse, buvo šaltai priimti, tikriausiai pajuokti ir pašaipiai išlydėti. Tuo tarpu Zigmantas per savo pasiuntinį reikalavo pinigų, neva paskolos. Buvo aiškiai matyti, kad, jų nedavus, nesibaigs nesutarimai su Lenkija bei Lietuva, reikėjo tarpininko, o pinigų iždė trūko, teko suktis užtikrinimais, Zigmantas apsiėmė tarpininkauti ir pažadėjo palenkti karalių ir didįjį kunigaikštį sutikti su tuo[313]. Ir tikrai karalius Vladislovas *Romos karaliaus*** kompromisą priėmė[314].

---

[312] Ibidem. – P. 174–175.

[313] *Sigismundus Romanorum Hungariae et Bohemiae Rex promittit pro Cruciferis, in ipsum compromittent in certum tempus et parebunt iudicato, aliisquam si non parerent, se ipsos coactarum esse* (Zigmantas, Romos, Vengrijos ir Čekijos karalius, kryžiuočiams įsipareigoja, kad jeigu [jam šie] artimiausiu metu taip pat įsipareigos ir paklus jo sprendimui, o su kitais nesitars, tai jis su jais susijungiąs). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 524. – MS. – Fol. 43 (sub anno 1412). *Tiesa, vėliau, t. y. savaitė po Visų Šventųjų, karalius Vladislovas paskolino Romos karaliui 37 000 Prahos grašių, kaip užstatą gaudamas Spišo žemę. Šis aktas neseniai buvo rastas Vilanovo bibliotekoje ir išspausdintas žurnale „Pamiętnik Warszawski" (1819, t. 15, p. 129 ir kt.)***.

[314] *Compromissio Vladislai Regis Poloniae cum Henrico de Plauen Magistro Cruciferorum in Sigismundum Regem Romanorum* (Lenkijos karaliaus Vladislovo susitarimas su kryžiuočių magistru Henriku Plauenu dėl Šventosios Romos imperijos karaliaus Zigmanto). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 525 (sub anno 1412).

1588

1412 m. Lietuvos įvykiai. Grįžęs iš Vengrijos ir sutvarkęs Lenkijos vidaus reikalus, karalius per Sandomierą, Liubliną, Kulmą Šv. Arkangelo Mykolo dienai nuvyko į Hrubešuvą, kur tuo pačiu laiku atvažiavo ir didysis kunigaikštis. Tarėsi įvairiais abiejų valstybių reikalais, bet ypač tais, kurie buvo svarstyti su karaliumi Zigmantu. Paskui karalius Vladislovas grįžo į Lenkiją, kur gyveno iki ateinančios žiemos ir medžioklei skirto meto, kuriam laikui per Liubliną, Brastą ir Bielską atvyko į Lietuvą ir čia praleido visą žiemą. Vilniuje priėmė didžiąją kunigaikštienę Sofiją, Bazilijaus žmoną, atvykusią ne be politinių sumanymų, nes karalius, lankydamasis Vengrijoje, labai maloniai buvo priėmęs Kipčiakų ordos chaną Saladiną, didžiojo kunigaikščio Vytauto draugą ir sąjungininką[315]. Galimas daiktas, kad didysis kunigaikštis Bazilijus norėjo sutvarkyti Ordoje kažkokius savo reikalus, tarpininkaujant karaliui. Nelauktai į Vilnių atvyko ir karaliaus Zigmanto pasiuntiniai, kuriems tarpininkaujant buvo išspręsti ginčai dėl Žemaitijos ir Skalvos sienos. Pradėta svarstyti kitus reikalus.

1589

1412 ir 1413 m. Diplomatiniai vingiai. Tuo tarpu kryžiuočiai Zigmanto pasiuntiniams, arba arbitrams, įteikė ilgą skundą, susidedantį iš keturiasdešimt trijų punktų, iš kurių svarbiausiųjų turinys buvo toks. „Nesilaikoma beveik visų Torunės sutarties straipsnių. Belaisviai dar nepaleisti, atvirkščiai, daugelis sukaustyta grandinėmis, kiti nužudyti ar išsiųsti į tolimus, nesvetingus kraštus. Aktai, laiduojantys po Jogailos ir Vytauto mirties Žemaitijos grįžimą, nepasirašyti. Abu šie monarchai leidžia puldinėti Ordino žemes, kaskart tuos antpuolius atnaujina. Vytautas Ordino žemėje neteisėtai pilis stato. Nesilaiko jokių paliaubų susitarimų, atmeta popiežiaus teismą. Todėl ir Ordinas jaučiasi esąs laisvas nuo visų

[315] *Karamzin.* – T. V. – S. 181.

įsipareigojimų. Dabar ieško teisybės per Romos karalių ir elektorius[316]." Lenkijos skundas turėjo daugiau kaip aštuoniasdešimt punktų. Paneigtas priekaištas dėl sąjungos su netikinčiaisiais sudarymo prieš krikščionybę. Kitaip sakant, priekaištas priekaištu, šmeižtas šmeižtu buvo atremiama: belaisvių sulaikymas, žiaurus elgesys su jais, turto sulaikymas, antpuoliai, pasienio nesutarimai. Memelio, turinčio priklausyti Žemaitijai, neatidavimas ir panašūs dalykai. Tuo tarpu Zigmantas vilkino nagrinėjimą, reikalavo pinigų, pataikavo abiem pusėms. Galų gale, kai visa Europa užtektinai prisisotino satyros ir kaprizų, 1412 metų rugpjūčio 24 dieną Budoje paskelbė savo nuosprendį, kuris šalims kainavo daugiau negu davė naudos ir nedaug turėjo įtakos politiniams interesams. Detaliai jo nenagrinėsime, nes nelabai mūsų dalyką liečia. Pažymėti reikia tik tai, kad šio nuosprendžio vykdyti į Prūsiją buvo atsiųstas mokytas teisininkas Benediktas Makra*, kuris ten atvyko kartu su Lenkijos karaliaus notaru. Jis turėjo įgaliojimą gauti paaiškinimus dėl nenuspręstų dar dalykų, ypač dėl ginčijamos Žemaitijos sienos, laisvai spręsti ginčus kompromiso būdu, juos nagrinėjant vietoje. Todėl iš Marienburgo Makra iškeliavo į Nemuno žemupį, lydimas žymiausių Ordino patarėjų ir maršalo Mykolo Kuchmeisterio Šternbergo, išvyko jie lapkritį ir netrukus stovėjo ant Žemaitijos sienos. Didysis kunigaikštis, per vėlai apie tai sužinojęs, ėmė būgštauti, kad nepaimtų viršaus kryžiuočių šališkumas, ypač kai šitai komisijai vadovavo Šternbergas, ilgą laiką buvęs Žemaitijos valdytoju, gerai žinomas iš intrigų, būdingų jo Ordinui. Jau pačioje derybų pradžioje kryžiuočiai ryžtingai reikalavo, kad naudodamasis jam duota valdžia Makra grąžintų sieną pagal senas pretenzijas į šį kraštą, t. y. į visą Nemuno žemupį iki Dubysos žiočių su plačiu žemės ruožu dešiniajame krante, su Veliuona, Kristmemeliu**, Jurbarku ir t. t., arba kad bent, siekiant apsaugoti tolesnes Ordino valdas, lieptų tas Panemunės pilis sugriauti. Tačiau šis teisėjas, apžiūrėjęs vietovę, nenorėjo sutikti su tokiais reikalavimais. Reikalavo rimtesnių įrodymų negu senos imperatoriaus ir popiežiaus privilegijos, labai bendro pobūdžio ir nepagrįstos, Že-

[316] *Voigt.* – S. 177.

maitiją darančios tariamąja Ordino nuosavybe. Didysis magistras, nepatenkintas šiuo pedantiškumu, ėmė daryti užuominų, priekaištauti, kad Makra paėmęs iš didžiojo kunigaikščio dovanų, kas dar labiau suartino šiuos du asmenis. Makra nuvyko į Trakus, tenai buvo puikiai priimtas, po vieno pokylio didysis kunigaikštis pakėlė jį riteriu[317]. Galiausiai Makra pakvietė abi puses susitikti Kaune, pasiuntė didžiajam magistrui garantinį raštą, bet šis išsisukinėjo, kad tas raštas nebuvo deramai surašytas. Veltui Makra stengėsi savo jurisdikcija baigti šį reikalą. Kryžiuočiai visą laiką dangstėsi teisiniais išvedžiojimais, Makrai duotų instrukcijų komentavimu ir kitais formalumais. Todėl galiausiai paaiškėjo, kad karaliaus ir didžiojo kunigaikščio susitikimas su didžiuoju magistru Kaune yra nerealus. Didelio godumo galutinė pasekmė buvo ta, kad Ordinas nieko nelaimėjo, viskas liko kaip buvę[318]. Benediktas Makra prieš išvykdamas davė didžiajam kunigaikščiui raštą, patvirtinantį, kad Žemaitija su Veliuona ir Kristmemeliu tikrai priklauso Lietuvai[319]. Kitame pareiškė, kad karalius ir didysis kunigaikštis savo ruožtu deramai vykdo imperatoriaus nuosprendį, prie kurio pridėjo kryžiuočių kompromiso sąlygų transumptą[320]. Tačiau Ordinas

[317] Plačiai šias didžiojo magistro laiško Livonijos magistrui ištraukos detales aprašo ponas Voigtas. Cf. *Voigt.* – S. 191.

[318] Apie visa tai rašo ponas Voigtas savo veikale. Cf. Ibidem. – P. 190–193.

[319] *Benedicti de Macra superarbitri sententia, quod arces Veluna et Memel ad Samogitiam pertineant* (Vyriausiojo derybininko Benedikto Makros sprendimas, kad Veliuonos ir Memelio [Kristmemelio. – *T. N.*] pilys turi priklausyti Žemaitijai). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 139.

[320] *Benedicti de Macra superarbitratoris testimonium quod Rex Poloniae et Dux Litwaniae paruerunt sententia arbitrali Sigismundi Caesaris Budae 1413 latue, Inserta contensus Magistri in arbitrium et Commissionem Caesaris* (Diplomato Benedikto Makros paliudijimas, kad 1413 [metais] Lenkijos karalius ir Lietuvos kunigaikštis visiškai pakluso Zigmanto, Budos imperatoriaus, sprendžiamajam balsui, pridedamos magistro įžvalgos aptarimui ir imperatoriaus įgaliojimas). Cf. Ibidem. – No. 526. Šio paskutiniojo akto pavadinimas toks: *Sigismundus Romanorum Hungariae et Bohemiae Rex ex compromisso secundo Vladislai Regis et Magistri Prussiae, quorum utrumque inseritur, decernit per viam amicabilis compositionis, ut Magister et Ordo Cruciferorum Episcopo et ecclesiae Vladislaviensis restituunt bona ipsius adempta in Pomerania, ac de proventibus duorum annorum satisfaciat sub poena*

neišsisuko nevykdęs tų karaliaus Zigmanto nuosprendžio straipsnių, dėl kurių jau buvo priimtas sprendimas, iš jų: sumokėjo Lenkijos karaliui trisdešimt devynis tūkstančius keturis šimtus kapų Prahos grašių, o didžiajam kunigaikščiui penkis tūkstančius kapų tokių pačių, apie tiek turėjo duoti ir Zigmantui. Karalius ir didysis kunigaikštis savo ruožtu pasirašė aktus, patvirtinančius, kad po jų mirties Žemaitija atiteks Ordinui. Tačiau kryžiuočiai ir čia rado priekabių, kadangi jame buvo išlyga, jog negalima pažeisti visumos ir trečiojo asmens teisių į šį kraštą, taip pat dėl antspaudo materialinės sudėties neatitikimo būtiniems reikalavimams**[321]. Jų įtarimai pasitvirtino, kai sužinojo, kad Gniezno arkivyskupas turi įgaliojimą užprotestuoti šį aktą karalaitės Jadvygos vardu[322]. Maža to, didžiojo kunigaikščio žmona ir duktė Sofija, laikydamos save po jo, kaip anoji po tėvo, paveldėtojomis, taip pat užprotestavo tokį užrašymą[323]. Kryžiuočiai dėl visų šitų išsisukinėjimų apkaltino

decem millium marcarum argenti puri etr. (Zigmantas, Šventosios Romos imperijos, Vengrijos ir Čekijos karalius, iš sėkmingo susitarimo su karaliumi Vladislovu ir Prūsijos magistru, kurių kiekvieną [susitarimą] prideda, nutaria, kad esant draugiškiems santykiams, kadangi magistras ir Kryžiuočių ordinas vyskupui ir Naujosios Vladislavijos* bažnyčiai skiria jo paties Pamaryje gautas lėšas, tai tegu už bausmę pasitenkina dešimčia tūkstančių gryno sidabro markių įplaukomis už du metus).

[321] Dokumentas datuotas: *In castro nostro Cowno ipso die conversionis Pauli XXV die mensis Januar. 1413* (Mūsų Kauno pilis, Šv. Apaštalo Pauliaus Atsivertimo diena, sausio 25-oji, 1413 [metai]). Jame išdėstytos sąlygos skambėjo šitaip: *Post mortem vero amborum nostrorum et id presentibus roboramus, idem Ordo se intromittere poterit in terra Samaytharum predicta cum omnibus iuribus et proprietatibus suis secundum tenorem litterarum eidem Ordini per nos, si que sunt, prius datarum, salvo iure alieno quocunque, cui per presentem vel alias quasounque non potuimus nec voluimus, non possumus nec volumus derogare nec intendimus derogari* (Po mūsų abiejų mirties, ir tai čia esantiems patvirtiname, Ordinas galės įžengti į anksčiau aptartas Žemaičių žemes su visomis juridinėmis ir nuosavybės teisėmis, atsižvelgiant į mūsų antros sutarties tekstą tam pačiam Ordinui mūsų pačių anksčiau pasirašytą laisva teise, negalėjome nei nenorėjome, negalime nei norime atšaukti nei grasiname atšaukti).

[322] Cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – P. 92.

[323] Ibidem. – P. 93. Šis reikalas ir šios datos ginčai yra Karaliaučiaus slaptajame archyve, foliante, pavadintame „Prussie compositio" („Prūsijos rinkinys"). Taip pat didžiojo magistro laiške Livonijos magistrui. Cf. Spec. XVI. – No. 37. Taip pat cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 528: *Benedicti de Macra superarbitri Caesaris*

Benediktą Makrą. Bet ir Ordinas reiškė protestus ir skundus. Tačiau ėmė didėti ir nerimas, kai sužinojo, kad didžiojo kunigaikščio diplomatai važinėja į Naugardą ir Pskovą, o tenai bendruomenės taryboje didelis sujudimas ir jaunimas ketina telktis į karines vėliavas. Šios dvi respublikos pačios tada galėjo pasiųsti po trisdešimt tūkstančių vyrų, taigi kryžiuočiai netektų Livonijos, o Prūsija galėtų anksčiau ar vėliau sulaukti tokio pat likimo, net greičiau, nei imperija spėtų apsižvalgyti[324].

1590

1413 m. Didysis magistras pasinešęs kariauti. Kažkokia nerimo dvasia slėgė Kryžiuočių ordiną ir per niekšingas intrigas stūmė į neišvengiamą pražūtį. Nors didysis magistras buvo išmintingas, pamaldus, gyveno pavyzdingai, Ordine į jo narių protus buvo įsimetęs kažkoks gedimo ir avantiūrizmo pradas. Netekę fizinės galios, išstumti iš politinių aukštumų, likę be finansinių atsargų, argi neturėjo galvoti apie reikalų pagerinimą, ką galėjo duoti tik taika? Tad jie dar leidosi į rietenas, į nelygią kovą! Norėjo įsigyti žemių kaip savo didybės laikais, nepaisė nei valdinių ašarų, nei nekaltų žmonių kraujo. Ir šitos ašaros, ir šitas kraujas tarytum keršydamas stūmė juos į pražūties bedugnę. Nepaveikė jų akmeninės širdies pranašingojo angelo balsas, pamaldžiosios kunigaikštienės, žmonių bičiulės, balsas. Kunigaikščio Semovito žmona Aleksandra, Griunvaldo mūšio išvakarėse išpranašavusi Ulrichui mirtį, dabar rašė Henrikui, šaukiančiam visos Europos

---

recognitio, quod Rex Poloniae et Dux Lithuaniae, paruerunt sententiae arbitrali, cum protestatione facta nomine Hedvigis filiae Regis de terra Samogitiae et de literis finium sive granicierum (Vyriausiojo imperatoriaus derybininko Benedikto Makros sprendimas dėl Lenkijos karaliaus ir Lietuvos kunigaikščio pritarimo arbitro sprendimui su užginčijimu, padarytu karaliaus dukters Jadvygos vardu dėl Žemaitijos ir dėl jos sienų arba ribų sutarčių).

[324] Didžiojo magistro laiškas Romos karaliui, datuotas: *Marienb. am T. Valentini 1413* (Marienburgas, Šv. Valentino diena, 1413 metai). Cf. Registrant. – II. – P. 79. Taip pat Čekijos karaliui ta pačia data ten pat. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 430.

riterius į kovą su Lenkija[325]. Atkalbinėjimai atsisakyti kraujo liejimo, paremti ankstesne patirtimi ir ankstesniais įspėjimais, turėjo padaryti didelį įspūdį: „Dievas bjaurisi neteisingu, agresyviu, neteisėtu karu; Dievo teisingumas galingas, kerštо nuosprendžiai tebegalioja; žmonių likimai neaiškūs, fortūna nepastovi; reikalaukite aukų, bet teisėtai, kas jums jas atsakys? Tačiau saugokitės juos kurstyti į karą, – į karą, kuris gali būti pražūtingas ir pražūtingiausias", – rašė ši išmintinga ponia[326]. Tai nieko negelbėjo, Ordinas jokio santūrumo nepripažino, ir jį pažeminusiems – nors ir teisėtame kare – nusileisti nenorėjo. Torunės sutartis arba mirtis! – skambėjo Marienburgo salėse, tarytum prieštaraujant dangaus valiai. Toks buvo ir didžiojo magistro sprendimas[327]. Visoje Prūsijoje pradėta ginkluotis ir šaukti į kariuomenę. Buvo šnekama, jog didysis kunigaikštis sutelkęs iš visos Lietuvos riterius prie Bugo ir sutaręs su Lenkijos karaliumi Prūsijos užpuolimo laiką ir vietą. Karalius Zigmantas, jau negalėdamas išlupti iš Ordino pinigų, pasidarė bešališkas tarpininkas, šaltakraujiškai svarstantis abiejų pusių interesus. Ėmė priekaištauti kryžiuočiams, kad jie nepastovūs, iš taikos ir karo darosi žaisliuką. Pabūgo didysis magistras, ištirpdė širdyje užsispyrimą ir tiek atsileido, kad, užuot kartojęs skundus ir šmeižtus, užuot grasinęs, prisiekė Dievu, kad apie nieką kitą tiek negalvoja, kaip apie taikos išsaugojimo būdus[328]. Šitaip baimė šlifuoja ir žmonių, ir bendruomenių charakterius*. Reiškė taikos meilę, bet negavo jos garantijų. Todėl turėjo toliau ginkluotis ir žarstyti pinigus užsienyje samdomiems vyrams. Tuo tarpu popiežius ir daugelis

[325] Čekus, moravus, vengrus, vokiečius, burgundus, prancūzus, olandus, anglus ir t. t. didysis magistras kvietė į karą, žadėdamas iškilmingas vaišes, atlaidus, dovanas. Cf. *Voigt.* – S. 201.

[326] Mazovijos kunigaikštienės Aleksandros laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Ploczko die Martis XXIV. Maii 1413* (Plockas, kovo 24 diena, 1413 metai). Cf. Spec. XIX. – No. 7.

[327] Cf. Didžiojo magistro atsakymas Mazovijos kunigaikštienei Aleksandrai, datuotas: *Marienb. Freit. ver Himmelforth 1413* (Marienburgas, penktadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų dieną, 1413 metai). Cf. Registrant. – III. – P. 118–119.

[328] *Voigt.* – S. 206–207.

imperijos kunigaikščių kreipėsi į abi puses, siūlydami taikytis. Tai supykino kryžiuočius, savo atsakymuose valdantiesiems kunigaikščiams ir Apaštališkajam sostui jie įžeidė karalių, kuris turėjo aiškintis, ir tarpusavio neapykanta vis didėjo. Didysis magistras jau rugsėjo mėnesį buvo visiškai karui pasirengęs, ir jeigu ne užsienio kunigaikščių samprotavimai, tikriausiai pats būtų jį pradėjęs. Kryžiuočių armijos daliniai jau net turėjo paskirtis: vienas turėjo veikti prieš Pamario, Stolpo ir Volgasto kunigaikščius, kitas įsiveržti į Dobrynės žemę, trečias ketino užkariauti Mazoviją[329]. Tuo metu kilo ginčas, kurio negalima praleisti detaliame istorijos pasakojime. Kažkokie rusėnai, apvogę didžiojo kunigaikščio iždą, pabėgo į Prūsiją, Ragnitos komtūras išdavė jiems pasus. Kai didysis kunigaikštis šį komtūro elgesį apskundė Henrikui, gavo tokį atsakymą: „Neturime teisės sykį duotų garantijų laužyti". Vytautas atrašė: „Panašu, lyg šį atsakymą būtų davę žmonės, kuriems apiplėštas protas". „Dėkojame Dievui, – atsakė didysis magistras, – kad ir tiek mums suteikė proto." Didysis kunigaikštis pradėjo rūstauti ir primygtinai reikalavo išduoti vagis. – „O kodėl pas save laikote pabėgusius mūsų Ordino brolius, – paklausė didysis magistras, – kurie, pražudydami savo sielas, tuokiasi Lietuvoje?" – „Tuoktis vienas dalykas, o apvogti visai kas kita" – atrėžė didysis kunigaikštis ir pagrasino pasiskųsiąs popiežiui[330]. Kryžiuočiai į tai nekreipė dėmesio, viską darė taip, jog priartintų karą, tereikėjo, kad tik kas pradėtų. Taigi rašė manifestus, sudarinėjo su mažomis kunigaikštystėmis sutartis. Karalius į visa tai žiūrėjo ramiai. Bet jau visos pastangos draugiškai susitarti buvo nutrauktos, kiekvieną dieną galėjo prasidėti kruvinas susidorojimas. Tačiau buvo pastebėta, kad ne visi vyresnieji pritarė šiam netramdomam Henriko veržimuisi į karą. Ordino maršalas Šternbergas buvo priešingoje pusėje, atrodo, vien todėl, kad neapkentė Henriko ir pavydėjo jam turimos padėties. Uždraudė didžiojo magistro broliui, taip pat Henrikui Plauenui, traukti su kariuomene prieš Stolpo kunigaikštį, bet šis pasipriešino maršalo įsakymui. Tada anas kreipėsi

[329] Ibidem. – P. 210–211.

[330] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 162–163.

į kariuomenę, traukiančią į Mazoviją, bet šioji pareiškė ištikimybę didžiajam magistrui, ir liko šalyje*. Šis įvykis netikėtai paralyžiavo karines užmačias Prūsijoje. Tuo tarpu revoliucija Ordine pribrendo. Spalio 14 dieną didysis magistras sušaukė Marienburge generalinę kapitulą, tikriausiai norėdamas pašalinti iš pareigų maršalą, šitaip nusistačiusį prieš karinius ketinimus. Šis nujausdamas, kas turi atsitikti, lygiai taip pasielgė su didžiuoju magistru. Todėl iš aukšto posto atleistas Henrikas rytojaus dieną turėjo vykti į Pokšyvną** ir užimti kuklias komtūro pareigas. O jaunesnysis jo brolis pabėgo į Lenkiją ir tarnavo karaliui.

1591

1413 m. Rusios reikalai. Jau matėme, kokią didelę įtaką didysis kunigaikštis Vytautas turėjo šiaurinei Rusiai, todėl, reikalams su kryžiuočiais pradėjus komplikuotis, jis norėjo, kad naugardiečiai būtų priešiškai nusiteikę prieš Livoniją ir laikytų parengtą kariuomenę kovai su kryžiuočiais. Taip pat nepakentė, kad palaikytų kokius nors ryšius su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi. Šie respublikonai, apsupti trijų stiprių valstybių, iš tikrųjų pakluso stipriausiai, bet nelaikė naudingu dalyku gyventi nesantaikoje su abiem kitomis, nes tam juos skatino prekybinės spekuliacijos. Švedų ir norvegų antpuoliams atremti jie turėjo karo vadą Lietuvos kunigaikštį Simoną Lengvenį, vyresnį, jau seniai jiems nusipelniusį kariniuose reikaluose[331]. Be to, pas juos gyveno Konstantinas, didžiojo kunigaikščio Bazilijaus brolis, taip pat aprūpintas pajamomis. Šis ryšys su Rusios valdovu nepatiko didžiajam kunigaikščiui Vytautui. Jis pareiškė naugardiečiams, kad jį patį jie turi laikyti protektoriumi ir nesantykiauti su Bazilijumi, be to, kunigaikštis Konstantinas neturįs pas juos gyventi. Respublikonai

[331] Lengvenis buvo jų vadas, aprūpintas dvarais nuo 1407 metų, sakoma popo Jono Naugardo kronikoje. Cf. *Karamzin*. – T. V. – Nota 217. Tačiau iš kitos Naugardo kronikos (cf. Ibidem. – Nota 218), sužinome, kad Lengvenis gynė naugardiečius nuo jūros plėšikų vokiečių jau 1392 metais, po to kažkaip išvyko į Lietuvą, ir jie vėl 1407 metais jį pasikvietė ir gerai aprūpino dvarais. Cf. Ibidem. – P. 133. – Nota 254.

to daryti nenorėjo, todėl Lengvenis buvo atšauktas, susigrąžintas tariamai dėl to, kad praeitame kare su kryžiuočiais naugardiečiai nesiėmę žygių prieš Livoniją, jų pareigūnai visokeriopai plūdę didįjį kunigaikštį, suteikę prieglobstį Teodorui, Jurgio sūnui, Smolensko kunigaikščiui, priešo sūnui. Kilnusis Teodoras pats išvyko iš Naugardo ir pačios respublikos. Ši pakluso, ir tada, išsiaiškinus nesusipratimus, 1414 metų pradžioje įsivyravo taika[332].

1592

1413 m. Horodlės unijos seimas. Nebuvo paslaptis, kad priešai slaptomis intrigomis nori išardyti dviejų didžiųjų tautų sąjungą. Buvo žinoma, jog karalius Zigmantas pritaria šioms pavydo apraiškoms. Tačiau keistai nepastovus šio monarcho charakteris pasireiškė ir šiuo atveju. Karalius Vladislovas, norėdamas abiejų tautų vienybę visam laikui sustiprinti, dar per susitikimą su Zigmantu Liubovlėje tarėsi šituo reikalu. Pirmąja susivienijimo sąlyga jis pasiūlė suvienodinti abiejų tautų bajorų privilegijas ir herbus, nurodydamas, jog čekai su lenkais kitados gyveno nuolatinėje nesantaikoje, bet kai Lenkijos bajorija priėmė čekų herbus, taika ir vienybė tarp šių tautų įsigalėjo visiems laikams[333]. Susigyvenęs su tokia mintimi, karalius Vladislovas ją išdėstė žymiausiems Lietuvos ponams bei senatoriams, į ką šie atsakė: „Lenkai tikriausiai nebuvo bajorai, kai čekų herbus priėmė ir didelėmis dovanomis už šias bajorų brangenybes susimokėjo. Bet mes, lietuviai, esame

[332] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 234–235; Sofijos metraštis. – P. 446–447. Cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 186. – Nota 217.

[333] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 84–85. Tik ji viena šituos dalykus pasakoja. Iš niekur nežinome ir to, kad lenkai priėmė iš čekų tuos pačius herbus. Kalbant dėl Lietuvos bajorų kilmės senumo, tai jie, kaip kilę iš herulų, tikrai yra romėniškos kilmės. Jie galėjo atsinešti herbus, arba antspaudus, iš Italijos ir tai įsiamžino pirmosiose giminėse. Kolonos, Hipokentaurai, Rožės ir panašiai yra seniausių mūsų atminimų elementai. *Nors Lietuvoje ir nežinota tokios heraldikos, kuri krikščioniškojoje Europoje buvo susiformavusi, ką ir patys lietuviai savo dokumente pažymėjo, tačiau [šioje vietoje rankraščio nepavyko įskaityti. – R. G.] atsakyti teisės ir valstybei, ir jos svarbesnėms šeimoms turėti savo herbus**.

seni Romos bajorai, nes mūsų proseneliai iš tenai atkeliavo į šį kraštą su savo herbais, pelnytais kovingumu mūšiuose, ir mes jais iki šiol čia naudojamės, todėl nereikia mums naujų herbų, kadangi turime paveldėtus iš savo protėvių." Į tai jiems buvo atsakyta, kad niekas neginčija lietuvių bajorų senos kilmės ir garbingumo, ir kalbama čia ne apie šios privilegijos suteikimą, o tiesiog apie dviejų tautų brolišką sąjungą, kad ateityje nekiltų jokių vaidų ir nesutarimų ir kad bajorų luomą vienytų bendra draugystė, vienodos privilegijos, reikšmė ir herbai. Tad buvo sutarta sušaukti visuotinį abiejų tautų bajorų suvažiavimą Horodlėje prie Bugo. Šis suvažiavimas įvyko rugsėjo mėnesį. Jame dalyvavo ne tik didikai ir aukštieji Lietuvos pareigūnai, kaip seniau, bet visi priklausantys riterių luomui. Mat karalius Vladislovas laikėsi nuostatos, kad ir Lenkijoje, ir Lietuvoje reikia leisti dalyvauti Seimo posėdžiuose visam bajorų luomui*[334]. Šiame didžiuliame Seime, kokį Europa, rodos, pirmą kartą matė, buvo patvirtintas Lietuvos ir Lietuvos Rusios susijungimas su Lenkija visiems laikams. Akto straipsnių turinys toks. Karalius, kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovas ir paveldėtojas, užgarantavęs glaudžią neišardomą ir nenutrūkstamą abiejų tautų sąjungą, pradeda religiniais dalykais. Bažnyčioms ir religinėms fundacijoms paliekamas jų turtas, privilegijos ir egzempcijos pagal Lenkijos Karalystėje esamą tvarką. Nuo šiol Lietuvoje bus trys riterių luomo laipsniai: ponai, t. y. kunigaikščiai tėvonys, kunigaikščiai vasalai ir kilmingi didelių žemių paveldėtojai; šlėkta***, riterių luomas, seniai turintis žemės valdas, arba feodus****; bajorai***** – žmonės, kariniais nuopelnais tėvynei išgarsėję ir gavę valdyti laisvų žemių. Jeigu kas priklauso Romos katalikų tikėjimo bendruomenei, turinčiai herbą, tegul naudojasi tomis prerogatyvomis kaip ir lenkų bajorija, turinti herbus, išlaikydami savo žemes ir privilegijas. Kas dėl turto laisvo pardavimo, dovanojimo, užrašymo, turi būti laikomasi lenkų papročių, t. y. pripažįstant karaliaus pareigūnams. Leidžiama skirti žmonoms dalį ir kraitį dukterims, kad tik būtų katalikų tikėjimo. Riterių luomui suteiktos laisvės neatleidžia nuo pareigų šaliai

[334] *Bandtkie*. Dzieje Królestwa Polskiego. – Wydanie 2-gie. – S. 25**.

vykdymo. Visi turi valdančiajam paklusti ir būti ištikimi, laikantis anksčiau duotos priesaikos. Neturi tarnauti, padėti, būti palankūs tėvynės ir valdovo priešams, už ką gali netekti turto. Tarnybos ir aukštos pareigos Lietuvoje įvedamos tokios, kokias turi Lenkija, t. y. Vilniuje vaivada ir kaštelionas, taip pat Trakuose ir kitose vietose, ką vėliau nustatys karalius. Į šias tarnybas bus renkami tik katalikai, arba priklausantys Romos Bažnyčiai, nes skirtingi tikėjimai sąlygoja skirtingus patarimus ir palankumą. Pareigūnų pareiga visą laiką būti atsidavus tėvynei ir valdovui. Didžiajam kunigaikščiui Vytautui mirus, didikai ir bajorai neturi teisės rinkti jo įpėdiniu to, kurio Lenkijos karalius nepripažintų išrinktu; lygiai taip lenkų ponai ir bajorai be Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lietuvos luomų žinios bei pritarimo negali rinkti sau karaliaus. Visomis prerogatyvomis ir privilegijomis gali naudotis tik tie Lietuvos riterių luomo žmonės, kurie turi bendrus su lenkais herbus ir yra katalikų tikėjimo. Karalius patvirtina visas iki tol suteiktas privilegijas ir visiems duotus raštus. Abiejų tautų seimai bei pasitarimai bus bendri ir karaliaus valia ir įsakymu vyks Liubline arba Parčeve. Paskutinis straipsnis ilgiausias, jame detaliai išvardytos lietuvių giminės, kurios kokį herbą gavo. Po to ilgas sąrašas lenkų ir lietuvių senatorių, dalyvavusių parengiant šį laisvės ir vienybės aktą*[335]. Taigi priešams rengiant sąmokslą ir grasinant karu, karalius ir

[335] *Yra žinomos trys tą pačią dieną sudarytos sutartys, t. y. privilegijos. Pirmoji – apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių inkorporavimą į Lenkijos Karūną, kurioje fiksuotas ir lenkų sutikimas, kad lietuviai gali turėti savo herbus ir naudotis kai kuriomis tada Lietuvai duotomis laisvėmis. Datuota Horodlėje prie Bugo, in parlamento seu congregatione generali, 1413 metų spalio 2 dieną. Prie dokumento prikabinti du majestotiniai antspaudai – Jogailos ir Vytauto. Originalas saugomas Radvilų archyve, spausdintas keliuose istorinių dokumentų rinkiniuose. Tačiau tiksliausiai pateikė Działyńskis (p. 7–20). Aš turiu kopiją. Cf. Knyga „A", Nr. 59, raidė „d"; d. II. Antroji sutartis skelbia, kad Lietuvos ponai, kuriuos Jogaila ir Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas apdovanojo tokiomis pat laisvėmis ir herbais kaip ir Lenkijos Karalystės riterių luomą, iš savo pusės prisiekia laikytis įsipareigojimų. Datuota ta pačia diena. Originalas saugomas Radvilų archyve. Prie dokumento prisegti 46 antspaudai. Dokumentas spausdintas ne viename istorinių dokumentų rinkinyje, paskutinį kartą – Działyńskio (p. 20–24). Ir trečioji privilegija – apie tai, kad Karūnos luomai priima į savo herbus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės luomus. Kitaip*

didysis kunigaikštis atliko didelį darbą, sukūrė reikšmingą dalyką apsišvietusios Europos istorijoje. Kaip šis reikalas ilgainiui brendo, su kokiomis kliūtimis susidūrė Vytautui gyvam esant, kaip galiausiai į tą vieningą riterių luomą buvo priimti išpažįstantys graikų-rusėnų tikėjimą, papasakosime kitose knygose.

1593

1413 m. Žemaitijos susigrąžinimas. Sutvarkę vienybės reikalus, monarchai ėmė diegti Žemaitijoje naują tvarką. Jos gyventojai, labai mylintys laisvę, iki tol skyrėsi nuo krikščioniškosios Lietuvos gal dėl to, kad nemėgo valdančiųjų dėl jų savavaliavimo, o gal tiesiog buvo įpratę prie senos pasaulietinės ir religinės tvarkos. Tačiau tas dygėjimasis ir jo pasekmės, nežabotos laisvės siekimas privertė žemaičius ilgą laiką patirti, kas yra svetimos tautos valdžia; dabar jie, atsidavę vadovybės globai ir įjungti į didelį naujos federacijos organizmą, turėjo naudotis lygiomis teisėmis, kokias naujai buvo gavusi visa Lietuva**. Dabar reikėjo padaryti visuotiną krikščionių tikėjimą, taip nerūpestingai įskiepytą tikrųjų religijos platintojų. Todėl karalius ir didysis kunigaikštis, pasibaigus Horodlės seimui, tuoj pat atvyko į Vilnių, apsvarstė, kaip galima sėkmingiausiai atversti žemaičius, ir nedelsdami iškeliavo, lydimi daugybės dvariškių, kartu su karaliene bei didžiąja kunigaikštiene Ona ir įvairaus rango dvasiškiais. Atvykę į Kauną ir įdiegę tenai religines apeigas bei pamokę susirinkusius žmones, monarchai iškeliavo į Žemaitiją, žmonas palikę Kaune. Visa svita, kurią galima pavadinti apaštalaujančia, plaukė Nemunu žemyn iki pat Dubysos žiočių. Atvertimo darbas buvo pradėtas nugriaunant aukų dievams aukurą kažkur prie Dubysos, netoli

---

tariant, tai sutikimas broliautis su 46 lietuvių giminėmis. Prie šio dokumento prisegti 46 antspaudai. Data ta pati. Originalas saugomas Radvilų archyve. Aš turiu kopiją. Cf. Senųjų dokumentų nuorašų knyga „H", raidė „a. 1. 3", Nr. 3, foliantas „3". Spausdinta: Codex dyplomaticus Regni Pololoniae et Magni Ducatus Lituaniae. – Warszawa, 1847. – T. I. – S. 286–289.*

Graužių, vietovėje, vadinamajame Aukaimyje*[336]. Sunaikinti stabai, šventieji miškai, paskutinis vyriausiasis žynys Gintautas*** buvo priverstas slėptis[337], užgesinta amžinoji ugnis (*Znicz*), degusi Ramovės šventykloje anapus Nevėžio[338]. Karalius ir didysis kunigaikštis vienur švelnumu ir dovanomis, kitur baiminimu ir grasinimais vertė gyventojus išpažinti šventąjį tikėjimą. Patys aiškino dvasines nuostatas ir vertė į gimtąją kalbą poterius bei pradines tikėjimo tiesas[339]. Ir patys žemaičiai, nuoširdžiai linkę atsiversti, pasiuntė vieną senolį, kuris, stojęs prieš monarchus, pasakė: „Šviesiausiasis Karaliau Jogaila ir išmintingiausiasis Didysis Kunigaikšti Vytautai, Mūsų Valdove, kadangi patyrėme, kad mūsų dievus, kaip negalingus ir netvirtus, Jūsų lenkiškasis dievas įveikė ir sunaikino, atsisakome jų ir priimame Jūsų dievą kaip galingesnį". Dėl to iš kaimo į kaimą, iš miestelio į miestelį važinėjo misija ir krikštijo žmones, kurie noriai ėjo prie išganymo šaltinio. Beveik jau nebuvo likusių nerūpestingai kryžiuočių diegtos krikščionybės pėdsakų, neturėjo į savo tarmę išverstų nei poterių, nei tikėjimo tiesų[340].

[336] Cf. senovės Lietuvos geografiją mūsų veikalo VII tomo IX priede**.

[337] Jis gyveno dar iki kitų metų. Cf. šio veikalo T. I. – P. 442****.

[338] Ši paskutinė ramovė tikriausiai buvo toje vietoje, kur dabar įsikūręs Romainių kaimas*****. Pats Długošas sako: *super fluvium Nyewyasza* (už Nevėžio upės). Tad į šiaurę nuo Kėdainių, pakeliui į Dotnuvą.

[339] Turiu po ranka 1769 metų politinį kalendorių, kuriame duota trumpa Lietuvos istorija. Autorius, aprašydamas Žemaitijos Kunigaikštystės atvertimą, teigia, kad poterius ir Apaštalų tikėjimo išpažinimą pats karalius Vladislovas į žemaičių gimtąją kalbą išvertęs******.

[340] *Długossius.* – Loc. cit. Jis gerai į šį reikalą įsigilina ir nieko nekalba apie krikščionybę, diegtą kryžiuočių. O kad iš Lietuvos atvykę kunigai nemokėjo gyventojų gimtąja kalba mokyti, Długošas klysta, nes Lietuvoje nuo seno buvo mokytojų dvasiškių. Cf. *Striykowski.* – S. 510–511. Strijkovskis pateikia dar ir anekdotą. „Mikalojus Venžikas, karaliaus pamokslininkas, sakęs pamokslą, kurį žmonėms aiškinęs vertėjas. Vienas žemaitis, klausydamasis tikrų dalykų apie pasaulio sukūrimą ir pirmųjų tėvų nuopuolį, pasakęs karaliui: „Šviesiausiasis Pone, šitas žmogus tikrai kliedi, nes pas mus yra žmonių, kur kas senesnių už jį, bet neprisimena pasaulio sutvėrimo". Karalius nusijuokęs ir viską tam abejojančiajam išaiškinęs. Šitai Strijkovskio nestebina, nes ir jo laikais Kaune dar buvo paprastų žmonių, visai nežinančių tikėjimo paslapčių, todėl ir sako, kad pagonybė Žemaitijoje ne iš karto buvusi išnaikinta.

1594

1413 m. Statomos bažnyčios. Maras Lenkijoje. Tuo pat metu monarchai Medininkuose, arba Varniuose, įkūrė naują vyskupiją, kur pradėjo statyti bažnyčią katedrą, pavadintą šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus vardu, ir devynias parapijines bažnyčias; Ariogaloje, Kražiuose, Medininkuose, Raseiniuose, Viduklėje, Veliuonoje, Kaltinėnuose, Čekiškėje, Luokėje. Pirmuoju Žemaičių vyskupu buvo paskirtas Motiejus Vilniškis*. Apie šį atvertimą į krikščionybę didysis kunigaikštis pranešė Bažnyčios tėvų susirinkimui, vykusiam Konstance, norėdamas gauti reikalingą patvirtinimą[341]. Civilinės institucijos taip pat buvo atnaujintos, vadovaujant tam reikalui paskirtam seniūnui Kęsgailai. Grįžęs iš Žemaitijos, karalius kurį laiką svečiavosi Trakuose, iš ten su visa svita išvyko į Vilnių švęsti šv. Kalėdų. Negalėjo greitai grįžti į Lenkiją, nes tenai nuo rudens siautėjo užkrečiamosios ligos ir maras, kurie žiemą dar labiau plito. Mat kaip niekad mūsų klimate žiema buvo nepaprastai šilta ir tokia trumpa, kad apie Grabnyčias žmonės jau sukiojosi apie daržus.

[341] *Długossius.* – Loc. cit.; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 95.

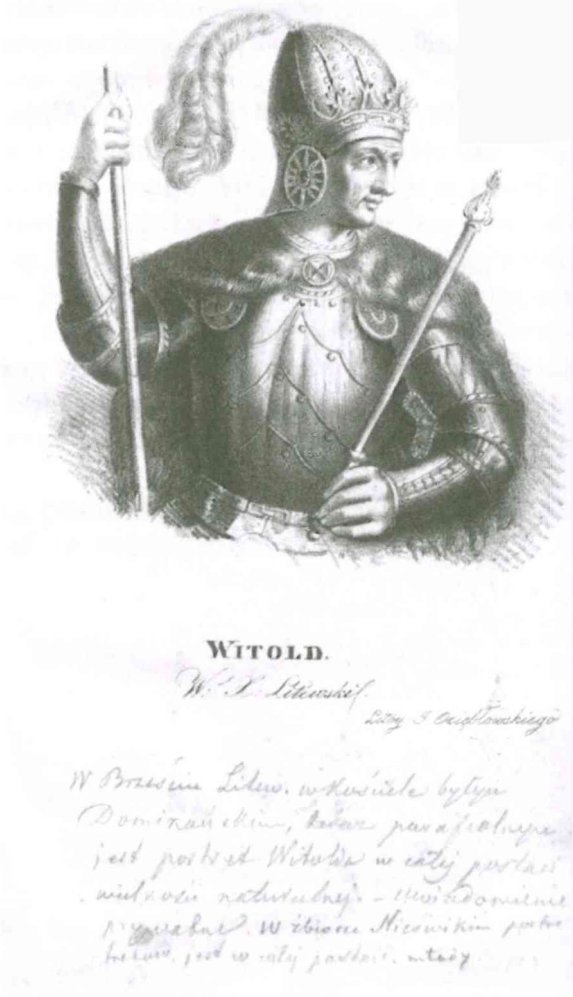

Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. T. Narbuto LTI VI tomo PE fragmentas: prierašas pieštuku apie Lietuvos Brastoje saugomus Vytauto portretus* // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/6. – L. 167r

LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJA

Dvyliktoji knyga

* * *

I skyrius

NESIBAIGIANTYS NERAMUMAI[342]

[342] *Vytauto portretas, kurį įdėjau XII knygos pradžioje, sulaukė priekaištų žurnale „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe", kad visiškai neatitinka Vytauto išvaizdos. Tačiau turiu paprieštarauti, nors priekaišto sulaukiau ir ne iš žinovo. Veido bruožai yra visiškai panašūs kaip ir kituose senuosiuose Vytauto portretuose, kuriuos žinome tris: vienas – Nesvyžiuje, antras – Lietuvos Brastoje, buvusioje dominikonų, o dabar parapinėje, ir trečias Augustinų bažnyčioje Vilniuje. Šiame Vytautas pavaizduotas tik iš profilio ir kiek vyresnio amžiaus. To negalėtų užginčyti nė vienas bent kiek išmanantis dailę. Šį piešinį paėmėme iš krokuvietiško medžio raižinio, iš lenkiškos Gvanjinio veikalo laidos. Dabar visai neseniai teko matyti medalį, kuriame pavaizduotas visiškai identiško asmens biustas. Averse yra užrašas: Alexander D. G. Rex Lithu. Mag. Dux Russiae. Sener. etr.* (Aleksandras iš Dievo malonės Lietuvos karalius, Rusios didysis kunigaikštis ir t. t.). *Reverse matome karūnuoto barzdoto asmens biustą – regis, karaliaus Zigmanto, o jo apačioje trys rankos, kurios sudėliotos taip, kad dvi iš jų tarsi spaudžia viena kitą, o trečioji iš viršaus – tarytum laimina. Nėra jokio užrašo, tik metai: „1430". Tikriausiai medalis buvo nukaltas karaliaus Zigmanto įsakymu. Medalis talerio dydžio, sidabrinis. Darbas atliktas visai gerai. Tikriausiai medžio raižinys, kuriame Vytautas pavaizduotas su karališku vainiku, yra nukopijuotas nuo šio medalio.*

Lietuvos Brastoje, buvusioje dominikonų, o dabar parapinėje, bažnyčioje kabo Vytauto portretas visu ūgiu, natūralaus dydžio. Informaciją gavau iš privataus asmens. Nesvyžiaus portretų rinkinyje esančiame portrete Vytautas vaizduojamas visu ūgiu, jaunas.*

1595

1413 m. Kryžiuočiai neturi valdovo. Jau matėme, kad Kryžiuočių ordinui vis prasčiau sekėsi, nes aukštoms pareigoms užimti trūko garbingų vyrų, bet dar labiau dėl aukštųjų bendruomenės pareigūnų moralinio sugedimo, intrigų, valdžios troškimo ir aibės kitų ydų. Jie, pašalinę iš didžiojo magistro pareigų Henriką Plaueną, nuvyko pas Lenkijos karalių ir pranešė, kad iš neramiojo ir Ordinui žalingai užsispiriančio senolio atėmė aukštą titulą, griebėsi visokių priemonių ramybei pasienyje su kaimynais užtikrinti. Todėl prašą, kad jis savo ruožtu įsakytų pasienio valdžiai ir sargybų vadams griežtai laikytis taikos. Vladislovas dar Lietuvoje gavo šią žinią ir atrašė, kad, nepaisydamas Ordino padarytų skriaudų, įsakė seniūnams ir pasienio kariuomenės vadams pasienyje laikytis rimties[343]. Tačiau kryžiuočiai, ar sunerimę dėl vėluojančio karaliaus atsakymo, ar apimti karo baimės, tuoj pat paskui raštą išsiuntė pasiuntinius: Balgos komtūrą Ulrichą Cengerį* ir Ragnitos – Konradą Sefelną**[344]. Šie rado Lietuvoje karalių, kartu su didžiuoju kunigaikščiu pramogaujantį medžioklėse. Pastarajam tarpininkaujant, buvo sudarytos paliaubos, užtikrinusios taiką iki ateinančių šv. Velykų, o po švenčių turėjo būti sušauktas suvažiavimas ir sudaryta tvirtos taikos sutartis tarp monarchų ir būsimo didžiojo magistro[345].

[343] Aukštųjų pareigūnų laiškas Lenkijos karaliui, datuotas: *Marienb. Dienst. nach Dionys. 1413* (Marienburgas, antradienis po Šv. Dionyzo dienos, 1413 metai). Cf. Registr. III. – P. 170. Lenkijos karaliaus atsakomasis laiškas, datuotas: *in Meretz feria IV proxima ante festum S. Symon et Juda 1413* (Merkinė, trečiadienis prieš Šv. Simono ir Judo dieną, 1413 metai). Cf. Spec. LXIX. – No. 56.

[344] Aukštųjų pareigūnų laiškas Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. Abend Simon et Juda 1413* (Marienburgas, 1413 metai, Šv. Simono ir Judo [Tado dienos] vakaras). Cf. Registr. III. – P. 182; *Lindenblatt.* – S. 270.

[345] Aukštųjų pareigūnų sutikimas surengti suvažiavimą, datuotas: *Elbing am Abend Thomä 1413* (Elbingas, Šv. Tomo dienos išvakarės, 1413 metai). Cf. Registr. III. – P. 198; Spec. XXII. – No. 74. Laiškas apie tai karaliui su ta pačia data. Cf. Ibidem – P. 199. Didžiojo kunigaikščio prisidėjimas prie šio susitarimo, datuotas: *Wilna Donnerst. in Octava Innocent. 1414* (Vilnius, ketvirtadienis, 1414 metai). Cf. Spec. LIII. – No. 10.

1596

1414 m. Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas išrenkamas didžiuoju magistru. 1414 metų pradžioje didžiuoju magistru buvo išrinktas Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas, buvęs Žemaitijos valdytojas, vyras nepaprastai protingas, bet didelis intrigantas, nesaikingai godus ir mažiausiai apsišvietęs; juk vienas pirmųjų jo veiklos žingsnių buvo įsakymas sudeginti visas kronikas, kurios pateks į valdžios rankas[346]. Taip pat greitai pranešė Lenkijos karaliui ir didžiajam kunigaikščiui apie savo išrinkimą ir prašė kitaip žiūrėti į Ordiną ir laikytis draugiškų santykių. Nepaisant šio tariamojo mandagumo, kryžiuočiai nesiliovė pasienyje darę žalą abiejų tautų žmonėms: net jeigu žemiau minimus lenkų skundus laikytume perdėtais, vis dėlto jie įtikina, kad kalbamas dalykas yra tikras. Karalius skundėsi imperatoriui ir Apaštališkajam sostui, kad Ordinas paliaubų metu viešuose keliuose užpuldinėja lenkų pirklius, atiminėja prekes ir skriaudžia; keliaujančios lenkų damos apiplėštos ir nežmoniškai kankintos; net žindomi kūdikiai iš motinų atimti ir pasmaugti, šių nelaimingų aukų kūnų neleista palaidoti, jie, išmesti laukuose, tapo plėšriųjų paukščių ir žvėrių grobiu; iš lenkų pasienio namų savavaliaujant grobiamos doros moterys, vežamos į konventus ir prievartaujamos; Gniezno ir Kujavijos bažnyčių, esančių Prūsijos teritorijoje, turtas atimtas; negerbiama niekieno ramybė, visu pasieniu nuolatos puldinėjama, deginama, plėšikaujama ir t. t.[347] Mūsų istorikas tuos incidentus išvardija dar ryškiau, jog net sunku patikėti, kad krikščionys, turintys vadovaujamą vienuolių korporaciją, drįstų taip daryti. Ypač pribloškia priminimas, kad buvo samdomi slapti padegėjai, kurie supleškino daugelį Dobrynės žemės kaimų ir miestelių. Karalius ir didysis kunigaikštis siekė, kad už tokius ir panašius smurtavimus popiežius ir Romos karalius nubaustų klastingąjį Ordiną. Šių skundų rezultatas buvo tas, kad Vengrijos karalius Zigmantas Romos

[346] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 156.

[347] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 349.

imperatoriaus vardu paskelbė, jog balandžio dešimtą dieną abi pusės, ir skriaudžiamoji, ir apskųstoji, atvyktų į Budą pareikšti skundų bei atsakymų į juos ir išklausyti nuosprendžio, kurį turi priimti karaliaus patarėjai.

1597

1414 m. Nesantaika su kryžiuočiais. Karalius Vladislovas puoselėjo viltį, kad šitaip bus pašalinti nesutarimai, bet sunku buvo to tikėtis iš didžiojo kunigaikščio Vytauto, geriau pažįstančio naująjį didįjį magistrą ir seniai su juo konfliktuojančio[348]. Nereiškė pasitikėjimo ir anoji pusė, anei noro suartėti, juo labiau kai didysis magistras iš anksto pradėjo kalbėti apie kažkokių senų skolų, tikriausiai susijusių dar su Žemaitijos reikalais, išmokėjimą iš Lietuvos iždo. Ši suma buvo lygi 1600 grivinų*. Tai padidino ir pagyvino valdovams nemalonias nuosėdas[349]. Šiaip ar taip, nors didžiajam magistrui karalius Zigmantas reiškė didžiausią palankumą, vis dėlto jis neturėjo noro balandžio 10 dieną pasirodyti Budoje, teisinosi vėlai gavęs apie tai pranešimą ir tuo metu išvyko apskųsti Lenkijos karaliaus popiežiui, Jonui XXIII, kurį prašė ypač globoti Ordiną, esą dar vis engiamą. Tačiau šis diplomatinis žingsnis nebuvo sėkmingas: Šventasis Tėvas tiesiog atsisakė proteguoti, kol Ordinas apsišvarins nuo priekaištų. Tačiau artėjo pavasaris, paliaubų laikas ėjo į pabaigą, buvo šnekama, kad didysis kunigaikštis atlieka karinius pasirengimus Narevo upės pakrantėse. Kryžiuočius apėmė baimė. Didysis magistras įsakė skubiai rengtis visoje šalyje lauko stovyklai, tikindamas saviškius, kad Lenkijos karalius ir didysis kunigaikštis tik ir laukia balan-

[348] Mykolas Šternbergas, pravarde Kuchmeisteris (*Küchelmeister*), kryžiuočiams pirmą kartą užėmus Žemaitiją, buvo jos valdytojas ketverius metus, kol šis kraštas atkrito nuo Ordino. Nuo 1408 metų vėl šias pareigas ėjo beveik dvejus metus. Griunvaldo mūšyje nedalyvavo, tačiau tais pačiais metais pateko į lenkų nelaisvę. Kilnaus karaliaus paleistas, ėjo maršalo pareigas.

[349] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 231.

džio 10-osios, kad galėtų pradėti prieš Prūsiją priešiškus veiksmus. Šitų dalykų, tikriausiai didžiojo kunigaikščio sumaniai parengtų, įbauginti, aukštieji Ordino pareigūnai pasiuntė karaliui Vladislovui prašymą atsiųsti garantinį raštą įgaliotiniams, kurie nori vykti tartis dėl taikos. Tuoj po šv. Velykų Grabuvo miestelyje, netoli Kališo, pasirodė kryžiuočiai su Rygos arkivyskupu priešakyje. Didysis magistras iš Torunės rašė karaliui, tuo metu buvusiam Kujavijos Brastoje, užtikrindamas, kad kas su jo patarėjais, pasiųstais į Grabuvą, bus sutarta, jis to neatsisakysiąs, kad Jo Didenybei Karaliui yra pasirengęs kuo galėdamas pasitarnauti. Bet kai prasidėjo derybos, nors buvo patenkinamai sutarta dėl menkesnių dalykų, didesniuose iškilo neįveikiamų sunkumų. Lenkai reikalavo, kad Pamarys, Kulmo žemė, Nešavos apylinkės net iki Klodavos* upės, kur Prūsų Švietės pavietai siekia Lenkijos sieną, Drezdenkas ir Santokas priklausytų karaliui. Stolpo kunigaikščiui lieka turimos žemės. Pagaliau karaliui už valstybės turtą, vyskupams – Kujavijos ir Plocko, Mazovijos kunigaikščiams, Lenkijos Karūnos maršalui ir visiems Lenkijos gyventojams atlyginti už plėšikavimus, padeginėjimus, turto grobimą; padengti Karūnai išlaidas, padarytas samdyti svetimšaliams kareiviams sienoms saugoti ir kai kilo Ordino užpuolimo grėsmė; lenkų pirkliams už piktadarybes ir apiplėšimą sumokėti. Tokios buvo svarbiausios pradinės pretenzijos. Aišku, Ordino pasiuntiniai negalėjo į tai nieko kito atsakyti, tik postringauti apie savo privilegijas, laisvę, traktatus ir kitus diplomatinius formalumus. Devynias dienas diskutuota šiais klausimais, tačiau be rezultatų. Tada Lenkijos patarėjai, matydami tokį Ordino pusės užsispyrimą, pateikė naują siūlymą: Pamario, Kulmo ir kitų žemių, esančių anoje pusėje, priklausomybę pavesti spręsti karaliui Zigmantui. O dėl Lietuvos, tai karaliaus ir didžiojo kunigaikščio gimtasis paveldas, t. y. Žemaitija ir Užgirio kraštas, arba artimoji Sūduva; Mazovijos kunigaikščiui sienų saugumas, o Karūnai turi būti grąžintos žemės tarp Vysłos ir Dravantos; be to, atiduoti Drezdenką ir Santoką, atstatyti Zlotoryjos pilį. Priėmus šias sąlygas, dėl žalos

tarpusavio atlyginimo bus susitarta. Derybos buvo labai sunkios, reikalauta taikos, jos nesikratęs ir karalius, todėl susitiko su didžiuoju magistru vienoje Vyslos saloje netoli Racionžo. Tačiau ir tenai nieko aiškaus nesutarta, stokojant pasitikėjimo ir atkakliai laikantis savo reikalavimų[350]. Karalius tuo labiau siūlė atsiduoti karaliaus Zigmanto teismui, kuo aiškiau matė, kad kryžiuočiai to nenori. Vis dėlto jo laukiant, paliaubos buvo pratęstos net iki švento Jono[351].

1598

1414 m. Artėjama prie karo. Tuo tarpu keistas noras kariauti apėmė abi puses. Įvykus įprastoms tais laikais pasienio muštynėms, metų metais ramiai laikytoms mažmožiu, dabar didysis magistras šitai palaikė didžiausiu savo Ordino garbės įžeidimu, padarytu, kaip sakė, be baimės ir gėdos. Be to, ne paprastu stiliumi, o kuo griežčiausiai, ne kaip nuolankus vienuolis ir mandagus riteris, bet kaip lygus lygiam parašė karaliui šitaip: „Mes tikėjomės, kad Tu tokius prievartavimus, savavaliavimus ir neleistinumus, kokius mūsų žmonės patyrė nuo jūsų žmonių, tramdysi, dabar pats spręsk, kas laužo taiką ir nesilaiko paliaubų – Tu ar mes? Įsidėk į širdį, kad toliau nesibaigs Tau geruoju tokie prievartavimai ir savavaliavimai, taip pat kad užtenka mums daromos skriaudos ir žalos. Jeigu ne, to daugiau nepakęsime!“ Karalius, gavęs tokį laišką, labai santūriai atsakė, kad nors labai nustebęs dėl posakių aštrumo ir įžūlumo, bet norėdamas įtikinti, jog siekia išlaikyti ramybę, kelti apskritai visų žmonių gerovę, visam pasauliui pareiškia savo nepalenkiamą taikos siekimą, ir kalavijas, kurį į tai atsakydamas turėjo pakelti, lieka makštyje[352]. Taigi kad

[350] *Didžiojo magistro ir karaliaus pokalbis šio suvažiavimo dokumente. Turiu nuorašą iš Karaliaučiaus archyvo. Visa tai rodo, kad karalius buvo nuosaikesnis, o kryžiuotis labai įpykęs, jog Žemaitija iš jo atimta*.

[351] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 232–233.

[352] Didžiojo magistro laiškas Lenkijos karaliui, datuotas: *Rheden Donnerst. nach Stanislai 1414* (Rėdenas, ketvirtadienis po Šv. Stanislovo dienos, 1414 metai). *Cf.*

ir kaip šališkieji kryžiuočiai stengiasi kaltinimais karaliui nuspalvinti karo priežastis, iš diplomatinių jų pačių šaltinių įsitikiname, jog dar anksčiau, nei prasidėjo šis susirašinėjimas, visas Ordinas buvo apimtas pasiruošimo ryžtingai kovai[353]. Viskas dar gegužės pradžioje Prūsijoje buvo įstatyta į karo vėžes: raginimai užsienyje verbuotis, vienuolynų keliamas triukšmas ir gandai skrajojo po visą krikščioniškąjį pasaulį. Todėl ir karalius bei didysis kunigaikštis negalėjo nieko neveikti. Niokos angelas vėl išskleidė sparnus virš lietuvių tautos žemės*. Nuo Karpatų kalnų iki sustingusių Ledjūrio pakrančių nuaidėjo karo šūkis. Didysis kunigaikštis įpareigojo naugardiečius atnaujinti sąjungą su Lietuva, neskelbti karo Livonijos kryžiuočiams ir nutraukti su jais visus santykius. Šie respublikonai tuoj pasiuntė į Vilnių savo pasiuntinį, Jurgį, Anciforo** sūnų, kuris pranešė didžiajam kunigaikščiui, kad jie pasirengę vykdyti jo įsakymus[354]. Maža to, čekai, vengrai, sileziečiai, Naujosios Markos vyrai skubėjo į lenkų pulkus, išgirdę nelemtojo aukso skambesį. Nustebusiai Europai atrodė, kad jau artėja paskutinės Prūsijos Kryžiuočių ordino dienos. Daugelis valdančiųjų kunigaikščių ragino karalių Zigmantą gelbėti Ordiną. Pats didysis magistras, iš pradžių kad ir kaip pasinešęs kovoti, staiga atvėso kerštavęs, suabejojo – ėmė šauktis valdovų krikščionių pagalbos, reikalavo jų globos, glaudėsi po imperatoriaus erelio sparnu[355]. Vienuolių riterių bendrija sukėlė kažkokią baimę ir užsitraukė nešlovę nepagrįstai persekiodama senąjį Henriką Plaueną, buvusį didįjį magistrą ir Ordino gynėją kritiškiausiu metu, kartu su jaunesniu broliu, kaip jau aukščiau apie tai esame užsiminę. Iškilo aikštėn bendrijos vidaus sukčiavimai, klastos, niekšystės, garbę žeidžiantys dalykai. Užsienio kunigaikščiai labai grėsmingai

---

Registr. IV. – P. 11. Karaliaus atsakymas, datuotas: *In Juveni Wladislavia XII mensis Maji 1414* (Naujoji Vladislavija, gegužės mėnesio 12 diena, 1414 metai). Cf. Ibidem. – P. 15.

[353] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 236–237 („Anmerkungen").

[354] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 236.

[355] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 237–238.

prašneko apie kryžiuočius[356]. Tada popiežius Jonas XXIII išleido prieš kryžiuočius griežtą bulę, kuria panaikino visas privilegijas, Ordinui duotas popiežių ir imperatorių, tokias užgaulias Lietuvos valstybei[357]. Jie vėl, kaip visada, ėmė skųstis, teisintis, šnekėti apie kompromisus, bet jau ne tokiu tonu, kad būtų buvę galima tikėtis susitaikymo. Kryžiuočiai visą laiką atžariai teisinosi, kol galų gale didysis magistras liepė trumpai paklausti: „Ką karalius renkasi – taiką ar karą?“

1599

1414 m. Prūsijos karas. Karalius, užuot atsakęs, sutelkė didelę kariuomenę ir, paskelbęs Prūsijos luomams savo nutarimą ginklu atsiteisti už skriaudas ir Ordino nenorą už jas atsilyginti, liepė tą patį pareikšti gretimų kunigaikštysčių dvaruose, o kariuomenė tuo metu žygiavo į priekį. Lietuviai, žemaičiai, rusėnai, valakai, totoriai traukė su Vytauto vėliavomis. Be saviškių, lenkai buvo pasisamdę septynis Silezijos kunigaikščius, tris Mazovijos[358], vengrų, vokiečių, frankų, įvairių genčių slavų. Karaliaus kariuomenė persikėlė per Vyslą ties Varšuva, keldamasi patyrė blogą pranašystę: tiltas sulūžo ir trys galingos patrankos paskendo, žuvo trys šimtai žmonių[359]. Mazovijoje karalius dar dvi savaites stovyklavo, kol

[356] *Lindenblatt.* – S. 287. Minsterbergo* kunigaikščio Jono laiškas, kuriame kryžiuočiai laikomi išdavikais, klastūnais, niekšais, melagiais ir t. t. Cf. Spec. IX. – No. 37–38.

[357] *Joannes Papa 23 abrogat literas et privilegia Cruciferorum contra Lithuanos et Russos a Pontificibu. Imperatoribus et Regibus Romanorum concessa. Datum Constantiae* (Popiežius Jonas XXIII panaikina susitarimus ir privilegijas, popiežių, imperatorių ir Šventosios Romos imperijos valdovų suteiktas kryžiuočiams dėl Lietuvos ir Rusios. Pasirašyta Konstancoje). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 523.

[358] Bernardas Opolskis, Jonušas Raciborskis, Boleslovas Česnenskis, Konradas Olesnickis, Vaclovas Žaganskis, Jonas Liubinenskis, Konradas Kostenskis Baltasis, Vaclovas Opavskis** – Silezijos kunigaikščiai, o Mazovijos – Semovitas, Jonušas ir Boleslovas. Cf. *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 352.

[359] Dlugošas (p. 352) kiek kitaip sako, mes laikomės pono Voigto aktų tyrimų. Cf. *Voigt.* – Loc. cit.

sulaukė iš Lietuvos traukiančios kariuomenės. Iš tenai karalius, didysis kunigaikštis, Silezijos ir Mazovijos kunigaikščiai paskelbė didžiajam magistrui karą liepos 18 dieną. Šis užsispyręs stovėjo prie Dravantos ir liepė Torunės komtūrui pulti Dobrynės žemę. Tačiau karalius, davęs suprasti, kad žygiuoja prie Dravantos, staiga pasuko į rytus ir liepos 25 dieną atsidūrė prie Noidenburgo pilies*, kurią 12 dienų laikė apsiautęs ir po susirėmimo paėmė keturis šimtus vyrų, tačiau dalis įgulos pabėgo į Soldau. Ši pilis, apsiausta kito karaliaus kariuomenės pulko, greitai buvo paversta griuvėsiais. Kariuomenė traukė per Griunvaldo mūšio lauką, kur totoriai sudegino koplyčią, pastatytą ant tokios gausybės aukų kapo, turėjusią gražų Dievo motinos paveikslą, garsėjusį malonėmis. Artėjant prie Hotenšteino**, visą Prūsiją apėmė baisiausias išgąstis ir siaubas, nes ją užgriuvo visos tų laikų karo baisenybės: visur siautėjo netramdomos plėšikų gaujos, nieko nesigailinčios, mirtis, ugnis, naikinimas buvo jų šūkis. Veltui Arnoldas, Kulmo vyskupas, prašė neliesti jo turto, veltui jį užstojo Konradas, Mazovijos kunigaikštis, šios vyskupijos globėjas, karalius atsakė: „Tada liepsiu neliesti, kai Ordinas man atlygins nuostolius ir išlaidas, prie ko gali prisidėti įsikišdamas vyskupas". Nelauktai į karaliaus stovyklą atvyko Ordino pasiuntiniai ir pasiuntinys Meiseno markgrafas, norįs būti tarpininkas. Jie pasiūlė: Ordinas atsisako Michalovo žemės, Nešavos ir Mužynovo su žemėmis, nuo jų priklausančiomis, bet su sąlyga, kad bus išgriauta Nešavos pilis. Šis siūlymas nebuvo priimtas. Didysis magistras prašė Silezijos kunigaikščius įsikišti. Šie atsakė: „Mums jau seniai yra žinoma, kad jūsų Ordinas apie jokią taiką rimtai negalvoja, į suktus reikalus kištis nenorim". Kryžiuočiai iš savo pilių nė nosies nekišo, kariavo daugiau diplomatiniais kreipimaisi į karalių ir užsienį, negu ginklu. O karaliaus kariuomenė nuslinko net iki Alenšteino***, užėmė miestą, ir lenkų kareiviai apsiautė pilį. Po to buvo užimta visa Varmės vyskupija: Gutštatas****, gyventojų paliktas, sudegė; tik Heilsbergas*****, Ordino maršalo atkakliai ginamas, atrėmė puolimą. Derlingos Alnos upės****** pakrantės, Vormdito******* ir Melzako********

pavietai smarkiai nukentėjo. Didysis komtūras atvyko su kariuomene prie Pasargės, bet į kovą nestojo. Šitaip per trumpą laiką klestinčioji Varmė buvo nepaprastai nusiaubta. Tačiau tarpininkaujant Silezijos kunigaikščiams, paimti anos pusės rekrutai buvo iškeisti į nedidelį skaičių lenkų belaisvių. Čia didysis magistras vėl atsiuntė pas karalių vyskupus, prelatus, žymius riterius, prašydamas nustoti niokojus Prūsijos kraštą ir pridurdamas, kad ką šie įgaliotiniai Dievo ir teisingumo vardu pripažins teisinga, prisiekia to laikytis. Karalius reikalavo Čluchuvo, Konicės, Tuchelio, Drezdenko, Santoko ir jų žemių, Žemaitijos, Memelio, taip pat Osterodės pavieto dalies palei Dravantą iki pat jos žiočių prie Vyslos, toliau Nešavos ir Pavyslio žemių iki pat jūros; be to, šešiasdešimt tūkstančių kapų grašių samdytai kariuomenei apmokėti, atlyginti žalą Mazovijos ir Stolpo kunigaikščiams, iš jų paskutinysis reiškė pretenzijas gauti šimtą tūkstančių kapų grašių. Didysis magistras atmetė šiuos reikalavimus ir liepė saviškiams veikti[360].

1600

1414 m. Kryžiuočių veiksmai. Tuo tarpu vienas kryžiuočių būrys iš Pamario įsiveržė į Krainos žemę, sudegino Kronės*, Zempelburgo bei Kamenio miestus ir nusiaubė ją iki pat Notecės, o paskui pavysliu iki Brombergo** ir Soleco***. Jūrininkų būrys išsikėlė per tris mylias aukščiau Torunės, kur pridarė daug žalos. Trečias būrys, vadovaujamas Torunės komtūro, įsiveržė į Dobrynės žemę, sudegino Lipną ir nemažai kaimų iki pat Rypino. Ketvirtasis plėšikų būrys, išvykęs iš Brodnicos, niokodamas nukako net iki Rypenicos**** upės. Niekur smarkiai nepasipriešinta, tik Dobrynės pilies įgula gerai gynėsi. Dar vienas būrys, kurį sudarė livoniečiai, siautėjo Kujavijoje ir belaisvių šiek tiek paėmė[361].

[360] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 241–249.

[361] Ibidem.

1601

1414 m. Tolesni lenkų veiksmai. Tuo tarpu karaliaus kariuomenei pradėjo trūkti maisto, nes kaimai visu pločiu buvo nusiaubti, o atsivežti iš Mazovijos atsirado kliūčių, nes dėl nuolatinio lietaus pabjuro keliai, Osterodės įgula kartkartėmis nutraukdavo šį ryšį. Tai privertė karalių palikti Alnos pakrantę ir žygiuoti prie jūros. Kryžiuočiai sugebėjo patys tas žemes nusiaubti, žmones ir turtą išgabenę arčiau Karaliaučiaus, Elbingo ir Marienburgo. Miesteliai Landsbergas*, Cintenas**, Kroicburgas***, Miulhauzenas****, Lybštatas***** bei Morungenas****** rasti beveik tušti ir buvo paversti pelenais. Dabar didysis magistras vėl siūlė sumokėti karaliui padorią pinigų sumą ir užleisti nemažai žemių; karalius siūlymą atmetė. Puolant Prūsijos Olandiją*******, nepasisekė lietuviams: iš pilies išėjusi įgula kovėsi atvirame lauke, laimėjo, ir Lietuvos maršalo vietininkas, Butrimas********, bei riteris Nicemas********* su nemaža grupe saviškių pateko į nelaisvę. Bet Christburgas**********, Zalfeldas********** ir Lybemiulis********** pateko į lenkų rankas. Prūsijos Marką sunaikino patys gyventojai. Didelis kariuomenės būrys artėjo prie Marienburgo, pagrindinės pajėgos žygiavo į Pamario vyskupo valdas, kur po nedidelio pasipriešinimo sunaikino Ryzenburgą**********, Freištatą**********, Marienverderį. Pastarąjį miestą turėjo palikti, nes ugnis jame siaubingai įsisiautėjo. Bišofsverderis********** buvo paimtas per kažkokio kryžiuočio išdavystę. Kulmo miestai, iš jų Torunė bei Kulmas, buvo apsiausti. Priartėję prie savo sienų, – ne todėl, kad apsaugotų savo žemes nuo užpuolimo, o veikiau bėdos spiriami palikti visiškai nusiaubtą kraštą, – lenkai kartu su lietuviais rugsėjo 11-ąją apsiautė Brodnicą. Šį sykį Torunės komtūras, pasitraukęs iš Dobrynės žemės, puldinėjo apsiautusiuosius iš užnugario, gerai vadovaujama įgula stiprioje tvirtovėje ištvermingai gynėsi, tačiau negalėjo apginti miesto, kuris buvo paimtas ir apiplėštas[362]. Pagaliau apsiautėjai,

[362] Norėdami pono Voigto nuomonę, kad Brodnica nebuvo paimta, suderinti

išvarginti žygių, nedaug turėjo laiko ir savanorių ieškoti maisto, kai čia pat, prie Dravantos, sukiojosi priešas, todėl ir visi veiksmai tuo metu ėmė slopti. Didysis kunigaikštis, kuriam įsipyko delsūs karaliaus, labai linkusio neskubėti, veiksmai, o gal ir jo patarimai nebuvo deramai priimti, kaip veiklus ir gyvo temperamento vyras, nenorėjo laukti nenumatyto galo ir nutarė vykti į Lietuvą, nors karalius ir atkalbinėjo. Čia tarp brolių kilo nedidelis nesusipratimas, tačiau Vytautas paskubėjo nuraminti karalių, tuoj atsiųsdamas dovanų ir atsiprašomąjį laišką[363]. Mūsų istorikas* dar pasakoja, jog didysis magistras, sužinojęs, kad iš stovyklos išvyko didysis kunigaikštis, turėjo viltį pasinaudoti šia aplinkybe, todėl iššygiavo nuo Grudziondzo** su didelėmis pajėgomis, tačiau gavęs žinią, kad lietuviai liko karaliaus vadovaujami ir visa širdimi trokšta susiremti su juo kovos lauke, grįžo atgal[364]. Tačiau Kulmo žemės pilys gynėsi atkakliai ir sėkmingai. Noidenburgą lenkai prarado, taip pat ir Alenšteiną, iš tos pusės kryžiuočiai prasigavo net iki Mazovijos. Tuo metu buvo užpultas ir sudegintas Gnevkovas, daug žalos padaryta apylinkėse. Anapus Vyslos priešais Torunę plėšikautojai lenkų kaimuose siautėjo. Abi pusės nenusileido viena kitai negailestingumu ir naikinimais. Tačiau Prūsija patyrė nesuskaičiuojamų nuostolių, tik liko nenusiaubti Semba ir Žulavai***. Į ten žmonės buvo iš visų pusių suvaryti arba patys subėgę, turėjo maisto išteklių, tuo tarpu visame krašte maistas nepaprastai pabrango, prasidėjo badas. Trečią baisių naikinimų mėnesį karalius Zigmantas atsiuntė Lenkijos karaliui siūlymą liautis siaubus krikščionišką šalį ir savo skriaudas bei skundus atiduoti Konstanco susirinkimo teismui. Tas pat buvo pasiūlyta ir didžiajam magistrui. Tuo metu ir popiežiaus legatas atvyko į stovyklą prie Brodnicos. Tad buvo sutarta visus reikalus patikėti popiežiaus Jono XXIII, imperatoriaus ir susirinkimo tėvų teismui:

su neginčijamais Kotzebue įrodymais (cf. *Kotzebue.* – T. III. – S. 409), kad ją ištiko priešingas likimas, turime manyti, jog pilis nebuvo paimta, o miestas krito nuo apsiautėjų ginklo.

[363] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 356.

[364] Ibidem.

sudarytos paliaubos visiems metams, sureguliuoti kurie ne kurie nesusipratimai ir ginčai, visa kita palikta spręsti tarpininkams[365]. Tuo tarpu Lenkijos ir Lietuvos kariuomenė spalio 6-ąją paliko nugalėtą Brodnicą, pasiimdama tai, ką norėjo pasiimti[366]. Šitaip baigėsi tas gyventojams nelaimingas Prūsijos karas, istorijoje vadinamas Bado karu (*Hungerkrieg*), be jokios naudos Lietuvai, išskyrus tai, kad praturtėjo kai kurių plėšikaujančių grupių vadai. Buvo rengiamasi komisijos, paskirtos *Romos karaliaus*****, svarstymams, tuo tikslu karalius pasiuntė didžiajam magistrui garantinį raštą važiuoti per visą Lenkiją[367], karaliaus teisininkai

[365] Karaliaus aktai dėl paliaubų, datuoti: *in loco campestri ante castrum Strosberg in terris Prussiae die septimo mensis Octobr. 1414* (Laukas priešais Brodnicos pilį Prūsijos žemėje, spalio septinta diena, 1414 metai). Cf. Spec. LXIII. – No. 1. Taip pat cf. šio veikalo VII tomo XI priedą*. Taikos aktą cf. Ibidem. – No. II**. Medžiaga šiam paragrafui imta iš pono Voigto nurodytų šaltinių.

[366] Kotzebue (cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 409), kalbėdamas apie Brodnicos paėmimą, rašo: „Visi istorikai vieningai teigia, kad Brodnica nebuvo paimta. Perimtas laiškas su pranešimu apie paėmimą buvusi tik karinė gudrybė, sumanyta paties didžiojo magistro, kad lenkus atitrauktų nuo Torunės ir Kulmo. Tačiau slaptojo archyvo foliantas „D" neleidžia abejoti, kad Brodnica tikrai buvo karaliaus žinioj – jame (p. 311), yra smulkiai surašyta, kas lenkų paimta iš Brodnicos: „Visi javai. Visa artilerija: 2 haubicos (*Hauptbüchsen*), 6 lauko patrankos (*Szteinbüchsen*), daug mažesnių pabūklų (*Lothbüchsen*), balistų, strėlių. Virtuvės rakandai: prikaistuviai, katilas, statinės iš krautuvės, visos viryklių dalys, visi langai su stiklais, durų rankenos; iš bažnyčios 2 dideli mišiolai, 2 didelės, labai gražios bažnytinių skaitymų knygos, didelis antifonarijus, vienas gradualas, 2 psalmynai, 1 kielikas, sidabrinė paauksuota monstrancija su sakramentu viduje, dėžutė, inkrustuota rinktiniais perlais; sidabrinį drabužį, paauksuotą, brangakmeniais nusagstytą, nuėmė nuo Švenčiausiosios Mergelės paveikslo, buvusio didžiajame altoriuje, nuostabų Dievo motinos paveikslą, su durelėmis, ant kurių buvo Švč. Trejybė, sidabrinę monstranciją, paauksuotą, nedidelį sidabrinį paauksuotą vainiką, didžiausiais perlais nusagstytą, sidabrinę paauksuotą monstranciją su puošniu relikvijoriumi, turinčiu apie 100 relikvijų (šv. apaštalų, 11 000 mergelių ir keturių didžiųjų šventų mergelių (*Hauptjungfrauen*)***; 4 medvilninio audinio rietimus, vieną auksinio, 4 medvilnės (*Caseln*); 2 sidabrinius paauksuotus (*Kumeralia*); *ein golden stocke Casel und Geräthe dazu* (?); *5 Paar Rocke obiral* (gal viršutiniai palaidiniai?); 4 medvilninės choralinės kapos." Jeigu lenkai visa tai galėjo paimti, Brodnica turėjo būti jų valioj.

[367] *Salvus conductus per Vladislaum Regem Poloniae datus Magistri cum fratribus eundi ad Regnum et redeundi* (Teisė saugiai įvažiuoti ir išvykti iš Karalystės Lenkijos karaliaus Vladislovo suteikta magistrui su broliais). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov.

parengė procesą[368]. Tačiau reikalai užtruko ir buvo pasukti kita linkme. Mat politines intrigas regzti nerimstantis Ordinas pasiuntė į Konstanco susirinkimą savo pasiuntinybę, kuriai vadovavo Jonas Valenrodas*, Rygos arkivyskupas, o nariai buvo: Vokietijos provincijų Ordino magistras Konradas Englofšteinas**, Ordino didysis drabužininkas ir Christburgo komtūras, Ordino prokuratorius Petras Vormditas, Varmės Katedros klebonas Jonas Obezeras***, Varmės kanauninkas Kasparas Šauenpfliugas**** ir daug kitų teisininkų. Jie dėjo nemažai pastangų, daug rašė, diskutavo, bet jau buvo ne tie laikai, Bažnyčios susirinkimo tėvai turėjo svarbesnių reikalų, nedaug tekreipė dėmesio. Imperatorius ir visi aukšto rango diplomatai žiūrėjo į rankas, tačiau jos buvo tuščios, ir reikalas nusitęsė[369]. Karaliaus ir didžiojo kunigaikščio pasiuntiniai buvo: Mikalojus, Gniezno arkivyskupas, Jonas iš Kujavijos, Jokūbas iš Plocko, Andriejus Laskaris iš Poznanės, vyskupai: Jonušas iš Tuliškovo, Kališo kaštelionas Zaviša Juodasis iš Garbuvo[370].

– No. 532 (sub anno 1414).

[368] *Processus iudiciarius coram subdelegatis Sigismundi Caesaris inter Vladislaum Regem Poloniae Magistrum, atque ordinem Cruciferorum de Prussia* (Teismo procesas stebint imperatoriaus Zigmanto pasiuntiniams tarp Lenkijos karaliaus Vladislovo ir Prūsijos Kryžiuočių ordino magistro). Cf. Ibidem. – No. 533 (*sub anno* 1415).

[369] Didžiojo magistro laiškas Rygos arkivyskupui, datuotas: *Marienb. Dienstag zu Fastnacht. 1415* (Marienburgas, Užgavėnių antradienis, 1415 metai). Cf. Registr. IV. – P. 87.

[370] *Jie atvyko į Konstancą 1415 metų sausio 29 dieną. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. II. – S. 417. Konstanco susirinkimo istorijai yra svarbus neseniai rastas dokumentas, kurį čia cituojame: Perbrevis descriptio hospitum in Concilio Constantiensi, fatorum annonae. – In praesenti Concilio fuerunt plus 2300 milites, quorum nomina non pussunt conscribi. Item ibidem computati sunt 18 000 Praelatorum, Sacerdotum et Presbyterorum. Item ibid. fuerunt 8000 Laicorum, qui fuerunt advenae. Item 1500 meretrices vagabundae. Item conscripti erant 36 000 lecti pro advenientibus. Item unus lepus solvit unam libram hall et postea emtus fuit pro uno plaffer. Item pabulum semper fuit in bono foro, ita quod non valuit ultra 24 sol. Sed communiter solvit 20 et 21. Item dicebatur quod plus quam 500 homines de nocte sint submersi in lacu. Item una Gallina solvit 5 solidos hall. Item Asperiolus* [triušis. – *T. N.*] *6 plaffer. Item una Columba 2 plaffer. Item 3 rosae pro uno sol. Item duo pueri lucrati sunt 22 libras hall de fueno, quod levaverunt de terra, quando portantibus dictum foenum cecidit. Item juvenis scrofa* [paršeliai. – *T. N.*] *lactans 8 plaffer. Item dicitur, quod una meretrix*

1602

1414 m. Karalius Lietuvoje. Išsiuntęs pasiuntinius į Konstanco susirinkimą, karalius iš Nepolomicių išvažiavo į Lietuvą, tenai Gardine atšventė šv. Kalėdas. Matyt, priekaištavo broliui Vytautui už pasitraukimą nuo Brodnicos, nes žinome, kad šis visokiais būdais stengėsi susitaikyti. Tik favoritų įsikišimas, patikimų patarėjų įtikinėjimai, pagaliau paties nusižeminimas ir klaidos pripažinimas grąžino nuoširdžią santaiką[371]. Šis įvykis turėjo būti svarbus politinėje arenoje, ir karaliui tikriausiai būtų geriau sekęsi Prūsijos karo pabaigoje, jeigu Vytautas būtų galėjęs ištverti iki galo, bet priešingi abiejų brolių temperamentai ir neapsakomas Vladislovo delsimas visuose kad ir svarbiausiuose reikaluose jau ne sykį buvo priežastis to, kad Vytautas negalėdavo ištverti, netekdavo kantrybės ir per anksti pasitraukdavo nuo scenos. Todėl priekaištavimai, kad nenorėjęs galutinio kryžiuočių žlugimo ir panašūs vėlesnių istorikų spėliojimai, labai klaidingai išprotauti, paprasčiausiai

lucrata est 800 florenos. Item unum lilium album pro uno sol. Item singuli pueri lucrati sunt 400 libras de foeno, quod cum rastris collegerunt. Item quidam civis Constantiensis vendidit uxorem suam Cancellariis regis pro 500 ducatis, pro quibus pecuniis emit domum. – Ex antiquiss. cod. mss. Vindobonensi Elstrawiano (Štai itin trumpas Konstanco susirinkimo dalyvių ir maisto kainų aprašymas. Šiame susirinkime dalyvavo per 2300 karių, kurių vardų surašyti neįmanoma. Taip pat suskaičiuota, kad ten atvyko 18 000 prelatų, kunigų ir presbiterių. Taip pat ten buvo 8000 svetimšalių pasauliečių ir 1500 keliaujančių prostitučių. Užrašyta ir tai, kad atvykusiems buvo paruošta 36 000 lovų. Dar minima, kad vienas triušis kainavo „unam libram hall", o vėliau – jau tik po vieną „plaffer". Parašyta ir tai, kad maisto buvo galima visada gauti pagrindiniame turguje ir kad jis nekainavo daugiau kaip po 24, o vidutiniškai – po 20 ir 21 soldus. Dar pasakojama, kad per 500 žmonių po nakties rasti nuskendę ežere. Višta kainavo 5 „solidos hall", triušis – 6, o balandis – 2 „plaffer". Trys rožės – po vieną soldą. Du vaikai užsidirbo po 22 „libras hall" už šieną, kurį surinko nuo žemės, kai nešiojusiems jo prisibarstė. Dar rašoma, kad paršelis kainavo po 8 „plaffer". Taip pat sakoma, kad viena patarnautoja prostitutė užsidirbo 800 florinų. Viena balta lelija kainavo po vieną soldą. Kai kurie patarnautojai berniukai užsidirbo 400 „libras" už šieną, kurį surinko su grėbliais. Dar kažkoks Konstanco pilietis pardavė savo žmoną karaliaus rūmininkams už 500 dukatų, o už tuos pinigus nusipirko namą. Cf. Ex antiquiss. cod. mss. Vindobonensi Elstrawiano).*

[371] *Dlugossius.* – P. 359–360.

nežinant reikalo ir nepažįstant asmenų. Didžiajam kunigaikščiui leidžiant laiką prie karaliaus Gardine, Fotijus, visos Rusios metropolitas, prieš tai sužinojęs, kad iš jo valdžios atimtos visos Rusios provincijos, priklausiusios Lietuvai, kad jam ir pajamas iš Kijevo Katedros dvarų uždrausta rinkti, ketino, abiem monarchams esant Gardine, savo interesus jiems asmeniškai išdėstyti. Tada buvo Smolenske, bet leidosi į kelionę Lietuvon, prieš tai pasiuntęs prašymą leisti jam atvykti į Gardiną. Tačiau didysis kunigaikštis, jau nutaręs įkurti Kijevo metropoliją, nepriklausomą nuo ganytojo, visą laiką gyvenančio Maskvoje, o gal nepasikliaudamas geraširdžio karaliaus Vladislovo silpnybe, nepatenkino metropolito prašymo, ir šis turėjo grįžti į Smolenską, o iš tenai nedelsdamas išvyko į Maskvą[372].

1603

1415 m. Saulės užtemimas. Pirmaisiais 1415 metų mėnesiais karalius aplankė kai kurias Lenkijos sritis, paskui Rusią, Pokutią ir Podolę, Sniatyne priėmė Graikijos imperatoriaus pasiuntinius. Šis, turkų spaudžiamas, prašė padėti, ypač atsiųsti grūdų. Kilnusis karalius liepė pasiųsti iš Podolės Chačibėjaus uosto** nemažai kviečių į Konstantinopolį[373]. Iš Podolės karalius grįžo į Lietuvą per

[372] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 236–237. Tai vyko 1415 metų pradžioje, apie Tris Karalius. *1414 metai yra atmintini Vilniaus vyskupo Mikalojaus Gožkovskio mirtimi. Šio vyskupo herbe buvo pavaizduota raidė „S" ir kryžius jos viršuje, o tai leidžia daryti prielaidą, kad priklausė Solečinskių giminei, kurią mini Simonas Starovolskis leidinyje „Laudatio Almae Academiae Cracoviensis" (p. 24). Gožkovskis buvo mokytas vyras, o Krokuvos akademijoje, dekanaujant Andriejui Gžimalai, – akademijos istorikas. Kojalavičius (cf. Miscellanea Rerum ad Statum Ecclesiasticum In Magno Lithuaniae Ducatum pertinentium. – P. 77) vadina šį vyskupą de Borkowo. Žinoma, galėjo taip tituluotis norėdamas save pateikti kaip bajorą, nes Solečinskių tarp riterių luomo giminių nebuvo. Dlugošas jį vadina „Gorzkovia", Naramovskis – „Borkowiusz", o Neseckis pritempia iki herbo „Gierałt" („Aštuonragis"). Esu matęs jo autentišką antspaudą, kas pasisako už pirmąjį variantą**.*

[373] Chačibėjų (*Kazibemium*) mini mūsų istorikai Dlugošas (t. II. – P. 932, 1893), Kromeris, Sarnickis ir kt. Plinijus jį vadina *Cathizos*. Iš to kilo totorių pavadinimas *Hadży Bej*, kas reiškia šventasis, palaimintasis bėjus. Buvo įkurtas prie Bugo žiočių.

Kobryną ir atvyko į Mutą*******[374]. Toje kelionėje, šeštadienį po Dievo Kūno oktavos, įvyko toks visiškas saulės užtemimas, kad žvaigždės danguje buvo matomos kaip naktį, paukščiai tamsoje krito žemėn********. Karalius liepė sustabdyti kinkinį ir su nuostaba stebėjo šį fenomeną. Iš Muto nuvyko į Valkaviską, iš kur per Vosyliškes ir Eišiškes atvažiavo į Trakus. Tenai didysis kunigaikštis, kartu su Livonijos magistru Landeriu Šponheimu*********, pasitiko karalių per mylią nuo miesto ir apgyvendino ežero saloje esančioje pilyje. Prasidėjo ištaigingi pokyliai, rengiami Vytauto sąskaita, po jų pradžiugino brolį dovanomis, kurias sudarė dvidešimt tūkstančių Prahos plačiųjų grašių, keturiasdešimt sabalų kailinių, šimtas žirgų ir šimtas purpurinių apsiaustų[375]. Šios vaišės, iškilmės ir dovanos tikriausiai turėjo patvirtinti praeitų metų Gardino susitaikymą, antra vertus, tam buvo ir priežastis – džiugi žinia apie didžiojo kunigaikščio vaikaitės, Onos, Bazilijaus, Demetrijaus sūnaus, dukters, ir Jono, Konstantinopolio********** imperatoriaus Manuilo sūnaus, tuoktuves[376]. Po to abu monarchai nuvyko į Kauną, kur didysis kunigaikštis ir liko, o karalius Nemunu nuplaukė į Veliuoną apžiūrėti neseniai atstatytos tvirtovės. Iš Veliuonos nuvyko į Ukmergę. Lankėsi Dubingiuose, kur apžiūrėjo naują, didžiojo kunigaikščio

---

Praėjusio amžiaus antroje pusėje taip dar buvo vadinama turkų pilaitė, stovėjusi toje vietoje, kur šiandien yra Odesos citadelė. Cf. *Castelnau*. Essai sur l'histoire ancienne et moderne de la nouvelle Russie. – T. III. – P. 5*. Pirmą kartą spausdintame veikale teiginį, kad dabartinė Odesa pastatyta Chačibėjaus uosto vietoje, randame grafo Račinskio kelionės į Turkiją aprašyme**. Ši vieta tokia patogi prieplaukai, kad nuo neatmenamų laikų čia turėjo būti uostas, tenai stovėjo vienas iš graikų emporiuminių miestų, *Gelon* ar *Dioscurias* (cf. šio veikalo § 63)***. Mechuvietis**** pasakoja apie druskos prekybą iš tos vietos. Tikriausiai Perekopo druska jūra buvo vežama į šį uostą, o iš čia traukė 200 ir 300 vežimų karavanai, nes kitaip totoriai atimdavo šį transportą. Cf. *Mitzler*. – S. 204*****. Bene taip šį istoriką reikia suprasti. Cf. šio veikalo VII tomo IX priedą******.

[374] Mutas – kaimas prie Ditvos upės, 3 mylios nuo Lydos.

[375] *Dlugossius*. – Lib. XI. – P. 368.

[376] *Karamzin*. – T. V. – S. 199.

pastatytą, pilį. Aplankė Nemenčinę*[377], Biržus, Kostrus***, daugiausia laiko leisdamas medžioklėse. Švč. Mergelės Marijos Gimimo šventei atvyko į Vilnių, kur praleidęs septynias dienas, per Rudaminą, Lydą ir Naugarduką grįžo į Lenkiją. Tada pas karalių, apsistojusį Dobrostanų**** kaime, Liublino vaivadijoje, tiesiai iš Konstanco atvyko Jonušas iš Tuliškovo, Kališo kaštelionas, ir įteikė susirinkimo laišką, kuriame Bažnyčios tėvai prašė padėti vengrams kovoje prieš turkus, imperatoriui Zigmantui esant susirinkime; taip pat liepiama susitaikyti su Prūsijos kryžiuočiais ir leisti jiems pražygiuoti per visą savo šalį pagelbėti vengrams[378]. Kadangi tai lietė abu brolius monarchus, pirmiausia karalius pažadėjo vykdyti ir davė priesaiką tam pačiam kaštelionui, po to nuvyko į Lietuvą, ir didysis kunigaikštis padarė tą patį. Žiemos pradžioje karalius gyveno Lietuvoje, kur du paskutinius tų metų mėnesius praleidęs medžiodamas, šv. Kalėdas atšventė Vilniuje. Nereikia pamiršti, jog kaip tik tuo metu Vengrijos karalius Zigmantas, kaip Romos *karalius*****, dalyvavo Konstanco susirinkime, todėl norėjo turėti aiškesnį patikinimą, kad karalius Vladislovas ir jo brolis didysis kunigaikštis Vytautas tvirtai laikysis susitarimo[379]. Maža to, sumanė pavesti jų globai ir ypatingai apsaugai nuo turkų

[377] Rodos, šiandien Memelhofas prie Nemuno upės, arba Nemunėlio, įtekančio į Mūšą ir sudarančio dalį Kuršo sienos**.

[378] *Constantiense Concilium hortatur Vladislaum Regem ut cum Vitoldo fratre Regnum Hungariae quod a Turcis diu vexabatur defendat, absente Sigismundo Caesare ecclesiae atque ipsius concilii negotionem gestante, Simulque ut cum Cruciferis Prusicis pacem vel indutias faciat, et securum transitum per ditiones suas in Hungariam ipsis prebeat. Sub anno 1415* (Konstanco susirinkimas ragina karalių Vladislovą kartu su broliu Vytautu ginti Vengrijos Karalystę, kuri turkų ilgą laiką buvo niokota, imperatoriui Zigmantui išvykus ir vykdant paties [Konstanco] bažnytinio susirinkimo užduotį, panašiai kaip su Prūsijos kryžiuočiais [ragina] taiką arba paliaubas sudaryti ir suteikti jiems saugų praėjimą į Vengriją per savo valdas. 1415 metai). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 12. – MS. – Fol. 3.

[379] *Karalius Jogaila tada siuntė Petrą Volframą (Petrus de Wolfram, Licentiatus in Decreiis, Cantor ecclesiae S. Maria Wyslienensis). Jogailos rašytą laišką cf. Hermannus von der Hardt. Rerum Concilii Constantiensis. – Vol. IV. – P. 868. Šio karaliaus laiškus čekiškai paskelbė Pelzelis. Cf. Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. – Bd. II******.*

savo karalystę, nes kai vengrų ponai neatsargiai įsivėlė į karą, buvo smarkiai sumušti ir visa karalystė atsidūrė dideliame pavojuje. Karalius Vladislovas be entuziazmo priėmė šį pavedimą, nes nenorėjo, laikydamasis savo politikos principų, konfliktuoti su turkais. Tačiau pasitarus su broliu, kuris Zigmanto buvo ypač įpareigotas suteikti šią pagalbą, buvo tiek tepadaryta, kad Turkijos sultonas Mehmedas*, tuo metu laikęs apsiaustą vengrų miestą Bosną**, maloniai priėmė karaliaus pasiuntinius Skarbeką iš Gūros*** ir Jurgį Armėną****, sutiko nutraukti Bosnos apsiaustį ir sudarė su Vengrija paliaubas šešeriems metams[380].

1604

1415 m. Santykiai su kryžiuočiais. 1415 metais santykiai su kryžiuočiais buvo gana draugiški. Gnevkove įvyko įgaliotinių konferencija, kurioje buvo susitarta dėl apsikeitimo belaisviais, dėl prekybos ir laivybos upėmis, tekančiomis per Prūsiją, pirmiausia Vysla ir Nemunu; abipusiškai leista lenkams, lietuviams ir prūsams plaukioti jomis aukštyn ir žemyn. Leidus laisvai prekiauti, laivyba taip išsiplėtė, kad istorikai negali atsistebėti, kiek daug visokių dalykų priplukdyta į minėtų upių žemupius[381]. Ypatinga privilegija Lietuvos pirkliams leista laisvai prekiauti visoje Prūsijoje[382]. Nepaisant šių žingsnių, artinančių šalis prie tvirtos santarvės, didysis magistras, labai įtarus ir nepatiklus, kiekvieną iš Lenkijos ar Lietuvos pagautą žinią stengdavosi sieti su nauju pasirengimu karui. Šių įtarinėjimų rezultatas buvo tas, kad kai karaliaus garantinis raštas Prūsijos pirkliams, atvykstantiems į Lenkiją, užtruko ateiti, didysis magistras kuriam laikui sustabdė pasikeitimą

[380] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 361; *Striykowski.* – S. 541; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 100.

[381] *Lindenblatt.* – S. 299–300.

[382] Didžiojo magistro privilegija laisvai prekiauti visoje Prūsijoje, datuota: *Marienb. am Palmtage 1415* (Marienburgas, Verbų sekmadienis, 1415 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 704. – S. 170.

belaisviais[383]. Čia vėl dejavo dėl tariamosios Lenkijos ir Danijos karalių sutarties, esą sudarytos pakenkiant Ordinui, nes jam buvo pranešta, kad iš Danijos atvykę du asmenys, vienas riterių luomo, kitas kažkoks mokytas vyras; jie, kurį laiką pasisvečiavę Lenkijoje, išvyko į Lietuvą[384]. Tai buvo danai, tikriausiai keliaujantys tiesiog moksliniais tikslais, o gal turėjo kokių prekybinių sumanymų. Norint išlaikyti rimtį su tokiu įtariu ir baukščiu kaimynu, reikėjo parodyti daug kantrybės, o tokie ir buvo mūsų monarchai. Numatyta surengti per Sekmines Silezijoje susitikimą su Livonijos magistru Dytrichu Torku**, kuris, viešėdamas Trakuose, birželio 15 dieną raštu įsipareigojo didžiajam kunigaikščiui atvykti[385]. Bet staigi šio vyro mirtis tai sukliudė, ir didysis kunigaikštis turėjo tuo sumanymą baigti[386]. Tuo tarpu taip jau atsitiko, kad Inovroclavo seniūnas, tikriausiai persekiodamas kažkokius plėšikus, iš Prūsijos įpuolusius į Lenkiją, su ginkluotais vyrais atklydo į Orlovo ir Mužynovo valsčius. Kai Nešavos komtūras dėl to pasiskundė, gavo karaliaus kabineto atsakymą, kad šie valsčiai ir taip turi priklausyti Lenkijai, tad nėra ko skųstis. Tada Marienburgas vėl sunerimo, prieita iki to, kad Livonijos magistras Landeris Šponheimas turėjo raminti didįjį magistrą. Čia reikia pažymėti, kad magistras, pagal savo padėtį labai apsišvietęs ir išmintingas vyras, sekdamas pirmtako pėdomis, išrinktas tuoj pat, liepos mėnesį, atvyko į Trakus

[383] Dėl laisvos prekybos buvo susitarta prieš pat šv. Velykas. Didžiojo magistro garantinis raštas, datuotas: *Marienb. Dominica Ramis Palmarum 1415* (Marienburgas, Verbų sekmadienis, 1415 metai). Karaliaus garantinis raštas, datuotas: *Leopoli* (Leopolis*) (ta pačia data). Didžiojo kunigaikščio sutikimas dėl laisvos prekybos, datuotas: *im Hofe Dawge. Sonntag in Oktava Epiphan. 1415* (Daugų dvaras, sekmadienis, Kristaus Apsireiškimo šventės oktavoje, 1415 metai). Iš to matyti, kad Vytautas leido laisvai prekiauti anksčiau, negu buvo priimti kiti susitarimai šiuo reikalu.

[384] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 262.

[385] Livonijos magistro Dytricho Torko įsipareigojimas, datuotas: *Trocken, am Donnerstag vor Viti 1415* (Trakai, ketvirtadienis prieš Šv. Vito dieną [birželio 15 diena. – *T. N.*], 1415 metai). Cf. Napiersky. – Bd. I. – Nr. 706. – S. 170.

[386] Didžiojo kunigaikščio pareiškimas, kad neturi jokių priekaištų dėl neįvykusio susitikimo, sutarto surengti per Sekmines, datuotas: *Litthauisch-Nowogrotke, am Dienstag nach Jacobi 1415* (Lietuvos Naugardukas, antradienis po Šv. Jokūbo dienos [liepos 25 diena. – *T. N.*], 1415 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 708. – S. 170.

ir atnaujino ankstesnį siūlymą susieiti ir sudaryti su Ordinu taiką. Atrodo, tam pritarta, bet su sąlyga, kad Orlovo ir Mužynovo valsčiai atiteks Lenkijai. Tačiau didysis magistras labai spyriojosi ir nenorėjo jų užleisti, todėl susitikimas vėl neįvyko. Kai Landeris Šponheimas, stengdamasis išsklaidyti aukščiau minėtą didžiojo magistro būgštavimą, vėl pasiūlė sudaryti taiką, užleidžiant minėtus valsčius, susidūrė su dar didesniu nei anksčiau jo užsispyrimu. Mat jis laukė susirinkimo nuosprendžio, kurį vylėsi gauti sau palankų, mat tuo metu buvo gavęs savo pasiuntinių Konstance pranešimą, kad jiems protekciją pažadėję Niurnbergo markgrafas Frydrichas, Bavarijos kunigaikštis Liudvikas, Viurcburgo vyskupas, Meiseno markgrafas Frydrichas ir dar kiti vokiečių ponai. Pagautas tokios tuščios vilties, atmetė Livonijos magistro siūlymą, visiškai pasitikėdamas laukiamu susirinkimo nuosprendžiu, ir pareiškė, kad nesigailės savo kraujo netikinčiųjų ir schizmatikų, esančių jo kaimynystėje, atvertimui; kad sudarė sutartį su Vengrija ir nori žygiuot jiems padėti kovoje su turkais, su visais savo riteriais, jog įrodytų nepalenkiamą neapykantą netikintiesiems. Juokingas donkichotiškumas, keistas įgeidis! Nenorėjo taikos su artimiausiais kaimynais, o ketino nukariauti tolimus kraštus – tas, kuris buvo toks silpnas, kad savo Marienburge nesijautė saugus be samdytų kareivių; kuris virpėjo nuo kiekvieno įtarimo, nuo kiekvieno pranešimo apie nuversto magistro šalininkų intrigas, apie Ordino brolių nedisciplinuotumą, apie Lenkijos ir Lietuvos rengimąsi karui su Prūsija. Kaip tik tuo metu, kai Konstanco susirinkime gyrėsi žygiuosiąs prieš turkus, Prūsijoje buvo sučiuptas Lietuvos artileristas, vardu Svalmė*, kuris pabėgo ir norėjo patekti į Marienburgą. Didysis magistras jį palaikė papirktu žmogumi, turinčiu jo sostinės pilyje įkalbėti artileristus sugadinti patrankas. Dėl šio įtarimo, gal visai nepagrįsto, tas artileristas ir kiti jo pažįstami baisiose kančiose neteko gyvybės[387].

[387] *Lindenblatt.* – S. 501.

1605

1415 m. Religiniai reikalai. Iš 1415 metų dar reikia pakalbėti apie reikalus, susijusius su religija; juos nagrinėsime tokia tvarka, kad būtų lengva viską suprasti. Nuo pat pradžių, kai Lietuvos didieji kunigaikščiai pradėjo valdyti Rusios žemes, nors ir labai skyrėsi tikėjimas, valdžia niekada nejautė neapykantos krikščionybei, atvirkščiai, gerbdami nukariautų kraštų gyventojų teises, kalbą ir papročius, patys perimdavo tai, ką išmintinga rasdavo pas juos, taip plačiai, kad rytų išpažinimo krikščionių tikėjimas Lietuvoje plito anksčiau negu buvo pagalvota apie krikščionybės platinimą. Beje, lietuviai nelaikė blogu dalyku, kad svetimšaliai negarbina jų dievų: kadangi skirtinga buvo kalba, tai toleruotas ir skirtingas tikėjimas*. Rusios krikščionys ir daugiadieviai lietuviai**, turintys vieną tėvynę ir vieną valdovą, kartu posėdžiavo ir tarėsi dėl šalies gerovės. Kartu ėjo į mūšį ir savo kaulus laidojo vienoje duobėje, pelnydami žuvusiųjų dėl tėvynės šlovę. Lietuvis gerbė šv. Jurgio atvaizdą rusėnų vėliavoje, rusėnas davė karinę pagarbą dievo Kovo (*Kawas*) simboliams, puošusiems Lietuvos vėliavas. Todėl Lietuvos didieji kunigaikščiai, turėdami ištikimus valdinius iš rusėnų krikščionių tarpo, nesikišo į jų religinius reikalus, kol politiniai interesai nesusidūrė su religiniais. Jogaila, tapęs Lenkijos karaliumi ir priėmęs Romos katalikų tikėjimą, įsipareigojo ne tik pakrikštyti pagonis, bet ir atversti į vieną tikėjimą visus savo valstybės žmones; net gretimose valstybėse turėjo diegti tą tikėjimo vienovę visais nuo jo priklausomais būdais, ką sutartyse su kryžiuočiais ne sykį buvo patvirtinęs. Taip pat ir Vytautas, imdamas aukščiausią Lietuvos valdžią, turėjo sutikti su tokiomis sąlygomis. Šie abu monarchai nuoširdžiai rūpinosi pagonių krikštu, bet nelabai stengėsi versti rusėnus keisti dogmas. Pirmasis šios srities apribojimas Lietuvoje buvo karaliaus Vladislovo 1387 metų ediktas, draudęs lietuviams vesti rusėnes, nepriėmusias Romos tikėjimo[388]. Iš to, ką pasakėme aukščiau (§ 1369)****, gerai matyti, kad karalius buvo aiškiai prie-

[388] *Striykowski.* – S. 446–447; *Kulesza.* Wiara prawosławna. – S. 153***.

šiškas Rusios rytų tikėjimui, nors šio dogmos tada ne itin ryškiai skyrėsi nuo Romos Bažnyčios dogmų. Trumpai sakant, ir Lenkijoje, ir Lietuvoje nepakantumo kitiems tikėjimams epocha prasidėjo Jogailos ir Vytauto valdymo laikais. Rusios Bažnyčioje 1378 metais įvyko skilimas, paskyrus du metropolitus: Kiprijoną Lietuvai ir Pimeną Rusiai[389]. To priežastis buvo Konstantinopolio** rūmų ir patriarcho šventvagystė, kadangi vienai Bažnyčiai buvo įšventinti trys metropolitai, šį kartą Kiprijonas, Pimenas ir Dionisijus. Laimė, pirmasis iš jų, gavęs sostinės Kijevo Katedrą, buvo labai gero būdo, mokytas, pamaldus, teisingas, įžvalgus politikas; savo romumu, protu ir pavyzdingu Bažnyčios valdymu pelnė didelę Jogailos, Vytauto ir Rusios kunigaikščių pagarbą. Jam valdant atrodė, ką teigia ir mūsų istorikai[390], kad krikščionybės dogmas rusėnų ir lotynų dvasininkai aiškina vis vienodžiau, bent jau nesukeldami priešiškumo. O kai Pimenas, gyvenęs Maskvoje, pasitraukė iš gyvenimo, didysis kunigaikštis Bazilijus noriai pripažino Kiprijoną visos Rusios metropolitu. Nors nuo to laiko daugiau gyveno Rusioje, bet valdė Lietuvos rusėnų Bažnyčią ir per visą valdymą nepatyrė jokio karaliaus ir didžiojo kunigaikščio priešinimosi. Po jo mirties visos Rusios metropolitu buvo išrinktas Fotijus, graikas, kilęs iš Morėjos***, vyras protingas ir dorovingas, tačiau labiausiai rūpinęsis laikinais dalykais. Persiėmęs rytietiškų įsitikinimų, todėl nepalankus vakarų Bažnyčiai. Jis greit ėmė nepatikti didžiajam kunigaikščiui Bazilijui, taip pat ir Vytautui, kurio valstybėje net cerkvių lankyti nenorėjo ir ypač vengė Kijevo, nors pasirašinėjo esąs Kijevo metropolitas. Didysis kunigaikštis Vytautas už tai priekaištavo ir galiausiai uždraudė jam rinkti duoklę iš metropolito dvarų, pašalino jo valdytojus ir išdalijo juos pasauliečiams, uždraudė išvežti į Maskvą cerkvių rakandus ir liepė jam pranešti, kad Lietuva pagalvosianti apie savo ganytoją. Tuo laiku, 1414 metais, Fotijus aplankė Lietuvos Rusioje kai kurias pasienio cerkves, net norėjo nuvykti į Gardiną pasiaiškinti karaliui ir didžiajam kunigaikščiui,

[389] *Stebelski.* Żywoty świętych Panien Eufrozyny i Parascewii. – T. III. – S. 182*.
[390] *Kulesza.* – S. 136, 156.

tačiau pastarasis, kaip matėme aukščiau, atsisakė jam duoti garantinį raštą vykti į minėtą miestą. Fotijus, nepaisydamas draudimo, kažkaip nelauktai leidosi kelionėn į Kijevą, bet kai neturėjo garantinio rašto, buvo palaikytas svetimu žmogumi, neteko mantos ir buvo išgintas atgal į Maskvą. Po to visi jo statytiniai, dar buvę Lietuvoje, pašalinti iš užimamų vietų, dvasiškiams liepta pagalvoti apie atskiro metropolito išrinkimą. Tuo tikslu į Konstantinopolį buvo pasiųstas Grigalius Camblakas*, mokytas graikų Bažnyčios prelatas, bulgaras, kuris atvežė Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir dvasininkijos prašymą imperatoriui ir patriarchui, kad įšventintų šį Kijevo metropolitu. Tačiau Fotijus jau buvo tenai suveikęs, nes patriarchas atsisakė įšventinti. Tada Lietuvos Rusios vyskupai: Polocko graikas Teodosijus, Černigovo Izaokas, Lucko Dionisijus, Kulmo Charitonas, Voluinės Vladimiro Gerasimas, Smolensko Sebastionas, Turovo Joakimas**, bei vienuolynų vyresnieji, daug pasaulietinių ir ordinams priklausiusių dvasininkų atvyko į suvažiavimą, kuris įvyko 1415 metais Naugarduke, Švč. Mergelės Marijos cerkvėje. Jame dalyvavo pats didysis kunigaikštis Vytautas, kaip antrasis Konstantinas. Šis suvažiavimas pašalino iš pareigų Kijevo metropolitą Fotijų dėl aiškių kanoninių priežasčių, paskelbė savo seną teisę tai daryti ir teisę paskirti naują metropolitą, atsižvelgiant į žinomus graikų Bažnyčios pavyzdžius, laidavo savo tikėjimo stačiatikybę ir vienybę su rytų Bažnyčia. Galiausiai, lapkričio 15 dieną, Kijevo ir visos Lietuvos Rusios metropolitu buvo išrinktas minėtasis Grigalius[391]. Tai priartino taiką Lietuvos Rusios Bažnyčioje ir pateisino didžiojo kunigaikščio pastangas stačiatikių tikėjimą sujungti su Romos Bažnyčia. Tada Grigalius nuvyko į Konstantinopolį atiduoti pagarbos patriarchui. Po to dalyvavo Konstanco susirinkime ir prisistatė popiežiui. Martynas V metropolitą ir didžiojo kunigaikščio laiškus priėmė ypač maloniai[392]. Visa tai įtikina, kad idėja prisijungti prie Romos dogmų

[391] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 238–239; *Karamzin.* – T. V. – S. 204–208. Pastarajame veikale pateikiama ir dalis suvažiavimo dekreto.

[392] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 101–102; *Koiałowicz.* Miscellanea. – P. 43.

nebuvo visuotinė ir visiškai subrendusi. Tačiau po Naugarduko suvažiavimo Lietuvos Rusios Bažnyčioje prasideda aiškesnis skilimas, o tam pagrindą davė Fotijus, paskelbdamas Grigalių atskalūnu, nors jis toks iš tikrųjų nė nebuvo, nes laikėsi savo pirmtako Kiprijono nuostatos dėl klusnumo visos krikščionybės aukščiausiajai valdžiai ir Ganytojui, neatsisakydamas senųjų rytų Bažnyčios kanonų ir likdamas uolus graikas[393]. Dėl tokio dviejų metropolitų išsiskyrimo vienos cerkvės Lietuvoje ir Lietuvos Rusioje pradėjo vykdyti Rusios metropolito nurodymus, kitos toliau pripažino Kijevo metropolito valdžią. Šitai visiškai tolerantiškoje valstybėje nebuvo draudžiama*.

1606

1416 m. Artėjama prie santarvės su kryžiuočiais. 1416 metai Prūsijai prasidėjo nelaimingai: dėl praėjusių metų nederliaus, kurio priežastis buvo labai šlapia vasara, trūko grūdų, pabrango maistas ir prasidėjo badas, daugelyje vietų gana jaučiamas. Prūsija nuo ką tik patirtų praėjusio karo eibių vėl buvo jų užklupta. Be to, pavasarį Gdanske kilo epidemija ir sparčiai plito po visą šalį, truko iki žiemos ir daugelį iššlavė iš šio pasaulio. Paskui Gdanske maištas vargino šį nelaimingą kraštą. Kai tokiomis aplinkybėmis Nešavos komtūras, vyras kažkoks neramus, dar pridarė visokių pasienio išsišokimų, vos nekilo karas su Lenkija. Kryžiuočių laimei, Lenkijos atstovai Konstanco susirinkime, vykdami su *Romos karaliumi*** į Paryžių, sutiko sudaryti su jais paliaubas nuo rugsėjo 8-osios iki kitų metų liepos 12-osios, su sąlyga, kad ginčijamus

[393] Karamzinas (cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 242) pateikia įdomų anekdotą. Sykį metropolitas Grigalius paklausęs didįjį kunigaikštį Vytautą: „Kodėl Tu, Kunigaikšti, laikaisi lenkų tikėjimo, o ne stačiatikiškojo?“ Vytautas šypsodamasis atsakęs: „Jeigu Tu mane ir mano valdinius nori atversti į stačiatikių tikėjimą, važiuok į Romą, įveik diskutuodamas popiežių bei jo išminčius, ir tada visame pasaulyje turėsi vien prozelitus.“ Grigalius pas popiežių vyko 1418 metais, pora metų vėliau nei į Konstantinopolį. Ten pat autorius pamini paikystę, užrašytą Lindenblato, kad pagonis Vytautas 1417 metais pasiuntęs į Konstanco susirinkimą savo vyskupus, krivių krivaičius (*Krewe-Krewejto*), kurie visus nustebino savo keistais apdarais ir išvaizda. Greičiausiai čia kalbama apie rusų dvasiškius, su Grigaliumi atvykusius į Konstancą.

Orlovo, Mužynovo ir Nojendorfo* valsčius Ordinas atiduos į Romos karaliaus rankas, o šis, išsprendęs ginčą, grąžins tam, kam pripažins juos priklausant. Be to, buvo gautas tarpininkavusių kunigaikščių pasižadėjimas, jog imsis visų priemonių ir būdų, kad suvažiavime, remiantis tiesa, tarp šalių būtų pasiekta taika bei santarvė. Tačiau karalius, dar prieš gaudamas apie tai žinią, Kujavijos Gnevkove aptarinėjo su Mėvės komtūru kai kuriuos pasienio konfliktus. O Lietuvos pasienyje, sudarius Brodnicos sutartį, buvo kur kas ramiau, ir didysis kunigaikštis, visada žiūrėjęs ramybės su kaimynais, tą patį ne sykį patarė karaliui[394]. Dirbo su Livonijos magistru Landeriu Šponheimu, atvykusiu į Trakus, rengdamasis sudaryti tvirtą taiką, nelaukiant susirinkimo sprendimo, ir šis įrodinėjo didžiajam magistrui, kad būtina kuo greičiau susitaikyti, patarė atsisakyti pretenzijų į Žemaitiją ir šitaip pelnyti didžiojo kunigaikščio palankumą, nes kaip tik jis prisispyręs reikalauja atlyginti žalą, naugardiečiams padarytą per paskutinius antpuolius, o tai irgi šį tą reiškia; be to, dėl Kuršo sienų daug ką reikia nuveikti, ir visa tai magistras galėtų lengvai padaryti[395]. Juk didysis magistras savaip vilkino šios reikalus, stengėsi palenkti monarchus, liepė Landeriui Šponheimui dar sykį vykti į Trakus, ką jis padarė ir sėkmingai sutvarkė savo provincijos reikalus[396]. Bet pagaliau Marienburgą pasiekė žinia apie paliaubų pratęsimą, ir ją didysis magistras tuojau pasiuntė savo įgaliotiniams į Gnevkovą. Karalius bei didysis kunigaikštis patvirtino šį aktą vien atsižvelgdami į liūdnas aplinkybes, susiklosčiusias Prūsijoje, ir nenorėdami

[394] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Trocken Dienst. nach Cantate 1416* (Trakai, antradienis po *Cantate* sekmadienio, 1416 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 109. Didžiojo magistro atsakymas, datuotas: *Marienb. Mitw. nach Jubilate 1416* (Marienburgas, trečiadienis po *Jubilate* sekmadienio, 1416 metai). Cf. Registr. IV. – P. 69.

[395] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Riga Sonntag Invocavit 1416* (Ryga, *Invocavit* sekmadienis [kovo 8 diena. – *T. N.*], 1416 metai). Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 704. – S. 729.

[396] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Trocken a T. zwölf Apost. 1416* (Trakai, Dvylikos apaštalų [Apaštalų Išsiskirstymo. – *R. P.*] diena [liepos 15-oji. – *T. N.*], 1416 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 118.

pasinaudoti savo priešų nelaimėmis[397]. Tačiau ne taip elgėsi kryžiuočiai, nes Mazovijos belaisvius, kurie turėjo būti paleisti pagal sutartis su karaliumi, laikė pasmerktus badui ir kančioms. Didysis kunigaikštis buvo priverstas juos užstoti, ir kai didysis magistras šiuos nelaiminguosius paleido, taurusis Vytautas įsakė dvigubai daugiau kryžiuočių belaisvių išleisti į laisvę[398]. Tačiau tiesai nepalankus nusistatymas, susijęs su reputacijos žeminimu, prietaringai nekenčiamais asmenimis bei tautomis, šitai priskyrė didžiojo kunigaikščio būgštavimams dėl totorių, neva puolančių Lietuvą.

1607

1416 m. Suvažiavimas prie Veliuonos. Šiaip ar taip, didysis kunigaikštis nuoširdžiai siekė teisingumo, gerbė išmintingojo magistro Landerio Šponheimo pastangas ir sykį jam atvirai, pagal savo charakterį, prisipažino šiais žodžiais: „Iš manęs gražumu ir gerumu visada daugiau išpešite negu bauginimais ir prievarta". Iš tolesnių pokalbių buvo galima suprasti, jog pasirengęs daryti visokių išlygų, net ir dėl Žemaitijos, kad tik baigtųsi tie kivirčai. Pats geriausias abiem pusėms ėjimas ta linkme buvo asmeninis susitikimas. Landeris Šponheimas, grįžęs iš Trakų, vėl įkalbinėjo didįjį magistrą priimti siūlymą susitikti, tačiau gavo abejingą atsakymą, kupiną nepasitikėjimo, nes konvento šnipų teikiamos žinios skelbė, kad karalius ir didysis kunigaikštis, sunerimę dėl susirinkimo tėvų palankumo Ordinui, suka galvas, kaip išvengti jų teismo. Landeris Šponheimas šaipėsi iš tų gandų, aiškino, kaip iš tikrųjų yra, gyrė didžiojo kunigaikščio taurumą, įrodinėjo, kokios palankios

[397] *Inducaciae decem mensium inter Vladislaum Regem, Vitoldum Ducem et Michaelem Magistrum Prussiae, quibus durantibus placebit Regi jure experiri cum Cruciferos de damnis et injuriis. Dat Juni Vladislaviae* (Dešimties mėnesių paliaubos tarp karaliaus Vladislovo, kunigaikščio Vytauto ir Prūsijos magistro Mykolo, kurioms galiojant dera karaliui teistis su kryžiuočiais dėl nuostolių ir netesybų. Pasirašyta Naujojoje Vladislavijoje). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 534 (sub anno 1416).

[398] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 173.

aplinkybės ir kad jomis reikia pasinaudoti, laikytis mandagumo ir tarpusavio pasitikėjimo, nes jokiai veidmainystei ir neteisingumui tokiame kelyje neturi būti vietos. Galiausiai Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas priėmė siūlymą susitikti. Tačiau greitai atsiėmė sutikimą, kai sužinojo, kad pats karalius nedalyvaus, teisindamasis dideliais sunkumais Lenkijoje. Tada didysis kunigaikštis įprašė karalių dalyvauti susitikime, ir didysis magistras jau neturėjo kaip atsisakyti, tik iškėlė sąlygą, kad susitikime leisis į svarstymus, jeigu numatytos sudaryti sutartys niekuo neprieštaraus nuosprendžiui, kurį turi Konstance priimti susirinkimas ir *Romos karalius**. Pritarta ir tam, nuspręsta susitikti dvi savaitės po Šv. Jono, Nemuno saloje prie Veliuonos[399]. Didysis magistras, atsakydamas pagal savo padėtį, pasiuntė didžiajai kunigaikštienei iš Ragnitos statinę geriausio Reino vyno, dvi statines vynuogių misos ir statinę šviežių vynuogių. Tad susitikimas įvyko, susirinkimas buvo iškilmingas ir gausus, su didžiuoju magistru atkako Pamario vyskupas ir didieji Ordino viršininkai, daug prelatų, riterių, ginklanešių, didžiųjų miestų burmistrai, taip pat Livonijos magistras, lydimas Rygos arkivyskupo Jono, Dorpato vyskupo Dytricho Resleriо***[400]. Lenkijai atstovavo: Krokuvos vyskupas Albertas, vaivados: Krokuvos – Jonas iš Tarnuvo, Sandomiero – Mikalojus iš Michalovo, Poznanės – Sendzivojus iš Ostrogo, valstybės maršalas Zbignevas iš Bžezės, ir daug kitų aukštų abiejų tautų pareigūnų****. Spalio 15 dieną pradėjo posėdžiauti abiejų šalių patarėjai, nes monarchai ir didysis magistras iš pradžių nesusiėjo. Kryžiuočiai pirmiausia pareiškė, kad, šiaip ar taip, laikysis suvažiavimo nuosprendžio, ir išdėstė savo reikalavimus, kurių esmė buvo ta, kad Ordinui turi likti tos sienos, žemės ir valdos, kurias iš seno

[399] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Woranie* [Varėna** – *T. N.*] *am Tage Mariä Geburt 1416* (Varėna, Švč. Mergelės Marijos Gimimo diena [rugsėjo 8-oji. – *T. N.*], 1416 metai). Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 704. – S. 762.

[400] Dlugošas (cf. *Dlugossius*. – Lib. XI. – P. 372) nurodo arkivyskupą, bet šio autoriaus perrašinėtojas praleido jo vardą ir žodžius *Biskupa Dorpackiego*, t. y. „Dorpato vyskupo", liko tik šio vardas. Arkivyskupas Jonas tuo metu tikrai buvo Rygoje, nes iš kitų šaltinių žinome, kad kuriam laikui buvo atvykęs iš Konstanco. Daugiau apie Dorpato vyskupą cf. *Napiersky*. – Bd. III. – S. 359.

turėjo, ar įgytas ginklu, ar valdovų dovanotas. Karaliaus pusė reikalavo išmokėti sumą, pažadėtą sudarant Brodnicos taiką, taip pat užleisti žemes ir valsčius, kuriuos tada ketinta duoti. Didysis magistras panoro sužinoti, apie kurias žemes kalbama. Atsakyta: pusė Sūduvos, iki pat Mazovijos sienos, visa Žemaitija, Michalovo žemė su Liubiču, pusė Dravantos, Nešava ir Mužynovas su puse Vyslos vagos, pasienio valsčiai iki pat Stolpo Kunigaikštystės, visi lenkų dvasininkų dvarai, esantys Prūsijos teritorijoje ir atimti, pagaliau Drezdenkas su žeme, jai priklausančia, padengti nuostolius, kurie sudaro šešiasdešimt tūkstančių kapų grašių. Tokie perdėti abiejų pusių reikalavimai anaiptol nerodo, kad rimtai būtų buvę siekiama santarvės, tikriausiai abi pusės vylėsi sau palankaus susirinkimo nuosprendžio, kas dar labiau matyti iš to, kad karalius, užėmęs nuosaikesnes pozicijas, pareiškė, jeigu kryžiuočiai apie Žemaitiją nieko nekalbės ir sutiks padengti nuostolius, visus kitus reikalus atiduosiąs teisingam jau išrinkto teismo sprendimui, o kol jis susirinks, Ordino karu nevarginsiąs. Tada didysis magistras staiga užsirūstino, nutraukė posėdį ir, nieko nesakęs, nei atsisveikinęs su monarchais, nė per pasiuntinius, liepė pakelti inkarą ir, palikęs savo stovyklavietę saloje, nuplaukė laivu, kuris stovėjo per strėlės skrydį nuo karaliaus palapinių, pastatytų upės pakrantėje; net savo patarėjams uždraudė pasirodyti monarchams. Karalius nors ir galėjo keršyti už įžeidimą, liepė viską aprašyti taip, kaip buvo, ir pasiuntė *Romos karaliui**, bet irgi ne itin greitai, nes tik apie šv. Kalėdas[401]. Todėl netinkamu ir neteisingu laikome priekaištą, labai griežtą ir šmeižikišką, kurį karaliui neseniai padarė vienas Prūsų istorikas[402]. Tai sakome ne gindami asmenį, bet istorijos garbę**. Karalius turėjo pagrindą įsižeisti, ką savo laiške parašė ir *Romos karaliui****, tą patį sako ir Dlugošas, to laiško tikriausiai neskaitęs ir skaityti negalėjęs: visame šitame reikale nėra nei veidmainiavimo, nei pykčio protrūkio. Dar geriau

[401] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 372–373. Lenkijos karaliaus laiškas imperatoriui, datuotas: *Grodno feria secunda ipsa die Innocent. 1416* (Gardinas, pirmadienis, Šv. Inocento diena, 1416 metai). Cf. Spec. XXI. – No. 16.

[402] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 291–293.

pažinsime tą visą situaciją, apžvelgę su ja susijusius priekaištus ir atsakymus, kuriuos ponas Kotzebue sutraukė į vieną vietą[403]: „Kodėl neleidote toliau tęsti derybų tokiu svarbiu reikalu, jeigu jos galėjo duoti geidžiamų rezultatų?“ – klausė didysis kunigaikštis didįjį magistrą. „Todėl, kad Jūsų patarėjai aiškiai pasakė, jog iš šitų kalbų jau nieko gera neišeis“, – atsakė šis. „Kodėl neaplankėte karaliaus, būdamas taip arti? Kam čia toks išdidumas?“ – klausė didysis kunigaikštis didįjį magistrą. „Maloningasis Pone, – atsakė didysis magistras, – jau ankstesniuose laiškuose Jūs mums pasipūtimą prikaišiojote, tačiau Dievas yra liudininkas, kad esame nuolankūs ir mielai nueitume, jeigu mus pakviestų.“ „Ne, – tarė didysis kunigaikštis, – Jūs sąmoningai nei karaliaus, nei mūsų aplankyti nenorėjote! Mes visada Jums buvome palankūs; dabar, kai mūsų siūlymai, laiškai ir veiksmai Jums nepatiko, darykite ką tinkami.“ Iš to nuoširdaus ir atviro susirašinėjimo aiškiai matyti, kas rodė storžieviškumą, visada artimai lydintį veidmainystę. Vytautas siekė taikos ir žmonių gerovės*, todėl jam buvo skaudu žiūrėti į tas paikystes ir kaip tik todėl sakė, kad Ordino godumas yra vienintelė krikščionių kraujo liejimo priežastis. Šios didžiojo kunigaikščio pastabos ir laiškai sugėdino kryžiuočių viršininką: jis pasiuntė Livonijos magistrą į Trakus, kur viešėjo ir karalius, kad jo vardu padėkotų už pastangas pasiekti santarvės; kartu pareiškė apgailestavimą dėl susitikimo prie Veliuonos nesėkmės, nors Ordino reikalavimai buvę saikingi, ir užsiminė, jog staigiai iš salos nuo Veliuonos išplaukęs bijodamas išdavystės. „Jūs juokaujate!“ – tarė didysis kunigaikštis. Landeris Šponheimas tikino, kad didysis magistras tikrai yra tokios nuomonės. „Keistas dalykas! Ar šitai pasakysite karaliaus akivaizdoje?“ Tas sutiko. Nuėjo pas karalių, kurį rado bendraujantį su visa abiejų tautų taryba. Magistras, gavęs žodį, tą patį pakartojo karaliui. „Jūs esate pernelyg pasipūtę, ir kaip tik todėl buvo nutrauktos derybos ir suvažiavimas. Kaipgi su Jumis galima vieną sykį sulaukti taikos? Jūs palaikėte niekniekiu, kad mes tokį kelią sukorėme. Ar buvo galima įtarti kokį sąmokslą?

[403] *Kotzebue.* – Loc. cit.

Juk Jūsų didysis magistras ne sykį buvo mūsų rankose, galėjome su juo daryti, ką norime. Pamarys ir Kulmo žemė mums priklauso, Jūs patys taiką sulaužėte." Tokie buvo karaliaus žodžiai. „Kaip?" – paklausė magistras Landeris Šponheimas. – „Kadangi Ordinas užgrobė Dobrynės žemę, priklausančią Karūnai; mes ieškojome būdų jai susigrąžinti, o Jūs ją tuo metu nusiaubėte." Tada magistras įsidrąsinęs prašneko: „Jūs, Karaliau ir Didysis Kunigaikšti, padovanojote Žemaitiją Ordinui savo noru, pritariant Jūsų patarėjams, ką patvirtina septyniasdešimt ar aštuoniasdešimt antspaudų, pakabintų prie akto. Kai žemaičiai nuo krikščionybės atsimetė, didysis magistras prašė Jūsų Malonybių padėti. Bet Jūs teikėtės pasakyti: Žemaitija yra Ordino nuosavybė, tegul Ordinas daro su ja ką nori". „Gerai, – atsakė didysis magistras, – jeigu Jūs į šį reikalą kištis nenorite, mes, Dievo padedami, įveiksime sukilėlius." „Bet Jūsų Didenybė Karalius liepėte pareikšti, kad kai tik Ordino kariuomenė įžengs į Žemaitiją, liepsite smogti Prūsijai. Tad kas sulaužė taiką?" Ši kalba labai užgavo didįjį kunigaikštį, ypač kad buvo pasakyta dalyvaujant daugeliui lenkų ir lietuvių senatorių. Livonijos magistras buvo išleistas su abejingu atsakymu. Tačiau didysis kunigaikštis rašė didžiajam magistrui: „Prašom nepykti, kad Jūsų pasiuntinys nebuvo kaip dera išlydėtas ir turėjo išklausyti raiškių priekaištų, nes pats truputėlį per atvirai aiškinosi, dalyvaujant daugeliui senatorių. Jeigu tai būtų atsitikę akis į akį, mažiau būtume paisę."

1608

1416 m. Rūpinamasi žemaičių gerove. Iširus taikos deryboms, vykusioms prie Veliuonos, karalius ir didysis kunigaikštis iškeliavo į Žemaitiją pasirūpinti šio krašto gerinimo reikalais. Buvo duoti potvarkiai dėl vidaus tvarkos. Patys monarchai vertė į krikščionių tikėjimą paprastus žmones. Rasta dar trisdešimt tūkstančių pagonių, kuriuos pakrikštijo. Baigę darbus, užtikrinančius laikinąją ir amžinąją būtį, pasiuntė į Konstanco susirinkimą

delegaciją, kurią sudarė vien šio krašto gyventojai, šešiasdešimt žymiausių piliečių, kuriems vadovavo Jurgis Gedgaudas, Jurgis Galminas Nadabaitis ir lenkas Mikalojus Sepinskis*. Pranešę, ką jų labui nuveikė monarchai, prašė susirinkimo tėvų uždrausti kryžiuočiams toliau puldinėti Žemaitiją, dangstytis apaštalavimu, kurio žiaurumai paprastus žmones dar labiau nuo šventojo tikėjimo atstūmė arba paskatino nuo jo atsimesti. Prašė atsiųsti vyskupą, kunigų, sutvarkyti bažnytinius reikalus, prižadėjo laikytis šventojo tikėjimo, klausyti Šventosios Bažnyčios ir savo monarchų. Tai visam susirinkimui padarė didelį įspūdį, buvo sudaryta delegacija, ir kardinolas iš Ragūzos pasisiūlė jai vadovauti, bet kad nemokėjo nei slavų, nei lietuvių kalbos**, buvo sulaikytas[404]. Susirinkimo tėvai viską leido, pagyrė karalių ir didįjį kunigaikštį, legacijai vadovauti paskyrė Lvovo arkivyskupą Joną iš Žešuvo*** ir Vilniaus vyskupą Petrą iš Kustinės, kuriems pavedė sudaryti Žemaitijoje bažnytinę hierarchiją, įkurti katedrą ir įšventinti vyskupą. Monarchai, grįžę iš tenai, šią žinią gavo Gardine, kur karalius šventė šv. Kalėdas.

1609

1416 m. Puola totoriai. Didžiajam kunigaikščiui besirūpinant, kaip kryžiuočius sutaikyti su Lenkijos karaliumi, totoriai užpuolė Rusios žemes, turėjusias nemažą reikšmę; buvo įtariama, kad juos sukurstė kryžiuočiai, pažadėdami tam tikrą pinigų sumą šiems žmonėms, visada godiems grobio, tik dėl lietuvių ginklo baimės iki tol ramiems Lietuvos atžvilgiu. Tačiau tuo metu atsirado drąsus, apsukrus ir sumanus vadas – Edyga, mūsų istorijoje jau pažįstamas iš mūšio prie Vorsklos upės. Šis Tamerlano mokyklos mokinys, vienas labiausiai patyrusių ano meto totorių karo vadų, nebuvo nei kilęs iš chanų, nei pats chanas, valdė ir chanus, ir Ordos žmones nuo pat penkioliktojo amžiaus pradžios, vadovavo atskirai savo tautos kovotojų Ordai, kuri buvo užėmusi senąją Tau-

[404] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 171–172.

ridę, turėjo nemažai konfliktų su didžiojo kunigaikščio pasienio seniūnais, tikriausiai ne itin reikšmingų, bet aiškiai rodančių priešiškumą kaimynams. 1416 metų pabaigoje Edyga, sutelkęs gausius totorių pulkus, netikėtai ir nepaprastai sparčiai įsiveržė Ukrainon, taikydamas tiesiai į Kijevą: persikėlė per Dnieprą ir apsiautė miestą. Tiesa, neįstengė paimti pilies, kurią gynė lenkų ir lietuvių įgula, bet kol atvyko pagalba, turėjo užtektinai laiko miestui nusiaubti: visas cerkves, vienuolynus, dailius namus, gretimus miestelius ir kaimus, gražiai pastatytus ir geriausiai ūkiškai tvarkomus, taip apiplėšė ir nuniokojo, kad Kijevo grožis ir didingumas buvo palaidotas ilgiems amžiams[405]. Tiesa, totoriai vejami atsitraukė, tačiau keletą metų, kaip matysime toliau, atvirai reiškė priešiškumą. Tų pačių 1416 metų pabaiga pasižymėjo neramumais, pasienio puldinėjimais ir peštynėmis prie Dauguvos tarp Dinaburgo komtūro ir Manvydo, to krašto karinio valdytojo, vyrų[406].

[405] Dlugošas (cf. *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 375), pranešdamas apie šį Kijevo nuosmukį, apgailestaudamas priduria: *ab eo autem tempore, omnis pulchritudo, splendor et ornatus ciuitatis praefatae, contabuit; ciuitasque ipsa propter spolium et incendium quod pertulerat, desertari coepta, fulgorem priscum resumere non valuti* (Nuo to laiko visa miesto grožybė, spindesys ir puošnumas sutirpo; pats miestas dėl grobimo ir gaisro, kurį patyrė, ištuštėjo, ankstesnio spindesio atgauti nebepajėgė). Cf. *Karamzin.* – T. V. – S. 184–185.

[406] Apie tai užsimenama Livonijos magistro laiške didžiajam magistrui, datuotame: *Ruggel bei Reval am Tage Fabiani und Sebast. 1417* (Rugelis prie Revelio, Šv. Fabijono ir Sebastijo diena [sausio 20-oji. – *T. N.*], 1417 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 780.

* * *

II skyrius

ISTORINIAI ĮVYKIAI NUO 1416 IKI 1419 METŲ

.....

1610

1416 m. Jau matėme, kad kryžiuočiai iš tikrųjų delsia sudaryti taiką su gretimomis valstybėmis, t. y. dėjo viltis į *savo** pasiuntinių veiklą *ir*** šališką Konstanco teismą, tačiau šios viltys per 1416 metus kone visiškai išblėso. *Tačiau netrukus lenkų pasiuntiniai jau iš anksto sugebėjo atkreipti visų dėmesį į savo pusę*[407]. Daugelis

[407] *Poznanės vyskupas Andriejus Laskaris, ypač garsėjęs puikia iškalba ir minčių sklandumu, buvo visų dėmesyje. Štai jo kalbos, sakytos karaliui Zigmantui, fragmentas: „Ac demum finitimae Christicolorum partes, pacatissimum scilicet regnum Poloniae, scutum multorum fidelium, novit Tua Regia providentia, guerrarum tempestate quatitur minus juste. Et spiritu sancto fundata nova proles Eclesiae, gens bellicosa Lituania, in latissimas diffusa provincias, quanquam neophyta, ejus tamen fides Deo est cognita, et nota devotio, efficiens Deo sacrificium vespertinum: Qvi sunt revera spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes, in tribulatione et hostili guerrarum turbine patientes, orationi insistentes, hospitalitatem sectantes, charitate fraternitatis invicem diligentes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes Rom. XII, et quibus vere diligentibus Deum pax multa debetur. Ecce incursibus hostium molestantur, qui foveri debuerant, ut novellae plantationis et arbusta, charitatis obseqvio, ac exemplari doctrina per Christi fideles irrigari" (Štai pagaliau artimiausi krikščioniški kraštai, taikingiausia Lenkijos Karalystė, didelės dalies tikinčiųjų skydas, sužinojo Tavo karališką įžvalgą ir karų laikotarpiu patiria mažesnį sukrėtimą. Ir šventąja dvasia sustiprinta nauja Bažnyčios atžala, karingoji lietuvių tauta, plačiai nusidriekusi per provincijas, lyg neofitas, kurio tikėjimas Dievu pažįstamas ir malda yra žinoma, aukoja Dievui vakarines šv. Mišias; tauta, kurią ir tikrai šildo tikėjimas, kuri tarnauja Viešpačiui, kuri turi viltį, kuri pakelia karus ir priešų negandas, kuri atsiduoda maldai ir klajones dykynėje pabaigia, kuri pasirenka ir gėrį, ir brolybę, kuri nesigviešia*

Vokietijos kunigaikščių, proteguojančių Ordiną, išvyko iš Konstanco, nutraukti posėdžiai, tačiau svarbiausia – pastangoms remti trūko pinigų, kuriuos išlaidūs įgaliotiniai iššvaistė arba kurių reikiamos sumos nusmukęs Marienburgo iždas negalėjo greitai sukaupti. *Čia vertėtų pridurti, kad Turkijos ir Vengrijos karu kamuojamam Romos karaliui reikėjo Jogailos ir Vytauto pagalbos. Todėl šie 1416 metais pas turkus siuntė savo pasiuntinius, kad tie apramintų, ir jų pastangos nenuėjo veltui*[408]. Prie viso to prisidėjo dar ir populiarumas Lenkijos pasiuntinių, gerai aprūpintų pinigais, vadovaujamų Gniezno arkivyskupo, neeilinio susirinkimo nario, *Romos karaliaus**** patikimo pašnekovo, lydėjusio jį į Paryžių ir Ispaniją. Dar eksperto Pauliaus Vladimiriečio, Krokuvos kanauninko ir vietinio universiteto rektoriaus, iškalba ir plunksna, visa tai, sakau, labai palengvino kryžiuočių pusės svarstyklių lėkštę. Šis įgaliotas ekspertas parašė penkiasdešimties straipsnių raštą prieš vienuolius riterius, kuriame, be kita ko, parodė, kad nei Vokiečių, nei Joanitų ordinas niekada nebuvo gavę leidimo ir teisės krikštyti žmones prievarta, įžeidžiančia jų orumą ir šventosios evangelijos romumą; jų dvarai – ne karo, o plėšikavimo grobis, kurį pagal kanonų teisę reikia grąžinti; kad apskritai šių ordinų egzistavimas neatitinka jų paskirties, nes krikščionybė negali versti kentėti ir nėra tokios religinės bendruomenės, kuri turėtų teisę svetimą šios žemės nuosavybę pasisavinti[409].

---

dangiškų migdolų, bet rūpinasi žemiškais dalykais (Rom. XII), ir išties jai, pasirinkusiai Dievą, priklauso taika ir ramybė. Bet [ji] vargsta nuo antpuolių priešų, su kuriais būtų galėjusi sutarti. Kaip ir tie ką tik pasodinti želdynai ir vynuogynai, kad teiktų gėrį ir grožį, turi būti laistomi, [taip ir jie] Kristų išpažįstančių [turi būti palaikomi] pavyzdingu tikėjimu). Cf. Hermannus von der Hardt. Rerum Concilii Constantiensis. – Vol. II. – P. 170–176.*

[408] *Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. II. – S. 340**.*

[409] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 295–296. Didelį šio eksperto darbų rinkinį dabar turi Imperatoriškoji viešoji biblioteka Sankt Peterburge, atrodo, originalų, kaip man sakė ponas Onacevičius****.

1611

1417 m. Kivirčai. Nepaisant visa to, kai 1417 metų sausį *Romos karalius** grįžo į Konstancą ir susirinko kunigaikščiai, proteguojantys Ordiną, didysis magistras pasiuntė tenai žymiausių savo pareigūnų vadovaujamą gausią delegaciją, kurią sudarė Prūsijos bajorai ir miestiečiai. Taigi vėl pradėta dar veikliau kelti svarstymui seną bylą, Ordinui puoselėjant naujas viltis. Tačiau namie pasienis visą laiką buvo neramus dėl abipusių puldinėjimų ir valdytojų atsakomųjų veiksmų. Artimo karo grėsmė baugino kryžiuočius. Esant šitokiai padėčiai, pasirodė rašinys, grubi satyra prieš karalių Vladislovą, kuriame jis išvadintas stabmeldžiu, suvedžiojusiu savo tautą, laisvamanių rėmėju**; lenkų tauta apskelbta atskalūnų ir eretikų gauja; pagaliau visi kunigaikščiai krikščionys paraginti pakelti prieš juos kerštо kalaviją, nes negalima niekaip geriau pelnyti amžinojo išganymo, kaip išnaikinant lenkų tautą su jos karaliumi, sąjungininkais ir magnatais. Šio bjauraus šmeižikiško kaltinimo autorius buvo Jonas Falkenbergas, dominikonų vienuolis, teologijos magistras iš vieno Pamario vienuolyno, tuo metu atvykęs į Konstancą[410]. Jis buvo visų dorų žmonių pasmerk-

[410] *Apie tą vienuolį Mykolas Višnevskis savo veikale surinko kai kurių duomenų. Cf. Wiszniewski. – T. 3. – S. 133 et sequence). Kai 1417 metais Gniezno arkivyskupas Mikalojus Tromba su karaliumi Zigmantu viešėjo Paryžiuje, per vieną puotą arkivyskupui buvo parodytas paskvilis, kurį kunigas Falkenbergas parašė prieš Lenkijos karalių, Lietuvos didžiojo kunigaikštį ir jų valdinius ir apie kurį Mikalojus Tromba nieko nebuvo girdėjęs. Jonas Falkenbergas, gimęs to paties pavadinimo Pamario miesteliūkštyje, tada priklausiusiame Gniezno vyskupijai, XVI amžiaus pabaigoje įstojo į Kamenio dominikonų vienuolyną Didžiojoje Lenkijoje. Vėliau dėstė teologiją savo Ordino vienuolyne Krokuvoje. Buvo pikto ir į barnius linkusio būdo žmogus. Tai jis skundė Vormso vyskupą Motiejų iš Krokuvos, kaltindamas jį erezija, kurią šis tariamai pademonstravo kažkokiame savo rašinyje. Kai skilo Bažnyčia, pasiliko su Grigaliumi XII, nors dominikonai pasirinko kitą popiežių. Tuo metu parašė veikalą „Tres tractatuli dati iudicialiter in consilio Constantiensi circa novem assertiones Johannis Parvi magistri sacrae facultatis Parisiensis a Johanne Gersono cancellario Ecclesiae Parisiensis denuntiatas" (Trys veikalėliai, kuriuos Konstanco susirinkime teisėtai pateikė Paryžiaus Bažnyčios kanceliarijos vadovas Jonas Gersonas dėl paskelbtų devynių Paryžiaus teologijos fakulteto magistro Jono Parvaus [teiginių]). Falkenbergas*

tas, apkaltintas, suimtas, sėdėjo tamsiojoj, bet nuosprendis jam nusivilkino į kitus metus[411]. Viso šito pasekmė buvo ta, kad karalius, įsitikinęs, jog šį nevalyvą rašinį sukurpti vienuolį įkalbėjęs didysis magistras, pradėjo labiau rūstauti ant kryžiuočių, laikė tai priekabe, ir byla susirinkime jiems pasidarė dar niūkesnė, nors didysis magistras atšaukė šmeižtus ir stengėsi pasiteisinti.

---

nigaikščio Vytauto vardu, bet konsistorijos advokato Kasparo iš Perudžos lūpomis, pateikė prašymą, kad Šventasis susirinkimas prieš išsiskirstydamas Jono Falkenbergo rašinį pasmerktų kaip eretišką ir bedievišką, ir visiems patartų kaip tik taip jį vertinti. Kai kurie susirinkimo nariai, pavyzdžiui, Jonas, Konstantinopolio patriarchas, ir Jonas, Antiochijos patriarchas, taip pat kažkoks Dominikonų ordino brolis, priešinosi, kad būtų pasmerktas tas rašinys. O Simonas iš Teramo ir Augustinas iš Pizos pareiškė, kad taip elgdamiesi jie palaiko melą. Prasidėjo triukšmingas ginčas, kurio metu vienas lenkų pasiuntinys – minėtasis Paulius Vladimirietis, išėjo į vidurį, paėmė iš Kasparo iš Perudžos rankų tą prašymą ir ėmė skaityti tai, ką anas buvo praleidęs. Tačiau kai skaitydamas sustojo prie vienos aplinkybės, popiežius Martynas V įsakė nutilti ir tarė, kad visa, ką susirinkimas nutarė dėl tikėjimo, jis šventai saugos – ir tik tai, ir tik taip patvirtina. Tačiau Paulius Vladimirietis spyrėsi toliau skaityti, o popiežius, gąsdindamas atskyrimu nuo Bažnyčios, įsakė tylėti. Savo ruožtu Paulius Vladimirietis tai priėmė kaip įžeidimą ir pareiškė, kad savo kolegų vardu kreipsis į kitą susirinkimą. Cf. Hermannus von der Hardt. Rerum Concilii Constantiensis. – Vol. IV. – P. 1560.

Pasiuntiniais susirinkime buvo: Gniezno arkivyskupas Mikalojus Tromba, Plocko vyskupas Jokūbas, Apaštališkasis protonotaras ir B. Mariae Lacatensis bažnyčios Gdansko vyskupijos dekanas Petras Bolesta, kanauninkas ir Krokuvos Katedros kustodas Paulius Vladimirietis, Kališo kaštelionas Jonušas iš Tuliškovo ir Zaviša Juodasis iš Garbuvo.*

[411] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 300–301. Šio rašinio atšaukimas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. Spec. XXI. – No. 24. Taip pat cf. *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 387–389. Vienuolis buvo nuteistas kalėti iki gyvos galvos, bet tarpininkaujant karaliui, buvo išleistas atsiimti užmokesčio. Didysis magistras Paulius Rusdorfas jam davė tik 4 grivinas**, papriekaištavęs, kad jo triūsas Ordinui nedavęs jokios naudos. Po to buvo laikomas Torunėje, iš kur pabėgęs dar bjauresnį paskvilį parašė prieš kryžiuočius. Cf. *Dlugossius.* – P. 377–378. Popiežiaus Martyno V bulė minima Kromerio indekse. Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 14. – MS. – Fol. 5: *Martinus Papa V condamnat Joanem Falkenberg cum ipsius famosi libello contra Vladislaum Regem et Polonos scripti et carceri eum deputat* (Popiežius Martynas V apkaltina Joną Falkenbergą dėl jo žymios knygelės, šmeižiančios karalių Vladislovą ir Lenkiją, ir jį siunčia į karcerį).

1612

1417 m. Didžiojo kunigaikščio politika. Kai reikalai šitaip klostėsi karaliaus nemalonei, didysis kunigaikštis, visada gerai išmanantis politiką, dirbo savo darbą, t. y. žiūrėjo pasienio ramybės, tvarkė Žemaitijos gyvenimą, gausino savo gyventojų turtą ir gydė žaizdas, totorių naujai padarytas Kijevo žemėje, labiausiai vengė kivirčų su kaimynais, nes per juos galėjo netekti didelių pajamų, gaunamų iš Didžiojo Naugardo ir Pskovo, kadangi matė, kad, prasidėjus karui su kryžiuočiais, šios respublikos imtų remti Livoniją, kuri visą laiką slapta kurstė nusimesti Lietuvos jungą. Todėl ne tik nenorėjo kištis į naujus karaliaus ir Ordino vaidus, bet, dangstydamasis epidemijos, vis dar siaučiančios Prūsijoje, baime, teisino savo santykių glaudinimą su šiuo kraštu. Mandagiai glostė nesusigulėjusį didžiojo magistro charakterį, siųsdamas jam dovanų žirgus, balnus, puikius kilimus, skrybėles ir panašius dalykus[412]. Ir tarpusavio susirašinėjime jaučiamas mandagumas ir nuolankumas. Nepakentė piktnaudžiavimo ir baudė savo valdinius, savavališkai pažeidžiančius pasienio tvarką[413]. Taigi vykdydamas išmintingą politiką, neįžeisdamas karaliaus, bet ir nepasiduodamas jo nusistatymui prieš kryžiuočius, mokėjo Lietuvos reikalus kuo geriausiai tvarkyti. Gerai apmąstyti buvo ir religiniai reikalai. Nors 1415 metais karalius ir didysis kunigaikštis raštu prižadėjo Konstanco susirinkimui remti rusėnų vertimą į vieną tikėjimą*, tačiau rimtesnių pasekmių tai neturėjo. Karalius savo nutarimą dėl Podolės ir Voluinės net atšaukė ediktu[414].

---

[412] Archyvinių šaltinių tyrėjai tarp šių dovanų randa *Kropilchen* (?), kažkokį žvėrį ar ką nors panašaus. Didžioji kunigaikštienė sykį atsiuntė *einen iungen Alatzet* (?) (vieną jauną *Alatzet* (?)), irgi nesuprantamą žvėrį ar paukštį. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 438.

[413] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 302.

[414] *Bandtkie.* – T. II. – S. 140–141.

1613

1417 m. Karalius veda Elžbietą. Karalius Vladislovas, antrą kartą likęs našlys, sumanė vėl vesti. Pasakojama, kad siekęs didžiojo kunigaikščio Bazilijaus dukters rankos, bet iš to nieko neišėjo[415]. Jo paties seseriai, kunigaikščio Semovito žmonai kunigaikštienei Aleksandrai piršliaujant, slapta vedė Elžbietą, Otono Pileckio, Sandomiero vaivados*, dukterį, Vincento iš Granovo, Naklo kašteliono, našlę, nebejauną, pasiligojusią džiovininkę, kuri, be paskutiniojo, buvo turėjusi du vyrus: moravą Joną Lokį** ir silezietį Visloną Čaraborą***, savo dvasinę giminaitę, nes jos motina buvo karaliaus krikštamotė. Todėl tais laikais buvo manoma, kad jinai jįjį apžavėjo, o dar gavęs iš jos rankų meilės gėrimėlio, taip sumoteriškėjo, kad toliau visai nemėgo karinių reikalų*****[416]. Šios vedybos kelias savaites buvo laikomos paslaptyje, kol Santoke susirinko Seimas, kur santuoka viešai buvo pakartota. Po to buvo sutvarkyti kanoniniai formalumai dėl dvasinės giminystės, su sąlyga, kad ketvirtą kartą vesti jau nedrįstų[417].

1614

1417 m. Žemaičių vyskupija. Didysis kunigaikštis tuo metu rado reikalą pasiųsti į Konstanco susirinkimą antrą žemaičių delegaciją, kuri turėjo apskųsti kryžiuočius, kad jie dar sulaiko kai kuriuos belaisvius, ir suderinti naujos vyskupijos teises, kad jos nepadarytų pavaldžia Rygos arkivyskupijai. Susirinkimas paliepė belaisvius tuoj pat paleisti, o Žemaičių vyskupiją paliko priklausomą tiesiai Apaštališkajam sostui ir *Romos karaliui*******[418]. Tada buvo palanki proga, 1417 metų rugsėjo pabaigoje ar spalio pradžioje, kai atvyko susirinkimo paskirti legatai, suvažiuoti su jais

[415] *Lindenblatt.* – S. 325. Gal šis dalykas iš kryžiuočių gandų pasigautas, nes niekur kitur apie tai negirdėti.

[416] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 103.

[417] *Dlugossius.* – P. 381.

[418] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 172.

į Medininkus (Varnius), kur nauja katedros bažnyčia, pavadinta šv. Aleksandro, Eugenijaus ir Teodoro vardu, buvo pašventinta ir viskuo, kaip dera, aprūpinta. Be to, sutikus karaliui, dvylikoje pavietų įkūrė dvylika bažnyčių, kurių klebonus paskyrė tikrieji Medininkų kanauninkai. O vyskupu buvo įšventintas Vilniaus Katedros klebonas Motiejus, teologijos magistras, vokietis, bet gimęs Vilniuje, gerai mokantis lietuvių kalbą*. Kanauninkai tik šeši iš karto paskirti, aprūpinant juos lygiomis su vyskupu[419]. Visi jie buvo lenkai: jiems karalius bei Lenkijos ponai dar atsiuntė dovanų knygų, bažnyčios reikmenų ir pinigų. Galiausiai didysis kunigaikštis, padaręs viską, ko reikėjo krikščionybei Žemaitijoje įtvirtinti, kartu su legatais pranešė tai susirinkimui ir Bažnyčios tėvams[420]. Tačiau šmeižikiški pranešimai tikriausiai sukliudė patvirtinti šiuos darbus, nes tik 1421 metais popiežius Martynas V atsiuntė bulę, priimančią Žemaitijos gyventojus į Šventosios Bažnyčios prieglobstį[421].

1615

1418 m. Artėjama prie santarvės su kryžiuočiais. 1418 metų pradžioje vėl blykstelėjo viltis susitarti su kryžiuočiais. Didysis kunigaikštis, visą laiką siekė laikinas paliaubas pakeisti tvirta taika, tokia reikalinga laiduoti prekybą tautoms, kurių svarbiausiųjų upių žemupiai buvo svetimos valdžios rankose. Todėl kartą tuoj po Naujųjų metų paprašė Dorpato vyskupą Dytrichą Reslerį tarpininkauti, kad, nededant vilčių į užsienio sprendimus, būtų

[419] Cf. Vytauto raštą dėl išlaikymo paskyrimo Vilniaus Katedros klebonui Motiejui, įšventinant Medininkų vyskupu, ir tuo metu paskirtiems šešiems kanauninkams. Dokumentas datuotas 1417 metais Trakuose, sekmadienį po 11 tūkstančių mergelių šventės, t. y. spalio 24 dieną (lotynų kalba). Saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 805.

[420] *Dlugossius*. – P. 389–390; *Koiałowicz*. Historia Lituana. – Pars II. – P. 104; *Koiałowicz*. Miscellanea. – P. 83.

[421] Bulė datuota: *Romae III. ibid. Septembr. Pont. an IV* (Roma, trečia diena iki rugsėjo Idų, mūsų popiežiavimo ketvirtieji metai [1421 metų rugsėjo 11 diena. – *T. N.*]). Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 1000.

rastos galimybės taikiai sutvarkyti reikalus vietoje. Net Opavos kunigaikštis Pšemislas* pažadėjo tarpininkauti abiem pusėms. Įgaliotinių suvažiavimas iš tikrųjų įvyko, tačiau imta priekaištauti, kad lenkai neturi reikiamų įgaliojimų. Todėl Ordino taryba vėl pradėjo įtarinėti, nerimauti, vėl ginkluotis, tam nemažai padėjo ir įvairiais būdais pastvertos žinios, esą karalius tik akis dumia santarvės projektais ir laukia, kada baigsis paliaubos, lūkuriuoja grįžtančių iš Konstanco ir iš didžiojo kunigaikščio pasiuntinių, kad galėtų smogti nepasirengusiems kryžiuočiams. Tačiau šios žinios veikiai nustojo gąsdinusios, kai buvo sužinota, kad šie pasiuntiniai buvo pasiųsti į susirinkimą ir pas didįjį kunigaikštį aptarti reikalų, turinčių priartinti taiką, o kad niekas nenori karo[422]. Kryžiuočiai atkakliai ir griežtai besigindami suvažiavime taip susikompromitavo, kad visi Bažnyčios tėvai galų gale juos pasmerkė. Tada jie kreipėsi į naująjį popiežių Martyną, ir išrinktasis nuėmė pasmerkimą[423]. O karaliui ir didžiajam kunigaikščiui nesigailėjo pagyrimų bei pagarbos ir paskyrė juos Apaštališkojo sosto generaliniais vikarais[424]. Šis naujasis popiežius pasiryžo pasiekti, kad tarp krikščioniškųjų valstybių nekiltų jokių karinių konfliktų. Popiežiaus ir *Romos karaliaus*** pastangų dėka paliaubas nutarta pratęsti dar vieneriems metams, tačiau su sąlyga, kad Orlovo, Mužynovo ir Nojendorfo valsčius Ordinas grąžins Zigmanto žiniai, o šis pats juos atiduos karaliui; jei kryžiuočiai priešinsis, turės sumokėti netesybų šimtą tūkstančių auksinų, kuriuos popiežius, *Romos karalius*****, karalius Vladislovas ir didysis kunigaikštis Vytautas pasidalys po lygiai. Popiežiui priėmus tokį nutarimą, prie Vyslos įvyko įgaliotinių susitikimas, siekiant patvirtinti tarpusavyje paliaubas[425]. Ši taika buvo reikalinga Lietuvai, nes panašėjo į audrą su pskoviečiais, iš ko galėjo kilti karas šiaurėje. Susitvarkęs su kryžiuočiais, didysis kunigaikštis turėjo teisę reikalauti, kad jie rusė-

[422] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 316–317.

[423] *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 421.

[424] *Raynaldi.* Annales ecclesiastici. – Ad anno 1418. – No. 19, 20. Cf. *Kwiatkiewicz.* Historia de Schism. – Ad anno 1418**.

[425] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 319–320.

nų neremtų ir jiems nepadėtų[426]. Kai šitai jiems atėmė viltį gauti paramos iš Livonijos, turėjo sutikti su jiems pateiktomis sąlygomis. Antra vertus, didysis kunigaikštis, laikydamasis tiesos, bet ne bijodamas Švitrigailos, kaip kad kai kas mano, nes jisai tuo metu jam nebuvo baisus, liepė nubausti kai kuriuos žemaičius, kaltus dėl kryžiuočių teritorijos prie Memelio užpuolimo ir apiplėšimo. Kad nelabai ko iš pašalės bijojo, rodo tai, jog Konstanco susirinkimas paskyrė jį Dorpato vyskupijos protektoriumi, su kuo sutiko ir apgynė vyskupą nuo Livonijos kryžiuočių engimo[427].

1616

1418 m. Pabėga Švitrigaila. Kai šitaip reikalai klostosi šiaurėje, pietuose prasidėję įvykiai reikalauja ypatingo dėmesio. Perekopo totoriai, vadovaujami Edygos, sykį įsiveržė į Podolę; jiems kelią pastojo Lietuvos totoriai, narsiai susikovė, nugalėjo ir išginė savo giminaičius užpuolikus[428]. Po šio konflikto pietinėse provincijose prasidėjo visokie ginkluotų vyrų bruzdėjimai. Jau iš anksčiau žinome, kad kunigaikštis Švitrigaila buvo įkalintas už maištą ir susidėjimą su tėvynės priešais (§ 1551). Pastaraisiais metais jį laikė Voluinės Kremenece, kurio pilies sargybos viršininkas buvo Lenkijos bajoras, kilęs iš Prūsijos, Konradas Frankenbergas*. Šis labai deramai ir švelniai elgėsi su patikėtu jam saugoti kaliniu, leido gana dažnai

[426] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Woranie Sonnabend vor Petri Stuhl feier 1418* (Varėna, šeštadienis prieš Šv. Petro Sosto dieną [vasario 19-oji. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 833. Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, kuriame pranešama, jog didysis kunigaikštis ketina apskųsti Ordiną popiežiui už dėjimąsi su pagonimis (pskoviečiais) prieš krikščionis, datuotas: *Riga Sonntag Reminiscere 1418* (Ryga, *Reminiscere* sekmadienis [vasario 20 diena. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. Ibidem. – No. 834.

[427] Ordino prokuratoriaus laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Kostnitz am Sonntage Domine ne longe 1418* (Konstancas, *Domine ne longe* sekmadienis [kovo 20 diena, t. y. Verbų sekmadienis. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 833.

[428] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Riga am Sonntage vor Pauli Bekehrung 1418* (Ryga, sekmadienis prieš Šv. Pauliaus Atsivertimo šventę [sausio 25 diena. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. *Napiersky.* – Loc. cit. – No. 828.

aukšto rango svečiams jį lankyti. Taigi tuo laiku, kai vyko minėti kariniai sambrūzdžiai, į Kamenecą atvyko Danielius, arba Daškas*, Ostrogo kunigaikščio sūnus. Švitrigaila su šiuo jaunu ponu slaptai aptarė pabėgimo planą. Tad kunigaikštis Danielius 1418 metais, didįjį ketvirtadienį, pasiuntė du riterių luomo vyrus, Demetrijų ir Eliją**, kurie pasiprašė seniūną priimami tarnybon, aiškindamiesi, kad atvykę iš žygio prieš totorius, jame dalyvavę savanoriais, praradę viską, ką turėjo, ir dabar nepajėgią grįžti Lietuvon. Seniūnas jais patikėjo, parodė pasitikėjimą ir priskyrė prie pilies riterių. Tačiau taip atsitiko, kad per pačias šv. Velykas kunigaikštis Danielius ir kunigaikštis Aleksandras, pramintas Nosimi***, tik su devyniais žirgais naktį prijojo prie tvirtovės vartų, anie pagal sutartą slaptažodį atidarė vartus ir nuleido tiltą. Sąmoksliininkai puolė kareivius, ėjusius sargybą, įveikė, metėsi į patalpą, kur kalėjo Švitrigaila, ir išvadavo jį iš kalėjimo. Kilus triukšmui, atbėgo ginkluotas sargybos viršininkas Frankenbergas, drąsiai puolė išdavikus, tačiau buvo apsuptas ir krito su ginklu rankoje. Šitaip kunigaikštis Švitrigaila, pusdevintų metų iškalėjęs, atsidūrė laisvėje ir iš Kameneco su savo sąjungininkais net nusigavo į Lucką, tikriausiai norėdamas paimti brangius daiktus, galėjusius būti kunigaikščio rūmuose, nes Vytautas anksčiau tenai gyveno ir vėliau kai kada mėgdavo atvykti. Nežinome, ar ši medžioklė buvo sėkminga, viena yra tikra, kad staigiai spruko į Valakiją ir pakeliui apiplėšinėjo bajorų namus, iš kurių paėmė pusantro šimto arklių; iš Valakijos patraukė į Vengriją[429]. Tenai atsidavė karaliaus Zigmanto globai, stengėsi įgyti draugų, norėjo vesti Vroclavo vyskupo Konrado seserį, Olesnicos kunigaikštytę. Paskui užmezgė slaptus santykius su didžiuoju magistru[430]. Vėliau svečiavosi Ernesto, Austrijos kunigaikščio, ir kitų kunigaikščių dvaruose, vėl grįžo į Vengriją ir kurį laiką liko prie Zigmanto[431].

[429] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 391–392; Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 342; *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 40–41. Ką šis autorius sako apie Švitrigailos žmoną, ponas Voigtas laiko suklydimu, nes laiške, iš kurio anas paėmė tas žinias, kalbama apie kažkokią kitą damą, kurią Vytautas labai gerbė, o gal buvo įsimylėjęs****.

[430] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 318.

[431] Ibidem.

1617

1418 m. Maištai Žemaitijoje. Švitrigailos sukelti neramumai Voluinėje privertė didįjį kunigaikštį vykti į tuos kraštus. Šis išvykimas ir įvairūs gandai, platinami piktų žmonių, padrąsino žemaičius, ne itin patenkintus krikštu, dar labai prisirišusius prie senų papročių, turinčius slaptų krivių ir vaidilučių*, kurios saugojo amžinąją ugnį (*Znicz*), nors ir po pelenais. Senųjų papročių šalininkai susibūrė, ėmė maištauti ir sukurstė žmonių minias; sukilo prieš krikščionybės skleidėjus ir savo valdytojus, vienus nužudė, kitus išvijo iš šalies, apiplėšė jų namus ir bažnyčias, kurias pavertė pelenais, galiausiai priėjo iki to, kad senųjų dievų altoriuose ėmė smilkti atvirai aukojamos aukos. Didysis kunigaikštis greitai ėmėsi priemonių: buvo sučiupti vadeivos ir šešiasdešimt atsakė galvom, tada sukilimas tuoj nurimo[432]. Tačiau greitai žmonės vėl sujudo, pirmiausia Raseinių paviete, paskui Medininkų, ir kituose, šis maištas nuo ankstesniojo skyrėsi tuo, kad nebuvo stengiamasi grąžinti senų religinių papročių, o siekiama keršyti bajorams, kurie nedalyvavo pirmame sukilime ir padėjo valdžiai jį nuslopinti: degino trobesius, plėšikavo, pasitaikė net kruvinų scenų. Galiausiai maištininkų gaujos, prispaustos prie jūros, įsiveržė į Memelio komtūro valdas, kur pridarė žalos, išsivarė nemažai žirgų[433]. Po to sukilėliai patraukė prie Libavos** šturmu paėmė šį miestelį, išžudė žmones, apiplėšė ir sudegino[434]. Per šią pajūrio sumaištį net Ryga turėjo nemažų prekybos nuostolių[435]. Didysis kunigaikštis

[432] *Lindenblatt.* – S. 335; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 325. Visa paremta archyviniais šaltiniais.

[433] Didžiojo magistro laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Stum. Am Freitage nach 8 tage corporis Christi 1418* (Štumas, penktadienis Kristaus Kūno oktavoje [birželio 5 diena. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 855.

[434] Grobino*** valdytojo laiškas Memelio komtūrui, datuotas: *Freitag vor Allerheiligen 1418* (Penktadienis prieš Visų Šventųjų dieną [spalio 28-oji. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. Ibidem. – No. 876.

[435] Didžiojo magistro laiškas Rygos miestui, datuotas: *Stum. am. Sonntag vor Gaili 1419* (Štumas, sekmadienis prieš Šv. Galo dieną [spalio 15-oji. – *T. N.*], 1419 metai). Cf. Ibidem. – No. 912.

skubiai nuvyko į Trakus, ėmėsi veiksmingų priemonių, suimtus vadeivas liepė nubausti mirtimi, įvedė Žemaitijoje tvarką, ir viskas grįžo į savo vėžes[436]. Be jokio pagrindo Prūsų istorikas (ponas Voigtas) čia įžvelgia didžiojo kunigaikščio veidmainiavimą krikštijant žemaičius: juk tas maištas, kaip ir daugelis ankstesniųjų, aiškus padarinys to, kad prie senų gimtųjų institucijų buvo karštai prisirišę prietaringi ir tamsūs žmonės, kuriuos pakurstė gal patys kryžiuočiai, paskleisdami žinią, jog Vytautas žlugsiąs, išsiveržus į laisvę Švitrigailai. Mes, labai šališkai iš arti žvelgdami į ano charakterį, niekaip nesutinkame, kad galima įtarti kokį jo veidmainiavimą, ypač šventojo tikėjimo atžvilgiu, per visą jo valdymo metą. Atvirkščiai, tiesos dėlei reikia pasakyti, kad niekas labiau už jį nenusipelnė Žemaitijos Apaštalo, nenuilstančio krikščionybės skleidėjo ir jai palankių įstatymų leidėjo vardo*. Juk kas daugiau apaštalavimo darbų nuveikė? Kas civilinę valdžią Žemaitijoje įvedė ir įtvirtino, jeigu ne Vytautas? Tiesa, buvo priverstas pralieti nemažai kraujo, slopindamas maištą; liūdnas tai dalykas, nepageidautina būtinybė, tačiau dažnai neišvengiama žmonių prigimties reikaluose.

1618

1418 m. Susitaiko su Švitrigaila. Tuo metu, kai žemaičiai pradėjo maištauti, karalius Vladislovas, dar nieko apie tai nežinodamas, gegužės pradžioje Lenčicoje vykusiame Seime susitaikė su Švitrigaila. To kaltininkas buvo Zigmantas, Vengrijos ir Romos karalius, tuo metu draugiškai sugyvenęs su Lenkijos karaliumi. Taigi kai Švitrigaila po užsienio kelionės grįžo į Vengrijos karaliaus rūmus, tikriausiai suviliotas kokiais pataikūniškais pasiūlymais, buvo taip stropiai saugomas, kad jam nebeliko nieko kita,

[436] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Trocken Sonnab. vor Viti 1419* (Trakai, šeštadienis prieš Šv. Vito dieną, 1419 metai). Cf. Karaliaučiaus slaptasis archyvas. Spec. XVII. – No. 125.

kaip susitaikyti su broliais arba vėl eiti į kalėjimą[437]. Iš tikrųjų susitaikyti su karaliumi nebuvo sunku. Vladislovas buvo nepaprastai jautrus savo giminei, dovanodavo lengviausiai. Tik reikėjo palenkti didįjį kunigaikštį. Tuo tikslu karalius pasiuntė į Lietuvą delegaciją: Motiejų iš Subišino*, Kujavijos Brastos vaivadą, Petrą Šafranecą iš Krokuvos, ir Martyną iš Govoževo**, savo asmeninį sekretorių. Jie suderino susitaikymo punktus. Didysis kunigaikštis davė garantinius raštus, reikalingus Švitrigailai ir jo šalininkams sugrįžti, paskyrė valdas, arba patvirtino karaliaus paskirtas, t. y. Brianską ir Severų Naugardą[438].

1619

1418 m. Totorių reikalai. Tik turint daug laimės ir išminties pavyko įveikti tokią svarbią šalies sumaištį, dėl kurios kitas valdovas būtų galėjęs sulaukti pavojingiausių pasekmių – dar reikėjo sutramdyti totorius. Gero sąjungininko, Kipčiakų ordos chano Seledino, ar Saladino, kuris pats dalyvavo Griunvaldo kare ir 1414 metais atsiuntė gausų pastiprinimą, jau nebuvo gyvo. Liko trys jo sūnūs: Kerim Berdis, Betsabula, arba Tochtamyšas, ir Jerim Berdis***. Pirmasis užėmė sostą ir tučtuojau taip susipyko su broliais, kad šie turėjo nešdintis į Lietuvą ir atsiduoti didžiojo kunigaikščio protekcijai. Tada įvedė valdymo sistemą, visai priešingą negu tėvo: be jokio gailesčio apiplėšinėjo rusų kunigaikščius ir liepė didžiajam kunigaikščiui Bazilijui brangiai apmokėti kiekvieną malonę. Skriaudė ir leido totoriams puldinėti rusų kunigaikščius, net Lietuvos vasalus, nekreipė dėmesio į perspėjimus ir reikalavimus laikytis rimties, reiškiamus didžiojo kunigaikščio Vytauto. Negana to, paniekino jo galią, pritardamas Perekopo totorių paskutiniajam Lietuvos žemių antpuoliui ir kurstydamas šiam žygiui Edygą.

[437] To aiškus įrodymas yra didžiojo magistro susirašinėjimas su Vroclavo vyskupu, kuris tarpininkavo Švitrigailos suartėjimui su kryžiuočiais. Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 190.

[438] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 392.

Tada didysis kunigaikštis nusprendė pašalinti iš chanato maištingąjį Kerim Berdį: pasikvietė į Vilnių princus Betsabulą ir Jerim Berdį su žymiausiais šios tautos vyrais, arba mirzomis, esančiais Lietuvoje. Jiems susirinkus, išklojo savo ketinimą išlaisvinti chanatą nuo Seledino vyriausiojo sūnaus ir pripažino šias garbingas pareigas Betsabulai, kurį apvilko purpuriniu apsiaustu, išsiuvinėtu auksiniais siūlais, uždėjo chano vainiką, nusagstytą perlais. Po to įsakė visiems Lietuvos totoriams imtis ginklų, paskyrė nemažą savo riterių būrį ir liepė keliauti užimti Batijaus* sosto. Šiai ekspedicijai, dar sustiprintai Ordos totorių, priešiškų chanui, nebuvo sunku išvyti Kerim Berdį iš Sarajaus. Paspruko jis į tolimas dykumas. Betsabula valdė ne itin švelniai; persekiojo įvairias grupuotes ir veikiai neteko savo tautiečių pasitikėjimo. Išvytasis brolis, tuo naudodamasis, sutelkė šalininkus, kurie prie jo šliejosi, ir su jais, anksčiau nei anas spėjo susigaudyti, įsiveržė į Ordą, nesutiko pasipriešinimo, užėmė sostinę, sugavo chaną ir liepė nukirsti jam galvą. Jerim Berdis, labai gero būdo jaunuolis, iš vaikystės auklėtas Lietuvoje, vargais negalais sugebėjo prasigauti iki Didžiosios Kunigaikštystės sienos su nemažu palankių mirzų būriu. Didysis kunigaikštis tuoj pat suteikė Jerim Berdžiui Vilniuje visus chano valdžios atributus, tik dar iškilmingiau nei aną sykį: azijietiškas ištaigingumas nustebino pačius azijiečius**. Nedelsdamas išsiuntė jaunąjį chaną, kol Kerim Berdis dar neįsitvirtinęs, užimti Kipčiakų valstybės. Be gausios totorių kariuomenės, dar davė didelį lietuvių riterių pulką; visam žygiui vadovauti pavedė Mikalojui Radvilai, Lietuvos maršalui, įsakęs nubausti nusikaltėlį, susitepusį rankas brolio krauju. Kerim Berdis, vien sužinojęs, kad atvyksta jaunesnysis brolis, sudrebėjo, paliko Sarajų[439], sugrobęs daugybę

[439] Sarajus, arba Šery Sarai***, kas reiškia Aukso rūmai, kitados Aukso, arba Kipčiakų, ordos sostinė; miestas, arba veikiau nuolatinė stovyklavietė, tikriausiai neturėjo didesnių mūrinių pastatų. Šiandien jo vieta netyrinėta. Bohušas-Sestrencevičius (cf. *Siestrzeńcewicz*. Hist. Histoire du royaume de la Chersonèse Taurique. – P. 341) sako, kad stovėjusi kairiajame Volgos krante 48°45' pietų platumoje****. Tačiau dabartiniai tyrėjai teigia ją buvus už 80 varstų nuo Astrachanės, prie Achtubos upės, kur dabar Selitreno kaimas. Cf. Žurnal ministierstwa narodnogo prosvieščienija. – 1837. – Č. XV. – S. 124–125*****.

brangenybių, patraukė prie Volgos, tikriausiai ketindamas patekti į Kazanę. Ekspedicijos vadas leidosi vytis, persekiojo iš arti, rengė pasalas; jo būrys išlakstė, pats pateko į lietuvių rankas su visu savo turtu. Totoriai jį pasmerkė mirti, tikriausiai nenorėdami jo siųsti į Lietuvą, kad nepabėgtų ir vėl nepridarytų šalyje sumaišties, tačiau negalima sakyti, kad geraširdis Jerim Berdis norėjo būti irgi brolžudys, jis, kuris pasmerkė šį vyriausiojo brolio nusikaltimą. Šiaip ar taip, revoliucija Ordoje baigėsi laimingai. 1418 metų pabaigoje Lietuva gavo taiką su totoriais ir galingą šalininką, jų vadą, didysis kunigaikštis daugybę dovanų, Radvila nesuskaičiuojamus turtus, atimtus iš Kerim Berdžio[440]. Tokiomis aplinkybėmis didelė dalis šiaurės Europos turtų, kauptų Ordoje nuo Batijaus laikų, pateko į Lietuvą, papuošė Vytauto viešpatavimą ir ilgiems amžiams labai nuskaidrino išmintingojo monarcho atminimą tiek kilmingose šeimose, tiek liaudyje[441].

1620

1418 m. Miršta didžioji kunigaikštienė Ona. Kai šitokie dalykai dėjosi, didįjį kunigaikštį ištiko skaudi netektis; jo žmona, didžioji kunigaikštienė Ona, baigė savo dienas Trakuose 1418 metų *liepos 31 dieną****. Atlikus vietoje gedulingas apeigas, kūnas iškilmingai didžiulės žmonių minios buvo atlydėtas į Vilnių, kur *kurį laiką buvo paguldytas***** šventos Onos bažnyčioje, jos pačios pastatytoje, *palaidota Katedroje*[442]. Vytautas nuoširdžiai apverkė netektį savo draugės, prieraišios žmonos ir kone antros motinos, kuri jį iš sunkios situacijos ne sykį buvo išvadavusi, dalijosi su juo ilgo bendro gyvenimo laime ir negandomis. Mūsų istorikai

[440] *Dlugossius.* – P. 394. Strijkovskis pagal savo šaltinius apie tai rašo tiksliau. Cf. *Striykowski.* – S. 517–519. Taip pat cf. *Czacki.* O litewskich i polskich prawach. – T. II. – S. 137–138. – Nota 1465*.

[441] Strijkovskis (loc. cit.) pareiškęs beveik tą pačią mintį, baigia tokia eilute: „O Vytaute, kad prisikeltum, koks buvai kadaise!"**.

[442] *Apie mirties datą ir palaidojimo vietą cf. mūsų veikalo VII tomo XVII priede******.

Lietuvos didžioji kunigaikštienė Ona Vytautienė*

rašo apie šį skausmą, tik priduria, kad jis truko neilgai. Gal todėl, kad kaip filosofas, krikščionis ir monarchas* mokėjo įveikti bevaisį sielvartą, o gal per ilgą žmonos ligą susitaikė su mintimi, kad jos neteks, ir priprato, iš potraukio gyventi su moterimi, prie kitos[443]. Ši mirtis aptemdė visą Lietuvą, kuri mirusią monarchę laikė savo meto didvyre, išmintinga ponia, kartu su vyru siekusia valdiniams laimės. Juk ji turėjo savo dvariškius, savo kanceliariją, savo atskirą antspaudą ir valdė didžiulius dvarus[444]. Net kryžiuočiai didžiosios kunigaikštienės, kaip savo geradarės, mirtį apgailėjo gedulingomis pamaldomis visose savo Ordino bažnyčiose[445].

1621

1418 m. Antrasis suvažiavimas prie Veliuonos. Turėdamas tiek sunkumų ir vargų, didysis kunigaikštis vis dėlto nesiliovė siekęs taikos su kryžiuočiais. Ir karalius pradėjo į tai labiau linkti, nes ir karalienė Elžbieta buvo už taiką, ir Dorpato vyskupas uoliai tarpininkavo[446], net pats apie tai rašė Torunės komtūrui ir didžiajam

[443] Anksčiau (§ 1616) užsiminėme apie damą, gerbiamą didžiojo kunigaikščio, čia kiek daugiau paaiškinsime. 1418 metų balandžio 23-ąją Ragnitos komtūras rašė Ordino maršalui, kad iš karaliaus pirklio, prekiaujančio Kaune, sužinojęs apie Švitrigailos pabėgimą ir apie tai, jog didysis kunigaikštis laikąs vieną damą: *husswer (Witowds) die er in grosser hutte halde* (Vytautas) labai sergsti savo pilis)**.

[444] Apie tai yra pėdsakų aktuose. Antspaude liepė išgraviruoti motinos, laikančios ant kelių du berniukus, atvaizdą ir juo antspaudavusi, rašo Tadas Čackis. Cf. *Czacki.* O litewskich i polskich prawach. – T. I. – S. 73. Taip pat cf. šio veikalo t. V, § 1407***.

[445] Didžiojo magistro laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. am T. Laurentii 1418* (Marienburgas, Šv. Lauryno diena). Cf. Foliantas „Misiv.". – P. 45. *Čia spausdinamas kunigaikštienės Onos portretas yra iš Balstogės, bet įsigytas Gardine, iš vienos senos buvusio kaštelionienės Branickienės dvarų valdytojo žmonos. Tai portretinė miniatiūra, tokio pat, kaip kad čia ir pateikta, dydžio, spalvotas emalis ant skardos. Taip pat aptaisytas buvo ir Vytauto portretas, bet emalis taip sužalotas, kad nesimatė veido. Užrašai tik kitoje pusėje mena asmenis, kuriems tie portretai priklausė****.*

[446] Didžiojo magistro laiškas Dorpato vyskupui, datuotas: *Preussisch Mark am Montag vor Barnaba 1418* (Prūsijos Marka, pirmadienis prieš Šv. Barnabo dieną

magistrui[447]. Kai popiežiaus pasiūlytas ir paskirtas suvažiavimas Inovroclave neįvyko, gavo užtikrinimą dėl suvažiavimo Lietuvoje. Todėl ten ir išvyko su karaliene, per Stokus atkeliavo prie Nemuno į tvirtovę, vadinamą Dubnu*, sėdo į laivą, veikiai pasiekė Gardiną. Iš čia su visais dvariškiais ir senatoriais: Gniezno arkivyskupu Mikalojumi, Krokuvos vyskupu Albertu Jastšembecu, Kujavijos – Jonu Kropidla, Krokuvos vaivada Jonu iš Tarnuvo, Poznanės – Sendzivojumi iš Ostrogo – nuplaukė Nemunu žemyn. Darsūniškyje rado didįjį kunigaikštį, jų jau laukiantį. Nuspręsta suvažiavimą vėl sušaukti prie Veliuonos. Tartasi dėl Orlovo, Mužynovo ir Nojendorfo valsčių atidavimo *Romos karaliaus*** žinion, laikantis popiežiaus nuosprendžio, už šimto tūkstančių auksinų užstatą; šios žemės dar nebuvo atiduotos esą dėl to, kad *Romos karalius**** nieko neatsiuntęs jų paimti. Kryžiuočiai dėl atidavimo termino ginčijosi, bet paskui iš tikrųjų buvo perduota per *Romos karaliaus***** delegatą Henriką Stošą******. Kai būgštavimai, kad anoji pusė gali nutraukti paliaubas, buvo pašalinti, Veliuonos suvažiavimas teikė vilčių pasiekti visišką santarvę. Net didysis magistras turėjo numatyti vaisingas pasekmes, jeigu, be nuolatinių patarėjų ir Rygos arkivyskupų, Dorpato vyskupo, Vokietijos provincijos magistro, Elzaso provincijos komtūro, taip pat pasiėmė daug kitų aukšto rango Ordino draugų; patarėjų iš Liubeko, Štralzundo ir kitų Hanzos miestų, buvo pakviesta ir imperatoriaus delegacija, tačiau Zigmantas atsisakė. Popiežiaus legaciją sulaikė pats karalius, pranešdamas, kad taikos sudarymo reikalai eina į pabaigą ir nėra ko Apaštališkojo sosto legatui vargintis. Livonijos magistras per Žemaitiją atvyko garantinio rašto, lydimas trijų šimtų rinktinių raitų riterių. O visose Prūsijos bažnyčiose per visą tą laiką, kol šalyje nebuvo didžiojo magistro, kone be pertraukos vyko pamaldos, kiekvienas konventas maitino tam tikrą skaičių

[birželio 6 diena. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. *Napiersky*. – Loc. cit. – No. 859.

[447] Lenkijos karaliaus laiškas Torunės komtūrui, datuotas: *Juveni Wladislavia ipsa die individue trinit 1418* (Naujoji Vladislavija, per pačią Švč. Trejybę, 1418 metai). Cf. Spec. XXI. – No. 58. Taip pat cf. karaliaus laišką didžiajam magistrui. Cf. Spec. XXI. – No. 58[b].

elgetų, prašant Dievą sėkmingų derybų. Atplaukusi Nemunu, visa kryžiuočių svita įsikūrė didelėje saloje prie Veliuonos. Karalius ir didysis kunigaikštis, palikę karalienę Kaune, atplaukė į tą pačią vietą, beveik tuo pat metu, ir įsitaisė dešiniajame Nemuno krante prie Veliuonos tvirtovės. Derybos prasidėjo spalio 15 dieną be didžiojo magistro ir monarchų. Karaliaus pusė, pagal to meto diplomatinių derybų papročius, iš pradžių reikalavo labai daug[448]: grąžinti visas kritiškais laikais Ordinui perleistas žemes, atsisakyti teisių į Žemaitiją, pusės Sūduvos, Nešavos pilies, Kulmo ir Michalovo žemių, Orlovo, Mužynovo, Nojendorfo ir kt. Kryžiuočiai atsakė: minėtos žemės, miestai ir valsčiai vien per ilgą valdymą pasidarė Ordino nuosavybė, patvirtinta Torunės sutartimi ir *Romos karaliaus** nuosprendžiu. Tiesa, kad prieš ketverius metus buvo perleistos karaliui, bet su sąlyga, kad nepuls Prūsijos. Šitai nebuvo priimta, Prūsija nusiaubta, todėl Ordinas nepalenkiamai laikysis Torunės sutarties, kuri nustatė, jog kilusius ginčus spręs trečiųjų teismas, susidedantis iš dvylikos arbitrų, o nesutikus su jų sprendimu, laiduota galimybė kreiptis į Šventąjį Tėvą. Šiuos punktus bei sąlygas buvo siekiama patvirtinti. Lenkijos patarėjai atsakė: senasis imperatoriaus nuosprendis šiandien jau negalioja; popiežius pernelyg užsiėmęs kitais reikalais, kad gilintųsi į mūsiškius, taigi praeitų gal dvidešimt ar trisdešimt metų belaukiant Apaštališkojo sosto nuosprendžio. O dėl trečiųjų teismo, tai gal geriau prašyti *Romos karaliaus***, kad būtų arbitru. Kryžiuočiai prisispyrę reikalavo pasirinkti popiežiaus teismą. Galiausiai pasiūlė pasitikėti arbitražu, kurį sudarytų kai kurie kunigaikščiai, riterių luomo asmenys ir Hanzos miestų patarėjai, esantys suvažiavime; jų nuosprendį būtų galima duoti susipažinti kartu popiežiui ir *Romos karaliui****. Lenkai jokiu būdu nenorėjo sutikti su šituo teismu, sudarytu iš nežinomų vokiečių, pripažino tik imperatoriaus teismą. Tai sužadino įtarimą: kilo tarpusavio nepasitikėjimas, žlugdantis visas pastangas sutvarkyti reikalus vietoje, nes viena pusė atsivežė

[448] Kaip senovėje vykdavo derybos, yra aiškiai aprašęs Karamzinas. Todėl galima teigti, kad perdėti reikalavimai buvo grynas formalumas, o ne diplomatų charakterio pasireiškimas, ir tik šališka kritika gali šitai blogai vertinti.

jau numatytus arbitrus, o kita, išskyrus Zigmantą, nenorėjo regėti teisėju nieko kito. Todėl tuščios buvo pastangos pasiekti santarvę, niekais nuėjo Dorpato vyskupo Dytricho tarpininkavimas. Suvažiavimas iširo. Karalius ir didysis kunigaikštis, vengdami, kad nepasikartotų ankstesnis akibrokštas, stovyklą prie Veliuonos paliko taip greitai, kad kryžiuočiai net neturėjo laiko pateikti kokių kitų siūlymų, tikriausiai ne mažiau jiems svarbių. Taigi ir didysis magistras be nieko išplaukė atgal. Viskas baigėsi protestais, aplinkraščiais kunigaikščiams ir panašiais formalumais[449].

1622

1418 m. Didysis kunigaikštis veda trečią žmoną. Grįžęs iš suvažiavimo, karalius ilgokai užtruko Trakuose, prieš Visų Šventųjų šventę atvyko į Vilnių, kur kažkiek svečiavosi, o po to su karaliene ir didžiuoju kunigaikščiu atvažiavo į Gardiną karalienės vardinių išvakarėse, t. y. lapkričio 18-ąją. Šių iškilmių dieną didysis kunigaikštis nutarė susituokti su trečia žmona, Julijona, neseniai mirusiosios dukterėčia. Petras, Vilniaus vyskupas, nenorėjo tuokti be popiežiaus leidimo dėl giminystės, kaip teigia Dlugošas, tačiau buvo ir kitų kanoninių priežasčių: draudimas tuoktis trečią kartą, nepraėjęs gedulo laikas po žmonos mirties. Bet Jonas Kropidla, kilęs iš Opolės kunigaikščių, Kujavijos vyskupas, ne taip kreipiantis dėmesį į šiuos nereikšmingus skrupulus, kai anas liko užsispyręs ir nepalenkiamas, palaimino santuoką po kelių dienų[450].

---

[449] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 393; *Lindenblatt.* – S. 339–334; *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 186–190; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 326–331. Raštai šiuo klausimu pastarojo veikalo I priede. Be to, Lenkijos karaliaus laiškas Vokietijos kunigaikščiams, datuotas: *Wilna vigilia Omnium Sanctor 1418* (Vilnius, Visų Šventųjų išvakarės [lapkričio 1 diena. – *T. N.*], 1418 metai). Cf. Spec. XXI. – No. 51. Taip pat Brandenburgo markgrafui, datuotas: *Wilna ult. die Octobr. 1418* (Vilnius, paskutinė spalio diena, 1418 metai). Cf. Spec. XXI. – No. 62.

[450] *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 393.

1623

1419 m. Išdavikiškas sąmokslas. Atšventus Gardine vestuves, karalienė žiemos pradžioje išvyko į Krokuvą, o karalius liko leisti laiko pamėgtose medžioklėse. Nuvyko į Trakus, paskui Merkinėje šv. Kalėdas atšventė. Po to medžiojo Vygrių, arba, kaip seniau vadindavo, Vingrių*, apylinkėse kairiajame Nemuno krante[451]. Tenai atvyko Rastenburgo komtūras tik su trimis ginkluotais vyrais neva išsiaiškinti kažkokių reikalų, bet iš tikrųjų pašnipinėti, kokio didumo ginkluota karaliaus apsauga. Kai šis apsilankymas sukėlė įtarimą, komtūras tuoj pat buvo išvarytas, o karalius skubiai nuvyko į Jančios (gal Ančios?)*** kaimą, iš kur pasiuntė vyrus apsižvalgyti. Greitai spėliojimai pasitvirtino, nes atėjo žinia, kad penkiasdešimt raitų kryžiuočių aptikta pasaloje. Kilo įtarimas, kad tai didesnio būrio priešakinė sauga, todėl karalius leidosi į kelią ir dvylika mylių per naktį nuskriejo rogėmis, net iki Mėtos ežero****, esančio prie dabartinio Augustavo, iš kur jau saugiai grįžo į Gardiną, o iš ten į Lenkiją[452]. Šis kryžiuočių poelgis, nutylėtas jų šališkų istorikų pasakojimuose, turi įtikinti, kiek krikščioniškos doros buvo anuomet pamaldžiųjų vienuolių riterių charakteryje. Šitai padeda atsakyti į klausimą Kotzebue, kodėl *Romos karalius****** Zigmantas, uolus Ordino proteguotojas, nuo šio incidento laikų ėmė jam rodyti vien nemalonę[453]. Juk negalėjo šitaip atsitikti vien dėl to, kaip yra įsitikinęs minėtas autorius, kad buvo paprasčiausiai atmestas imperatoriaus teismas pakartotiniame Veliuonos suvažiavime.

[451] Tikriausiai vengrų gyvenvietė**, gal kitados paimtų į nelaisvę, nes šis pavadinimas lietuviškai turi tokią reikšmę.

[452] *Dlugossius.* – P. 394; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 105; *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 189.

[453] *Kotzebue.* – Loc. cit.

* * *

III skyrius

ILGESNĖ TAIKA SU KRYŽIUOČIAIS

1624

1419 m. Kryžiuočių nuogąstavimai. Dėl niekšingo pasikėsinimo į karalių daugelis monarchų pasipiktino kryžiuočiais. Todėl 1419 metų pradžioje jų politiniame kabinete vėl ėmė reikštis nuogąstavimai. Taip jau atsitiko, kad Danijos karalius Erikas IX, tuo metu laiką leidęs savo pajūrio valdose, be to, turėdamas Ordinui įvairių pretenzijų, liovėsi rodęs jam palankumą, atsisakė tretininkystės ir ėmė palaikyti su Lenkijos karaliumi glaudesnius nei iki tol santykius, dažnai su juo ir imperatoriumi susirašinėjo. Šnipų pertekęs Ordinas, kadangi nemažai jų laikė kiekvienas komtūras, gavo Naujosios Markos (*Neumark*)* valdytojo informaciją, neva pateiktą šnipo, laikomo Lenkijos dvare, jog karalius Vladislovas ne juokais žadąs išvyti kryžiuočius iš Prūsijos, į šį planą įtraukęs *karalių Zigmantą*** ir Danijos karalių. Net tikimasi, kad minėti monarchai susitiks ir smulkiau šį reikalą aptars. Žinoma, visa tai kol kas dar laikoma didelėje paslaptyje, todėl net senatoriai ne ką žiną. Iš tikrųjų ši šnipų pasaka privertė didžiojo magistro tarybą rimtai susimąstyti. *Karalius Zigmantas****, kurio garbę Ordinas įžeidė atsisakydamas antrame Veliuonos suvažiavime pasitikėti jo teismo teisingumu, pagrįstai rūstavo. Į Marienburgą pateko net kopija laiško, *Zigmanto***** rašyto Vroclavo vyskupui, ir jame buvo galima

aiškiai įžvelgti pykavimą. Negana to, Zigmantas dar liepė pranešti vokiečių žemių valdžiai, kad nieko ginkluoto į Prūsiją kryžiuočiams padėti nepraleistų. Beveik taip jų atžvilgiu buvo nusiteikęs ir popiežius, nes įsitikino, kad vien dėl jų kaltės negalima šiaurėje pasiekti taikos tarp krikščionių. Didysis magistras, patyręs šitokį spaudimą, griebėsi visų priemonių, kad išvengtų visų blogiausio. Pirmiausia ėmė gerintis popiežiui, nesigailėjo didelių aukų mažam dalykėliui iškaulyti: norėjo, kad būtų uždrausta pašaliniams krikščionių veikėjams veltis į konfliktus su Ordinu, kol galioja paliaubos su Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Nežinia, kokios buvo šių pastangų pasekmės, tikra yra tai, kad popiežiaus rūmuose atmosfera sušvelnėjo. Su *karaliumi Zigmantu** iš pradžių sekėsi kiek sunkiau, tad reikėjo galvoti apie ginklavimąsi saugumo sumetimais arba užsitikrinti *Zigmantui***priešiškų vokiečių kunigaikščių pagalbą. Tačiau tai buvo tolimas baugulys, artimesnį ėmė kelti didysis kunigaikštis, kuris po pakartotinio Veliuonos suvažiavimo liovėsi kantriai stebėjęs, kaip Ordinas apkrauna Lenkijos karalių politiniais rūpesčiais, nes pagaliau tvirtai įsitikino, kad tik kryžiuočiai trukdo sudaryti ilgą taiką, liūliuojami didžios vilties atgauti savo didybę, į kurią teisę jau seniai buvo praradę***. Taigi nuo tada net menkiausi kaimyniniai nesusipratimai ėmė pykinti iki tol kantrų Lietuvos valdovą. Antai pirmaisiais 1419 metų mėnesiais Ordinas išgirdo baugius jo priekaištus: čia už neišdavimą kažkokių rusėnų, pabėgusių į Prūsiją ir laikomų Ragnitos komtūro, čia už pavartojimą viename laiške nederamų posakių, iš kurių buvo galima suprasti, jog didysis kunigaikštis laikomas žmogumi, stokojančiu sveiko proto. Didysis magistras persigando, ėmė kaip įmanydamas aiškintis, skundėsi, kad posakiai esą piktavališkai iškreipti ir išdėstyti. Lietuva dar priekaištavo, kad Ordinas stabdo Kauno prekybą su Karaliaučiumi, nes trukdoma įsivežti druskos[454]. Šitaip ne itin vykusi Mykolo Kuchmeisterio Šternbergo politika supykino Ordiną su visais kaimynais, iš kurių didysis kunigaikštis buvo pavojingiausias ir dėl savo galios, ir dėl tos įtakos, kurią turėjo savo

[454] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 332–339.

broliui karaliui. Tačiau negalima pateisinti didžiojo magistro, kaip diplomato ir krikščioniškų kraštų valdovo, ketinimų, išnagrinėjus jo klastingumo įrodymus. Juk tuo pat metu, kai didžiajam kunigaikščiui rašė didžiausio nusižeminimo ir tariamai nuoširdžiausius laiškus[455], per Livonijos magistrą mezgė slaptus santykius su Švitrigaila, vildamasis, kad pavyks sukurstyti žemaičius sukilti šio kunigaikščio labui, kadangi jie nemėgo tuometinio savo valdovo už galutinį senųjų institucijų sunaikinimą, o gal revoliucija galėtų išplisti ir į pačią Lietuvą ir pridaryti didžiausių rūpesčių. Netgi matome, kad šio dalyko griebtasi gana energingai, nes yra išlikęs kitas laiškas, kuriame Ordino maršalas pataria didžiajam magistrui, kad nesileistų į susirašinėjimą su Švitrigaila dėl emigravimo Prūsijon tų Žemaitijos ir Lietuvos žmonių, kurie anam yra ar gali būti palankūs, juos reikia laikyti pas save arba pasiųsti pas kunigaikštį. Taip pat reikalauja duoti atsakymą, kokios pagalbos, esant reikalui, gali tikėtis kunigaikštis iš Ordino[456].

1625

1419 m. Suvažiavimai. Šios intrigos su Švitrigaila buvo slaptos, tačiau didysis kunigaikštis, matyt, rengėsi karui su kryžiuočiais, kuris galėjo kilti, pasibaigus paliaubų laikui; anie taip pat ginklavosi. Tuo tarpu karalius Vladislovas gavo *karaliaus Zigmanto** kvietimą atvykti į asmeninį susitikimą. Pasirodė ir popiežiaus bulė, raginanti abi puses susitaikyti, joje Šventasis Tėvas, labai susirūpinęs, pažadėjo atsiųsti tarpininkais savo legatus. Nors didysis magistras irgi buvo pakviestas, bet neatvyko į suvažiavimą pas *karalių***, atsiuntė tik Torunės komtūrą. Todėl Kašavoje jokių sutarčių su kryžiuočiais nebuvo sudaryta. Jie vis laukė atvykstant popiežiaus legatų, per ku-

[455] Didžiojo magistro laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. nach heil. drei Könige 1419* (Marienburgas, po Trijų Karalių, 1418 metai). Cf. Foliantas „Missive". – P. 49.

[456] Ordino maršalo laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Königsberg am. Dienstag nach S. Dorothen Tage 1419* (Karaliaučius, antradienis po Šv. Dorotėjos dienos [vasario 6-oji. – *T. N.*], 1419 metai). Cf. *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 41–42.

riuos tikėjosi sau palankesnių sutarčių, tikriausiai jau palenkę juos savo pusėn. Veikiai įgaliotiniai susitiko Kujavijos Gnevkove, dalyvaujant legatams vyskupams Jokūbui Spoletiečiui ir Ferdinandui Lukiečiui*. Lenkijos ir Lietuvos atstovai, tikriausiai žinoję legatų nusistatymą, pareiškė didesnius reikalavimus negu kada nors anksčiau, ypač dėl Žemaitijos; siekė, kad ne tik besąlygiškai būtų atsisakyta Žemaitijos, bet kad jos siena eitų visa Nemuno vaga, tiksliau, dešiniąja jo atšaka, įtekančia į jūrą ties Memeliu, taigi ir miestas turėtų priklausyti Žemaitijai. Legatai kiek įmanydami stengėsi sušvelninti reikalavimus, pakvietė įgaliotinius į Torunę, kad dėl visko įsitikintų iš privilegijų ir kitų aktų, saugomų jo archyvuose. Kai šitai buvo padaryta, kryžiuočiai sutiko su tokiais punktais: Ordinas užleidžia karaliui ir didžiajam kunigaikščiui Žemaitiją visiems laikams, tačiau jos siena prieš tai turi būti nustatyta atskira sutartimi. Kiti punktai lietė pačią Lenkiją. Galiausiai Ordinas pasižadėjo atsilygindamas išmokėti abiem monarchams trisdešimt tūkstančių Vengrijos raudonųjų auksinų. Lenkijos įgaliotiniai nesutiko su tokiais punktais, teisindamiesi, kad tokioms sąlygoms priimti neturį įgaliojimų. Bet pagrindinė priežastis buvo aiškus legatų šališkumas Ordino labui, visiškai išryškėjęs iširus suvažiavimui, kai jie šališkai aprašė visa tai, ką buvo matę ir girdėję[457].

1626

1419 m. Rengiamasi karui. Šitaip nutrūkus taikos deryboms, nieko realesnio už karą akiratyje nesimatė. Tačiau karalius Vladislovas, pasitaręs su *Zigmantu*** Kašavoje, stengėsi įtikinti visuomenę, kad niekas kitas, tik *Romos karalius**** turi teisę spręsti ginčus ir nustatyti taiką, nes jis yra krikščioniškųjų kraštų pasaulietinės valdžios viršininkas. *Zigmantas*****, paskelbęs, kad Kašavos suvažiavime priimti nutarimai negalioja, pareiškė, kad Šv. Mykolo dieną, kuri jau artėja, būtinai pats imsis spręsti ginčus, net jeigu kita pusė

[457] *Dlugossius.* – P. 395; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 343–348.

ir neatvyktų[458]. Šitaip atsitikus, *Romos karalius** išvien su Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu nutartį ginklu įgyvendins. Šiai deklaracijai paremti didysis kunigaikštis jau turėjo parengtas ginkluotąsias pajėgas: telkėsi totorių ir Rusios kazokų pulkai, pasiruošę užplūsti ir nusiaubti kryžiuočių žemę, jie slinko vis arčiau Prūsijos sienos. Didysis magistras, savo ruožtu įsigilinęs į reikalus ir susipažinęs su asmenimis, veikiančiais užtikrintai, niekuo tiek nesirūpino, kiek pinigų kaupimu: liepė paimti iš bažnyčių sidabrą ir perkaldinti į monetas, iškrapštė paskutinius savo pirmtakų lobius. Įsakė melstis, verbuoti vyrus užsienyje, kas nelabai sekėsi, nes be Štetino kunigaikščio ir poros tūkstančių įvairių triukšmautojų, įskaitant jūrininkus, nieko daugiau pasitelkti nepavyko; visą gynybą reikėjo grįsti savo ginkluotosiomis pajėgomis, kurios buvo labai silpnos. Net Livonijos magistras negalėjo atsiųsti kontingento, nes aną laikė pažabotą žinia, kad prieš jįjį Lietuva yra susitarusi su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi ir šiaurinės Rusios respublikomis. Nuogąstavimai pasiekė kritinę ribą, kai buvo sužinota, kad karalius Vladislovas su gausia kariuomene tikrai įžengė į Dobrynės žemę, o didysis kunigaikštis Vytautas į Mazoviją. Artėjo paskutinė paliaubų diena, t. y. liepos 12-oji, reikėjo būti pasirengus duoti atkirtį. Negana to, kaip perkūnas iš giedro dangaus trenkė žinia, kad karalius Vladislovas ir Vytautas sudarė puolamąją ir gynybinę sutartį su Danijos ir Švedijos karaliumi Eriku prieš kryžiuočius[459].

1627

1419 m. Pratęsiamos paliaubos. Šitaip susiklosčius aplinkybėms, kryžiuočių šalininkams pavyko įkalbėti popiežių sparčiai

[458] *Sigismundus Rex Romanorum prorogat compromissum de damnis iniuriis et contumeliis Regis Poloniae et Magistri Cruciferorum de concursu ipsorum* (Šventosios Romos imperijos imperatorius Zigmantas skelbia sprendimą dėl nuostolių, netesybų ir skriaudų [tarp] Lenkijos karaliaus ir kryžiuočių magistro dėl pastarųjų atakos). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 538 (sub anno 1419).

[459] Ibidem. – No. 147. – MS. – Fol. 17. Datuota: *in Castro 1419. sub sigillis 16.* (Pilyje, 1419 metai, su šešiolika antspaudų).

imtis gelbėjimo priemonių: Milano arkivyskupui Baltramiejui Kaprai* ir Anglijos karaliaus atstovui prie *karaliaus Zigmanto*** buvo išsiųstas nurodymas tuoj pat vykti į Prūsiją ir neleisti kilti karui. Atvykę į vietą, jie kartu su popiežiaus legatais, kurie tenai dar viešėjo, ėmėsi tvarkyti reikalus, net pats *karalius Zigmantas**** veikė sutinkamai su Apaštališkojo sosto valia, pavedęs save reprezentuoti arkivyskupui. Kryžiuočiai matė, kad sunki padėtis verste verčia juos priimti *Romos karaliaus***** sprendimą, todėl jam neprieštaravo, didysis magistras sutikimą eiti į kompromisą patvirtino formaliu raštu, su kuriuo arkivyskupas atvyko į karaliaus stovyklą prie Bendzino. Karalius savo ir didžiojo kunigaikščio vardu priėmė šį nutarimą – paliaubos buvo pratęstos iki kitų metų liepos 13-osios. *Tuo tarpu Jogaila susitiko su Romos karaliumi, kad aptartų pastarojo reikalus dėl karo su Turkija ir Venecija. Zigmantas pažadėjo padaryti įtaką, kad taika su kryžiuočiais Lenkijai ir Lietuvai būtų naudinga. Aplinkybės privertė jį tartis kaip tik su šia puse, nes po karaliaus Vaclovo mirties baiminosi, kad kryžiuočiai sieks daryti įtaką Čekijai*[460]. *Taip pat reikėjo atsikratyti šmeižto, kurį popiežiui numetė dosni kryžiuočių intrigantų ranka. Dėl šios priežasties išsamiame popiežiui Martynui V adresuotame laiške Jogaila išdėstė savo pasiteisinimą*[461]. *Tačiau ar dėl kažkokio patogumo abiem pusėms, ar dėl savo paties dviveidiškumo, ginčų sprendimą atidėjo iki kitų metų pradžios, teisindamasis esą turįs daug reikalų*[462].

1628

1418 m. Taika su Edyga. Neatsisakė karalius Vladislovas ir tais metais, žiemos pradžioje, atvykti į Lietuvą kartu su karaliene. Pramogavo medžiodamas ir Merkinėje šv. Kalėdas atšventė. Kaip tik tuo metu, karaliui viešint Lietuvoje, atvyko iškilminga Edygos, Perekopo, arba Krymo, totorių chano delegacija. Šis senas

[460] *Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. II. – S. 403–404.*

[461] *Cf. laišką popiežiui Martynui V mūsų tomo III priede.*

[462] *Dlugossius. – Lib. XI. – P. 395–399*****.

kariauninkas, visą laiką konfliktuojantis su didžiuoju kunigaikščiu, tol stipriai valdė totorius, kol galėjo vesti juos pasiplėšti. Bet kai senstelėjo ir neturėjo sūnų, kurie galėtų šią reikmę patenkinti, pradėjo galvoti apie ramaus namų gyvenimo patogumus, ėmė pratinti totorius prie reformos, žadančios daugybę gerų dalykų, kurių gali duoti šis puikus kraštas. Žmonėms nepatiko šios jiems svetimos permainos, neapsieita be bruzdėjimų, daugelis nepatenkintųjų iškeliavo į užsienį, mirzos rasdavo prieglobstį ir paramą Lietuvoje. Todėl gudrusis senis nutarė susivienyti su didžiuoju kunigaikščiu ir tuo tikslu pasiuntė savo delegaciją. Ji atgabeno į Vilnių dovanų, kurios buvo parodytos, pasiuntiniams iškilmingai įžengiant į miestą: tris didžiulius kupranugarius, apkrautus dėžėmis, apkaltomis purpurine gelumbe, dvidešimt septynis jojamuosius žirgus su ištaigingais balnais. Vyriausiasis pasiuntinys įteikė prie didžiojo kunigaikščio sosto maždaug tokio turinio laišką: „Garsusis kunigaikšti! Darbuodamiesi ir dalyvaudami garbinguose žygiuose abu sulaukėme žilos senatvės, todėl likusią savo gyvenimo dalį skirkime taikai: kraujas, kurį praliejome tarpusavio neapykantos mūšiuose, jau susigėrė į žemę; piktus žodžius, kuriais vieni kitus liūdinome, išsklaidė vėjas; karo liepsnos išdegino mūsų širdyse neapykantą; laiko tėkmė užgesino liepsną."[463] Ir prašė toliau Edyga patvirtinti jį chanu[464], taip pat kad didysis kunigaikštis nepriimtų į Lietuvą totorių emigrantų, ypač mirzų, t. y. aukštesnės padėties asmenų[465]. Monarchai sutiko sudaryti taiką su Edyga, kuris, patvirtintas chanu, pažadėjo būti priklausomas nuo Lietuvos didžiojo kunigaikščio. Šis Krymo priklausymas buvo jau labai senų lietuvių žygių į tuos kraštus rezultatas*. Tačiau šių įvykių tegalime atsekti tik pėdsakus, nes neišliko rašytinių atminimų. Mes jaučiame pareigą šitai išdėstyti, nes tai dera padaryti kaip tik šioje vietoje. Krymą totoriai pradėjo puldinėti tryliktojo amžiaus pirmoje pusėje, tačiau tik 1266 metais kipčiakų chanas Menglis**

[463] *Dlugossius.* – P. 409.

[464] *Siestrzeńcewicz.* Hist. Histoire du royaume de la Chersonèse Taurique. – P. 348.

[465] *Czacki.* O litewskich i polskich prawach. – T. II. – S. 138.

savo sūnėną, vardu Oramas, padarė daliniu šio krašto valdovu. Po dešimties metų, t. y. 1276-aisiais, šis naujas Krymo chanas, rusėnų padedamas, nukariavo jazygus, klajojusius Dniepro ir Pripetės pakrantėse, net iki Lietuvos Rusios, ir paėmė jų įtvirtintą sostinę Davidgorodą, šiandien vadinamą Davidgrudeku*. Šiems totorių užkariavimams pasiekus Lietuvos sieną, prasidėjo tikriausiai ilgus metus trukę konfliktai. Bet Gediminui buvo lemta pirmajam parodyti Juodosios jūros pakrantėse Lietuvos ginklo galią, kai įgijo naujų žemių pietinėje Rusioje. Jis išvijo totorius iš Dniepro, Bugo ir Dniestro pakrančių, ir jie persikraustė į Krymą. Po kiek laiko plėšikaujančios klajoklių totorių gaujos vėl užplūdo dešinįjį Dniepro krantą ir Bugo žemupį, net iki Očakovo**, tad Algirdas buvo priverstas juos išvaryti, ką ir padarė po pergalės prie Mėlynųjų Vandenų, arba prie Syniuchos*** upės. Tada Lietuvos valdžia išplito ne tik dešiniajame Dniepro krante, bet ir visose žemėse iki Dono. Šis ryžtingas žingsnis, vėlesni laimėjimai pačiame Kryme, Chersono paėmimas ir visą laiką grėsminga padėtis Podolėje darė totorius priklausomus nuo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, jų atmintinų pergalių ir nukariavimų. To atminimą vėlesniems amžiams išsaugojo tvirtovių išlaužos, kalvos, šuliniai, apkasai, užtvankos ir tiltai, pavadinti Gedimino, Algirdo, Vytauto vardais****[466]. Iš ankstesnio mūsų pasakojimo žinomi Vytauto santykiai su totoriais ne tik senas teises į juos sustiprino, bet ir nepalyginamai didesnį svorį joms suteikė.

[466] *Siestrzeńcewicz.* Hist. Histoire du royaume de la Chersonèse Taurique. – P. 342–347. *Tais metais pavasarį (balandžio mėnesį?) dėl kažkokių priežasčių Vilniaus aukštutinėje pilyje kilo gaisras, kuris pridarė nemažai žalos. Didysis kunigaikštis Vytautas dvi savaites pats prižiūrėjo atstatymo darbus. Cf. Reino komtūro laišką Ordino didžiajam magistrui į Ragnitą, datuotą: in Suntag Trinitibus, 1419* (Sekmadienis, Švč. Trejybės diena, 1419 metai). *Iš Karaliaučiaus archyvo. Turiu nuorašą. Be to, Vilniuje iki pat žiemos truko baisus maras, nuo kurio Gardine mirė Rusios Bažnyčios metropolitas Grigalius Camblakas. Cf. Opisanijie Kijevosofiskogo sobora. – Kijev, 1825. – S. 104*****.

1629

1420 m. Vroclavo kompromisas. Pasakodami pagal laiko tėkmę, vėl turime grįžti prie reikalų su kryžiuočiais. Kas duoda laiko, duoda gyvenimo, – sako sena lenkų patarlė*. Ir didysis magistras mokėjo tuo puikiai pasinaudoti: sugebėjo taip įsiteikti *Romos karaliaus*** patarėjams, kad šis teisėjas, anksčiau toks griežtas ir žadąs tiesą, dabar tapo Ordiną liaupsinančiu įrankiu. Naujųjų, 1420 metų, išvakarėse abiejų pusių atstovai, popiežiaus legatai, Milano arkivyskupas jau laukė *karaliaus Zigmanto**** Vroclave. Jis atvyko sausio šeštąją. Nevilkinant prasidėjo svarstymas: diskusijos ir dalyko esmės aiškinimas ilgai neužtruko, nes *Zigmantas***** jau turėjo parengęs nuosprendį, kurį liepė tuoj pat paskelbti, dalyvaujant visam suvažiavimui. Jo turinys toks: visi keliai abiejų pusių valstybėse turi būti laisvi keliautojams, ypač pirkliams; abi pusės turi paleisti belaisvius (čia praleisime detales, liečiančias vien Lenkiją******). Žemaitijai paliekamos galioti visos tos sąlygos, kurios numatytos Torunės traktate. Žemės, esančios tarp Nemuno žemupio ir senosios Žemaitijos sienos nuo jūros iki pat Nemuno ir Rodavos*******[467] upės santakos lieka Ordinui. Lietuvai priklauso Žemaitija kairiajame Rodavos krante, o kairiajame Nemuno krante siena turi eiti tiesia linija nuo taško, esančio priešais ką tik paminėtą santaką, iki pat Sūduvos ir jos vietovės, vadinamos *Gewken*. Tokiomis sienomis Žemaitija lieka Lietuvai po karaliaus ir didžiojo kunigaikščio mirties. Tačiau šiose žemėse jokių pilių statyti negalima. Įpareigota besąlygiškai laikytis draugystės ir rimties; pamiršti ir palikti be jokio atlyginimo senąsias skriaudas ir nuoskaudas. Šių nutarimų vykdymą užtikrino dešimties tūkstančių sidabro grivinų******** užstatu[468]. Trumpai sakant, visas Zigmanto nuosprendis buvo toks, kad vargu ar patys kryžiuočiai

[467] Rodavos upė nėra žinoma, tikriausiai upokšnis aukščiau Raudonės pilies, įtekantis į Nemuną, turėjo tokį šiandien jau pamirštą pavadinimą. Vietovės *Gewken* taip pat negalima rasti, turėjo būti prie Šešupės, kažkur žemiau Naujojo miesto*******.

[468] *Dlugossius*. – P. 412–413.

būtų drįsę sau tokį dekretą surašyti. Visai natūralu, kad šitai gerokai nustebino karalių ir didįjį kunigaikštį, jie nepajėgė suprasti, kaip galėjo *karalius Zigmantas** pakeisti neseniai duotą savo pažadą, kad bus teisingas ginčų sprendėjas. Mums šiandien dar keisčiau atrodo, kodėl Lenkijos diplomatai iki tol nepažino tikrojo Zigmanto, niekada nesilaikančio savo žodžio, parsiduodančio ir apsupto dviveidžių patarėjų. Karalius ir didysis kunigaikštis tuojau pat nusiuntė į Vroclavą savo pasiuntinius Zbignevą Olesnickį ir Mikalojų Cebulką, Lietuvos dvaro raštininką, kurie Zigmantui pareiškė: *kompromisinis*** nuosprendis jų valdovus labai nuliūdino; *karalius Zigmantas**** neištesėjo savo pažadų; skriaudžia karalių, nes jis turi pirma nei kryžiuočiai įvykdyti visas sąlygas; Zlotoryjos pilis, piktadariškai sugriauta, niekada nebuvo plėšikų prieglobstis; karaliaus orumą užgauna tokia maža suma, jam skirta Ordino sugriautoms pilims atstatyti, bet karalius ižde turi tiek pinigų, kad šitam reikalui jų dar pakaks. Ir tegul *karalius Zigmantas***** žinos, kad ne taiką įvedė, bet kruvinus kalavijus įsmeigė tarp šalių. Dabar karalius ir didysis kunigaikštis savo turtus, vartotus krikščionybei ginti nuo netikinčiųjų, bus priversti atverti kaip tik tiems netikintiesiems, kad jų padedami atgautų tai, ką teisėtai turi paveldėti[469]. *Zigmantas******aiškinosi suktai, bet neužgauliai, gėda jam buvo dėl šališkumo, nenorėjo užrūstinti monarchų, jam reikalingų ir galingų, todėl, be kitų iškalbinėjimų, parašė karaliui tokį laišką: „Kiekvieno tikro krikščionio ausyse prastai skamba Jūsų Didenybės Karaliaus pasiuntinių žodžiai, kad turite ieškoti ryšių su netikinčiais, norėdami atgauti savo tėvų paveldą. Tai daryti nespiria jokia būtinybė, jeigu tik laikysitės mūsų nuosprendžio, pagrįsto svarbiais principais ir žymių žmonių patarimais. Įspėjame ir patariame Jums – negalvokite apie tokius dalykus ir neklausykite saviškių panašių kalbų, nes tai įžeidžia Jūsų garbę, kuri mums labai rūpi."[470] Karalius su įprastu flegmatiškumu******* priėmė imperatoriaus pasiuntinius,

[469] Pagrindines Olesnickio kalbos mintis pateikia Dlugošas. Cf. *Dlugossius*. – P. 416–421.

[470] *Voigt*. – Bd. VII. – S. 368–369.

atvežusius šį laišką. Pareiškė, jog daugelis nuosprendžio punktų yra neteisingi, kai kuriuos priėmė, kitus reikalavo pataisyti; sakysim, norėjo, kad Prūsijos ir Žemaitijos siena eitų Nemuno vaga nuo Šešupės žiočių iki pat jūros. Su tais pasiūlymais pas *karalių Zigmantą** nuvyko Poznanės vyskupas, specialioje audiencijoje aiškino Zigmantui, kad reikia pakeisti kuriuos ne kuriuos nuosprendžio punktus, tačiau šis aiškiai pasakė, jog be kitos pusės sutikimo šito padaryti negalįs; popiežiaus legatai irgi stebėjo, kad tai nebūtų padaryta.

1630

1420 m. Tvarkomi politiniai reikalai. Tačiau monarchai visai neketino leistis būti šitaip apgauti ir užėmė grėsmingą poziciją. Didysis magistras pajuto jam gresiantį pavojų ir pasiūlė didžiajam kunigaikščiui laikytis draugiškų santykių, nes to reikalauja žmonių interesai[471]. Livonijos magistras irgi pritarė, kad reikalinga taika, pareikšdamas, jog patys lietuviai jos nori, nes visas kraštas labai kenčia dėl nutrūkusios prekybos[472]. Tuo tarpu didysis kunigaikštis, nesileisdamas į jokius atskirus sandėrius, rūpinosi turėti, ištikus reikalui, kariauti pasirengusią kariuomenę. Kryžiuočiai iš savo Livonijos šnipų žinojo, kad aštuoni tūkstančiai totorių yra kovos parengtyje, kad įpėdinis su grupe ginkluotų vyrų atvyko į Vilnių, siekdamas užverbuoti savo kazokus plėšti kryžiuočių žemių, ir aibę kitų nerimą keliančių naujienų[473]. Karalius, norėda-

[471] Didžiojo magistro laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *Marienb. am. T. Purif. Mariä 1420* (Marienburgas, Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo diena, 1420 metai). Cf. Registr. V. – P. 7.

[472] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Riga am. T. nach Purif. Mariä 1420* (Ryga, kita diena po Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo šventės, 1420 metai). Cf. Spec. X. – No. 105.

[473] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui su pridėtu Ašeradės** komtūro pranešimo originalu, gautu: *Riga Dienstag. nach Fastnacht 1420* (Ryga, antradienis po Užgavėnių [vasario 27 diena. – *T. N.*]). Taip pat su pridėtu Dinaburgo komtūro laišku Livonijos magistrui, datuotu: *Lyxsten. am Tage Marci 1420* (*Lyxsten*, Šv. Morkaus diena [balandžio 15 diena. – *T. N.*] 1420 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd.

mas palengvinti žmonių gyvenimą, pritarė Zigmanto dekretui dėl laisvos prekybos, už tai liepė sargybos viršininkui užleisti kryžiuočiams Jušyneco* pilį. Tačiau anie nenorėjo leisti pas save laisvai prekiauti ir buvo linkę verčiau didinti savo gyventojų vargus bei skurdą, negu įtikti nedraugiškiems kaimynams. Tada didysis kunigaikštis savo ruožtu išdėstė priežastis, verčiančias jį atmesti *Romos karaliaus*** nuosprendį, padarytą piktai ir nedraugiškai nusiteikus, kuriame neteisingiausiu dalyku laiko Žemaitijos problemos sprendimą. „*Karalius Zigmantas**** turėjęs žinoti, – rašė Vytautas, – kad šis kraštas yra jo paveldėta tėvonija, niekam kitam nepriklausanti, lygiai taip, kaip ir Lietuva, su kuria sudarė ir sudaro vieną kūną, ką parodo bendra gyventojų kalba ir net pats krašto pavadinimas[474]. Jeigu *Karalius Zigmantas***** teigia, kad negalima atsakyti kryžiuočiams teisių į šį kraštą, kadangi jį savo prakaito ir kraujo kaina įgijo, tai turi būti blogai informuotas, nes anie jėga jon įsibrovė, o kad kažkiek laiko jį valdė, tai tik leidus didžiajam kunigaikščiui. Apskritai *Zigmantas****** savo dekrete neatsižvelgė į tai, kad kryžiuočiai yra svetimi atėjūnai vokiečiai, kurie Prūsijoje apsigyveno per jėgą ir suktybes, išnaikinę milijonus nekaltų žmonių, o dabar drįsta teisėtus paveldėtojus iš savo gimtųjų žemių stumti. Kadangi didysis kunigaikštis Vroclavo kompromiso pats nepasirašė, jo antspaudo prie to potvarkio taip pat nėra, tai *Karalius Zigmantas******* tegul teikiasi šį jam nepakeliamą sprendimą atšaukti ir pataisyti, o didysis kunigaikštis, kad ir kas nutiktų, nė pėdos savo žemės niekam neužleis."[475] Zigmanto atsakymo turinys buvo toks: „Simpatijos ar antipatijos neturėjo jokios įtakos Vroclavo nuosprendžiui. Karaliaus ir didžiojo kunigaikščio nelaimė yra ta, kad dėl broliško jo palankumo

I. – Nr. 931, 939.

[474] Šią paskutinę detalę, savaime svarbią, daugiau išnagrinėsime geografiniuose tyrinėjimuose, straipsnyje Aukštaitija (*Auxtecya*). Cf. mūsų veikalo VII tomą, IX priedą****.

[475] Didžiojo kunigaikščio laiškas Zigmantui, datuotas: *in curia venationis Bersti, feria II post dom. Oculi 1420* (Beržtai, medžioklės susirinkimas, pirmadienis po *Oculi* sekmadienio, 1420 metai). Notarinis (cf. Foliantas „C". – P. 186–187) ir privatus (cf. Spec. XVII. – No. 90) nuorašai.

vylėsi daugiau, negu leido tiesa ir teisingumas, nes tik jais buvo grindžiamas nuosprendis. Labiausiai stebina nusiskundimas dėl Žemaitijos, kurią pats didysis kunigaikštis savo noru po mirties atidavė kryžiuočiams" ir t. t.[476] Toliau reikalai rutuliojosi tarp abiejų pusių: čia buvo norima sulaužyti Zigmanto nuosprendį, čia jo laikytis, ir kiekviena pusė tykojo, kaip įstumti kitą pusę į tokią situaciją, už kurią reikėtų mokėti išpirką. Nors Ordino iždas ir visas kraštas dėl jo paties kaltės buvo visai nusmukdytas, vis dėlto sumokėjo karaliui pirmą pusę dvidešimt penkių tūkstančių auksinų, dekreto numatytą atsiskaityti iki Švento Jurgio. Maža to, nepaprasta dangaus rykštė ištiko nelaimingąją Prūsiją: religiniai neramumai, sukurstyti husitų šalininkų, nederlius, badas, galiausiai baisiausias maras tais pačiais metais apėmė visą kraštą – paskutinioji nelaimė palietė net šiaurinę Rusią ir dalį Lietuvos[477]. Didysis magistras meldėsi, pasninkavo, bet senojo Henriko Plaueno kalinti nesiliovė ir būti jautrus savo valdžioje esantiems žmonėms neketino. Be reikalo šališki istorikai puola karalių Vladislovą už Kryžiuočių ordino žeminimą – jis pats jau seniai buvo to nusipelnęs: didysis vyras, Konradas Jungingenas, išlaikė Ordino didybę, sukurtą Konrado Valenrodo pirmtakų; po Griunvaldo mūšio dar keli magistrai Marienburge jautėsi esą monarchai, o karalius Vladislovas buvo silpno charakterio ir neryžtingas, kaip matyti vien jau iš to, kad taikos derybose vilkino laiką, turėdamas rankose nugalėtojo kalaviją, arba, pasak senovinio slavų posakio, stovėdamas ant priešų kaulų**, o paskui bėdojo, kad jam iš rankų išsprūdusio paukštelio nesiseka sugauti.

---

[476] Imperatoriaus laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *in opido nostro Gretz X mensis Maii 1420* (Mūsų Hradeco miestas, gegužės 10 diena, 1420 metai). Cf. Foliantas „C". – P. 188.

[477] Rufus. Chron. Ap. Detmar. – T. II. – P. 513*. Tenai užsimenama, kad epidemija iš Prūsijos paplitusi į visas puses. Sofijos metraštyje (p. 453) sakoma, kad maras pasiekęs net Didįjį Naugardą. Tą patvirtina ir kryžiuočių korespondencija. Cf. *Voigt*. – S. 387.

1631

1420 m. Švitrigailos intrigos. Atvirai išdėstęs savo nuomonę apie Vroclavo kompromisą, didysis kunigaikštis sutelkė dėmesį kariniams reikalams, ginklavo savo riterius, telkė sąjungininkus, gavo pastiprinimų iš Lenkijos[478]. Didysis magistras, užuot atsižvelgęs į aplinkybes bei laiko reikalavimus ir atsisakęs pretenzijų į Žemaitiją, jau netikrų ir beveik neįgyvendinamų, sumanė regzti naujas klastas. Švitrigaila, kuris užpraeitais metais susitaikė su broliais[479], bet liko nepatenkintas susitarimu, laikėsi prie *karaliaus** Zigmanto dvaro, iki pat jo susitikimo Kašavoje. Tenai buvo galutinai susitaikyta, ir gerasis karalius Vladislovas davė jam valdyti Černigovą, Trubčevską ir Babruiską su jiems priklausančiomis žemėmis ir valsčiais[480]. Tačiau kunigaikštis, matyt, nepatenkintas ir tokiu likimu, o gal pakurstytas vokiečių, su kuriais, kaip matėme, turėjo slaptų santykių, susigalvojo pabėgti į Prūsiją ir atvirai sukilti prieš didįjį kunigaikštį, svajodamas atsiimti Lietuvoje savo tėvoniją. Kadangi emigrantai turėjo keliauti per Mazoviją, didysis magistras atsiuntė garantinį raštą ir įsakė Naujosios Markos valdytojui ir Čluchuvo komtūrui bėglį priimti su jo asmeniui derama pagarba bei svetingumu[481]. Be to, kunigaikštis gavo patikinimą raštu,

[478] Brandenburgo komtūro laiškas, datuotas: *Guben Donnerst. nach Pfingst. 1420.* (Gubenas, ketvirtadienis po Sekminių, 1420 metai). Cf. Spec. IV. – No. 96; spec. LVII. – No. 25.

[479] *Svidrigalus Dux promittit servatorum esse quae Vladislaus Rex Vitoldi pro ipso spopondit, subiiciens se hostilitati et censuris ecclesiasticis* (Kunigaikštis Švitrigaila pasižada pasirūpinsiąs, ką karalius Vladislovas Vytautui dėl jo prižadėjo, nepabijodamas pasipriešinti ir paklusdamas Bažnyčios sprendimams). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 438. – MS. – Fol. 38 (sub anno 1420).

[480] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 244. Długošas (p. 392) aiškiai kalba apie susitaikymą 1418 metais, kada gavo Brianską ir Severų Naugardą. Tačiau Torunės komtūro laiškas iš Kašavos (cf. Spec. XVII. – No. 92), pateiktas pono Voigto (cf. *Voigt.* – S. 377), kalba apie pakartotinį susitaikymą, asmeniškai tarpininkaujant Zigmantui Kašavoje, kai dar papildomai buvo duotas Trubčevskas ir Babruiskas. Pagaliau Kotzebue (cf. *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 42) sako, kad Švitrigaila prieš 1421 metus valdęs ir Černigovą.

[481] Garantinis raštas kunigaikščiui Švitrigailai, datuotas: *Marienb. am. T. der heil.*

kad kai tik atvyks į Prūsiją, susilauks visokeriopos paramos ir bus įvykdyti visi pažadai, kuriuos didysis magistras yra anksčiau davęs žodžiu ir rankos paspaudimu[482]. Taigi matyti, jog kažkur buvo susitikę asmeniškai, gal dar prieš grįžtant į Vengriją. Iškart po to imta plačiai verbuoti vokiečių žemėse Ordino brolius, ginkluoti pasienio tvirtoves, telkti vyrus, privalančius eiti karinę tarnybą[483]. Tačiau Švitrigailos projektai šį sykį liko neįgyvendinti, kadangi tikriausiai susigaudė, jog į šalininkus, esančius Žemaitijoje, negalima dėti vilčių, o Ordino padėtis buvo visai kitokia negu tada, kai jį pažino prieš keliolika metų. Todėl susilaikė nuo lengvabūdiško žingsnio, dėjosi esąs ištikimas vasalas, kovojo su kažkokiais totoriais, puldinėjančiais Lietuvos Rusią, juos triuškinamai išvijo ir apie tris šimtus paimtų belaisvių į Vilnių atsiuntė[484].

1632

1420 m. Karalienės Elžbietos mirtis. Kai Lietuvoje šitaip klostėsi gyvenimas, karalius, lankydamas Kujaviją, Brastoje gavo žinią apie savo žmonos Elžbietos mirtį, kuri ištiko Marijos Dangun Ėmimo šventės išvakarėse Krokuvoje. Neilgai sielojosi dėl šios netekties, o dvaras beveik visai neliūdėjo, nes lenkai nekentė šios karalienės dėl jos šykštumo, tingulio, užgaidų, senyvo amžiaus ir žemos kilmės[485]. Tačiau turėjo jinai ir dorybių, nes tas pats istorikas kitoje vietoje mums sako, kad mylėjo taiką ir ragino vyrą vengti žmonių kraujo liejimo. Tuo laiku nelauktai atvykę čekų

Dreifalt 1420 (Marienburgas, Švč. Trejybės diena, 1420 metai). Cf. Registr. V. – P. 13.

[482] Didžiojo magistro laiškas kunigaikščiui Švitrigailai, datuotas: *Elbing Donerst. vor Margaretha 1420* (Elbingas, ketvirtadienis prieš Šv. Margaritos dieną, 1420 metai). Cf. Registr. V. – P. 19–20.

[483] *Voigt.* – S. 378.

[484] Dinaburgo komtūro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Dünaburg am. Montag nach Quasimodo geniti* (Dinaburgas, pirmadienis po *Quasimodo geniti* sekmadienio [kovo 31 diena. – *T. N.*]). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 984.

[485] *Dlugossius.* – P. 427.

pasiuntiniai *rado karalių ir Vytautą Merkinėje medžiojančius*[486] *ir davė jam tokį pasiūlymą:* kad Zigmantas, jų mirusio karaliaus brolis, sutikęs priimti vainiką jiems nepakeliamomis sąlygomis, todėl žymiausieji didikai išrinkę karaliumi Jo Didenybę ir dabar prašą priimti šį pasirinkimą. Karalius Vladislovas, pasitaręs su savo senatoriais, *tokį davė atsakymą (cituoju Liublino seimo dokumentus): „Negaliu sau leisti kad priimčiau karaliui Zigmantui paveldėjimo teise priklausantį vainiką, nors iš jo daug įžeidimų patyriau. Maža to, nesuderinama su mano sąžine priimti teisę valdyti valstybę, kurią Šventoji Bažnyčia smerkia kaip baustiną. Tačiau jeigu Jūs susijungtumėte su Romos Bažnyčia, tai aš palankiau žiūrėčiau į Jūsų siūlymą ir priimčiau Čekijos karūną, nors tuo ir nebūtų patenkintas Vengrijos karalius*[487]*." Šiaip ar taip, karaliaus Vladislovo padėtis dėl Vengrijos ir Romos karaliaus Zigmanto, popiežiaus ir vokiečių kunigaikščių buvo kebli, o žvelgiant iš visų pusių daug rūpesčių kryžiuočiams galėjo pridaryti"**. Nors šį pakvietimą laikė sau labai garbingą, vis dėlto nepažadėjo greitai duoti atsakymo, kadangi Čekija buvo apimta didelių neramumų[488].

1633

1420 m. Trečiasis Veliuonos suvažiavimas. Nors *karalius****
Zigmantas, painformuotas apie šias aplinkybes, ir žinojo, kad Lenkijos karalius nėra greitas daryti tokius sprendimus, vis dėlto numatė, jog didysis kunigaikštis, gerokai įgrisęs, gali jam pridaryti Čekijoje didelių nemalonumų, jeigu pasinaudotų maištaujančiais gyventojais, o jeigu dar išvien su broliu karaliumi smogtų kryžiuočiams, dėl ko galėtų kilti karas, kas žino, kokių pasekmių susilauktų pats Zigmantas. Todėl išsiuntė į Prūsiją vieną savo dvaro riterį, Konradą Vinsbergą****, įpareigojęs įsigilinti į abiejų pusių nesutarimų detales, siekti anų santūrumo, sutramdyti užsispyrėlius,

[486] *Pasiuntiniai buvo Hinekas iš Valdšteino ir Prahos konsulas Simonas**.

[487] *Dlugossius.* – P. 430; *Striykowski.* – S. 519.

[488] *Dlugossius.* – P. 430.

teisingai išspręsti problemas vietoje, ypač trijų Kujavijos valsčių: Orlovo, Mužynovo ir Nojendorfo, dėl kurių iki tol buvo smarkiai ginčijamasi. Be to, turėjo dalyvauti Veliuonos suvažiavime, kurį surengti neseniai buvo siūlęs didysis kunigaikštis. Tačiau artėjo Šv. Margaritos diena, o kartu baigėsi ir paliaubos, todėl lenkai tuoj pat visame Prūsijos pasienyje pradėjo karo veiksmus. Karalius paskelbė karą, liepė apsiausti Golubio* pilį: vienas bokštas jau paimtas, patrankos be perstojo daužo tvirtovės sienas, iškilo didelė grėsmė Rėdenui, Torunei. Šis puolimas kryžiuočiams buvo tuo pavojingesnis, kad pradėtas staiga, kai jie neturėjo samdytos užsieniečių kariuomenės, kuria tik ir galėjo grįsti gynybą. Kai ir Mazovijos kunigaikštis, Jonušas Vyresnysis, su kariuomene nedraugiškai įžengė į Prūsiją, pavojus tenai visus pribloškė. Laimė, kad didysis kunigaikštis, būdamas santūresnis, sulaikė savo plėšikautojus iki Veliuonos suvažiavimo rugsėjo 8 dieną, ypač kai sužinojo apie Vinsbergo misiją. Suvažiavimas įvyko, nors karaliaus įgaliotiniai jame nedalyvavo, nes būtų reikėję karo veiksmus arba nutraukti, arba visai susilpninti. Pirmiausia didžiajam kunigaikščiui buvo pasiūlyta priimti Vroclavo kompromisą. Tačiau jis aiškiai pakartojo ankstesnįjį pareiškimą, jog nėra pasirašęs, kad sutinka su šio teismo nuosprendžiu, todėl nemato reikalo ir neturi noro paklusti jo dekretui. Ketinta lyg ir nuoširdžiai tvarkyti Lietuvą liečiančius reikalus vietoje, tačiau iš tikrųjų buvo siekiama pratęsti paliaubas dar vieneriems metams. Didysis kunigaikštis sutiko pratęsti metams, t. y. iki kitų metų Šv. Margaritos dienos. Rašant konkrečius susitarimo straipsnius, Lietuvos pusė pareikalavo nustatyti visai kitokią Žemaitijos sieną, negu ją buvo nubrėžęs imperatoriaus dekretas – visiems laikams atsisakyti užnemunės Užgirio. O kad šių žemių atsisakymas būtų įtvirtintas, kryžiuočiai turėjo sunaikinti visus Žemaitiją liečiančius įrodymus ir dovanojimus, esančius jų archyvuose. Didysis magistras, gavęs ko labiausiai troško, t. y. taiką su Lietuva, prie nieko neprikibo, ir suvažiavimas išsiskirstė[489]. Reikia turėti galvoje, kad arba didysis kunigaikštis buvo patekęs į

[489] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 379–380.

tokią situaciją, kuri vertė sudaryti taiką su kryžiuočiais, kam įrodyti neradome duomenų mums žinomuose šaltiniuose, arba, tai labiau tikėtina, vokiečiai trečiajame Veliuonos suvažiavime apmulkino Lietuvos patarėjus, reikšdami tariamai nuoširdų norą pasiekti susitarimą, kurį vėliau didysis magistras sulaužė tariamai per savo užsispyrimą.

1634

1420 m. Čekų pasiuntiniai. Tuo tarpu Lenkijos karalius priėmė antrą Čekijos pasiuntinybę, kviečiančią jį užimti sostą. Kai jiems pareiškė, kad nepasitaręs su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu negalįs nieko tvirto pasakyti, du pasiuntiniai, Hinekas iš Valdšteino ir Prahos konsulas Simonas, išvyko į Lietuvą. Pagaliau monarchams pasitarus ir priėjus prie vienos nuomonės, pasiuntiniams buvo duotas atsakymas Nepolomicėse: „Nuosaikusis Jo Didenybė Karalius Vladislovas tenkinasi jam Dievo skirta Lenkijos Karalyste, todėl nesiekia užimti Čekijos sosto, juo labiau kad dabar tenai įvesta Bažnyčios cenzūra“[490]. Iš 1420 metų įvykių dar reikia paminėti tokią detalę. Popiežius paskyrė didįjį kunigaikštį Vytautą Rygos vyskupo ir Bažnyčios globėju, vien siekdamas apsaugoti krikščionis, būtent riterių luomą nuo kryžiuočių persekiojimo[491].

1635

1421 m. Įvairūs įvykiai. Sudarius Veliuonoje paliaubas, Lenkija ir Mazovija nutraukė karo veiksmus. Tuo metu sumanyta sužieduoti karaliaus dukterį Jadvygą, numatomą Lenkijos sosto paveldėtoją, su Brandenburgo markgrafo Frydricho sūnumi – irgi Frydrichu. Karalius, jau nesitikėdamas sulaukti įpėdinio sūnaus,

[490] *Dlugossius.* – P. 435–435.

[491] Popiežiaus bulė, datuota: *Romae III. Kal. Januar. Pont. An. X* (Roma, trys dienos iki sausio Kalendų, dešimtieji pontifikavimo metai [1420 metų gruodžio 30 diena. – *T. N.*]). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 971.

o Vytautas vyriškos giminės įpėdinių taip pat neturėjo, magnatų patartas, sutiko imti žentu jaunąjį Frydrichą[492]. Vytautas atsivežė jį pas save ir liepė auklėti gimtojoje žemėje kaip būsimą įpėdinį*. Šie santykiai pagyvino karaliaus reikalus ir sukėlė kryžiuočiams nemažai rūpesčių, nes nutrūko daug svarbių ryšių su vokiečių kunigaikščiais, iš kurių Frydrichas turėjo ne mažiausią reikšmę. Šiuos rūpesčius didino aplinkybės, susijusios su pačiu *Romos karaliumi***, kurio palanki nuomonė jau tiek daug buvo kainavusi Ordinui. Už turtus, surinktus iš bažnyčių bei sukauptus kitais būdais ir paverstus monetomis, reikėjo brangiai samdyti vyrus karui vien dėl to, kad *karalius Zigmantas****, kaip matėme, pridarė kliūčių kelyje į taiką, bet daugiausia išleista diplomatinei globai prieš

[492] *Contractus matrimonii inter Hedvigim, Vladislai Regis filiam et Fridericum iuniorem Marchionem Brandenburgensem his conditionibus: quod copula post quinque annos demum consumari debet. Si rex nullum filium relinquet, succedet in regnum Fridericus cum uxore. Si vero alias filias relinquet, in dotem Fridericus idem dabit. Quod si intra illos quinque annos Rex moreretur, copulabuntur conjuges, non expectato praescripto tempore. Si vero Rex haeredem masculum reliquerit, dos erit puellae centum millia aureorum Vngaricorum intra bienium solvenda. Fridericus vero ducenta millia aureorum contra dotis honorem in certis bonis suis ipsi inscribet ad vitam ab ea obtinendis. Post mortem vero Hedvigis, dos Regi et Regno restituetur. Quod si Hedvigis moriatur ante copulam et Rex nullos masculos reliquerit, nihilominus ei Fridericus in Regno succedet. Si vero Fridericus ante acceptam dotem moriatur, habebit nihilominus Hedvigis certa bona in Marchia quoad vixerit. Debebit autem Fridericus pater filio partem parem cum fratribus attribuere* (Santuokos sutartis tarp Jadvygos, karaliaus Vladislovo dukters, ir Frydricho jaunesniojo, Brandenburgo markgrafo, [sudarytina] šiomis sąlygomis. Sąjungą dera sudaryti tik po penkerių metų. Jeigu karalius nepaliktų įpėdinio, karalystės valdovu taptų Frydrichas su žmona. Jeigu [karalius] susilauktų dar ir kitų dukterų, pasogos Frydrichas duos tiek pat. Jeigu karalius per tuos penkerius metus mirtų, tebūna sutuokti susižadėję, nelaukiant numatyto laiko. Jeigu karalius paliktų palikuonį vyrą, mergaitei pasogos per dvejus metus bus atsveikėta šimtas tūkstančių auksinių vengriškų [florinų]. Frydrichas du šimtus tūkstančių auksinių [florinų], nepaisant pasogos garbingumo, prie tikros naudos sau užrašys. Po Jadvygos mirties pasoga turi būti grąžinta karaliui ir karalystei. Jeigu Jadvyga mirtų prieš įvykstant jungtuvėms ir karalius nepaliktų jokių vyriškos giminės palikuonių, nė kiek ne mažiau negu ji, Frydrichas galėtų tapti karaliumi. Jeigu Frydrichas mirtų prieš priimdamas pasogą, Jadvyga, kol būtų gyva, turėtų nė kiek ne mažiau užtikrintus išteklius. Frydrichas tėvas privalės sūnui paskirti lygią dalį su broliais). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 175. – MS. – Fol. 20.

Lenkiją ir Lietuvą įgyti. Taigi šis šaltinis išseko, Lenkijos karalius, o dar plačiau didysis kunigaikštis palaikė ryšius su Čekijos husitais, labai grėsmingais *Romos karaliui**, ir atrodo, jog abu monarchai griebėsi šios priemonės Zigmantui tvardyti, nes nors viešai čekams atsakė neigiamai, bet slapta turėjo teikti jiems vilčių, kaip kad ir parodė ateities įvykiai. Bet ir popiežiaus kurija, pajutusi, kad kryžiuočiai neturi iš ko godiems jos nariams kloti pinigų, kurių pradėjo trūkti, nukreipė žvilgsnį į sraunesnį aukso šaltinį, tekantį iš Lenkijos ir Lietuvos, taigi šių dviejų valstybių reikalai ėmė gerėti ir popiežiaus sostinėje[493]. Tuo laiku viskas priklausė nuo didžiojo kunigaikščio – jeigu jis būtų panorėjęs, kryžiuočiai Prūsijoje būtų sulaukę galo. Tačiau ar dėl religinių skrupulų, ar politiniais sumetimais, kurių atspėti nemokame, nenorėjo Ordino žūties. Juk susitikęs su Brandenburgo markgrafu leidosi paveikiamas šios politinės minties, ir jiedu numatė priemones ramybei su kryžiuočiais užtikrinti. Maža to, išprašė karalių Vladislovą dar pratęsti paliaubas iki ateinančio Šv. Jono, jas patvirtino ir didysis kunigaikštis[494]. Tačiau kryžiuočiai patys artėjo prie savo žlugimo: valdomi nesėkmingai išrinkto didžiojo magistro, kuris prisispyręs laikėsi savo nuomonės, su jokiais taikos tarpininkais nesileido į šnekas, taigi nuolatiniu ruošimusi karui, nuolatinėmis politinėmis intrigomis naikino paskutinius šalies pajamų šaltinius ir stūmė gyventojus į baisiausią skurdą. Galų gale Ordino diplomatai suprato, kur jų išsigelbėjimas, todėl pradėjo kaip niekad gerbti didžiojo kunigaikščio nuomonę, ypač Livonijos magistras, kuris jam, kaip Rygos vyskupo protektoriui, dažnai darė pagarbos pareiškimus ir siuntė dovanas, taip pat ir didysis magistras, už ką būdavo irgi gausiai apdovanojami[495]. O dėl Livonijos, tai tenykščiams kryžiuočiams

[493] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 396.

[494] Didžiojo kunigaikščio aktas dėl paliaubų su Lenkijos karaliumi ratifikavimo, datuotas: *Dubitz* (Dubičėje. – *T. N.*) *am T. Jacobi 1421* (Dubičė, Šv. Jokūbo diena [sausio 15-oji. – *T. N.*]**, 1421 metai). Cf. Registr. V. – P. 45; Spec. XVII. – No. 4. Cf. *Voigt.* – S. 392.

[495] Didžiojo magistro padėkos laiškas didžiajam kunigaikščiui ir jo žmonai, datuotas: *Marienb. Donnerst. nach Epiphan. 1422* (Marienburgas, ketvirtadienis po Kristaus Apsireiškimo šventės, 1422 metai). Cf. Registr. V. – P. 48.

grėsmė iškilo visai pašonėj dėl kažkokių nedraugiškų veiksmų su rusėnais: didysis kunigaikštis įsakė pskoviečiams imtis ginklo, bet šie atsikalbinėjo, teisindamiesi jų patvirtinta taikos sutartimi, tačiau jis nieko šito nenorėjo girdėti ir liepė pareikšti jiems savo nepasitenkinimą[496]. Šie reikalai turėjo sušvelnėti, net Žemaitijos Bažnyčios apsaugą nuo pašalinių dvasininkų ir pačių kryžiuočių įtakos popiežius patvirtino dar akivaizdesniu būdu – atskira bule: joje, išliaupsinęs didįjį kunigaikštį kaip krikščionių tikėjimo platintoją, uždraudė kryžiuočiams ir Livonijos dvasininkams daryti kokią nors įtaką žemaičiams, lietuviams ir rusėnams, atverstiems į krikščionybę arba kurie dar gali būti atversti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje[497].

1636

Apskritai 1421 metai buvo ramūs, todėl to meto istorijos paminkluose nedaug išliko žinių, kai kurias įsidėmėtinas paminėsime. Didysis kunigaikštis sušaukė Vilniuje tautos Seimą, kurio svarbiausi nutarimai buvo dėl Žemaitijos dvasininkų teisių bei privilegijų patvirtinimo, bažnyčių aprūpinimo ir kitų panašių dalykų. Metropolitas Fotijus ėmė kažkaip puoselėti viltį paimti savo valdžion rusėnų Bažnyčią Lietuvos valstybėje, tikriausiai todėl, kad Grigalius Camblakas, dar gyvas, arba pateko į nemalonę, arba tuo metu buvo išvykęs iš šalies. Šiaip ar taip, Fotijus kaip dievobaimingas maldininkas lankė cerkves: atvyko į Lvovą; per Kūčias atvažiavo į Voluinės Vladimirą, kur dalyvavo šventės apeigose; per Tris Karalius šventinant vandenį 1422 metais buvo Vilniuje, iš tenai nuvyko į Barysavą, Drucką, *Ceciaryną**, užsuko į Mscislavą, kur susitiko su kunigaikščiu Simonu Lengveniu; Smolenske sušaukė provincijos sinodą, gavęs kunigaikščio Simono,

[496] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 202.

[497] Popiežiaus Martyno V bulė, datuota: *Rom. II. Kol. Jun Pont. an IV.* (Roma, dvi dienos iki birželio Kalendų, mūsų popiežiavimo ketvirtieji metai [1421 metų gegužės 31 diena. – *T. N.*]). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 990.

Jono sūnaus*, leidimą, galiausiai su neišsipildžiusiomis viltimis gavėnioje grįžo į Maskvą[498]. *Tais pačiais metais istorikai datuoja ir Vilniaus vyskupo Petro iš Kustinės mirtį***.

1637

1422 m. Popiežiaus tarpininkavimas, *Romos karaliaus** **pakurstymai.** Nemaža priežastis didžiajam kunigaikščiui pasigailėti kryžiuočių buvo popiežiaus pastangos išlaikyti taiką ir esamą padėtį šiaurės valstybėse, kadangi Apaštališkasis sostas dar vis tikėjosi, kad šių riterių Ordinas yra reikalingas vienam tikėjimui šioje Europos dalyje įdiegti. Kaip tik tuo metu, t. y. 1422 metų pradžioje, Šventasis Tėvas, matydamas kryžiuočiams iškilusią grėsmę, jų pačių, tarytum tyčia, sukeltą, norėjo kaip nors juos ilgam laikui sutaikyti su Lenkijos karaliumi, todėl nusprendė pasiųsti kažkokį teisės daktarą, vardu Antanas Zeno iš Milano****. Tačiau kryžiuočių prokuratorius, tikriausiai matydamas, kad jo principalams nepavyks nieko laimėti, atkakliai laikėsi Vroclavo dekreto ir tuo tikslu Romoje laikė Varmės vyskupą savo agentu, šio padedamas, sugebėjo popiežių įtikinti. Vis dėlto Martynas V ėmėsi šio reikalo iš pagrindų. Norėdamas įveikti šį pražūtingą užsispyrimą, pasiūlė reikšmingesnio lygio legaciją, suteikęs minėtam Zeno Apaštališkojo nuncijaus rangą. Jam buvo pavesta nuvažiuoti į vietą, Gloguve susipažinti su reikalais, liečiančiais Lenkiją, kur nors Lietuvoje ar Žemaitijoje – su šio krašto reikalais, išnagrinėti abiejų pusių pretenzijas ir jas patikrinti, susidarytą nuomonę pateikti Šventajam Tėvui, į kurio teismą turi atvykti abi pusės, anksčiau pačios pareiškusios pasitikėjimą juo, išdėstyti jam savo reikalus ir išklausyti nuosprendžio, pakoreguojančio *karaliaus***** dekretą, paskelbtą Vroclave[499]. Tačiau vos spėjo Zeno išvykti, t. y. 1422 metų

[498] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 244–245. Leidėjas prieraše daro klaidinančią išvadą, kad šiai kelionei Fotijų paskatinusi metropolito Grigaliaus mirtis, kuri atseit ištikusi 1419 metais, nors Stebelskis (cf. *Stebelski.* – T. III. – S. 182) šią mirtį nukelia į 1437-uosius.

[499] Popiežiaus kredencialinis laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Rome apud*

pradžioje, popiežiaus rūmuose pasirodė *Romos karaliaus** pasiuntinys, kuris pareiškė, kad Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio reikalavimai esą absoliučiai nerealūs, ypač šis antrasis norįs Žemaičių sieną pratęsti iki pat jūros, užimti pusę Sūduvos, taip pat žemes, kitados gyvenamas jotvingių, ir reiškiąs kitas nesaikingas pretenzijas; kad didysis magistras žadąs greitu laiku baigti ginčus. O kad *karaliaus*** nuosprendį apskundė Apaštališkajam sostui, dėl ko dabar ir imtasi žygių, *Romos karalius**** šitai laikąs savo garbės įžeidimu, nes pasaulietiniuose reikaluose jis nematąs viršesnės jurisdikcijos negu jo. Taigi jeigu Šventasis Tėvas ir paskelbtų savo nuosprendį, *Romos karalius***** jo nesilaikysiąs, nes praktikoje to dar nėra buvę, kad jis kentėtų savo sprendimų atsisakymo kartėlį. Todėl prašo Šventąjį Tėvą, tarpininkaujant dėl šių ginčų pageidaujamo užbaigimo, malonėti nekeisti Zigmanto nuosprendžio, o paprasčiausiai siekti, kad abi pusės jį pripažintų[500]. Tuo tarpu popiežiaus nuncijus Zeno tęsė kelionę į Lenkiją, tad *Romos karalius******, papirktas naujomis dovanomis, vėl pareiškė išdidų protestą, kad jokia popiežiaus pasiuntinybė nėra reikalinga ir negali būti pripažinta. Didysis magistras savo ruožtu apeliavo, kad reikia ne popiežiaus sprendimo, o geriau informuoto popiežiaus[501]. Nepaisant viso to, Zeno kibo į darbą, ir karaliaus pusė išdėstė jam visą reikalo esmę[502]. Ją išnagrinėjęs, paskelbė savo

S. Petrum Cal. Decembr. pap. an. quinto (Roma, Šv. Petro bazilika, gruodžio Kalendos, mūsų popiežiavimo penktieji metai). Cf. Foliantas „C". – P. 233. Ten pat dvi bulės, datuotos: *Rome ap. s. Petrum VIII. Calend. Decembr. p. a. quinto* (Roma, Šv. Petro bazilika, aštunta diena iki gruodžio Kalendų, mūsų popiežiavimo penktieji metai). Viena vadinasi *Bulla amicabilis compositionis faciendae* (Bulė dėl draugiško sambūvio sudarymo). Kita – *Bulla justitialis* (Bulė dėl teismo proceso tvarkos). Spausdinta Dlugošo veikale. Cf. *Dlugossius.* – P. 448. Ap. *Raynaldi.* Annales ecclesiastici. – Ad anno 1421. – No. 15.

[500] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 397–399. Zigmanto pasiuntiniai į Romą buvo išsiųsti 1421 metais apie gruodžio 21-ąją.

[501] Ibidem.

[502] *Processus iudiciarius coram Antonio Zeno Referendario et nuncio Apostolico in Vladislaum Regem et Ordo Cruciferorum sub 2 sigillis* (Teismo procesas, [dalyvaujant] referendoriui ir Apaštališkajam nuncijui Antanui Zeno dėl karaliaus Vladislovo ir Kryžiuočių ordino, su dviem antspaudais). Cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – No. 539.

nutarimą, kurį patvirtino ir popiežiaus legatas, Venecijos kardinolas[503]. Tačiau šis sprendimas, priimtas remiantis vienos pusės informacija, nebuvo veiksmingas, ir popiežiaus tarpininkavimas, galėjęs duoti išganingų vaisių, kaip parodė ateitis, beveik nedavė nieko[504].

1638

1422 m. Karalius Vladislovas veda ketvirtą žmoną. *Kad ir kaip būtų klostęsi reikalai su čekų pasiuntiniais, visada svarbiausia tema buvo kryžiuočiai. Paliaubos su jais baigėsi 1421 metais ir karalius rengėsi karui, paramos tikėdamasis iš Brandenburgo markgrafo. Tačiau šis, aiškindamas, kad šiuo metu pagalbos suteikti negali, siūlė dar metams pratęsti paliaubas, vildamasis, kad kryžiuočiai aprims ir paklus karaliaus valiai. Karalius Zigmantas savo laiškais parėmė tokią nuomonę, ir paliaubos buvo pratęstos metams. Rugpjūčio mėnesį karalius Vladislovas atvyko į Liubliną, kur turėjo vykti Seimas dalyvaujant Vytautui. Ten bendrai pasitarus, čekams buvo duotas galutinis atsakymas, kurio pagrindas – noras nutraukti vidaus neramumus krašte ir parodyti nuolankumą Apaštališkajam sostui, t. y. čekų pasiuntiniams pranešta, kad tiek Jogaila, tiek Vytautas Čekijos valdžią perimtų tik pritarus karaliui Zigmantui. Taigi čekų pasiuntiniai buvo išsiųsti namo, o iš Seimo pas karalių Zigmantą buvo pasiųsti Jonas iš Tarnuvo, Krokuvos vaivada, ir Zbignevas Olesnickis, Šv. Florijono bažnyčios klebonas, kad praneštų apie čekams duotą atsakymą, kuris buvo visiškai jam naudingas, mainais reikalaujant paliaubų su kryžiuočiais ir grąžinti užgrobtas Lenkijos žemes, žadant greitą Ordino nuosmukį ir Prūsijos, kurią bus galima pasidalinti, užkariavimą. Tačiau karalius Jogaila, matydamas, kokie permainingi Zigmanto veiksmai, sutarties dėl paliaubų atveju*

[503] *Transumptio sententiae Commissorialis approbatio per Cardinalem Venetiarum* (Venecijos kardinolas transumuoja ir patvirtina Kaltinamąjį sprendimą). Cf. Ibidem. – No. 540.

[504] *Dlugossius.* – P. 450–451.

kaip garantą norėjo matyti jam paliktą Sileziją. Zigmantas išsisuko nuo šio reikalavimo, pareikšdamas, kad tai būtų nesuderinama su abiejų pusių garbe. Kadangi jau nesibaimino dėl Čekijos, kurios reikalas dabar tapo religine problema ir priklausė nuo Šventosios Bažnyčios galvos – o šiuo keliu Čekijos karūnos neužsidės nei Jogaila, nei Vytautas; Čekijos, kurioje buvo toks aršus priešiškumas ir tokia didi tautos neapykanta popiežiui. O Zigmantas, sužinojęs, kad neseniai našliu tapęs Jogaila galvoja apie naujas vedybas, iš pradžių įsakė jam piršti savo dukrą Elžbietą, kuriai tada buvo vos vienuolika metų, tačiau vėliau apsigalvojo, kad vaikui nėra tinkama pora daugiau nei septynių dešimčių amžiaus senolis, ir pasiūlė Ofką, arba Sofiją, Vaclovo našlę, dar ponią žydinčiuose metuose, kuriai kraičio davė Sileziją ir 100 tūkstančių raudonųjų auksinų. Lenkijos ponai, pasitarę Nepolomicėse, labai palankiai žiūrėjo į šį pasiūlymą dėl didelės naudos kraštui. Todėl pas karalių Zigmantą net išsiuntė Zavišą Juodąjį – kad šį reikalą privestų iki pabaigos. Tačiau ten vyko karas ir dėl maištingų čekų veiksmų Zigmantas turėjo užsidaryti vokiečių mieste Brode, o kai šis dėl vokiečių išdavystės pasidavė, lenkų pasiuntinys Zaviša Juodasis, veikęs Zigmanto naudai, buvo paimtas į nelaisvę ir nugabentas į Prahą[505]. *Taip karališkosios tarybos viltys žlugo. Be to, Jogaila nemėgo kitataučių, o čia dar ir Vytautui norėjo įtikti. Laikas tokiame amžiuje žmogui brangus, todėl nekreipdamas dėmesio į lenkų patarimus ir reikalavimus** pasiuntė į Lietuvą Zbignevą Olesnickį pasitarti su didžiuoju kunigaikščiu, kad gal būtų galima rasti jam pačią iš kurios nors tenykščių kunigaikščių giminės. Ypač susidomėta Alšėnų kunigaikščio Andriejaus šeima, nes jis turėjo gražuoles dukteris Bazilę, pramintą Balčiuke**, ir Sonką[506]. Karalius pasirinko jaunesniąją. Kai šitą reikalą didysis

[505] *Dlugossius. – P. 446; Albertrandi J. – S. [261–267].*

[506] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika (p. 75), iš kur imame visą šį paragrafą. Strijkovskis, turėdamas ją po ranka, nori pataisyti pagal Mechuvietį (p. 520), jog tai buvusios ne Alšėnų kunigaikštytės, o iš tos linijos, iš kurios kilę kunigaikščiai Ostrogiškiai. Tačiau klaidingai šitaip daro, nes taip rodo kunigaikščių Ostrogiškių genealogija, atkurta Stebelskio veikale (cf. *Stebelski.* – T. III.). *Taip pat cf. Genealoginę lentelę mūsų veikalo VII tome, X priede****. Dar viena Strijkovskio užuomina verta dėmesio. Jis sako, kad tos kunigaikštytės buvo ne Vytauto dukterėčios, bet

kunigaikštis ir Olesnickis išdėstė kunigaikštyčių broliui ir globėjui Simonui, šis atsakė, kad pats pasirinkimas jam teikia didžiausią garbę ir kad mielai priima pasiūlymą, tačiau pagal seną paprotį netinka leisti už vyro jaunesniąją seserį, kol namuose yra vyresnioji. Taigi teveda Jo Didenybė Karalius vyresniąją, kuri nenusileidžia jaunesniajai nei grožiu, nei protu. Karalius, gavęs žinią, parašė didžiajam kunigaikščiui: „Aš pats žinau, kad vyresnioji, Bazilė, yra gražesnė, bet ji su ūsiukais, o tai reiškia, kad ji turi didesnę kūno jėgą, negu kad derėtų žmonai, o aš jau senas; taigi nenorėčiau ja susigundyti". Galimas daiktas, kad pačiam didžiajam kunigaikščiui artimesnė buvo vyresnioji kunigaikštytė, nors abi buvo jo vaikaitės sesers linija, tad norėjo matyti ją už karaliaus išleistą, o dėl to nebuvo jam labai palanki jaunesnioji, ką rodo tolesni įvykiai. Šiaip ar taip, reikėjo apgalvoti, kaip įgyvendinti karaliaus Vladislovo pasirinkimą. Pasikvietė Belsko kunigaikštį Joną Vladimiraitį, Alšėnų kunigaikštyčių giminaitį, ir pripiršo jam Bazilę, o Sonką sužiedavo su karaliumi*. Žiemą karalius išvyko į Lietuvą, viešėjo Trakuose, Vygriuose, stengėsi paspartinti vedybas. Per Užgavėnes karaliaus sužadėtinė atvyko į Naugarduką, kur buvo lotyniškai pakrikštyta Sofijos vardu, po to santuoką palaimino Motiejus, Vilniaus vyskupas; vestuvės buvo *triukšmingos ir iškilmingos***[507]. Iš Naugarduko karalius iš karto po Pelenų dienos kitą dieną su jauna žmona atvyko į Lydą, kur jį pasveikino popiežiaus Martyno V pasiuntinys Antanas Zeno, abiejų*

vaikaitės, todėl galimas daiktas, kad už kunigaikščio Andriejaus buvo ištekėjusi ar kurios jo sesers, ar brolio duktė.

[507] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika (p. 69–70), nors klaidinga data, smulkiai aprašo. *Dlugossius.* – P. 442–447; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 112; *Koiałowicz.* Miscellanea. – P. 77 yra spaudos klaida, kadangi Vilniaus vyskupo Petro mirties metai nurodyti 1431-ieji, vietoj 1421-ųjų, nes, be to, ką esame sakę, turime dokumentinį senovės paminklą, patvirtinantį, kad 1421 metų pabaigoje mirė Vilniaus vyskupas, o po jo mirties Motiejus iš Medininkų buvo atkeltas į Vilniaus vyskupiją. Cf. Dinaburgo komtūro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Dünaburg am Freit. na Neu Jahr. 1422* (Dinaburgas, penktadienis po Naujųjų metų [sausio 2 diena. – *T. N.*], 1422-ieji). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 1005. O kad Vytautas ėmėsi šių piršlybų savanaudiškais sumetimais, kažkodėl tikėdamas, kad Sonka bus nevaisinga, kaip kad nori teigti kai kurie naujieji istorikai, negaliu tvirtinti, nes to nerandu savo turimuose istorijos šaltiniuose.

teisių daktaras, kuris tada dėl kryžiuočių reikalų viešėjo Lietuvoje. Šis vyras, nors tiek karalius, tiek Vytautas jį buvo apdovanoję puikiomis dovanomis, atsisakė kvietimo būti jų priimtas, nes buvo atvykęs tik kaip arbitras. Tokiu elgesiu pelnė tik dar didesnę karaliaus ir didžiojo kunigaikščio pagarbą. Karalius, baigęs Lydoje derybas su didžiuoju kunigaikščiu ir Lietuvos ponais pasiuntiniui dalyvaujant, pasiėmė jį su savimi ir per Valkaviską patraukęs į Lenkiją, nukako į Krokuvą[508].

1639

1422 m. Suteikiama parama čekams. Didysis kunigaikštis nežinojo *karaliaus Zigmanto*** manevrų ir vylėsi, kad Romoje padaryti žygiai duos Kryžiuočių ordinui puikiausių rezultatų, todėl artėjant Naujiesiems metams stengėsi pasiųsti didžiajam magistrui naujų dovanų[509]. Tačiau nelauktai buvo priverstas kitaip galvoti apie reikalus ir žmones, labai pasipiktino *karaliumi**** Zigmantu, taip niekšingai kurstančiu nesantaiką tarp abiejų pusių ir aiškiai pardavinėjančiu savo nuomonę. Todėl kai Čekijos pasiuntiniai per Lenkiją trečią kartą atvyko į Lietuvą ir prašė priimti jautrion didžiojo kunigaikščio globon savo tautos likimą, gelbstint ją nuo baisios *karaliaus***** prievartos, daugiau jau nesvyravo priimti ar nepriimti šią tautos auką, juo labiau kad tikriausiai buvo įsitikinęs, jog dabar ir popiežius nelaikys to blogu dalyku, sulaukęs tiek žeminančių *Romos karaliaus****** priekaištų dėl Zeno legacijos. Nors pats, būdamas jau senyvo amžiaus, negeidavo Čekijos karaliaus vainiko, bet nurodė kelią į ją savo giminaičiui Žygimantui, Demetrijaus Kaributo sūnui, Severų, Zbaražo ir Vyšniavo kunigaikščiui[510]. Šis jaunuolis, jau pelnęs nemenką šlovę mūšiuose, iš tikrųjų buvo vertas didelės ateities, o paremtas pinigais ir žmo-

[508] *Dlugossius. – P. 447*.

[509] Didžiojo magistro padėkos laiškas didžiajam kunigaikščiui ir jo žmonai už naujametines dovanas, datuotas: *Marienb. Donnerst. nach Epiphan* (Marienburgas, ketvirtadienis po Kristaus Apsireiškimo šventės). Cf. Registr. V. – P. 49.

[510] Strijkovskis (p. 524) taip jį tituluoja.

nėmis, žadėjo neabejotiną sėkmę. Čekai, užsitikrinę ir Lietuvos, ir Lenkijos paramą, šį siūlymą priėmė džiūgaudami. Jaunasis Žygimantas veikiai su rinktine kariuomene atvyko į Moraviją. Tai sužinojęs, *Romos karalius** ėmė virpėti iš baimės ir pykčio: tuo metu jis buvo apsiautęs įtvirtintą Moravijos miestą Ostrogą**, tad staigiai atsisakė apsiausties, kaip didžiausias bailys liepė sudeginti savo gurguoles bei pabūklus, o pats, kiek įkirsdamas, spruko į Vengriją. Klastingi žmonės niekada nebuvo drąsūs, kova atvirame lauke jiems kelia mirtiną baimę***. O jaunasis lietuvių karys atvykęs iškart parodė, ką gali, kai gynybinį Vinčovo miestą****, nenorintį jam pasiduoti, vienu šuoliu užėmė. Šitaip Moravijoje pagąsdinti *karaliaus Zigmanto***** šalininkai šią provinciją be vargo atidavė Žygimantui Kaributaičiui. Iš ten jis nuvyko į Čekiją, ir Prahos gyventojų buvo sutiktas labai entuziastingai, sveikinamas kaip karalius ir tėvynės gynėjas. Svarbiausiose pilyse įkurdino savo žmones ir *karaliaus Zigmanto****** priešininkams atvėrė naują gyvenimą. Į tą šalį grįžo ramybė ir civilinė tvarka. Po to apsiautė Karlšteino pilį, kurioje buvo laikomi valstybės archyvai. Apsiaustieji, turėdami didelę įgulą, gerai parinktą bei vadovaujamą, nepaisant skorbutinių ligų, kilusių sugedus orui dėl daugybės pūvančių lavonų, nepaisant ryžtingų atakų, gynėsi šešis mėnesius. Taigi apsiaustis užsitęsė iki žiemos, o tada paspirtį atvedė Frydrichas, senasis Brandenburgo markgrafas, pasamdytas *karaliaus Zigmanto*******.

1640

1422 m. Prūsijos reikalai. Niršo Zigmantas Vengrijoje iš pykčio ir būtų iškaulijęs iš popiežiaus prakeikimą visai Lietuvai, jeigu tai nebūtų dėjęsi su jo Šventenybės valia. Taigi kad karalius ir didysis kunigaikštis toliau nepadėtų čekams, juos reikėjo būtinai įpainioti į karą su kryžiuočiais, įvairiausiais būdais kurstė tuos vienuolius riterius, siuntė jiems laiškus, kuriuos gabeno persirengėliai, keliaujantys per Lenkiją. Viename tų laiškų

*karalius Zigmantas** rašė didžiajam magistrui: „Tokia yra mūsų nuomonė, ir mes tau įsakome kaip pavaldžiam mums ir Romos valstybei ir kaip gresiant netekti Ordino bei dvarų, kad be mūsų žinios ir valios su Lenkijos karaliumi Vladislovu jokių paliaubų nesudarytum ir suvažiavimų nerengtum, jokių siūlomų sutarčių nepriimtum ir jokių Ordino žemių neužleistum. Kadangi Antanas, popiežiaus legatas, norėjo padaryti tai, kas būtų pakenkę mums, Tavo Ordinui ir Romos valstybei, mūsų tokia valia, kad dėl šito kreiptumeisi į popiežių, kuris mums yra prižadėjęs, jog prieš mūsų dekretą nieko nesigriebs ir jo nepakeis be mūsų žinios ir valios."[511] Kaip tik todėl, nepaisant Antano Zeno pastangų, kurių dėka Solece įvyko abiejų pusių įgaliotinių susitikimas, nebuvo galima susitarti nė dėl paliaubų, nebent su anų pateikta sąlyga, jeigu popiežius ar *karalius Zigmantas*** nepriims priešingo sprendimo. Tačiau atsitiktinumas atskleidė lenkams Vengrijos Zigmanto slaptus manevrus. Vienas jo pasiuntinys su laiškais į Prūsiją, perrengtas elgeta, susirgo ir pasimirė Konine. Mirdamas prašė jo skarmalus po mirties atiduoti Torunės komtūrui. Tai sukėlė įtarimą, skarmalai buvo apčiupinėti ir rastas įsiūtas Zigmanto laiškas, kuris užantspauduotas, kaip buvo, pasiųstas karaliui. Jame nurodyta, kad kryžiuočiai turi „stengtis visokiais būdais kenkti lenkų ir lietuvių žemėms antpuoliais, atvirais, slaptais, kiek tik galima daugiau, bet jeigu susidurtų su pasirengusia kariuomene, tuojau operuoti paliaubomis, kurios pateiktos tvirtinti popiežiui ir *Romos karaliui*****. Kitaip nepuldinėti, tik dangstytis paliaubomis, sąlygiškai sudarytomis, kurias galima įvairiai interpretuoti"[512]. Šis atradimas ir abejingiausius įsiutino, visi patarė karaliui ginkluotis. Didysis kunigaikštis dar praėjusių metų pabaigoje kartu su karaliumi slapta tarėsi su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu, tikriausiai norėdami apsisaugoti nuo totorių ir rengdamiesi karui su kry-

[511] *Romos karaliaus*** laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Brünn Donnerst. Nach un. Frau. Lichtmesse 1422* (Brno, ketvirtadienis po Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo šventės, 1422 metai). Cf. Spec. IV. – No. 40.

[512] *Dlugossius.* – P. 453.

žiuočiais, kurį galėjo numatyti[513]. Tam jau turėjo nemažas karines pajėgas, be to, kryžiuočiai žinojo, kad karalius davė nurodymą verbuoti kariuomenei vyrus užsienyje, o savo senatorių susirinkime aiškiai pareiškė: „Gerai žinau, kad kryžiuočiai tik ir laukia mano arba didžiojo kunigaikščio mirties, kad galėtų užpulti Lenkiją, išardyti abiejų tautų vienybę ir visiems laikams ją nusilpninti. Tačiau aš to neleisiu, verčiau pats dėl mano tautų vienybės pasiaukosiu, tad sutelksiu didelę kariuomenę ir Ordiną tiek suniekinsiu Prūsijoje, kad po mano mirties mano valstybėms negalės pakenkti."[514] Todėl abi pusės, kurstomos *Romos karaliaus**, rengėsi karui, nors kryžiuočiai neturėjo nieko daugiau, tik savo krašto pajėgas ir šiek tiek livoniečių. Tuo tarpu Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas, iškamuotas rūpesčių ir ligos, keletą metų varginamas pūslės akmenligės, savo noru atsisakė garbingų pareigų ir paliko laisvą vietą 1422 metais kovo 10 dieną išrinkti Paulių Rusdorfą, buvusį Ordino drabužininką[515]. *Romos karalius*** kaipmat paskatino naująjį magistrą į karą, pranešdamas: „Vytautas vienu metu ginkluoja tris kariuomenes: vieną turi pats vesti prieš Prūsiją, kita žygiuos padėti Žygimantui į Čekiją, o trečia prieš Livonijos kryžiuočius. Todėl ragina didįjį magistrą būti ypač atsargų, o jeigu jį patį arba Ordiną karalius ar didysis kunigaikštis užgriūtų visa jėga, reikia žygiuoti priešais ir visomis išgalėmis gintis, kadangi *Romos karalius****, remdamas Ordino reikalus, tų monarchų nemalonę yra užsitraukęs. O kai popiežiaus nuncijus atvyks į Prūsiją, tebūnie jis visur gėdinamas, nemaloniai sutinkamas ir prastai priimamas."[516]

[513] Dinaburgo komtūro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Dünaburg Freit. nach Neujahr. 1422* (Dinaburgas, penktadienis po Naujųjų metų [sausio 2 diena. – *T. N.*], 1422-ieji). Cf. Spec. VIII. – No. 52. Bevardis laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Thorn Sonnabend. Fabiani u. Sebast. 1422* (Torunė, šeštadienis per Šv. Fabijono ir Sebastijono dieną, 1422 metai). Cf. Spec. VIII. – No. 43.

[514] Ordino prokuratoriaus prie Zigmanto dvaro laiškas, datuotas: *Nürnberg 8 Jannuar. 1422* (Niurnbergas, sausio 8 diena, 1422 metai). Cf. Spec. I. – No. 95.

[515] Šternbergas persikėlė komtūru į Gdanską ir ten 1424 metų gruodžio 20-ąją pasimirė. Jo persekiojamas Henrikas Plauenas jį pergyveno šešeriais metais, Pauliaus Rusdorfo paleistas iš kalėjimo.

[516] Imperatoriaus laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Wesel Dienst. nach. Os-*

Tačiau šitai nelabai paveikė Paulių Rusdorfą, kuris pernelyg gerai žinojo *karaliaus** Zigmanto mąstymo vingius, kad būtų leidęsis taip lengvai išprovokuojamas.

1641

1422 m. Pasikėsinimas prieš kryžiuočius. Tačiau būgštavimai ėmė pildytis: karalius tarėsi su Brandenburgo markgrafu, Frydricho tėvu, su kunigaikščiu Švitrigaila ir su daugeliu savo šalies ponų. Kariuomenė telkėsi įvairiose vietose, ir buvo nesunku spėti, prieš ką ši audra atslenka, kadangi neketinta jos siųsti į Čekiją, kur karalius nenorom nukreipdavo žvilgsnį, nes bjaurėjosi eretikais bei jų maištavimu**, be to, tai reiškė susidurti su imperijos kunigaikščiais, kurie pareiškė tokiu atveju stosią *Romos karaliaus**** pusėn. O didysis kunigaikštis turėjo totorių ir kazokų, pasirengusių kiekvieną dieną žengti į Prūsiją[517]. Betgi pirmiau nei į Marienburgą atvyko popiežiaus nuncijus su alyvų šakele rankose, didysis magistras, vykdydamas *Romos karaliaus***** įsakymą, pasišalino, kad nereikėtų jo priimti, ir pasiūlė monarchams asmeniškai susitikti su didžiuoju magistru. Su tuo sutikta, tačiau paskirtu laiku kryžiuočiai neatvyko į Racionžą, karalius jų tenai lūkuriavo, galiausiai netekęs kantrybės išvažiavo ir liepė telkti kariuomenę Volbuže, ketindamas per Griunvaldo laukus žygiuoti tiesiai į Marienburgą. Nuncijus apie tai pranešė, ir didysis magistras, kad ir svyruodamas, sutiko su įgaliotinių suvažiavimu. Tačiau kryžiuočiai iš pat pradžių prabilo apie paliaubų sąlygas, padiktuotas *Romos karaliaus******. Negalėdami jokiomis dovanomis nuncijaus palenkti savo pusėn, užsirūstinę už jo tiesos laikymąsi, metėsi į *Romos karaliaus******* bei imperijos kunigaikščių glėbį, vildamiesi gauti iš jų stiprią paramą[518], kurią suktasis Zigmantas tikriausiai buvo iš

---

tern. 1442 (Vezelis, antradienis po šv. Velykų, 1422 metai). Išrašas pono Voigto veikale. Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 428.

[517] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 428–439.

[518] Ibidem. – P. 431.

anksto nutapęs ryškiomis spalvomis. Sykiu išdergė popiežiui sąžiningiausią žmogų, ir Antanas Zeno buvo atšauktas – kaip tik tuo metu, kai Gloguve pradėjo savo jurisdikciją, liepęs šalims duoti paaiškinimus ar reikšti skundus. Šitaip kryžiuočiai jam atsidėkojo už pastangas per visą buvimo laiką išsaugoti tokią taiką, kokios Prūsijoje nebuvo buvę keliolika metų[519]. Kai tik nuncijus išvyko, tuoj pasienyje prasidėjo žudymai, antpuoliai, padeginėjimai. Kryžiuočiai vertė kaltę lenkams, lenkai – kryžiuočiams. Karalius net kreipėsi į Prūsijos luomus atskiru manifestu, mesdamas kaltę Ordinui dėl galinčio kilti karo, todėl ragino būti jam palankesnius. Matyt, norėjo pakurstyti prasidėjusį luomų su Ordinu nesutarimą, kivirčus, kurie jo sūnaus Kazimiero laikais visai subrendo. Tačiau didžiojo magistro užsispyrimą istorikai aiškina tuo, jog didysis magistras privalėjęs jokiu būdu nesudaryti paliaubų, nes tada priešininkai būtų turėję laisvas rankas pasiduoti Čekijos husitams – taigi to reikalavusi Ordino garbė. Ir nenori šitie rašytojai nieko žinoti, kad valdovams artimesnė turi būti savo žmonių laimė, o ne tolimas dorybių blizgesys. Todėl užtenka pasakyti, kad ir Paulius Rusdorfas tapo Zigmanto intrigų ir savo krašto žūties įrankiu.

1642

1422 m. Karas. Nelemtas ginčas yra pražūtingesnis žmonijai už mūsų šiandien įsivaizduojamą karą. Nors karalius ir tarėsi su didžiuoju kunigaikščiu, tačiau tvarkėsi blogai, nes kryžiuočiai iš anksto žinojo visus jo planus ir manevrus, todėl pasirengdavo gintis ten, kur reikėdavo, tiesa, mažomis pajėgomis, nes iš viso teturėjo nuo dvidešimt keturių iki trisdešimt tūkstančių ginkluotų vyrų, o karalius, įskaitant Lietuvos kariuomenę, turėjo daugiau nei šimtą tūkstančių. Paskutinėmis liepos dienomis įžengė į Prūsiją beveik tuo pačiu keliu, kaip ir prieš Griunvaldo mūšį. Tada kunigaikštis Švitrigaila pareiškė draugystę Ordinui[520]. Didysis magistras vengė mūšio atvirame lauke ir laukė

[519] Ibidem. – P. 432.

[520] Švitrigailos pareiškiamasis laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Borowo*

pastiprinimų iš Livonijos. Vis dėlto ties Liubava įvyko mūšis ir kryžiuočiai su dideliais nuostoliais buvo suginti į sustiprintą pilį. Veikiai čia atvyko karalius su didžiuoju kunigaikščiu, jie atsivedė nemažus rusėnų riterių pulkus, ir vasalinių kunigaikščių, ir draugystės sutartimis ar giminystės ryšiais susijusių; su jais atžygiavo totorių chanas Jerim Berdis. Buvo rengiamasi šturmui, tačiau tai negalėjo greitai įvykti, nes karaliaus kariuomenė turėjo tik vieną mūrų griovimo pabūklą, taigi pasiųsta į Kujavijos Brastą atgabenti jų daugiau. Tuo tarpu karalius, įsitikinęs, kad pilis priklauso ne kryžiuočiams, bet Kulmo vyskupui, nutraukė apsiaustį. Kariuomenė, skverbdamasi gilyn į Kulmo žemę, patraukė link Dravantos, o lengvieji Lietuvos kazokų raitininkai ir totoriai plačiai pasklido į visas puses; baisus krašto nuniokojimas buvo šio manevro rezultatas. Pagrindinė kariuomenė užplūdo žemę, priklausomą nuo Bratiano komtūrijos, ir ją nusiaubė. Vienas dalinys prasigavo iki Ryzenburgo, paėmė jį, apiplėšė ir sudegino. Po to kariuomenė per Štumą susitelkė žygiui į Marienburgą[521].

1643

Tačiau karalius stovykloje prie Bratiano pareiškė sutinkąs sudaryti taiką. Didysis kunigaikštis sutiko tarpininkauti. Kryžiuočiams visai nerūpėjo kenčiantys gyventojai, jie su panieka atmetė gerųjų monarchų siūlymą; užliūliuoti vilčių gauti paramos iš Vokietijos, suvedžioti kurių ne kurių Čluchuvo komtūro laimėjimų ir visų pirma suktų *karaliaus** Zigmanto pažadų, jie tvirtai laikėsi savo. Prūsų likimas kasdien darėsi vis niūresnis, pasakoja ponas Voigtas, iš tikrųjų gražiausia šio krašto dalis jau buvo paversta pelenais**. Pirmą puolimo savaitę kaimai liepsnojo nuo Soldau net iki Gdansko apylinkių, naktį plėvojantys gaisrai kėlė stebėtojų

terre Masovie situato feria II posit festum S. Jacobi. 1422 (Mazovijos Borovas, pirmadienis po Šv. Jokūbo dienos, 1422 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 63. To priežastis buvo ta, kad Vytautas ir karalius *fratres seniores nostri et domini generosissimi* (vyresnieji broliai ir kilmingieji valdovai) kariauja su Ordinu, *quorum nos sumus subditus, servitor et adiutor fidelis* (kuriam esu atsidavęs tarnas ir ištikimas padėjėjas).

[521] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 438–439.

akyse siaubą. Tik įtvirtintos pilys styrojo tarp šių griuvėsių, tačiau teko ir daugeliui iš jų, stipriausieji ėmė kristi. Didysis kunigaikštis paėmė Bišofsverderį. Tada didysis magistras pirmą kartą pareikalavo pradėti tartis, bet Lietuvos valdovas jam atsakė: „Mes Jums anksčiau esame rašę, jog nuoširdžiai norime, kad būtų nustota lieti krikščionių kraują, aplaistomą ašaromis. Dabar reikalaujate iš mūsų neįmanomo dalyko, idant išeitume iš Jūsų krašto. Juk žinote, Pone Magistre, kad mes ne sykį esame pasitraukę iš mums sėkmingo kovos lauko, bet dėl tokio niekingo Jūsų laiško neketiname savo kariuomenės išvesti iš Prūsų, nes ją sutelkėme ir čia atvedėme, kad mes ir mūsų žemės, Dievui padedant, gautų amžiną taiką. Jeigu norite su mumis ir mūsų broliu siekti santarvės, iš anksto protingai pasistenkite, kad Jūsų kraštas daugiau nepatirtų žalos. Bet jeigu turite kitokių minčių, o šito nenorite, mes pasikliauname Dievu, kad kas atsitiks toliau, kris ant Jūsų sielos."[522] Iš tenai didysis kunigaikštis nužygiavo prie Golubio, o karalius rugpjūčio 15-ąją įsirengė stovyklą prie Vanseno ežero*. Užėmus Golubį, palengvėjo abiejų tautų kariuomenėms susijungti, tačiau pilis dar ilgai gynėsi, kol pagaliau griūnantys mūrai, daužomi dvylikos apsiausties patrankų, palaidojo griuvėsiuose narsius savo gynėjus, tarp jų penkiolika Ordino riterių ir komtūrą, kiti gyvi ištraukti iš griuvėsių pateko į nelaisvę. Nuostabios Kovalevo apylinkės, tankiai gyvenama Kulmo žemė, puikiausios privačių žmonių pilys ir valsčiai, visas lygumų kraštas, vokiečių vadinamas *platte Land*, buvo atiduotas siaubingiausiam sunaikinimui. Totorių ir valakų būriai svaiginosi nežmoniškais nusikaltimais, nesigailėjo mergaičių nei dorų moterų, degė bažnyčias, kunigus korė už kojų, ketvirčiavo, norėdami sužinoti, kur yra bažnyčios turtai, tyčiojosi iš krikščionių gerbiamų daiktų[523]. Viena po kitos krito ir žymiausios pilys, buvo paimti Tuchelis, Kulmas. O ką tuo

[522] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Bischofswerder Donnerst. vor Assumpt. Mariä 1422* (Bišofsverderis, ketvirtadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų šventę, 1422 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 11.

[523] Iš didžiojo magistro sudaryto aprašo. Cf. Spec. XXI. – No. 179; *Voigt.* – Bd. VII. – S. 443.

metu veikė didysis magistras? Mykolas Kuchmeisteris Šternbergas būtų meldęsis su savo vienuoliais, o Paulius Rusdorfas pasidarė nematomas, tikriausiai graudžias valandas praleido kažkur tolimame konvente prie vyno taurės, primenančios gerus laikus. Tačiau pasirodė kariuomenėje, kuri vėžlio žingsniu slinko padėti Kulmui, bet kol atvyko, buvo paimtas ir miestas, ir pilis, tad prie jos pylimų įsirengė stovyklą tuose pačiuose apkasuose, kuriuos buvo supylę apsiautusieji. Atvyko pas karalių ir *Romos karaliaus** pasiuntinys, kuris įteikė tokio turinio laišką. „*Romos Karalius*** labai stebisi, kad Jo Didenybė Karalius, maršus traktatams ir draugiškiems potvarkiams, savo sūnėną Kaributaitį, pasiųstą į Čekiją, visokeriopai remia, o anas Zigmanto valdinius paskatino būti neklusnius, eretikams padeda, jiems vadovauja ir atvirai maištauti nuteikia. *Romos Karalius**** taip pat stebisi, kodėl Jo Didenybė Karalius Kryžiuočių ordiną, Šventosios imperijos narį, niokoja tokiu rūsčiu karu, nepaisydamas Vroclavo kompromiso. Tegul Jo Didenybė *Karalius***** prašo atšaukti Kaributaitį ir uždrausti saviškiams padėti eretikams. O jeigu Jo Didenybė Karalius jaučiasi esąs kuo įžeistas, *Romos Karalius****** sutinka priimti tai, ką nuspręs išrinktas teismas. Tegul tik karaliaus kariuomenė išeina iš Prūsijos, liaujasi Ordiną karu persekiojęs, tada ir Vroclavo kompromiso dekretą bus galima pakeisti." Karaliaus atsakymas buvo tokio turinio: „*Jo Didenybė Romos Karalius******* neturi ko stebėtis, nes visiems žinoma, jog kiekvienas žmogus, neradęs teisybės pas žmones, patiki savo reikalą Dievui ir kiek galėdamas pats stengiasi." Toliau plačiai ir labai įtikinamai išdėstomos karo priežastys, karaliaus pusės teisėtumas, ką praleisime, nes apie tai gana aiškiai buvo kalbama ankstesniuose paragrafuose. Daroma akivaizdi išvada, kad patys kryžiuočiai ir *Romos karalius******** yra Prūsijos krašto nelaimių kaltininkai, kadangi nerado vietos nei santūrumui, nei teisingiems pamąstymams, nei pakantumui tiesos siekiančiam tarpininkui Antanui Zeno, nei jokiam realybės suvokimui. „O dėl Žygimanto Kaributaičio, – sakoma toliau, – tai Karalius jo nei siuntė, nei rėmė: juk yra aiškus Lietuvos Didžiojo

Kunigaikščio Vytauto raštiškas pareiškimas[524], kad savo kaštais ir savo valia išsiuntė jį į Čekiją, tiesiog prieš savo priešą *karalių*** Zigmantą, kuris neteisingu nuosprendžiu, padarytu Vroclove, norėjo atimti iš jo gimtąsias žemes ir jas atiduoti kryžiuočiams. Todėl tegul Jo Didenybė *Karalius**** savo valia pelnytą didžiojo kunigaikščio priešiškumą, kaip nesąžiningas teisėjas, dabar teikiasi jausti ir t. t.“[525] Galiausiai didysis magistras, matydamas, kad *Romos karaliaus***** ir imperijos kunigaikščių pažadai paremti aktyvią gynybą, taip dosniai teikti, nėra vykdomi, bėdos prispirtas reikalavo juos tesėti. Ir išgirdo atsakymą: „Ginkis, kaip gali, arba galvok apie taiką“. Taikos, taikos! Pakartojo visi vokiečiai, dvasininkai ir pasauliečiai, visoje Prūsijoje. Į šį visuotinį šauksmą, į šį sutarimą pagaliau atsižvelgė ir kryžiuočiai – išsiuntė pasiuntinius į karaliaus stovyklą.

1644

1422 m. Taika prie Melno ežero. Po kai kurių pradinių ginčų ir perdėtų, kaip visada, abiejų pusių pretenzijų, stojo taika, tam paskirtų įgaliotinių[526] sutarta karaliaus stovykloje prie Melno

[524] *Pasak Kojalavičiaus (cf. Miscellanea. – P. 39), visa tai taip vyko. 1422 metų pradžioje husitai, čekų atskalūnai, Čekijos karūną pasiūlė karaliui Jogailai, tačiau jis atsisakė sakydamas, kad nenori valdyti eretikų. Tačiau sektantų pakviestas Vytautas buvo linkęs paimti čekų sostą. Šiuo tikslu pas juos su didele kariuomene išsiuntė Žygimantą Kaributaitį – kaip karalystės, kurią turėjo ginklu užimti, administratorių. Tačiau popiežius Martynas V laiške, datuotame 1422 XII Kalendas Junii (12 [dieną iki] birželio Kalendų), t. y. gegužės 21 dieną, atkalbėjo didįjį kunigaikštį priimti Čekijos karūną ir pripratė neteikti pagalbos husitams, todėl Lietuvos kariuomenė buvo atšaukta**.*

[525] Zigmanto pasiuntinio kalbą ir energingą atsakymą į ją cf. *Długossius*. – P. 459–461.

[526] Iš Lenkijos ir Lietuvos pusės: Krokuvos vaivada Jonas iš Tarnuvo, Poznanės – Sendrovijus iš Ostrogo, Sandomiero – Mikalojus iš Michalovo, Lenčicos – Mikalojus iš Opatovo*****, Karūnos maršalas Zbignevas iš Bžezės, Lietuvos bajoras Gedgaudas, Lukuvo seniūnas Mikalojus Sepinskis******. Tiek pat nuo kryžiuočių. Vyskupai: Varmės – Jonas, Pamario – Gerardas, komtūrai: Elbingo – Henrikas, Torunės – Liudvikas Lancė*******, Dzežgovo – Martynas Kemnateris********, Livonijos maršalas Vulframas Hansbachas*********. Posėdžiai vyko ištaigingoje karaliaus

ežero, netoli Rėdeno ir Rogozno, rugsėjo 17 dieną šiomis sąlygomis: „Visi vaidai nutraukiami ir niekada neturi būti atnaujinti arba kurios nors pusės laikomi skriauda. Visi lenkų dvasininkų dvarai, esantys Prūsijos teritorijoje, išlaiko turėtas teises, valdas ir pajamas. Ordinas užleidžia Lenkijai Nešavos žemę su Orlovo, Mužynovo ir Nojendorfo valsčiais, taip pat Nešavos pilį, kurią turi teisę sugriauti, pusę Vyslos vagos su jos salomis, muitais ir t. t., pradedant Dravantos žiotimis link žemupio iki pat senosios Pamario sienos ir Bydgoščiaus, su puse Torunės prieplaukos muitų. Nešavos pilis turi būti sugriauta iki ateinančio Šv. Jono. Siena tarp Lenkijos, Pamario, Naujosios Markos, Kulmo ir Michalovo žemių bus vėliau skirtu laiku patikrinta, kad Lenkijai ir Mazovijos Kunigaikštystei liktų senosios, Ordino dokumentaliai pripažintos sienos. Žemaitija ir Sūduva, deramai nustačius jų sienas, lieka karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui. Prekyba tarp Prūsijos, Lenkijos, Mazovijos ir Lietuvos atgauna visišką laisvę, pagrįstą senaisiais principais. Prekybos ginčus spręs atskiras bendrai išrinktas tribunolas. Pabėgėlius abi pusės grąžins, nusikaltėliai prieglobsčio negaus, bet bus nubausti. Visi dokumentai ir užrašymai Ordinui, liečiantys Nešavą, tris aukščiau minėtus valsčius bei pervežimus pro Torunę, pirmiausia Torunės taikos aktai, abu *karaliaus** Zigmanto dekretai, paskelbti Budoje ir Vroclave, taip pat Lenkijos karaliaus išsižadėjimas Žemaitijos, Sūduvos, Livonijos turi būti jam į rankas grąžinti. Visokios Ordino privilegijos, kurios prieštarauja šiai taikos sutarčiai, bus laikomos niekinėmis ir neturinčiomis jokios reikšmės. Pamarys, Kulmo bei Michalovo žemės ir toliau lieka Ordinui. Taigi popiežiaus teisėjo dekretas dėl Pamario bus atiduotas Ordinui kaip niekinis. Visi vienuoliai atskalūnai bus vejami iš Lenkijos Karalystės žemių ir niekur nepakenčiami. Atlyginimo už karo padarytą ar kitokią žalą nereikalaus nė viena pusė.“ Baigiant pasakyta: „Jeigu kuri pusė, veikdama prieš kitą pusę ir šią sutartį, sumanytų pradėti karą ar šiaip įsibrauti, taiką laužančios šalies

palapinėje, išmuštoje purpuriniu audiniu, užtiestoje puošniais kilimais, kuriuos karaliui buvo dovanojęs Cilijos grafas. Cf. *Dlugossius*. – P. 465.

valdiniai privalo neklausyti ir pagalbos neteikti, o jinai jiems šias priešinimosi ir nepaklusnumo sąlygas privalo raštu, atskiru aktu laiduoti. Visi būsimieji Lenkijos karaliai, Lietuvos didieji kunigaikščiai ir Vokiečių ordino didieji magistrai turi įsipareigoti šios sutarties šventai ir pastoviai laikytis, – sutartį sudarantys monarchai ir didysis magistras yra atskirai įpareigoti šią sutartį patvirtinti, antspaudais sustiprinti ir visą ją saugoti."[527]

1645

1422 m. Politiniai vingiai. Šios sutarties sąlygos visai nebuvo perdėtos, monarchas nugalėtojas, ne toks santūrus kaip Vladislovas, tikriausiai turėjo teisę reikalauti kur kas daugiau ir išreikalauti, ko geidęs. Pačios nuolaidos buvo gerokai mažesnės už tas, kurias kadaise darė kryžiuočiai, atsidūrę panašiose sąlygose. Tačiau šauksmas, kad neteisingai nuskriaustas vienas imperijos narys, iš *karaliaus*** Zigmanto dvaro pasklido po visą Vokietiją.

[527] Šio akto originalas, arba taikos įrankis, įgaliotinių parengtas, datuotas: *in loco stationis exercituum dominorum Regis et ducis in flumine Ossa iuxta lacum Melno inter Radzyn et Rogozno castra in terris Prussie ipso die S. Stanislai Pontif. 1422* (valdovų – karaliaus ir kunigaikščio – kariuomenių poilsio vieta, ties Osos upe, netoli Melno ežero, tarp Rėdeno ir Rogozno pilių, Prūsijoje, per Šv. Stanislovo dieną, 1422 metai), t. y. *in die translationis S. Stanislai, 27 Septembr* (Šv. Stanislovo relikvijų perkėlimo diena, rugsėjo 27-oji). Cf. Spec. LXV. – No. 55. Transumptą cf. Ibidem. – No. 56 (cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 541: *Sub titulo et sigillo Regis et Vitoldi et 120 consiliariorum sub eadem data*) (Su karaliaus ir Vytauto titulais ir antspaudais, 120 patarėjų, tą pačią dieną). Ten pat šitam dalykui priklauso Nr. 542–548. Taip pat atskiri karaliaus ir didžiojo kunigaikščio dokumentai 1481 metų transumpte. Cf. Ibidem. – No. 57. Spausdinta Dogelio ir Baczkos veikaluose. Cf. *Dogiel*. – Vol. IV. – P. 110; *Baczko*. – Bd. III. – S. 151. Abiejuose leidiniuose daug klaidų. Taip pat cf. Foliantas „D". – P. 12–23; Spec. *varia*. – No. 151 (cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 1019–1020). Tačiau ten nurodyta klaidinga gegužės 8-osios data, nes tai įvyko rugsėjo mėnesį, kurio 27 dieną yra Šv. Stanislovo, kankinio vyskupo, relikvijų perkėlimo šventė. Didžiojo magistro aktas su tokia pat data. Cf. Spec. LXV. – No. 54. Kad Prūsijos žemių vardu veikė atskiri delegatai didikai – Jonas Čipelinas, Jonas Logendorfas ir Mikalojus Šilingsdorfas*, liudija Torunės ir Elbingo komtūro laiškas, datuotas: *am Melden-See Sonnab. vor Michallis 1422* (prie Melno ežero, šeštadienis prieš Šv. Mykolo dieną, 1422 metai). Cf. Spec. XXII. – No. 54 (cf. *Voigt*. – Bd. VII. – S. 447–449).

Visi smerkė kryžiuočius už sunkinančios taikos sudarymą. Kas, perskaitęs aukščiau aprašytus nekaltų piliečių naikinimus, nekaltins didžiojo magistro dėl šių nelaimių užtraukimo Prūsijai arba delsimo jas anksčiau nutraukti? Kas nepasmerks velnioniškos Ordino politikos, atmetusios gailestingumą savo gyventojams, karaliaus pareikštą prie Bratiano? Ir kas nesupras, kad ši taika kryžiuočiams tuo metu buvo tokia palanki, kad palankesnės negalėjo nė reikalauti? Tačiau vis dar norėta pataisyti sutartį Ordino naudai, vilkinama antspauduoti aktus, sužlugdytas jos ratifikavimo suvažiavimas Gnevkove, turėjęs įvykti rugsėjo pabaigoje. Negana to, Prūsijoje buvo telkiami ginkluoti vyrai iš užsienio už paskutinius, jegu taip galima pasakyti, nuskurdusių ir išalkusių gyventojų grašius, užuot nupirkus jiems duonos; Lenkijai ir Lietuvai grasinama karu. Karalius, kad užkimštų gerkles vokiečių plepiams, gruodžio pradžioje surengė savo ir Zigmanto įgaliotinių suvažiavimą Kežmaroke, kur buvo pašalinti priekaištai ir abejonės, egzistavusios tarp abiejų dvarų. Tuo tarpu Ordino maršalas, didelis šios taikos priešas, ir kai kurie vokiečių kunigaikščiai, besisvečiuojantys *Romos karaliaus** dvare, vis dar kaitrino karo viltį prie šio monarcho politinio žibinto**, jų nelaimei, su kiekvienu vėjo gūsiu keičiančio savo veiksmus[528].

1646

1422 m. Įvairūs įvykiai. Nereikėtų nutylėti kitų 1422 metų įvykių. Baisi maro epidemija, prasidėjusi Livonijoje, iššlavė tenai beveik daugiau nei pusę kaimo gyventojų. Tai turėjo būti juntama ir gretimose valstybėse[529]. Metų pabaigoje didysis kunigaikštis Smolenske priėmė apsilankiusią savo dukterį didžiąją kunigaikštienę Sofiją, kuri jam pirmą kartą parodė vaikaitį,

[528] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 450–454.

[529] Livonijos magistro laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Wenden am Sonntag vor Mariä Geburth 1422* (Vendenas***, sekmadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Gimimo dieną, [rugsėjo 6 diena. – *T. N.*] 1422 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 1041.

jaunąjį Bazilijų, Bazilijaus sūnų, tuokart turėjusį septynerius ar aštuonerius metus[530].

1647

1423 m. Ketvirtasis suvažiavimas prie Veliuonos, ratifikacinis. *Romos karaliaus** įnirtingumas prarado visas nuosaikumo ribas. Niekam netikęs kovos lauke, nesugebantis vairuoti karinės politikos, širdo ir gėdijosi, kad vienas Lietuvos kunigaikštis, nepaisydamas visos jo imperijos galybės, maištaujančius čekus laikė grėsmingai nepaklusnius ir tikrai galėjo užimti šios tautos sostą. Todėl suko galvą, kaip atnaujinti Prūsijos karą, paprasčiausiai iš baimės ir norėdamas, kad čekai netektų Lenkijos ir Lietuvos paramos, jau teikiamos ar dar galimos suteikti, įpareigojo naująjį Saksonijos elektorių Meiseno hercogą Frydrichą savo lėšomis apginkluoti tūkstantį raitininkų padėti kryžiuočiams. Ordino maršalas, paveiktas Zigmanto, pradėjo slapta tartis su Bavarijos kunigaikščiu Liudviku ir Silezijos kunigaikščiais. Didysis magistras, šitaip paskatintas, ketino iš tikrųjų nutraukti Melno sutartį, slapta įspėjo komtūrus ir Livonijos magistrą, kad būtų pasirengę pagal pirmąjį kreipimąsi veikti[531]. Tačiau šie slapti susitarimai ir pasirengimai neliko nepastebėti budraus didžiojo kunigaikščio, jis iškart davė tai suprasti ir pridarė Pauliui Rusdorfui[532] tiek didžiausių rūpesčių, kad šis nežinojo nė ko stvertis. Pagaliau gavęs aiškų paklausimą iš Vilniaus, ar Ordinas ketina laikytis Melne sudarytos sutarties, ar neketina, buvo priverstas sušaukti Ordino aukštųjų pareigūnų, prelatų, užsienio patarėjų, laikomų pašonėje, Prūsijos luomų atstovų suvažiavimą, kuriame išdėstė tikrąją šalies padėtį

[530] Chlynovo metraštis Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 225.

[531] Didžiojo magistro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Marienb. am Dienstag nach Pauli Behehrung 1423* (Marienburgas, antradienis po Šv. Pauliaus Atsivertimo šventės [sausio 26 diena. – *T. N.*], 1423 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 1066.

[532] Didžiojo magistro laiškas Livonijos magistrui, datuotas: *Kreuzburg, am Dienstag nach Judica 1423* (Kreucburgas, antradienis po Judica sekmadienio, [kovo 23 diena. – *T. N.*] 1423 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 1079.

ir politinius reikalus, po to prašė patarti, ką toliau reikėtų daryti ir kaip atsakyti į didžiojo kunigaikščio Vytauto užklausimą. Visi buvo už taikos išsaugojimą, tik reikalavo išprašyti, kad monarchai pakeistų kuriuos ne kuriuos punktus. Taigi atsakyta viso suvažiavimo vardu[533]: „Užsienio kariuomenė išvyks tuojau pat. Ordino magistrui bus duotas nurodymas, jog valdine tvarka praneštų *Romos karaliui**, kad Ordinas ir Prūsijos luomai dorai ir negrįžtamai prisijungia prie sutarties, sudarytos ties Melno ežeru. O dėl kurių ne kurių straipsnių pakeitimo, ką tikėtasi išprašyti, tarpininkaujant *Romos karaliui***, reikalavimai tokie: išlaikyti senas sienas su Lenkija, nors ir tektų priskirti Žemaitijai kokį gabalą žemių, be tų trijų valsčių, užleistų Lenkijai, tačiau su išlyga, kad pasienio pilys nepatirs nuostolių, o Nešava ir visi pervežimai pro Torunę liks Ordinui." Kai didysis magistras Marienburge kūrė tokius pasiteisinimus, Vengrijoje imperatoriaus dvarą pasiekė kitokios žinios, kurias Ordino maršalas skubiai pasiuntė į Prūsiją. Būtent: „Karalius ir didysis kunigaikštis, nepaisydami jokių priekaištų, nori sutrukdyti sulaužyti taikos sutartį ir patys ją sulaužyti, todėl vėl sutelkė didžiulę kariuomenę ir žada iš įvairių pusių smogti Prūsijai, o husitai turi užpulti Sileziją. Net ir turkams pasiųsta daug dovanų, kad pradėtų karą su *Romos karaliumi****, kuris neleidžia visiškai pribaigti Ordino. Be to, jau išvyko pasiuntiniai pas totorių chaną, jie turi sudaryti su juo trejiems metams sutartį dėl plėšikautojų gaujų pasiuntimo prieš Prūsiją. Apskritai dabar didžiausias šių monarchų rūpestis – prisišaukti turkus ir totorius prieš *Romos karalių*****, ir kryžiuočius." Gavęs tokių žinių, tikriausiai sumaniai paskleistų karaliaus diplomatų ir pakištų šnipų, *Romos karalius****** ir didysis magistras pastiro iš baimės*******. Pirmasis nuolankiai ieškojo būdų suartėti su karaliumi Vladislovu, pripražė jį asmeniškai susitikti Kašavoje, kas kovo pabaigoje tikrai įvyko[534],

[533] Reikia pabrėžti, kad tai buvo pirmasis aktas, pagrįstas valstybės luomų nuomone ir patarimais, nes iki tol niekas, be didžiojo magistro ir jo artimiausių patarėjų, tokiuose dalykuose neturėjo įtakos.

[534] *Sigismundi Romanorum et Ungariae Regis salvus conductus Vladislao Po-*

ir susitaikė su karaliumi, visai atmesdamas į šoną Ordino interesus. *Romos karalius** valdiniu raštu net pripažino, jog nekaltai karalių smerkęs dėl husitų protegavimo, parašydamas šitaip: „Jo Didenybė Lenkijos Karalius visai nėra kaltas dėl religinio karo Čekijoje, Jis trokšta taikos, linki krikščioniškosioms valstybėms ir karaliams gerovės". Po tokių liaupsių Žygimantas Kaributaitis buvo atšauktas iš Čekijos[535], jam karalius vietoj Čekijos sosto pažadėjo paveldėjimo teise Dobrynės žemę. Pradėjo kištis ir popiežius, todėl didysis kunigaikštis sutiko su šiuo atšaukimu. Tačiau karalius tuoj po Kašavos susitikimo liepė užimti tris valsčius bei Nešavą ir perimt[illegible] ...orunės pervežimų. Kryžiuočiai nedrįso tam priešintis. O didysis magistras nuolankiai prašė didįjį kunigaikštį sušaukti ratifikacinį suvažiavimą, pasiuntė didžiajai kunigaikštienei siuntą Reino vyno, statinę geriausio seno vietinio vyno, taip pat didžiajam kunigaikščiui porą statinių sūdytų žuvų ir kitokių dovanų, tikindamas, kad yra visiškai pasirengęs vykdyti prie Melno sudarytą sutartį. Gegužės pradžioje prie Veliuonos įvyko suvažiavimas, ketvirtasis iš žinomų šioje vietoje diplomatinių susibūrimų. Kryžiuočiai reikalavo, kad būtų leista sutartį patvirtinti popiežiui arba *Romos karaliui****, prašė pakeisti kai kuriuos straipsnius, reikalavo priedų. Viskas buvo atmesta. Trumpai sakant, sutartis nepakeistu turiniu, mūsų aukščiau išdėstytu, buvo antspauduota ir reikalingais formalumais patvirtinta. Po to karaliaus įgaliotiniai, didysis kunigaikštis ir didysis magistras labai taikingai išsiskirstė[536]. Baigdami šį paragrafą, dar turime pasakyti, kad popiežius, įsiklausęs į kryžiuočių skundus ir smarkiai veikiamas vokiečių, buvo metęs prakeikimą karaliui, didžiajam kunigaikščiui bei jų kariuomenei už bažnyčių karo metu profa-

loniae Regi et Consiliariis eius, ad personalem conventionem ipsorum Regum datus (Šventosios Romos imperijos ir Vengrijos karaliaus Zigmanto Lenkijos karaliui Vladislovui su jo patarėjais [suteiktas] *salvus conductus* [t. y. saugumą garantuojantis dokumentas. – *D. B.*], pačių karalių asmeniniam susitikimui). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 284. – MS. – Fol. 31.

535 *Tai įvyko balandį, dėl ko ir pats džiaugėsi, nes nesulaukė nei pastiprinimo iš savųjų, nei čekai jo klausė. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. III. – S. 174***.

536 *Voigt*. – Bd. VII. – S. 455–460.

navimą ir netikinčiųjų siuntimą prieš krikščioniškuosius kraštus. Tikriausiai buvo apeliuojama į popiežių atšaukti tą bulę, jam pateikus daugiau informacijos. Bet Martynas V pats išpainiojo šią cenzūrą, paskelbdamas visuotinį nuodėmių atleidimą[537].

1648

1423 m. Santykiai su kryžiuočiais. Prie didžiojo kunigaikščio dorybių turime priskirti jo gerumą ir švelnumą žmonėms, kuriuos turėjo pamatą laikyti savo draugais, bet ir su priešais buvo atviras, tvirto nusistatymo, saikingų reikalavimų. Tuo mus gali įtikinti ir žemiau aprašomi įvykiai. Susitaikęs su kryžiuočiais, tuoj pat ėmė rodyti savo nuoširdumą, juo labiau kad kaip riterių meno mylėtojas visada buvo kažkaip palankus šiai militaristinei institucijai*. Prūsijos istorikai stebisi, kaip pasikeitė didžiojo kunigaikščio elgesys po paskutiniojo suvažiavimo prie Veliuonos. Siuntė į Marienburgą nuostabias dovanas, nevengė keistis atminimo dovanėlėmis, gausiai apdovanodavo kiekvieną Prūsijos pasiuntinį, liepdavo svetingiausiai priimti. Kiek galėdamas stengėsi įrodyti draugiškus jausmus Ordinui. Įsipareigojo pats per pirmą pasimatymą su karaliumi sutvarkyti tai, ką sutvarkyti dar buvo likę[538]. Taigi susidūrus su protingu, dalykišku ir teisingu žmogumi, viskas susitvarkoma trumpiausiu keliu**.

---

[537] Popiežiaus Martyno V bulė, datuota: *Rome apud s. Mariam Maiorem, Quint Cal. Septembr. p. n. a. VI.* (Roma, Didžioji švč. Marijos bazilika, penktą dieną iki rugsėjo Kalendų, mūsų popiežiavimo šeštieji metai). Cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – No. 91. – P. 115.

[538] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 465–466.

* * *

IV skyrius

VYTAUTO SENATVĖ

.....

1649

1424 m. Karalienės vainikavimas. Politiniai reikalai. Dalį žiemos ir šv. Kalėdas karalius praleido pramogaudamas medžioklėse Lietuvoje. Paprastai šios pramoginės medžioklės baigdavosi Gardine. Iš tenai išvyko į Lenkiją, paskyręs jaunosios karalienės Sofijos vainikavimo dieną – vasario 12-ąją. Į šias iškilmes Krokuvon atvyko *Romos karalius** Zigmantas su žmona Barbora, Danijos karalius Erikas, kunigaikštis Žygimantas Kaributaitis, popiežiaus legatas Branda, titulinis Šv. Klemenso bazilikos kardinolas, daug kunigaikščių, ir vietinių, ir užsieniečių, ponų ir ponių. O didysis kunigaikštis teisinosi sergąs ir pasiuntė tik savo atstovus, bet iš tikrųjų matome slaptą jo atšiaurumą karalienei, atrodo, nuo pat vedybų. Pasibaigus vainikavimo iškilmėms, *Romos karalius*** tarėsi su Lenkijos bei Danijos karaliais, kad šie visiškai atsisakytų padėti Kaributaičiui, kuris visada pavojingas *Romos karaliui****, kad netgi neduotų valdyti Dobrynės žemės, jog tenai suverbavęs bajorus neimtų remti husitų. Iš tikrųjų tai buvo blogai apskaičiuotas žingsnis, ką pamatysime vėliau[539]. Taip pat karalaitei Jadvygai

[539] *Vykstant šiems susitarimams išvyko Romos karalius, o 5000 puikiausių lenkų raitelių apie Žolinę stojo prie Olomouco. Taigi atėjo žinia, kad Žygimantas Kaributaitis vėl iškėlė savo vėliavą husitų priešakyje. Tačiau Austrijos arkikunigaikštis Albertas, tada dar Moravijos valdovas, į šią pagalbą pažiūrėjo įtariai ir nusprendė, kad saugiau*

buvo peršamas Boguslavas, Stolpo kunigaikštis, labai artimas *Romos karaliaus*** ir Danijos karaliaus giminaitis. Atsilygindami už šias aukas, abu monarchai pažadėjo suteikti pagalbą prieš kryžiuočius, jeigu Melno sutartis nebūtų baigta ratifikuoti ir visos jų pastangos neduotų vaisių. Didysis kunigaikštis atvira širdimi per savo įgaliotinį ragino išlaikyti taiką, siūlėsi tarpininkauti įveikiant sunkumus: mat prie sutarties akto dar nebuvo pridėjęs antspaudo vokiečių provincijų magistras, todėl ji dar nebuvo visuotinė. Didysis kunigaikštis siūlė karaliui sušaukti suvažiavimą prie Torunės, įsipareigodamas kaip reikia padirbėti, kad būtų pasiektas visiškas sutarimas. Net tvarkydamas savo paties reikalus parodė tokį santūrumą ir ramybės siekimą, kad nustatant sieną prie Memelio visiškai pasikliovė didžiojo magistro padorumu. Ir taiką taip pamėgo ne tik dėl senatvės, bet ir todėl, jog matė, kad ji reikalinga jo tėvynei, nes keletą metų nevykstant prekybai Baltijos jūra, nežmoniškai atpigo grūdai ir pritrūko pinigų. Neketino kištis į Čekijos reikalus, kadangi neseniai atvykusiems husitų pasiuntiniams buvo pasakęs: sykį leidus atšaukti kunigaikštį Žygimantą, jam nedera laužyti raštu duotų pažadų ir įsipareigojimų, jog kiekvieną savo valdinį, padedantį Žygimantui ar čekams, laikys savo ir tėvynės priešais, taigi visas šis dalykas jam esąs svetimas[540]. Kai karaliaus taryba pradėjo svarstyti tuos punktus, kuriuos slaptai buvo suderinę monarchai per karalienės Sofijos vainikavimo iškilmes, daugelis senatorių primygtinai patarė neleisti karalaitės Jadvygos už Stolpo Boguslavo, kadangi tai pažeistų karaliaus ir lenkų tautos

---

bus neįsileisti lenkų į Olomoucą. Maža to, netrukus juos įkalbėjo grįžti atgal į Lenkiją. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. III. – S. 184–186.*

[540] *Dlugossius.* – P. 474–476; *Voigt.* – S. 466–469. Dėl susitaikymo su karaliumi cf. didžiojo kunigaikščio laišką didžiajam magistrui, datuotą: *Garthe Sonntag Ramis Palmar. 1424* (Gardinas, Verbų sekmadienis, 1424 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 18. Dėl Žemaitijos sienos cf. to paties laišką tam pačiam, datuotą: *Kauen a. T. s. Stanislai 1424.* (Kaunas, Šv. Stanislovo diena, 1424 metai).

[Cf.] Spec. XVII. – No. 19. Taip pat cf. didžiojo kunigaikščio pareiškimą Čekijos pasiuntiniams dėl nesikišimo į jų reikalus, datuotą: *in curia nostra Prelom feria quarta conductus Pasche 1424* (mūsų kurija Prelome, trečiadienis, pirmoji savaitė po šv. Velykų, 1424 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 17.

garbę – juk sutartų vedybų su Brandenburgo Frydrichu nutraukimas būtų iškilmingai duoto žodžio laužymas. O jaunasis markgrafas tuo tarpu gyveno didžiojo kunigaikščio Vytauto dvare ir jo priežiūroje buvo auklėjamas. Taigi turėjo karalius šiuo reikalu, kaip buvo įpratęs daryti priimdamas rimtus sprendimus, kreiptis patarimo į brolį. Pasakė šitai *Romos karaliui** ir Danijos karaliui, o šie paskyrė įgaliotinius, kurie su karaliaus pasiuntiniais nuvyko į Lietuvą. Jie didįjį kunigaikštį rado Gardine, prašė sutikimo išleisti dukterėčią ir krikštaduktę Jadvygą už Boguslavo. Aštuonias dienas užtruko pasiuntinių priėmimas, kol, palyginęs šios, naujai sumanytos santuokos žadamą naudą su faktais, kalbančiais už Frydrichą, apmąstė įprastinį balansą. Bet ir to nepasakė pasiuntiniams, išleido juos pasižadėjęs tuoj pasiųsti tiesiai pas Lenkijos karalių įgaliotinius su savo nuomonės išdėstymu. Didysis kunigaikštis gerai žinojo, kokią naudą turėtų abiejų tautų valstybės ir jis pats iš giminystės su *Romos karaliumi*** ir karaliumi Eriku, tačiau tautos bei karaliaus garbė ir palankumas kilniam auklėtiniui bylojo pastarojo naudai. Todėl įžvalgusis Vytautas atidėjo savo nuomonės pareiškimą iki to laiko, iki kurio šis reikalas neturėjo judėti į priekį, kadangi nenorėjo tiesioginiu atsakymu Stolpui sukiršinti susidraugavusių monarchų. Tuo tarpu Žygimantas Kaributaitis, suneramintas delsimo atiduoti jam pažadėtą Dobrynės žemę, tikriausiai sužinojęs slaptame *Romos karaliaus**** pasitarime su Lenkijos ir Danijos karaliais priimtus prieš jį nutarimus, slapta ir tiek be didžiojo kunigaikščio, tiek be karaliaus žinios vėl išvyko į Čekiją ir ėmė vadovauti maištininkams. *Romos karalius***** supyko ant Vytauto, nes manė jį esant šio žygio kaltininku, kadangi jaunasis Žygimantas ten išsirengęs tikriausiai ne be vyrų ir pinigų. Kaip tik šitai buvo tas akstinas, kuris paskatino didįjį kunigaikštį jau neslėpti savo nuomonės dėl karalaitės rankos atsakymo Stolpo kunigaikščiui[541]. Kai tik šitai buvo padaryta, tuoj karalius Vladislovas gavo popiežiaus bulę, stipriai palaikančią Jadvygos vedybas

[541] Dlugošas, visą šį reikalą stropiai dėstydamas, neaiškiai kalba apie tai, kodėl Vytautas savo nuomonę pareiškė dėl Žygimanto Kaributaičio naujų veiksmų. – P. 479.

su jaunuoju Frydrichu[542]. Reikia pažymėti, jog karalienė Sofija priešinosi šiai santuokai, kuri be didžiojo kunigaikščio pastangų niekada nė nebūtų įvykusi. Tai pagyvino jo nesutarimus su karaliene ir padidino tarpusavio neapykantą, jau gana aiškią ir anksčiau[543].

1650

1424 m. Įvairūs įvykiai. Apibūdinome aplinkybes, kuriomis gimė naujasis Žygimanto Kaributaičio sumanymas, bet dėl jo pakartotinio grįžimo į Čekiją turime kaltinti patį *Romos karalių*[544]. Užuot susitaikęs su šiuo karingu kunigaikščiu, atšauktu į šalį ir tikriausiai tam pakviestu į Krokuvą karalienės vainikavimo proga, jis elgėsi labai išdidžiai ir net pasistengė, kad karalius netesėtų žodžio atiduoti Dobrynę, tad silpnavalis karalius Vladislovas turėjo suktais aiškinimais kunigaikščiui Žygimantui šitai dangstyti. Bet kai šis prašė tesėti pažadą, karalius sakėsi turįs pasitarti su Senatu; kunigaikštis prisispyręs reikalavo, o taryba nusprendė, kad karaliaus pažadas buvo niekinis, nes pagrindinis karalystės įstatymas

[542] Martyno V bulė, datuota: *Romae apud Sanctos Apostolos quinto Calendas Junii, pontificatus nostri anno septimo* (Roma, Vatikanas, penkta diena iki birželio Kalendų, mūsų popiežiavimo septintieji metai). Spausdinta Dlugošo veikale. Cf. Dlugossius. – P. 479–480.

[543] Kojalavičius (cf. *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 118) klysta, manydamas, kad buvo išardytos Jadvygos ir Frydricho vedybos, bet apie karalienės ir didžiojo kunigaikščio tarpusavio neapykantą gerai prisimena.

[544] *Jono Žižkos pergalės išgąsdino čekus prahiečius, kurie neturėjo patyrusio vyriausiojo vado, galinčio tvarkingai vadovauti jų veiksmams. Todėl Prahos husitai, norėdami pasipriešinti husitams, taboritais vadintiems, t. y. Žižkos šalininkams, iš karto, kai tik išvažiavo karalienės Sofijos vainikavimo iškilmėse dalyvavę svečiai, išsiuntė pasiuntinius pas Lenkijos karalių Vladislovą, parašydami atsiųsti jiems Kaributaitį. Tačiau čekams buvo griežtai atsakyta. Tačiau kai kurie pasiuntiniai palenkė karalių į savo pusę. Didysis kunigaikštis Vytautas, nekęsdamas Romos karaliaus Zigmanto, žiūrėjo į tai pro pirštus. Tad Kaributaitis, greitosiomis surinkęs šiokią tokią kariauną, kovo pabaigoje jau buvo Čekijoje, o birželio 29 dieną aukštai iškėlęs savo vėliavą su 400 raitelių būriu įjojo į Prahą. Cf. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. III. – S. 192*.*

neleidžia dalyti valstybės tokiomis sąlygomis. Žygimantas aprimo, bet sumanė grįžti į Čekiją, nes nebuvo įvykdyta tai, dėl ko aną šalį buvo palikęs. Todėl surinko savo šalininkus lenkus ir lietuvius, ir su jais apie Šv. Dvasios atsiuntimo dieną iššygiavo vėl padėti husitams, kurių religiją buvo priėmęs ir kur turėjo didelį gyventojų pasitikėjimą. *Romos karalius** koneveikė karalių ir didįjį kunigaikštį, manydamas juos kaltus dėl to esant, šie rašė jaunajam Žygimantui įspėjamuosius laiškus, tačiau veltui. Prasidėjo nesusipratimai su *Romos karaliumi***, kurio kaltinimai dėl pagalbos husitams skambėjo visoje Europoje. Monarchai buvo priversti aiškintis: pirmasis pasiuntė penkis tūkstančius ietininkų į Moraviją slopinti maištininkų, kitas sekvestravo Kaributaičio valdas, esančias Lietuvoje, ir paskelbė ištremiąs jį visam laikui iš šalies[545]. Vykstant tokiems dalykams, didysis kunigaikštis Kremenecyje priėmė pskoviečių delegaciją, kuriai vadovavo posadnikas, arba respublikos konsulas, Silvestras. Jis pareiškė ištikimybę monarchui, kaip viršesniam savo krašto globėjui, ir prašė kažkokio didesnio palankumo ar Lietuvos iždui mokamos duoklės lengvatų. Tačiau didysis kunigaikštis dar rūstavo už neklusnumą 1421 metais (§ 1635), todėl pasiuntiniui atsakė, jog dar ne metas kalbėti apie lengvatas, pirmiausia reikia pelnyti prielankumą monarcho, nemėgstančio keisti savo nutarimų bei sutarčių, iškilmingai sudarytų su respublika[546]. *Rygoje naujai išrinktas arkivyskupas Heningas Šarfenbergas, kuris anksčiau buvo Kryžiuočių ordino kunigas, atsisakė savo abito, kad užimtų minėtas pareigas, dėl ko su kryžininkais susipyko. 1424 metais jis sušaukė provincijos Sinodą, sudarytą iš jo vyskupų sufraganų, kuriame buvo tariamasi dėl Bažnyčios reikalų pataisymo. Taip pat išsiuntė kelis Revelio ir Dorpato kanauninkus pas Šventąjį Tėvą su skundais prieš savo engėjus kryžiuočius. Su šia pasiuntinybe išvyko ir nemaža dalis miesto pareigūnų sūnų, kurie norėjo aplankyti Romą ir siekti mokslo Italijoje. Iš viso delegacijoje buvo šešiolika*

[545] *Dlugossius.* – P. 482–483. Ką Kojalavičius kalba apie Žygimanto Kaributaičio įkalinimą didžiojo kunigaikščio įsakymu, manau, neatitinka geriau išnagrinėtų aplinkybių, todėl praleidžiu.

[546] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 202.

žmonių, tačiau kai kovo pabaigoje atvyko į Grobiną, buvo sulaikyti kryžiuočio, vardu Gosvinas Ašenbergas, apkaltinti krašto išdavyste ir tuo pagrindu apiplėšti iki siūlo galo. Po to Ašenbergas įsakė juos po eketėmis Libavos ežere pakišti[547].

1651

1424 m. Nešavos suvažiavimas. Kad nepraleistume detalių, susijusių su Lietuvos ir kryžiuočių santykiais, papasakosime apie Lenkijos karaliaus ir didžiojo magistro suvažiavimą Nešavoje šiapus Vyslos, priešais Torunę. Surengtas jis paskutiniojo iniciatyva, vykdant anksčiau duotą kryžiuočių pasižadėjimą. Tačiau jis pats neatvyko, gal dėl to, kad nemėgo karalienės, esą absoliučiai valdančios vyrą, o gal dėl kitų priežasčių jo vietą užėmė įgaliotasis atstovas. Šiame suvažiavime, išnagrinėjus argumentus, kurie pašalino dar buvusius ratifikavimo kliuvinius, nes prie Melno sudarytą sutartį turėjo ratifikuoti visas Ordinas, susitarta dėl laisvo prekybos tranzito Prūsijos pirkliams per Lenkijos, Mazovijos, Lietuvos ir Rusios žemes, su išlyga, kad bus mokamas muitas ir sandėliavimo išlaidos pagal seną tvarką. Tiems pirkliams, kurie gabens prekes per minėtas šalis, leidžiama pardavinėti kur tik nori, vežti toliau ar pasukti atgal be jokių kliūčių. Lygiai taip Lenkijos ir jos sąjunginkų pirkliams Prūsijoje tas pat laiduojama. Tačiau mokesčio už prekes, vadinamo *Pfundzoll* ir nustatyto neramumų bei karo metais, kryžiuočiai nenorėjo atsisakyti, tad po ilgų svarstymų jis buvo paliktas, kol Ordinas neabejotinai įsitikins, kad pagal Melno sutartį jo neturi būti. Mokestis, Gdanske imamas iš Lenkijos pirklių ir vadinamas *Lobegeld*, panaikinamas. Taip pat susitarta daugeliu punktų, susijusių su prekyba ir savitarpio nauda[548]. Taigi šį suvažiavimą reikia vadinti vienu iš naudingiausių monarchams ir gyventojams. Net didysis magistras maloniai dėkojo didžiajam kunigaikščiui už išmintingą ir teisingą tarpininkavimą[549].

[547] *Hiärn.* – S. 175 (1835 metų laida)*.

[548] Susitarimą dėl šių dalykų cf. mūsų veikalo VII tomo XII priede**.

[549] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 469–471. Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam ma-

1652

1424 m. Rusios reikalai. Kai visa šitai vyko, totoriai smarkiai užpuolė Lietuvai pavaldžią Rusią. Chanas Koidadatas* su miniomis savo vyrų užplūdo Odojevo Kunigaikštystę, valdomą kunigaikščio Jurgio, Romano sūnaus**. Pakviestas pagelbėti, didysis kunigaikštis liepė Bazilijui, Demetrijaus sūnui, skubėti su Maskvos kariuomene, o pats išsiuntė Lietuvos ir Rusios pulkus, vadovaujamus kunigaikščių Andriejaus, Mykolo sūnaus, Andriejaus, Vsevolodo sūnaus, Jono Bobos*** ir šio brolio Putiatos, taip pat pasiuntė Drucko kunigaikščius ir įsakė kunigaikščiui Mitkai, arba Demetrijui, Vsevolodo sūnui****, kartu su Jurgiu Protasovu, Mstos seniūnu, žygiuoti su ukrainiečių vyrais. Šie visi pulkai taip organizuotai stojo prieš totorius, kad iš Odojevo Kunigaikštystės užpuolikai buvo išvyti anksčiau, nei sugebėjo atvykti maskvėnai. Apsuptas chanas, svajojęs įsiveržti giliai į Rusią, patyrė visišką pralaimėjimą ir vos spėjo pabėgti, palikęs nugalėtojams visą prisiplėštą turtą ir savo atsargas kartu su dviem žmonomis. Viena***** su puse chano gurguolės turto buvo atvežta į Vilnių, kita į Maskvą. Metraščiai šitame totorių pralaimėjime ypač akcentuoja tai, kad buvo nukautas jų tautos galiūnas Kočius******[550]. Ši pergalė labai nudžiugino Maskvą, tačiau džiaugsmą nelauktai aptemdė didžiojo kunigaikščio Bazilijaus, Demetrijaus sūnaus, mirtis, ištikusi kitų metų vasario 27-ąją. Šis garbingas Vytauto žentas savo testamentu pavedė nepilnametį sūnų jo globai[551]. Ir lyg neapsigavo šitaip pasitikėdamas Lietuvos valdovu

gistrui, datuotas: *Wilna am Abend des heil. Leichnams 1424* (Vilnius, Kristaus Kūno šventės išvakarės, 1424 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 20.

[550] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 245–246. Nikono kronika Karamzino veikale (cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 214), nors data ir netiksli. Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui apie šią pergalę, datuotas: *Woranie* [Varėna. – *T. N.*] *am Neujahrstag 1425* (Varėna, Naujųjų metų diena, 1425 metai). Cf. *Napiersky.* – Bd. I. – Nr. 1163.

[551] Verti dėmesio didžiojo kunigaikščio Bazilijaus testamento žodžiai: *A prikazywaju swojeho syna Kn. Wasilia i swoju Kniahiniu i swoi dieti swojemu bratu i testiu Welikomu Kniaziu Witowtu, kak mi rekł: na Bozie da nie niem! kak sia imeł peczałowati*******, *i swojej bratie mołodszej Kniaziu Ondreju Dmitrewiczu, i*

– ar politiniais sumetimais, ar jausdamas prielankumą. Juk per visus Baziljaus, Bazilijaus sūnaus, valdymo metus jo valstybė nejautė jokio pavojaus iš Lietuvos pusės.

1653

1424 m. Karaliui gimsta sūnus. 1424 metai nudžiugino karalių ir abi tautas, nes paskutinėmis spalio dienomis karalienė Sofija pagimdė sūnų, kuris per motinos vainikavimo metines, 1425 m. vasario 17 d., buvo pakrikštytas ir gavo tėvo vardą – Vladislovas. Nors didysis kunigaikštis ir buvo kviestas, į krikštynas nenuvyko[552].

1654

1425 m. Maras. Džiaugtis įpėdinio, kilusio iš giminės, kurią taip gerbė lietuvių ir lenkų tautos, *gimimu****** 1425 metais sutrukdė baisi epidemija – maras, arba azijinė čiuma******. Abu monarchai su žmonomis ir savo dvariškiais buvo priversti atsiskirti nuo žmonių, lindėti girių glūdumoj. Karalius Vladislovas, užkietėjęs medžiotojas, neatsisakė progos prasiblaškyti medžioklėmis. Belovežo girioje vydamasis elnią, nukrito nuo žirgo ir susilaužė blauzdikaulį. Dėl to Krasnystave gydėsi kelis mėnesius[553].

Kniaziu Petru Dmitrewiczu i Kniaziu Konstantinu Dmitrewiczu i Kniaziu Semenu Wołodimerowiczu; i ich bratie, po ich dokonczaniu kak my rekli (Ir pavedu savo sūnų kunigaikštį Bazilijų, ir savo kunigaikštienę, ir savo vaikus savo broliui ir uošviui, didžiam kunigaikščiui Vytautui, kaip man sakė: Dievui ir jam. Kad turėtų rūpintis ir savo jaunesniaisiais broliais – kunigaikščiu Andriejumi, Demetrijaus sūnumi*, ir kunigaikščiu Petru, Demetrijaus sūnumi**, ir kunigaikščiu Konstantinu, Demetrijaus sūnumi***, ir kunigaikščiu Simonu, Vladimiro sūnumi****, ir jų broliais po jų mirties, kaip mes ir esame sakę). Iš to matyti, kad Vytautas buvo anksčiau pažadėjęs, kaip ir kunigaikščio broliai buvo prisiekę, būti jaunojo Bazilijaus globėjais ir atrama, mirus tėvui.

[552] *Dlugossius.* – P. 483–485: *Dominica Esto mihi* (*Dominica Esto* sekmadienis).

[553] Ibidem. – P. 488. Ši epidemija vasarą prasidėjo Lenkijoje, persimetė į Lietuvą,

1655

1425 m. Seimas Lietuvos Brastoje. Kai tik karalius pasveiko, Lietuvos Brastoje sušaukė Seimą, Šv. Martyno dieną, kuriame, aptarus kuriuos ne kuriuos reikalus, susijusius su pačia Lenkija, liepė pareikalauti iš luomų pripažinti jo sūnų Vladislovą Lenkijos sosto įpėdiniu, valdančiuoju Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu ir paveldimu Rusios valdovu**. Abiejų tautų bajorai, pajutę, kaip tai svarbu karaliui, juo labiau kad tuo metu jis gražiausiai sutarė su broliu Vytautu, pradėjo brangintis, reikalauti už tai palengvinti visuomenines prievoles, suteikti laisvių ir panašiai; neapdairiai reikalavo daugiau nepriklausomybės nuo aukščiausiosios valdžios ženklų. Deja, abiejų tautų būsimų nelaimių ženklų!*** Kitas monarchas nebūtų apie tai galvojęs, o būtų sukūręs įstatymus, užtikrinančius sosto paveldėjimą, nepakenkiant valdžios vadžioms, kurios jo įpėdinių rankose vis silpo ir silpo ir privedė prie žūties. Vladislovas pažadėjo viską. Išmintingus, genialius patarėjus supurtė ši silpnybė, todėl dokumentais pažadų neįtvirtino. Savo ruožtu luomai aktą, pripažįstantį jaunąjį Vladislovą įpėdiniu, parengtą pagal visus formalumus, įteikė ne karaliui, bet dorovingam Krokuvos vyskupui Zbignevui, iš kurio gavo pažadą, kad atiduos karaliui ne anksčiau, nei jis tesės savo pažadus[554].

1656****

1425 m. Gardino suvažiavimas. Nors ir buvo sutvarkyti reikalai su kryžiuočiais Nešavos suvažiavime, apie kurį jau kalbėjome

o iš ten į Rusią. Nors pirmosiose valstybėse ji baigėsi tų metų žiemą, bet per Lietuvos Rusią plito toliau ir 1426 metais pasiekė Maskvą. Cf. Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 247; *Striykowski.* – S. 525. *Vienoje senovinėje knygoje, kurioje išvardyti vaistai nuo užkrečiamų ligų ir maro, yra vaistas, vadinamas karaliaus Vladislovo Jogailos vardu. Gaminamas taip: armėniškas molžemis, miškinė sidabražolė, baltasis diktonas, gencijonas ir baltasis koralas sutrinami į miltus, sumaišomi ir geriami su pašildytu vynu. Autorius tikina, kad karalius, šiuos vaistus vartodamas, niekada nebijojo nei maro, nei kitų užkrečiamų ligų**.

[554] *Dlugossius.* – P. 487; *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 120.

(§ 1651), tačiau liko nesutarimų dėl sienų, šiuo klausimu rinkosi ir skirstėsi įgaliotinių suvažiavimai, nes abi pusės atkakliai laikėsi savo nusistatymo. Nors didysis kunigaikštis labai norėjo visa tai baigti ir kiek galėdamas stūmė reikalus į priekį, kryžiuočiai visada rasdavo dar kokią priekabę, galiausiai ėmė nesutikti su mylios ilgiu, kai tik buvo sutarta, kad atstumas nuo Elbingo iki Marienverdenio visuotinai pripažintas lygus keturioms mylioms, bus šalies mylios pagrindas. Dar reikėjo surengti didžiojo magistro ir monarchų suvažiavimą, juo labiau kad didysis kunigaikštis apsiėmė pasirūpinti ginčų sprendimu. Net Danijos karalius stengėsi prisidėti prie reikalų tvarkymo, patardamas atsisakyti perdėtų reikalavimų, kurie vėl gali nuvesti nežinia kur. Taigi Gardine įvyko suvažiavimas, kuriame didysis kunigaikštis ėjo karaliaus ir didžiojo magistro tarpininko pareigas. Daugiausia diskutuota dėl Liubičo (*Lubitz*) malūno prie Dravantos upės. Tai buvo perkėla iš Lenkijos į Prūsiją, vienintelis militarinis kelias vasarą per tą pelkėtą upę, turintis gerus įtvirtinimus, ginančius šį svarbų punktą, taigi kryžiuočiams jis labai rūpėjo. Lenkai taip pat norėjo turėti savo žinioje vartus į Prūsiją: juk norint tenai žygiuoti su kariuomene, visada reikėjo apeiti Osos ir Dravantos aukštupius, tuo metu labai ištvinusius. Todėl iš tikrųjų ginčo objektas buvo ne malūnas, o raktas į Kulmo žemę. Karalius vis draudė grąžinti šią per paskutinį karą užimtą perkėlą kryžiuočiams. Galų gale leido tai padaryti su išlyga, kad jis turės teisę kitoje tinkamoje vietoje tokį malūną prie Dravantos pasistatyti. Bet kryžiuočiai su tuo niekaip nesutiko, būtinai norėjo visas perkėlas per šią upę laikyti savo rankose. Tada didysis kunigaikštis, matydamas tokį abiejų pusių užsispyrimą, ryžosi paaukoti dalį savo žemių: pasisiūlė perleisti kryžiuočiams visą Palangos pavietą už karaliui perleistą Liubičo malūną. Dėl to labai susijaudinęs karalius atsisakė malūno, leido jį atstatyti kryžiuočiams, tačiau medinį ir be jokių karinių įtvirtinimų. Nesutikta ir su tuo, teko šį reikalą užvilkinti, atidėti pasitarimui Seime su luomais[555]. O dėl Prūsijos ir Žemaitijos sienos, iš tikrųjų nerandame jokių duomenų mums žinomuose šaltiniuose,

[555] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 482–483.

tačiau atrodo, jog Užgirio kraštas ir dalis Sūduvos atiteko Lietuvai, o dešiniajame Nemuno žemupio krante kryžiuočiai turėjo nemažą to krašto dalį; tikriausiai tuo metu siena nustatyta beveik tokia, kokia buvo patvirtinta sutartimis vėliau ir tebėra dabar.

1657

1426 m. Paskui nelauktai karalius asmeniškai dalyvavo patikslinant Kujavijos sienas, nors dabar nebuvo visai sugijusi koja. Kryžiuočiai stengėsi jį priimti labai iškilmingai, didysis magistras net savo gydytoją atsiuntė. Tada vyriausiasis Ordino viršininkas buvo Henrikas Holtas*, didysis špitolininkas, – gebantis bendrauti, mandagus, mokantis slavų kalbą, iškalbus ir apsišvietęs[556]. Šis kryžiuotis sugebėjo perprasti karaliaus būdą, ir pastarajam patiko iš pirmo pokalbio. Antai prašnekus apie Liubičo malūną, karalius paklausė Holtą: „Argi Jūs iš tikrųjų būtumėte paėmę Vytauto paaukotą Palangos pavietą už vieną malūną?“ „Kodėl nebūtume turėję priimti monarcho dovanos, – atsakė kryžiuotis, – jeigu tik būtume žinoję, kad šitai atitinka Jūsų Didenybės Karaliaus valią? Kai Tavo, Karaliau, malonė mus apdovanoja, kaipgi mes galime atsisakyti?“ Patiko karaliui ši kalba, ir nuo to sykio, Holtui tarpininkaujant, viskas tvarkėsi labai sklandžiai. Tokio jau charakterio buvo karalius Vladislovas, kad kas jam patikdavo, tuo visada tikėdavo ir pats atviraudavo, beveik nieko atsakyti nepajėgdavo. Net pareiškė, jog pasistengs, kad malūnas atitektų visiškon Ordino nuosavybėn. Bet labiau įsigilinus į dalyko esmę, paaiškėjo, kad kairysis Dravantos, pasienio upės, krantas pagal dokumentus priklauso Lenkijai, todėl pusę perkėlos įtvirtinimų kryžiuočiai buvo užėmę neteisėtai. Apie tai buvo kalbama paskutiniame Lietuvos Brastos seime, ir karalius pats negalėjo šios problemos išspręsti[557]. Tuo tarpu didysis magistras, tikriausiai Holto paskatintas, stengėsi meilumu ir pataikavimu įsiteikti didžiajam kunigaikščiui ir

[556] Ibidem. – P. 544.

[557] *Bielski*. – S. 526.

jo žmonai Julijonai, kuriems siuntė malonius laiškus ir dažnas dovanas. Šitaip elgėsi ir karaliaus atžvilgiu. Tai žadino tarpusavio nuoširdumą, dalykiškumą, pasitikėjimą, pagarbą. Todėl argi reikia stebėtis, kad savo ruožtu monarchai meilumu ir net įsiteikimu lenktyniavo su Ordinu.

1658

1426 m. Lenčicos seimas. Seimas prasidėjo Lenčicoje per Sekmines. Bajorai, žinodami karaliaus silpnybę lengvai tvarkyti tuos dalykus, kurių buvo prašytas, visai neabejojo, kad Lietuvos Brastos seime pažadėtos lengvatos ir privilegijos bus suteiktos labai lengvai, todėl be jokių papildomų žygių ėmė iš anksto jų siekti. Tačiau karalius turėjo atvertas akis, tikriausiai pasistengus didžiajam kunigaikščiui, ir tarėsi su Zigmantu, mitriausiu tų laikų politiniu išsisukinėtoju*. Taigi kai šių patarimų apšviestas ir tokiu prievartavimu pasipiktinęs taip pasipriešino, kaip niekada anksčiau, nustebino visą susirinkimą, o karštagalviai įsiutę išplėšė iš Krokuvos vyskupo rankų aktus, duotus luomų, laiduojančius karalaičiui sosto paveldėjimą, ir kai karalius pasakė, jog *karalius*** Zigmantas jam nepataria žengti šio žingsnio, išsitraukę kalavijus sukapojo juos į skutelius Seimo salėje. Karalius stoiškai iškentė šį jo didybės įžeidimą. Mat, *Romos karaliaus**** patartas, buvo numatęs tolesnį ėjimą: ėmė gaudyti senatorius ir pasiuntinius vieną po kito, darė jiems visokias užuominas, tad kiekvienas atskirai savo antspaudą prie akto pridėjo[558]. Šis Seimas turėjo ratifikuoti Liubičo malūno atidavimą. Todėl lenkai, rūpindamiesi Lietuvos sienų vientisumu, pasiuntė pas didįjį kunigaikštį delegaciją – Krokuvos vyskupą Zbignevą bei Krokuvos pastalininką Šafranecą, priskyrę jiems karaliaus kanceliarijos raštininką Mikalojų Dževickį****, – kuri turėjo įspėti, kad didysis kunigaikštis neskubėtų siaurinti Lietuvos valstybės sienų, kadangi malūno

[558] Ibidem. – P. 327. Taip pat cf. mūsų tomo VII priedą.

problemos jau nebeliko[559]. Turėjo būti ir kitų *priežasčių** siųsti tokio aukšto lygio pasiuntinybę, bet jų pėdsakai išnyko politinėse slaptavietėse, todėl jos neliko žinomos istorikams. Šiaip ar taip, čia tikrai buvo daugiau rūpinamasi monarchų vieningumu, o ne malūnu ar Palanga, kaip matyti iš Dlugošo, tų reikalų esmę tuščiu gražbyliavimu tušuojančio. Didysis kunigaikštis šiuos pasiuntinius Trakuose priėmė labai nuoširdžiai: Vilniaus vyskupas Motiejus su daugeliu Lietuvos senatorių juos pasitiko per dvi mylias nuo miesto, pats Vytautas, jiems atvykus, pasveikinti nuėjo net iki pilies vartų[560].

1659

1426 m. Žygis į Rusią. Pskoviečiai, kaip jau matėme anksčiau, turėjo sunkumų, priklausančių nuo Lietuvos valdžios, ir didysis kunigaikštis nenorėjo jų palengvinti. Tada 1425 metais jie paprašė naugardiečių juos užtarti didžiajam kunigaikščiui. Šie pasiuntė savo delegaciją kartu su pskoviečiais – posadniką Teodorą bei kitus aukšto rango pareigūnus ir bajorus. Tačiau šis įsikišimas nieko nedavė[561]. Po to pskoviečiai, Rusios kunigaikščių kurstomi, nepasitarę su savo globėju, susikibo su Dorpato vyskupu, iš ko kilo formalus karas. Vyskupas Teodoras pasiskundė didžiajam kunigaikščiui, šis norėjo abi puses sutaikyti, tačiau respublikonai nenutraukė karo, taigi pasidarė tokie nepaklusnūs, kad turėjo pats su kariuomene žygiuoti į Pskovą[562]. Be pagrindo rusų istorikas teigia, jog didysis kunigaikštis Vytautas, sumenkinęs jaunojo Bazilijaus, savo vaikaičio, reikšmę, vien trokšdamas valdyti šį puolimą sumanęs[563]; juk Lietuvos valdovo įtaka šiaurės Rusiai siekė daug ankstesnius laikus nei jaunojo Bazilijaus viešpatavimas, be to, nei tėvo senumo, nei sūnaus jaunumo bijoti neturėjo pamato, nes buvo šimtą kartų galingesnis, išmintingesnis ir karingesnis**. Tiesa, Bazilijus pats

[559] Ibidem; *Dlugossius*. – P. 491–492.

[560] *Dlugossius*. – Loc. cit.

[561] Pskovo kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin*. – T. V. – Nota 260.

[562] *Hiärn*. – S. 176.

[563] *Karamzin*. Historia państwa rosyjskiego. – T. V. – S. 220–221.

atvyko į savo senelio stovyklą ir patvirtino jo teisę kištis į šiaurinių respublikų reikalus, pažadėdamas pats į juos nesikišti[564]. Lygiai kaip Riazanės kunigaikštis Jonas, Teodoro sūnus**, kuris tuo pat metu ir toje pat vietoje atskiru patvirtintu aktu įsipareigojo būti pavaldus ir kiekvienu pašaukimu tarnauti Lietuvos didžiajam kunigaikščiui[565]. Tai buvo aktas, patvirtinantis seną Riazanės Kunigaikštystės vasalystę, tik atnaujintas, Tulą ir dar du miestelius atiduodant neribotai didžiojo kunigaikščio Vytauto valdžiai. Bet nepažeidė pasitraukusio Bazilijaus, Demetrijaus sūnaus, pasitikėjimo, atvirkščiai, tvirtindamas savo senąją valdžią Rusios žemėms ir kunigaikščiams, laidavo ramybę savo vaikaičiui labai nelaimingam ateityje, kai neteko senelio ir globėjo. Šiaip ar taip, tas Psko-

[564] *A Kn. Wel. tohda k diedu swojemu Witowdu, i krest pocałowa, czto jemu nepomahati po Nowiehorodie, ni po Pskowie* (O didysis kunigaikštis tada ir kryžių bučiavo savo seneliui Vytautui, kad jam nepadėti nei Naugarde, nei Pskove)*. Cf. Naugardo kronika Karamzino veikale (*Karamzin.* – T. V. – Nota 261).

[565] Imperatoriškojoje viešojoje bibliotekoje Sankt Peterburge yra kopija patvirtinto akto, apie tą metą, 1426-aisiais, Riazanės kunigaikščio duoto Vytautui. Tenai sakoma: *Hospodinu Ospadariu mojemu, W. K. Witowtu. Se aź K. W. Iwan Fedorowicz dobił eśm czełom, dałsia eśmy emu na służbu... A budet li kotoraja nałoha W. K. Wasilia Wasilewicza, wnuku jeho, iz kotoroje storony a sozwoliť mi K. W. Witowt imi posobliati jemu; a sud i sprawy derżať nie z Welikim Kniaziem Wasiliem Wasilewiczem so wnukom swoim kakoje nelubie, ili s diadami jeho, ili s bratieju jeho, i mnie posoblati W. Kn. Witowta, swojemu Ospadariu. A. W. K. Witowtu w moju otczynu ne wstupatisia, wynemszi Tułu, Berestej, Dorożeń... A sudy i sprawa dawati mnie jemu czysto. Siechawsia sudiam W. K. Witowta s moimi, suditi im celowaw krest... a czto soprutsia i no położit na Ospadaria, na W. K. Witowta koho abwinit* i t. d. (Ponui valdovui mano, didžiajam kunigaikščiui Vytautui. Aš, Riazanės didysis kunigaikštis Jonas, Teodoro sūnus, paklusau, patekau į jo tarnybą... O jei bus koks puolimas didžiajam kunigaikščiui Bazilijui, Bazilijaus sūnui***, jo vaikaičiui, iš kurios nors pusės, ir lieps man didysis kunigaikštis Vytautas padėti jam [Bazilijui. – *T. N.*], o teismus ir sprendimus vykdyti man su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi po senovei. O jeigu būtų didžiajam kunigaikščiui Vytautui, su didžiuoju kunigaikščiu Bazilijumi, su savo vaikaičiu, kokia nemeilė, ar su jo dėdėmis, ar su broliais, man padėti didžiajam kunigaikščiui Vytautui, savo valdovui. O didžiajam kunigaikščiui Vytautui, atėmus Tulą, Berestėjų ir Doroženę, į mano valdas nežengti... O teismus ir nuosprendžius duoti jam be apgaulės. Suvažiavus (susitikus) didžiojo kunigaikščio Vytauto teisėjams su manaisiais, teisti jiems, bučiuojant kryžių, o jei kur susiginčys, tai valdovui, didžiajam kunigaikščiui Vytautui, palikti spręsti, ką apkaltinti ir t. t.). Cf. Ibidem****.

vo karas, įvairius jo aprašymus sudėjus į vieną vietą ir palyginus su tikrove, vyko šitaip. Žygį prieš pskoviečius 1426 metų birželio 29 dieną pradėjo didelė kariuomenė, kurioje, be savų pulkų, su savo vėliavomis dalyvavo čekai, valakai ir totoriai, vadovaujami kažkokio chano Mehmedo. Įsakė didysis kunigaikštis ir naugardiečiams ateiti į pagalbą; šie, nors pskoviečiai buvo anksčiau prašę jiems pagelbėti, į lietuvių stovyklą atsiuntė vyrų būrį, vadovaujamą kažkokio Aleksandro, Ignatijaus sūnaus*. Tomis jėgomis Vytautas pirmiausia, rugpjūčio pirmąją, smogė Opočkai, Pskovo Respublikos miestui, labai įtvirtintam. Opočkiečiai prieš vartus buvo įrengę apgaulingą tiltą: kai lietuviai ėmė juo veržtis į miestą, tiltas sugriuvo, žmonės krito ant styrančių nusmailintų baslių, paslėptų apačioje, vieni ant jų mirė, kiti, atsidūrę šiuose spąstuose, pateko į priešo rankas. Šie buvo nepaprastai žiaurūs, gyviems lupo odą visos apsiautusios kariuomenės akivaizdoje. Tų baisių reginių priblokštas, didysis kunigaikštis po dviejų apsiausties parų įsakė atsitraukti, nužygiavo prie Voronačo, kurį apsiautė ir pradėjo pulti. Gyventojai kreipėsi į pskoviečius, prašydami arba tarpininkauti, arba padėti. Šie tarpininkauti pasiuntė posadniką Teodorą su bajorais, bet didysis kunigaikštis nepriėmė jokio tarpininkavimo, liepė toliau pulti ir akmeniniais patrankų sviediniais daužyti mūrus. Tuo metu, rugpjūčio pabaigoje, prasidėjo lietūs ir audros, viena buvo tokia smarki, kad neliko savo vietoje nė vienos palapinės, pats didysis kunigaikštis, laikydamasis savo palapinės stulpo, sušuko: „Viešpatie, pasigailėk!“ Voronačo gyventojai pasidavė apsiautėjų maloniai ir ją gavo. Net kreipėsi į pskoviečius, kad tą patį padarytų. Tuo tarpu posadnikai Silvestras ir Teodoras Šibulkinas** su keturiais šimtais riterių buvo pasiųsti apsiausti Kotelno. Tai sužinojęs, didysis kunigaikštis įsakė žygiuoti prie šio miesto savo kariuomenės pulkui, kurį sudarė septyni tūkstančiai vyrų, įskaitant ir totorius. Šie taip susisuko, kad pavijo pskoviečius dar prie miesto, susikovė, ir rusėnai neteko trisdešimt riterių, nukautų ir paimtų į nelaisvę, patys subėgo į tvirtovę. Kiti susirėmimai su Lietuvos totoriais įvyko prie Ostrovo ir toliau, iš ko matyti, kad

reidai buvo plačiai išplitę po šalį. Dar prie Voronačo pas didįjį kunigaikštį buvo atvykę pskoviečių pasiuntiniai, du posadnikai ir bajorai, pakviesti voronačiečių, tikriausiai sudaryti taikos, tačiau tai neįvyko. Todėl pskoviečiai pasirengė gintis, padegė priemiesčius. Didysis kunigaikštis sutraukė kariuomenę prie miesto ir iš visų pusių puldamas greitai paėmė, prasidėjo didžiausi plėšikavimai. Tačiau posadnikai Joakimas ir Teodoras suminkštino nugalėtojo širdį, pažadėję sumokėti į Lietuvos iždą tūkstantį rublių, pasak kitų, tūkstantį keturis šimtus penkiasdešimt, tarpininkaujant Aleksandrui Lykovui, Vladimiro sūnui*, didžiojo kunigaikščio Bazilijaus atstovui pas Vytautą, nes iš jų buvo reikalaujama trijų tūkstančių rublių. Belaisviai buvo patikėti posadnikams ir sutarta, kad Trims Karaliams pinigus ir belaisvius pristatys į Vilnių. Tada pskoviečiai nuvyko pas didįjį kunigaikštį Bazilijų ir paprašė užtarti. Šis pasiuntė savo atstovus kartu su pskoviečiais, kurie 1427 metais prieš Tris Karalius atgabeno duoklę ir belaisvius, tačiau už šiuos turėjo sumokėti atskirą keturių šimtų penkiasdešimt rublių išpirką, o kol šie pinigai iki spalio pirmos dienos bus įteikti, belaisviai liko sulaikyti Lietuvoje[566].

1660

1426 m. Prūsijos reikalai. Didysis kunigaikštis, laimingesnis už namų negu namuose, dar išgyveno dėl karaliaus ir kryžiuočių ginčų galutinės pabaigos, nes keistas karaliaus Vladislovo charakterio bruožas buvo nesaikingumas ir keliant reikalavimus, ir darant nuolaidas: čia reikalaudavo be jokio saiko, čia nuolaidžiaudavo be jokio galo. Nepaprastai įtarus, nepasitikintis pats savimi, dažnai niekuo nepasikliaudavo. Todėl reikalai su kryžiuočiais taip susipainiojo, kad sunku buvo numatyti, kada jie susitvarkys. An-

[566] Pskovo kronika. Nikono kronika Karamzino veikale (cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 260). Taip pat cf. Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 246–247; *Karamzin.* – Loc. cit. Juose apie Pskovo užėmimą neužsimenama. Tačiau aiškiai tuos įvykius liudija Hiärnas. Cf. *Hiärn.* – S. 176. Taip pat cf. *Gadebusch.* Livländische Jahrbücher (1426).

tra vertus, po vienuolių sutana susibūrę pasipūtę vokiečių bajorai nešiojo išgaląstus kalavijus ir pasižymėjo geiduliais, neturinčiais jokių stabdžių, be to, laikmečio tamsumas, blogas išauklėjimas ir Ordino obskurantizmas darė šį sambūrį labai nepakenčiamu kaimynu. Tai gerai žinojo Vytautas ir taip pat suprato, kad šių žmonių jau niekas pataisyti negali, tik Ordino žlugimas, ko nereikėjo tikėtis esant tokiai Bažnyčios ir Imperijos padėčiai. Todėl buvo saikingai negriežtas, bet neatsitraukdavo nuo savo teisių*. Rimtai palenkti ir karalių, ir jo tarybą laikytis tokios sistemos buvo sunku. Lenkijos kabinetas laikydavosi čia vienokios, čia kitokios nuomonės, todėl ir įgaliotinių suvažiavimai, rengiami gana dažnai, išsiskirstydavo nieko nesutarę, kartais net dėl nevertų dėmesio ar juokingų priežasčių, pavyzdžiui, sykį vien dėl to, kad žirgams pritrūko šieno. Vytautas tai labai išgyveno, nes nepakentė tuščio vilkinimo, o tai, ką dirbo, norėjo visiškai pabaigti. Taigi natūralu, kad sielojosi dėl to abiejų pusių svyravimo, užsispyrimo, neryžtingumo. Todėl 1426 metais paprašė didįjį magistrą reikalų su lenkais tvarkymą patikėti jo teismui ir tarpininkavimui. Kaip tik ir karalius įprastu medžioklių metu atvyko į Lietuvą[567]. Gardinan sugužėjo gausi kryžiuočių delegacija: Henrikas Holtas, Ordino didysis špitolininkas, Jostas Štrupbergas**, Balgos komtūras, ir keli žemesnio rango riteriai; iš civilių – Jonas Logendorfas***, Kulmo žemės teisėjas, su keletu pareigūnų, visi jie turėjo ypatingus įgaliojimus lyg ir kompromisui. Kai didysis kunigaikštis liepė išdėstyti, dėl ko nesutariama, pasirodė, jog tai toks nereikšmingas dalykas, kad net gėda ir pagalvoti jį buvus tokių pastangų ir rūpesčių priežastimi. Mat nesutarta dėl Drezdenko ir Ješnicų**** gyvenviečių atribojimo, ką privatūs asmenys būtų padarę per valandą laiko. Kai karaliui buvo paaiškintos šios kvailystės, jis rūgščia mina jas išklausęs, norėjo pakeisti rimtesnėmis, pareikšdamas savo reikalavimus. Gerokai piktas, nesiteikė nieko girdėti nei apie tą pasiuntinybę, nei apie taikomąjį tarpininkavimą, pareiškė, jog dabar nepalankus metas, ir paskyrė tiems reikalams suvažiavimą,

[567] *Dlugossius.* – P. 494–495. Kažkur kitur jis pasakoja, jog medžioklė buvusi tokia sėkminga, kad karalius žvėriena aprūpino gretimus monarchus, senatorius ir dar liepė pasūdyti ar išrūkyti ateičiai.

numatytą iš anksto, ateinantį pavasarį pasienyje, pasižadėjo jame dalyvauti ir kvietė didįjį kunigaikštį bei didįjį magistrą. Tokiame atsakyme kryžiuočiai įžvelgė karo pavojų, todėl dar labiau stengėsi suartėti su karaliumi. Jiems šnipai jau buvo pranešę apie kažkokius karinius pasirengimus, ko jų įtariam kabinetui patvirtinimas buvo tai, kad kažkurie lenkų magnatai atsiėmė iš Torunės mokyklų vaikus dėl nežinomos priežasties. Maldavo didįjį kunigaikštį išrūpinti jiems audienciją pas karalių, tariamai norint padėkoti už žvėrieną, pasiųstą į Marienburgą. Didysis kunigaikštis aiškino karaliui, kad šie pasiuntiniai kaip tik tuo tikslu atvykę į Gardiną, nes ir jis pats neseniai siuntęs dovanų didžiajam magistrui: žirgą ristūną (*Laüfer*) rogėms ir du kupranugarius. Pasiuntiniai Holto balsu plačiai šnekėjosi su karaliumi, o kai priėjo prie ginčijamų reikalų, paaiškėjo, kad kryžiuočiai labiau užsispyrę nei lenkai. Atvyko į Gardiną ir Ordino maršalas, tikriausiai painformuotas apie reikalus, jis norėjo, tarsi tarpininkas, ieškoti priemonių šalims susitaikyti, bet Lenkijos senatoriai atsakė, kad jie čia atvykę medžioti ir pramogauti, o ne politinių reikalų nagrinėti. Tačiau nežmoniškomis didžiojo kunigaikščio pastangomis buvo sutarta išrinkti keturis arbitrus ir superarbitrą, kurie tuoj ateinančiais kitais metais ginčus apsvarstytų ir taikiai išspręstų[568].

1661

1427 m. Pastebėjimai. Jau senstelėjęs didysis kunigaikštis Vytautas tebebuvo aštraus proto, veikliai tvarkė valstybės reikalus ir širdingai norėjo regėti tokį esant savo brolį karalių Vladislovą. Šis visada lėtas ir nerangus, juolab senatvėje, tačiau turėjo apsišvietusių patarėjų, sąžiningų ir tikrai gero tėvynei trokštančių, kuriais pasikliovė. Vytautas buvo pats vienas su savo protu**, nes niekada nejautė poreikio laikyti prie savęs kitų žmonių, išskyrus gebančius vykdyti įsakymus. Mūsų pasakojamais laikais jam ypač tiko riteriška prabanga, ir nors daugeliui žmonių, mėgstančių

[568] *Voigt.* – S. 492–496. *Fol. III.* – *Nr. 2*.*

taupumą ir šykštumą, senstant šis poreikis didėja, jam, priešingai, senstant aiškiai atsirado poreikis išlaidauti. Prašmatnūs pokyliai, dvaro ištaigingumas, dosnios dovanos puošė šio didvyrio senatvę – joks pasiuntinys, net paprasčiausias žygūnas, atsiųstas kokio kunigaikščio, neišvyko gausiai neapdovanotas: brangias juostas, rūbus, kailinius, sabalus dalijo tokiems žmonėms. Nebuvo pamiršta duoti dvarus nusipelniusiems, puošti bažnyčias ir pasirūpinti altorių tarnais. Turtingas gerai tvarkomų dvarų, visokių atsargų ir brangenybių, praradęs viltį turėti paveldėtoją, tikriausiai numatydamas, kad visus tuos turtus iššvaistys įpėdiniai, nusprendė protingai juos panaudoti ir prašviesinti niūrias senatvės dienas savo žmonių, ištikimų tarnų ir draugiškų širdžių gerovei. Reikalavo išsiblaškyti smagiomis pramogomis ir tam paskyrė popiečio valandą, iki kurios jis ir visas dvaras turėdavo dirbti kiekvienas savo darbą. O kai ateidavo pietų valanda, pagal dabartinį laiko skaičiavimą, trečia po pietų, valdžios įstaiga, pasigirdus trimitų ir timpanų garsams, tarytum užburta, virsdavo puota ir vaišėmis, trukdavusiomis iki tam tikro vakaro laiko, nuo kurio vėl stodavo vienuolyno tyla iki aušros[569]. Taip jau atsitiko, kad 1427 metais didysis kunigaikštis pasiuntė didžiajam magistrui dovanų šešis ištikimus totorius rūmų patarnautojais: šitaip mokė vienuolius riterius atsikratyti prietaringo nusiteikimo prieš kitų tikėjimų žmones ir gerbti kiekvieno dorybes*. Didysis magistras savo ruožtu atsiuntė rūmų juokdarį, arba linksmą šarlataną, vardu Henė, arba lenkiškai Kokošekas**, t. y. Perekšlis. Šis keistuolis savo išvaizda, apranga ir sąmojais, linksmino kunigaikštį ir visus rūmus. Vieną sykį bešposaujant ir gana nederamai parodijuojant riterių kalbas bei darbus, didysis kunigaikštis jam trenkė antausį. Jis tai palaikė įšventinimu į riterius ir pradėjo save vadinti riteriu fon Hene***, įrodinėdamas, jog kitaip ir būti negali, nes šventinant jam taip iškrypęs žandikaulis, kad nuo tol nieko kito negalįs vaidinti, tik vokiečių riterį. Tačiau didysis kunigaikštis jam atsakė, kad dar skambesniu antausiu iš kitos pusės jis sugebėsiąs iškrypusį

[569] Iš archyvinių šaltinių, senų laiškų, padavimų, kronikinių paminklų, pateiktų įvairiose vietose.

žandikaulį taip išlyginti, kad apie riterystę galvoti praeis bet koks noras. Galų gale po šių komiškų ginčų, parodijuojančių karaliaus ginčus su kryžiuočiais, stojo kompromisas: buvo nutarta, kad ponas Kokošekas prieš pietus visada turės laisvę būti riteriu ir elgtis protingai, kaip dera šitam luomui, nešioti šarvus, kalaviją prie šono, šalmą ant galvos, dėl ko išeidavo nepaprastai juokinga karikatūra – pusantros uolekties ūgio žmogus su kupromis ant krūtinės ir pečių, aptaisytas riterio apranga, beveik du kartus didesne už jo luošą figūrą. Tačiau po pietų turėjo būti juokautojas, dėvėti juokdario kepurę su klostėmis ir asilo ausis[570].

1662

1427 m. Apkalbama karalienė. Jau 1427 metais karalius buvo dviejų sūnų tėvas, iš kurių jaunesnysis, *Andriejus*** Kazimieras, mirė kūdikystėje kovo antrąją, tėvams nepaprastai sielvartaujant[571]. O karalienė vėl laukėsi kūdikio. Taigi didžiojo kunigaikščio rūmuose ėmė sklisti kažkokie gandai, keliantys abejonių doros karalienės Sofijos šeimynine ištikimybe. Didysis kunigaikštis, jos ir šiaip jau nemėgęs, pranešė karaliui. Šis visada lengvatikis, be to, labai pavydus žmonoms, kurių kiekvieną tokiomis nuodėmėmis kaltino, patikėjo šiais įtarimais. Apsupo

[570] Šią komišką detalę išsaugojo korespondencijos, iš jų: didžiojo kunigaikščio laiške didžiajam magistrui, datuotame: *Cryczow am Abend Division. apostol. 1427* (Kričevas, Apaštalų Išsiskirstymo dienos išvakarės [liepos 14 diena. – *T. N.*], 1427 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 37; *Voigt.* Geschichte Marienburgs. – S. 334–335*. Taip pat išliko šio juokdario laiškas, įrodantis, kad jis buvo kryžiuočių šnipas, rašytas didžiajam magistrui, datuotas: *Smolensk an unser lieb. Frauen Abend 1428* (Smolenskas, mūsų Švč. Mergelės Marijos dienos išvakarės [vasario 1 diena. – *T. N.*], 1428 metai). Cf. Spec. LXIX. – No. 11. Jame aprašomos įvairios dovanos, didžiojo kunigaikščio gautos kelionėje – žirgai, kailiniai, kalavijai, kupranugariai ir t. t. Parašas šiame laiške: *Hönne vor mittag rytter, nachmittage geck, euwer hovgesinde* (Henė, ryte riteris, vakare juokdarys, Jūsų tarnas).

[571] *Gimė 1426 metų gegužės 17 dieną, mirė 1427 metų kovo 2 dieną. Cf. Dlugossius. – Lib. XI. – P. 493, 497****.

karalienę žmonėmis, sekančiais kiekvieną jos žingsnį, liepė įkalinti dvi paneles kambarines, Kotryną ir Elžbietą Ščekockytes*, tikras seseris. Šios, pagąsdintos kankinimais, pasakė, jog dvariškiai Hinca iš Rogovo, Petras iš Kuruvo, Laurynas Zaremba, Jonas Kroska, Jonas Konecpolskis, Petras ir Dobekas Ščekockiai** lankėsi karalienės kambariuose. Trys paskutinieji dėjo į kojas, kiti buvo įkalinti. Dalykas pasidarė ypač rimtas, kai karalius sušaukė abiejų tautų Seimą Horodlėje gegužės trečią dieną, sekmadienį. Karalienės byla buvo atiduota svarstyti šitam garbingam susirinkimui ir išnagrinėta labai dėmesingai. Karalius buvo linkęs tikėti šmeižtais. Tačiau pirmiausia paimta dėmesin, kad kaltintojas nėra nei įvykių liudininkas, nei pirmasis kalbamų dalykų atskleidėjas***; kad panelės, pagąsdintos kankinimais, galėjo pasakyti tai, ko iš jų buvo reikalaujama, vien iš baimės, nes ramioje aplinkoje klausinėjamos kalbėjo karalienę teisinančius dalykus. Kad buvo apkaltinti septyni dvariškiai, taigi ir kiekvienas iš jų, savaime verčia jokiu būdu netikėti šiuo dalyku: jie lankėsi kambariuose, eidami savo pareigas, ir nėra jokių pėdsakų ir faktų, kad būtų ėję į karalienės apartamentus pavieniui, bet visada trise ar keturiese. O kad kai kurie pabėgo, tai irgi iš jaunatviško įsibaiminimo. Galiausiai, kad apkalba nėra faktas, o šiuo atveju tik blogas ir visiškai tuščias išsigalvojimas. Karalius, išklausęs tokius teiginius, tylėjo, o Jonas iš Tarnuvo, Krokuvos vaivada, paklausė: „Ką, Karaliau, darytum su sūnumi, jeigu būtų pripažinta, kad jo motina neištikima?" – „Jis augs prie manęs, – atsakė Vladislovas, – kad po manęs jums viešpatautų." – „Apsaugok, Viešpatie, – pasigavo vaivada, – kad mums būtų primesti karaliais šlovės netekusios motinos palikuonys ir, be to, Tavo, Karaliau, pripažinti savais." Sušvelnėjo karalius, įsileido į širdį tiesos ir teisingo įsitikinimo balsą, leido karalienei grįžti iš Rusios į Krokuvą, džiaugtis visiška laisve ir geromis viltimis. Pats nuolat keliavo po šalį, medžiojo iki iškritimo****. Tuo tarpu lapkričio 29-ąją karalienė pagimdė trečią sūnų, kuris gruodžio 21-ąją buvo pakrikštytas Kazimieru. Jau ir karalius neturėjo ko prikišti karalienei Sofijai: laikas jį geriau apšvietė,

ir jis suprato, kad neapykanta būna akla ir skubota įtariant asmenis. Leido teisiškai įforminti karalienės nekaltumą. Paskirti komisarai – vyskupas Zbignevas, vaivada Jonas iš Tarnuvo, kaštelionas Kristinas iš Ostrovo, krokuviečiai Mikalojus iš Michalovo, Sandomiero vaivada ir Krokuvos seniūnas, jų sprendimas toks: kadangi kaltinančioji pusė daugiau jokių įrodymų per tokį ilgą laiką nepateikė, taigi viskas rodo kaltinamosios nekaltumą, todėl gali apsišvarinti nuo priekaištų, prisiekdama prie septynių savo lyties liudininkių, šventai laiduojančių jos nekaltumą. Tą priesaiką kartu su karaliene davė kilmingos damos, kurių vardai nusipelno išlikti palikuonių atmintyje: Kotryna, Mikalojaus iš Michalovo žmona, Sandomiero vaivadienė, Ona, Zbignevo iš Bžezės žmona, Karūnos maršalienė, Kochna, Jokūbo Konecpolskio žmona, Seradzo vaivadienė, Jadvyga, Jono Glovačiuvo žmona, Mazovijos vaivadienė, Klichna Novojienė iš Mokrsko, Elena Pavlovienė iš Bogumilovičių, Krokuvos teisėjo žmona, Elena Kotkaitė, panelė, vėliau Florijono Pacanovskio žmona*. Kai po viso to karalienė pareikalavo išaiškinti šių šmeištų autorių, buvo nurodytas kažkoks Strašas**, bajoras. Šis gynėsi, prisiekė Petrui Vidavskiui, Seradzo teisėjui***, ir kvietė kiekvieną susikauti, kas drįstų jam tai prikišti. Tačiau Sandomiero seimas jį pripažino kaltu ir pasmerkė kalėti, tačiau, įsikišus karalienei, greitai atgavo laisvę. Vėliau, tikriausiai dėl kokio nors nediskretiškumo, 1431 metais Sandomiero seime jis vėl buvo kaltinamas, suimtas ir teismo pasmerktas, karaliui įsakius, uždarytas Sandomiero pilies bokšto rūsyje****. Tenai atsitiktinai susikaupė anglių smalkių, prie jo buvęs vaikinukas mirtinai sugaravo, o jį patį nors ištraukė dar gyvą, bet išgelbėti nuo mirties nepajėgė. Visiškai aišku, kad Strašą gynė didysis kunigaikštis ir tik po jo mirties buvo nuteistas, tad turėjo būti Lietuvos dvaro kažkokios intrigos prieš karalienę Sofiją įrankis. Taigi ir didieji žmonės turi silpnybių, ir kuo vyresni daromės, tuo jos mums artimesnės*****.

1663

1427 m. Gamtos reiškiniai ir politiniai įvykiai. Iš 1427 metų ypatybių reikia paminėti gamtos reiškinius. Pavasarį nepaprastai ištvino visos upės, tikriausiai dėl gausaus sniego, staigiai ištirpusio. Jos užliejo daugybę paupių gyvenviečių, pralaužė dambas Vyslos žemupyje, užliejo Žulavus net iki Gdansko. Žuvo daug žmonių, prapuolė aibė galvijų, žalos pridaryta neapskaičiuojamos[572]. Vasara tokia stebėtinai sausa ir karšta, kad nuo šv. Velykų iki rugpjūčio vidurio neiškrito nė lašo vandens[573]. Rudenį vėl netikėtai ištvino Nemunas, tikriausiai dėl smarkios liūties, prapliupusios kažkur šios upės vidurupio giriose. Aš manyčiau, turėjo kažkuris ežeras – pasislinkus žemei, gal jai gilumoj sukritus dėl požeminių vandenų ardomosios veiklos, – esantis netoli Nemuno vidurupio, išsilieti į jo vagą ir labai pakelti vandens lygį. Juk per keletą valandų vanduo pakilo virš dambų ir ėmė per jas lietis. Nors dieną ir naktį dambos buvo įtemtai stiprinamos, dalyvaujant Memelio komtūrui, žmonės nepajėgė užtaisyti išplautų plačių griovių, tad vieną dambą teko perkasti, kad vanduo galėtų laisvai ištekėti[574]. O rudenį žiema buvo tokia šilta, kad gruodžio

[572] *Schütz.* – S. 115.

[573] 1837 metais, kai šitai rašau, irgi panašiai dėjosi. Gegužės 3-ąją skaitau laikraštyje apie Vyslos ir Nemuno potvynį, ypač nukentėjo paskutiniosios upės žemupio lygumos. Sausra truko iki rugpjūčio 8-osios, penkias ar šešias savaites, po to prasidėjo liūtys, stojo bjaurūs orai, ėmė plisti užkrečiamosios ligos: karštligė, gripas, azijinė cholera.

[574] Ežerai nutekėdavo į Nemuną gana dažnai, ką galima matyti apžiūrėjus šios upės pakrantes. Bet kad įsiliejo staiga, galima būtų teigti tik geriau ištyrus gruntą ir visą problemą. Seniau tai buvo vadinama pervalku (*pszewałem*), arba perkasa (*perekopem*), tokių gamtos reiškinių pėdsakų yra prie Nemuno – Perkasa (*Perekop*), Pervalka (*Przewałka*), Pralauža (*Przełomka*) ir visur minėto fenomeno pėdsakas. Kaip tokios persmaugos atsirado, nesunkiai išsiaiškins kiekvienas, kas turės galvoje, kokia biri tose vietose smėlėta priemolio žemė, ir tars, kad anksčiau šie ežerai maitino Nemuną požeminiais kanalais. Ilgainiui šiam kanalui praplatėjus ir vandens pertekliui spaudžiant, jis užsitvenkė, susikaupęs vanduo prasirėžė sau platų kelią ir iš viršaus staiga plūstelėjo į upę. *1841 metų gegužės 23 dieną dėl Salotės ežero (Gardino apskrityje) nuotėkio į Ratnyčios upę ir į Nemuną kilo nepaprastai didelis*

pradžioje, jeigu tikėsime kronikininkais, medžiai vėl išsprogo ir sužydo. Tada maro epidemija, dar siautėjusi Uždnieprės Rusioje, persimetė į Lietuvą bei Prūsiją ir neapsakomai baisiai tuštino kaimus. Apie paskutiniuosius tuo metu patirtus nuostolius pateikti tokie duomenys: šimtas aštuoniasdešimt trys Kryžiuočių ordino broliai, penki šimtai šešiasdešimt kanauninkų ir kunigų, dvidešimt penki tūkstančiai suaugusių darbingų gyventojų, aštuoniolika tūkstančių vien vaikų[575]. Tuo metu buvo tvarkomi su kryžiuočiais likę reikalai. Karalius, žiemą gyvendamas Lietuvoje, pačioje 1428 metų pradžioje ratifikavo savo nutarimą, priimtą Gardine dėl keturių arbitrų ir superarbitro išrinkimo[576]. Vis dėlto per arbitrų susirinkimą Šamotuluose*** nepasisekė visko užbaigti, juo labiau kad ir Gniezno arkivyskupas pareiškė savo reikalavimus[577]. Apskritai šių metų pradžia karaliui ir didžiajam kunigaikščiui nieko gera nežadėjo, nes tarp jų prasidėję nemalonumai turėjo tendenciją plėtotis. Ką tik minėtos aplinkybės pėdsakų randame viename didžiojo kunigaikščio laiške, rašytame didžiajam magistrui[578]. Kai karalius liepė pranešti didžiajam magistrui, kad artėjant šiltam pavasario metui norįs kartu su savo pačia Sofija surengti religinę kelionę ir aplankyti panelių brigitiečių vienuolyną Gdanske, didysis magistras rašė didžiajam kunigaikščiui ir klausė patarimo. Jis iš tuščios neapykantos *brolienei***** patarė neduoti

*potvynis, kuris visiškai pakeitė šią vietovę, nes ten žaibišku greičiu sutekėjo didžiulis kiekis vandens**.

[575] *Schütz.* – Loc. cit.; *Zernecke.* Thornische Chronica. – S. 47**. Stebina vaikų skaičius, nes ir dabar, 1837 metais, kai mano užkampyje gripo epidemija gana įkyriai siautėja, kur kas daugiau serga ir miršta vaikai.

[576] Karaliaus aktas, datuotas: *Wilna feria V ipso die circumcision. dni 1428* (Vilnius, ketvirtadienis, Naujųjų metų diena, 1428 metai). Cf. Spec. LXVI. – No. 5.

[577] Notaro raštas, datuotas: *in Szamotuli Posnan. dioc. XXII. mensis Februar. 1428* (Šamotulai, Poznanės vyskupija, 1428 vasario 22 diena). Cf. Spec. LXVI. – No. 4. Gniezno arkivyskupo laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *in Castro Lowicz in crastino purific. Mariae 1428* (Lovičiaus pilis, rytojaus diena po Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo šventės, 1428 metai). Cf. Spec. XXX. – No. 16.

[578] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Traken Donnerst vor Prisca 1428* (Trakai, ketvirtadienis prieš Šv. Priską, 1428 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 52.

leidimo, nes kas žino, kokiu tikslu rengiama toji kelionė, kadangi šis pamaldumas aiškiai yra sugalvota priedanga, tik pretekstas. Bet karalius tebebuvo palankus didžiajam kunigaikščiui, nes nepatyrė slepiamos neapykantos, tad sutiko jam patikėti Drezdenko atribojimą, ką patvirtino atskiru aktu, surašytu Naujojoje Nešavoje per asmenišką susitikimą su didžiuoju magistru[579]. Betgi didysis kunigaikštis, su jam būdingu atsakingumu imdamasis šio tarpininkavimo, žinojo, kad *karalius** Zigmantas vėl pradėjo kištis į abiejų pusių tarpusavio ginčus, tad nusprendė, jog bus visai natūralu atidėti tolesniam laikui bylos nagrinėjimą[580], tikriausiai turėdamas viltį greitai įvyksiančiame pas save *Romos karaliaus Zigmanto, Lenkijos Vladislovo*** ir didžiojo magistro susitikime šiuos reikalus sėkmingiau sutvarkyti. O kryžiuočiai bijojo karo su Lenkija, nes jų šnipai tuo metu informavo, kad tarp lenkų magnatų plačiai paplitusi nuomonė, jog greitai prasidės Prūsijos karas. Be to, gauta slaptų žinių iš Torunės apie eretikų pasiuntinybę pas karalių Vladislovą, kad ši prašiusi leisti pražygiuoti per Lenkiją, idant galėtų užpulti Prūsiją, kur, nepaisant kryžiuočių pastangų, Viklifo*** šalininkų tinklas buvo gana tankus.

---

[579] Karaliaus aktas, datuotas: *in nova civitate Nieszawa feria III. Infra octavas Ascens. dni 1428* (Naujasis Nešavos miestas, Šeštinių antradienis, 1428 metai). Cf. *Dogiel.* – Vol. IV. – No. 95. Reversiniai didžiojo magistro aktai turi tą pačią datą. Cf. Spec. XXII. – No. 51.

[580] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Litthuanisch Nowogrodek Sonnt. in der Octava Assumpt. Mariä 1428.* (Lietuvos Naugardukas, sekmadienis Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų šventės oktavoje, 1428 metai).

[Cf.] Spec. XVII. – No. 42.

1664

1428 m. Karas su Naugardu. Tuo metu didysis kunigaikštis savo dėmesį buvo sutelkęs didžiausiam sunkumui, t. y. kariniam žygiui prieš naugardiečius. Šie žmonės, praturtėję iš prekybos, kurią nuo amžių skatino žvejyba, medžioklė ir perpardavimas, labiau apsišvietę nei kiti šiauriniai slavai, gyveno smagiai, mėgo puotas ir gausų stalą. Visai nekaringi, bet gana išdidūs ir išpuikę, laisvės išlepinti, galiausiai liovėsi mokėję Lietuvos valdovui nustatytą, bet įkyrėjusią duoklę. Maža to, ne tik parodė neklusnumą, bet ir išdrįso ginčytis dėl kažkokios sienos, o diplomatiniuose santykiuose pavartojo nederamus posakius – didįjį kunigaikštį išvadino apgaviku ir storžieviu. Pagrasino jiems karu, jie, pasikliaudami savo neperžengiamomis giriomis, lengvabūdiškai atsakė: „Atvykstantiems svečiams virsime midų". Iš tikrųjų tais laikais vasarą nebuvo paprasto kelio iš Lietuvos į Naugardą, prekyba vyko tik rogėmis, žiemą. Tačiau senasis Vytautas tokį garbės įžeidimą palaikė pretekstu surengti žygį ir, žadėdamas didelę naudą plėšikautojams, ėmė vilioti jaunuolius, turinčius polinkių tokiems dalykams. Taigi pasitaręs dėl to Horodlės seime su karaliumi ir abiejų tautų luomais, pasikvietė kunigaikščius vasalus ir draugiškai nusiteikusius: Švitrigailą, savo tikrą brolį Žygimantą, Mazovijos kunigaikštį Kazimierą, Voluinės – Aleksandrą, Vladimiro sūnų*, Jurgį Lengvenaitį ir kitus. Užmezgė glaudžius ryšius su kunigaikščiais, esančiais jo valdžioje, Jonu, Teodoro sūnumi, Riazaniečiu[581] ir Jonu, Vladimiro sūnumi***, Pronskiu[582]. Iš lenkų žymiausi buvo: Vincentas Šamotulskis, Mendzyžečo kaštelionas, lenkų riterių vyriausiasis vadas, nešantis šv. Jurgio vėliavą, Jonas iš Kobylianų, Jokūbas iš Čyževo, Mščiukas iš Skšyno, Mikalojus – Zbignevo iš Bžezės sūnus, Dzikas Kadlubekas, Motiejus iš Ustės, Jonas iš Ščekocinų, Jonas Lopata iš Kalinovo, Jokūbas Pše-

[581] Šio susitarimo aktas yra veikale: Akty, sobranyje v bibliotiekach i archivvach Rossijskoj impierii. – Sankt-Peterburg, 1836. – T. I. – Nr. 25. – S. 17**.

[582] Susitarimo su šiuo aktą cf. Ibidem. – No. 26. – P. 18.

kora iš Moravianų, Mikalojus Siecinskis* ir kt. Didžiulė kariuomenė birželio pradžioje iššygiavo paprastu keliu, link Juodojo miško – perėjos, kuri tuo metų laiku buvo laikoma nepraeinama. Priešakyje traukė dešimties tūkstančių darbininkų armija, saugoma lenkų riterių rinktinės – šie vyrai tiesė paprastus kelius, klojo rąstais, dengė velėnomis ir smėliu, pelkėtose vietose statė tiltus, perkėlas[583], žodžiu, per trumpą laiką visa kariuomenė pražygiavo neįmanomomis pereiti vietomis ir atsidūrė Naugardo žemės vidury. Buvo apsiaustas Porchovo miestas. Lietuvos kariuomenė turėjo visokių patrankų, lauko ir griaunamųjų, anos vadintos „slunkiais" (*Tiufiaki*), tarp jų buvo viena didžiulė, pavadinta „Galka" (*Gałka*), t. y. turėjusi ant savęs „Kuosą" (*Kawka*), Haličo žemės herbą, nulieta kažkokio vokiečio Mikalojaus, ją traukė keturiasdešimt arklių. Iš tos patrankos iššautas į miestą sviedinys išvertė kažkokį bokštą ar aštriatvorę, perskriejo per šventojo Mikalojaus cerkvę, pramušė dvi sienas, tikriausiai medines, prie pat altoriaus pamaldų metu, nieko nepadarydamas kunigui ir ten buvusiems žmonėms. Rengiantis vėl šauti, neįgudęs, matyt, artileristas neprigrūdo tarpinės prie parako, patranka sprogo, dėl ko nemažai žmonių, arti stovėjusių, buvo užmušta ar sužeista, iš jų Polocko vaivada ir aukšto laipsnio kryžiuotis. Porchovo įgula, nors ją sudarė trys tūkstančiai rinktinių vyrų, vadovaujamų posadniko Jurgio ir žymaus piliečio Izaoko Boreckio*****, vis dėlto neturėjo drąsos ilgiau priešintis. Vaivada pasiūlė pradėti derybas, ir didysis kunigaikštis su tuo sutiko, bet su išlyga, kad sutartys bus sudaromos visos Naugardo Respublikos vardu. Tuomet iš Porchovo šitai buvo pranešta

[583] Tokių pavyzdžių jau matėme Algirdo žygiuose. Vytauto karo keliai buvo dar žymesni, apie daugelį išliko prisiminimai, nors nemokame įminti, kada jie prasidėjo. Tarp Veližo ir Vitebsko kitados plytėjo didžiuliai miškai, per kuriuos žygiuodamas su kariuomene didysis kunigaikštis įsakė tiesti kelią. Jis vadinosi Vytauto kelias (*Witoldowa droga*), ant jo tyvuliavo ežeras, taip pat Vytauto (*Witoldowe*) vardo, per jį liepė nutiesti tiltą. Zamoiskis** per karaliaus Stepono Batoro žygį ėjo tuo keliu ir jį taisė. Cf. Swięcki. Opis Starożytnej Polski. – T. II. – S. 284–285***. „Kopysės apskrityje, bajorų maršalo Nitoslavskio dvare, pavadintame Opčuha, yra užtvanka, kuri iki šiol vadinama Vytauto tiltu (*Most Witoldowy*). Cf. Kamilė Narbutaitė. Pastabos apie 1835 metų kelionę po Baltarusiją (rankraštis)****.

sostinei, kur jau visi buvo apimti didžiulės baimės. Taigi atvyko Naugardo arkivyskupas Eufemijus su keturiolikos žymiausių žmonių delegacija. Įžvalgus didysis kunigaikštis linko pasinaudoti pirmuoju baimės priepuoliu, užuot rizikavęs imti Naugardą, kas nežinia kaip būtų pasibaigę, puolus laisviems žmonėms į nevilti. Todėl buvo susitarta išmokėti už Porchovą, jau esantį kaip ir saujoje, penkių tūkstančių rublių kontribuciją, o už Naugardą, nors ir nepaliestą, bet už sostinę taip pat penkis tūkstančius, o už belaisvius atskirai tris tūkstančius sidabro rublių. Šitais laikais nemaža kotribucija, be nelaimių, pridarytų nusiaubiant šalies dalį, buvo smarkokas smūgis lengvabūdžiams respublikonams[584]. Jie su viskuo sutiko, atnaujino sutartis, savo santykius su didžiuoju kunigaikščiu ir išgirdo iš jo tokius žodžius: „Nuo šiol nedrįskite manęs vadinti apgaviku ar storžieviu!" Po to sėdo į kinkinį ir skubiai grįžo Lietuvon, įsakęs kariuomenei taikiai trauktis iš paskos. Grįžęs į šalį, žymiausius riterius didysis kunigaikštis priėmė Naugarduke, kur juos apdovanojo; puotos ir šventiški kariniai renginiai darė priėmimą smagų ir džiaugsmingą. Tuo metu stojus draugiškiems ir taiką žadantiems santykiams su Rusia, ir Fotijui, Maskvos metropolitui, nebuvo draudžiama kištis į reikalus tų Lietuvoje ir Lietuvos Rusioje esančių cerkvių, kurios nepripažino Lietuvos Rusios metropolito valdžios, todėl dar 1427 metais Fotijus buvo gavęs leidimą aplankyti tokias cerkves, ir toji kelionė truko du mėnesius[585].

1665

1428 m. Apie totorius. Kai šitaip sėkmingai įvykiai, vairuojami išmintingo valdovo rankos, užtikrino Lietuvai ramybę iš šiaurinės Rusios pusės, jis savo galybe lėmė taiką ir Aukso, arba

[584] Iš viso daugiau kaip milijonas septyni šimtai trisdešimt trys tūkstančiai du šimtai dabartinių auksinių.

[585] *Dlugossius.* – P. 509–512; Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 248–250. Naugardo ir Nikono kronika Karamzino veikale. Cf. *Karamzin.* – T. V. – Nota 260. Cf. Ibidem. – P. 221–222.

Kipčiakų, ordos totoriams, kamuojamiems dažnų revoliucijų. Jau matėme du chanus, vainikuotus Vilniuje ir pasodintus į Batijaus sostą. Trečias buvo Devletas Chadži Girėjus*, vyras ne eilinis dėl savo nuotykių, proto ir dorybių. Jo istoriją reikia aprašyti šiame veikale, nes ji siejasi su mūsiške. Per pirmąją Tochtamyšo emigraciją atvyko su juo į Lietuvą jo giminaitis caraitis, tiesia linija kilęs iš Čingischano giminės, vadinosi Devletas. Apsigyveno jis Trakų apylinkėse, didžiojo kunigaikščio jam padovanotoje žemėje, vedė turtingo totoriaus mirzos dukterį, kraičio gavo kaimą ir iki šiol Carevu vadinamą**, esantį toje pačioje Trakų apskrityje. Iš šios santuokos gimė mažasis Devletas, apie 1397 metus. 1399 metais tėvas su Tochtamyšu iššygiavo prieš Timūrą Kutluką, pasiėmęs žmoną ir dar mažytį sūnų. Po mūšio prie Vorsklos susilaukė Tochtamyšo likimo ir jau nebegrįžo į Lietuvą, nes, anam pralaimėjus, visus iki vieno jo giminaičius iššudė nepermaldaujamas Abu Saidas, Timūro Kutluko įpėdinis. Tokiomis aplinkybėmis Devleto tarnas, Carevo kaimo valstietis, lietuvis***, sugebėjo pasprukti su mažu savo pono sūnumi, o paskui po keleto metų jam pavyko su kai kuriais Lietuvos totoriais grįžti į tėvynę. Tada jaunasis caraitis turėjo apie dešimt metų. Asanas, Asijos, šito vaiko motinos, pusbrolis****, valdė Carevą, priėmė jį ir išauklėjo pagal musulmonų religijos nuostatas. Po kelerių metų šis Asanas išvyko kaip maldininkas aplankyti Mahometo karsto ir pasiėmė savo jaunąjį seserėną. Ši kelionė užtruko šešerius ar septynerius metus, ir Devletas grįžo religiniais mokslais apsišvietęs žmogus. Asanas mirdamas veikiai paliko jį gausaus išmarinio turto savininku. Pardavęs jį kaimynui totoriui, vardu Šabūnis*****, pats vėl grįžo į Aziją, tenai lankė šventas vietas, susijusias su religiniais paminklais, garsėjo labdarybe, mokslingumu ir pavyzdingu gyvenimu, todėl į Lietuvą grįžo turėdamas *chadži* garbės vardą******[586]. Chadži Devletą priėmė į tarnybą didysis kunigaikštis Vytautas, čia vėliau, kai Kipčiakų ordoje, mirus Jerim Berdžiui, revoliucijos galų gale privertė totorius

[586] Mahometo tikėjimo išpažinėjams *chadži* – tai žmogus, pelnęs palaimintojo dogmatiko aureolę, aplankęs šventąsias vietas, garsėjantis labdarybe ir mokslingumu.

ieškoti chano, kraujo giminyste susijusio su senaisiais savo valdovais, kreipėsi į didįjį kunigaikštį, kurio dvare tarnavo tokios kilmės totorių. Šis 1428 metais toms garbingoms pareigoms numatė Chadži Devletą. Pasakojama, kad šis atsisakinėjęs ir nenorėjęs palikti Lietuvos, prie kurios buvo labai prisirišęs kaip prie gimtosios žemės. Kai didysis kunigaikštis prispyrė ir išaiškino, jog negali savo Lietuvos tėvynei padaryti didesnės paslaugos, kaip imti valdyti tautą, kuri kitaip gali būti jai žalinga, priėmė šias garbingas, bet netvarias ir pavojingas pareigas. Vilniuje su atitinkamomis apeigomis aprengtas purpuriniu chano apsiaustu išvyko su kipčiakų pasiuntiniais į Ordą, pasiėmęs tėvo tarną, išgelbėjusį jam gyvybę per Abu Saido skerdynes, senąjį Girėjų[587], kurį gerbė kaip tėvą ir įprato vadinti antros gyvybės davėju. Galima sakyti, vos spėjo įkelti koją į sostą, tarp Užvolgio totorių vėl kilo didžiausių nesutarimų, atsirado trys vyrai, norintys užgrobti aukščiausiąją valdžią, su laukiniu įniršiu įsiliepsnojo vidaus karas. Sostinė, Sarajaus ulusas, buvo sugriauta, atsirado daug savarankiškų valdytojų, ir kiekvienas save titulavo vyriausiuoju chanu. Chadži Devletas, pasijutęs bejėgis prieš šiuos vidaus pasikėsinimus į valdžią, paliko totorius ir grįžo į Lietuvą. Čia jo išgelbėtojas, garbusis Girėjus, mirė, ir jis, norėdamas įamžinti savo padėką, prisidėjo jo pavardę, išprašęs iš didžiojo kunigaikščio Vytauto privilegiją, kad Girėjaus dorovingumui atminti šis vardas liktų Devleto ir jo palikuonių pavardėje[588].

[587] *Gieros* lietuviškai reiškia *geras*. Cf. *Szyrwid*. Dictionarium trium linguarum. – P. 47*. *Gierej* – lietuviška tautiška pavardė**.

[588] *Fragmenta Michelionis in opere s. t. i. t. Russia seu Moscovia itemque Tartaria Lugd. Batav. a. 1630*. – P. 193***. Cf. *Striykowski*. – S. 534. Pasakojimai ir žinios iš vietinių dokumentų, kuriuos surinko Lietuvos totoriai. Man duotas rankraštis.

1666

1429 m. Lucko suvažiavimas. Jau senokai Lenkijos ir Lietuvos priešai stengėsi įvairiomis intrigomis išardyti šių dviejų tautų vienybę. Jau prieš trisdešimt metų, kaip matėme, Vytautui buvo pakišta mintis pasiskelbti daliniu karaliumi, tačiau jam tada rūpėjo didesnė karalystė, negu tokio ploto, kokį tuo metu buvo užėmusios jo valdžioje buvusios valstybės: jis norėjo pirmiausia užvaldyti visą Rusią, nugalėdamas ją engusius totorius. Tačiau pralaimėjimas prie Vorsklos privertė susimąstyti, paskui Konrado Jungingeno mirtis pradėjo jaukti politinius interesus ilgiems laikams. Vėliau pergalė prieš Vokiečių ordiną, jo slinktis į nuosmukį, karaliaus Vladislovo įpėdinių neturėjimas ir susilpnėjusi sveikata vertė keisti sumanymą, kaip jau matėme iš ankstesnio pasakojimo. Buvo akimirkų, kai galėjo tapti Lenkijos, t. y. abiejų sujungtų tautų, karaliumi. Tačiau niekada nepritarė glaudžiam susijungimui į vieną kūną, nors pažiūrėti su viskuo sutikdavo, nors Horodlės unijos seimas 1413 metais suteikė jam naujų teisių daryti laimingas bajorų šeimas duodant joms privilegijų arba plečiant turimas, niekada, sakau, didysis kunigaikštis nerodė nuoširdaus palankumo unijai*. Gal todėl, kad dėl lenkų charakterio ir jų blogai suprastos civilinės laisvės siekimo, kuris visada baigdavosi anarchija ir smukimu, nematė Lietuvai gražios ateities**; gal nusistatymą prieš ją palaikė kurstymai, einantys iš politinės *karaliaus**** Zigmanto, labai priešingo unijai, virtuvės; o gal pagaliau dėl savo polinkio į despotizmą ir savarankišką tėvynės gyvenimą***** stengėsi iki gyvenimo pabaigos išvengti daugelio Horodlės aktų padarinių. Šiaip ar taip, yra akivaizdu, kad nuo Melno taikos *Romos karalius****** ir Marienburgo kabinetas stengėsi įteigti didžiajam kunigaikščiui, kad priimtų karaliaus vainiką. Visos to meto aplinkybės, kurias mes plačiai apžvelgėme ir išnagrinėjome, patvirtina šį spėjimą. Nepaisant amžiaus ir sveikatos, Vytautas tebebuvo aiškaus proto, tačiau lengvai pasidavė liaupsėms ir senosioms atgyjančioms idėjoms. Kryžiuočiai nusilpninti, žentas

Bazilijus, Demetrijaus sūnus, miręs, o jo sūnus savo paties namuose nesaugus nuo artimų kunigaikščių ir Kazanės totorių, Pskovas ir Naugardas sutramdyti, Kipčakų orda neteko reikšmės, arba susmulkėję jos ulusai laukia valdovo iš Lietuvos; žodžiu, visa Šiaurės Europa tarytum laukė karaliaus Lietuvos soste, kad galėtų jam tarnauti*. Šitaip tikriausiai mąstė didysis Vytautas gilioje senatvėje. Pats karalius Vladislovas nenuginčijamai buvo šių minčių patikėtinis ir joms pritarė. Kaip tik todėl broliai sutarė sušaukti Lucke didelį suvažiavimą per 1429 metų Tris Karalius. *Romos karaliui***, be minėto dalyko, rūpėjo šiame susirinkime apsvarstyti sutartį su monarchais dėl karo su turkais, turinčio nemažą reikšmę visai krikščionybei; susitarti su Lenkijos kabinetu dėl Valakijos reikalų; grįžti prie husitų bylos, kadangi nebuvo abejojama, jog lietuviai ir lenkai jiems padeda; pagaliau svarbus stimulas šaukti suvažiavimą buvo siekimas suvienyti graikų ir rusų Bažnyčią su Romos Bažnyčia. Taigi sutartu laiku pradėjo rinktis Lietuvai pavaldūs kunigaikščiai, aukšti Lietuvos ir Lenkijos pareigūnai, popiežiaus legatas dominikonas Andriejus[589], karalius Vladislovas su Mazovijos ir gretimų šalių kunigaikščiais; Danijos karalius Erikas XIII, didysis kunigaikštis Bazilijus, Bazilijaus sūnus, su daugeliu pavaldžių kunigaikščių ir metropolitu Fotijumi, Tverės, Riazanės ir kiti Rusios kunigaikščiai; *deleguotieji kryžiuočiai, nes pats didysis magistras neatvyko****, Valakijos vaivada, Perekopo, Uždonės ir Užvolgio totorių chanai, Rytų imperatoriaus pasiuntiniai. Visi jau buvo susirinkę, kai *karalius***** Zigmantas su žmona Barbora, lydimas daugelio Vokietijos imperijos kunigaikščių, žymių Čekijos, Vengrijos, Austrijos, Kroatijos ir kitų jam pavaldžių šalių magnatų, atvyko sausio 22 dieną. Atvykstančio *karaliaus Zigmanto****** entuziastingas ir pompastiškas sutikimas rodė, kad suvažiavimas bus iškilmingiausias iš visų iki tol Europoje vykusių. Ypač Lenkijos karalius su savo dvariškiais elegantiškumu ir gausybe riterių, puošniausiai apsirengusių,

[589] Popiežiaus bulė Lenkijos karaliui, datuota: *Romae apud Sanctos Apostolos Calendis Octobr. an. 1428* (Roma, Vatikanas, per spalio Kalendas, 1428 metai). Kita bulė su ta pačia data, skelbta Długošo veikale. Cf. *Długossius*. – P. 522–526.

varžėsi su kitais monarchais, tačiau ir *Romos karalius**, ir Vytautas nenusileido puošnumu. Kai tik *karalius Zigmantas*** pasirodė prie Styro upės, pasitikti iššygiavo ištisa procesija, priešakyje Andriejus, Romos tikėjimo vyskupas, po jo rusų ir armėnų vyskupai, toliau izraelitų rabinas, kiekvienas savo bendruomenės priešakyje su vėliavomis ir malonaus pasveikinimo ženklais. Priartėjus pirmajam, nulipo nuo žirgo, priėmė palaiminimą ir pagerbė šventąsias relikvijas, padėkojo visiems kitiems ir nujojo į miestą. Tenai jį priėmė didysis kunigaikštis, nulydėjo į rūmus, kuriuose jo laukė visas susirinkimas ir vakaro vaišės[590]. Po kurio laiko, skirto prasiblaškyti, prasidėjo diplomatiniai posėdžiai. Zigmantas, pasiskundęs, kad valakai nepadeda kare su turkais, iš anksto pasiūlė karaliui bei didžiajam kunigaikščiui išardyti šią šalį ir pasidalyti po lygiai, laikantis 1412 metais sudarytos sutarties (§ 1586), tačiau lenkai tam smarkiai pasipriešino, įrodinėdami, jog Valakija nuo seno yra Lenkijos vasalas, todėl jos negalima nei nukariauti, nei pasidalyti. O jeigu valakai padėti prieš turkus neatvyko, tai ne jų, bet paties *Romos karaliaus**** kaltė, kadangi jie prieš metus buvo patraukę į turkų karą išvien su voluiniečiais bei lietuviais net iki Brailuvo*****, tačiau Zigmanto vadų blogai organizuoti karo veiksmai neleido jiems ir lietuviams deramai pasitarnauti, nors jie to labai troško. *Romos karalių****** smarkiai užgavo drąsios lenkų diplomatų kalbos, kaltinančios jį dėl nesumanaus vadovavimo karui su turkais. Juo labiau kad jam reikėjo skirtis su tam numatytomis priemonėmis, su didelėmis viltimis prisikviesti krikščionių riterių kovoti su netikinčiaisiais saracėnais, kaip tada buvo vadinami turkai. Į šias kalbas lenkai vėl atsakė, kad linki sėkmės krikščionių ginklams, bet pridūrė, jog jiems nederėtų laužyti su turkais sudarytos taikos, kurią patvirtino laikas ir abiejų tautų duotas žodis, juo labiau tokiu pretekstu, kad reikia užkirsti jiems kelią į Šiaurės Europą; juk ir Lenkijos padėtis yra tokia, kad visa turkų galybė būtų nukreipta prieš mus. Žinoma, jeigu susidarytų visuotinė

[590] Ibidem. – P. 514. Atvykimo dieną nurodo ponas Voigtas. Cf. *Voigt.* – Bd. VII. – S. 523.

krikščioniškųjų valstybių lyga, lenkų tauta nuo jos nenusigręš[591]. Kad nepadeda husitams, Lietuvos ir Lenkijos dvarai įtikino oficialiai, o kad privatūs asmenys kartais su savo žmonėmis emigruoja į užsienį, to kiek galint stengiamasi neleisti. Kai popiežiaus legatas ir *Romos karaliaus** diplomatai plačiai išdėstė Rusios ir Romos bažnyčių susivienijimo reikalą, Lietuvos ir Lenkijos senatoriai atsakė, jog šiandien apie tai galvoti nesą reikalo, nes Rytų Bažnyčios tikėjimas yra labiau paplitęs nei Vakarų, tarp jų nėra jokių erezijų, o dogmų šventumu viena kitai nenusileidžia. Ir tik šitai gali svarstyti šis susirinkimas, o kita, teologiniai disputai, lieka už jo kompetencijos ribų. Tuo viskas ir turėjo baigtis, kadangi monarchai nepriėmė legato siūlymo. Kita vertus, daugiau laiko buvo praleidžiama pramogaujant, pokyliaujant, linksminantis, negu svarstant politinius reikalus. *Romos karalius*** su savo žmona vogčiom sukosi apie karalių Vladislovą ir stengėsi palenkti jį sutikti su Vytauto vainikavimu Lietuvos karaliumi, puoselėdamas slaptą viltį tą padaryti šiame suvažiavime. Juo lengviau tikėjosi tai pasiekti, kad Vladislovas *Romos karaliui**** ir Vytautui buvo sakęs, jog iš visos širdies linkįs broliui vainiko[592], nesigilindamas į politines pasekmes. Tačiau Lucke jis vis aiškino, kad savo nuomonę turįs pareikšti Senatas. Netgi teko sušaukti slaptą lenkų senatorių posėdį. Zigmanto patarėjai neabejojo, kad viskas gerai baigsis, tikriausiai pasikliovė žymiausių šio susirinkimo valstybės vyrų apgaulingais norais. Didžiojo kunigaikščio sekretorius, Mikalojus Sapenskis****, Novinos (*Nowina*) herbo, kreipėsi į lenkų tarybą šiais žodžiais: „Šviesiausiasis *karalius***** Zigmantas mano valdovą Didįjį Kunigaikštį Vytautą ir įkalbinėjimais, ir patarimais stengiasi palenkti, kad jis vietoj Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio titulo priimtų garbingą Lietuvos Karaliaus titulą. Tokiam aktui pats Jo Didenybė Lenkijos Karalius Šviesiausiasis Vladislovas žada duoti sutikimą. Tačiau mano Valdovas netrokšta

[591] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 126–127.

[592] Nors rankraštinėje Bychyveco (Lietuvos) kronikoje (p. 80) šioje vietoje yra ir netikslumų, tačiau joje randame ryškų pėdsaką, kad karalius iš anksto tai žinojo ir nesipriešino.

garbės, todėl kreipiasi į Jus, kilnieji vyrai, kad, pasitarę tarpusavyje, Jam savo nuomonę šiuo reikalu pasakytumėte." Po to didysis kunigaikštis pats atėjo į posėdį ir paaiškino, jog ketinąs pasiduoti *Romos karaliaus** ir karaliaus, savo brolio, įkalbamas, tačiau labiausiai gerbdamas išmintingą lenkų senatorių nuomonę, norįs turėti ir jų atvirą ir laisvą sutikimą. Po to paprašė kiekvieną atskirai pasakyti savo nuomonę. Pirmasis – Albertas Jastšembecas, Gniezno arkivyskupas, ilgai apie tai pakalbėjęs, tvirtai nepasisakė nei už, nei prieš, savo kalbą pagyrimais pradėjo, pagyrimais baigė ir nuomonę nuslėpė. Po to Zbignevas, Krokuvos vyskupas, labai nusistebėjo, kad svarstyti pateiktas toks naujas dalykas, labai svarbus ir subtilus, daug reikšmingesnis už kažkieno įsitikinimą, todėl ir nuomonę susidaryti sunku, tačiau pagal savo pareigas ir vietą, užimamą tautos taryboje, turįs atvirai pasisakyti. „Šviesiausiasis Kunigaikšti, – kalbėjo toliau, – Tavo brolis, Lenkijos Karalius, Mūsų Maloningasis Valdovas Vladislovas ne kokia kita sąlyga priėmė šias garbingas karaliaus pareigas ir vedė karalaitę, šviesaus atminimo Jadvygą, kuriai krikščioniškoje Europoje nebuvo lygių nei grožiu, nei kilme, nei turtais, kuri atsakė kitiems kunigaikščiams katalikams, siekusiems jos rankos, ir savo šalis jungusiems su jos valstybe visiems laikams į vientisą kūną, vien todėl, kad Lietuva priimtų katalikų tikėjimą ir kartu su Rusia susijungtų su Lenkijos Karalyste ir jai pasiduotų. Dėl to ir paties Vladislovo, ir Tavo, Valdove, ir daugelio Jūsų giminės kunigaikščių turime įsipareigojimus, taip pat Jūsų privilegijas, kurias prieš nedaugelį metų (1413-aisiais Horodlėje. – *T. N.*) atnaujinti ir vėl savo bei abiejų tautų luomų autoritetu patvirtinti malonėjote; ir dar paties *karaliaus*** Zigmanto patarimu ir jam sutinkant, kad mūsų sąjunga ir mūsų vienybė būtų tvirtesnė, savo herbus ir bajorų regalijas sujungėme su Lietuva. Kaipgi šiandien tie patys monarchai, tas pats karalius nori išardyti mūsų vienybės mazgą? Nori karą tarp broliškų tautų sukelti? Teikitės, Šviesiausiasis Didysis Kunigaikšti, žinoti, kad ši galingų tautų sąjunga iki šiol yra tvirta, ji Tavo brolį, nors po karalienės Jadvygos

mirties likusį be vyriškos lyties paveldėtojo, laiko savo karaliumi, Jo sūnus, pagimdytus karalienės Sofijos, pripažino Lenkijos sosto paveldėtojais po ilgo, duok Dieve, tėvo gyvenimo. O Tu, Didysis Kunigaikšti, ir Tavo brolis Šviesiausiasis Vladislovas argi norėtumėte reikalaut duoti smūgį šiai sąjungai ir matyti šios valstybės kūną perplėštą neapykantos? Savo galybės tvirtybę, atsparą ir ramstį pakirsti? Gal palikuonys mums prikiš, kad, atstūmę kitus valdovus, Tavo brolį iškėlėme virš jų ir nepasirūpinome naudingiau padidinti Lenkijos Karalystės. Tačiau dėl tokio pasirinkimo mus pateisins stengimasis platinti šventąjį tikėjimą, gelbėti sielas, ką vertiname labiau už laikinus lobius ir turtus, ko mums Lietuva duoti negalėjo, net ir galybės, kurią jos kaimynai buvo taip nusmukdę, kad liko beveik sugriauta ir sunaikinta. Koks didelis sumanymas įgalino nugalėti ir sutramdyti priešus kryžiuočius, Dievui lėmus prieš juos visišką pergalę. Šiais kertiniais principais grįsdami savo nuomonę, prašome Visagalį Dievą, kad Jūs, Valdove, pakeistumėte savo ketinimus, išsklaidytumėte troškimus, per kuriuos norite padaryti Lenkijos Karalystei skausmingą žaizdą. Skaudu man būtų dalyvauti toje graudžioje puotoje, turinčioje tikslą susilpninti mano tėvynę. Todėl iš visos širdies ir visomis savo sielos pastangomis prašau Tave, Šviesiausiasis Didysis Kunigaikšti, nepatariu ir priešinuosi Tavo vainikavimui: negeisk jo, Valdove, kad ir kokios būtų priežastys, sumanymai ir sąlygos. Nes kai šaltai pažvelgiame į šių įvykių grandinę, mums darosi nesuprantama, kaip Tu, Valdove, gerai pažindamas *karaliaus** Zigmanto charakterį, pasidavei jo intrigoms ir į troškimą karaliauti gali iškeisti brolišką vienybę bei sutarimą, kurio atsisakęs pasėtum pražūtingos nesantaikos sėklą savo giminėje, valstybėje, tarp didžiūnų, o vietoj visą ilgą gyvenimą jiems linkėtos gerovės, kurią sukūrei tokiomis pastangomis ir išmintimi, netektį ir nuosmukį senatvėje parengei. Taigi atsisakyk Maloningasis Didysis Kunigaikšti, šios laikinos garbės moteriško žavesio ir lik senatvėje vyras, koks buvai jaunystėje. Apie vieną dalyką mes nesiliausime Tau kalbėję, – kad atsisakytum remti šį

ketinimą, kuris neduos Tau jokios naudos. Savo šviesiu protu šiandien esi išgarsėjęs visame pasaulyje ir tąja broliška santarve, dėl kurios iš daugelio kitų karaliaus brolių pasiekei savo šviesybės kaip didžiųjų politinių ryšių saugotojas." Šiai nuomonei pritarė Jonas iš Tarnuvo ir po jo visi iš eilės senatoriai. Didysis kunigaikštis klausėsi kantriai, bet su vidine neapykanta, nieko viešai nekalbėjo, bet išeidamas iš susirinkimo aplinkiniams pasakė: „Jeigu jau nutariau ir pasiryžau šį dalyką privesti iki galo, neatsisakysiu kitų priemonių ir būdų". Senatas, paveiktas tos savo nuomonės išreiškimo procedūros, nusiminęs ir susisielojęs nuvyko pas karalių, kuriam stipriais ir energingais posakiais išdėstė visus pavojus, gresiančius tėvynei, jam pačiam ir jo giminei, praturtėjusiai dviem sūnumis, paveldėtojų po jo ir Vytauto viltimi; papasakojo apie išdavystes bei klastas, rengiamas ir Lenkijos, ir Lietuvos priešų, dabar *karaliaus** Zigmanto baigiamas realizuoti; apibūdino jo nešvarią sąžinę, išdavikiškumą, seną pavydą karaliui; galiausiai atkreipė dėmesį į iškaršusio Vytauto silpnumą. Karalius, susijaudinęs iki ašarų, dėkojo savo senatoriams, gyrė jų tėvynės meilę ir gero jo giminei troškimą. Po to senatoriai tučtuojau išvyko iš Lucko, karalius kitą naktį iškeliavo iš paskos. Šis paskutinis įvykis labai išgąsdino *Romos karalių*** ir Vytautą, tačiau atsigavę po pirmo išgąsčio, ėmė tartis. Sušaukę Lietuvos ir Rusios senatorius ir kunigaikščius, prašė atvirai pasakyti savo nuomonę. Visi pareiškė, jog nedera priimti vainiko, nesutinkant Lenkijos karaliui ir luomams, nes tai būtų ženklas, kad išardoma vienybė su Lenkija, nustatyta tokiais iškilmingais aktais, ir ypač Horodlės seime 1413 metais. Veltui *Romos karalius**** ir jo patarėjai dar stengėsi įtikinti, kad Horodlės aktas, kaip ir ankstesnieji, nėra įstatymas, kurio nebūtų galima pašalinti, nes Lietuvos bajorai, būdami senesnės kilmės nei lenkai, turi teisę jai grąžinti vienybės raštus ir herbus. „Nenorime, – atsakė, – duoti pavyzdžio, kaip galima laužyti po priesaika duotas ir antspaudais patvirtintas privilegijas, kad galų gale ir mums kas nors neatsitiktų." Nepaisant to, senolis tebebuvo užsispyręs ir dar labiau gundėsi Zigmanto patarimų, o

šis siūlė pamesti lenkų senatoriams aukso ir šitaip vieną po kito sau palenkti. Tuo tarpu nuspręsta, kas beatsitiktų, vainikavimą surengti, o jam formaliai apipavidalinti pasiuntė pas popiežių pasiuntinius su pinigais bulės ir vainiko parvežti. Nuo didžiojo kunigaikščio į Romą išvažiavo Simonas, Gedgaudo sūnus*, ir Šedbaras, Kęsgailos brolis. *Romos karalius*** su savo dvariškiais dar penkias dienas svečiavosi Lucke, galiausiai visi gausiai pavaišinti ir apdovanoti išsiskirstė. Šia proga *Romos karalius**** gavo dovanų tauro ragą, perdirbtą į puošnią taurę, – vieną iš tų, kuriuos gavo Gediminas, nukovęs taurą prieš įkurdamas Vilnių. Baigiant galima pasakyti, kad šis suvažiavimas, iš viso trukęs septynias savaites, be nuoskaudos, nemalonumų ar net gyvenimo sutrumpinimo per sugadintą sveikatą ir nežmoniškas išlaidas, nieko daugiau didžiajam kunigaikščiui nedavė[593].

[593] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 81–85; *Dlugossius*. – Lib. XI. – P. 513–520; *Cromer*. – Lib. XIX *sub anno suo*****; *Striykowski*. – S. 529. Šis paskutinysis *karaliaus****** Zigmanto intrigas apibūdino lotynų poeto žodžiais: *frigidum latitare auguem in herbis*, t. y. kad įteikęs kvapių gėlių puokštę, kurioje buvusi paslėpta angis. Vienos vyskupas Jonas *Faberis******* atskirai yra aprašęs šį suvažiavimą. Cf. *Voigt*. – S. – 523. Archyviniai šaltiniai, t. y. aukščiau minėta kronika, apie svečių išlaikymą taip pasakoja: *Wychażyvało na nich obrokow na każdy deń: Medu syczonoho sem sot boczek, okrom Muszkatel y win y Małmazej y innych pitej rozmaitych. A jałowic sem sot, Baranow, weprow sem sot, Zubrej po szestdesiat*, łosej po stu, krome *innych rozmaitych zweryn y innych mnohich mias y domowych potreb; y derżał tych hostej u sebe Weliki Kniaź sem nedel* („Kasdien [sic! – *T. N.*] vaišėms išeidavo septyni šimtai statinių midaus, neskaitant muskatelio, ir vynų, ir malvazijos, ir įvairių kitų gėrimų; septyni šimtai telyčių, septyni šimtai avinų ir paršų, po šešias dešimtis stumbrų, po šimtą briedžių, neskaitant įvairios kitos žvėrienos ir daugelio kitų mėsiškų ir naminių patiekalų. Ir vaišino didysis kunigaikštis [Vytautas] tuos svečius septynias savaites")*******. Šį maisto suvartojimą nekritiškai pakartojo mūsų pirmtakai. Dalykas daugiau negu neįtikėtinas. Geriau į jį įsigilinę ir turėdami galvoj, kad tas šaltinis, iš kurio jis išėjo, dažnai klysta, reikia pataisyti kronikoje aiškiai stulbinančią klaidą, ir vietoj *den*, t. y. *kasdien* skaityti *nedela*, t. y. *per savaitę*. Tada išeitų, kad buvo vaišinama apie penkiolika tūkstančių galvų, porcija mėsos per dieną vienam asmeniui, valgant ją šešias dienas per savaitę, svėrė pusantro svaro, porcija midaus – po butelį kasdien. Žinoma, tiekos monarchų, didikų, pasiuntinių bei veikių riterių susibūrimas su visa jų palyda sudarė nemažą armiją. Pagal tai apytikriai apskaičiavę išlaidas visiškam svečių išlaikymui per septynias savaites, gautume mažiausiai pusantro milijono dabartinių Lenkijos auksinų.

1667

1429 m. Vytautas užsispiria. Didysis kunigaikštis aiškiai ėmė nekęsti karaliaus, kai atsisakė atvykti į Sandomierą, kaip buvo žadėjęs, kartu švęsti Užgavėnių. Karalius būtinai norėjo jį pamatyti, kelis kartus siuntė savo dvariškius, pagaliau atsiuntė jam garantinį raštą, ir vargais negalais buvo sutarta, matyt, ne asmeniškai, bet tarpininkaujant žymiems asmenims, kad Seime, kuris turi įvykti greitai Naujajame Korčyne, šis reikalas dar sykį bus pateiktas tarybai. O karalius rašė *karaliui Zigmantui** ir pranešė, kad griežtai prieštarauja numatomam vainikavimui. Dar liko viltis slapta pavieniui papirkti senatorius. Didžiojo kunigaikščio agentai, atsiųsti su auksu, buvo pradėję veikti, bet prasidėjo Seimas, ir jų darbas vis dėlto liko bevaisis. Todėl Lietuvos atstovai Goštautas, Vilniaus vaivada, ir Rumbaudas, Lietuvos maršalas, numatė, kokia bus Seimo nuomonė, ir, baigdami dėstyti savo poziciją, pareiškė Vytauto valią: „Ar lenkai nori, ar nenori matyti Lietuvos karaliumi didįjį kunigaikštį Vytautą, jis juo būtinai bus". Natūralu, kad įžeista tautos garbė, stengiantis užsispyrimą įveikti užsispyrimu, formalus nepritarimas virto sutikimu**. Baigus pasitarimą, į Lietuvą išvyko pasiuntiniai Zbignevas, Krokuvos vyskupas, ir Mikalojus iš Michalovo, Sandomiero vaivada ir Krokuvos kaštelionas, kurie, per šv. Velykų šventes atvykę į Gardiną, išdėstė Seimo atsakymą didžiajam kunigaikščiui specialioje audiencijoje. Vyskupo kalbos turinys buvo toks: „Tegul Didysis Kunigaikštis nesiekia karališkos garbės, laužydamas sutartį bei savo priesaiką ir darydamas skriaudą Lenkijos Karalystei be jokios naudos sau ir Lietuvai, nes toks asmens iškėlimas Jo šlovę ir didį vardą labiau užtemdys negu iškildins. Juk šiandien būdamas pirmasis tarp kunigaikščių, pasidarys paskutinis tarp karalių. Tegul turi galvoje, kad gali pradėti lietis kraujas tarp brolių ir jų žmonių, kurie, iš mažumės taikiai sugyvendami, per tą vieningumą išgarsėjo pasaulyje. Nevyriška tokiame senyvame amžiuje bevaikiui stengtis padabinti galvą papuošaliuku, išdailintu brangakmeniais ir auksu, – galvą, papuoštą pergalių laurais, o

per tai nutraukti dviejų tautų draugystę, sukelti karo grėsmę ir taip sudaryti galimybę nepatikimiems kaimynams jas išnaudoti. Teisingiau būtų siekti visuotinės gerovės, o ne asmeninių prasimanymų. Kaip dėl tokių netikusių sumanymų, kuriuos pakišo slapti priešai, klimpti pačiam ir traukti brolį karalių į virtinę liūdnų įvykių, pridarysiančių tėvynei nenumatomų nelaimių. Nes reikia žinoti, kad Jo Didenybė karalius Vladislovas ir lenkų tauta kiekvieną skriaudą gins ginklu." Didysis kunigaikštis stengėsi įtikinti, kad nors minėtą projektą turėjęs seniai, parengtą bičiulių ir *Romos karaliaus**[594], tačiau pateikė savo vardu, nes ir karalius Vladislovas pats jį atnaujino, ir gauti švieži Zigmanto raginimai, tad paskelbė jį viešai. Todėl jam negražu atsisakyti sumanymo, tokiame iškilmingame suvažiavime taip viešai nuskambėjusio, būtinai reikės siekti užsibrėžto tikslo. Užtenka jau ir to, kad, senatoriams ir karaliui pašaipiai išvykus iš Lucko, pats neužsidėjęs ant galvos karaliaus vainiko. Tuo svarstymai Gardine ir baigėsi. O didysis kunigaikštis atsidėjęs plušėjo prie projekto: susisiekė su kryžiuočiais, rašė karaliui ir prikaišiojo, jog dabar reikalaująs iš *Romos karaliaus*** uždrausti tai, ko anksčiau pats prašęs, skriaudžiąs lietuvių tautos laisvę ir didžiojo kunigaikščio garbę, darydamas juos Lenkijos vasalais, arba valdiniais***[595]. Lygiai taip pat skundėsi *Romos karaliui*****, kad brolis karalius yra nesąžiningas, nesilaiko karaliaus žodžio, daro kliūčių seniai bei rimtai nuspręstame ir apmąstytame reikale. Karaliaus priekaištai dėl vainikavimo yra ne tik nepamatuoti, bet ir įžeidžia jo paties ir lietuvių bajorų garbę. Jis visai neketina Lietuvos suvaidyti su Lenkija, kaip tai daro karalius, norėdamas lietuvius bajorus laikyti Lenkijos vasalais, dėl ko jie labai užsigavo, nes nie-

[594] Tai buvo kaip tik tas projektas, kurį 1412 metais Zigmantas atsiuntė Vytautui, vildamasis visam laikui suvaidyti jį su lenkais. Kojalavičius (p. 90) aiškiai sako, kad šių intrigų paminklas yra autentiškas aktas, pasirašytas didžiojo kunigaikščio, Vilniaus vyskupo Mikalojaus, vaivadų Alberto Manvydo bei Jono Nemiros ir saugomas valstybės archyve.

[595] Didžiojo kunigaikščio laiškas Lenkijos karaliui, datuotas: *Trocky feria V. ante domin. Reminiscere 1429* (Trakai, ketvirtadienis prieš *Reminiscere* sekmadienį, 1429 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 136.

kada jokios svetimos valstybės vasalais nėra buvę ir t. t.[596] Tuo tarpu Lenkijos senatoriai, sužinoję apie šiuos ryšius ir perėmę kelis laiškus, rugsėjo 8-ąją suvažiavo į Sandomierą, iš kur antrą kartą vyskupą Zbignevą su Jonu iš Tarnuvo, Krokuvos vaivada, išsiuntė pas didįjį kunigaikštį, įgalioję, jeigu nepavyks pasiekti, kad jis atsisakytų sumanymo, paaukoti jam karaliaus Vladislovo vardu Lenkijos karaliaus vainiką, priduriant, jog „tegul verčiau priima iš draugų, negu iš priešų". Ar tai buvo paties karaliaus ketinimas, ar diplomatų pramanas, sunku pasakyti. Tačiau reikėtų tikėti, kad Vladislovas, nors kiek ir jaunesnis, bet silpnesnės sveikatos, mėgstąs poilsį ir šeimos ramybę, galėjo ryžtis tokiai aukai dėl tėvynės gerovės ir broliškos meilės. Juo labiau kad mirus Vytautui, neturinčiam paveldėtojų, palikimas būtų lengvai atitekęs karaliaus sūnums. Gal ir dovanos, pažertos senatoriams, prie to prisidėjo, neužgaudamos jų sąžinės. Visa tai galėjo paveikti tauruįjį Vytautą*, bet kai kurie lenkų senatoriai, susižavėję dideliais pažadais, jeigu taptų atskiru Lietuvos karaliumi, matyt, paskatino jį suabejoti įtartina nauja padėtimi, ką pasistengė jam iškloti prieš atvykstant pasiuntiniams, taigi duoti atsakymą buvo jau pasiruošta. Tačiau nepaisant viso to, iš įvykio sekos matome, kad po tam tikrų svarstymų paskutinis pasiūlymas labai sujaudino didįjį kunigaikštį, sumažino užsispyrimą ir sušvelnino neapykantą. Gal būtų sutikęs ir visiškai atsisakyti sumanymo, kadangi ir du patikimi jo patarėjai – Liutekas iš Bžezės** ir Mikalojus Cebulka, abu dvaro sekretoriai, buvo tokios pat nuomonės, kaip ir lenkų pasiuntiniai, tad ne taip užsispyręs laikėsi savo nusistatymo. Vis dėlto kažkoks didelis nepasitikėjimas aptemdė šią perspektyvą: maloniai ir kantriai klausėsi jų kalbų, mandagiai ir paprastai šnekėjosi su vyskupu, norėjo įspėti jo slaptas mintis, galiausiai, pašiepdamas jo pastangas, jam aiškiai pasakė: „Jūs vienintelis esate neįveikiama kliūtis mano kelyje". Šauniai apdovanojo Tarnuvietį, bet vyskupui nieko nedavė, nes žinojo, kad nieko neims. O kai dvariškiai ėmė daryti visokias išvadas, viešai kalbėti

[596] Didžiojo kunigaikščio laiškas Zigmantui, datuotas: *in curia nostra Eyxischky* [Eišiškių. – *T. N.*] *die domin. Invocavit 1420* (Mūsų Eišiškių kurija, *Invocavit* sekmadienis, 1420 metai). Cf. Ibidem. – No. 136 (137?).

apie vyskupo bejausmiškumą ir, atvirkščiai, girti nuolankų ir švelnų vaivados charakterį, Zbignevas jiems atvirai pasakė: „Jeigu ponas Tarnuvietis, mano žymus kolega, sutiks su Jūsų valdovo vainikavimu, aš tuoj pat prie jo prisidėsiu." Tokiu protingu pasiaiškinimu sugėdino dvariškius ir pateisino vaivadą. Penkias dienas pasisvečiavę Gardine, pasiuntiniai išvyko namo per Valkaviską, iki kurio palydėjo didysis kunigaikštis. Tenai, nedalyvaujant jo patarėjams, nes tais paskutiniaisiais gyvenimo metais jam jų reikėjo, o jų patarimai atitikdavo lenkų iniciatyvas, taigi nenorėdamas, kad jam dabar priešintųsi, davė tokį atsakymą. Pakartojęs, ką anksčiau buvo sakęs, kad projektą sukūrė *karalius** Zigmantas ir jam pritarė karalius Vladislovas, kad nedera atsisakyti tokio viešo dalyko, dar pridūrė: „Apsvarstęs šiandien Jūsų pasiūlymą, turiu širdingai prisipažinti, neketinu prisispyręs siekti Lietuvos karaliaus vainiko; bet jeigu jį man duotų, atsisakyti nepajėgčiau dėl jau anksčiau išdėstytų priežasčių. O savintis Lenkijos karaliaus vainiką, kurį siūlo mano brolis, laikau bjauriu ir neteisingu daiktu. Man atrodo, kad labiausiai pakenkčiau savo šlovei, jeigu vainiką, krintantį nuo brolio galvos gyvam esant, užsidėčiau ant savo galvos." Taip energingai atsakęs, pradėjo meilintis pasiuntiniams ir kone vaikiškai nusižeminęs prašyti, kad atkalbėtų karalių Vladislovą trukdyti jam gauti Lietuvos karaliaus vainiką, nes tą savo brolio žingsnį laiko aiškiausia jam daroma skriauda. Žodžiu, šiuo užsispyrimu senolis įtikino, kad amžius susilpnino protą**, o gal net ir pats tai supratęs, norėjo pasitaisyti prieš pasiuntinius, atsisveikindamas šiais žodžiais: „Malonėkite, gerbiamieji, visą laiką turėti galvoje ir tai, ką pasakysiu, kad mano žodžius galėtumėte perteikti karaliaus susirinkimui su senatoriais. Jeigu Jo Didenybė Karalius, mano mylimas brolis, ir kilni lenkų tauta ketins jėga pakenkti mano sumanymams, sugebėsiu ginklu savo reikalus sutvarkyti." Bet vis dėlto senolį gal būtų pavykę nuraminti, jeigu ne nuolatiniai pakuždėjimai kai kurių pasitikėjimą turinčių dvariškių, parsidavusių kryžiuočiams, viską pranešinėjantiems *Romos karaliui****. Juk kaip tik tuo metu, kai Lenkijos pasiuntiniai dar svečiavosi Valkaviske, atvyko

*Romos karaliaus** pasiuntinys, kažkoks riteris Leonardas. Jis įteikė didžiajam kunigaikščiui Zigmanto atsiųstą garbės ženklą – Drakono ordiną. Tai buvo auksinis, spinduliuojantis riterių kryžius, po kuriuo gulėjo susisukusi sidabrinė sparnuota gyvatė pražiotais nasrais, spjaudančiais ugnį. Tas kryžius turėjo devizą: *O quam misericors Deus, iustus et clemens!*** Šį ordiną nešiodavo ant kaklo, pakabintą ant auksinės viengubos grandinės. Jis – emblema riterių draugijos, kurios nariai prisiekdavo laikytis tam tikrų draugijos įstatų bei taisyklių, ypač remti vienas kitą visada ir visur, bloguose ir geruose dalykuose. Šio ordino įstatai buvo laikomi paslaptyje nuo tų asmenų, kurie *jo**** neturėjo[597]. Nors didysis kunigaikštis priėmė ir užsidėjo šį garbingą apdovanojimą, tačiau pareiškė, jog tai daro gerbdamas Zigmanto pastangas, bet nežada įsipareigoti vykdyti jam nežinomų pareigų, juo labiau duodant priesaiką, kuri galėtų pakenkti įsipareigojimams Lenkijos karaliui. Bet Leonardas turėjo ir kitą ne mažiau svarbų pavedimą, t. y. pranešti, kad gaminamas vainikas. Vainikavimo dieną paskyrė pats didysis kunigaikštis – spalio 16-ąją. Tas bendravimas su *Romos karaliumi*******, lygiai kaip ir parsidavėlių lenkų senatorių bei kai kurių

[597] Šį drakoną aprašo Dlugošas (cf. *Dlugossius. – Lib. XI****. – P. 532). Senoje Vytauto portreto kopijoje, rastoje Vilniuje pas vienuolius augustinus, rūpestingai pono Ripinskio atliktoje akmenyje Mykolo Balinskio „Vilniaus miesto istorijai", matyti kryžius ant auksinės grandinės, kabantis ant didžiojo kunigaikščio krūtinės*****. Dailininkas, kopijuodamas iš seno paveikslo, tikriausiai pakenkto, praleido drakoną. Pasak vieno mūsų senovės reikalų žinovo, tas drakonas buvęs sidabrinis bareljefas, o virš jo įtaisytas kiek išgaubtas auksinis kryžius su juodomis raidėmis išemaliuotu devizu. *Smulkmenas apie tuos Drakono riterius cf. Schoonebeek A. Histoire van alle Ridderlyke en Krygsorders. Amsterdam: 1697. – S. 234 ir kt. (knygoje pateikta dvylika graviūrų). Negyvas drakonas tada buvo su karaliaus Zigmanto pagalba persekiojamos erezijos simbolis. Šio ordino pradžia datuojama XIV amžiaus pabaiga arba XV amžiaus pradžia. Šiuos apdovanojimus dalino pats Zigmantas. Drakono ordinas buvo trijų laipsnių, arba rūšių. Pirmas, didesnis, – ant dvigubos aukso grandinės, kurios abi dalis (viena nuo kitos nutolusias dideliu atstumu) jungė kryžiai, arba skersiniai. Ant šios grandinės kabojo už kojų pritvirtintas negyvas drakonas. Antro laipsnio Drakono ordino kavalieriai nešiojo ant didelės viengubos grandinės pritvirtintą kryžių su užrašu ir drakonu – tokį, kokį aprašėme anksčiau. Trečiojo laipsnio ordino riteriai ant kaklo nešiojo tokią pat grandinę, tik negyvas drakonas buvo pritvirtintas už nugaros. Paradinis apsiaustas – purpuro spalvos******.*

didžiojo kunigaikščio dvariškių pakuždėjimai privedė prie to, kad Vytautas vėl ėmė labai pykti ant karaliaus: viename laiške įspėjo didįjį magistrą, jog netikėtų klastingais karaliaus žodžiais apie tariamąją taiką, nes ir jam pačiam jis veidmainiaująs ir reiškiąs nemalonę. Pataria ginčuose dėl sienų labai nesižeminti, idant karalius neimtų dar labiau pūstis[598]. Vis dėlto karalius turėjo žinoti apie slaptą susitarimą, nes padvigubino užsienyje vainikavimą trukdančias priemones. Rašė kardinolų susirinkimui, Šventajam Tėvui, ir veikiai pasirodė bulės: pirmiausia Kulmo vyskupui, kuriam buvo pavesta vainikuoti Vytautą, draudžianti jam tai daryti[599]; paskui Vytautui, *Romos karaliui** ir didžiajam magistrui – anam draudžianti karaliaus vainiką priimti, o šiems padėti jo siekti. Jose nurodomos tos pačios priežastys, kokias, kaip matėme, pateikė lenkai[600]. *Dar vienas lietuvių, lenkų ir kryžiuočių pasiuntinių susitikimas įvyko Dybove** rugsėjo pradžioje, kuriame taip pat tarp kitų Lenkijos reikalų kalba sukosi ir apie karūnavimą*[601]. Šitaip reikalams susiklosčius, didysis kunigaikštis ėmė darytis tikrai abejingas vainikavimosi projektui. Atėjo spalio 16-oji, *Romos karaliaus**** pasiuntiniai ir vainikuotojai neatvyko, pradėta su karaliumi susirašinėti, o lapkričio pabaigoje įvyko susitikimas, kuriame broliai tikriausiai susitaikė ir išsiskirstė[602].

---

[598] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Soleczniky Sonnab. nach Viti 1429* (Šalčininkai, 1429 metai), sekmadienis po Šv. Vito dienos). Cf. Spec. XVII. – No. 47.

[599] *Martinus V. Papa monet Episcopum Culmensem ne Vitoldum Regem Lithuaniae et Russiae in Sigismundi Caesaris gratiam coronet. Datum Romae Anno 13* (Popiežius Martynas V ragina Kulmo vyskupą nekarūnuoti Vytauto Lietuvos ir Rusios karaliumi dėl imperatoriaus Zigmanto garbės. Roma, mūsų popiežiavimo tryliktieji metai [1430 metų lapkričio pradžia. – *T. N.*]). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 16. – MS. – Fol. 3.

[600] *Bulle d. apud sanctum Petrum Idibus Novembris fontificatus nostri anno quatuordecimo* (Bulė pasirašyta Vatikane per lapkričio Idas, mūsų popiežiavimo keturioliktaisiais metais). Cf. *Dlugossius*. – P. 533–535.

[601] *Kuršo vyskupo Jono laiškas Ordino prokuratoriui Romoje, datuotas: In Castro Spoliten 14 Septem. (Tvirtovė Spoliten***, rugsėjo 14 diena [1410 metai. – T. N.])*****.

[602] Apie tą suvažiavimą cf. didžiojo kunigaikščio laišką didžiajam magistrui, datuotą: *Garthen Sonnab. nach Andreä 1429* (Gardinas, šeštadienis po Šv. Andriejaus dienos, 1429 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 136.

* * *

V skyrius

PASKUTINIEJI VYTAUTO VALDYMO METAI

.....

1668

1430 m. Antgamtiniai reiškiniai. Politiniai reikalai. Didvyrio gyvenimas yra jo tėvynės istorijos papuošalas, epochos atspindys ir mielas priminimas palikuonims*. Todėl mums brangios Vytauto gyvenimo smulkmenos, tačiau brangiausios iš jo paskutiniųjų gyvenimo akimirkų. 1430 metai, paskutinieji Vytauto laikinojo gyvenimo metai, lyg ir pranašavo tas nelaimes bei pažeminimus, kuriuos patirs Lietuva, jam pasitraukus. Antgamtiniai reiškiniai baugino žmones, o senieji Lietuvos kanklininkai, gal ir su tikra nuojauta, pranašavo liūdnas pasekmes. Anaiptol netikime žmonių pranašystėmis, tačiau beveik nėra tokios šalies, turinčios detalią rašytinę istoriją, kuri tokių dalykų nepateiktų. Gal todėl, kad iš prigimties yra kažkoks ryšys tarp fizinių, moralinių ir politinių dalykų, o gal todėl, kas panašiau į tiesą, kad žmonės, ateitį lygindami su netolima praeitimi, yra linkę įžvelgti gamtoje kažkokį įspėjamąjį pradą. Šiaip ar taip, bet prieš Vytauto mirtį ir nesėkmingą dviejų jo įpėdinių valdymą dėjosi keisti ir normaliai gamtos eigai nebūdingi reiškiniai. Smolensko apylinkėse pasirodė plikas vilkas, be jokio plaukelio, nepaprastai didelis; vidury dienos puldinėjo ir draskė žmones. Trakų ežero vanduo staiga pasidarė kraujo spalvos ir šitaip nuspalvintas išbuvo septynias dienas[603]. Pasakojama, kad

[603] Latopisiec Litwy i kronika ruska. – S. 250.

tuo metu buvę pastebėta ir kitų keistenybių, užfiksuotų liaudies pasakojimuose, iš kurių teko gauti apie jas žinių[604], tačiau apsiribosime paminėjimu ankstesniųjų, patvirtintų istoriškai. Didysis kunigaikštis, tebelaukdamas vainiko, kurio nei troško, nei atsisakė, sužinojo, kad subruzdo Didžiosios Lenkijos bajorai, kurių siekiai nebuvo žinomi, todėl padarė išvadą, jog ketina staigiai užpulti arba Prūsiją, arba Lietuvą, gal norėdami kai kam atimti laisvę, – šitaip rašė didžiajam magistrui[605]. Vėliau, kai oficialiai paklausė, ką reiškia toks ginklavimasis, gavo atsakymą, jog tai daroma siekiant apsisaugoti nuo husitų, kurie telkiasi Silezijoje, Lenkijos pasienyje. Apie tai irgi informavo kryžiuočius[606]. Maždaug tuo metu kovo mėnesį Jedlnioje susirinko Seimas, kuriame didysis kunigaikštis turėjo savo atstovą. Per jį pasiuntė laiškus karaliui ir senatoriams, juose skundėsi, kad karalius stengėsi apjuodinti jį popiežiui bei monarchams katalikams už tariamą ketinimą vainikuotis Lietuvos karaliumi vien norint pražudyti abi valstybes ir išardyti abiejų tautų vienybę; kad karalius didžiojo kunigaikščio sumanymą parodė esant išpuikimo padiktuotą, pamiršdamas, jog pirmasis sutiko su vainikavimu, ne sykį ragino ir patarė. Atsakant į šiuos laiškus ir reiškiant karaliaus nepasitenkinimą, kad Vytautas neseniai reikalavęs iš Lietuvos bajorų prisiekti ištikimybę tik jam, paliekant nuošalyje karalių Vladislovą, taigi darant žalą valstybei ir žeminant karaliaus garbę, trečią sykį buvo atsiųstas Zbignevas, Krokuvos vyskupas, ir Mikalojus iš Michalovo, Sandomiero vaivada. Jie gavėnios pabaigoje atvyko į Gardiną ir tenai didžiajam kunigaikščiui viešai Lietuvos senatorių susirinkime pareiškė: „Karalius Vladislovas visai neketina teršti šlovės Jūsų Didenybės Didžiojo Kunigaikščio, su kuriuo visą laiką gyveno santarvėje bei vienybėje. Jis nuolat linkėjo

[604] Kad Trakuose matytas slibinas, galabijęs žmones. Žemaitijoje kažkur praūžusi akmenų kruša. Lietuvos Brastoje drebėjusi žemė. Visa tai paėmiau iš kitų tyrimų.

[605] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Dubitz Mitw. nach Reminiscere 1430* (Dubičiai, trečiadienis po *Reminiscere* sekmadienio, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 74.

[606] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Berszi* [Beržtai. – *T. N.*] *Sonnab. vor Palmar. 1430* (Beržtai, šeštadienis prieš Verbų sekmadienį, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 73.

ir tebelinki Jums gero ir didelės šlovės. O kad popiežiui ir Jo Didenybei Katalikų Karaliui rašė skundą, tai šitai darė priverstas aplinkybių, nes matė, kaip vainikavimas gali pažeisti Jo teises, juo labiau kad išvien darbuojasi *karalius** Zigmantas. Taigi Apaštališkasis sostas turėjo teisę daryti užtvarą šiems ketinimams." Pasakę, ką turėjo pasakyti dėl bajorų priesaikos reikalavimo ir pilių Lenkijos pasienyje stiprinimo, pasiuntiniai baigė prašymu, „kad Šviesiausiasis Didysis Kunigaikštis išmestų iš savo sąmonės tuščias vainikavimo viltis, o visą reikalą ir savo sumanymus paliktų geriau apgalvoti ir dar sykį išnagrinėti". Į visa tai gavo tokį atsakymą: „Didysis Kunigaikštis prieš Lenkijos valstybę ir Karalių nieko pikta nepuoselėjo nei priesaikos tokiu tikslu iš saviškių nereikalavo, o pilis stiprino ne priešiškais sumetimais, bet matydamas būtinybę rūpintis savo paties saugumu, siekdamas apsisaugoti nuo priešo staigaus užpuolimo, ypač kai tikrai žinojo Čekijos eretikus atkakliai reikalaujant, ir šiaip, ir per pasiuntinius, kad Lenkijos karalius leistų jiems per Lenkiją žygiuoti į Prūsiją ir Lietuvą. O santykius su eretikais karalius, atvirkščiai negu visada, nuo Didžiojo Kunigaikščio nuslėpė ir nieko apie juos nepranešė". Nors toks atsakymas buvo neveidmainiškas, bet vis dėlto suktas, nes karalius negalvojo leistis su husitais į kokias derybas ir ryšius, bent pats taip aiškinosi, norėdamas pateisinti Didžiosios Lenkijos bajorų telkimąsi prie Silezijos sienos, kad sulaikytų Zigmanto atstovus, keliaujančius su vainiku į Lietuvą. Dar buvo žinoma, kad religinis husitų fanatizmas persimetęs į Didžiąją Lenkiją, kad viena tokia lenkų karštagalvių gauja neseniai užpuolusi Čenstakavos vienuolyną ir labai nusiaubusi, nuo Dievo Motinos paveikslo nuplėšusi brangius papuošalus, o patį kūrinį sužalojusi, perkirsdama veidą kardu[607]. Didysis kunigaikštis tikrai įtikėjo, kad tai teisybė, nes buvo pasirengęs net siųsti į Lenkiją savo kariuomenę prieš husitus, dargi tą patį patarė didžiajam magistrui, įspėdamas, kad ateityje nesileistų į diplomatinius santykius su Lenkija[608]. Po to pasiskundė,

[607] *Dlugossius.* – P. 542–544.

[608] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Garthen, am*

kad yra priverstas nemaloniai susirašinėti su karaliumi, nes beviltiška būtų norėt duoti, kaip anksčiau, broliškus patarimus, kadangi esant dabartinei Lenkijos dvaro būklei reikia tiek daug patarinėti, kad šiems patarimams surašyti pritrūktų popieriaus[609]. Didysis magistras jau net ketino imtis tarpininkavimo broliams sutaikyti ir tuo reikalu siūlė asmeniškai susitikti prie Torunės; ten turėjo būti parengta ir bendra gynyba nuo husitų. Karalius šį siūlymą mielai priėmė ir laišku pakvietė didįjį kunigaikštį, tačiau pageidavo susitikti vienu du, be pašalinio liudininko[610]. Vytautas laiško originalą išsiuntė į Marienburgą, pats nenorėjo dalyvauti susitikime, tik pažadėjo pasiųsti savo įgaliotinį, nes jau vėl buvo pasiryžus vykdyti savo sumanymą ir, praradęs viltį įveikti brolį, arba greičiau jo kabineto tarybą, nenorėjo atnaujinti nemalonių disputų[611]. Be to, gauta naujų pranešimų, kad Lenkijos valdžia ketina tikrai ar tariamai padėti husitams, todėl šis susitikimas neįvyko.

1669

1430 m. Rengiamasi vainikavimui. Taip klostantis įvykiams, *Romos karalius** patarė spartinti vainikavimo apeigas, nes ir jis, susirūpinęs, kad husitai negautų pagalbos, norėjo pridaryti Lenkijai rūpesčių kitoje šalyje, kadangi Didžiosios Lenkijos bajorai, jau užmezgę ryšius su Čekijos maištininkais, laikė ginkluotus vyrų

Osterabend 1430 (Gardinas, Velykų išvakarės, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 195.

[609] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Kauen Sonnab. vor Himmelfarth. 1430* (Kaunas, šeštadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų šventę, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 65.

[610] Lenkijos karaliaus laiškas didžiajam kunigaikščiui, datuotas: *in Gambicze feria IV. in Vigilia Corp. Xsti 1430* (Gembica, trečiadienis, Dievo kūno šventės išvakarės, 1430 metai). Cf. Spec. XXIII. – No. 1.

[611] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Hof Mlodeczno Dienst. in der octava Corp. Christi 1430* (Maladečinos dvaras, antradienis Kristaus Kūno oktavoje, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 176.

būrius įvairiose savo provincijos vietose palei sieną su vokiečiais. Todėl didžiajam kunigaikščiui pranešė, kad rugsėjo pradžioje tikrai atsiusiąs vainiką, karaliaus diplomą ir asmenis, turinčius atlikti vainikavimo apeigas, tad sutarta šitai padaryti rugsėjo 8-ąją Vilniuje[612]. Tuo tarpu lenkai nusprendė pastoti vainikuotojams visus kelius. Toks nutarimas jau buvo priimtas pavasarį ir griežtai vykdomas, o paslaptis taip gerai saugota, kad, nepaisant pastangų ir gana artimų spėlionių, kaip jau esame sakę, niekas pašalinis nežinojo, kokiu tikslu ginkluojasi laisvieji bajorai, nemokami savanoriai, suskirstyti į šimtines. Jonas Čarnkovskis*, *Poznanės pakamaris*[613], buvo šio apginklavimo įkvėpėjas. Tokia yra tautos uolių siekimų jėga!*** *Romos karalius***** pirmasis paskelbė vainikavimo dieną, vildamasis, kad lenkai urmu patrauks į Lietuvą ir dar husitus pasitelks, o jis tuo metu pasistengs patvarkyti savo reikalus su šiais Čekijoje. Tačiau taip neatsitiko: sumani Lenkijos senatorių taryba, negalėdama įveikti jau vaikėjančio senolio Vytauto užsispyrimo, sugalvojo, kaip be kraujo praliejimo sutrukdyti vainikavimą, juo labiau kad ir Lietuvos senatas, matydamas jau beveik gęstant didžiojo kunigaikščio gyvybę, nedrįso priešintis karaliaus valiai.

1670

1430 m. Vainikavimo suvažiavimas. Artėjo rugsėjo 8-oji diena, iki kurios Vilniuje buvo tikimasi sulaukti vainikų būsimam karaliui ir jo žmonai. Į šias iškilmingas apeigas buvo pakviesti: didysis kunigaikštis Bazilijus, Bazilijaus sūnus, metropolitas Fotijus, kunigaikščiai Borisas iš Tverės, Odojevskiai ir daugelis kitų Vytautui pavaldžių ar gimininių, taip pat užsieniečių, net

[612] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Oszmyana am T. Corp. Chr. 1430* (Ašmena, per Kristaus Kūno šventę, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 71.

[613] *Tas garbus pareigūnas daugiau iš meilės visuotiniam gėriui, o ne norėdamas įsiteikti karaliui Jogailai, akylai sekė Romos karaliaus pasiuntinius pas Vytautą ir iš pat pradžių, perėmęs laiškus, atskleidė visą intrigą***.

iš Mazovijos, Perekopo chanas, Elijas, buvęs Valakijos vaivada*, Graikijos imperatoriaus atstovai, didysis magistras, Livonijos ordino maršalas ir daugelis kryžiuočių aukštųjų pareigūnų[614]. Tačiau Paulius Rusdorfas nelabai norėjo dalyvauti vainikavimo iškilmėse, matyt, kad nenuteiktų prieš save karaliaus. Didysis kunigaikštis primygtinai prašė atvykti į Vilnių jau vien tam, kad priešai įsitikintų nuoširdžia Lietuvos ir Prūsijos valstybių draugyste[615]. Svečiams traukiant į Vilnių, karalius gavo Čarnkovskio pranešimą, kad *Romos karaliaus*** pasiuntiniai – Baptista Cigala***, abiejų teisių daktaras, kitas taip pat italas, iš Sienos, iš riterių luomo, silezietis Zigmantas Rotas**** ir keli prie jų lietuviai buvo perimti, laiškai iš jų atimti, persiųsti karaliui, rasta pas juos puošnių apdarų, knygų, brangenybių, bet karūnų neaptikta. Primušti, sužeisti, paleisti į laisvę jie pėsti atkako į Čluchuvą, iš kur vietinis komtūras pasiuntė juos į Marienburgą[616]. Iš tų laiškų jau sužinota tiksli vainikavimo diena, nes tai buvo pasiuntiniai, pranešantys apie vainikuotojų atvykimą[617]. To rezultatas buvo tas, kad karalius, kelis mėnesius neatsakinėjęs į Vytauto laiškus, parašė laišką, kuriame primygtinai prašė atidėti vainikavimą vėlesniam laikui, nes norėtų su juo pirma susitikti: mat pritardamas brolio sumanymui, širdingai norėtų jam savo vainiką ant galvos uždėti, ir sūnus jo globai pavesti, o pats trokšta ramiai nugyventi dar likusias senatvės negalios dienas. Vis dėlto didysis kunigaikštis į šį brolio jautrų atviravimą atsakė, kad

[614] Apie kviečiamus svečius yra du didžiojo kunigaikščio laiškai didžiajam magistrui, datuoti: *Worani Sonnab. S. Dominici 1430* (Varėna, šeštadienis, Šv. Dominyko diena, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 79. Kitas laiškas datuotas: *Dawgy Dienst. vor Laurentii 1430* (Daugai, prieš Šv. Lauryno dieną, 1430 metai). Cf. Ibidem. – No. 80.

[615] Didžiojo kunigaikščio laiškai didžiajam magistrui, datuoti: *Hof Olyta Sonnt. vor Assumpt. Mariä 1430* (Alytaus dvaras, sekmadienis prieš Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų šventę, 1430 metai). Cf. Ibidem. – No. 174. Pridedamas ir imperatoriaus laiško dėl vainikų atsiuntimo nuorašas. Kitas laiškas datuotas: *de Hof. Dorschunischky Donnerst. nach Assumpt. Mariä 1430* (Darsūniškio dvaras, ketvirtadienis po Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų šventės, 1430 metai). Cf. Ibidem. – No. 72.

[616] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 546–547.

[617] *Dlugossius.* – P. 546.

vainikavimo diena jau paskirta, aukšti svečiai sukviesti, todėl atšaukti negalima. Po tokio pareiškimo vėl ėmė reikštis neapykanta ir įširdis: lenkų diplomatai griebėsi aukščiau minėtų popiežiaus bulių, draudžiančių vainikavimą, teigė, kad *karalius** Zigmantas, pats nevainikuotas, neturįs teisės dalyti vainikų, kad didysis magistras negalįs priešintis popiežiaus valiai ir praleisti vainikuotojų per savo kraštą į Lietuvą, taigi panašiais dalykais buvo kaltinama ir į juos atsakinėjama. Tačiau didysis magistras pavedė Ordino Naujosios Markos valdytojui, jeigu atvyktų pasiuntiniai su vainiku, palydėti juos į Prūsiją[618]. Čarnkovskis, stropiai saugodamas Lenkijos sieną, susirgo, jį pakeitė Sendzivojus iš Ostrogo ir Dobrogastas iš Šamotulų, Poznanės kaštelionas. Keliai visą laiką buvo atidžiausiai saugojami, ypač einantys iš Saksonijos į Prūsiją, net husitai, atskirai nuo lenkų, tykojo šių pasiuntinių. Naujosios Markos valdytojas, sužinojęs apie tokias pasalas, įspėjo jau į Frankfurtą prie Oderio atkeliavusią minėtą pasiuntinybę, kurią sudarė keli imperijos kunigaikščiai ir Magdeburgo arkivyskupas, turėjęs atlikti vainikavimo apeigas, ją lydėjo keturi šimtai raitų riterių. Įsibauginę dėl tokios žinios, jie net prie Oderio nesijautė saugūs ir grįžo atgal į Vokietijos gilumą[619]. Tuo tarpu pas didįjį kunigaikštį vėl atvyko karaliaus pasiuntiniai, kurie pateikė atnaujintus senuosius siūlymus ir pranešė, kad Jo Didenybė Karalius nieko taip karštai netrokšta, kaip pastovios broliškos draugystės ir meilės. Vytautas tokio širdies išliejimo sujaudintas, irgi tą patį norą pareiškė, tačiau reikalavo pirma apsvarstyti, kaip susitaikyti politiniuose reikaluose[620]. Apsidžiaugęs tokiu atsakymu, karalius tuojau parašė didžiajam magistrui, kaip didžiojo kunigaikščio nurodytam tarpininkui, kad malonėtų nedelsdamas vykti į Vilnių ir imtis brolių taikymo rūpesčių[621]. Jis iš tikrųjų truputį padelsė, o

[618] *Dlugossius.* – Loc. cit; *Voigt.* – Loc. cit.

[619] *Voigt.* – Bd. VII. – S. 548.

[620] Didžiojo kunigaikščio laiškai didžiajam magistrui, datuoti: *Troken am T. Nativ. Mariä 1430* (Trakai, Švč. Mergelės Marijos Gimimo diena, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 70, 168–169. Su pranešimu apie norą susitaikyti.

[621] Lenkijos karaliaus laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Solecz in crastino s.*

kai pamatė, kad iš vainikavimo akto jau nieko nebelieka, rugsėjo pabaigoje atvyko į vietą. Tenai jau kelios savaitės svečiavosi daugybė žymių vyrų, priimamų pompastiškai, prabanga nenusileidžiant Lucko suvažiavimui. Vis dar buvo laukiama pasiuntinių su vainiku, kadangi neturėta apie juos jokių žinių. Tik kai atvyko didysis magistras, tikrai sužinota apie jų pasitraukimą iš Frankfurto, net apie Cigalo likimą didysis kunigaikštis išgirdo pirmą sykį. Tai jį labai supykdė ir labai pakenkė sveikatai[622]. Tačiau beveik tuo pat metu iš Prūsijos atšuoliavo pas didįjį magistrą žygūnas ir pranešė, kad pasiuntiniai su vainikais jau Senajame Berlyne ir ketina per Senąjį Štetiną tęsti kelionę, todėl juos greitai bus galima išvysti Vilniuje. Lenkijos priešininkai pradėjo neapsakomai džiūgauti, tačiau šį džiaugsmą nutraukė pasklidusi žinia, kad karalius Vladislovas su gausiu dvaru, senatoriais ir didžiausia riterių palyda pats važiuoja į Lietuvą. Į šią kelionę išsirengti paskatino daugiau draugystės jausmai, o ne politiniai interesai, nes Lenkijoje nebuvo būgštaujama dėl vainikuotojų atvykimo į Vilnių ar net dėl to, jeigu ir be tų imperatoriaus vainikų didysis kunigaikštis sumanytų vietiniais vainikuoti save ir žmoną. Jau gerai žinota apie didžiojo kunigaikščio negalias ir ligą – skaudulį tarp menčių, labai pavojingą, ypač senyvo amžiaus žmonėms. Šitai karalius svarstė savo taryboje, kadangi jautė, kad atgyja senieji brolio meilės jausmai, mat šis vėl per naują laišką ir pasiuntinį, patikimiausią patarėją Mikalojų Maldžiką*, reiškė nuoširdžiausius jausmus ir prašė atvykti Vilniun jau ne į vainikavimo apeigas, apie kurias mažiausiai galvoja, bet aplankyti pasiligojusio[623]. Išklausęs daugelio nuomonę, karalius išsirengė į Lietuvą. *Rugsėjo 28-ąją*** prie sienos sutiktas kilmingų kunigaikščių, kelias dienas praleido Valkaviske, norėdamas laišku susisiekti su broliu, iš kur nuvyko į Gardiną ir tenai

---

crucis (exaltationis) 1430 (Solecas, 1430 metai, kitas rytas po Šv. Kryžiaus išaukštinimo). Cf. Spec. XXIII. – No. 2. Taip pat cf. Foliantas „C". – P. 288.

[622] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Troken Sonnab. vor Mathäi 1430* (Trakai, šeštadienis prieš Šv. Mato dieną, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 10.

[623] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 136.

dar kiek pagyveno. Galiausiai priėmęs iškilmingą pasiuntinybę, jį pakvietusią į Vilnių, leidosi kelionėn, per mylią nuo miesto prie Kelmijos kaimo*[624] buvo sutiktas didžiojo kunigaikščio Vytauto, didžiojo kunigaikščio Bazilijaus, didžiojo magistro Rusdorfo ir daugelio aukšto rango svečių. Suartėjant visi nulipo nuo žirgų, o kai karalius tai padarė ir ranką ištiesė, Vytautas puolė į brolio glėbį, ir seniokai apsikabinę ilgai glebėsčiavosi ir bučiavosi, negalėdami per ašaras ištarti žodžio. Karaliaus atvykimas į Vilnių buvo tuo labiau sentimentalus ir jaudinantis, kad tai atsitiko šventos Jadvygos dieną[625], kas priminė Lenkijos didžiąją karalienę, kuri tuose pačiuose mūruose, stovėdama su kryžiumi ir alyvos šakele rankoje tarp susipykusių brolių ir pagoniškos lietuvių tautos, aniems padovanojo santaiką, o šiai – šventąjį tikėjimą****. Nuėję į bažnyčią, puolė broliai susikabinę rankomis ant kelių prieš altorių ir, Dievo akivaizdoje patvirtinę nuoširdų susitaikymą, apsiliejo džiaugsmo ašaromis, iš kurių ne viena buvo skirta Jadvygos atminimui. Jau toks sielos išliejimas buvo smūgis nesantaikos hidrai, siekiančiai išardyti dviejų didelių tautų vienybę*****, todėl apdairiems kryžiuočiams jau neliko ko laukti, ir didysis magistras su pareigūnais tą pačią dieną patyliukais iškiūtino iš Vilniaus[626]. Monarchai, Katedroje išklausę šv. Mišių, nuvyko į Gedimino rūmus, greitai papusryčiavo ir nuskubėjo Mergelės Marijos bažnyčion į gedulingas pamaldas už karalienę Jadvygą – jas pranciškonai kasmet tą dieną laikydavo.

[624] *Garsi taip pat ta vieta kaip dviejų pulkininkų – Mėjaus ir Pakošo – dvikovos vieta. Datą jau užmiršau, girdėjau tai iš senų žmonių – regis, kad praeito amžiaus viduryje***.

[625] *Spalio 7 dieną. Cf. Nomenclatura principalium sanctorum. – Varsavia, 1844. – P. VIII****.

[626] Lenkijos karaliaus laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Montag nach Hedwig 1430* (Pirmadienis po Šv. Jadvygos dienos, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 112. Foliante „C" rašoma, kad didysis magistras išvyko iš Vilniaus spalio 16-ąją, rytojaus dieną po karaliaus atvykimo. Długošas klysta, nurodydamas karaliaus atvykimo į Vilnių datą, kai sako, kad 4-ą dieną po Šv. Pranciškaus dienos, t. y. spalio 8-ąją. Bet žemiau pasitaiso (p. 556) ir aiškiai sako: *In die S. Hedwigis descendit Wladislaus Rex Vilna versus Troky* (Šv. Jadvygos dieną karalius Vladislovas išvyko iš Vilniaus į Trakus). Tik turi būti *et versus Troky*, t. y. iš Vilniaus tą pačią dieną išlydėjo Vytautą į Trakus.

*Kitą dieną** Vytautas su žmona išvyko tiesiai į Trakus, o kadangi karalius prisispyrė jį palydėti iki pirmos užmiesčio sargybos, abu jojo raiti. Didįjį kunigaikštį jau ilgoką laiką kamavo tarpmenčio skaudulys, tačiau tą dieną jautėsi kiek geriau, lyg ir nelabai juto šitą skaudulį, deja, dėl nuovargio ir vidinių išgyvenimų jodamas, tuojau už Trakų vartų, staiga nusilpo ir nukrito nuo žirgo, atgaivintas sėdo į žmonos kinkinį, Trakuose gulė į lovą, iš kurios jau nebuvo lemta atsikelti[627].

1671

1430 m. Diplomatiniai vingiai. Atšventus spalio *7*** dieną, sekmadienį, rytojaus dieną pradėtos diplomatinės derybos, kuriose dalyvavo karaliaus, didžiojo kunigaikščio ir kryžiuočių įgaliotiniai. Šie antrieji pareiškė, jog didysis kunigaikštis nori būti tarpininkas visuose iki šiol nesuderintuose nesutarimuose: *Romos karaliaus**** – su husitais, kryžiuočių – su karaliumi dėl sienų ir nesibaigiančių kaltinimų, bet su išlyga, kad abi pusės išrinktų jį teisėju ir prisiektų paklusti kompromisiniam nuosprendžiui. Galiausiai karalius buvo prašomas duoti sutikimą vainikuoti ir asmeniškai dalyvauti šioje ceremonijoje. Vladislovas pasitarė su savo senatoriais ir davė tokius nurodymus susirinkimo įgaliotiniams: „Jo Didenybė Karalius mielai sutiks su Didžiojo Kunigaikščio taikomuoju teismu, jeigu *Romos karalius***** ir Didysis Magistras, kiekvienas atskirai, raštu leis savo įgaliotiniams šventai sutikti su Jo nuosprendžiu". Kryžiuočių įgaliotiniai ilgoje kalboje reiškė didžiojo magistro palankumą karaliui, aiškino, kad į Vilnių vykęs ne jokiu kitu tikslu, tik paprasčiausiai ir širdingiausiai geisdamas sutaikyti abu monarchus, ko prireikus niekada neatsakys; staigų išvykimą teisino kažkokiais reikalais, atsiradusiais viename pasienio mieste, prisiekinėjo jį atvyksiant sulig pirmu pašaukimu. Tačiau karaliaus pusė Krokuvos vyskupo Zbignevo lūpomis padėkojo už gerus norus, kurie šiandien jau nereikalingi, nes monarchai

[627] Archyvų šaltiniai, tyrimų duomenys, Długošas.

patys broliškai susitaikė. „Jo Didenybė Karalius, – pridūrė kalbėtojas, – nenorėtų nė akimirkos abejoti geriausiais Didžiojo Magistro ketinimais savo atžvilgiu, jeigu su Cigala perimti Jo paties laiškai nebūtų sakę visai ko kito." Dėl vainikavimo buvo atsakyta abejingai, kad karalius, nepasitaręs su Senatu, sukviestu Seime, nieko negalįs šiuo reikalu nuspręsti, nes išvažiuodamas iš Lenkijos taip yra pažadėjęs Senatui ir Karalystės luomams. Todėl karalius tuoj pat išsiunčia žygūną į Krokuvą. O tuo metu atvyksta Silezijos kunigaikščių atstovas ir pareiškia, kad reikia priimti tvirtą ir nelaužomą nutarimą laikytis taikos su Lenkijos valstybe, tarnauti jai ir padėti prieš visokius jos priešus. Šito naujo sutarties ratifikavimo akto pabaigoje buvo pridėta: „Nors Zigmantas, Romos karalius, giriasi įvairioms tautoms, kad sukurstysiąs karą tarp dviejų šviesiausiųjų brolių, anksčiau taip pavyzdingai sutarusių, įmesdamas tarp jų Lietuvos karaliaus vainiką kaip įniršusiems žvėrims kaulą*, kad jie riesiąsi ir kovosią tarpusavyje mirtinai ir tik tada išsiskirsią, kai vienas kitam perkąsią gerklę ir t. t." Šie ir kiti nesuinteresuotos pusės apibūdinti Zigmanto charakterio bruožai, aiškiai parodant pražūtingus vainikavimo ketinimus, padarė didelį įspūdį visiems susirinkusiems aukštiems svečiams. Kiekvienas matė ir reikalus, ir asmenis, ir jų jausmus, ir senyvą amžių, pirmiausia Vytauto sveikatos būklę, įsitikino išdavikiškais užsispyrusio senolio savimeilės pakurstymais ir motyvuotais lenkų nesutikimo argumentais. Kai žymūs karaliaus atsiųsti vyrai visas diplomatines aplinkybes išdėstė Trakuose didžiajam kunigaikščiui, šis kantriai išklausė, gulėdamas ligos patale, šlovino karalių, tačiau nesiliovė reikalavęs, kad duotų įsakymą vainikuoti. Galiausiai ašarotomis akimis pasakė: „Silpnas esu, neturiu vilties išsikapstyti iš šios ligos, tačiau prieš mirtį norėčiau matyti savo ir savo mylimos žmonos galvas vainikuotas karaliaus vainiku, juk šitai turėčiau būti užsitarnavęs iš karaliaus, mano valdovo ir mieliausio brolio, ir mano brangiausios tėvynės!" Paskui trūkčiojamais nuo kūkčiojimo žodžiais pridūrė: „Jeigu šitoje skausmingoje ligoje mirtis mane aplenktų, grąžinčiau vainiką vėl į karaliaus rankas ir iki dienų galo

gyvenčiau vienuolyno tyloje ir vienatvėje". Karalius liepė atsakyti, kad jis nieko labiau nenorįs, kaip patenkinti mieliausiojo brolio reikalavimą, bet turįs laukti grįžtančio iš Lenkijos žygūno, kuris atveš žinių apie Senato ir Seimo nutarimą, be kurio yra šventai prisiekęs nieko nedaryti, ką galįs paliudyti Krokuvos vyskupas, kurį jam Senatas buvo priskyręs kaip veiklos liudininką. Čia reikia stabtelėti ir pasakyti, kad didžiojo kunigaikščio dvare buvo šalininkų grupė, veikianti prieš karaliaus ketinimus, rodos, didžioji kunigaikštienė Julijona, gal apsvaiginta karalienės vainiko spindesio, ir Švitrigaila, tuo metu buvęs Trakuose, pirmiausia jai priklausė; juk Vytautui dėl sveikatos būklės ir visada geros širdies karaliui negalėtume pripažinti tokio užsispyrimo, juo labiau slaptose machinacijose, apie kurias tuoj papasakosime. Paskutinį sykį atvykęs į Trakus, didysis kunigaikštis rašė didžiajam magistrui, tiksliau sakant, jo vardu rašė minėta grupė, pranešdamas apie savo nepalenkiamą norą gauti vainiką, ir pridėjo laišką *Romos karaliui**, kuriame prašė kuo greičiau atsiųsti jį per Prūsiją. Šiame paskutiniame laiške išdėstė *Romos karaliui*** viską, kas dėjosi Vilniuje, nutylėdamas nelaimingą atsitikimą ir savo ligą, pareiškė, jog niekada nesitaikysiąs su Lenkijos karaliumi, nedalyvaujant *Romos karaliui**** ir kryžiuočiams. Bet jeigu Zigmantas norėtų atsiųsti vainiką, tegul siunčia per Prūsiją su nedidele vyrų grupe arba visiškai slaptai. Tada jis pakviesiąs savo lietuvių tautą***** ir reikalą privesiąs iki galo, kad antrą sykį nereikėtų patirti tokio pažeminimo ir gėdos, kaip šiandien laukiančių monarchų ir aukštų svečių akivaizdoje[628]. Kad šalininkai naudojosi silpna Vytauto sveikata, labiausiai įtikina tokia aplinkybė. Kai didysis kunigaikštis gavo anksčiau atpasakotą karaliaus atsakymą, pas vyskupą Zbignevą atvyko Mikalojus Sepenskis ir Mikalojus Maldžikas iš Kobielios, sekretoriai ir artimi patarėjai, tikriausiai pasiųsti šalininkų, o ne sergančio valdovo. Jie buvo įpareigoti pasiųsti vyskupui, – kadangi jau kone visi lenkų senatoriai ir pats karalius beveik sutinką su

[628] Didžiojo kunigaikščio laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Sonntag Hedwig 1430* (Sekmadienis, Šv. Jadvygos diena, 1430 metai). Cf. Spec. XVII. – No. 185. Prie jo laiško Zigmantui nuorašas.

vainikavimu, – kad jis vienas tam nesipriešintų. Tuo nesitenkindami, jam duoda brangių dovanų ir gražių pažadų, pridurdami, kad jeigu niekina auksą ir brangenybes, tegul žino, jog didysis kunigaikštis gali apgaubti tokia šlove, garbe ir didybe, kokių Lietuvoje dar niekas nėra turėjęs. Ir tada dorovingasis senatorius pasakė pasiuntiniams šiuos žodžius: „Nors Vytautas yra vertas aukščiausių pareigų, net karaliaus vainiko, vis dėlto, nepažeisdamas sutarties ir nelaužydamas priesaikos, neįstengs to pasiekti. Todėl patarčiau atsisakyti to, ko siekia, nes ir pats supranta, kad palikuonių atmintyje paliks vien gėdą, pasidygėjimą ir amžiną nešlovę, o Lietuvai ir Lenkijai tikrai užtrauks nelaimę. Gal manoma, kad *Romos karalius** ir kryžiuočiai, visada Lenkijos ir Lietuvos priešai, pataria jam siekti vainiko dėl jo nuopelnų? Anaiptol. Užkietėję priešai tik nori susilpninti šias didžiules valstybes vidaus rietenomis, kad paskui įveiktų ginklais. Stebiuosi, kad Vytautas gyvenimo saulėlydyje, jau bejėgiškoje senatvėje, neturėdamas paveldėtojo, kuriam galėtų palikti, taip atkakliai siekia vainiko. O manęs, perduokite jam mano atsakymą, neįstengs nei paveikti kyšiais, nei palenkti prašymais, nei įbauginti grasinimais, nes labiau vertinu ištikimybę, labiau dorovingumą, labiau tėvynės meilę, nei didžiojo kunigaikščio malonę ir visus turtus."[629] Po tokio atsakymo vėl atėjo tie patys pasiuntiniai su Vilniaus vyskupu Motiejumi ir pateikė naują siūlymą – sutikti bent su tariamu vainikavimu, idant būtų išvengta gėdos tiekos svečių akivaizdoje. Po to didysis kunigaikštis atsisakys vainiko ir nusiųs jį *Romos karaliui***, kad dėl to nė joks nešlovės šešėlis nekristų ant Lenkijos. Jeigu ir šiam pasiūlymui vyskupas Zbignevas drįs priešintis, težino, jog per didįjį kunigaikštį gali ne tik netekti garbingų pareigų, bet ir susilaukti tokios nešlovės bei rūpesčių, kokių nė neįsivaizduoja. Zbignevas nesvyruodamas atsakė: „Nei su tikru, nei su tariamu vainikavimu, galinčiu virsti tikru, niekada nesutiksiu, nes suvokiu ir sielos gilumoje esu tvirtai įsitikinęs, kad jo pasekmės tėvynei būtų pražūtingos, o prieš ją nieko negaliu veikti, nors tai pareikalautų didelės aukos ar net

[629] *Hlebowicz.* Krótki rys życia Witolda. – S. 108–109.

gyvybės. Be to, šiandien atstovauju tokiems savo tautos pavedimams ir tokiam garbės supratimui, kurių negali paveikti nei jiems pakenkti jokie šio pasaulio galiūnų grasinimai." Labiau nustebintas, negu nepalankaus atsakymo sujaudintas, Vytautas tuo metu prie jo buvusiems asmenims pasakęs: „Beveik visus lenkus arba dosnumu, arba prašymais, arba grasinimais palenkiau į savo pusę ar turiu viltį palenkti, tik šito popo jokiais būdais negaliu perdirbti*, visos mano pastangos į jį, kaip į nepajudinamą uolą, sudužo!" O viešai Krokuvos vyskupui išreiškė didžiausią pagarbą. Kaip tik tada atjojo iš Prūsijos slaptas žygūnas su *Romos karaliaus*** laišku, kuriame Zigmantas, atsakydamas į neseniai minėtą laišką, rašė, jog nusprendęs sutelkti Vokietijoje kariuomenę, su kuria vainikus vežantys pasiuntiniai galėtų ginklais prasiskinti kelią per Lenkiją į Prūsiją ir Lietuvą. Tačiau didysis kunigaikštis jau liovėsi galvojęs apie žemišką vainiką, tad liepė parašyti *Romos karaliui*****, kad galutinai dėkoja už pastangas suteikti tokią garbę, nes nenori, jog dėl jo užgaidų būtų pralietas žmonių kraujas. Tegul *Romos karalius******* nesiunčia ginkluotos jėgos prieš Lenkijos pasienio sargybą; pabaigoje to labiausiai prašydamas, pridūrė, kad viską reikia palikti laikui, o šis sugebės tinkamu būdu viską sutvarkyti[630]. Jau visai nebuvo likusių vilčių, kad vainikavimas įvyks. Vytautas regimai artėjo prie karsto, sukviesti užsienio svečiai palengva vienas po kito išvyko iš Vilniaus[631].

1672

1430 m. Miršta Vytautas. Didžiojo kunigaikščio liga pradėjo progresuoti, gydytojai ėmė abejoti, greitai įsitikinta, kad nebėra vilties pasveikti. Tačiau ligonis turėjo visą protą, kentėjo skaus-

[630] Antras didžiojo kunigaikščio laiško imperatoriui nuorašas prie aukščiau cituoto laiško didžiajam magistrui.

[631] Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 1300. Registrant. C. Dokumentas saugomas Karaliaučiaus slaptajame archyve. Tai labai svarbus laiškas, duodantis žinių apie tai, kas dėjosi per neįvykusį didžiojo kunigaikščio Vytauto vainikavimą ir po jo greitos mirties, apie Švitrigailos išrinkimą didžiuoju kunigaikščiu ir gynybinę-puolamąją sutartį, Švitrigailos sudarytą su Ordinu Memelyje****** 1431 metų birželio 19-ąją.

mus, o kai pats pajuto artėjančią mirtį, viešai, dalyvaujant karaliui, abiejų tautų ponų tarybai ir daugeliui dvariškių, pareiškė, kad jau negalvoja apie vainikavimą, o kreipia savo žvilgsnį į amžinąją karalystę. Jau ir dauguma lenkų senatorių išvažinėjo, tik beveik vienas karalius liko Trakuose, daugiausia laiko prasėdėdamas prie brolio mirties patalo ir tuo parodydamas, kad jo broliška meilė yra tikra, o ne tariamoji*. Bet ir susidariusios Lietuvoje aplinkybės vertė karalių čia likti. Tuo labiau kad kunigaikštis Švitrigaila, tikriausiai šeimos nutarimu ir karaliaus valia paskirtas būsimu Didžiosios Kunigaikštystės paveldėtoju po Vytauto mirties, pradėjo pilyse ir iždo atsargų sandėliuose šeimininkauti, į nieką nekreipdamas dėmesio. Kai šitai buvo pranešta didžiajam kunigaikščiui, liepė Gedgaudui, Vilniaus vaivadai ir seniūnui, Rumbaudui, Lietuvos maršalui, ir Mikalojui Sepinskiui pranešti apie tai karaliui. Vladislovas už tą netaktą Švitrigailą švelniai pabarė, tačiau šis užsigavo, staigiai ir niekam nieko nesakęs išvyko iš Vilniaus, ką jau anksčiau buvo sumanęs. O Vytautas, pajutęs neišvengiamą mirtį, pasišaukė karalių, žmoną ir daug žymių asmenų, viešėjusių Trakuose, prie kurių kreipėsi į brolį šiais žodžiais: „Jaučiu, Šviesiausiasis Karaliau ir mylimiausias broli, kad artėja mano paskutinė valanda, kurią atsiskirsiu su jumis ir visais, buvusiais šalia manęs. Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, gautą iš Tavo rankų, Tau grąžinu. Valdyk ją pats ar per kokį kilmingąjį. Savo žmoną, prelatus, kunigaikščius, riterius, ir čia esančius, ir nesančius, Tavo malonei bei dėmesiui pavedu ir prašau jiems palikti mano jiems suteiktas dovanas, teises ir privilegijas. Labiausiai nusižeminęs prašau atleisti mano nukrypimus ir tuos paskutinius rūpesčius, kuriuos Tau sukėliau, siekdamas vainiko.“ Lygiai taip su kitais prie jo buvusiais atsisveikino, jų atsiprašė, ir riedėjo ašaros skruostais visų, kurie stovėjo prie mirštančio didvyrio patalo**. Kelis kartus išpažino savo nuodėmes Vilniaus vyskupui Motiejui, po to gavo paskutinį patepimą. Nuodėmklausio paklaustas, ar tiki katalikų tikėjimo tiesomis, kai priėjo iki kūno iš mirusiųjų prisikėlimo, apie ką gyvendamas diskutuodavo su abejone, dabar atsakė: „Tikiu ir labiausiai tikiu kūno

iš mirusiųjų prisikėlimu!" O paskui pridūrė: „Kitados, kai visa siela tikėjau kitomis tiesomis, šia viena abejojau; dabar ne tiktai tikėjimu, bet ir protu tai suprantu, nes tikiuosi būsimame amžinajame gyvenime susilaukti atlyginimo už savo gerus darbus ir blogų atleidimo per Išganytojo fizinę mirtį už mus ir fizinį prisikėlimą iš mirusiųjų. O jeigu reikia atsiteisti už mano ankstesnes abejones, esu pasiruošęs išpildyti Tavo, Ganytojau, pamokymus." Taip susitaikęs su pasauliu ir Dievu, paliepė visus įtvirtintų pilių ir iždo saugyklų raktus atiduoti karaliui. Gyvybė nutrūko visai paryčiui, t. y. po šeštos valandos, pagal dabartinį skaičiavimą 1430 metų spalio 27-ąją[632]. Kūnas aštuonias dienas Trakuose buvo viešai išstatytas, prie jo tris kartus per dieną – rytą, per pietus ir vakare – buvo atliekamos gedulingos pamaldos. Maldas visada lydėjo našle likusios žmonos raudos, žmonės liejo graudžias ašaras. Buvo iškilmingai, kaip dera jo asmeniui, palaidotas lapkričio 7 dieną Vilniuje, Šv. Stanislovo Katedroje. Karalius, nuoširdžiai ašarodamas, atliko paskutinę priedermę broliui, laidotuvėse dalyvavo Švitrigaila ir daugelis kilmingų kunigaikščių[633]. Brangus buvo lietuvių tautai atminimas šio didžio žmogaus, nematytai išugdžiusio šios tautos galią, kurios gal pavydėjo Europos monarchai ir kuri buvo verta pavydo**. Tačiau šis atminimas mus pasiekia tik iš dalies – per Dlugošo raštus ir to meto archyvų šaltinius. Vėliau, neatsiradus istorikui, rašančiam gimtąja kalba, šis pagarbos vertas atminimas ėmė blėsti. Karalienė Bona stengėsi jį pagyvinti, pastatydama Vilniaus Katedroje marmurinį antkapį, kurį dar Kojalavičius buvo matęs didžiojo altoriaus dešinėje pusėje[634]. Šiandien, deja, šio atminimo neliko nė ženklo.

---

[632] *Mirties datą – kalbant apie dieną – dedame taip, kaip yra Dlugošo užrašyta (p. 557), ir pagal įrašą, rastą Vercinskio rankraščiuose. Ta diena atitinka dokumentais patvirtintą įvykių eigą. Tai, kad Danilavičiaus skelbtame metraštyje nurodyta spalio 23 diena, turėtų būti klaida*.*

[633] *Dlugossius.* – P. 555–559.

[634] *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 138. Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 86. Cf. IV priedą***. Laidotuvių datą radau pažymėtą Vercinskio rankraščiuose, knyga *in folio*.

1673

Biografiniai pastebėjimai. Didysis kunigaikštis Vytautas[635] gimė 1344 metais, pagal tiksliausius duomenis, tad gyveno aštuoniasdešimt šešerius metus[636]. *Išsilavinimą tikriausiai gavo labai gerą, nes jo mokytoju buvo anglas Tomas Valdenas*[637]. Buvo vidutinio ūgio, stambaus veido ir gana apkūnus, tačiau gražiai sudėtas ir judrus, barzdos ir ūsų neturėjo, iš prigimties retai beaugančius barzdaplaukius išraudavo. Blaivus ir veiklus, kaip jo senolis Algirdas, labai stropiai stengdavosi įvykdyti tai, ką užsibrėždavo, nors ir daugiausiai kainuotų, turėdavo savo įrodyti, kokį pradėtą didelį sumanymą arba reikalą užbaigti; negalėdavo nei miegoti, nei ilsėtis, kol neįvykdydavo tai, ką sumanydavo greitai baigti, net ir pietaudamas skaitydavo pranešimus ar narpliodavo savo valdinių prašymus, šeštadieniais dažniausiai siuntinėdavo korespondenciją užsienio dvarams, ką rodo jo laiškai, esantys Karaliaučiaus archyve, pažymėti daugiausia kaip tik šios savaitės dienos data. Nemėgo daug laiko skirti pramogoms ir medžioklei, kad nesumažėtų valandų, skirtų valstybės reikalams. Labai skatino prekybą ir dažnai pats, norėdamas stimuliuoti pirklius, darydavo su jais sandėrius – dažniausiai šitokiu būdu įsigydavo brangių daiktų: kailinių, žirgų, brangiųjų metalų, namų apyvokos reikmenų, nes mėgo gražią aplinką. Triukšmingų puotų vengė, todėl jį galėtume laikyti buvus daugiau taupų, o ne dosnų, jeigu į senatvę

[635] Taisyklingai lietuviškai reikėtų rašyti *Witaut*, arba *Witaud*, todėl ir rusėnai rašė *Witowt*, šitaip ir pats esu kartais rašęs. Tačiau ir *Witoldus*, lenkiškai *Witold* yra senuose aktuose, o kad ši forma skambesnė ir visur priimta, mes irgi jos laikomės. Cf. aktus mūsų veikalo VII tomo XII priede*.

[636] Cf. šio veikalo IV tomo III genealoginę lentelę**. Petro Dusburgiečio kronikos Tęsėjas (cf. Continuator. – C. XXV. – P. 426) aiškiai sako, kad Jogaila 1370 metais per Rūdavos mūšį turėjo 22 metus, kas atitinka mūsų genealoginę lentelę. O Vytauto gimimo metus žyminčio skaičiaus Dusburgiečio leidėjas Hartknochas negalėjo gerai išskaityti, todėl nurodė lenkų autorių sukurtus, bet jie visai nėra tikri. Iš viso to išeitų, kad Vytautas buvo vyresnis už Jogailą.

[637] Įrodymus apie tai rado ponas Balinskis Smoleto veikale (Story of England. – Vol. IV. – P. 163). Cf. Baliński M. Historia miasta Wilna. – T. I. – S. 189)***.

nebūtų pasidaręs išlaidesnis. Mėgo merginėti, todėl dažnai buvo apkalbamas dėl silpnybės moterims, tačiau žmonos nesiliovė jo mylėjusios. Jam buvo prikišama, jog kadaise, baigęs karą, paliko gurguolę ir nuskubėjo į žmonos glėbį. Lietuvos metraštininkas* neranda kito monarcho, nei iš senųjų, nei iš naujųjų, su kuriuo jį galėtų palyginti, nes savo tėvynę paėmęs valdyti skurdžią ir vargingą, prie ko anksčiau ir pats nemažai buvo prisidėjęs, išplėtė ją į didžiausią tų laikų monarchiją, o pamažu ją taip išgarsino, kad jau niekada po jo nepasiekė tokio garso ir galybės – buvo tarytum savo krašto šlovės ir didybės genijus, kuriam išnykus, ir šios ėmė blėsti**. Griežtas savo pareigūnams ir karo vadams, griežčiausias siekiant teisybės, tačiau švelnus ir gailestingas – tiek, kiek manė esant būtina arba Dievui tinkama. Labdara ir džiaugsmas daryti žmones laimingus – ypatingi jo būdo bruožai, šios Gedimino giminei įgimtos dorybės***. Privatiems visokių luomų, lyties ir amžiaus žmonėms buvo labai švelnus ir prieinamas, o magnatams, pavaldiems kunigaikščiams ir pareigūnams dažniausiai išdidus, reikalaujantis didžiausio atsidavimo. Kai pastebėdavo, kad pastarieji turtėja pelnydamiesi iš monarcho valdinių ar iždo, atimdavo užimamą vietą ir turtus, atsikeldavo pas save bandomajam laikotarpiui ir, kai matydavo pasitaisius ar tikėdavo pasinaudojus patirtimi, vėl grąžindavo į pareigas kur nors kitoje provincijoje. Kariuomenėje griežtai laikėsi bausmių[638]. Dar būdingas Vytauto charakterio bruožas buvo tas, kad nelengvai priimdavo kokius projektus, bet kai priimdavo ar pats sumanydavo, sunku būdavo ar net neįmanoma nuo to atkalbėti, su dešimteriopu užsispyrimu ir atkaklumu sumanymo laikydavosi. Antai kai vieną sykį savo sekretoriui ir favoritui Mikalojui Maldžikui[639] jo vestuvių proga, be

[638] Enėjas Silvijus****, kuris niekur nesigaili Vytauto, pasakoja, jog buvęs toks griežtas, kad kai sykį kažkam pasakęs „Pasikark!“, tas tučtuojau pasikoręs, kitaip būtų buvęs įmestas sudraskyti laukiniams lokiams. Čia reikia pasakyti, kad toks buvo senovinis rusų paprotys, kai nusikaltėlius versdavo pačius pasikarti. Cf. lenkišką Gvanjinio kronikos laidą (Kn. III. – P. 29). Silvijus dar sako, kad Vytautas, sėsdamas ant žirgo, visada turėdavęs lanką, iš kurio šaudydavęs į nepatinkančius jam žmones. Tai pasaka, kurios negalima net jokiam mongolui pritaikyti*****.

[639] *Tas Mikalojus Maldžikas, Žalčio herbo, 1436 metais buvo Belsko kaštelionu.*

brangių daiktų, dar davė didelę pinigų sumą, didžioji kunigaikštienė Julijona ėmė jam prikaišioti betikslį švaistumą. Tada Vytautas užsispyręs pasiuntė Maldžikui dvigubai tiek pinigų. Žmona vėl ėmė burnoti, jis vėl liepė dvigubą sumą atskaičiuoti. Šis ginčas truko iki aštuonių kartų, ir dovana, šitaip didinama, priešingai didžiosios kunigaikštienės norams, virto didžiule suma[640]. Didelė išmintis, paremta plačia patirtimi, darė jį vienu iš didžiausių ano meto monarchų. Nebuvo aistringas karys, apskritai vengė karo kiek beįstengdamas, užtat pradėjęs visas jam atsiduodavo. Ne visuose mūšiuose lydėjo sėkmė, pažino ir pralaimėjimo kartėlį, ypač prie Vorsklos, tačiau rasdavo būdų savo nuostoliams atstatyti ar laimėjimams išnaudoti ir greitai gydė padarytas karo žaizdas. Mėgo didinti savo valdžią ir šlovę, nepaleisti iš savo rankų užkariautų žemių. Kai sykį įveikė totorius prie Juodosios jūros, įjojo į jos įlanką, vadinamą Ovidijaus ežeru**, kur styrojo senovės uosto liekanos, ir pasiskelbė jūros valdovu[641]. Greitakalbis, dažnai pasiduodantis smagiam humorui, mielai klausdavosi sąmojingų pasakojimų ir pats nevengdavo suskelti anekdotą. Kartą kažkas jam patarinėjo labai šaltą dieną nepradėti mūšio su totoriais, „Atvirkščiai, – atsakė, – šiandien turime kautis, nes jeigu nugalėsime, tai nugalėsime du sykius, o jeigu pralaimėsime, būsime įveikti dviejų priešų – totorių ir šalčio." Jo mėgstamas posakis – „Tas visada netenka laiko, kas jo laukia"****. Labai mėgo rinktinę lengvąją

---

*Cf. Niesiecki K. Herbarz Polski. – T. I (prie kašteliony); T. IX. – S. 255**.*

[640] *Dlugossius.* – P. 562–563. Galutinė padovanota suma buvo du šimtus penkiasdešimt penkis kartus didesnė už pradinę.

[641] Święcki. Opis Starożytnej Polski. – T. II. – S. 194. *Išnyko Vytauto kovų Ukrainoje su totoriais pėdsakai, vos jų šešėlis liko bendruose atsiminimuose. Tačiau kad Vytautas dažnai Krymą puldinėjo, liudija senieji Trakų, Lucko ir Haličo karaimų dokumentai, kurie trimis atskirais pakais, bet be nurodytos datos, buvo atsivežti iš Krymo. Trakų karaimai vadina save pačiais seniausiais atvykėliais iš Krymo, Lucko karaimai – antrais po jų, o Haličo – pačiais paskutiniais. Pastarieji iš pradžių buvo įkurdinti Podolėje – kad atremtų totorių antpuolius, tačiau vėliau, jau karaliaus Stepono laikais, persikėlė į Haličą. Jų kalba yra tiurkų, o kilmę liudija kontaktai su svarbiausia Krymo sinagoga Čufut Kalė mieste. Tai, kad karaimai nuo seno gyvena Trakuose, liudija ir kronikininkai, kurie pasakodami apie tragišką Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Kęstutaičio mirtį, vadina juos senais šio miesto gyventojais****.*

kavaleriją, kazokų ir totorių kariuomenė irgi buvo jo favoritė. Paskutiniuosius labai mylėjo už jų narsumą, ištikimybę ir šeimyninį dorovingumą. Dalijo jiems žemę ir mokė gyventi europietiškai. Kartą Lietuvos senatoriai ėmė jam priekaištauti, kad labai didelius žemės plotus išdalijęs totoriams Lietuvoje ir Rusioje, ir atkreipė dėmesį, kad šie nedisciplinuoti žmonės gali būti šalyje pavojingi*. „Nesakykite, aš galvoju kitaip, nes gerumu ir pikčiausią žvėrį galima prijaukinti." Iš tikrųjų Vytautas savo gerumu Totorių ordą padarė labai civilizuota bendruomene, daugelį švelnumu atvertė į krikščionybę, apie tai buvo kalbėta ir Konstanco susirinkime[642], jie ištirpo tarp bajorų giminių. O tie, kurie išpažįsta Mahometo tikėjimą, tik tuo ir skiriasi nuo vietinių gyventojų, nes jau ir tarpusavy nešneka savo kalba. Domėjosi mokslu, susibūrimuose klausydavosi mokslininkų ginčų, kai kada pats dalyvaudavo teologiniuose disputuose. Jeigu koks išminčius ar mokslininkas pasirodydavo jo dvare, būdavo maloniai priimamas ir gausiai apdovanojamas. Mėgo iškalbingą reikalų dėstymą, bet neištęstą ir gerais tikslais. Kartą jam buvo giriamas vieno magnato iškalbos menas, į ką jis atsakė: „Norėčiau kalbėti kad ir nesklandžiai, bet teisybę"[643]. Mokėjo slavų, vokiečių ir, rodos, lotynų kalbą, rašė rusėniškai ir vokiškai. Tačiau gimtąja kalba mielai šnekėdavo, jai teikė pirmumą visų kitų atžvilgiu, norėjo įvesti šios kalbos raštą į kasdieninę vartoseną, ką jam kryžiuočiai atkalbinėjo ir jo polinkį išlaikyti tautiškumą šie apšvietos priešai stengėsi aiškinti krypimu į pagonybę**[644]. Didysis kunigaikštis Vytautas nemėgo il-

[642] Kryžiuočių prokuratoriaus Konstanco susirinkime Petro Vormdito laiškas didžiajam magistrui, datuotas: *Kostnitz am Freitag vor Simon und Juda 1418* (Konstancas, penktadienis prieš Šv. Simono ir Judo dieną, 1418 metai).

Cf. *Napiersky*. – Bd. I. – Nr. 873.

[643] *Striykowski*. – S. 534.

[644] „Kalbos yra ankstesnių nei istorija laikų paminklai. Pažinti tautos kalbą – tai pažinti visą jos formavimosi raidą. Šių keistų darinių gelmėje slypi toks pradas, kuris vieną tautą skiria nuo kitų. Kuo kalba tobulesnė, tuo tauta artimesnė apšvietai. Kalbų lyginimas gali paaiškinti tautų kilmę ir tarpusavio giminystę. O jeigu dėl nenumatytų priežasčių dingtų nuo žemės paviršiaus visi istorijos paminklai, tada praėjusių laikų pėdsakai liktų tik pačiuose dialektuose, jų tarpusavio santykiuose,

giau užtrukti vienoje vietoje, vis keliaudavo iš vienos provincijos į kitą, iš pavieto į pavietą, kaip karalius Jogaila. Nemėgo gyventi Vilniuje, šį miestą laikė esant nepalankų sveikatai[645], dažniausiai apsistodavo Trakuose, kur buvo ir gimęs[646]. Kai turėdavo aplankyti pietinę Rusią, po kelionės mėgdavo pailsėti Lucke. Gardinas, Brasta, Valkaviskas, Ašmena, Merkinė, Kaunas – tai Lietuvos miestai, kuriuose jis mielai pagyvendavo, bet labai dažnai kuriam laikui apsistodavo ir kaimo pilyse, skirtose medžioklei ar stebėti ūkio darbams, kuriuos stengėsi skatinti. Varėna, Dubičiai, Eišiškės, Šalčininkai, Birštonas, Daugai****** ir kiti anuomet garsūs valsčiai – mėgstamos kaimiško gyvenimo vietos, ką rodo šiose vietovėse kryžiuočiams rašytų laiškų datos. Šio monarcho mirtį apverkė jam pavaldžios ar vasališkai priklausomos tautos, net ir tolimi kaimynai. Popiežius, *Romos karalius*******
ir daugelis valdančiųjų kunigaikščių savo gailestį dėl jo mirties išreiškė karaliui Vladislovui rašytuose laiškuose[647].

---

jų vidinėje struktūroje, ir apie politinį tautos likimą tuomet spręstume iš jos kalbos gramatinių formų tobulumo.“ Tai Uvarovo, Sankt Peterburgo mokslų akademijos prezidento, liaudies švietimo ministro, žodžiai, vienos jo studijos ištrauka, išspausdinta leidinyje „Rossiskaja chriestomatija“ (cf. D. I. – P. 420)*. Jau šio veikalo I tome ir daugelyje kitų vietų užsiminėme apie labai senus lietuvių civilizacijos žingsnius, vien susipažinę su jų kalba**. Tokia buvo Vytauto nuomonė, kurią mūsų laikų mokytas vyras apskritai išplėtojo, nes didžios tiesos patraukia didelius kiekvieno laikmečio ir kiekvienos tautos genijus.

[645] Išskyrus Gediminą ir Algirdą, joks kitas didysis kunigaikštis Vilniuje nuolatos negyveno, tikriausiai dėl tos pačios priežasties, kaip ir Vytautas. Iš tikrųjų šiame mieste, be labai gero vandens, nieko palankaus sveikatai nėra. Seniau Gardinas buvo laikomas sveikiausia vieta, dažnai šalyje siautėjusios epidemijos į šį miestą neužklysdavo. Vindava*** šiandien laikoma sveikiausiu miestu lietuvių genties tautų žemėse****. Pastebėta, kad gydytojų skaičius ir jų gerovė yra atvirkščiai proporcinga vietovės sveikatingumui*****.

[646] Rūmus, kuriuose gimė, pavertė benediktinų vienuolynu.

[647] Atmintina šia prasme yra popiežiaus Martyno V bulė, datuota: *Romae ap. sanc. Apostolos. Ibidus Januar. p. n. a. XIV* (Roma, Vatikanas, per sausio Idas, mūsų popiežiavimo keturioliktieji metai). Cf. *Dlugossius*. – P. 561–562.

1674

Apie Vytauto žmonas ir įpėdinius. Negalima nuginčyti tiesos, kad Vytautas turėjo tris žmonas, tačiau kada su kuria gyveno, reikia išsiaiškinti, nes Strijkovskis šį dalyką supainiojo ir užtemdė, Vytauto žmonas išvardydamas tokia tvarka: pirma Ona, antra Marija, trečia Julijona, gal suvedžiotas klaidingos tvarkos Lietuvos kronikoje[648]. Paskui ištaiso savo klaidą, sakydamas, kad po Onos mirties Vytautas vedė Julijoną ir ši buvusi paskutinė žmona, jį pergyvenusi. Tą patį teigia ir visi kiti man žinomi šaltiniai, net yra žinoma, kad likusi našle 1431 metais persikėlė į Lenkiją ir tenai praleido paskutines savo gyvenimo dienas[649]. Todėl neginčijamai pirmąja žmona reikia laikyti Mariją. Lindenblatas, anų laikų Prūsijos kronikininkas, gerai pažinojęs didžiąją kunigaikštienę Oną, pamaldžią katalikę, tikėjimo rėmėją, palankią kryžiuočiams, jų labai gerbiamą, ypač didžiojo magistro Konrado Jungingeno, prisimindamas didžiojo kunigaikščio žmoną, tarp kitko pasakoja, kad Vytautas prieš tai buvo vedęs žmoną, pagrobtą iš kažkurio Rusios kunigaikščio, kuris jo įsakymu netekęs ant kaladės galvos, kai išdrįsęs priminti jam padarytą skriaudą[650]. Toji kunigaikštienė buvo garsi burtininkė**. Tačiau ir ji visko neatspėjo, nes mirdama pranašavo, kad po jos mirties vyrui nesiseksią, o atsitiko atvirkščiai, jam visada kuo puikiausiai sekėsi. Juk negalėjo Lindenblatas to sakyti apie Oną, viena, todėl, kad ją pažinojo ir gyrė iš kitos pusės, kaip jau esame minėję, antra, pats ją ne ką pergyveno, kadangi beveik su jos mirtimi baigia savo kroniką. Turiu po ranka transumptą Vytauto privilegijos, duotos Brastos parapinei bažnyčiai 1412 metais. Joje užsimena apie savo žmonos, tada jau mirusios, vardu Eupraksija (*Proxeda*)***, donaciją šiai

[648] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 75; *Striykowski.* – *S. 516**.

[649] *Dlugossius.* – P. 536.

[650] *Lindenblatt in MS.* Cf. *Kotzebue.* – S. 159.

bažnyčiai Šebrinės* kaime[651]. Nors žinome, kad su Ona gyveno *dar*** prieš pabėgdamas iš Krėvos ir iki 1418 metų, todėl nelieka jokių abejonių, jog Oną vedė jau našlys po Marijos, arba Eupraksijos, mirties. Šią Lukomlio ir Starodubo kunigaikščio Andriejaus dukterį[652] turėjo būti vedęs labai anksti, nes 1382 metais, jau Krėvoje, žmona Ona turėjo du vaikus (§ 1328). Netgi atrodo, kad Sofija, išleista už Bazilijaus, Demetrijaus sūnaus, buvo ne Onos, bet Marijos-Eupraksijos duktė. Ji sužieduota su Bazilijum Lucke 1388 metais, taigi tada turėjo mažiausiai šešiolika metų – pagal to meto paprotį toks buvo mažiausias mergaičių sužiedavimo amžius, vadinasi, buvo gimusi ne vėliau kaip 1372 metais. Liko našlė 1425 metais ir tada turėjo penkiasdešimt trejus metus, ir tai sutinka su Rusijos istorijos šaltiniais. Kita žmona, Ona, Sviatoslavo duktė, Smolensko kunigaikštytė, gimusi iš Nalšios kunigaikštytės, Jono Mindaugaičio dukters[653], per jauna būti Sofijos motina, nes 1399 metais dar laikoma gražia panele[654]. Nors tada turėjo trisdešimt penkerius metus, negalėjo būti motina Sofijos, gimusios 1372-aisiais. Ona mirė 1418 metais, ne itin pagyvenusi, tik penkiasdešimt ketverių metų, ką žinome iš kitų šaltinių[655]. Ji buvo motina kitos dukters, žinomos vardu Raka, ištekintos už garsaus Lietuvos riterio Kormulto, kurį Volodkevičių giminė laiko savo pradininku*****[656]. Ona irgi turėjo du

[651] Cf. šio tomo IV priedą.

[652] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – P. 75.

[653] Cf. mūsų veikalo VII tomo X priedą, straipsnį apie Nalšios kunigaikščių genealoginę liniją***.

[654] Cf. Ščiukovskio kalbą karo taryboje prieš Vorsklos mūšį 1399 metais (§ 1466)****.

[655] Vercinskio rankraščio notacijos.

[656] *Poprocki.* – Fol. 666; *Okolski.* Orbis Polonus. – T. I. – P. 540******. *Mačiau senovinį, anksčiau Dziarečyno archyve buvusį dokumentą, kuriame Steponas Kormultavičius, skirstydamas palikuonims savo dvarus, mini, kad jo motina, kunigaikštytė Raka, Vytauto duktė, paveldėjo savo dvarus iš savo motinos, Kormultavičiaus močiutės, Smolensko kunigaikštytės Eupraksijos; kad mainais už Dubičius, esančius Seveže, įsigijo Lietuvoje dvarą, vardu Kruhas, bet kai ji ten pastatė pilį, jis buvo pervadintas Rokiškiu (Rakiszki). Dokumentas datuotas 1429 metų rugsėjo 18 dieną. Išrašas iš Vilkmergės teismo knygų. 1611 metų spalio 13 diena*******.*

sūnus, Joną ir Jurgį, nunuodytus Krėvoje. Tuoj po Onos mirties Vytautas vedė Julijoną, Alšėnų ir Karačevo kunigaikščio Jono Mindaugaičo dukterį, tikrą seserį Simono, praminto Rūsčiuoju, ir Andriejaus iš Viazmos, Lenkijos karalienės Sofijos tėvo*[657]. Taigi ji buvo neseniai mirusios Onos teta, kaip mus informuoja Strijkovskis, su ja išgyveno dvylika metų ir nesulaukė įpėdinių. Jai vyras buvo užrašęs iki gyvos galvos kai ką iždo pavietuose ir dalį Naugarduko pavieto pajamų[658]. Mirė 1448 metais, sulaukusi septyniasdešimt metų, Dombrovicoje prie Lvovo, palaidota Vilniuje, Šv. Onos bažnyčioje[659].

1675

Valstybės vidaus padėtis. Lietuva per trečią savo kunigaikščių dinastiją tapo tikra monarchija, nes nors Rimgaudas, o po jo Mindaugas valdė ją autokratiškai, tačiau vėlesnės revoliucijos buvo nutraukusios tokį valdymą. Vytenis ir jo sūnus Gediminas vėl pradėjo diegti monarchinį valdymą, o Vytautas baigė įgyvendinti visišką patvaldystę***. Pirmiausia jis sutramdė kunigaikščius, esančius jo globoje, paskui privertė visiškai paklusti įtakingus ponelius, todėl ir žemaičiams įsipyko jo valdymas, ypač kad uždraudė bendruomenių susirinkimus, arba seimus. *Tačiau svarbiuose reikaluose ir ten, kur buvo kalbama apie valstybės interesus, nieko be senatorių patarimo nesprendė*[660]. Senatorius ir kunigaikščius kvietė į suvažiavimus, kurie buvo Seimo formos, vėliau po 1413 metų ir bajorai *kartais****** dalyvavo

[657] Rankraštinė Lietuvos (Bychoveco) kronika. – Loc. cit.; *Dlugossius*. – P. 393.

[658] *Vitoldi dotalitia uxori suae ad vita inscripta cum facultate donandi Wahimuki ecclesiae. Exemptio districtus Nowogrodek a laboribus ad alias arces et loca. In Grodno 1428* (Vytauto dovana žmonai, kol ji gyvens, su teise padovanoti *Wahimuki*** bažnyčią. Išimtis – Naugarduko pavietas. Gardinas, 1428 metai). Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 439. – MS. – Fol. 38.

[659] Vercinskio rankraščio notacijos.

[660] *Tai rodo privilegija, kuria Viačkovičiui dovanojamas dvaras. Cf. Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga. – Nr. 22. – L. 7. Nuorašas mano rinkinyje. Cf. Kn. F. – Nr. 223. – L. 483*****.

šiuose pasitarimuose pagal Lenkijos seimų pavyzdį. Apskritai smulkūs riterių luomo žemės savininkai (*ziemianie hospodarskije*) Vytauto laikais gavo daugiau laisvių nei turėjo iki tol. Taip pat bajorai, arba laisvieji žemdirbiai, ir žemdirbiai baudžiauninkai buvo nuolatinėje įstatymų globoje. Miestiečiams dalijo pavienes privilegijas, o miestams teikė Magdeburgo teises. Žydams davė laisvių ir pilietybės privilegiją, pasirašytą Lucke 1408 metais[661]. Prekybai tiesė tolimus ir patogius kelius arba naujino užleistus senuosius. Prie jūrų turėjo du uostus – prie Baltijos Palangą, atnaujintą paskutiniais Žemaitijos valdymo metais, ir Chačibėjų, šiandien Odesą, prie Juodosios jūros. Statė mūrines muitines ir kitus pastatus prekių sandėliavimui, saugius nuo gaisrų[662]. Statė tvirtoves prekybai ginti nuo žmogžudžių ir plėšikautojų: prie Dniepro, prie Bugo ir prie sausumos kelių Podolėje, iš jų Kremenčuką, kas reiškia Kremenecio sūnus, Kremenecio karinė stovykla**, *Upsk, Herbedjejow-rog, Missuryn, Koczkos (Koczybej?), Barhuń, Tiahinia****, kuriose gyveno lietuvių įgulos[663]. Stengėsi palengvinti sausumos ryšius, tiesdamas karo kelius tose vietose, per kurias vasarą niekas negalėdavo pravažiuoti; statė per dideles upes ilgaamžius tiltus, sakysim, Bugas turėjo du tokius: vieną prie upės *Kuczman*, kitą – prie upės *Pisczembot***** žiočių. Daugiausia Vytauto pastangų plėsti prekybą su Rusios žemėmis, arba per Rusią su Azija, pėdsakų randame tikriausiai todėl, kad nedora kryžiuočių politika, kenkiant savo pačių krašto žmonėms, dažniausiai trukdė prekiauti Baltijos jūroje[664]. Kryžiuočių viršininkai taip akylai saugojo savo sienas, kaip jo-

[661] *Czacki.* O litewskich i polskich prawach. – T. I. – S. 93.

[662] Dniepro saloje Tavane* stovėjo toks mūrinis pastatas, vadinamas Vytauto pirtimi. Cf. *Święcki.* Opis Starożytnej Polski. – T. II. – S. 105.

[663] Kai įsigiliname, kaip sunkiai Lenkijos karaliai statė tvirtoves tokiuose menkai gyvenamuose kraštuose, nuostabą kelia Vytauto darbai ir priemonės.

[664] Prekyba ypač nukentėjo valdant Henrikui Plauenui. Pasak jo, prekyba buvo nutraukta dėl to, kad per pirklius galima sužinoti daug dalykų, todėl tik patikimiems monopolistams leido vykti į Lietuvą. Apskritai pirklius laikė šnipais, todėl jie dažnai buvo skriaudžiami.

kia barbariška tauta[665]. Šių galvažudžių keliama baimė stabdė visus prekybinius ryšius*. Be to, pirklius baidė tai, kad valdžia falsifikavo monetarines vertybes. Ir atvirkščiai, Rytų prekyba ir prekyba su šiaurine Rusia per visą Vytauto valdymo laikotarpį klestėjo, net totorių revoliucijos pirmajai nelabai pakenkė, totoriai buvo visada dalykiškesni ir svetingesni už Prūsijos vokiečius. Per Lenkiją į Vengriją ir Vroclavą prekyba vyko be jokių kliūčių. Kalbant apie švietimo ir krikščionių religijos platinimą, negalima abejoti, kad šis protingas monarchas darė viską, kas tais laikais buvo įmanoma. Buvo pasikvietęs iš užsienio įvairių mokslo ir technikos sričių specialistų, kurie privalėjo mokyti šalies jaunimą. Nuolat važinėdamas po šalį, pats viską prižiūrėjo – vargas tam, kas apeidavo pavedimus! Įkūrė labai daug bažnyčių ir vienuolynų, apie tai kalbėjome aukščiau, ypač §1468**. Tenai praleistas, čia suminėsim: Valkavisko parapijos Šv. Mykolo bažnyčia[666]. Gardine – parapijos bažnyčia[667]. Brastoje – parapijos[668] ir brolių augustinų[669]. *Trakuose – benediktinų. Fundavo Lucko vyskupystę, kur pirmuoju vyskupu buvo Andriejus*[670]. Ir daug kitų, kurių didžioji dalis pamirštos. Valstybė driekėsi nuo Baltijos iki Juodosios jūros, nuo Bugo iki Baltosios jūros. Šiandien tai sudaro šešiolika Rusijos valdžioje esančių gubernijų[671]. *Pilis ir mies-*

[665] „1423 metais kai kurie Livonijos kanauninkai, vadovaujami Revelio kapitulos dekano, su grupe jaunuolių, norinčių pagilinti mokslo žinias užsienyje, išsirengė į Italiją. Prie sienos juos sulaikė Gosvinas Ašenbergas, Grobino komtūras, atėmė viską, ką turėjo su savimi, liepė surišti visiems rankas bei kojas, pririšti akmenis ir sumesti į upę." Cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 224. Ir tai reiškė saugoti sieną.

[666] Cf. Dzieje Dobroczynności. – 1821***.

[667] Vietiniai archyviniai tyrimai.

[668] Cf. šio tomo IV priedą.

[669] *Vienuolių augustinų eremitų fundacija. Datuota Naujuosiuose Trakuose 1398 metų sausio 25 dieną. Cf. Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga. – Nr. 64. – L. 103. Nuorašas mano rinkinyje. Cf. Kn. F. – Nr. 255. – L. 406****.

[670] *Privilegija, kuria duodamas aprūpinimas Lucko vyskupijai, datuota: Grodnae feria Quinta Coena Domini Anno 1428 (Gardinas, 1428 metų balandžio 1 diena). Cf. Lietuvos Metrika. Užrašymų knyga. – Nr. 28. – L. 62. Išrašas mano rinkinyje*****.

[671] Jekoterinoslavo, Chersono, Podolės, Voluinės, Kijevo, Černigovo, Mogiliavo, Minsko, Smolensko, Vitebsko, Pskovo, Naugardo, Vilniaus, Gardino, Balstogės ir Augustavo sritys Lenkijos Karalystėje.

tus kėlė arba naujus statė, kad ir Ukrainoje, kur galima vardyti: Kremenčuk, Upsk, Horbediejow-rog, Missuryn, Kaczkos, Barhuń ir daugelis kitų.*

Dvyliktosios knygos pabaiga

„LIETUVIŲ TAUTOS ISTORIJOS“ VI TOMO PRIEDAI

I priedas

Lietuvos kunigaikščio Boleslovo, arba Švitrigailos, sutartis su didžiuoju magistru Konradu Jungingenu, sudaryta Marienburge 1402 metų kovo 2-ąją

(prie § 1484)

Iš originalo, rašyto pergamente ir esančio Vokiečių ordino archyve Karaliaučiuje. Cf. Spec. LIV. – No. 1. Išspausdintas Kotzebue. Cf. *Kotzebue.* Swidrigail. – S. 164–170.

In nomine sancte et indiuidue Trinitatis Amen, Nos Boleslaus alias Swydrigail Dei gratia Princeps et heres Litwanie et Russie et dominus Podolie Universis presentibus et posteris presencium noticiam habituris Salutem et rei geste ad perpetuam memoriam cognoscere veritatem, Cum auctor pacis ad pacis et unitatis spiritum suis rigorosis monitis et mandatis sedule nos inuitet dignum arbitramur ui inueterate displicencie, gwerre, et offense contra venerabilem Ordinem Beate Marie Jerosolimitann de domo theuthonica per nos diucius exagitate in pacem perpetuam remissionem et concordiam contemplacione orthodoxe fidei commutentur, Hinc est quod nos cum venerabili domino Conrado de Jungingen Magistro generali suisque Compreceptoribus dicti Ordinis Anno die et loco infrascriptis certum terminum pactorum concorditer celebrauimus

super pace inter nos et terras nostras ex vna et dictum Magistrum generalem suos et Terras eiusdem Ordinis parte ex altera facienda perpetuo et firmanda, et variis premissis tractatibus tandem non coacta nec vi nec metu conpulsi, sed sponte et bona voluntate sinceritate animi nostri, quam reuera ad fidem Cristi gerimus expressimus in hunc modum In primis si quidem promisimus in omnibus Terris nostris pro posse nostro fidem catholicam dilatare Sacrosancte Romane Ecclesie Sacroque Romano Imperio ea exhibere et facere, que ceteri liberi Reges et principes catholici ipsis tenentur ex debito exhibere, Nullorum Christianorum Terras excepta via defense aut propulsando iniurie vmquam in manu nostri exercitus inuadere, aut inuadantur, vllos cum proposito et voluntate admittere, et quidquid nobis fuerit possibile intuitu cristiane fidei firmiter adimplere, Insuper promisimus et presentibus bona fide promittimus quod ex nunc et in antea tenebimus pacem inviolabilem et concordiam cum dicto domino Conrado Magistro suis successoribus totaque ordine predicto, ac ecclesiis et Prelatis in prussia et liuonia eorum et earum terris quibuslibet, terrarumque incolis, perpetuis temporibus obseruare, nec umquam volumus nec debimus aliquam ligam inire aut facere contra Ordinem et ecclesias predictas cum dominis aut aliis hominibus qnibuscumque, et rancore quolibet postposito, omnes et singulas iniurias si quas nobis aut nostris per se vel per alios quomodolibet intulerunt remittimus penitus et offensas, Insuper limites et terminos inter nostras et eiusdem Ordinis Terras distingwi fecimus et distingwimus in hunc modum, Incipiendo in quadam Insula dicta Sallyn sita in fluuio dicto Memla habente sub se Insulam dictam Romeywerder, Que quidem Insula Sallyn tota apud ordinem permanebit temporibus affuturis Ea ita ob extremitate superiori dicte Insule Sallyn directe progrediendo ad fluuium dictum Naueze in decliuo seu valle continue sub silua dicta Heiligenwald, Ab hinc dictum fluuium sequendo in mediis fluctibus usque in Wiswilten, ab hinc directe eundo ad quendam lapidem magnum dietum Roda iacentem in fluuio dicto A. et Roda vulgariter nuncupatum, Ab isto lapide ascendendo ad Stagnum dictum Smarden, Ab hinc directe ad

Stagnum seu locum dictum Apeytensee, A dicto stagno seu lacu per directum eundo usque ad viam vulgariter nuncupatam der Brengelische weg, Abhinc directe usque in Nenemyten [*Nomoniten? – T. N.*], *Abhinc linealiter procedendo versus finem seu aciem Merice vulgariter dictam die heide ad locum ubi fons oritur, A dicto ortu fontis procedendo per directum in solitudinem quandam communiter wiltnisse dietam, ubi fluuius Egloffe ortum hahet, Ab hinc directe eundo permedium dicte Solitudinis videlicet Wiltnisse usque ad terminos illorum de ploskaw, Et hy omnes termini premissi siti sunt versus lyuoniam, Ascendendo vero versus prussiam termini subscripti perdictum Ordinem perpetuo sine quo libet contradiccionis obstaculo habebuntur, Incipiendo a supradicta Insula Sallyn in directum procedendo usque ad fluuium dictum Suppe, Ab hinc ascendendo ad locum ortus sui, Ab hinc directe progrediendo usque ad fluuium qui effluit a loco dicto Metensee, et dicitur communiter Metenflies, Ab hinc per descensum fluuii usque in fluuium dictum Beber, Deinde dictum fluuium sequendo usque ad Granicies Terre Mazouiensis, Omnes igitur terras versus prussiam et lyuoniam per predictos limites ut premittitur distinctas, cum omnibus suis iuribus et vtilitatibus ad predictum Ordinem expresse recognoscimus perpetuo pertinere Quibus eciam se quid iuris in eisdem nobis nostris coheredibus heredibus et successoribus conpeteret seu conpetere posset, expresse presentibus renunciamus, Quare homines Ordinis Agricolos, Militares, aut cuiuscunque condicionis existunt, qui a tempore inite perpetue pacis et concordie cum Illustri Alexandro alias wytoldo sollempniter contracte de Terra Samaythe ad dictum Alexandrum quomodo cumque aufugerunt, absque contradiccione restituere seu reddere tenebimur de Terris nostris undecumque, omni dolo procul moto, quam cito auxiliante domino redire ad propria nos contingat, Insuper volumus quod homines Ordinis et Ecclesiarum predictarum in omnibus Terris nostris mercari et negociari libere valeant absque theloniis aliisque exaccionibus, quos eciam tuebimur sicut nostros, saluis tamen, theloneis ab olym institutis, ac quibuslibet edictis nostris editis et edendis in Terris nostris, quibus nostri ortantur et dicti*

Ordinis homines sint ortati, Preterea nullum hominem, agricolam, alientem, Militarem, aut cuiuscunque condicionis vel status fuerit sine expressa licencia Magistri generalis qui pro tempore fuerit debebimus ad Terras nostras recipere aut locare, Item nobis in expedicione communi cum prcdieto Ordine et ipsius hominibus existentibus, Quotquot captiuauerint suos habeant et teneant ut captiuos, Excessus quoque et maleficia per Ordinis homines qualilercunque commissos et commissa Capitaneus exercitus Ordinis libere iudicabit, Excessus, vero communes per vtriusque exercitus homines commissos, Capitanei vtriusqne exercitus in simul et communiter iudicabunt, Nullos insuper Armigeros, dominos, Milites, vasallos, vel alterius cuiuscunque generis homines, eciam si Cristi fideles fuerint in dampnum sese preiudicium ipsius Ordinis aut suorum scienter umquam per Terras nostras ire pemittimus, Sed impediemus et prohibebimus iuxla posse, Insuper homines proscriptos seu bannitos a Terris Ordinis non recepiemus ad Terras nostras, maxime, qui in sui vindictam homicidia seu incendia Ordini vel ipsius hominibus comminantur, Preterea per Terras dicti Ordinis contra quoscunque nunquam traducemus exercitum aut traduci per quem cumque faciemus, nisi expresse fuerit de beneplacito dicti Ordinis, Quo obtento, dampnum nequaquam Ordini aut ipsius hominibus inferemus, Insuper tractatum habitum dudum super pace et concordia perpetua per Illustrem Alexandrum alias Wytoldum patruum nostrum cum dicto Ordine quantum ad iniuriarum remissionem, districtuum et granicierum limitacionem, cum aliis quibuscunque Capitulis seu clausulis prout eiusdem originalia dudum tradita sepedicto Ordini lacius dicta continent, Que omnia et singula, ex certa sciencia hic habere volumus pro insertis, Excepto articulo de non recipiendis hominibus superius mutato, Et alio articulo ex certa sciencia simpliciter obmisso, qui sonat de dominio et terra Ruthenorum de Pleschkaw, et positus est in originali dicti Wytoldi, Approbamus gratificamus et laudamus rata et grata habere volentes, verum cum assistentibus nobis prosperis quoque domino adiuuante ad paterna bona peruenerimus, Promittimus presentibus bona fide quod tunc

velimus et debebimus tradere aliam literam presenti litere per omnia consimilem, cum Baronum procerum ducum aliorumque nostrorum pociorum omnia predicta dictata et ordinata singulorum Sigillis, qui per Magistrum generalem et preceptores suos tunc postulati fuerint, ad fulcimentum maioris roboris sigillandam, Omnia vero et singula promissa in articulis premissis ei eorum quolibet contenta bona fide promittimus pro nobis heredibus coheredibus et quibuslibet successoribus nostris firmiter et inuiolabiliter obseruare, Nec umquam contraueniemus aut contraueniri procurabimus per quoscunque arte racione Ingenio, de iure, vel de facto consilio vel auxilio publice vel oculte In quorum omnium euidens testimonium et fidem de et super omnibus premissis literas tam in latino quam theutonico per omnia eiusdem sentencie, nostri Sigilli munimine fuimus communiri, Datum in Castro Marienburg, Anno Domini Millesimo Quadringentesimo secundo, Secundo die Mensis Marcij.

(Vardan Švč. Trejybės, amen. Mes, Boleslovas, kitaip Švitrigaila, iš Dievo malonės Lietuvos ir Rusios valdovas ir įpėdinis, Podolės šeimininkas, Visiems esantiems ir po jų būsiantiems, skaitysiantiems šį raštą. Manome, kad reikalinga istorijos šlovę ir teisybę amžinam atminimui išsaugoti, tai [daryti] mus stropiai skatina taikos ir sąjungos sudarytojas griežtais priminimais ir įgaliojimais. Nors nepaliaujami nesutarimai, karai ir puldinėjimai prieš garbingą Švč. Mergelės Marijos kryžiuočių ordiną Jeruzalėje ilgą laiką mūsų buvo vykdomi, dėl teisingo tikėjimo galėtų pasikeisti į amžiną taiką, atleidimą ir santarvę. Tai yra, kad mes su garbinguoju ponu didžiuoju magistru Konradu Jungingenu ir minėto Ordino jo bendraminčiais žemiau nurodytų metų dieną ir nurodytoje vietoje ranka rankon sutarėme dėl žemių ribų, idant sudarytume amžiną, patvirtintą [parašais ir antspaudais] taiką tarp mūsų ir mūsų žemių iš vienos, ir minėto didžiojo magistro, jo saviškių ir Ordino žemių iš kitos pusės, papildydami įvairiais punktais, nei jėga, nei kitaip verčiami, bet tik savo valia ir noru, ir ramia sąžine, kurią vedame Kristaus tikėjimo [keliu], išreiškiame šiuo būdu.

Pirma, pasižadame visose mūsų žemėse platinti katalikų tikėjimą kiek iš mūsų [pusės] galėsime, šventajai Romos Bažnyčiai ir Šventajai Romos imperijai tą parodyti ir tiek padaryti, ką kiti laisvi karaliai ir katalikiški valdovai patys turi iš prievolės [padaryti]; neįvesime ar nebūsime vedami be mano žinios savo kariuomenės į jokį krikščionišką kraštą, išskyrus jeigu reikėtų apsiginti ar atmušti puolimus, kitų su ketinimais ir gerais norais neįsileisime, ir kiek bus įmanoma pagal krikščionišką tikėjimą tvirtai vykdysime. Prie to dar pažadame ir savo gera valia prisiekiame, kad nuo šiol ir ateityje saugosime neišardomą taiką ir santarvę su minėtu ponu magistru Konradu [Jungingenu], [su] jo paveldėtojais ir visu minėtu Ordinu, ir bažnyčiomis bei jų kunigais Prūsijoje ir Livonijoje, ir visomis jų žemėmis, [tų] žemių gyventojais; [pasižadame] visais laikais rūpintis, kad nei norėtume, nei privalėtume tapti kitos sąjungos [nariu] ar sudaryti [sąjungas] prieš Ordiną ir minėtas bažnyčias su valdovais ar kokiais nors kitais žmonėmis, pamynę pagiežą, visiems kartu ir kiekvienam atskirai teisės sulaužymui ar įžeidimui nedelsiant duosim atkirtį, jei tik kas mums ar mūsiškiams tokį padarytų. Prie to dar sienas ir ribas tarp mūsų ir Ordino žemių nustatėme ir atidalijome taip: [žemės] prasideda vienoje saloje, vadinamoje Salynu (*Sallyn*), esančioje upėje vardu Memelis (*Memla*), netoli šios [dar] sala pavadinta *Romeywerder**, šita sala Salynas priklausys Ordinui ateinančiais laikais, nuo minėtos Salyno salos didžiausio jos kyšulio eina tiesiai link upės vardu Nevėžis (*Naueze*), šlaitu arba slėniu tęsiasi iki miško, vadinamo Šventuoju (*Heiligenwald*), nuo čia eina minėta upe iki Višviltės (*Wiswilten*), nuo čia tiesiai eina iki tokio didelio akmens, vadinamo Roda (*Roda*), jis guli upėje, vardu Arodė (*A. et Roda*), [taip] liaudiškai pramintais. Nuo šito akmens kyla iki ežero, pavadinto Smardyne (*Smarden*), nuo čia tiesiai prie pelkės ar vietovės, vardu Apeitai (*Apeytensee*), nuo minėtos pelkės ar ežero eina stačiai iki kelio, praminto Brengeliškių (*Brengelische*) keliu. Nuo čia tiesiai iki Nevemintos (*Nenemyten*) [*Nomoniten*? – *T. N.*], nuo čia [tiesia] linija pirmyn iki ribos arba smailios viršūnės, liaudiškai vadinamos

Dykviete (*Merice*), prie tos vietos, kur trykšta šaltinis, nuo minėto šaltinio eina tiesiai per dykynę, kuri visų vadinama Tuštuma (*Wiltnisse*), iš jos išteka *Egloffe** upė. Nuo čia eina tiesiai per vidurį minėtos dykynės, pramintos Tuštuma (*Wiltnisse*), iki ribos su Polocku (*Ploskaw*). Ir visos šitos ribos atsimuša į Livoniją. Kylame link Prūsijos, ribos užrašytos minėtam Ordinui amžiams, be jokios prieštaravimo kliūties bus valdomos. Prasideda nuo aukščiau minėtos salos Salyno, eina tiesiai pirmyn link upės, vardu Šešupė (*Suppe*), nuo čia pakyla iki savo ištakų, nuo čia tiesiai pirmyn eina link upės, kuri išteka iš vietovės, vardu *Metensee***, ir kartu vadinama *Metenflies****, nuo čia nusileidžia upės [vaga] ir [įteka] į upę, vardu Bebras (*Beber*), po to seka minėta upės [vaga] iki Mazovijos žemės sienų. Visas šitas žemes, [esančias] prie Prūsijos ir Livonijos, atskirtas išvardytomis ribomis, su visomis savo teisėmis ir naudomis minėtam Ordinui suprantamai primename, kad visada valdėme. Ir jeigu kas nors iš paveldėtojų, įpėdinių arba paveldėtojų pagal teisę jų reikalautų ar ketintų reikalauti, aiškiai paskelbiame [čia] esantiems, kad Ordino žmonės, žemdirbiai, kariai ar kito [užsiėmimo] žmonės, kurie nuo taikos ir santarvės, sudarytos kaip pridera su Aleksandru, ar kitaip Vytautu, laikų, kai iš Žemaitijos perbėgo [pas] minėtą Aleksandrą, taigi manome, kad [reikia] be pasipriešinimo atstatyti ir sugrąžinti iš bet kokių mūsų žemių, mums rūpi, kad su Pono pritarimu jie sugrįžtų pas savus. Prie to dar norime, kad Ordino žmonės ir paskelbtų bažnyčių [žmonės] visose mūsų teritorijose laisvai galėtų prekiauti ir užsiimti amatais ir nuo muitų ir kitų prievolių, kurių turėsime tarsi savų [laikytis], [būtų] laisvi, [o naudotųsi] pastoviais nuo seno nustatytais muitais; ir [naudotųsi] visais mūsų jau išleistais ir dabar leidžiamais ediktais, [galiojančiais] mūsų žemėse, iš kurių tie žmonės kilę, taip pat minėto Ordino [žmonės] bus kildinami. Prie viso to dar [sakome], kad jokio žmogus, valstiečio, elgetos, kareivio ar kito užsiėmimo ir statuso, neprivalėsime be didžiojo magistro, kuris tuo metu bus, suteikto leidimo priimti ir mūsų žemėse apgyvendinti. Taip pat mums kartu su minėtu Ordinu ir jo žmonėmis dalyvau-

jant bendrame žygyje, [jeigu paimtų į nelaisvę], te turie juos sau kaip belaisvius, [o] Ordino žmonių išsišokimus ar nusižengimus, jeigu [tokie būtų], išspręs pagal savo nuožiūrą Ordino kariuomenės vadas, bendrus išpuolius, [kurie gali atsirasti] suėjus kartu abiejų kariuomenių žmonėms, spręs kiekvienos kariuomenės vadai [kiekvienas] atskirai ir [po to] kartu. Jokiems ginkluotiems, [jokiems] ponams, kariams, pavaldiniams ar kitos [užsiėmimo] rūšies žmonėms, jei ir būtų krikščionys, [su išankstiniu] nusistatymu dėl [būsimos] žalos pačiam Ordinui arba mums, sąmoningai niekada neleidžiame eiti per mūsų žemes, bet sutrukdysime ir sulaikysime, [jeigu] bandytų [tai daryti]. Prie to dar žmonių [iš] nusikaltėlių sąrašų arba banditų iš Ordino žemių nepriimsime į savo žemes, dar daugiau, [nepriimsime] tų, kurie nubausti už žmogžudystę arba padegimą ir [pavojingi] Ordinui ir patiems žmonėms, be to, per minėto Ordino žemes, [ketindami kariauti] prieš ką nors, niekada nepervesime kariuomenės, ar bent per tą [kraštą] perėję, kai kariauti ketinsime, bus su minėto Ordino pritarimu, kuriuo prisidengus jokios žalos Ordinui ar jo žmonėms nepadarytume. Prie to dar sutartis dėl amžinos taikos ir santarvės prieš tai [buvo] sudaryta šviesiausiojo mūsų brolio Aleksandro, kitaip Vytauto, su minėtu Ordinu, kuri [apibrėžė] neteisėtų dalykų panaikinimą, sričių ir sienų ribojimą, su visais skyriais ir straipsniais dėstys kaip originaliose sutartyse su minėtu Ordinu nuo seno įprasta turėti. Visus ir kiekvieną [dalyką] konkrečiai aptartus šioje [sutartyje] norime turėti vietoj [to, kad jie bus] neaptarti. Išskyrus aukščiau [esantį] pakeistą straipsnį dėl neįsileistų žmonių ir kitą straipsnį, paprastai praleidžiamą, kuriame kalbama apie rusėnų Polocko žemės dominiją ir kuris buvo išdėstytas minėto Vytauto originale. Aprobuojame, dėkojame ir giriame norėdami tai turėti kaip teisėtus ir svarbius [dalykus], su palankių mums dvariškių ir su valdovo pritarimu gausime tėvo nuosavybę, pažadame geros valios turintiems, kad tada galėsime ir privalėsime sudaryti kitą sutartį, visais punktais panašią į šią, su karių, didikų, vadų ir kitų mūsiškių [antspaudais]. Viskas, kas susitarta,

surašyta ir surikiuota, kiekvieno antspaudais bus [patvirtinta], jų per didįjį magistrą ir savo mokytojus tik tada bus prašoma, kad kaip ramstis sutvirtintų. Pagal sąžinę pasižadame tvirtai ir patikimai laikytis visų bendrai ir kiekvieno atskirai straipsniuose nurodytų įsipareigojimų dėl mūsų paveldėtojų, dalininkų ir visų įpėdinių. Patys neprieštarausime ir rūpinsimės, kad niekas savo išmone, argumentais ar įgimtu suktumu teisiškai neprieštarautų, [taip pat] susitarimu ar kariuomene praktiškai neprieštarautų, nei viešai, nei slapta. Apie visus [aptartus] dalykus ir dėl jų kaip akivaizdų liudijimą ir garantiją sutartį lotynų ir vokiečių [kalbomis] sudarėme, apsaugai savo antspaudu patvirtinome. Rašyta Marienburgo tvirtovėje, tūkstantis keturi šimtai antraisiais Viešpaties metais, kovo mėnesio antrą dieną).

* * *

II priedas

Liudijimas ir Manifestas apie suvažiavimą prie Veliuonos

(prie § 1621)

Nors šie dalykai yra išspausdinti Kotzebue veikale *Preußens ältere Geschichte* (cf. *Kotzebue.* – Bd. III. – S. 431–441), tačiau jų svarba ir naujumas mūsų istorijoje reikalauja juos čia pateikti.

Wir Wilhelm Grofe tzu Ewirsteyn Rath und Sendbote des Durchlachtigen fursten und herren Heren Lodwigo pfaltzgrofes bey

Reyne des heiligen Romischen Reiches Ertztrogseses etr. und hertzoges in Bayern etr. Crofft von Elkerhuwzen Homeister Heileman von Beldersheym Ritther Rethe und Sendeboter des Allirerwirdigsten in gate vaters und herren hern Johannis der heiligen kirchen zu Mentz Ertzbischoffes des heiligen Romischen Reiches Ertzcancellers in dutschen Landen etr. Thomas Mas Canceller Hannes von Nuwkuche Ritther Rethe und Sendeboten des Erwirdigen in gote vaters und herren hern Conradts der kirchen tzu Breslaw Bischofes und hertzoges in Slesie etr. Conradt Bischof der Stadt czum Sunde Burgemeister etr. Bekennen mit diesem uffenem Briefe, das in der Jarczens unzers herren vyrczen hundert in dem achttzenden vyrtzen tage nach sente Michels tage eyn freuntlicher tog gehalden ist vff der Mymel vnder Welun Czwuschen dem Allerdurchluchstigen fursten und herren hern Wladislao konige czu Polan etr. und dem Irluchten fursten hern Allexander anders Wytowdt Grosfursten tzu Litawen und Russen etr. Iren helfern und beylegern von eyme und dem Erwirdigen geistlichen hern Michel Cochmeister homeister dutsches Ordens seyme gantzen Orden helfern und beylegern vom andern teile aldo tzu arbeitende vmb cyntracht vnd frede vff welchem fruntlichem tage haben sich die sachen also verlouffen Nach mancherley vordenungen antworten und wederreden So schigten die obengeschreben hern fursten tzu dem hern hoemeister Ire achtbare Rethe uff das Werder seynes legers in der Mymel gelegen also werbende Wolde der Homeister geneyget seyn tzu frede. So wolden Ire herren des gleichen ouch thun vnde vmb des willen das der selbe ewige frede distebas gehalden wurde mit grenetzen etr. So vorderten sie die landt Samayten etr. Sadawerlundt halb etr das Slos Nessaw etr. Das Land Michelaw unde die dorffere Moryn, Orlow etr. mit allen iren togehorungen ewiglich abetzutreten den obegenanten heren konige und hertzoge Sindt das In eyn sulchs vnd dennoch mee vorczeiten geboten Weer Ouch worben sie Alze der herre Homeister meint deme briefe des ewigen fredes tzu Thorun gemacht nach tzu geen etr. der were obirfarn von dem Orden vnd wolde den ouch vorbas nicht halden Sunder als Iren heren digke [*oft. – T. N.*] *ange-*

boten were, die sache tzu bleiben am unsern heiligen vater dem Pabste nach vsweisunge desselben fredebriefes tzu Thorun. Wend nu der obengeschreben vnser heiliger vater nulich an das Ampt Komen were vnd vil tzu schigken hette vnde kunde solcher sachen nicht vsgewarten von ander notlicher geschefte weger der heiligen Kirchen, Ouch wurden sachen gar lange vortzogen in seyme hofe vnd uffte bey tztwenczig oder dreysig Jarn nicht ende nemen vmb des willen so wolden Ire heren gerne Irer sachen bleiben bey dem Allerdurchluchsten fursten vnd herren hern Sigisrnundo Romischen vnd Vngerischen etr. konige das der macht hette die tzu richten jn freindschaft adir Im rechte welchs her welde doch das daseyn ende neme hye tzwuschen desem neestkomenden sente Margarethen tage als der frede denne vsgeeth etr. Doroff antwortete der herre Homeister das her die seynen schigken wolde des andern tages den obenegeschreben herren fursten Im Irer Keginwortekeit tzu antworten durch und mit den seynen. Vnde als wir vorgenanten gesomdt wurden von deme hern Homeister mit vil andern wirdiger Prelaten, Ritthern, knechten vnd ouch des Ordens vnd gwomenken Welun und wolden denselbin hern fursten geantwort haben von des hern homeisters wegen do woren die hern fursten hinweg Sunder sie hatten etzlicher Irer Rethe do gelassen die antwort tzu vorhoren auch also wart geantworth. Czum Irsten als sie gefordert hetten vil landt vnd luthe die der Orden dach vil Jar jnne vnd her bracht hat in gutem langen besitzen, doro bir ouch der Orden gute beweisunge hette mit briffen und mit herkomen vnd sunderlich der richtbriff tzu Thorun gegeben eygentlich vsweiset den die obengeschreben Irluchten fursten vnd herren selbens mit Irer majestadt Ingesegele versegilt hetten und sich vorschreben vn glowbt mit truwen vnd eren tzu halden mit Iren Prelaten, fursten vnd edelingen vnd Strten der lande Polan vnd Littawen die do mete vorsegilt haben mit sebin vnd dreisig Insegeln denselben briffder Aller durch luchste vorbenunpte furste vnd herre etr. Romischer vnd Vngerischer konig etr. vnser gnediger herre mechtig vnd unvorbrochlich vrgesprochen hat vnd georteilt ouch vnder seiner Majestat Ingesegel vnd wir beten die selbin reche [Rechte. – T. N.] an

Ire herren tzu brengen den Orden dorbey lasen tzu bleiben. Ouch so were jn sulch geboth ney andirs gescheen denne do sie das arme landt Prewszen tzum andern mole mit gewalt angriffen vnd obirtzogen hobin sulche recht vnd redlihe geboth die jn geb ten woren vff das sie von mort vnd brant vnd kirchen vorwustunge vffhorten, das sie ye nicht wolden vffnemen, Sunder gar vil mee Mordens, Brandes vnd kirchen vorstarunge meerten. Ouch haben sie selbins bekanth, das das nicht tzu der tzeit wart vffgenomen abir als jre hirten meynten jrer sache gentzlich tzu bleiben bey vnsem gnedigen herren dem Romischem vnd Vngerischem Konige jn der fruntschaft adir im rechten welchs her wolde synd der vfflgenante vnser heilige Vater der Pabst nich musze hette vor andern geschofften etr. vnd die sachen lung vortzogen mochten werden etr. doruff antwor ten wir von des Homeisters wegen das der vfftegenante vnser gnediger herre Romischer vnd vngerischer konig vor vsgesprochen hette bey deme vssproche sie nicht welden bleiben vnd vorslugen den als vorberurt ist Nu were tzu vorchter das deses aber nicht gehalten wurde. Ouch hatten sie vortzeiten gesprochen, Sie horten nicht vnder das Romische Reich, sunder vnder des Pabstes gehorsam. Someynten wir ouch das nymandt billichen dunken solde vmb heengelegete vorrichte worschrebene vnd vorbriffte sachen von nuwes eynen hindergank thuen vnd were ouch der Orden des ufftegenanten hern Romischen vnd vngerischen etr. koniges nicht mechtig seynen gnaden eyne genante tzeit tzu setzen tzu eyme vssproche. Wend seyne gnade hette vil tzu schigken von des heiligen reiches regen sunder der herre Homeister welde aller seyner sachen gerne bleiben jm rechten bey dem vffgenannten vnsem heiligen vater dem Pabste der beyder Parteye obirste richter were vnd das seyne heilikeyteynen nemelichen tag beiden teilen setze vff den sie Ire beweisunge welcherley die weren vorbrengen mochten vnd dorabir seynen vssprochtete als der allerest gescheen mochte. Ouch so hette seyne Heilikeil gesprochen das Im dese sache vnder andern sweren sachen der gantzen Cristenheit vaste anlege vnd hette ouch fruntliche tage vff de neest vorgangenen Seute Simonis vnd Jude tage doromb gesatezt vff den seyne

Heilikeit die seynen wolde doczu geschigket haben. Die selbin tage die obengenanten hern fursten abeslugen vnd nich warten wolden, sunder der herre Homeister hette die gerne gehalden als her In das ouch vmb des willen das beyde heupt der Cristenheit sulche sachen riehiten vnd jn ewigen tzeiten bleibten mochten vnvorbrachlich. So bolen wir von des hern Homeisters vnd seines Ordens wegen aller suchen vnd czusproche die eyn teil wedir das ander haben mochte czu bleiben ja dem rechten adir ja der fruntlichkeit vmb abe vnberichte sachen bey dem velgedochtem vnserm heiligen vater dem Pabste vnd dem Allerdurch luchsten fursten hern Romischene and Vngerischene etr. konige unsern gnedigen herren, odir an vnsern heiligen vater den Pubst vnd scyne Cardinales, adir an den vfftgedochten Aller durchluchstem fursten hern Romischem vnd Vngerischem etr. Konige vnd des heiligen Romischen Reiches Korfursten, adir an den obengenanten vnsern hern Romischen vnd Vngerischen etr. konige vnd an die Aller Erwidigsten In gote vater vnd hern hern Ertzbischofe der heiligen Kirchen Mentz, Tyre vnd Colm vnd an den Irluchten fursten und hern hertzog Lodwg Pfaltzgrafe bey Reyne etr. des heiligen Romischen reiches korfursten, adir an die vire obengenanten vnser herren Korfurs en alleyne die doczu Wel [*wohl. – T. N.*] *beyenander seyn gesosser, adir an die Irluchten fursten vnd herren hertzog Rudolff tzu sachsen hern Margraff Friederich tzu Brandenborg vnd hern Marggrafen Frederich vnd Willehelm tzu Meysen, adir an die Irluchten fursten vnd herren hern Ernst Willehelm vn heynrich hertzogen des achtlbaren huwses von Beyern, die ouch bryenander seyn gesessen, adir an die Irluchten fursten vnd herren herlog Lodwig von Beyern vnd pfaltzgrofe etr. von frunkreich* [sic! – *T. N.*] *genandt vnd Marggraffe Bernhadt von Wirtenberg, die ouch wol beyenander seyn gesessen adir an die geistlichen fursten vnd Prelaten tzu Wirtzborg Bobenberg und Eysteten der kirchen Bischeffe die ouch dortzu wol gesessen seyn Alsampt vnsere gonstige gnedige herren, adir an die achtboren Siete die die Hensze genandt seyn. Ouch als die obengeschreben fursten sprechen das der herre Homeister vnd seyn Orden den vorgerurten briff des ewigen fredes*

tzu Thorun gemacht gebrochen haben vnd meynen den dorvmbe nicht tzu halden doroff haben wir geantwort von des hern Homeister wegen das her vnd die seynen den gehalden haben vnd noch halden und ouch demselbin briffe nachgeen wellen vnd haben ouch alleczeit das geboten, abir demselbin briffe vnd ewigen frede haben die fursten Kegen dem hern Homeister vnd dem Orden nich genug gethan vnd der herre Homeisier wolde des ouch gerne bleiben bey den vorgesehreben fursten vnd herren jn der obenvsgedructen Weyse, wurde von den dirkant, das sie vnmechtig sulden seyn adir waren, der herre Homeister sulde gern dovon lassen. Wurden sie abir mechtig getellt, das is ouch dorbey blebe, dorobir so boten wir den Erwirdigen in gote vater vnd herren hern Theodoricum Bischoff tzu Darpt der denselbin tag beworben hatte vnd dobey als eyn mitteler was, das seyne vaterlichkeit sulche so grosse irbitungen, den wir von beuelungen, des herren Homeisters vnd des gantzen Ordens gethan hetten geruchte tzu herczin nemen vnde de gedechtig seyn vnd wolte seyne vaterlichkeit ander bequemere vnd ridelicher Wege tzu frede gnade vnd fruntschaft, des her die durch goteswille vorgehe vnd vffinbare der Homeister vnd seyn Orden welden die ouch gerne vffnemen etr. Vnd der herren fursten Rethe dese sulche antwort von uns jngenomen hatten furbas an jre herren die tzu brengen, so sunten dornoch des andern tages die obengenanten hern fursten jrer schreiber eynen tzu dem hern Homeister mit eyner sulchen antwort: das die herren fursten semelicher des Homeisters irbitungen keyne vffnemen welden, sunder jrer sachen bleiben welden nach jrer erst vorgegebenen Weisen, alleyne bey deme vfftgenanten herren Romischen vnd Vngerischen etr. konige. Went seyne herren die vnderscheit der vorbenumpten fursten vnd herren also vsslechten worten nicht gedechtig weren etr. vnd doromb so sante der herre Homeister alle die oben vsgedrukte Dirbitunge denselben hern fursten vorslossen vnde vorsegelt jn seynem briffe vnd dirbot sich dorobir an dise nochgeschrebene fursten vnd herren an hortog Hannes vnd hertzog otthen tzu Begern vnd pfaltzgroaffen etr. vnde an hern hannes Burggrafen czu Noremberg, adir an die Irluchten fursten vnd herren

hern Ernst Frederich vnd Albrecht hertzoge tzu Osterreich, adir an die Irluchten fursten vnd herren hern Reynoldum tzu Geldern vnd tzu Gulich Hertzog und hern Alff hertzog tzum Berge vnd den Irluchten fursten hertzogen tzu Cleuen ouch afsampt vnsere gonstige genedige herren vnd der herre Homeister bat von dem Herren Konigetzu Polan etr. vnd hertzoge Wytowdt etr. des eyne brifftiche amtwort die Im bys uff desen huwtige Tag nicht ist worden. Czu bekentnisse deser obengeschreben vnd das sich die also irlowffen haben, so haben wir vorgenonten vnsere Ingesigele an desen briff mit rechter Wissenschafft lasen hengen, der gegeben ist vff dem huwse Marienborg am Sontage noch allir gotes heilgen tage in der obengenanten Jartzal Gotes des herren.

(Mes, grafas Vilhelmas Evirštеinas, Šviesiausiojo kunigaikščio, ponų pono Liudviko, Reino palatino, Šventosios Romos imperijos arkikunigaikščio ir Bavarijos kunigaikščio ir t. t. patarėjas ir pasiuntinys; Kraftas Elkerhuvcenas, vyresnysis rūmininkas, Hailemanas Beldershaimas, riteriai, patarėjai ir Švenčiausiojo tėvo ir pono, Meco arkivyskupo Jono, Šventosios Romos imperijos arkikanclerio vokiečių kraštuose, pasiuntiniai; kancleris Tomas Masas ir Hanesas Noikuchė, riteriai, patarėjai ir Švenčiausiojo tėvo ir pono, Vroclavo vyskupo Konrado ir Silezijos kunigaikščio ir t. t. pasiuntiniai; taip pat Konradas, Zundo miesto vyskupas, burmistas ir t. t., šiuo atviru laišku prisipažįstame, kad 1418-tuose Viešpaties metuose, 14 dieną po Šv. Mykolo, ant Nemuno kranto, prie Veliuonos, įvyko draugiškas suvažiavimas tarp Šviesiausiojo monarcho, ponų pono Vladislovo, Lenkijos karaliaus ir t. t., ir Aleksandro, t. y. Vytauto, Lietuvos ir Rusios didžiojo kunigaikščio ir t. t., su jų sąjungininkais ir vasalais – iš vienos pusės, ir Švenčiausiuoju broliu ponu Mykolu Kuchmeisteriu, Vokiečių ordino Didžiuoju magistru, su visu jo Ordinu, jo sąjungininkais bei vasalais – iš kitos pusės. Šiame suvažiavime buvo kalbama apie sutarimą ir taiką, o reikalai šiame draugiškame sambūryje klostėsi taip. Pateikus kai kuriuos reikalavimus, gavus

atsakymus ir išsakius prieštaravimus, minėtieji monarchai į Didžiojo magistro stovyklą Nemuno saloje pasiuntė savo patarėjus pasiteirauti, ar Didysis magistras yra pasirengęs sudaryti taiką. Jeigu taip, tai monarchai tą patį pareiškia ir daro tai vien tik tam, kad taika būtų sudaryta amžiams, ir tai liestų sienas ir t. t. Pirmiausia jie reikalavo minėtiesiems ponams, t. y. Karaliui ir Kunigaikščiui, atiduoti Žemaičių žemę, pusę Sūduvos, Nešavos pilį ir t. t. Taip pat Michalovo žemę su Morynės ir Orlovo kaimais ir t. t., t. y. su visu tuo, kas šiems priklauso visam laikui grąžinti minėtiesiems Karaliui ir Kunigaikščiui, nes anksčiau ne tik tai, bet ir dar daugiau buvo sutarta atiduoti. Po to Didžiajam magistrui buvo užduotas klausimas: kodėl jis nesilaikė amžinos taikos, kuri buvo sudaryta Torunėje ir t. t.? Kodėl Ordinas taip vangiai jos laikėsi, o tiksliau – visai nesilaikė, o kadangi nesilaikė, tai reikėjo, atsižvelgiant į daugkartinius [Romos ir Vengrijos] karaliui duotus pažadus, visą tą reikalą pristatyti Švenčiausiajam tėvui popiežiui, kad šis jį įvertintų ir išnagrinėtų. Bet kadangi minėtasis Švenčiausiasis tėvas tik neseniai savo pareigas eina ir turi labai daug darbų, o ir dėl kitų skubių Šventosios Bažnyčios reikalų negali tokiais [menkais] reikalais užsiimti, taigi visa būtų užvilkinta ir dar kokius dvidešimt ar trisdešimt metų nebūtų išspręsta, tai abu monarchai norėtų tą reikalą pavesti Šviesiausiajam monarchui, ponų ponui Zigmantui, Romos, Vengrijos ir t. t. karaliui, kuris būtų įgaliotas visa tai išspręsti taikiai arba pagal įstatymus, kuriuos pasirinktų. Svarbu tik, kad visa tai būtų padaryta iki Šv. Margaritos dienos, kai jau ir paliaubos baigiasi ir t. t. Į tai ponas Didysis magistras atsakė, kad kitą dieną pas minėtuosius monarchus atsiųs savo pasiuntinius ir duos atsakymus į visus klausimus. Vėliau mes, anksčiau išvardytieji pasiuntiniai, buvome Didžiojo magistro kartu su kitais garbiais prelatais, riteriais, kariais ir vienuoliais išsiųsti prie Veliuonos, kad Didžiojo magistro vardu duotume monarchams atsakymą, tačiau kai atvykome, jų jau neradome. Tik kai kurie [iš jų palydos] buvo vietoje – kad išklausytų atsakymą, kuris skambėjo taip: pirmiausia dėl to, kad iš Ordino buvo

pareikalauta daug kraštų ir žmonių, kuriuos jis daug metų laikė savo teisėtoje valdžioje ir apie ką jis turi visus reikiamus įrodymus tiek laiškais, tiek sutartimis, o ypač Torunės sutartį, kurią patys Šviesiausieji monarchai savo antspaudais patvirtino ir kurios laikytis prisiekė savo tikėjimu, palankumu ir garbe, [ir tai padarė] kartu su savo prelatais, kunigaikščiais, bajorais, miestiečiais – tiek iš Lenkijos, tiek ir iš Lietuvos kraštų, ir kurie taip pat uždėjo trisdešimt septynis savo antspaudus. Šiuos diplomus ir minėtasis Šviesiausiasis monarchas ir ponas ir t. t., Romos ir Vengrijos karalius, mūsų maloningasis ponas, valdingai ir neliečiamai patvirtino savo monarchišku antspaudu. Taigi mes tų patarėjų prašėme, kad jie savo ponams praneštų, jog Ordinas nori likti ištikimas tam dekretui. Tokio sprendimo nebūtų buvę, jeigu jie nelaimingą Prūsų karštą antrą kartą nebūtų jėga užpuolę,. taigi sprendimas yra tinkamas ir teisingas, ir juo perspėjama, kad būtų susilaikyta nuo žudynių, padeginėjimų, bažnyčių niokojimo, o jeigu tas sprendimas nebūtų priimtas, atvirkščiai, daug daugiau būtų žudynių, padegimų ir bažnyčių niokojimų. Kaip kad ir patys pripažino, anuomet toks sprendimas nebuvo priimtas, nes, pasak jų ponų, visas reikalas turėjo likti kaip draugiškas susitarimas, o pagal įstatymus – išnagrinėtas mūsų maloningojo pono, Romos ir Vengrijos karaliaus, o ne anksčiau minėto mūsų maloningojo Švenčiausiojo tėvo popiežiaus, kuris dėl daugybės kitų darbų neturi laiko ir t. t., ir todėl reikalas būtų ilgai užsitęsęs ir t. t. Po to mes, kaip Didžiojo magistro atstovai, sakėme, kad čia ir anksčiau dažnai minėtas mūsų maloningasis Romos ir Vengrijos karalius jau kartą savo sprendimą buvo paskelbęs, bet jūs jo vykdyti nenorite ir jo vykdymą, kaip kad buvo minėta, atidėjote, taigi išlieka nuogąstavimas, jog jo ir nebus laikomasi. Mes juk sakėme, kad niekas tinkamu dalyku nepripažins, jog paskelbti, aiškiai surašyti ir diplomatiški dalykai iš naujo patirtų žalą ir kad Ordinas, nepaisant dažnai minėto pono Romos ir Vengrijos ir t. t. karaliaus malonės, turėtų nurodyti laiką, per kurį šis paskelbtų savo sprendimą. Jo Malonybė turi daug darbo tvarkydamas savo valstybės reikalus,

todėl ponas Didysis magistras, tikėdamas savo reikalo teisingumu, yra pasirengęs priimti Švenčiausiojo tėvo popiežiaus – kaip aukščiausiojo teisėjo – nuosprendį; norėtų, kad Jo Šventenybė paskirtų dieną, kurią abi pusės susitiktų ir pateiktų savo turimus įrodymus, kurių pagrindu jis kuo greičiau paskelbtų savo nuosprendį. Jo Šventenybė net ir pats pareiškė, kad šis reikalas, tarp kitų svarbių visos krikščionijos reikalų, jam gana rūpi, todėl norėtų, kad taikomojo nuosprendžio diena būtų paskirta per Šv. Simoną ir Judą, kada atvyktų ir Jo Šventenybės popiežiaus nuncijus. Tačiau minėtieji monarchai tą dieną susitikti nenorėjo ir laukti tos dienos atsisakė, nors ponas Didysis magistras noriai sutiko – iš pagarbos abiem krikščionijos vyresniesiems, kurie tą reikalą norėjo išspręsti tvirtai ir amžiams. Taip pat ponui Didžiajam magistrui pateikėme savo nuomonę apie tai, kaip galima būtų išspręsti visas dar neįvardytas problemas ir reikalavimus, kuriuos viena pusė galėtų turėti kitai pusei, t. y. ar pagal įstatymą, ar taikiai susitarus, tarpininkaujant ne kartą minėtam Švenčiausiajam tėvui popiežiui ir Šviesiausiajam Romos ir Vengrijos ponui ir t. t., mūsų maloningajam ponui karaliui, arba Švenčiausiajam tėvui popiežiui ir jo kardinolams, arba Romos ir Vengrijos pono elektoriams, arba tik ką minėto Romos ir Vengrijos pono ir t. t. Švenčiausiesiems Dievo akivaizdoje tėvams ir ponų ponams Šventųjų Bažnyčių Mece, Tryre ir Kelne arkivyskupams, ir Šviesiausiajam kunigaikščiui ir ponui Liudvikui, Reino Palatinui ir t. t., Šventosios Romos imperijos elektoriui, arba minėtiesiems keturiems ponams elektoriams, kurie ten kartu tas pareigas ėjo, arba Šviesiausiesiems kunigaikščiams ir ponams – Rudolfui iš Saksonijos, Frydrichui, Brandenburgo markgrafui, ir markgrafamui Frydrichui Vilhelmui iš Meiseno, arba Šviesiausiesiems ponams Ernestui, Vilhelmui ir Henrikui, garbingiesiems Bavarijos kunigaikščiams, kurie taip pat tas pareigas ėjo, arba Liudvikui, Reino palatinui, Bavarijos Šviesiausiajam kunigaikščiui ir ponui ir t. t., kaip ir Viurtembergo markgrafui Bernardui, kurie taip pat tas pareigas ėjo, arba dvasininkams – Viur-

cburgo, Bobenbergo ir Aišteteno bažnyčių vyskupams, kurie buvo teisėjai ir yra mums palankūs ir maloningi ponai, arba garbingiesiems Hanzos miestams. Kas gi bus, kai tokie teisėjai pasakys, kad ponas Didysis magistras ir jo Ordinas – gerai žinomas kaip amžinos taikos Torunėje sudarytojas, ją sulaužė ir nenorėjo jos išlaikyti? Į tai Didžiojo magistro vardu atsakė, kad ir jis pats, ir jo pavaldiniai tą taiką palaikė ir kad vis dar ją palaiko, ir toliau nori taip elgtis, ir taip visada sakė, o jūsų Monarchai Didžiojo magistro ir Ordino atžvilgiu elgėsi atvirkščiai, negu buvo surašyta minėtame dokumente. Ponas Didysis magistras minėtųjų monarchų atžvilgiu mielai norėtų likti sudarytos taikos sąlygose, jeigu tik žinotų, kad ir jie taip pat elgsis, tačiau kadangi jie elgiasi kitaip, tai ir jis sau leidžia tai daryti. Maža to, Švenčiausiojo tėvo Dytricho, Dorpato vyskupo, kuris tame suvažiavime dalyvavo kaip tarpininkas, prašėme, kad jis atkreiptų dėmesį į tuos didelius skundus, kuriuos mes pateikėme Didžiojo magistro ir viso Ordino vardu, ir kad apgalvotų kitas, patogesnes, priemones taikai pasiekti, kurioms ir Didysis magistras, ir jo Ordinas noriai pritartų ir t. t. Minėtieji ponai deputatai, išklausę mūsų kalbas, kaipmat prisiekė apie viską pranešti savo ponams, galbūt todėl kitą dieną monarchai atsiuntė savo sekretorių pas Didįjį magistrą su tokiu atsakymu: kalbant iš esmės, monarchai nenori priimti jokio Didžiojo magistro pasiūlymo ir todėl liks prie savojo po senovei, išskyrus ne kartą minėtą Romos ir Vengrijos ir t. t. karalių, nes jie artimai nepažįsta kitų monarchų ir t. t. Po to ponas Didysis magistras visas minėtąsias pastabas monarchams atsiuntė surašytas antspauduotame laiške, kuriame kaip teisėjus pasiūlė arba Bavarijos kunigaikščius Joną ir Otoną, palatinus ir t. t., arba poną Joną, Niurnbergo burmistrą, arba Šviesiausiuosius Austrijos kunigaikščius Ernestą ir Frydrichą, arba Reinoldą, Šviesiausiąjį Gelderno ir Gulicho kunigaikštį, arba Adolfą, Bergo ir Mevijos kunigaikštį, kurie visi yra mums maloningi ponai. Tačiau į šį laišką ponas Didysis magistras iš pono Lenkijos karaliaus ir [Lietuvos didžiojo] kunigaikščio Vytauto ir t. t. iki šiol negavo

jokio raštiško atsakymo. Tam, kad nusakytume, kaip visi tie reikalai klostėsi ir kad jie klostėsi kaip tik taip, mes, šiame laiške išvardytieji, būdami visai tikri, kad viskas vyko kaip tik taip, davėme sutikimą prikabinti mūsų antspaudus, ir visa tai vyko Marienburgo pilyje, sekmadienį po Visų Šventųjų, minėtaisiais Viešpaties metais *[lapkričio 6 diena. – T. N.]*)**.

Toks buvo vokiečių kunigaikščių atsiųstų patarėjų protokolinis pranešimas, arba liudijimas, pateiktas kryžiuočiams.

Karaliaučiaus archyve, didžiojo magistro Mykolo Kuchmeisterio Šternbergo registre, dar yra Rygos arkivyskupo liudijamas, kad suvažiavime prie Veliuonos lenkai ilgai nesutiko su imperatoriaus Zigmanto kompromisu, ir kai rytojaus dieną norėta į tai atsakyti, Jogaila ir Vytautas jau buvo išvykę iš stovyklos. Galiausiai paaiškėjo, kad *Christianitatis scintilla in neophytis* („Ką tik pakrikštytųjų krikščionybės kibirkštis“) vėl bus užgesinta.

Kad Dorpato vyskupas labai stengėsi puses sutaikyti, liudija Livonijos magistro laiškas, kurio originalas buvo pono Kotzebue rinkinyje.

Žemiau pateikiamas aplinkraštinis manifestas Prūsijos ir Pamario luomams, taip pat atrašas, paimtas iš folianto „C“ (p. 66).

Wladislaus dei gratia Rex Poloniae Litwtwanisque princeps Supremus et heres Rusie etr. etr.

Prudentibus et providis viris magistris civium et civibus civitatum terrae Pomeraniae vniversis ad quos praesentes pervenerint grate nobis dilectis gratiam regiam et omne bonum. Prudentes et providi viri nobis grate dilecti ecce potestis attendere mansuetudinem nostram quam circa pacem perpetuam cum magistro et Ordine Cruciferorum servavimus consequendam. Nunc literis nunc nunciis nunc aliis viis et modis opportunis ad hanc ipsos invitantes, et demum quantis instantiis, quantis laboribus Ambasiatores nostri in Sacro Concilio Constanciensi nostro fulceti mandato hanc ab eis voluerunt exquire potuit nobis patescere nunc autem per magistrum

et ordinem precibus commoniti ut ad tractandam pacem hujusmodi quae post tot studia a nobis impensa nequivit comsumare terminum poneremus, quem ipsorum annuentes precatibus in Weluna tredecima die mensis octobris praefiximus ubi nobis cum nostris principibus praelatis et baronibus venientibus et ipso Magistro similiter comparente tot modos possibiles tot vias concordiae et pacis accomodas eisdem obtulimus ut nulla praeter eas arbitrio omnium potuisset aptior reperiri. Has tamen totaliter contempnentes et habentes nostram Majestatem et oblationes nostras tam honorabiles in derisum... nos absque spe concordiae dimiserunt. Si quid igitur vobis aliud suggesserit contrarium noueritis haec non aliter se habere, quam cum praesenti vobis scripturi notitia referimus. Datum In Traken feria quarta proxima ante festum Sanctorum Simoni et Judae Apostolorum Anno Domini Millesimo quadragentesimo decimo octavo.

(Išmintingiems ir įžvalgiems vyrams, piliečių magistrams ir Pamario krašto piliečiams, visiems, kuriuos pasieks šitie [žodžiai]. Garbė mums išrinktiems, karališka malonė [telydi] ir viso ko geriausio [linkime]. Išmintingi ir įžvalgūs vyrai, mums labai svarbūs, štai galite įvertinti Mūsų Malonybę, kuris rūpinasi išsiderėti amžiną taiką su magistru ir Kryžiuočių ordinu. Tai laiškais, tai pasiuntiniais, tai kitais įmanomais keliais ir būdais link šito juos pačius skatiname, ir pagaliau su kokiu atkaklumu, su kokiomis pastangomis šventame Konstanco susirinkime mūsų ambasadoriai pagal mūsų suteiktą įgaliojimą ją [taiką] norėjo iš jų išsireikalauti, galėjo mums atskleisti, o dabar magistro ir Ordino prašymų paraginti, dėl tokio taikos sudarymo ir po tokių [padėtų] pastangų, nepajėgia suskaičiuoti kainos, [todėl] nustatome terminą, kuriam pačių prašymu pritardami, Veliuonoje spalio mėnesio tryliktą dieną nutariame, kur mums su savo karo vadais, prelatais ir kariais atvykus, ir pačiam Magistrui panašiu [būdu] pasirodžius, visas įmanomas galimybes, visus santarvės ir taikos tinkamus kelius apibūdinsime, idant joks geresnis sprendimas, išskyrus šitą,

negalėtų atsirasti. Tačiau minėtus mūsų [kelius] visai paniekinę ir mūsų [Karališkąją] Didenybę su mūsų garbingais pasiūlymais pajuokai palikę, atėmė iš mūsų ir santarvės viltį. Jeigu sužinosite, kad kursto kažką priešingo, ne kitaip pasielkite, o tokiu pat laišku žinią praneškite. Rašyta Trakuose, trečiadienį, prieš Šv. apaštalų Simono ir Judo šventę, tūkstantis keturi šimtai aštuonioliktaisiais metais *[spalio 27 diena. – T. N.]**).

Toliau duodamas laiškas yra Prūsijos luomų atrašas į ankstesnįjį manifestą:

Dem Allerdurchlauchtigsten Fürsten und Grossmechtigen gnedigen Herrn Herrn Wladislao Könige zu Polan Obersten Fürsten zu Litthauen und Erbelinge zu Ruwsen etr. etr. empieten wir Ritterknechte und Stete der Lande Pruwsen, demütiglichen vnser willige Dirbitunge an euwor Königlichen Gnaden vorempfangen. Allerdurch luchtigster Fürste Grossmechtiger König und gütiger Herr euwir hochwidik Briff der an der Mitwochen vor der heiligen Apostel tage Symonis et Jude zu Troky gegeben und uns vorbracht ist haben wir wohl vornomen und als unter andern Reden, darinne irzald wirt mit was Arbeit und Fliesen enwir Grossmächtige Sendeboten in heiligen Concilio zu Costnitz sich bearbeit haben vmb einen ewigen Frede den zu besolgenden mit unserm gnedigen Herrn, dem Hochmeister vnd sienem Orden etr. Grossmächtiger Herre König wir vornemen, wie die sachen aldo zu Costnitz sich dirfolget vnd welhes sich des egedachten vnsirs gnädigen Herrn des Hochmeisters Sendeboten aldo irgeben haben, das ist nicht albyne unserm Allerheiligsten Vater dem Papste vnd sienen Cardinalibus sunder auch den Nationibus und sust faste vil andirn hochiwirdigen Fürsten und Herren beyde geistlichen und weltlichen also offenbar und clar, dass uns nicht fuge noch noth ist forder davon zu schreiben. Aber als euwir Durchlauchtikeit auch nu schreibet, wie euwir gnade uff desen neestgehalden Tage vndir Welung vnsirs gnedigen Herren Hochmeister und den sienen mögliche wiesen, vnd bequ-

emer wege der Eyntracht vnd des Fredes etr. helte lassen vorgeben etr. Allerdurchlau tigster Fürste, wir sien von unsirn Eldesten deses Landes, der nich wenig ist und nemlich auch Gesten und Fremden der Schrift wir gesihen und gehört haben die uff dem Tage allsamt gewest sien beduwtlichen des berichtet, dass vnser gnediger Herre Hochmeister mit so grosser Demuth als her immer machte liss entgegen geen rnit Entbietunge uff die Gewerb dien von den euwirn gar mogeliche redliche vnd creftige Derbitunge muntlichen hat lassen thun, die siene Gnade ouch in Schriften sante euwir Konigliche Hochwirdigkeit verschlossen in sienem Briffe Aber sint wir nich wissen ob euwir Gnaden Imand andirs nicht vorbracht hat adir ob unsers gnedigen Herren Hochmeisters Schrifte mit siener Derbitunge euwir Königlichen Gross mächtikeit sien vorkommen, so senden wir nu die Abeschrifte des Briffs vnd derselben. Derbietungen vnsers gnedigen Herrn Hochmeister vnd der Sienen von nuwes die desen Briff euwir Königlichen Gnaden die wir bitten mit and chtigen fliessigen Bethen wil enwir Königliche Hochwirdigkeit semtliche vnsirs gnedigen Herrn Hochmeisters Derbitunge in der wiese als die in desen biege santen Schriflen ist ausgedruket huwtestages [heutiges Tages. – T. N.] vffneme des geruhet hochwidiger Herr König vnsern gnedigen Herren Hachmeister nach doruff zu schreiben entlichen Euwir Antwort, wir wellen vnsern Herrn Hochmeister so getruwlichen unlegen und wissen Ihn mit den Sienen zu solcher Redlichkeit so gewis dass siene Gnade der Erbitunge ganz truwlich genug thut, die vmbmer gescheben ist mit Rathe der Wirdigen sienes Landes Prelatten, vnd dorneest mit sienes Rathes Gebietigern, vnd den Edelsten von Lande vnd Steten desses ganzen Landes etr. die mit Ihm gewest seyn, uff Tage... Huchwirdiger gnediger Herr uns hat der strenge Hannos Birkenhoupt euwir Gnaden Hauptmann zu Bramburg gesand euwir Königlichen Briff mit dem sienen die entlichen eyne sulche Klausula kurzlichen Inhalden, dass durch vns euwir Briff nich virholen sunder obwol verkundigt wurden vnd ob wir die Verpuschen welden so machten sie doch nicht verschwegen blieben vnd sulden vns ouch gedacht werden etr. des so haben wir Ritterknechte vnd Steten deses

Landes dieselben Briff lassen vorbringen und ouch lesen nach der aller Rathe und Gut dunken schreiben wir darauff dessen Antwort euwir Gnaden vndir unser hirnoch geschreben Hannos von Logendorfs Ritthern und Landrichter des Colmischen Landes mit samt der Stete Colmen vnd Thorun Otto von Machwitz Ritthers vs dem Gebiethe von Elbinge mit samt der Stadt zu Konigsperg Asweren Landrichters im Gebiete zur Schwetz mit samt der Stadt zu Dansk angedrukten Ingesegeln, der wir gebracht haben zu dessen Zieth in Namen der andir Ritterknechte vnd Stete diser Lande, Gegeben zum Elbinge am Tag Coruptus Mariae der achlbaren Junfrauwen im XIIIj c und XVIIj-ten Jar.

(Šviesiausiajam monarchui ir maloningajam Ponų Ponui Vladislovui, Lenkijos Karaliui, Lietuvos ir Rusios kunigaikščiui ir t. t., ir t. t., mes, Prūsijos žemių riteriai, kariai ir miestai, Jūsų Karališkajai Didenybei, Šviesiausiajam Monarchui, Kilniajam Karaliui ir Maloningajam Ponui, su džiaugsmu siūlome savo paslaugas. Jūsų garbingą mums adresuotą laišką, rašytą Trakuose, trečiadienį, prieš Šv. Simoną ir Judą, gavome, o jame tarp kitų reikalų rašoma ir tai, kaip labai Jūsų Šviesybė Šventajame Konstanco susirinkime stengėtės sudaryti taiką su mūsų maloninguoju ponu Didžiuoju magistru ir jo Ordinu ir t. t. Maloningasis Pone ir Karaliau, mes žinome, kaip reikalai klostėsi Konstance ir kaip ten sekėsi minėtojo mūsų pono Didžiojo magistro pasiuntiniams – ne tik mūsų Švenčiausiajam tėvui popiežiui ir jo kardinolams, bet ir tautoms ir visiems kitiems aukštiesiems kunigaikščiams ir ponams, dvasiškiams ir pasauliečiams buvo viskas aišku ir akivaizdu, todėl mums nėra ko apie tai rašyti. Tačiau kadangi Jūsų Karališkoji Didenybė rašote ir tai, kad paskutiniajame suvažiavime prie Veliuonos Jūsų pastangos su mūsų maloninguoju Didžiuoju magistru aptarti galimybę susitaikyti ir sudaryti taiką ir t. t. baigėsi niekuo ir t. t., o mums tame suvažiavime buvę mūsų krašto bajorai, svečiai ir svetimi asmenys, kurių laišką prieš akis turėjome ir kurį garsiai skaitėme, pranešė, kad mūsų maloningasis Didysis magistras labai

nuolankiai – kiek tik galėjo, įsigilino į Jūsų pateiktus reikalavimus ir susitarimo esmę ir tam, kad užkirstų kelią nesusipratimams, prašė mūsų apie tai žodžiu pranešti. Tą patį išdėstė ir raštu Jūsų Karališkajai Didenybei adresuotame laiške. Tačiau mes nežinome, ar Jūsų malonybei kas nors kitaip nebus tą reikalą išdėstęs, o gal ir mūsų maloningojo Didžiojo magistro laiškas nepasiekė Jūsų rankų, todėl siunčiame jo nuorašą. Primygtinai prašome Jūsų Karališkąją Didenybę įsigilinti į mūsų atvežtą laišką, nes jame išdėstytos mūsų maloningojo Didžiojo magistro mintys ir patarimai. Didysis magistras dalyko esmę nusakė vedamas [krikščioniškos] meilės, ir tai turėdami galvoje teikitės, Maloningasis Karaliau, jį apdovanoti savo atsakymu. O mes nuoširdžiai jam padėsime savo patarimais šį reikalą išspręsti teisingai, ir jis reikalavimus išpildys, kaip pridera, pasitaręs su visais šventaisiais savo krašto patarėjais, t. y. prelatais, diduomene, bajorais ir Prūsijos miestais ir t. t., kurie visi kartu su juo tame suvažiavime dalyvavo... Maloningasis Pone, garbingasis Bydgoščiaus seniūnas Jonas Birkenhauptas mums atsiuntė karaliaus laišką kartu su glaustu jo paties paaiškinimu ir [patarimu] mums siųstą laišką viešai paskelbti, nes jeigu mes tą reikalą kažkaip apleistume, visa ta problema niekur nedingtų, o mes tik nešlovę ant savęs užsitrauktumėme ir t. t. O kad mes, riteriai, kariai ir Prūsijos miestai, tą laišką liepėme paskelbti ir skaityti atsižvelgiant į visų patarimus ir nuomonę, kaip įrodymą rašome atsakymą Jūsų Karališkajai Didenybei su šiais parašais: Jonas Logendorfas, riteris ir Kulmo žemės teisėjas, kartu su Kulmo ir Torunės miestais, Otonas Machvivcas, riteris iš Elbingo, kartu su Karaliaučiaus miestu, Asverenas, Švietės žemės teisėjas, kartu su Gdansko miestu, prikabinti ir antspaudai, kuriuos tada naudojome, taip pat tai darėme kitų riterių, karių ir šio krašto miestų vardu. Rašyta Elbinge, 1418 metais, Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo dieną *[gruodžio 8 diena. – T. N.]*)**.

* * *

III priedas

Karaliaus Vladislovo laiškas popiežiui Martynui V, apskundžiantis kryžiuočius, paimtas iš Jono Dlugošo

(prie § 1627)

Cf. Dlugossius. – Lib. XI. – P. 395–399:

Beatissime Pater: Recepi quam plurimas literas V. S. super causa quae vertitur inter me, et Magistrum Cruciferorum de Prussia, et super excusatione vestrorum Nunciorum, quos Sanctitas Vestra misit pro pace inter nos tractanda, et reprehensione eorum, qui tractatui interfuerunt. Ego autem, Pater Beatissime, licet nescirem nisi approbare quod Sanctitas Vestra approbat, et damnare quod Vestra Sanctitas damnat, tamen non potui non dolere, quod iidem Vestri Nuncii, non audita parte mea sed nec praesente, neque judices, sed tentatores electi, tulerunt contra me sententiam, quasi iniuste peterem quae petebam, et quod iustitia partis adversae appareret fundata super omnibus illis quae petebam. Quod eo iniustius fecerunt, quod ordinauerant eandem suam sententiam, ad omnium hominum notitiam prius, quam ad meam peruenire. Cum dederint super haec parti aduerse literas, quibus se et apud Principes iustificare potuerant, et meam partem opprimere. Quamuis autem per eam iuri meo nullatenus devogeretur, prout Sanctitas vestra patentibus literis declarauit, tamen fama mea graviter laesa est, quasi calumniator esse viderer, et iniusta bella fouere. Quod magis de talibus viris miror, ita ad tam celerem praecepitasse se sententiam,

cum eos tanquam viros probatissimos et integerrimos, ac pro talibus cognitos, cum in initio pro hac causa eos dirigeret, Sanctitas vestra commendaret, et ego a Praelatis et nonnullis Baronibus Regni mei, qui Constantiensi interfuere Concilio, multas de eis et praeclaras laudes audiuerim. Nam esto; quod parte aduersa praesente, vel eorum subditis audientibus, non semel, sed plures, et in variis locis dixerunt, quod et feurunt, scilicet partem eorum fouere iustitiam, nos autem iniuste petere, nec debere illos in aliquo nobis respondere, vt videlicet eorum subditos, ac etiam extraneos, ad eorum defensionem et assistentiam animarent. Tolerari hoc utcunque potuit, quod auxiliari eis volebant, quos amicos prae caeteris elegerant, quorumque statum iuuare cernebant. A vero quia famam meam, et partis meae, qui nihil eos unquam offendi, quod ad uniuersum orbem tam impie lacerarent, id fuit mihi omnino grauissimum. Ex quo euenit, vt ego spe pacis perpetue per eos Sanctitatis Vestrae Nuncios componendae frustrarer, et aduersarii mei, hoc ipsorum testiimonio dati, ad inuendam concordiam difficiliores redderentur. Sed non est hoc nouum aut insolitum parti aduersae, ut quibuscumque viis, aut modis possint, meum curent nomen infamare. Nam per Joannem Falkenberg Monachum, quem carcer Sanctitatis Vestrae merito detinet, alias me notabant, et mutipliciter infamabant, quasi futurus essem Ecclesiae Dei destructor, et subuersor fidei Christianae. Nam quae ipse egerim, siue in bellis ergo ipsos, qui dicuntur domestici fidei, siue in pace erga alienos, et infideles ad fidem Orthodoxam reducendo, non tam verba quam facta testimonium perhibent. Cum olim me ad bella concitassent, violatis perpetuae pacis faederibus, que fuerant inter Regnum meum et ipsos, notu Diuino in campo eos prostraui, et maiorem partem terrarum illarum ditioni meae subieci, et in pugna quidem periere qui resistebant. In acquisitione vero terrarum, nunquam erudelitatem exercui, quin potius cum omni humanitate terras ipsas cum captiuis, ad pacem deueniens, parua mercede restitui. Quam pacem cum iterum violassent, et ego cum exercitu meo terras illorum invasissem, munitionesque notabiles et non paucas ipsorum recepissem, requisitione tamen et adhortatione

Summi Pontificis, qui tunc erat, per Dominum Lansaniensem Nuncium, nec non Domini Sigismundi Romanorum et Hungarie Regis, exercitus meos retraxi, nec vastari eorum territorium permisi; sed ad treugas deueni, sperans tenensque fiduciam, quod ex hac facilitate mea, ad aliquem tramitem equitatis, et bonae pacis concordiam deuenirent. Cum eo multum exaltari me crederem, sed talibus monitoribus et tortatoribus paruissem: et magnam victoriam quaererem, si ipsorum crudelitatem, et hostilitatem, ac rabiem, humanitate superarem. Sed et nuper quoque, Excelentissime Pater, cum nulla peramplius videretur spes superesse pacis inter nos componendae: cumque cum fratre meo Withawdo magno Duce Lithuaniae, exercitum congregauimus, quiquam bene numerosus esset, quam bene armis munitus, quamque expeditus ad bellum, linquo eis dicere qui videbant, iamque essemus prope terras hostiles; respecta tamen Reverende Patris D. Bartholomaei Archiepiscopi Mediolanensis, ex parte dicti Regis Romanorum nos abhorta totis, ab ingressu terrarum ipsarum nostros exercitus cohibuimus, et treugas acceptauimus, ut iniquus profecto sit index, quicumque pacis nos accidissimos non iudicaret zelatores. Nam toties laesi, toties prouocati, cum arma teneremus, paratoque esset et exercitui praeda, et nobis victoria, voluimus tamen omnia omittere, vt Christiano sanguini parceretur, et cunctis pateret, nos nonnisi inuitos, contra domesticos fidei ad arma deuenire. In reducendis vero infidelibus ad fidem Orthodoxam, quantum laborauimus quantum profecimus, nolo in hoc gloriari ei sit gloria, a quo mercedem me spero recepturum, et certe multo amplius, multoque vberius profecissem, maioribusque fides Catholica adaucta fuisset incrementis, nisi per eos variis viis et modis impeditus fuissem. Quod si a tempore, quo per baptismi gratiam regeneratus sum, et Orthodoxam fidem assumpsi, confiderentur fructus quos in hoc fui ego secularis homo, imo non ego, sed Deus per me, et companentur cum his, quos aduersarii mei, etiam a tempore institutionis Ordinis sui fecerunt, qui se dicunt Religiosos esse, et pro fide Christi pugnare, multo profecto neferiores me inuenirentur; quippe quod doleant vehementer, non esse omnes circumuicinos

paganos, aut alias infideles, ut eos impugnare eo titulo possent, et bona eorum honestius fere. Ego vero vellem omnes vicinos meos, imo et omnes homines Christianos esse, ut cum eis bonam pacem habere possem. Et qui etiam in longinquo inimici fidei Christianae, eos pro viribus persequi, vt eos vel reducerem uel delerem. Nunc autem per istos impedior, quos timere me magis oportet, quam genus vllum barbarorum. Nam illi nil, quod impium, super me quaerunt, isti autem sanguinem, totaleque exterminium meum desiderant. Quod si animaduertissent Vestrae S. Nuncii, non tam facile sententiam contra nomen meum et famam praecipitassent: Verum docet omnia in melius interpretori. Amplector igitur, scilicet quod dicit S. Vestra, vt solent Mediatores pacis, qui nunc vni parti aliquid tribuent, nunc alteri, ut eos commodius ac facilius trahant ad pacem. Quod si tantum tribuerunt illis qui pacem fugiebant, vt in eorum complecentia tam graviter famam meam nomenque laederent et damnarent, quid mihi aequale vel dignum tribuent, qui tanto studio pacem sequor? vt interdum etiam nimis timidus ac pusillanimis iudicer ac censear. Expecto igitur ut responsum praestent, si quid habent tale, quod possit huic iniuriae, mihi illatae, comparari. Nam etsi compromiserim in Serenissimum fratrem meum, Romauorum Regem praedictum, tamen viam tractatus et amicabilis compositionis non repello. In quo tractatu Vestra Sanctitas Nuncios, respecta Sanctitatis Vestrae, et deuotionis quam ad eam gerimus, esse primos et praecipuos apud me profiteor. Non autem propterea Oratores meos arbitrari oportebat inhabiles ad pacem, quod se Nunciorum illorum Jurisdictioni, quem admodum pars aduersa requirebat, in hac causa subiicere nolueruut: nec ipsos difficiles appellare, quod illorum, qui tam facile contra me pronunciaverunt, iudicium declinarunt. Sed nec nimis ad pacem habiles videri debebant, quod ad acceptandum ea, quae pars aduersa pro pace afferebat, mandatum non habebant. Nam ei in oblatione aut voluntate unius partis res tota consisteret, facile semper deueniretur ad pacem: aut si de multis terris meis, quas possident aduersarii mei, paruas dimittendo, et pro maximis damnis quae intulerunt, paucas

pecunias, respecta damnorum resarciendorum, pacem consequi deberent, ego nimis in meis iuribus laederer et granarer. Mandatum autem meis Oratoribus dedi, vt mea repelerent, quae pars aduersa, sive pro bono pacis, siue alleuiatione suarum conscientiarum, merito deberet restituere. Haec ego illis tune, et quae circa haec faciebant dedi in mandatis, non autem vt se temere cuicumque Jurisdictioni submitterent, aut hominum mihi nondum cognitorum iudicium acceptarent. Quo circa Sanctitati Vestrae supplico humiliter et deuote, qualenus dimissa indignatione, quam erga Oratores meos concepit, famam meam humilem, et deuotam, Sanctae Matri Ecclesiae et Vestrae Sanctitatis obedientem, eadem Sanctitas Vestra dignetur paternaliter seruare, ne inimici mei habeant me in derisum. Personam Sanctitatis Vestrae sanam et incolumen conseruet Allissimus, Statumque vestrum per longa tempora felicitet, pro regimine Ecclesiae suae Sanctae, et consolatione mea speciali. Datum in Sandecz feria tertia intra octauos Natiuitatis S. Mariae Virginis, anno Domini millesimo quadringentesimo decimo nono.

(Maloningasis Tėve, gavau Jūsų Šventenybės ilgą laišką, skirtą reikalams, susidariusiems tarp manęs ir Kryžiuočių [ordino] magistro dėl Prūsijos ir dėl Jūsų pasiuntinių, kuriuos Jūsų Šventenybė siuntė idant taika tarp mūsų būtų sudaryta ir jos nenorėję ir trukdę būtų nubausti. Aš pats, Maloningasis Tėve, tebūnie neleista nežinoti, aprobuoju, ką Jūsų Šventenybė aprobuoja, ir teisiu, ką Jūsų Šventenybė teisia, betgi negaliu nesisieloti, kad Jūsų pasiuntiniai, neiškląusę mūsų pusės, man už nugaros, ne kaip teisėjai, o kaip rinktiniai kiršintojai, paskleidė apie mane žinią, tarytum būčiau neteisėtu keliu siekęs, ko pasiekiau, ir kad priešų teisingumas pasirodė esantis paremtas tais pasiekimais. Kuo neteisėčiau elgėsi, kuo neteisėčiau dėliojo tą savo koncepciją, žinia apie tai visus kitus žmones pasiekė anksčiau, negu mane patį. Ir dar su šia priešiška nuomone siuntė laiškus, kuriais sugebėjo išsiteisinti prieš valdovus, o mano pusę [jais] juodinti. Kad ir kaip ten būtų, mano teisinių galių neatėmė, apie ką Jūsų Šventenybė šiame laiške rašėte,

bet mano garbingą vardą sutepė, tarsi aš būčiau šmeižikas ir trokščiau neteisėtų karų. Kuo daugiau apie tuos vyrus klausinėjau, tuo aiškiau mačiau, kad jie garsėja patikimumu ir sąžiningumu, kai pradžioje juos dėl šių savybių pasirinko Jūsų Šventenybė ir rekomendavo, o aš iš vyskupų ir kai kurių Karalystės karių, dalyvavusių Konstanco susirinkime, buvau apie juos daug gero girdėjęs. Na, tebūnie. Kadangi dalis priešų ir jų ištikimų pakalikų, ne kartą, o daugelsyk įvairiose vietose kalbėjo, kad galbūt jie brangina teisingumą, o mes juk neteisėtai elgiamės, nors neprivalėjo dėl tokių dalykų pasiaiškinti, o kai kurie iš jų ištikimųjų ir prašalaičių drįso juos užstoti ir pritarti. Tokius dalykus toleruoti galėjo bet kas, kas norėjo jiems pagelbėti, tuos pasirinko sau į draugus, atsirinko, kurių statusas tiko. Iš teisybės, kadangi prieš visą pasaulį taip negarbingai įžeidinėjo, mano ir mano partijos garbę [mindė], o jų niekas niekada nesutramdė, tai tas dalykas man buvo skaudžiausias. Šitaip klostantis aplinkybėms, nors aš ir praradau viltį padedant J[ūsų] Š[ventenybės] pasiuntiniams sudaryti amžiną taiką, bet ir mano priešai, sužinoję apie save tokį paliudijimą, nebesitiki rasti pagrindo susitarimui. Vis tik priešininkams tas dalykas ne naujiena ir jų net nestebina, o dar skuba visais įmanomais būdais ir visais kanalais mano vardą šmeižti. Štai vienuolis Jonas Falkenbergas, kurį Jūsų Šventenybė pelnytai patupdėte į kalėjimą, kitąkart mane išgarbino purvu apdrabstydamas, atseit aš ketinąs griauti Dievo Bažnyčią ir ardyti Krikščionių tikėjimą. Na ką aš pats darysiu, arba karuose tuos, kurie išpažįsta vietinį tikėjimą, arba taikiu būdu likusius ir netikinčius reikia atvesti prie teisingo tikėjimo, betgi ne žodžiai, o darbai liudija. Kadaise mane buvo nugynę į karą, pažeidus amžinos taikos susitarimus, sudarytus tarp jų ir mano Karalystės. Dievo valia juos karo lauke nugalėjau ir didžiąją jų žemių dalį prijungiau prie savųjų, o kurie nepasidavė, žuvo. Prijungdamas žemes niekada nenaudojau žiaurumo, nesgi taip buvo naudingiau, siekdamas taikaus sambūvio humaniškai žemes su belaisviais susigrąžinau, taip sumokėdamas mažiausią kainą. Kai šią taiką pažeidė ir aš su savo kariuomene į jų žemes įsiveržiau,

užėmiau nemažai jų žinomų tvirtovių, tada su anuomet valdžiusio Aukščiausiojo Pontifiko žinia ir pritarimu, kurį perdavė ponas Lansanijos [valdovo], taip pat pono Zigmanto, Romos ir Vengrijos karaliaus, pasiuntinys, savo kariuomenę atitraukiau ir neleidau jų žemių grobti; taip pavyko susitarti, vildamasis tikėjausi, kad iš šio mano palankumo [jie] eis kitu keliu ir nuspręs taikiai susiderėti. Nors aš tikėjausi, kad būsiu įvertintas, bet paklusau tokiems patarėjams; troškau didelės pergalės, kad humaniškumu pavyktų nugalėti jų kraugeriškumą, priešiškumą ir žiaurumą. Tai anuokart, o dabar, Šviesiausias Tėve, kai nematome jokios vilties tarp mūsų sudaryti taiką, kai su mano broliu Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu kariuomenę renkame, kuri tikrai skaitlinga, gerai ginkluota, karo ragavusi, pagyrimus jai sakė, kas matė, ir jau esame netoli priešo žemių; atsižvelgdami į maloningojo tėvo pono Milano arkivyskupo Bartolomėjaus nuomonę, ir minėto Romos karaliaus, susilaikome nuo įsiveržimo į jų žemes, ilsimės, nors įvairių žinių žvalgas praneša, dėl taikos neapsisprendžia gynėjai. Nes tiek daug įskaudinti, tiek daug provokuoti, štai apsiginklavę, ir kariuomenei paruoštas laimikis ir mums pergalė, nenorime tačiau tuo naudotis, verčiau būtų pagailėta Krikščioniško kraujo ir visiems akys atsivertų, jog mes niekaip kitaip tik priversti [aplinkybių] imsimės ginklų prieš kitatikius. Kiek daug triūsiame, kiek daug padedame, kad netikinčius atvestume į teisingą tikėjimą, nenoriu tuo dalyku didžiuotis, iš kurio tikiuosi gauti naudos, ir visiškai aišku, kad derlingiau pasipelnyčiau ir Katalikų tikėjimas didesnio prieaugio sulauktų, jeigu jų visaip kaip būčiau sutrukdytas. Nuo to laiko, kai iš krikšto malonės atgimiau ir priėmiau tikratikių tikėjimą, tvirtai tikėjausi to, kuo naudojausi būdamas pasaulietis žmogus, išties, ne aš, bet Dievas per mane suveda su tais, su kuriais mano priešai nuo Ordino įkūrimo tiko, kurie sakosi esą religingi ir kovoją už Kristaus tikėjimą, atrodo didesni nusikaltėliai už mane. Žinoma, labai skaudu, kad aplinkiniai kaimynai nesą pagonys ar kitokie netikėliai, kad juos, prisidengiant šia dingstimi, būtų galima nukariauti ir jų turtus garbingai pasiimti. Aš išties

norėčiau, kad visi mano kaimynai, dar daugiau – visi žmonės būtų krikščionys, tada su jais galėčiau taikius santykius palaikyti. O kurie jau ilgą laiką nepripažįsta Krikščionių tikėjimo, su tais kovoju pagal [savo] jėgas, idant juos arba atverščiau [į tikėjimą], arba sunaikinčiau. Šiandien vis tik esu stabdomas dėl tų, kurių man dera bijoti labiau, negu kurios nors barbarų genties, nes šie nieko nedoro iš manęs netyko, o anie tikisi kraujo ir visiško mano sunaikinimo. Jeigu Jūsų Šventenybės pasiuntiniai pastebėjo, ne taip lengva apjuodinti mane ir mano garbę. Tiesa moko kaip geriau aiškintojui. Branginu pagaliau, ką Jūsų Šventenybė pasakė, kaip taikos tarpininkai įpratę, kurie dabar tai vienai, tai kitai pusei kažką skiria, kad jas paprasčiau ir lengviau prie taikos [sudarymo] patrauktų. Kadangi tiek daug apdalijo ir tuos, kurie tos taikos vengia, nors tarp jų labai teršiamas ir keikiamas mano geras vardas, tai ką man tolygaus ar vertingo paskirs, kad tokiomis pastangomis jos norėčiau. Kad teisčiau ir vertinčiau be baimės ar smulkmeniškai. Tikiuosi, kad atsakymą pristatys, jei ką tokio turės, kas galės šią man pakištą klastą atlyginti. Nes jeigu ir pasižadėčiau savo šviesiausiajam broliui, minėtam Romos karaliui, vis tik neatmetu susitarimo galimybės ir draugiškų santykių. Pripažįstu, kad tame traktate Jūsų Šventenybė ir pasiuntiniai, Jūsų Šventenybės požiūris, įžadai ir kaip jų pasiekėme, man yra svarbiausi ir geriausi. Bet ir mano derybininkų dėl taikos nederėtų vertinti kaip negabių, kadangi anų pasiuntinių jurisdikcijai, kurios reikalavo priešininkai, nenorėjo nei paklusti, nei pačius pavadinti nenuolaidžiais, mat anų prieš mane taip lengvai liudijusių, sprendimą pakeitė. Na, nederėjo jiems atrodyti labai taikiai nusiteikusiems, kad ją ketintų sudaryti, neturėjo įgaliojimo, o priešai buvo už taiką. Visa esmė ta, kad jei viena pusė ją siūlo ir jos nori, tada lengvai dėl taikos susitaria. Dėl mano teritorijų, kurias valdo mano priešai, nedaug prarasdami, ir dėl padarytos milžiniškos žalos, menkų pinigų, galimybės atlyginti nuostolius, privalėjau siekti taikos, aš nė kiek savo [juridinių] teisių nepraradau. Mandatą savo derybininkams suteikiau, kad atremtų priešininkų [nuomonę], arba pasisakytų apie taikos

naudą, arba apie savo požiūrių sulyginimą, privalėtų deramai atsilaikyti. Visa tai jiems pasakiau ir pavedžiau padaryti, kad nepasiduotų kokiam nors sprendimui neapgalvotai, ar man nežinomas žmogus priimtų sprendimus. Dėl to Jūsų Šventenybę maldauju, žemai lenkiuosi, nelaikydamas nepasitenkinimo, kuris apėmė mano derybininkus, rašau mano menką nuolankų vardą, paklusnų Šventai Motinai Bažnyčiai ir Jūsų Šventenybei. Kad Jūsų Šviesybė tėviškai saugotų, jog manęs mano priešai neišstatytų pajuokai. Tesaugo Aukščiausias Jus, Jūsų Šviesybe, būkite sveikas ir gyvas. Te Jūsų sostas per ilgus metus klesti, vardan mūsų Šventosios Bažnyčios ir mano paguodai. Rašyta Sandeke, antradienį per Švč. Mergelės Marijos užgimimo oktavą *[rugsėjo 12 diena. – T. N.]**, tūkstantis keturi šimtai devynioliktaisiais Viešpaties metais).

* * *

IV priedas

Vytauto privilegija Lietuvos Brastos bažnyčiai

(prie § 1674)

Anno D-ni millesimo Septingentesimo Quarto Die vero Saturni Trigesimo Prima men. Maii Luceoriae.

Coram Officio actisque presentibus Curiae Illmi. ac Rmi. Dni: Alexandri de Wehow Wehowski Episcopi Luccoren. et Bresten. In psentio mei Infra scripti eosdem Actor. Notarii Consll. Prlten. Perllris. ac Rmus. Dnus. Franciscus de Kowalki Kowalkowski Praeptus. Ecclesiae Cathe Luceoren. et Bresten. in Lithuania optavit eidem

officio confirmationem Fundationis dotationis et Erectionis olim Alexandro alias Viloldo M. D. Lith. manu Serenissimo olim Joannis Tertii Regis Poloniae Subscriptam et binis Sigillis pensilibus Regni et M. D. Lith. firmatam in Pargameno Scriptam eandemque causa perpetualis ad Acta psentia Induci Inscribi et Ingressari petiit... de jure quoniam Acto nomini sunt neganda obtinuit. Cujus quidem Confirmationis tenor Sequ. modi. Joannes Tertius Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lithuaniae Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Kijoviae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Severiae, Czernihoviaeque. Significamus psentibus literis Nris. quor. Interest Universis et Singulis exhibitam Nobis esse Confirmationem Privilegii transumptae ex originali Fundationis Ecclesiae Tituli Stae. Crucis et Assumptionis B. V. Mariae in Civittae. nra. Bresten. M. D. Lith. existentis in Pargameno Scriptam ab olim Serenissimo Sigismundo III Rege Poloniae Antecessore Nro. Subscriptam atque Sigillo Regni pensili p. Calamittem. temporum obrupto Varsoviae in Comitiis. tunc Regni Generalibus die ultima mens. Martij Anno Dni. Millesimo Quingentesimo Nonnogesimo Tertio Comunitam et Ecclesiae Praefatae Bresten. Collatam nec n. Manu Generosi Mathiae Woyna Sacrae Regiae Majestatis p. Ducatum Lithuaniae p. tunc Notarii Consignatam Suplicatumque Nobis est Nomine Venerabilis Francisci de Kowalki Kowalkowski Cathedralis Luceoren. et dictae Ecclesiae Praepti. moderni ut idem privilegium vetustate atritum p. majori posteritis. fide et memoria Authoritate Nra. Regia reassumeremus renovaremus approbaremus et confirmaremus cujus Privilegii de verbo ad Verbum ejus modi tenor est ut sequit. Sigismundus Tertius Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae etr. Significamus psentibus. literis Nostris quorum interest, Universis et singulis oblatum et exhibitum nobis esse transumptum literar. ex Architypo Originali innovationis privilegii Fundationis et donationis Ecclesiae in Brescie Lithvanico Tituli s. Crucis et Assumptionis B. V. Mariae eo d. Originale Fundationis Privilegium tempore incursionis Tartarorum in Lithvania Sigillis obruptis erat violatum a

Serenissimo olim Alexandro Vitoldo M. D. Lith. ejdem Ecclesiae de novo concessi Sigillo Rndi. in Xto. Patris Bernardi Maciejowski Episcopi Luceorien. Majoris fidei causae communit. et manu ejusdem propria subscript. easdemque literas ex suo Originali descriptas, Sanas, Salvas et nulli suspitioni obnoxias, ac simul suplicatum Nobis fuisse, ut easdem authorittae. Nra. Regia approbare, confirmare et ratificare dignaremus. Quar. tenor de verbo ad verbum is est, qui sequit. In nomine stae. et Individuae Trinittis. Amen. Omnia quae inter mortales aguntr. negotia sub tempore edax vetustas absumeret, et in oblivionem deduceret p. inde Regum et Principum alta consilia invenerunt hujusmudi actus et negotia ne successu temporis evanescant literis et testium fideli annotatione perhennare, p. inde ad perpetuam rei memoriam Nos Alexander Dei Gratia M. D. Lith. nec n. terrarum Samogitiae Russiae Kijoviae etr. Dominus et Haeres, Significamus tenore p. sentium quibus expedit universis. Quomodo ad praesentiam Nram veniens Honorabilis Joannes Plebanus de Brzescie, obtulit Literas Nras. Confirmattonis privilegiam Dotationis Ecclesiae Bresten. Tituli stae Crucis et Assumptionis B. V. Mariae, violatas tamen et cum obruptis sigillis Nris per manus hostium tempore incursionis et vastationis Tartarorum ejusdem Civittis. Brzescie unde nobis expressus Plebanus Suplicavit ut sibi easdem literas innovaremus et approbaremus Nris. sigillis, Nos petitionibus ejus annuendo literas ejusmodi transumi de verbo ad verbum jussimus quarum tenor Sequ. in haec verba. In nomine Dni Amen. Quoniam humana memoria aeternitati n. commensurat. expedit ut ea quae in humanis sunt negotijs ad perpetuittis. ratitudinem pro horum testimonio, sigillorumque munimentis roborent. Pro inde Nos Alexander als. Vitoldus Dei Gratia Magnus Dux Lithvaniae, Samogitiae, Russiae, Kijoviae etr. Dominus et Haeres. Significamus tenore p. sentium quibus expedit universis et. singulis, tam p. sentibus quam futuris Notitiam p. sentium habituris. Quod volens laudem Omnipotentis Dei Matrisque Ejus Gloriosissimae V. Mariae Assumptionis et Sanctae Crucis ampliare nec n. Speciali privilegio dotare, mente sana et bona deliberatione in salutem et in salubre

remedium Animae Nrae. Nostrorumque successorum Legmor. Ecclesiam Parochialem in civitte. Duccatus Nri. Dictae Brzeście et hoc ad petitam instantiam quae Nobis exbibuit honorabilis Andreas Capelanus Noster ejusdem Ecclesiae Pastor et Rector, de novo Fundamus dotamus et erigimus. In primis locum p. caemeterio et oraculo et domo Plebanali, et ministrorum Ecclesiae incipiendo a gradu et ponte qui vadit de circulo per fluvium Muchawiec ex una parte et usque ad. viam quae etiam vadit ad Muchawiec ex Civitte. penes Synagogam Ruthenicam Mikula parte ex altera cum duabus tabernis in ibidem penes Caemiterium dictae Ecclesiae non cupatis Jabłońskie damus inscribimusque ad praefatam Ecclesiam quandam planiciem cum rubetis nondum effossitam prefato Nro. appido Brześć et hoc incipiendo a fovea dicta Uchrenska usque ad foveam dictam Moszczawka ad locandum hortulanos in suburbanos quadraginta v. quantum potuerit et cum duabus etiam tabernis liberis, qui hortulani et tabernatores Plebano ejusdem Ecclesiae de praefatis hortis per duodecem grossos latos et de tabernis per unam sexagenam latorum grossorum annis continuis et perpetuis solvere tenebunt. Quos hortulanos et tabernatores absolvimus et eximimus ab omnibus et nostror. successorum legitimorum servitijs exactionibus podvodor. dationibus super Nos et nostros successores concernentibus et presertim ab omni solutione tabernali alias Copij nec n. ab omni jure tam Castren. quam civili Polonico et Ruthenico, eos liberos facimus nisi coram Plebano ejusdem Ecclesiae de injuriis querulentibus respondeant Villum vero Szebryn et Tolmowo Roszczyce cum horeis et rubetis ex una parte Muchawiec et molendinam in dicto fluvio Muchawiec Zarzecze cum fluvio Ryta in quo fluvio piscinam et Molendinam costituere poterint cmetonesque ibidem locare fodere et ad meliorem usum convertere qem. quidem viliam Illma. Dna Oprassia Uxor Nra. charissima Nro. cum consensu. pić et perpetuė[672] *ad p. fatam Ecclesiam in Brześć cum omnibus censibus, proventibus, dationibus, Mellifitijs et senationibus pratis, gais,*

[672] Čia kalbama apie pirmąją žmoną, mūsų kronikose žinomą Marijos vardu, o kadangi Brasta buvo Kęstučio giminės paveldas, galėjo tuose kraštuose turėti jai kraičio užrašytų valdų, kurias dovanojo Brastos bažnyčiai.

sylvis, boris, nihil p. reservando et hoc incipiendo a Vilia Bolkowo ubi prata alias ostrowy et stagna in fluvio Muchawiec spectat ad viliam dictum Szebryń p. ut sola haereditarie ex antiquo tenuit usque ad villam Radvanicze dedit, contulit et inscripsit. Concedimus etiam ad p. fatlam Ecclesiam quatuor sexagenas lator. grossor. circa Theloneatores Nros. Bresten. et quatuor lapides caerae una cum quatuor millibus salis als. Polpistei circa claviatores Nros. Nosterque Successor. Castri Bresten. perpetuo dandos et soluendos duosque piscatares in fluvio Bug et Muchawiec libere p. mensa Plebanali pisces pendere nec n. decimas in omnibus praediis Nostris ad castrum Nrum. Bresten. et Kamieniec spectan. omnium frugum et frumentorum p. praefata Ecclesia in Brześć damus et perpetuo inscribimus. Dat in Troki Feria sexta ante Assumptionis B. V. Mariae Ao. Dni. Millesimo Quadringentesimo Duodecimo, Praesentibus Magnificis Hosticon, Minigal, Vidimino, Monivido, Duczus, Czuparajo, Curiae Nrae. Marschalco et sigillum Nrum. p. sentibus est sub appensum. In quorum omnium et singulorum fidem et robur perpetuum p. sentibus sigillum Nrum. est subappensum actum et datum Vilnae Feria Quarta post festum visitationis Gloriosissimae V. Mariae Anno Dni. Millesimo Quingentesimo primo. Praesen. ibidem Magnificis Generosis et Nobilibus: Alexandro Jurbiowicz Castell. Vilnen. et Capit. Godnen. Joanne de Zarzecie Palatino Trocen. et Marschalco M. D. Lith. Stanislao Janowicz Castell. Trocen. et Capitaneo Samogitien. Georgio Paczowicz Nikolao Mikołajewicz Subpincerna Magni D. Lith. et Capitaneo Bielcens. Michaele Duce Hliński Marschalco Curiae Nrae. Alberto Gastoltowicz, Stanislao Zabrzeziński Capitaneo Bracłł. Petro Olechnowicz Magistro Coquinae et Nicolao Gviczolowicz Magistro coquinae Dominae Nostrae et Fethkone Chrzeptowicz vice Thesaurario, Albertho Narbutowicz et aliis quam pluris fide dignis; per manus honorabilis Stanislai Venety Notarij Ducatus qui prntia. habuit in commissis Bernardus Maciejowski Episcopus Luceorien. Nos itaque Sigismundus Rex supranominatus suplicationi p. fatae benigne annuend. hoc idem transumptum privilegii Originalis fundationis seu donationis Ecclesiae p. fatae

Bresten. in omnibus ejusdem punctis clausulis articulis et conditionibus aproban. confirman. et ratifican. esse duximus uti quidem p. ut de jure est approbamus confirmamus et ratificamus, p. sentibus literis Nris. easdemque literas ut in originali sonant suum debitum robur habere ac obtinere volumus perpetuo. In cujus rei fidem p. sen. manu Nra. subscriptas sigillo Regni Nri. consignari mandavimus. Dat Varsaviae in commitiis Regni Gnrlibus. Die ultima Mensis Maij Anno Dni. Millesimo Quingentesimo Nonagesimo Tertio Regni vero Nri. Anno sexto. Sigismundus Rex. Locus et nota Sigilli pensilis abrupti et contriti funiculus ex serico rubro flavo albo et viridi implicatus pargameno Mathias Woyna Sacrae Reginae Majestatis p. M. D. Lith. Notarius mpp. Nos itaque Joannes Rex supra nominatus p. fatae suplicationi benigne annuendo et dictae Ecclesiae Bresten. piae Divor. antecessorum nostrorum fundationis indemnitati p. videndo supra insertum privilegium confirmationis quondam ex originali transumptum authoritate Nra. Regia tamquam Patronus ejusdem Ecclesiae legitimus suplendo reassumimus, renovamus, ratificamus et confirmamus praesentibus literis Nris. easdemque literas praesentes Nostras, tanquam originale fundationis primevae superius specificatae debitum robur habere et obtinere, volumus et declaramus perpetuo et in aevum. In cujus rei fidem praesen. Manu Nra. subscriptas Sigillo Regni et. M. D. Lith. Consignari jussimus. Dat. Grodnae in Comitijs Regni Generalibus die Decima Mensis Martij Anno Dni. Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo Nono, Regni Nri. Sexto. Praesentibus Rndis Stephano Wierzbowski Poznanien. Nicolao Stephano Pac Vilnen. Joanne Stephano Wyzga Varmien. Cancellario Regni et Notario et Archiepiscopo Gnesnen. Joanne Slanislao Zbonski Praemislien. Slanislao Dąbski Luceorien. Joanne Małachowski Culmensi et Pomessaniae Slanislao Swięcicki Chelmen. Alexandro Kotowicz Smolenscensi Episcopi tum et Magnificis Generosis ac Nobilibus Georgio Demetrio Korybutt Duce in Wiszniowiec et Zbaraż Cracovien. supremo Regni Nri exercituum duce. Christophoro Grzymułtowski Poznanien. Michaele Casimiro Pac Vilnen. supremo M. D. Lith. exercituum duce. Mariano

Ogiński Trocen. Andrea Potocki Kijovien. Stanislao Joanne Jabłonowski Russiae Exercituum Regni Nri. Campidoctore, Michaele Duce in Klewań Czartoryiski Volhyniae, Casimiro Joanne Sapieha Plocen. Joanne Antonio Cbrapowicki Vitepscen. Venceslao Leszczyński Podlachiae, Joanne Gninski Culmen. Palatinis. Carolo Lużecki Podlachiae, Stephano Piasoczyński Bresten. Castcllanis. Stanislao Comite in Wisznie ei Jaroslao Lubomirski Regni Nri. Alexandro Hilario Połubiński M. D. Lith. Supremis Marcschalcis, Christophoro Pac Supremo M. D. Lith. Cancellario, Joanne Wielopolski Regni Nri. Michaele Casimiro Duce Radziwiłł M. D. Lith. pro cancellarijs et Exercituum Campiductore Andree de Raciborsko Morsztyn Regni Nri. Benedicto Paulo Sapieha M. D. Lith. Supremis Thesaurariis, Francisco Prazmowski Regni Nri. Constantino Brzostowski M. D. Lith. supremis Seeretarijs, Gninski Joanne Bonaventura Kosiński Regni Nri. Cipriano Paulo Brzostowski M. D. Lith. Referendarijs Joanne Carolo Daniłowicz Regni Nri. curiae Thesaurario, Theodor Donhoff Regni Nri. Subcamerario, Francisco Sapieha Supremo Magni Ducatus Lithvaniae Stabuli Praefecto, ac in p. sentibus comitiis Nuncior. praesentium Terrestrium Mareschalco Joanne Lipski Sandecen. Joanne Rokitnicki Ripinensi, Capitaneis, Albertho de O[l]szowka Zboiński Pocillatore, Casimiro de Kowalki Kowalkowski, sub dapifero Dobrinensi, alijsque quam plurimis Palatinis, Castellanis, Senatoribus, Dignitarijs, officialibus, Nuncijsque Terrestribus tam Regni Nri. quam Magni Ducatus Lith. proceribus et nobilibus, Joannes Rex. Locus sigilli Regni pensilis, Locus sigillis M. D. Lith. pensilis. Michael in Drucko Sokoliński Notarius M. D. Lith. Christophorus Taranowski Varsovien. Cancus. S R. Mttis. Secretarius. Susceptum et Inductum ad acta Metrices Regni Cancellariae Majoris Sabatho ante Dominicam Laetare Quadragesimalem die undecima Martij Anuo Millesimo Sexcentesimo Septuagesimo nono. Grodnae in Comitiis Gnrlibus. Post quar. quidem Lilerar. Supra scrar. ad Acta p. sentia per me infrascripturum Notarium susceptionem. et inductionem, Suprascriptus Prillris. et Rmus. Dnus. offerens easdem Originales ad se recepit et de receptis cancella-

riam p. sentem quietavit p. sentibus cancellariae scribis et me Francisco Kalnicki Causar. Curiae Episcopalis Notario Actuario.

Ex actis consist. Gnrlis. Luceorien. Extract. et sigillo Perillris. Rmi. Dni. Josephi Joannis Gołuchowski Decani Cath. Vicarij in Spirilualibus et Officialis. Gnrlis. Luceorien. Praepti. Ostrogien. et Sznogroden. Communitum.

Stephanus Głowacki Canonieus et consistor.
Gnralis. Luceorien. atq. Aplicus Notarius.
mpp.

(Tūkstantis septyni šimtai ketvirtaisiais Viešpaties metais, šeštadienį, gegužės trisdešimt pirmąją, Lucke.

Lucko ir Brastos vyskupo, šviesiausiojo ir garbingiausio pono Aleksandro Vehovskio akivaizdoje ir dalyvaujant man, žemiau pasirašiusiam šį nutarimą Lucko ir Brastos katedrų Lietuvoje prepozitui, šviesiausiajam ir garbingiausiajam ponui Pranciškui Kovalkovskiui, šituo dokumentu fundaciją, donaciją ir pastatymą anuomet pasirinko patvirtinti Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras, kitaip Vytautas, o šviesiausiasis Lenkijos karalius Jonas III [Sobeskis] [savo] ranka pasirašė. Šią privilegiją, patvirtintą dviem Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakabinamais antspaudais, amžinam saugojimui surašytą pergamente liepta pagal teisę įrašyti prie galiojančių aktų. Šitą patvirtinimą tinkamu būdu Jonas III [Sobeskis], iš Dievo malonės Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusios, Prūsijos, Mazovijos, Žemaitijos, Livonijos, Smolensko, Kijevo, Voluinės, Podolės, Palenkės, Severų ir Černigovo didysis kunigaikštis, pasirašome ir liudijame visiems ir kiekvienam, kad perrašytą iš originalo privilegiją patvirtiname mūsų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybėje, Brastoje, esančios Šv. Kryžiaus ir Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčios fundaciją, surašytą pergamente anuomet Lenkijos karaliaus Zigmanto III [Vazos], mūsų pirmtako, [ranka] pasirašytą ir kabančiu [Lenkijos] Karalystės antspaudu, kuris dėl amžių ne-

gandų nutrūkęs, Varšuvoje, [Lenkijos] Karalystės seime, kovo paskutinę dieną tūkstantis penki šimtai devyniasdešimt trečiaisiais Viešpaties metais buvo patvirtinta, į minėtąją Brastos bažnyčią nugabenta ir Jo Šviesybės Karališkosios Didenybės sekretoriaus, kilmingojo Motiejaus Vainos ranka užantspauduota ir mums išprašyta Lucko katedros ir minėtos bažnyčios naujo [prepozito], gerbiamo Pranciškaus Kovalkovskio vardu, kad šita senoji privilegija nesugadinta [išliktų] vėlesniems laikams. Pasitikėdami, prisimindami ir [remdamiesi] savo karališkuoju autoritetu atstatome, atnaujiname ir aprobuojame, ir patvirtiname šitą privilegiją, visą pažodžiui, [štai] koks jos turinys. Zigmantas III [Vaza], iš Dievo malonės Lenkijos karalius, Lietuvos, Rusios, Prūsijos, Mazovijos, Žemaitijos, Livonijos ir kt. didysis kunigaikštis, pažymime savo parašu, visiems ir kiekvienam, kad nuorašas dėl fundavimo ir donacijos Švento Kryžiaus ir Švč. Mergelės Marijos Dangun Žengimo bažnyčios Lietuvos Brastoje perrašytas ir pateiktas iš pirminio originalo. [Kadangi] originali fundacijos privilegija per totorių antpuolį Lietuvoje buvo suniokota, su nutrūkusiais antspaudais, kadaise šviesiausiojo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Vytauto tai pačiai bažnyčiai iš naujo suteikta. Lucko vyskupo maloningo tėvo Kristuje Bernardo Macejovskio antspauduota. Dėl didesnio tikrumo sutvirtinta ir jo ranka pasirašyta ši privilegija, iš originalo nurašyta, visa, sveika ir jokio įtarimo nekelianti, kuri visada mums buvo reikalinga, taigi ją savo karališku autoritetu leidžiame aprobuoti, patvirtinti ir ratifikuoti. Jos turinys pažodžiui yra toks: vardan Švč. Trejybės, amen. Visus rūpesčius ir kas tarp mirtingųjų vyksta, nusineša laikas. Karalių ir valdovų svarbūs nutarimai ir tokie aktai bei darbai, kad neištirptų su laiku, raštu parašyti ir paliudyti, lieka būsimų kartų žiniai. Mes, Aleksandras, iš Dievo malonės Lietuvos didysis kunigaikštis ir Žemaitijos, Rusios, Kijevo ir kt. žemių valdovas ir ponas, pažymime ir išdėstome šiuo raštu visiems. Taigi, atvykęs pas mūsų esybę garbingasis Brastos klebonas Jonas nusigabeno mūsų raštą. Privilegiją dėl dotacijos patvirtinimo Šv. Kryžiaus ir Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo

Brastos bažnyčiai. [Privilegija] nukentėjo nuo priešų rankos per totorių antplūdį ir neteko mūsų antspaudų. Brastoje klebonas mums išsakė prašymą, kad šitą dokumentą atnaujintume ir aprobuotume mūsų antspaudais; mes jo prašymams pritardami liepėme šią sutartį pažodžiui perrašyti, kurios turinys išsakytas šitaip: Viešpaties vardu amen, amžinam to dalyko atminimui! Kadangi visi reikalai laikui bėgant išnyksta iš žmonių atminties ir nugrimzta į užmarštį, todėl yra sugalvota, kad būtų išdėstomi raštu, būsimųjų kartų žiniai. Dėl to mes, Aleksandras, kitaip Vytautas, iš Dievo malonės Lietuvos [didysis] kunigaikštis, Žemaitijos, Rusios, Kijevo ir kt. ponas ir valdovas, pažymime šiuo išdėstytu turiniu visiems ir kiekvienam, ir dabar, ir ateityje šį raštą skaitysiantiems. Norėdami visagalį Dievą ir Jo Motiną, šlovingąją Mergelę Mariją, Šventąjį Kryžių pašlovinti, ne tik atskira privilegija aprūpinti, apgalvoję teisingai nusprendėme, kad dėl gerovės ir mūsų bei mūsų teisėtų paveldėtojų sielos sveikumo, mūsų Kunigaikštystės [mieste] Brastoje parapinę bažnyčią, atsižvelgdami į dabartinę jos padėtį, kurią mums pristatė garbingasis mūsų klebonas Andriejus, šitos bažnyčios kunigas ir prižiūrėtojas, iš naujo funduojame. Pirma, [aptarsime vietovę], [ji] prasideda prie kapinių ir bažnyčios, prie klebono ir bažnyčios patarnautojų pastato, nuo tilto, kuris veda per Muchaveco upę iš vienos pusės, ir iki kelio, kuris eina į Muchaveco [kaimą] iš gyvenvietės palei rusėnų Šv. Mikalojaus (*Mikula*) cerkvę iš kitos pusės, su ten [esančiomis] dviem smuklėmis, palei minėtos bažnyčios kapines, nepasiekia *Jablońskie*, duodame ir užrašome minėtai bažnyčiai tokio dydžio plynę su erškėtynais, niekada neartą, [esančią prie] minėto mūsų Brastos miesto, ir ji prasideda nuo pelkės, vadinamos *Uchrenska*, [tęsiasi] iki pelkės, vadinamos *Moszczawka*, kad ten priemiestyje apgyvendintų keturiasdešimt sodininkų, arba kiek galės, ir su dviem laisvomis smuklėmis, šie sodininkai ir amatininkai bažnyčios klebonui iš minėtų sodų [po] dvylika plačiųjų gražių ir iš kiekvienos smuklės [po] vieną kapą plačiųjų gražių į metus amžinai mokėti privalės. Šituos sodininkus ir smuklininkus atleidžiame

ir išlaisviname nuo bet kokių kitų ir mūsų prievolių, nuo pareigos duoti kinkinį mums ar mūsiškiams ir ypač nuo visų smuklės mokesčių, ir nuo visų įsipareigojimų tiek pagal pilies ir pilietinę teisę, tiek pagal lenkų ir rusėnų [teisę] juos skelbiame [esant] laisvus, nebent tik tos bažnyčios klebonui turėtų atsiskaityti. [Taip pat dovanojame] kaimą Šebriną (*Szebryn*) ir *Tolmovo Roszczyce* su pasėliais ir erškėtynais iš vienos Muchaveco pusės ir malūną Muchaveco upėje, Zaržečę su Rytos upe, kurioje galės žuvų tvenkinį ir malūną įsirengti, ten užtvankas pastatyti ir geresne veikla užsiimti. O tą kaimą garbingoji mūsų ponia, mieliausioji žmona Oprasija (*Oprassia*), su mūsų žinia pamaldžiai ir amžinai minėtai Brastos bažnyčiai su visais leidimais, dosnumu, dotacija paskyrė. Medingomis ir vešliomis pievomis, miškeliais, miškais, giriomis, kurių nereikia išsaugoti, o [ta teritorija] prasideda nuo Bolkovo (*Bolkowo*) kaimo, ties kuriuo yra pievos ar kitaip [vadinamos] salos, ir pelkės Muchaveco upėje, jos yra priešais kaimą, vadinamą Šebrinu, kurį paveldėjusi nuo seno turėjo savo valioje, [toliau] tęsiasi iki Radvaničių (*Radvanicze*) kaimo, [visus šiuos plotus] išvardija ir užrašo. Paskiriame minėtai bažnyčiai [po] keturias kapas plačiųjų gražių. Mūsų Brastos muitininkams vaško keturis akmenis kartu su keturiais pūdais druskos, ginklanešiams – parako. Mūsų Brastos tvirtovės paveldėtojas [privalo] surasti ir atleisti [nuo prievolių] du žvejus, kad šie Bugo ir Muchaveco upėse galėtų laisvai žvejoti idant kleboną maistu aprūpintų. Ir dešimtinę mūsų naudai nuo javų ir kitos naudos iš mūsų visų žemių prie Brastos ir Kameneco tvirtovių minėtai Brastos bažnyčiai duodame ir amžiams užrašome. Pasirašyta Trakuose penktadienį prieš Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo šventę *[1412 metų rugpjūčio 12 diena. – T. N.]**, tūkstantis keturi šimtai dvyliktaisiais Viešpaties metais, dalyvaujant garbingiesiems Astikui, Minigailai, Vidiminui, Manvydui, Dučiui, [Stanislovui] Čupurnai, mūsų dvaro didžiajam maršalui, su prikabintu mūsų antspaudu. Visų ir kiekvieno pasitikėjimui ir amžinam sutvirtinimui prikabintas antspaudas, sudaryta ir pasirašyta Vilniuje trečiadienį po Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo šventės tūkstantis

penki šimtai pirmaisiais Viešpaties metais, dalyvaujant didingiems, garbingiesiems ir kilmingiems: Vilniaus kaštelionui, Gardino seniūnui Aleksandrui Juravičiui [Alšėniškiui], Trakų vaivadai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės maršalui Jonui Jurgaičiui Zaberezinskiui iš Zaberezės, Trakų kaštelionui ir Žemaitijos seniūnui Stanislovui Jonavičiui [Kęsgailai], Jurgiui Pacevičiui, Mikalojui Mikalojaičiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam taurininkui ir Belsko seniūnui, [Lietuvos dvaro] maršalui Mykolui Glinskiui, Albertui Goštautui, Braclavo seniūnui Stanislovui Zaberezinskiui, Lietuvos didžiajam virtuvininkui Petrui Aleknavičiui ir mūsų ponios dvaro virtuvininkui Mikalojui Gvičolovičiui, ir paiždininkiui Bogdanui Chreptavičiui, Albertui Narbutui ir kitiems ypač nusipelniusiems garbingiems ponams, [Lietuvos Didžiosios] Kunigaikštystės raštininko, garbingojo Stanislovo Venetos ranka, Lucko vyskupo Bernardo Macejovskio akivaizdoje, aukščiau užrašytas Mes, karalius Zigmantas III [Vaza], šį minėtos Brastos bažnyčios fundavimą ir donaciją [patvirtinantį] originalios privilegijos nuorašą su visais punktais, nuostatomis ir sąlygomis esant aprobuotiną, patvirtintiną ir ratifikuotiną nutariame ir dėl teisės ir pagal teisę aprobuojame, patvirtiname ir ratifikuojame šiuo savo raštu ir norime, kad jis amžinai turėtų savo galią. Dėl to savo paties ranka pasirašytą mūsų karališku antspaudu pažymėti pavedame. Pasirašyta Varšuvoje, [Lenkijos] Karalystės seime, paskutinę gegužės dieną, tūkstantis penki šimtai devyniasdešimt trečiaisiais Viešpaties metais, mūsų karaliavimo šeštaisiais metais. Karalius Zigmantas III [Vaza]. Pakabinamo nutraukto antspaudo vieta ir žymė. Virvelė suvyta iš rusvo, gelsvo, balto ir žalio šilko, perverta per pergamentą, pasirašo savo ranka Jo Karališkosios Didenybės sekretorius Motiejus Vaina. Aukščiau įrašytas Mes, karalius Jonas III [Sobeskis], minėtam geraširdiškumui palaimingai pritardami ir minėtai Brastos bažnyčiai kaip teisėtas šios bažnyčios globėjas atnaujiname, renovuojame, ratifikuojame ir patvirtiname šiuo mūsų raštu ankstesnį mūsų raštą, norime, kad turėtų ir išlaikytų deramą tvirtumą, ir skelbiame, [kad taip būtų]

nuolat ir amžinai. Dėl to įsakome mūsų ranka pasirašytą [dokumentą] [Lenkijos] Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudais pažymėti. Pasirašyta Gardino seime, kovo mėnesio dešimtą dieną, tūkstantis šeši šimtai septyniasdešimt devintaisiais Viešpaties metais, mūsų karaliavimo šeštaisiais, dalyvaujant gerbiamiems – Steponui Veržbovskiui, Poznanės vyskupui, Mikalojui Steponui Pacui, Vilniaus vyskupui, Jonui Steponui Vyžgai, [Lenkijos] Karalystės didžiajam kancleriui ir raštininkui, Varmės vyskupui ir Gniezno arkivyskupui, Jonui Stanislovui Zbonskiui, Peremislio vyskupui, Stanislovui [Kazimierui] Dombskiui, Lucko vyskupui, Jonui Malachovskiui, Kulmo ir Pamedės* vyskupui, Stanislovui [Jackui] Svencickiui, Chelmo vyskupui, Aleksandrui Kotovičiui, Smolensko vyskupui, taip pat [dalyvaujant] didingiems, garbingiesiems ir kilmingiems – [Lenkijos] Karalystės didžiajam etmonui, Krokuvos vaivadai kunigaikščiui Jurgiui Dimitrijui Višnioveckiui, Kristupui Gžimultovskiui, Poznanės vaivadai, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam etmonui Mykolui Kazimierui Pacui, Vilniaus vaivadai, Marcijonui [Aleksandrui] Oginskiui, Trakų vaivadai, Andriejui Potockiui, Kijevo vaivadai, mūsų [Lenkijos] Karalystės Rusios vaivadai Stanislovui Jonui Jablonovskiui, Klevanės kunigaikščiui Mikalojui [Jurgiui] Čartoriskiui, Voluinės vaivadai, Kazimierui Jonui Sapiegai, Polocko vaivadai, Jonui Antanui Chrapovickiui, Vitebsko vaivadai, Vaclovui Leščinskiui, Palenkės vaivadai, Jonui [Kristupui] Gninskiui, Kulmo vaivadai, [Stanislovui] Karoliui Lužeckiui, Palenkės kaštelionui, Steponui [Konstantinui] Piasočinskiui, Brastos kaštelionui, Visnico ir Jaroslavo [žemių] kunigaikščiui Stanislovui [Heraklijui] Lubomirskiui, mūsų [Lenkijos] Karalystės didžiajam maršalui, ir Aleksandrui Hilarijui Palubinskiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam maršalui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam kancleriui Kristupui [Zigmantui] Pacui ir mūsų [Lenkijos] Karalystės didžiajam kancleriui Jonui Velopolskiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakancleriui kunigaikščiui

Mykolui Kazimierui Radvilai, mūsų [Lenkijos] Karalystės didžiajam iždininkui [Jonui] Andriejui Morštinui iš Raciborsko ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam iždininkui kunigaikščiui Benediktui Povilui Sapiegai, mūsų [Lenkijos] Karalystės didžiajam sekretoriui Pranciškui [Mykolui] Pražmovskiui ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didžiajam sekretoriui Konstantinui [Kazimierui] Bžostovskiui, mūsų [Lenkijos] Karalystės referendoriui, Jonui [Kristupui] Gninskiui, Bonaventūrai Kosinskiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės referendoriui Kiprijonui [Pauliui] Bžostovskiui, mūsų [Lenkijos] Karalystės didžiajam iždininkui Jonui Karoliui Danilavičiui, mūsų [Lenkijos] Karalystės pakamariui Teodorui Denhofui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pakamariui Pranciškui [Steponui] Sapiegai, ir šiame susirinkime dalyvavusiems žemių pasiuntiniams – maršalui Jonui Lipskiui iš Sončo, Jonui Rokitnickiui iš Ripino, seniūnams, didžiajam taurininkui Albertui Zboinskiui iš Olšuvkos, Kazimieriui iš Kovalkų Kovalkovskiui, Dobrynės stalininkui ir kitiems vaivadoms, kaštelionams, senatoriams, dignitoriams, oficijolams, kaip mūsų [Lenkijos] Karalystės, taip ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių pasiuntiniams, didikams ir kilmingiesiems. Karalius Jonas III [Sobeskis]. Vieta kabinti [Lenkijos] Karalystės antspaudui. Vieta kabinti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės antspaudui. [Pasirašo] Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sekretorius Mykolas Sokolinskis iš Drucko, Jo Didenybės sekretorius Kristupas Taranovskis iš Varšuvos. Sudaryta ir įrašyta į Metrikų knygas [Lenkijos] Karalystės didžiojoje kanceliarijoje šeštadienį prieš paskutinį gavėnios sekmadienį, kovo dvyliktą dieną tūkstantis šeši šimtai septyniasdešimt devintaisiais Gardino seime.

Ištrauka iš Lucko generalinės konsistorijos aktų, šviesiausiojo garbingojo dekano Juozapo Jono Goluchovskio antspaudu patvirtinta.

Lucko kanauninkas ir konsistorijos generalinis sekretorius Steponas Glovackis).

Antspaudas ant kalėdaičio įspaustas. Vaizduoja herbą Leliva (*Leliwa*), užrašas ratu, bet neįskaitomas. Ant popieriaus vandenženklis su Gozdavos (*Gozdawa*) herbu. To dokumento nuorašas yra mano rankraščių rinkinyje.

* * *

V priedas

Vėliavų, buvusių Griunvaldo mūšyje, sąrašai

(prie § 1568 ir 1570)

Kryžiuočių vėliavos pagal Dlugošą

Cf. *Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 244–248; *Bielski.* – S. 299–301:

1. Didžiojo magistro didžioji.
2. Didžiojo magistro mažoji, abi baltos, su auksiniu lelijiniu kryžiumi, jo viduryje auksinis skydas su juodu ereliu.
3. Maršalo, balta su dideliu juodu kryžiumi.
4. Kunigaikščio Olesnickio, juodas erelis su balta juosta, einančia per krūtinę ir sparnus, geltoname lauke.
5. Štetino kunigaikščio Kazimiero, grifas baltame lauke.
6. Švento Jurgio, labai ilga, baltas kryžius raudoname lauke.
7. Pamedės vyskupo, šv. Jono Evangelisto erelis, auksinis, apgaubtas dviejų raudonų pastoralų, raudoname lauke.
8. Sembos vyskupo, trys raudonos infulos baltame lauke.
9. Kulmo vyskupo, sukryžiuoti kalavijas ir raudonas pastoralas

baltame lauke.

10. Varmės vyskupo, išilgai padalyta į du laukus, raudoname baltas avinėlis, koja prilaikantis vėliavėlę, iš krūtinės teka kraujas į pastatytą kieliką, kitas laukas baltas.

11. Didžiojo komtūro, plati balta juosta, horizontaliai kertanti raudoną lauką.

12. Kulmo miesto, du laukus – baltą ir raudoną – skiria gulsčiai siaurėjanti upė, virš jos juodas kryžius.

13. Ordino iždininko, baltas raktas, kiti sako – du sukryžiuoti raktai, raudoname lauke.

14. Graudenco komtūro, juoda stumbro galva baltame lauke.

15. Balgos komtūro, raudona lapė baltame lauke.

16. Kovalevo (*Schoensee*)* komtūro, dvi raudonos žuvys, susisiekiančios žiomenimis bei uodegomis ir sudarančios apskritimą baltame lauke.

17. Karaliaučiaus miesto, baltas liūtas su auksiniu vainiku, virš jo juodas kryžius, raudoname lauke.

18. Stargardo (*Althaus*)** komtūro, padalyta į keturis įstrižus baltus ir raudonus laukus.

19. Tuchelio komtūro, padalyta į du laukus, raudoną ir baltą, atskirtus juoda juosta.

20. Nešavos komtūro, statmenai padalyta į tris laukus, du juodi, vidurinis baltas.

21. Vestfalijos samdinių, dvi sukryžiuotos ryškiai raudonos, ar apelsinų spalvos, strėlės baltame lauke.

22. Rogozno miesto, per baltą lauką raudona įžambi juosta, joje trys baltos rožės.

23. Gdansko komtūro, du kryžiai, raudonos baltame lauke, baltas – raudoname.

24. Pokšyvnos (*Engelsberg*)*** komtūro, baltas angelas išskėstomis rankomis ir sparnais raudoname lauke.

25. Brodnicos komtūro, raudonas elnias baltame lauke.

26. Bratiano ir Noištato**** miesto pilių, trys pilki elnio ragai baltame lauke.

27. Braunsbergo miesto, du kryžiai, baltas juodame, juodas baltame lauke.

28. Samdinių, arba Vokietijoje užverbuotų savanorių, dvi raudonos sukryžiuotos strėlės baltame lauke.

29. Užverbuotų šveicarų, balta prasižiojusi lapė raudoname lauke.

30. Holšteino komtūro* (Dlugošas rašo: *Lachin alias Leschken*), trys gulsti laukai, viršutinis raudonas, vidurinis baltas, apatinis juodas.

31. Čluchuvo komtūro, tokia pat kaip Nr. 10.

32. Osterodės komtūro, šachmatinė iš keturių laukų – baltų ir raudonų.

33. Bartenšteino** miesto, baltas kirvis juodame lauke.

34. Kulmo žemės kareivių, tarytum raudonos ir baltos vandens bangos, su juodu kryžium.

35. Elbingo miesto, du balti kryžiai, vienas virš kito raudoname lauke.

36. Vokietijoje užverbuotų žemesniųjų sluoksnių, juoda skersinė juosta per baltą lauką.

37. Torunės komtūro, pilis su trimis raudonais bokštais, juodi vartai su baltomis grotomis atidaryti, baltame lauke.

38. Prie Reino užverbuotų samdinių, plati juoda juosta per raudoną lauką.

39. Gnevkovo (*Mewe*)*** komtūro, dvi sukryžiuotos strėlės raudoname lauke.

40. Šventapilės (*Heiligenbeil*)**** miesto, baltas kirvis.

41. Braunšveigo komtūro, raudonas liūtas balkšva krūtine, papilve ir viena koja, žydrame lauke.

42. Gdansko miesto, kaip ir Nr. 23.

43. Meisene verbuotų samdinių, žydra su raudonu.

44. Štetino miesto, balta su raudonu.

45. Ragnitos komtūro, trys raudonos kepurės baltame lauke.

46. Karaliaučiaus miesto, vadinamosios *Kniphof* dalies, viršutinėje dalyje raudonas vainikas baltame lauke, apatinėje dalyje baltas kryžius raudoname lauke.

47. Iš Livonijos atsiųstų vyrų, trys gulsti laukai, viršutinis žydras, vidurinis baltas, apatinis raudonas.

48. Diršuvos* miesto, keturi gulsti laukai, pakaitomis balti ir raudoni.

49. Melzako miesto, trys gulsti laukai, juodas, baltas ir raudonas.

50. Samdinių, keturi šachmatiniai laukai, balti ir žydri.

51. Brandenburgo komtūro, raudonas erelis, per sparnus auksinė juosta, snapas ir kojos geltonos, baltame lauke.

Lenkijos vėliavos prieš Griunvaldo mūšį pagal Dlugošą

Cf. *Dlugossius*. – Lib. XI. – P. 240–244:

1-oji valstybės vėliava, baltas erelis su auksiniu vainiku, raudoname lauke. 2-oji, vadinamoji Priekinė (*Gończa*), du auksiniai kryžiai žydrame lauke. 3-oji karaliaus dvaro, su Lietuvos Vyčiu, raudona. 4-oji švento Jurgio, baltas kryžius raudoname lauke. Vaivadijų ir žemių vėliavos: 5-oji Poznanės, baltas erelis be vainiko raudoname lauke. 6-oji Sandomiero, padalyta į du laukus: raudoname trys pilkžalės juostos, žydrame septynios žvaigždės, 7-oji Kališo, šachmatų laukas, jame buivolo galva su vainiku, per šnerves perverta auksinė grandis. 8-oji Seradzo, du laukai: pusė balto erelio raudoname lauke, pusė raudono liūto baltame lauke. 9-oji Liublino, elnias raudoname lauke. 10-oji Lenčicos, pusė juodo erelio ir pusė balto liūto su vainikais žydrame lauke. 11-oji Kujavijos iš dviejų laukų su puse juodo erelio žydrame ir puse balto liūto raudoname lauke, su vainikais. 12-oji Lvovo, auksinis liūtas, ropščiantis į uolą, žydrame lauke. 13-oji Veliunio, balta skersinė linija per raudoną lauką. 14-oji Peremislio, dvigalvis auksinis erelis žydrame lauke. 15-oji Dobrynės, seno vyro galva su ragais ir vainiku auksiniame lauke. 16-oji Kulmo, baltas lokys, stovintis tarp dviejų medžių, raudoname lauke. 17-oji, 18-oji ir

19-oji Podolės žemės, auksinė saulė raudoname lauke. 20-oji Haličo, kuosa su vainiku baltame lauke. 21-oji ir 22-oji Mazovijos kunigaikščio Semovito, baltas erelis be vainiko raudoname lauke. 23-oji Mazovijos kunigaikščio Jonušo, padalyta į keturis laukus, dviejuose įstrižuose balti ereliai be vainikų, dviejuose baltuose botagai. 24-oji Gniezno arkivyskupo Mikalojaus Kurovskio su Šreniavos (*Strzeniawa*) herbu. 25-oji Poznanės vyskupo Alberto Jastšembeco, joje kryžius su dvigubais skersinio pečiais žydrame lauke. 26-oji Krokuvos kašteliono Kristino iš Ostrovo, herbas Ursinas (*Ursin*). 27-oji Krokuvos vaivados Jono iš Tarnuvo, herbas Leliva (*Leliwa*). 28-oji Poznanės vaivados Sendzivojaus iš Ostrogo, herbas Nalenčas (*Nałęcz*). 29-oji Sandomiero vaivados Mikalojaus iš Michalovo, herbas Rožė (*Róża*). 30-oji Seradzo vaivados Jokūbo iš Konecpolio, herbas Pobogas (*Pobog*). 31-oji kašteliono Jono iš Obichovo, herbas Pomianas (*Pomian*). 32-oji Lenčicos vaivados Jono Ligenzos iš Bobreko*, herbas Asilo galva (*Ośla głowa*). 33-oji Voiničiaus kašteliono Andriejaus iš Tenčyno**, herbas Kirvis (*Topor*). 34-oji Karalystės maršalo Zbignevo iš Bžezės. 35-oji Krokuvos bajorų atstovo Petro Šafraneco iš Peskovos Skalos, herbas Senas arklys (*Stary koń*). 36-oji Vislicos kašteliono Klemenso Moskoževskio, herbas Lapė (*Bzura*). 37-oji Sremo*** kašteliono, Didžiosios Lenkijos seniūno, herbas Leliva (*Leliwa*). 38-oji Dobeslavo iš Olesnicos, herbas Dembnas (*Dębno*). 39-oji Spitkos iš Jaroslavio****, herbas Leliva (*Leliwa*). 40-oji Martyno iš Slavsko*****, herbas Zaremba (*Zaremba*). 41-oji Dobrogosto iš Šamotulų, herbas Nalenčas (*Nałęcz*). 42-oji Sandeko kašteliono Kristijono iš Kozeglovų******, herbas Kosčeša (*Strzegonia*). 43-oji Jono Menžiko iš Dombrovos, herbas Vadvičas (*Wadwicz*). 44-oji kunigo pakanclerio, herbas Trys ragai (*Trzy trąby*) baltame lauke. 45-oji Mikalojaus Kmitos iš Visničiaus*******, herbas Šreniava (*Strzeniawa*). 46-oji brolių iš Grifų giminės********. 47-oji Zaklikos iš Kožkevo*********, herbas Sirokomlė (*Syrokomla*). 48-oji Kozlerogų giminės**********. 49-oji Moravijos barono Jono

Jenčikovičiaus*, herbas Odrovonžas (*Odrowąż*); ta vėliava, tas karinis dalinys, buvo sudarytas vien iš moravų, vadovavo moravietis Helmas**; ją Jenčikovičius atsiuntė atsidėkodamas karaliui už kitados jam suteiktas paslaugas. 50-oji Krokuvos Gnevošo iš Dalevicų***, herbas Kosceša (*Strzegonia*).

* * *

VI priedas

Apie kryžiuočių barzdas

Negalima apeiti anekdotiškų žinių apie kryžiuočių barzdas jau vien todėl, kad primintume, jog šiame rinkinyje pateiktos istorinės detalės yra tikros. Prisimenu, kai dar ėjau į mokyklą Vilniuje, ką mano tėvui pasakojo kunigas Koženevskis****, Šv. Jonų bažnyčios klebonas ir Katedros statybos darbų prižiūrėtojas, mano giminaitis motinos linija. Iš šios bažnyčios, pasakojo jis, perkėlus pamaldas į Šv. Jonų, Katedros lobynas, esantis viename Kapitulos sandėlyje, per paskutinius šalies neramumus ir po kunigo vyskupo Masalskio***** mirties labai susijaukė. Negana to, kilus grėsmei, jog į miestą gali įžengti rusų kariuomenė, įvairūs Kapitulos pareigūnai, būgštaudami, kad nebūtų išgrobstyti bažnyčios turto likučiai, paėmė saugoti įvairius pakus ir skrynias, buvusias lobyne. Vienas iš žemesniųjų šitų pareigūnų, supratęs, jog tai yra slaptos dalybos nuosavybės teise, kadangi šie daiktai buvo išvežami naktį, idant nematytų nereikalingų smalsuolių akys, stengėsi ką nors gauti ir savo daliai. Vieną tamsų vakarą atėjęs į sandėlį ir dar radęs didžiulę skrynią, gausiai apkaustytą geležimi, liepė nelengvai pasamdytiems drūtiems vyriokams pajudinti ją iš vietos

ir nunešti į jo namus. Šis turtas, tikriausiai nuo labai senų laikų pamirštas, smarkiai žadino namų šeimininko žingeidumą, tad pasidarė toks neramus, kad negalėjo naktimis ramiai miegoti. Savo rūpesčius atskleidė vienam vienuolyno viršininkui, ir abu nutarė, kad toje skrynioje turi būti kažkas nepaprasta, taigi toji jiems sapnuojasi, nemiegant visą laiką braunasi į mintis ir taip užvaldo vaizduotę, jog atrodo, kad visur paskui bėgioja, skraido, juda. „Ką gi, prisimink, kunige, – sakė vienuolyno viršininkas, – kad seniau Tvardovskis yra gyvenęs Vilniuje, ir kai jį velniai pagrobė iš karčemos prie Sandomiero, vadinamos Roma, čia liko daug jo daiktų, galbūt ir ši prakeikta skrynia tai užburtai kolekcijai priklausė ir prie šventos vietos ramiai stovėjo. Ką šiandien gali žinoti, kas iš jos gali išsiristi, geriau kur nors prie bažnyčios pastatyti arba nugabenti *ad locum priscum**. Kunigas sutiko su antra galimybe, tačiau lobyne jau buvo prikrauta gipso, marmuro gabalų ir kitų panašių dalykų. Netrukus atsirado ir trečias patikėtinis. Šis, išklausęs pasakojimą apie keistą skrynią, tuoj sumojo, kad vienuolyno viršininkas prigalvojęs perdėtų dalykų, tikriausiai norėdamas, idant šis užkeiktas turtas patektų į jo rankas. Taigi patarė atkalti ir pažiūrėti, kas yra viduje. „Ne, niekada to neleisiu, pasakė kunigas, – man gali pareikšti pretenzijas. Atrodo, kad vienuolyno viršininkas yra didelis plepys, tai sužinojęs, man pridarytų daug rūpesčių." – „Jis plepys? – paklausė patikėtinis, – Maloningasis Pone, tik šiandien tai supratot? Todėl įsidėmėkite, kad aš iš šešių ar septynių žmonių jau savaitė viską žinau ir tik sukau galvą, kaip čia mandagiai iš Maloningojo Pono daugiau išpešus." Taigi reikalas baigėsi tuo, kad kunigas nuėjo pas vyskupą Volčackį**, tuo metu vadovavusį diecezijai, viską išklojo ir prašė priimti skrynią. Vyskupas ilgai klausinėjo, šaipėsi iš kunigo, galiausiai, pasikvietęs keletą labiau apsišvietusių Kapitulos dvasiškių, liepė atvežti skrynią ir jo akivaizdoje atkalti. „Kaip mes nustebome, – pasakojo kunigas Koženevskis, tenai dalyvavęs, – kai skrynioje radome tik storiausiu dulkių sluoksniu apaugusį ryšulį, nieko daugiau. Tačiau tas ryšulys atrodė magiškas, lengvas, apvyniotas sutraukytais spalvotais

medvilniniais raiščiais, įvairaus storumo, ploniausias buvo kaip pirštas, kiti plokščiai supinti. Išvynioję pamatėme, jog tai buvo vėliavų skutai, įvairių spalvų ir formų, daugiausia balti, arba tikriau daugelio vėliavų ir vėliavėlių liekanos, kai kurios turėjo auksinių, sidabrinių kutų ir spurgų likučių, prie kitų buvo prisiūti kažkokie ženklai, nesuprantami dėl senumo ir apgedimo. Šiame skudurų ryšulyje buvo keistas daiktas – juosta, nupinta iš juodo medvilninio audinio, daugiau nei sieksnio ilgumo, į kurią per uolektį buvo pripinta žmonių barzdų, įvairaus ilgumo ir spalvos, tiesiog tarytum su oda nuluptų, žilų, juodų, rudų ir t. t. Niekas nemokėjo paaiškinti, ką toji barzdų pynė galėtų reikšti. Vieni sakė, jog tai kažkokia pagonybės laikų liekana, kiti – kad kitados žydams už kažkokią šventvagystę buvę gyviems nulupta su oda po pusę barzdos ir atminčiai palikta saugoti prie bažnyčios kartu su pergalių trofėjais, kurių liekanos buvo anos vėliavos.

Šis dalykas būtų nuėjęs į amžiną užmarštį, jeigu rankraštinėje Lietuvos (Bychoveco) kronikoje (p. 77–78), nebūčiau aptikęs aiškaus pėdsako kryžiuočių barzdų, nuluptų Griunvaldo mūšyje kritusiems viršininkams. Taigi tos barzdos buvo iškabintos Vilniaus Katedroje kartu su puse vėliavų, tačiau tie paminklai jau taip seniai nuimti, kad niekas jų neprisimena, pamiršti net padavimai. Tikriausiai jie buvo nuimti perstatant bažnyčią po gaisro, ištikusio 1610 metais, todėl galėjo gulėti apkaustytoje skrynioje šimtą aštuoniasdešimt kelerius metus. Kur dėjosi? Nežinome, nes ir kunigo Koženevskio nebėra gyvo. Gal tik Kapitulos ar Katedros sandėliuose dar būtų galima aptikti kokių pėdsakų.

* * *

VII priedas

Apie sosto paveldėjimą po Jogailos mirties

(prie § 1658)

Šie reikalai buvo tvarkomi labai lėtai, ne tiek dėl įpėdinystės teisinių sunkumų, kiek dėl kliūčių, kurias darė luomai, norėdami išsiderėti numatytas privilegijas, ypač laisvo pasirinkimo teisę. Pirmiausia 1423 metais Krokuvos miestas pasirašė ir prisiekė ištikimybę kaip monarchui Jogailos sūnui Vladislovui arba kitam jo vyriškosios lyties įpėdiniui, o jo nesant, karalaitei Jadvygai. Cf. *Cromer*. Index Arch. Cracov. – No. 285. – MS. – Fol. 31. Po to 1425 metais pareiškė ištikimybę po Jogailos mirties jo žmonai karalienei Sofijai ir jos sūnums. Taip pat vienuolika įvairių seniūnų ir pilių bei provincijų valdytojų nuo 1425 iki 1427 metų. Cf. Ibidem. – No. *287–288** (1 et 2). Podolės gyventojai tą patį padarė. Cf. Ibidem. – No. 289. Kolomijos žemė tą patį 1427 metais. Cf. Ibidem. – No. 290. Galiausiai 1430 metais Jedlnios seime ir visi Lenkijos Karalystės luomai pripažino karaliumi būsiant, mirus Jogailai, vieną iš jo sūnų: kuris pasirodys esąs gabesnis, tą ir vainikuosią, kai tik sulauksiąs pilnametystės ir patvirtinsiąs tautai privilegijas. Be to, luomai prisiekė kovoti prieš visus tuos, kurie šiam jų nutarimui drįstų priešintis. Cf. Ibidem. – No. 291 (su penkiasdešimčia antspaudų). Tas pats Poznanės seime 1432 metais, atnaujinta dar didesniu balsų skaičiumi. Cf. Ibidem. – No. 292 (su septyniasdešimt antspaudų). Taip pat Lietuvos Brastos seime ir Lietuvos luomai patvirtino, 1433 metais, šv. Velykų antradienį (balandžio 14 dieną). Cf. Ibidem. – No. 293 (su keturiasdešimt keturiais antspaudais). O karalius Vladislovas tame Seime paskelbė

abiejų tautų luomus liečiantį, istorijoje garsų aktą. Štai jo turinys, išrašytas Kromerio. Cf. Ibidem. – No. 295: *Viadislai Jagellonis Regis Privilegia ecclesiis et nobilitati data, confirmatis veteribus in quibus est libertas et immunitas ecclesiasticum bonorum, et quod dignitates ecclesiae et seculares, non nisi nobilibus indigenis illius conferri debent. Expectativae nullae dabuntur ad eas, nec minuetur earum numerus nec proventus. Arces ducibus et extraneis non committentur. Nobilitati extra fines militanti damna exolventur et quinquae mercae in hastam numerabuntur, pro quibus tamen non tenebuntur militare si ad duos annos expeditio extracta fuerit. Intra fines vero Regni capti ab hostibus redimentur, hostes vero captivi, exceptis civibus, Regi tradentur pro singulis sexagenis. Moneta sine consensu Consiliariorum non cudetur. Coloni liberatur nobilium ab omnibus pensionibus et oneribus Regiis praeter duos grossos de singulis laneis et molendinis. Justitiarii non admittentur. Stationes in bonis Ecclesiae et Nobilium non exiguntur. Nobilis nullus capietur neque punietur nisi convictus, praeter deprehensos in maleficio, aut qui cautionem non dederit. Bona etiam nemini adimuntur indicta causa. Limitas faciet Rex cum vicinis requisitus. Russia vnitur cum Polonia. Sed avenae tamen pensio a Nobilibus reservatur ad vitam Regis. Poenas non exiget Rex, neque Magistratus ab iis, qui transegerint cum adversariis. Nemini etiam donabit poenas super nobilibus. Cuiavienses et Dobrzynenses post decem annos a pensione avenae liberabuntur. Notarii terrestres per se ipsi munere suo fungentur, ac de substitutis eorum etr.* (Karaliaus Vladislovo Jogailos privilegija, duota bažnyčioms ir bajorams, patvirtinanti senąsias privilegijas, kuriomis buvo suteiktos teisės ir Bažnyčios nuosavybės privilegijos, ir buvo nustatyta, ką Bažnyčios dignitoriai ir pasauliečiai privalo sunešti, nebent tai būtų perleista atlikti vietos bajorams. Nesuteikiami jokie ateities nurodymai joms [t. y. bažnyčioms. – *D. B.*], tik kad nesumažėtų nei jų skaičius, nei jų išlaikymo pajamos. Bažnyčių pastatai karo vadams ir svetimiems neturi būti perleisti. Bajorai, kariaujantys už krašto ribų, atleidžiami nuo prievolių, ir te bus mokamos penkios algos už

vieną apginkluotą ietimi. Dar dėl jų – neturi būti sulaikomi nuo karo žygio, jeigu tas žygis užtruktų dvejus metus. Karalystės teritorijoje priešų į nelaisvę paimti žmonės turi būti išperkami, o į nelaisvę paimti priešai, išskyrus piliečius, – perduoti Karaliui mokant po kapą už vieną. Pinigai be tarybos narių sprendimo neturi būti kaldinami. Bajorų valstiečiai atleidžiami nuo visų prievolių ir mokesčių Karaliui, išskyrus mokestį už kiekvieną vilnos karšyklą ir malūną po du grašius. Budeliai nepriskaičiuojami. Pastotės Bažnyčios ir bajorų valdose neturi būti statomos. Nė vienas bajoras neturi būti sulaikomas nei baudžiamas, nebent būtų nutvertas nusikalstant, taip pat išskyrus užkluptus nusikaltimo vietoje arba jei negalės duoti paaiškinimo. Turtas nė iš vieno neturi būti atimamas neįvardijus priežasties. Sienas nustatys Karalius pagal sutartį su kaimynais. Rusia te būna suvienyta su Lenkija. Bet avižų duoklė iš bajorų paliekama tol, kol bus gyvas Karalius. Karalius nenustato bausmės dydžio, nei magistratas nenustato bausmės dydžio tiems, kurie susitaria su priešininkais. Nė vienam nebus dovanota bausmė dėl jo kilmingumo. Kujavijos ir Dobrynės bajorai po dešimties metų nuo avižų duoklės tegul būna atleisti. Žemių raštvedžiai patys savo tarnybą turi vykdyti ir pasirūpinti, kas juos pakeis). Karalystės luomai dar ir nauju aktu, priimtu Dobrynės seime, įvykusiame 1434 metais, patvirtino savo ankstesnius įsipareigojimus dėl sosto paveldėjimo. Cf. Ibidem. – No. 294. Taigi visai prieš pat mirtį karalius Vladislovas laidavo savo vaikams sosto įpėdinystę. Detalė, iki šiol Lenkijos istorijos veikaluose nėra deramai išryškinta, tokią dar reikėtų aprašyti. Tačiau patvirtinant, ką tekste esame pasakę apie miestų, provincijų ir reikšmingoms įstaigoms vadovaujančių asmenų pavienį įpėdininkystės pripažinimą, reikia pasakyti, kad kai kurie šių aktų parašyti anksčiau, negu Zigmantas davė mūsų minėtą patarimą, vadinasi, reikia manyti, jį bus davęs karaliui anksčiau. Šiaip ar taip, čia turime autentišką įrodymą, kad sosto paveldėjimas Jogailaičių giminei paliktas su sąlyga, kad bus išrinktas gabiausias įpėdinis. Tuo rinkimas apsiribojo ir buvo vykdomas iki Žygimanto Augusto mirties. Henrikas* laisvės pro-

trūkyje atsirado Lenkijos Karūnoje, vėliau svaresnis buvo giminės paveldimumas, kad ir moteriškąja linija, ir tai truko nuo Stepono, karalaitės Onos vyro*, net iki Jono Kazimiero imtinai. Tačiau šie reikalai neįeina į mūsų chronologinę aprėptį.

PAAIŠKINIMAI

Nuo paskutinio LTI tomo lietuvių kalba pasirodymo prabėgo beveik dvidešimt metų, tačiau rengiant spaudai šio naujo tomo komentarus pagal galimybes stengtasi išlaikyti ankstesnę šaltinio rengimo formą. Todėl ir šioje knygoje svarbiausias dėmesys buvo skirtas T. Narbuto pataisoms antrajai LTI VI tomo laidai, t. y. atsižvelgta į autoriaus valią, kuri atsispindi mūsų dienas pasiekusiame parankiniame šio tomo egzemplioriuje (žr. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS). – F. 17. – B. 244/6; toliau – PE). Tekste pateikiamas T. Narbuto intarpų vertimas, o paaiškinimuose – rankraštinio teksto originalas. Kaip ir ankstesniuose lietuvių kalba skelbtuose LTI tomuose, taip ir šiame dėmesys sutelktas į istoriko naudotus šaltinius. Visada nurodoma, jeigu T. Narbuto naudotas veikalas ar dokumentas (taip pat jo nuorašas) buvo saugomi Šiaurių dvaro bibliotekoje. Šio tomo vertėjas į lietuvių kalbą Adomas Subačius profesionaliai perteikė LTI autoriaus mintį ir turtingą kalbą, tačiau pačios išraiškingiausios spausdinto teksto vietos taip pat pateiktos ir originalo kalba. Norėta maksimaliai autentiškai perteikti ir T. Narbuto rašymo manierą, todėl stengtasi išsaugoti ne tik jo naudotas kalbos konstrukcijas, bet ir pagal galimybę – jo vartotus vietovardžius, kaip antai Griunvaldas (Žalgiris), Libava (Liepoja), Kašava (Košicė), Memelis (Klaipėda), Ragnita (Ragainė) ir t. t. Komentaruose visada nurodoma ir dabartinė vietovardžių rašyba, ir originalios asmenvardžių formos. Ne viską T. Narbutas spėjo pataisyti, matome ir vieną kitą netolygumą, tačiau skaitytojui pateikiama tik tai, kas atsispindi LTI VI tomo PE.

P. 83* – Epigrafas, kuriuo T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 1r). Epigrafu pasirinktos paskutinio Mscislavo vaivados, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės I divizijos generolo majoro, Atstovų rūmų maršа-

lo 1784 m. Gardino seime, Baro konfederato, 1793–1807 m. Minsko gubernijos bajorų vadovo, poeto ir vertėjo Pranciškaus Ksavero Chominskio (Franciszek Ksawery Chomiński, prieš 1745–1809) eilės (orig.: *Historja przeszłości chwile przywoływa: / Które czas w swoim tokie z przed ocza porywa; / Przez nią przeszłość obecnym zda się czasu tokiem, / Któż uprzejmem rzuciwszy na wiek zbiegły okiem, / Nierad patrzeć jak strumień toczy się żywota*). Garsiausia jau po mirties išėjusi P. K. Chominskio knyga – prancūzų poeto, vertėjo, valstybės veikėjo ir laisvojo mūrininko Jacqueso Delille'io (1738–1813) prancūzų kalba pateiktos Vergilijaus poemos „Georgikos" vertimas į lenkų kalbą. Žr. *De Lill J.* Człowiek wieyski, albo Georgiki francuzkie, wydane w Paryżu, tłumaczenia Franciszka Xawiera Chominskiego, nakładem Antoniego Chominskiego. – Wilno: w Drukarni XX. Missynarzów p. K. S. Kazimierza, 1817. Šios knygos (vertimo iš vertimo) gale buvo pridėta ir originalios P. K. Chominskio kūrybos, tačiau T. Narbuto cituojamų eilučių rasti nepavyko. Tikėtina, kad kūrinys nebuvo spausdintas, o rankraščio nuorašai ėjo iš rankų į rankas. P. K. Chominskio eiles į lietuvių kalbą vertė Regina Koženiauskienė.

P. 85* – T. Narbutas mini garsųjį vokiečių dramaturgą ir istoriką Augustą von Kotzebue (1761–1819), su kuriuo buvo asmeniškai pažįstamas ir kurio knygos buvo saugomos Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach // LMAVB RS. – F. 18. – B. 185/1. – L. 12r. – Nr. 42–45; L. 13v. – Nr. 111.

P. [86]* – LTI autorius pateikė tokį šios iliustracijos aiškinimą: „Vytauto monograma iš senos karo vėliavos. Kitoje pusėje buvo pavaizduota Vytis. Piešinį gavau iš kunigo Kornio, kadaise Gardino Koložos abato" (orig.: *Rysunek pochodzi od Xiędza Kornia, Opata niegdyś na Kołóży w Grodnie*). Žr. *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839 [be puslapių numeracijos] („Ryciny").

P. 88*– Kitaip – Ragainę (orig.: *do Ragnity*).

P. 89*– T. Narbutas cituoja vokiečių istoriko, Karaliaučiaus universiteto profesoriaus Johanneso Voigto (1786–1863) „Prūsijos istoriją“ (Geschichte Preußens. – Bd. I–IX. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1827–1839). Veikalas buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11r. – Nr. 7; L. 12r. – Nr. 29–37.

P. 89** – Orig.: *Od wieków tameczni mieszkańcy, więcej nad inne ludy litewskie kochali się w swobodzie i swojej starożytnej narodowości.*

P. 90* – Kitaip – vaitas (orig.: *Pierwszym rządcą kraju (Vogt)...*).

P. 90** – Orig.: *Michał Küchmesiter Sternberg.*

P. 91* – Čia originalą nurodė T. Narbutas.

P. 91** – Kitaip – Kvidzyne (orig.: *Kwidzyn*). Ši forma vartojama ir knygos originale. Čia pasirinkta istorinėje literatūroje nusistovėjusi Marienverderio forma.

P. 92* – Kitaip – Malborke (orig.: *Malbork*). Ši forma vartojama ir knygos originale. Čia pasirinkta istorinėje literatūroje nusistovėjusi Marienburgo forma.

P. 92** – Orig.: *Wielkiego Kommandora.*

P. 92*** – Orig.: *wynosiły pięćset dwadzieścia cztery grzywny srebra.* Teisingiau būtų – „atsiėjo penkis šimtus dvidešimt keturias sidabro markes“.

P. 92**** – Orig.: *prowincye Ruskie.*

P. 92***** – T. Narbutas cituoja Jono Posilgiečio (Johann von Posilge, ~1340–1405) „Prūsijos žemės kroniką“ (Chronik des landes Preussen) (pirminis veikalo variantas parašytas lotyniškai), kurią šio metraštininko tęsėjai vėliau papildė iki 1419 metų. 1823 m. visą veikalo tekstą paskelbė minėtasis J. Voigtas ir jo kolega Friedrichas Wilhelmas Schubertas (1799–1868). Žr. „Jono Lindenblato metraščiai, arba Jono Posilgiečio kronika“ (Jahrbücher Johannes Lindenblatts, oder Chronik Johannes von der Pusilie. – Königsberg: in der Universitäts-Buchhandlung, 1823). Kaip ir dauguma T. Narbuto pirmtakų ir net amžininkų, šį veikalą istorikas priskiria ne J. Posilgiečiui, o Jonui Lindenblatui (Johannes Lindenblatt), nors 1827 m. J. Voigtas dėl pastarojo autorystės pateikė svarias abejones.

P. 92****** – Sakinys (orig.: *Ratyfikacya przez panów Polskich tego postanowienia*

miała także miejsce. Literae pracerum Regni, quibus continetur unio inter Vladislaum Jagiellonem Regem et Witoldem Magnum Ducem Lithuaniae, datae i Radom Vigilia Sancti Georgii 1401 Sigilla 34. W archiwum Radziwiłłowskiem w Nieświżu), kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 14r).

P. 93* – Orig.: *przez posłów ziemskich.*

P. 93** – Orig.: *Alexander Wingold, czyli Ostej Wingoltowicz.*

P. 93*** – LTI autorius remiasi rankraštiniu 1551 m. Varmės vyskupo, diplomato, rašytojo, muzikos teoretiko, istoriko ir kartografo Martyno Kromerio (Marcin Kromer *vel* Martin Cromer, 1512–1589) parengtu Lenkijos Karalystės archyvo Krokuvoje dokumentų indeksu (viena iš jo kopijų). M. Kromerio registro nuorašas buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 6r–6v. – Nr. 12.

P. 93**** – Orig.: *Xięztwa Nowogród-Siewierskiego.*

P. 93***** – Orig.: *dobra przez męża jej za wiano zapisane.*

P. 94* – T. Narbutas cituoja antrąją istoriko Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (Wojciech Wijuk-Kojałowicz, 1609–1677) veikalo „Lietuvos istorija" (Historia Lituana) dalį (Antverpenas, 1669) ir pirmąją šaltinių rinkinio „Įstatymų tomai" (Volumina Legum) knygą (Varšuva, 1732).

P. 94** – Kitaip – Ivanu Michailovičiumi (orig.: *Janem Michajłowiczem*).

P. 94*** – LTI autorius cituoja Nikolajaus Karamzino (Николай Михайлович Карамзин, 1766–1826) veikalą „Rusijos valstybės istorija" (История государства Российского. – T. I–XII. – Санкт-Петербург: в Типографии Н. Греча, 1816–1829). Šio itin gausiai LTI naudojamo veikalo vertimas į lenkų kalbą (vertė Grzegorzas Buczyńskis, paskelbtas Varšuvoje 1824–1830 m.) buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12r. – Nr. 55–66.

P. 94**** – Kitaip – Vasilijus (orig.: *Bazyli*).

P. 94***** – Orig.: *jak ich czernidła opiewają.*

P. 95* – Orig.: *Multańczykami.* Muntenija (sen. lenk.: *Multany*) – istorinė Rumunijos sritis, sudaranti rytinę Valakijos dalį. Čia ir toliau

T. Narbuto tekste bus vartojamas ne Muntenijos ir munteniečių (orig.: *Multańczyki*), o Valakijos (orig.: *Wołoszczyzna*) ir „valakų" (orig.: *Wołochy* vel *Wołoszyni*) vardas. LTI VI tome šie vietovardžiai vartojami pramaišiui. Iš viso Muntenijos (*vel* munteniečių) pavadinimą T. Narbutas užrašė devynis, o Valakijos (*vel* valakų) – septynis kartus.

P. 95** – Orig.: *Roman, syn Petryły.*

P. 95***– Kitaip – Įsrūtį.

P. 96* – Kitaip – Klaipėdos.

P. 97* – Čia ir toliau, kur išnašoje nenurodytas A. von Kotzebue knygos pavadinimas, cituojama iš jo veikalo „Senoji Prūsijos istorija" (Preussens ältere Geschichte. – Bd. I–IV. – Riga: Gedruckt bei Carl Johann Gottfried Hartmann, 1808).

P. 99* – T. Narbutas čia remiasi 1582 m. Karaliaučiuje išleista Motiejaus Strijkovskio (Maciej Stryjkowski *vel* Mathias Strycovius, ~1547–1593) „Lenkijos, Lietuvos, Žemaitijos ir visos Rusios kronika" (Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi. – Królewiec: u Gerzego [sic!] i Osterbergera, 1582). Šis veikalas (1782 m. laida) buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11v. – Nr. 21.

P. 101*– LTI autorius cituoja Prūsijos istoriko Luko Davido *vel* Davydo *vel* Dovydo (Lucas David, 1503–1583) veikalą „Prūsijos kronika" (Preußische Chronik / hrsg. von D. Ernst Henning. – Bd. I–VIII. – Königsberg: Gedruckt bei Georg Karl Haberland, im Verlage der Hartungschen Hofbuchdruckerei, 1812–1817). Leidinys buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12r. – Nr. 27–28.

P. 102* – Orig.: *którego imie historya w rzędzie przyjaciół ludzkości pomieszcza.*

P. 103* – Orig.: *Skirwojłłę*.Skirgailą?

P. 103** – Sakinys (orig.: *Krzeczot po rusku Kreczet (Falco bifaleo), ptak drapieżny, gatunek sokoła, bardzo rzadki i do myśliwstwa wielce przydatny*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 24r–24v).

P. 104* – Kitaip – Vasilijumi Dmitrovičiumi (orig.: z *Bazylim Dymitrowiczem*).

P. 104** – Kitaip – Jurijaus (orig.: *Jerzego*).

P. 104*** – Kitaip – Jurijaus Sviatoslavovičiaus Smolenskiečio (orig.: *Jerzego Swiatosławowicza Smoleńskiego*).

P. 104**** – Kitaip – Romanu Michailovičiumi (orig.: *z Romanem Michajłowiczem*).

P. 104***** – Orig.: *Rusini*.

P. 105* – Kitaip – baidokais, t. y. didesnės krovos upiniais, paprastai velkamais, vieno ar dviejų stiebų buriniais laivais.

P. 106* – Kitaip – Siemovitas *vel* Zemovitas (orig.: *Siemowit*).

P. 108* – Orig.: *Korkuć*.

P. 108** – Orig.: *Wyssygyn*.

P. 108*** – Orig.: *Swolke*.

P. 108**** – Orig.: *Sangajłłę*.

P. 108***** – T. y. J. Voigtas

P. 109* – Žr. *Narbutt T.* R. 1399. Napady na Zmójdź // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1839. – S. 607–609. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1399 m. Puldinėjama Žemaitija // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V / Iš lenkų kalbos vertė O. Slavėnaitė, specialioji redaktorė R. Griškaitė. – Vilnius: Mintis, 2001. – P. 499–500.

P. 109** – T. Narbutas turi galvoje prancūzų benediktino Augustino Calmet (*vel* Dom Calmet, 1672–1757) veikalą „Bažnytinė ir civilinė Lotaringijos istorija" (Histoire ecclésiastique et civile de Lorraine. – Vol. 1–4. – Nancy: Chez Jean-Baptiste Cusson, 1728).

P. 110* – Tekstas (orig.: *Do roku tego i następnego odnoszą się jescze wypadki następne. Po śmierci żony Jadwigi król Jagełło mocno był zatrwożony, aby mu nieprzyszło odrzeć się tronu polskiego, z obawy Zygmunta szwagra swego, a męża Marij, siostry Jadwigi, albowiem gdy tamta umarła, Jagełło dowodzić się starał, że mąż po śmierci żony dziedziczki tronu od posiadania go odpada. Wszelak Zygmunt przy Węgrzach się utrzymał, ale Jagełło mógł wcałe ważną tą samą przeszkodę położyć. Panowie, rada polska, podali plan, aby się żenił z najbliższą po Kazimierza W. tronu polskiego spadkobierczynią. Była nią Anna, córka*

Wilhelma hrabi Cilli, i Anny Córki Kazimierza W. będącej obecnie w powtórnem zamęściu za Hrabią Deck. Pospieszono więc tą narzeconą sprowadzić do Krakowa za zgodą jej stryja Hermana i matki, 16 Lipca do Krakowa. 5 zaś Listopada na Sejmie w Bieczu warunki ożenienia i zatwierdzenie onego nastąpiło. Nieśpieszył się jednak król z wzięciem ślubu, i owszem postrzegając w Annie ułomności jakieś fizyczne i brak wdzięków radby już się odrzekł uprzedniego postanowienia, lecz namową rady swojej i okolicznościami znaglony, w roku 1401, podczas [čia rankraščio įskaityti nepavyko. – *R. G.*] *wziął ślub. A koronacja Anny Królowej w rok potem, to jest 1402 Lutego 5 nastąpiła*), kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (Įklija PE (toliau – PEĮ). – L. 29v. – L. 342v). Atkreiptinas dėmesys, kad vardą „Jogaila" T. Narbutas lenkų kalba rašo dvejopai – ir „Jagełło", ir „Jagiełło".

P. 110** – Kitaip – Tornas (orig.: *Thorn*). T. Narbuto tekste šis vietovardis rašomas įvairiai – ir Tornas, ir Torunė. Lietuviškame tekste paliktas pastarasis (kaip dominuojantis) vardas.

P. 111* – LTI autorius cituoja kunigo, pedagogo ir Livonijos istorijos tyrėjo Carlo Eduardo von Napiersky'io (1793–1864) veikalą „Livonijos, Estijos, Kuršo istorinių dokumentų indeksas" (Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae. – Vol. I–II. – Riga und Dorpat: Eduard Frantzen's Buchhandlung, 1833, 1835). Leidinys buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 1r. – Nr. 10.

P. 111** – Orig.: *Dzwiny*.

P. 112* – Orig.: *Siewierszczyzny*.

P. 112** – Kitaip – Lengvenis Algirdaitis (orig.: *Symon Symonowicz Langweniewicz*).

P. 112*** – T. Narbutas cituoja Imperatoriškojo Vilniaus universiteto profesoriaus, istoriko ir teisininko Ignacijaus Danilavičiaus (Ignacy Daniłowicz, 1788–1843) parengtą veikalą. Žr. [*Daniłowicz I.*]. Latopisiec Litwy i kronika ruska, z rękopisu sławiańskiego przepisane, wypisami z wremiennika sofiyskiego pomnożone; przypisami i objaśnieniami, dla czytelników

polskich potrzebnemi opatrzone, staraniem i pracą Ignacego Daniłowicza naprzod w dzienniku Wileńskim roku 1824 częściami ogłaszane, a teraz w jedno zebrane, dokonczone i przedrukowane. – Wilno: drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1827. I. Danilavičiaus publikacija buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12v. – Nr. 85.

P. 113* – Orig.: *Werner Tettingen*. Kituose šaltiniuose – Verneris Tetingeris. Plg.: *Vygandas Marburgietis*. Naujoji Prūsijos kronika / Vertė Rimantas Jasas, mokslinis redaktorius Kęstutis Gudmantas. – Vilnius: Vaga, 1999. – P. 147, 202 ir kt.

P. 113** – Orig.: *Konrad Vietinghof*.

P. 113***– Kitaip – Ulriko Jungingeno (orig.: *Ulrycha Jungingen*).

P. 113**** – Orig.: *Teodoryk Logendorf*.

P. 115* – Orig.: *Brześcia Litewskiego*.

P. 115** – Vok.: *Harnau*.

P. 116* – Orig.: *Wilhelmowi Helfenstein*.

P. 116** – Orig.: *Wilii*.

P. 117* – Orig.: *Wissewalde*.

P. 117** – Orig.: *kraj Zapuszczański*.

P. 117*** – Kitaip – Raistpilio, dabar – Kentšynas (orig.: *Kętrzyn*).

P. 117**** – Orig.: *Röessel* (sic!).

P. 118* – Orig.: *Fryderyk Zollern*.

P. 118** – T. Narbutas cituoja jo paties paskelbtą Aleksandro Bychoveco (Aleksander Bychowiec, apie 1800–po 1839) kroniką (kitaip – „Lietuvos metraštis"). Žr. Kronika litewska // Pomniki do dziejow litewskich, pod względem historycznym, dyplomatycznym, geograficznym, statystycznym, obyczajowym, archeograficznym i t. p. Z różnych rękopisnych lub rzadkich wydań dziejopisów, tudzież dyplomatów i dalszych zabytków przeszłości odkrytych, w archiwach tajnych królewieckich, tudzież w archiwach ryskich i innych krajowych zebrane przez Teodora Narbutta. – Wilno: nakładem Rubena Rafałowicza Księgarza Wileńskiego, w Drukarni M. Zymelowicza Typografa, 1846. Citatą verčiant į lietuvių kalbą naudotasi šios kronikos vertimu į lietuvių kalbą. Žr. Lietuvos metraš-

tis. Bychovco kronika / Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas. – Vilnius: Vaga, 1971. – P. 105. Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 119* – Orig.: *Zamienikami.* Dėl šio vietovardžio lietuviško atitikmens (Žemininkai) šio paaiškinimo autorė nėra tikra.

P. 119** – Orig.: *Stejgwill.* Dėl šio vietovardžio lietuviško atitikmens (*Steigviliai*) šio paaiškinimo autorė nėra tikra.

P. 120* – LTI autorius cituoja C. E. von Napiersky'o išleistą naują švedų kilmės istoriko Thomo Hiärno (1638–1678) veikalo „Estijos, Livonijos ir Latvijos istorija" (Ehst-, Lyf- und Lettlaendische Geschichte. – Riga, Dorpat und Leipzig: Verlag von Eduard Frantzen's Buchhandlung, 1835) laidą. Knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11v. – Nr. 24.

P. 120** – Vok.: *Wehlau.*

P. 120*** – Kitaip – Daugpilis (orig.: *Zniszczenie Dynaburga*).

P. 122* – Orig.: *że Rusinów wśpiera.*

P. 123* – Orig.: *Splitler.*

P. 123** – Orig.: *Rossity.*

P. 124* – Orig.: *Inster.*

P. 124** – T. y. Klemensą Moskoževskį.

P. 125* – Orig.: *Markward Salzbach.*

P. 126* – Orig.: *Czapurnem i Moniwidem.*

P. 126** – Orig.: *po bitwie pod Grünwaldem.* Čia ir toliau T. Narbuto tekste bus vartojamas ne Žalgirio, o Griunvaldo mūšio pavadinimas.

P. 127* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai, vietoje: „1404" (PE. – L. 44r).

P. 128* – Orig.: *Jana v. Felde.*

P. 130* – Orig.: *Henryk Schwelborn, Kommandor z Mewe.*

P. 133* – Kitaip – Pomeranija (vok.: *Pomerania*). T. Narbuto tekste šis vietovardis rašomas įvairiai – ir Pomeranija (*Pomerania*), ir Pamarys (*Pomorze*). Lietuviškame tekste paliktas pastarasis (kaip dominuojantis) vardas.

P. 133** – LTI autorius cituoja pijoro, istoriko ir šaltinių leidėjo Motiejaus Dogelio (Maciej Dominik Dogiel, 1715–1760) parengtą do-

kumentų rinkinį „Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aktų kodeksas“ (Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae. – Vol. IV. – Vilnae: Ex Typographia Regia & Reipubl. CC. RR. Scholarum Piarum, 1758).

P. 136* – Orig.: *Sągajłłę i Moniwida.*

P. 139* – Orig.: *do wyrzeczenia się swojej staroświeczyzny.*

P. 140* – Tekstas (orig.: *Swidrygełło powróciwszy z Pruss, jeszcze czas niejaki władał Podolem, lecz niedługo, bracia go bowiem Jagełło z Witoldem, zostawiwszy przy posiadaniu jeszcze Wołynia, przemieścili na Siewierszczyźnę, dając mu xięstwa Starodubskie i Brańskie. Podołe więc król przyłączył do Korony polskiej, z wyraźnem prawem, że odtąd kraj ten stanowić będzie prowincją polską, czyli województwa (+). Mamy dyplomatyczny dowód że jeszcze w roku 1405 Swidrygełło rządził Kamieńcem Podolskim. Nadanie wsi Subrowców XX. Dominikanom Kamienieckim D. in Kamenecz, feria quarta... sub anno Nativ. Dom. Millesimo quadrigentesimo quinto. Drukow. w Źródłach do dziejów polskich. T. 1. Wilno 1843. str. 155. Lecz w roku następnym już sam Jagełło rządzi Podolem. Nadanie wsi Sokol Tomaszowi z Komornik. D. Kalisz, feria quarta festa Pascae (20 Kwietnia). A. D. Millesimo quadrigentesimo sexto. Tamże str. 157. O zajęciu Podola na rzecz Korony polskiej, świadczy Kojałowicz P. II, p. 71–72. Że Wołyń był przy Świdrygełłe, mamy dowód w Nadaniu młyna we Włodzimierzu Siemionowi młynarzowi. D. Łuck 1408, bez miesiąca i dnia. Indykt 5. W Metrykach Koronnych, xięgi rewizorskie Nr. 6, str. 372. Kopia u mnie zbiór własny xięga I, Nr. 260 fol. 409 verso*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje: „Švitrigaila, grįžęs iš Prūsijos ir susilaukęs brolių malonės, gavo valdą Severuose, susidedančią iš Starodubo ir Briansko kunigaikštysčių, nes Podolę karalius buvo prijungęs prie Lenkijos Karalystės su aiškia nuostata, kad nuo tol šis kraštas bus Lenkijos provincija, arba vaivadija. Cf. *Koiałowicz.* Historia Lituana. – Pars II. – P. 71–72“ (orig.: *Świdrygełło, powróciwszy z Pruss, przyjęty do łaski braci, otrzymał wydział w Siewierszczyźnie, z Xięztw:*

Starodubowskiego i Brańskiego złożony: gdyż Podole przyłączył Król do Korony polskiej; z prawem wyrażném, że odtąd kraj ten stanowić będzie prowincyą polską, czyli województwo. Kojałowicz:. P. II. p. 71–72) (PE. L. 53v; PEĮ. – L. 335r–335v). Dalį informacijos T. Narbutas paėmė iš veikalo: *Grabowski M., Przezdziecki A.* Zrzódła do dziejów polskich. – T. I. – Wilno: nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1843. – S. 155–158. Leidinys buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 20v. – Nr. 449. Minėto Švitrigailos dokumento turinio aprašymą žr. *[Narbutt T.].* Index historicorum monimentorum Lituaniae: Ab Anno 1400–1430 // LMAVB RS. – F. 18–207/III/2. – L. 297r [be numeracijos].

P. 141* – Orig.: *Hieronimowi z Prahi, zwanemu Faulfisz.*

P. 141** – Žr. *Narbutt T.* Maniheizm // *Narbutt T.* Dzieje starożytne narodu litewskiego. – T. I: Mitologia litewska. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1835. – S. 397–399. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Maniheizmas // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I / Iš lenkų ir lotynų kalbų vertė R. Jasas, specialioji redaktorė R. Griškaitė. – Vilnius: Mintis, 1998. – P. 397–399.

P. 142* – Orig.: *warownia Bisseny.*

P. 142** – T. Narbutas mini veikalo „Kronika ir aprašymas linksmiausių, reikalingiausių ir tikrų Prūsijos žemės istorijų" (Cronica und beschreibung allerlüstlichenn, nützlichen und waren historien des namkundigenn landes zu Prewssen, ~1510–1526), kitaip – „Prūsijos kronikos" (Preussische Chronik), autorių Simoną Grunau (Simon Grunau, XVa. II pusė–~1530 *vel* 531).

P. 144* – Orig.: *Kiełpsz.*

P. 146* – Orig.: *Königsburg.*

P. 149* – Kitaip – Stolpės *vel* Štolpės, dabar – Slupskas (lenk.: *Słupsk*; vok.: *Stolp*).

P. 151* – Orig.: *Szaki.*

P. 154* – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *W kronice rękopisnej Monasteru Kołożańskiego przez Ks. Opata Kulczyńskiego ułożonej, jest*

wzmianka w tranzakcyach, o wielkiej starożytności cerkwi SS. Borysa i Hleba, położonej na Kołożach, t. j. będącej w osadzie Kołożan) (PE. – L. 340v–341r).

P. 154** – Kitaip – Voroničiaus (orig.: *Woronecze*).

P. 154*** – Kitaip – Danilo Aleksandrovičiaus (orig.: *Daniela Alexandrowicza*).

P. 154**** – Kitaip – Konstantiną Dmitrijevičių (orig.: *Konstantyna Dymitrowicza*).

P. 155* – Žodis (orig.: *wieść*), kuriuo LTI autorius papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 66v).

P. 155** – Orig.: *w Hołdowie*. T. Narbutas šiame žodyje padarė korekciją, t. y. „w Hołdawie" pataisė į „w Hołdowie" (PE. – L. 66v).

P. 156* – Žr. *Narbutt T.* Dodatek I: Cokolwiek z historyi miasta Lidy // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – S. 2–4 („Dodatki"). Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* I priedas: Šiek tiek iš Lydos miesto istorijos // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 512–514 („Priedai").

P. 156** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai: po žodžio „totorius" (orig.: *Tatarów*) vietoje taško padėtas klaustukas (PE. – L. 67v).

P. 156*** – Orig.: *Xiążęcia ze krwi litewskiej*.

P. 157* – Orig.: *Kronika Troic.*, t. y. „Švč. Trejybės ir šv. Sergijaus vienuolyno kronika" (rus.: *Троицкая летопись*).

P. 157** – Žr. *Narbutt T.* R. 1331–1332. Rzeczy Ruskie // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. IV. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1838. – S. 591–593. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1331–1332 m. Rusios reikalai // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV / Iš lenkų ir lotynų kalbų vertė I. Katilienė ir O. Slavėnaitė, specialioji redaktorė R. Griškaitė. – Vilnius: Mintis, 1997. – P. 462–464.

P. 158* – Kitaip – Bychoveco kronika. Žr. šio leidinio p. 526, paaiškinimą p. 118**.

P. 158** – Žodis (orig.: *drugi*), kurį T. Narbutas įterpė į sakinį rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje: „trečiasis" (orig.: *trzeci*) (PE. – L. 69r).

P. 158*** – Orig.: *z urodzenia Litwin.*

P. 158**** – LTI autorius mini Vygando Marburgiečio kroniką. Nuoroda buvo parengta nepreciziškai, tačiau galime numanyti, kad informaciją paėmė iš J. Voigto. Tik 1842 m., t. y. jau po LTI pasirodymo, Šiaurių dvaro biblioteka pasipildė J. Voigto ir istoriko, kolekcininko Edwardo Raczyńskio (1786–1845) Poznanėje išleista šios kronikos lotyniška laida su vertimu į lenkų kalbą. Žr.: Puścizna po Janie Długoszu dziejopisie polskim, to jest: Kronika Wiganda z Marburga rycerza i kapłana Zakonu Krzyżackiego na wezwanie Długosza z rymowanej kroniki niemieckiej na język łaciński przetłomaczona, na język polski przełożył ją Edward hr. Raczyński / Wydania J. Voigta i E. hr. Raczyńskiego. – Poznań: w Księgarni Nowej, 1842. Taip pat žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 18v. – Nr. 301.

P. 158***** – Sakinys, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Ta mylna wieść z omyłki Imienia powstała*) (Ten pat). LTI autorius fiksavo savo klaidą, tačiau išnašoje jos neištaisė. Turėtų būti: „...mirus Andriejui Vasilai, vyskupo katedra tuoj pat atiteko pranciškonui Jokūbui (sic!) Plichtai..."

P. 160* – Orig.: *w gabinecie polskim.*

P. 164* – Sic! Taip PE.

P. 164** – Kitaip – Viljandyje.

P. 164*** – Kitaip – Pernu.

P. 164**** – Kitaip – Taline.

P. 164***** – Kitaip – Kuldygoje.

P. 164****** – Kitaip – Ventspilyje.

P. 164******* – Kitaip – Paidėje.

P. 164******** – Vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 164********* – Kitaip – Sėlpilyje.

P. 164********** – Sic! T. Narbutas veikalo puslapio nenurodė.

P. 164***********– Išnaša (orig.: *Żeby sobie wyobrazić czem byli w tej epoce Krzyżacy przytoczymy krótkie obejrzenie ich potęgi, jak zostawił Konrad Jungingen. Wielki Mistrz naczelnik całego zakonu, pod nim w Prussach wielcy urzędnicy: Wielki Komandor, i Marszałek zakonów* [sic! – *R. G.*] *byli na czele*

rządu krajowego. Prussy składały cztery obszerne i ludne prowincye: Chelmińska, Warmińska, Samlandzka i Pomerańska. W nich liczono komandoryi większych, pod rządem tyluż komandorów, zwanych prowincyonalnymi: 46 komandorów klasztornych, 38 konwentuałów, t. j. przełożonych nad konwentami, 81 Szpitalników, 65 Podczaszych (Kellermeister), 37 Rządców twierdz i zamków (Phleger), 18 wojtów (Vogt), 39 Niewodniczych (Fischmeister), 93 Mielniczych (Mühlmeister), 35 Karveitsmeisteren, 35 Kanoników zakonnych (Ordens Thumherren), oprócz trzech Biskupów zakonnych, 25 Proboszczów zakonu, 162 Kapłanów braci zakonnych, 3162 braci rycerzy, 6200 Knechtów, ciągle pod bronią będących. Posiadali 55 budownych i utwierdzonych miast, 48 zamków, czyli twierdz oddzielnych, 18368 wsiów, 640 miasteczek parafialne kościoły maiących, 2000 dworów obywatelkich. Zakonnne Renty i dochody, wyjąwszy przypadkowe i niestałe przechodziły 800 000 złotych reńskich (Z Kaspara Szütza Kroniki p. 100 verso). Co na dzisiejszą monetę stanowi 40 000 000 złotych polskich. W ogóle liczono Krzyżaków zakonnych braci z duchowieństwem 3867 osob, więc na głowę przypadało więcej 10 372 złota na rok. Co do Inflant Mistrz prowincyonalny był naywyższym rządcą, po nim Marszałek, 8 Komandorów, w miastach: Felinie, Pernawie, Rewlu, Marienburgu, Dynaburgu, Goldyndze, Windawie i Dobeln. 8 Wojtów czyli starostów, w Sonnenbergu, Weissensztejnie, Wasserburgu, Narwie, Rzeczycy, Grabinie, Kandawie, Selburgu. Do tych urzędów należało 60 murowanych miast i zamków (Inflanty Hylzena). Krzyżaków braci z duchowieństwem zakonnem do 300 głów. Dochodu blisko 20 milionów złotych polskich. Takich to Litwa miała sąsiadów i ciągle na jej zgubę czytających nieprzyjaciół!), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 73r; PEĮ. – L. 333v–334r). Tekstas parašytas pagal Prūsijos istoriko Casparo Schützo (~1540–1594) kroniką ir Minsko vaivados, Livonijos kašteliono, Livonijos kronikininko, istoriko ir publicisto Jono Augusto Hilzeno (Jan August Hylzen, 1702–1767) veikalą „Livonija" (Inflanty. – Wilno: w Drukarni J. K. M. Akademickiey Societatis Jesu, 1750). Šių autorių darbai buvo

saugomi Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11r. – Nr. 5; L. 12r. – Nr. 25.

P. 165* – T. y. mokiniai.

P. 167*– T. y. J. Voigtas.

P. 170* – Orig.: *czyniły Krzyżaków zepsutem, zdemoralizowanem zgromadzeniem.*

P. 171* – Orig.: *Jakoż, od tej epoki przez cały ciąg panowania Witolda, pokoj wewnętrzy uszczęśliwiał Wielkie Xięztwo Litewskie bez przerwy.*

P. 172* – Orig.: *Siewruki.*

P. 172** – Orig.: *Cichej-Sośnie.*

P. 172*** – T. y. laisvus, siekiančius žemiau liemens viršutinius drabužius vieneiliu arba dvieiliu užsegimu, siuvamus iš milo arba aksomo.

P. 172**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai, vietoje: „1401" (PE. – L. 80r).

P. 174* – Orig.: *Iwan Borejkowicz Chodkiewicz.*

P. 175* – Orig.: *Rusini Litewscy walczyli przeciw Rusinom Moskiewskim.*

P. 175** – T. Narbutas cituoja Rusijos istoriko ir valdininko, Vilniaus gubernatoriaus (1836–1838) Dmitrijaus Bantyš-Kemenskio (Дмитрий Николаевич Бантыш-Каменский, 1788–1850) veikalą „Mažosios Rusijos istorija" (История Малой России. – Ч. 3. – Москва: в Типографии Семена Селивановского, 1830).

P. 175*** – Tai ne taika... (rusėn.).

P. 179* – Orig.: *nad rzeką Lyk.*

P. 182* – T. y. J. Voigtas.

P. 182** – Orig.: *Nasi jednakże pisarze.*

P. 183* – Orig.: *Hans Lenckau.*

P. 184* – Orig.: *Dziejopis jest sędzią osób i czynów; a stronnik. To sprzeczność niedarowana!*

P. 187* – Kitaip – Unguros, dabar – Vengoževas (orig.: *Węgorzewo*).

P. 188* – Orig.: *Zaklice z Międzygórza.*

P. 188** – Orig.: *Janowi z Obichowa.*

P. 188*** – Orig.: *szkut*, t. y. nedidelių irklinių upės laivų (lot.: *scuta*; vok.: *Schute*; rus.: *шкут*), paprastai skirtų gabenti grūdams, kitaip dar vadinamų škultais *vel* skutomis *vel* skultais.

P. 189* – Orig.: *Mikołaj z Michałowa.*

P. 189** – Orig.: *Janusz z Tuliskowa.*
P. 189*** – Orig.: *Wincenty z Granowa.*
P. 191* – Orig.: *Jana Czekockiego.*
P. 191** – Orig.: *Warcisławem Gotarwickim.*
P. 192* – Orig.: *Warcisław z Gutartowic.* Plg. su komentaru prieš tai.
P. 192** – Orig.: *Dobiesław Oliwieński.*
P. 192*** – Orig.: *Hebermuth.*
P. 192**** – Orig.: *Iwan z Góry.*
P. 193* – Kitaip – Tucholos (orig.: *Tuchola*).
P. 193** – Kitaip – Krainos Sempulno (orig.: *Sępólno Krajenskie*).
P. 193*** – Orig.: *Tomasz z Węgliczyna.*
P. 193**** – Kitaip – Dzialdovo (orig.: *Działdowo*).
P. 193***** – Kitaip – Fromborkas (orig.: *Frombork*).
P. 193****** – Kitaip – Palenkės Radzynio (orig.: *Radzyń Podlaski*).
P. 194* – Orig.: *miasto Tamnawę.*
P. 194** – Orig.: *Norkitten*, dabar – Meždurečė.
P. 195* – Orig.: *przebyto rzekę Bra.*
P. 195** – Orig.: *Jakób Gliniany Lubelczanin.*
P. 197* – Orig.: *że przeznaczenie kompletniejszą zgubę dla nich zgotowało.*
P. 198* – Orig.: *Jakima, Terentia Fomicza i Sidora Diedkowa.*
P. 198** – Orig.: *Jerzego Nosa.*
P. 198*** – Orig.: *Xiążęcia Olszańskiego Symona, przezwanego Lutyj.*
P. 198**** – Lietuviškasis Lietuvos (Bychoveco; kitaip – Bychovco) kronikos vertimas cituojamas iš leidinio: Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 108. Žr. šio leidinio p. 526, paaiškinimą p. 118**. Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.
P. 199* – Orig.: *z nieprzyjacielem ojczyzny.*
P. 199** – Orig.: *Sułtan Saladyn.* Kitaip – Dželal Edinas.
P. 200* – Orig.: *Dobrogost Czarny z Odrzywołu, Starosta Radomski.*
P. 201* – Kitaip – Ruperto (orig.: *Ruprechta*).
P. 202* – Kitaip – Senąjį Sončą (vok.: *Alt Sandez*).
P. 202** – Tekstas ir išnaša, kuriais T. Narbutas papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje: „[...] kaip matysime toliau, netrukus susitikdamas su Vytautu Kežmaroke, tarpininkaujant Cilijos grafui, karaliaus svainiui. Cf. *Dlugossius.* – Lib.

XI. – P. 209–210" (orig.: *[...] jak obaczymy niżej, podczas niebawnego widzenia się z Witoldem, mającego miejsce w Kezmarku, za pośrednictwem Hrabiego Cylli, szwagra Królewskiego. Długosz: Lib. X. p. 209–210*) (PE. – L. 103v; PEĮ. – L. 337r–338r). T. Narbutas cituoja Bonos ir Vienos universiteto istorijos profesoriaus Josepho Aschbacho (1801–1882) veikalą „Imperatoriaus Zigmanto istorija" (Geschichte Kaiser Sigismunds. – Bd. I–IV. – Hamburg: Gedruckt bei Friedrich Perthes, 1838–1845). Vertimą iš vokiečių kalbos plg.: *Windecke E.* Imperatoriaus Zigmanto knyga. XV a. Lietuvos valdovų portretai. Pasakojimai ir vaizdai / Sudarytojai J. Kiaupienė ir R. Petrauskas. – Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2015. – P. 89.

P. 202*** – Orig.: *Andrzej z Prochowic.*

P. 202**** – Orig.: *Dunin ze Skrzynna.*

P. 203* – Orig.: *Mikołaj Cebulka.*

P. 203** – Orig.: *Scibor Rogala z Sanchocina.*

P. 203*** – Turimas galvoje vokiečių istorikas ir literatas Ludvigas von Baczko (1756–1823), surinkęs ir 1792–1793 m. drauge su juristu ir publicistu Theodoru von Schmalzu (1760–1831) leistame almanache „Prūsijos Karalystės analai" (Annalen des Königreichs Preussen. – Bd. I–II. – Königsberg, Berlin, 1792–1793) paskelbęs svarbių istorijos dokumentų. Didžiausias L. Baczkos veikalas – šešiatomė „Prūsijos istorija" (Geschichte Preussens. – Bd. I–VI. – Königsberg: Gedruckt bei Gottlieb Leberecht Hartung, 1792–1800).

P. 203**** – Orig.: *Jodok, Markhrabia Morawii.*

P. 204* – Orig.: *nie możemy zgodzić się na wyrok, ojczyzny naszej prawa krzywdzący.*

P. 204** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek XIII, do §1553: Dekret Króla Czeskiego Wacława, w sporze między Polską i Litwą, a Zakonem Krzyżackim // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 145–155 („Dodatki").

P. 204*** – Orig.: *Boczka z Pdzibrata.*

P. 206* – Žr. *Narbutt T.* R. 1267. Zamiary Papieża i Króla Czeskiego względem Litwy // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. IV.

– S. 242–245; *Narbutt T.* R. 1268. Swyntorog, Wielki Xiąże Litewski // Ten pat. – P. 246. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1267 m. Popiežiaus ir čekų karaliaus užmojai Lietuvoje // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV. – P. 221–224; *Narbutas T.* 1268 m. Šventaragis, didysis Lietuvos kunigaikštis // Ten pat. – P. 224–225.

P. 206** – Orig.: *Puszcza Sudawska.*

P. 206*** – Žr. *Narbutt T.* R. 1379. Przymierze pokoju // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – S. 255–260. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1379 m. Taikos sutartis // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 244–247.

P. 207* – Orig.: *Jaskier.*

P. 207** – Orig.: *Rzebno.*

P. 207*** – Orig.: *do Zdzitowa.*

P. 207**** – Orig.: *Swiętybora.*

P. 207***** – Orig.: *Henryka Güntersberg.*

P. 210* – Orig.: *Stanisława Ciołka.*

P. 210** – Orig.: *Hrabia Mikołaj z Góra.*

P. 210*** – Orig.: *Sztybor ze Sztyborzyc.*

P. 210**** – Orig.: *Kerzdorf, czy też Gersdorf.*

P. 210***** – Orig.: *jedynych prawie kapitalistów bogatych, między ówcześnemi mocarstwami europejskiemi.*

P. 212* – Orig.: *że ogromne siły, mnóztwa ludów i narodów, kupią się pod chorągiew Wielkiego Xięztwa.*

P. 213* – Žr. *Narbutt T.* Dodatek XVI, do §1554: List Ulrycha Jungingen W. Mistrza, do Alexandry Ziemowitowej Xiążnej Mazowieckiej // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 159–163 („Dodatki").

P. 214* – Orig.: *we wsi Kozłowie.*

P. 214** – Orig.: *Dobiesław Skoraczewski.*

P. 215* – Šios vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 215** – Tekstas (orig.: *List Ziemowita X. Mazow. do przełożonych zakonu d. in Szedlino loco stationis nostre compestris feria tertia in Vigilia S. Jacobi Apostoli (24 Lipca. 1410). Z Arch. Królewieckiego u mnie Kopia*), kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas

antrąją knygos laidą (PE. – L. 114v; PEĮ. – L. 329r).

P. 215*** – Kitaip – Ježovo.

P. 216* – T. Narbuto veikalo spausdintame variante čia buvo padarytos korektūros klaidos (*J. Długości Bauderia*). PE jas ištaisė į *J. Dlugossi Banderia* (PE. – L. 115r).

P. 216** – Orig.: *mybyśmy dziś więcej grzeszyli, pokazując po sobie tę słabość dla społeczeństwa dawno już przeminionego.*

P. 216*** – Kitaip – Ukros.

P. 217* – Orig.: *Iwan Żodziewit.*

P. 217** – Orig.: *czyli po tamtoczasowemu, Marszałek Ziemski, czyli raczej ziemiański, dowódca ziemian, to jest: szlachty, ludzi stanu rycerskiego, osiadłych na dobrach ziemskich.*

P. 217*** – Orig. *Będzin* (vok.: *Bendzin*).

P. 218* – Kitaip – Kužentniko.

P. 218** – Kitaip – Ostrudos.

P. 218*** – Kitaip – Strasburgo.

P. 218**** – Kitaip – Samlandijos (vok.: *Samland*). Lietuviškame tekste paliktas Sembos vardas.

P. 218***** – Orig.: *Działdow*, t. y. Dzialdovą. T. Narbuto tekste šis vietovardis rašomas įvairiai – ir Dzialdovas, ir Soldava, ir Soldau. Lietuviškame tekste paliktas pastarasis (kaip dominuojantis) vardas.

P. 218****** – Kitaip – Nidzicą.

P. 218******* – Orig.: *Janusz Brzozogłowski.*

P. 218******** – Orig.: *Powiemy niektóre szczegóły tej sceny militarnej dawnego czasu.*

P. 219* – Orig.: Żyndram Moskorzewski.

P. 219** – Kitaip – Lidzbarku.

P. 219*** – Kitaip – Druvinčios *vel* Drvencos.

P. 219**** – Kitaip – Sendivojus *vel* Sudivojus. Orig.: *Sędziwoj Ostrorog.*

P. 219***** – Orig.: *Piotr Szafraniec z Piaskowej Skały.*

P. 219****** – Orig.: *Trojan z Krasnegostawu.*

P. 219******* – Orig.: *Jan Grünwald z Parczowa.*

P. 220* – Orig.: *Piotra Korcboga.*

P. 220** – Orig.: *Hrabiego Vende.*

P. 221* – Kitaip – Hohendorfo.

P. 221** – Kitaip – Fricas iš Reptkos (orig.: *Frycz z Repthi*).

P. 223* – Orig.: *mieścinę*.

P. 224* – Orig.: *Łobawa* (vok.: *Löbau*).

P. 224** – Orig.: *Mikołaj Renys* (vok.: *Nikolaus von Renys*).

P. 225* – Kitaip – Marvaldo.

P. 225** – Kitaip – Frygnovo.

P. 225*** – Kitaip – Logdovo.

P. 225**** – Orig.: *Ostrowice*.

P. 225***** – Orig.: *Faulen inaczej Ulnowo*.

P. 226* – Orig.: *Krawego koloru oponą zasłonione słońce, powitało dzień piętnasty Lipca i powitało ziemię, mającą się zbroczyć krwią stu tysięcy ofiar ludzkich*.

P. 226** – Orig.: *Dersław Włostowski*.

P. 226*** – Orig.: *Schönwäldchen*. Kitaip – Samineku.

P. 227* – Šiame tome T. Narbutas pateikė ir Griunvaldo (*vel* Žalgirio) mūšio schemą (žr. p. [240]–241): „Griunvaldo mūšio schema. 1410 m. liepos 15 d." (*Plan Bitwy pod Grunwaldem R. 1410. Lipca 15.*). Plano kairėje pusėje, apačioje, užrašyta: „Pagal Autoriaus piešinį" (*Z Rysunku Autora*), dešinėje: „J. Ozemblovskio litografija" (*Litog. J. Ozębłowskiego*). Parašas suponuotų, kad schemą nubraižė pats T. Narbutas, ir tai neturėtų stebinti, nes buvo ne tik architektas, be ir karo inžinierius, fortifikacijų specialistas, savo žinias gilinęs tiek teoriškai – Vilniaus universitete studijavo *architectura militaris*, tiek praktiškai – statė ne tik baterijas 1808–1809 m. Rusijos ir Švedijos kare, bet ir Babruisko tvirtovę. Tačiau T. Narbuto pateiktas šios schemos komentaras (žr. šio leidinio p. 233, išnašoje 243) rodo, kad planą jis perpiešė iš J. Voigto veikalo, kuriame savo ruožtu šios schemos autorytė (tai nurodo ir pats T. Narbutas) priskiriama Prūsijos generalinio štabo karininkui von Fischeriui. Žr. *Voigt J.* Geschichte Preußens. – Bd. VII. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1836. – S. VIII (taip pat žr. įkliją tomo gale: „Plan der Schlacht bei Tannenberg"). T. Narbuto spausdintas planas pastaruoju metu skelbtas ir proginiuose Žalgirio mūšiui skirtuose leidiniuose. Žr. Kaip tai atsitiko Didžiajame mūšyje... Žalgirio atodangos. Tarp-

tautinės parodos katalogas (Radvilų rūmai, Vilnius, 2010 m. lapkričio 10 d. – 2011 m. sausio 30 d.) / Katalogo sudarytojai V. Dolinskas, B. Verbiejūtė. – Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010. – P. 165 (pav.); 369 (pav.).

P. 227** – Tekstas, kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Król Władysław z wielką nabożnością gotował się tej wojny i ją zakończył. Wiemy, że jadąc do obozu na górze S. Krzyża modlił się leżąc krzyżem przed ołtarzem. A powróciwszy do kraju, z Niepołomic szedł piechotą do Krakowa z processyą a przed nim 50 chorągwi zdobytych u Krzyżaków niesiono. Listopada 25 r. 1411*) (PE. – L. 123v).

P. 227*** – Orig.: *Zeewalde, czyli Żybułtawa*. Kitaip – Zybultovo (lenk.: *Zybułtowo*; vok.: *Seewalde*).

P. 227**** – Orig.: *Marcin Wroczymowicz*.

P. 227***** – Kitaip – mažasis, Lenkijos karaliaus dvaro, būrys.

P. 228* – Orig.: *Andrzej z Brochicz*. Sic! Korektūros klaida? Galbūt norėta parašyti: *Andrzej z Brochowic*?

P. 228** – Orig.: *Sokoła*, t. y. Jonas Sokolas.

P. 228*** – Orig.: *Bisławka*.

P. 228**** – Jonas Žižka.

P. 228***** – T. Narbutas suklydo arba įsivėlė korektūros klaida: tikriausiai turėtas galvoje prancūzų istorikas Claude Fleury (1640–1723) ir jo veikalas „Bažnyčios istorija“ (Histoire Eccelésiastique. – Vol. I–XXXVI. – Paris: Chez Jean Mariette, 1719–1738).

P. 228****** – Turimas galvoje Livonijos istorikas Friedrichas Konradas Gadebuschas (1719–1788) ir jo daugiatomis veikalas „Livonijos analai“ (Livländische Jahrbücher. – Bd. I–IX. – Riga: bey Johann Friedrich Hartknoch, 1770–1783).

P. 229* – Orig.: *o liczbie dział wątpiłbym, gdyby znana miłość prawdy tego dziejopisa, nie była poręką*.

P. 230* – Kitaip – Spytekas iš Melštino.

P. 230** – Žr. *Narbutt T.* R. 1399. Bitwa nad Worskłą // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – S. 618. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1399 m. Mūšis prie Vorsklos // *Narbutas T.*

Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 505–506.

P. 230*** – Orig.: *Ramrich.*

P. 233* – Orig.: *Feduszka, czyli Teodora Koryatowicza.*

P. 233** – Orig.: *Jan Mężyk.*

P. 233*** – Orig.: *Bienasz Wierusz z Białej.*

P. 233****– Orig.: *Zbigniew Czajka.*

P. 233***** – Orig.: *Piotr Madaliński.*

P. 233****** – Orig.: *że nawet na przypadek rejterady.*

P. 233******* – Žr. šio leidinio p. 538–539, paaiškinimą 227**.

P. 233********– Paulius Rusdorfas?

P. 234* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Dowódcami pod Witoldem byli Olbieg (Herbarz Polski, T. VIII, str. 127) i Rumbold (Ibid. str. 137)* (PE. – L. 129v). Istorikas cituoja leidinį: Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza. – T. VIII. – Lipsk: nakładem i drukiem Breitkopfa i Härtela, 1841. – S. 127. Garsusis Kasparo Neseckio (Kasper Niesiecki, 1682–1744) veikalas buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach // LMAVB RS. – F. 18. – B. 185/1. – L. 17v. – Nr. 270–279.

P. 235* – Kitaip – Leščiaus (lenk.: *Leszcz*; vok.: *Geeselicht*).

P. 236* – Tekstas, kuriuo LTI autorius papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Trzeba jescze było szczególniejszego zdarzenia. Jan Żarnów Czech, z najętym ludem swym, na samym początku bitwy stojąc w odwodzie zapewne, a widząc popłoch na prawem skrzydle polskiem, cofnął się aż ku zasobom. Tego Arcybiskup Gnieznieński Jordan, dopadłszy namową i pogróżkami przywiodł i do wystąpienia znowu na przód. Właśnie w obecnej opowiadaniu naszem chwili, ów Żarnów z oddziałem swoim ukazał się, w całej wystawie wojskowej, zmierzając ku środkowi linji polskiej. Krzyżazy to postrzegłszy wnieśli wszyscy że nowe wojsko posiłkowe wyrusza się z lasów dla wsparcia Polaków, w im, jak mówią dziejopisowie resztę serca i odwagi odjęło. Herbarz Polski Niesieckiego wyd. Lipskie,*

T. IX, str. 105) (PE. – L. 131r; PEĮ. – L. 340v). Istorikas cituoja leidinį: Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza. – T. IX. – Lipsk: nakładem i drukiem Breitkopfa i Härtela, 1842. – S. 105.

P. 236** – Orig.: *Mikołaj Kiełbasa.*

P. 237* – Orig.: *Dypolt Kökeritz.*

P. 237** – Orig.: z *Misnii* (lenk.: *Miśnia*; vok.: *Meißen*).

P. 237*** – Orig.: *Metodyusz Trutniow.*

P. 238* – Turimas galvoje Prūsijos istorikas, geografas ir kartografas Caspar Hennenbergeris (1529–1600) ir jo veikalas „Prūsijos krašto trumpas ir tikroviškas aprašymas" (Kurtze und warhafftige Beschreibung desd Landes zu Preussen. – Königsberg: bey Georg Osterberg, 1584).

P. 238** – LTI autorius tikriausiai cituoja vokiečių muziko, rašytojo ir istoriko Matthäuso Waisselio (*vel* Matthaeus Waissel; ~1540–1602) veikalą „Senosios Prūsijos, Livonijos ir Kuršo istorijos kronika" (Chronica Alter Preussicher Eifflendischer und Curlandischer Historien. – Königsberg: Bey Georg Osterberger, 1599).

P. 238*** – Turimas galvoje vokiečių teisininkas ir istorikas Karlas Friedrichas Pauli (1723–1778) ir jo veikalas „Visuotinė Prūsijos valstybės istorija" (Allgemeine Preussische Staats-Geschichte. – Halle: bey C. P. Francken, 1760–1769. – Bd. I–VIII). T. Narbuto minimas ketvirtasis tomas išleistas 1763 metais.

P. 238**** – Kitaip – *Eidechsenbund*, lot.: *Societas Lacertarum.*

P. 238***** – T. Narbutas mini vokiečių istoriką Teodoriką iš Nyhaimo (vok.: *Dietrich von Nieheim*; apie 1340–1418).

P. 238****** – Turimas galvoje vokiečių istorikas Gobelinas Personas (lot.: Gobelinus Person, 1358–1421).

P. 239* – Šio autoriaus identifikuoti nepavyko.

P. 239** – LTI autorius mini prancūzų kronikininką Enguerrandą de Monstreletą (~1400–1453).

P. 239*** – Turimas galvoje istorikas ir bibliotekininkas Andreasas von Oefele (1706–1780) ir jo veikalas „Bavarijos istorijos rašytojai"

(Rerum Boicarum Scriptores. – Vol. I–II. – Augsburg: Augustae Vindelicorum, sumptibus Ignatii Adami & Francisci Antonii Veith Bibliopolarum, 1763).

P. 239**** – Orig.: *Niemcy ją nazywają pod Tannenbergiem, zapewna dla znakomitszości miejsca; my zowiemy pod Grunwaldem, gdyż istotnie tam się dopełniło zwycięztwo.*

P. 239***** – Sic! Šį kartą T. Narbutas nepanoro nurodyti visos J. Voigto pavardės – užrašė tik pirmąją pavardės raidę (orig.: *V... B. VII. S. 99*), tuo pabrėždamas Prūsijos istoriko neobjektyvumą karaliaus Jogailos atžvilgiu. Čia J. Voigto pavardė atstatyta.

P. 241* – LTI autorius pateikė itin lakonišką šios iliustracijos parašą: „Prie § 1574: Mūšio prie Griunvaldo planas" (orig.: *Przy § 1574: plan bitwy pod Grunwaldem*). Žr. *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – [be puslapių numeracijos] („Ryciny"). Daugiau apie šią schemą žr. šio leidinio p. 538–539, paaiškinimą, p. 227*.

P. 242* – Orig.: *Kuno Lichtenstein.*

P. 242** – Orig.: *Fryderyk Wallenrod.*

P. 242*** – Orig.: *Tomasz Morheim.*

P. 242**** – Orig.: *Eberhard Ippenburg.*

P. 242***** – Orig.: *Burchard Wobecke.*

P. 242****** – Orig.: *Gottfried Hatzfeld.*

P. 242******* – Orig.: *Balduin Stal.*

P. 242******** – Orig.: *pod wsią Wilgowem.*

P. 242********* – Orig.: *Andrzej Sonnenberg.*

P. 243* – Galbūt korektūros klaida – T. Narbuto nurodytame paragrafe šis kryžiuotis neminimas.

P. 243** – Orig.: *Jan Schönfeld.*

P. 244* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi šios kronikos vertimu į lietuvių kalbą. Žr. Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 111. Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 244** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai, vietoje: „VII" (PE. – L. 137r).

P. 244*** – Tekstas, kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Podług zwyczaju tamtuwiecznego Król*

Władysław na podziękowanie Bogu za zwycięstwo, zbudował kościół w Lublinie; teraz do PP. Wizytek należący. Z podań miejscowych) (PEĮ. – L. 342v).

P. 245* – T. Narbutas mini Prūsijos istoriko, Petro Dusburgiečio kronikos leidėjo Christopho Hartknocho (1644–1687) veikalą „Senoji ir naujoji Prūsija, arba Dvi Prūsijos istorijos dalys" (Alt- und neues Preussen, oder Preussischer Historien zwey Theile. – Frankfurt und Leipzig: in Verlegung Martin Hallervorden, 1684). Knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11r. – Nr. 3.

P. 245** – LTI autorius mini baroną Wilhelmą Eugeną Josephą von Walį (1736–1818) ir jo veikalą „Kryžiuočių ordino istorija" (Histoire de l'Ordre Teutonique. – Vol. I–VIII. – Paris: Chez la Veuve Valade; Rheims: Chez Cazin, 1784–1790).

P. 245*** – T. Narbuto pataisa (orig.: *40600*) antrajai knygos laidai, vietoje: „šešiasdešimt tūkstančių" (orig.: *sześćdziesiąt tysięcy*)" (PE. – L. 138r).

P. 245**** – LTI autoriaus pataisa (orig.: *55600*) antrajai knygos laidai, vietoje: „septyniasdešimt penki tūkstančiai" (orig.: *siedmdziesiąt pięć tysięcy*)" (PE. – L. 138r).

P. 245***** – T. Narbuto pataisa (orig.: *27400*) antrajai knygos laidai, vietoje: „aštuoni tūkstančiai" (orig.: *ośm tysięcy*) (PE. – L. 138r).

P. 247* – Vietovės identifikuoti nepavyko, todėl palikta kaip originale.

P. 247** – Tas pat.

P. 251* – Tekstas (orig.: *Mamy dochowane wiersze o tej bitwie następne, przez naocznego świadka, jak widać z wiersza 25 napisane. [...] Z rękopismu Biblioteki Uniwersytetu Krakowskiego. Wiszniewski Hist. Literat. Polskiej T. III. str. 365–366. Ten sam wiersz dochował się calszy w Archiwum Królewieckiem. Kopiją mi przysłać raczył P. Voigt. Omyłki i niedostatki Kopii P. Wiszniewskiego pochodzą, zapewne ztąd że spisana była z napisu na murze w Zamku Krakowskim byłego i już poczęści nieczytelnego, przez jakieś uszkodzenie, dla tego kładziemy całkiem Królewiecki [...] Jan z Wislicy poeta wieku XVI. napisał Poemat we trzech księgach łaciński, o wojnie Pruskiej i zwycięztwie pod Grunwaldem Bellum Prutenum. Cracoviae:*

impensis famati domini Joannis Haller civis Cracoviensis 1516 4to dwie pierwsze księgi mają interes historyczny reszta wcale co innego opisuje. Lecz dla źródeł niema zbogacenia), kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PEJ. – L. 332r–332v; 334r–335r; 341r–341v). T. Narbutas cituoja filosofo, psichologo ir literatūros kritiko Mykolo Višnevskio (Michał Wiszniewski, 1794–1865) „Lenkų literatūros istoriją" (cf. *Wiszniewski M.* Historia literatury polskiej. – T. III. – Kraków: W Drukarni Uniwersyteckiej, 1841. – S. 365–366). M. Višnevskis šias eiles pavadino „seniausiu lotyniškosios XV amžiaus lenkų poezijos paminklu" (žr. Ten pat. – P. 365). Veikalas buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 19v. – Nr. 420–425.

T. Narbutas šiame prieraše mini ir J. Voigtą. Tačiau daugiau šios istorijos detalių atskleidžia knygoje „Mažesnieji istorijos raštai" (Narbutt T. Pomniejsze pisma historyczne szczególnie do historji Litwy odnoszące się. – Wilno: nakład i druk Teofila Glücksberga, księgarza i typografa Wileńskiego Naukowego Okręgu, 1856). Pasak LTI autoriaus, J. Voigtui jis pasiuntė M. Višnevskio paskelbtų eilių nuorašą, kartu prašydamas atsiųsti Karaliaučiaus slaptajame archyve („viename svarbiausių Europos archyvų") saugomą tų pačių eilių nuorašą. Prūsijos istorikas ne tik atsiuntė šį nuorašą (drauge su 1843 m. gegužės 5 d. Karaliaučiuje rašytu laišku), bet ir tikino, kad jis datuotinas XV a. pradžia, t. y. labai artimu laiku aprašomiems įvykiams (cf. *Narbutt T.* Pomniejsze pisma historyczne szczególnie do historji Litwy odnoszące się. – S. 175–176). Įsimintinas ir T. Narbuto komentaras: „Taigi šis nuorašas buvo padarytas kažkokio smalsaus kryžiuočio" (*Ciekawość krzyżacka więc musiała być powodem do zdjęcia tej kopii*) (Ten pat. – P. 176). Apie tai taip pat žr. *Narbutt T.* Potrzeżenie // LVIA. – F. 1135. – Ap. 11. – B. 9. – L. 20r–21v. Šių eilių kontekste LTI autorius mini ir XVI a. lenkų poeto Jono iš Vislicos *vel* Jono Visliciečio (Ioannes Visliciensis *vel* Joannes Vislicius, 1485–~1516–1520) 1516 m. Krokuvoje

išspausdintą poemą „Prūsų karas" (Bellum Prutenum). Kūrinyje šlovinama Jogailaičių dinastija.

P. 253* – Išnaša, kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Szczególnie Arcybiskup Gnieźnieński Trąba, doradzał śpiesznie dokonanie Krzyżaków ponękania. Damalewicz in Vita* [šioje vietoje rankraščio įskaityti nepavyko. – *R. G.*] *i inni*) (PEĮ. – L. 138r). LTI autorius cituoja vieną iš kunigo, pamokslininko, istoriko Stepono Damalevičiaus (Stefan Damalewicz, 1610–1673) veikalų – „Gniezno arkivyskupų sąrašas" (Series Archiepiscoporum Gnesnensium. – Varsaviae: Typis Petri Elert, 1649) arba „Šv. Bogumilo, Gniezno arkivyskupo, gyvenimas" (Vita S. Bogumili archiepiscopi Gnesnensis. – Romae: Typis Ignatij de Lazaris, 1661), tačiau tikriausiai pirmąjį.

P. 254* – Orig.: *Henryka Reuss-Plauen.* Kitaip – *Henryk Reuss von Plauen.*

P. 256* – Orig.: *W działaniach ludzkich, umiejętność korzystania ze szczęścia, stalszem je czynić zwykła, a wszelkie opuszczenie zręczności, nowego szczęścia potrzebuje; ono zaś rzadko raz po razie przybywa.*

P. 257* – Šioje paragrafo vietoje LTI autorius buvo įterpęs sakinį: „Pasakojama, kad nemenka priežastis šiai [šioje vietoje rankraščio nepavyko įskaityti. – *R. G.*] dar buvo ligos, kurių labai padaugėjo Lietuvos kariuomenėje" (orig.: *Powiadają że niemałym powodem jescze do tych* [šioje vietoje rankraščio nepavyko įskaityti. – *R. G.*] *były choroby zagęsczone we wojsku Litewskiem*), tačiau vėliau jį išbraukė (PE. – L. 141r; PEĮ. – L. 338r).

P. 258* – Žodis (orig.: *Król*), kuriuo LTI autorius papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 142v).

P. 258** – T. Narbuto minimo asmens identifikuoti nepavyko.

P. 259* – Tekstas, kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Co mówią o wtargnięciu w granice Polski węgrów, pod dowództwem Seibona, niebył to postrach wielkiego znaczenia dla króla polskiego. Zygmunt bowiem i datkiem kryżackim, i krzykami z Niemiec dochodzącemi, niby poruszony mógł tego Polaka wysłać dla remonstracji, ale nie skutecznego działania. To było tak sztucznie ułożone,*

że Krzyżacy pierwiej w Malborgu przy odgłosie trąb i kotłów załodze o tych posiłkach ogłosili, nim się oblęgający dowiedzieć mogli. W Niemczech stronnicy Krzyżaków głosili o upadku całego chrześciaństwa już w Europie nastać mającego od Pogan i odszczepieńców. Aschbach, Geschichte Kaiser Zygmunts. T. I. 248 sequ.) (PE. – L. 142v; PEĮ. – L. 338r).

P. 259** – Kitaip – Brodnicą.

P. 259***– Sakinys ir išnaša (orig.: *Król aż do połowy Listopada stał obozem za prawym brzegiem rzeki Ossy (++) zapewne obserwując Krzyżaków jescze poruszenia, czy że mu żal było porzucić Prussy, które się mu z rąk wytkneły z jego winy i opieszałości. (++). Nadanie wsiów Fredrowce i Szurza Fredrowi z Pleszowic. D. in campo requiei nostrae citra fluvium Ossa, feria Secunda, ipso die Quinque Fratrum dormientium (12 Listopada), Anno Domini millesimo quadrigentisimo decimo (1410). Źródła do dziejów polskich. – T. I. – S. 159–161*), kuriais LTI autorius papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 143r; PEĮ. – L. 335v). Informaciją T. Narbutas paėmė iš leidinio: *Grabowski M., Przezdziecki A.* Zrzódła do dziejów polskich. – T. I. – S. 159–161. Šio leidinio metriką žr. šio leidinio p. 529, paaiškinimą p. 140*.

Greta šio papildymo ne plunksna, kaip paprastai, bet pieštuku užrašytas sakinys: „Tikriausiai mūšis prie Tucholios. Cf. *Albertrandy.* – S. 163–164." (orig.: *Bitwa pod Tucholem. Albertrandego str. 163, 164*) (PE. – L. 143r). Nėra aišku, kuriai konkrečiai teksto vietai galėjo būti skirtas šis papildymas, todėl jis pateikiamas tik šiame komentare. Šiaip ar taip, T. Narbutas šios informacijos sėmėsi iš istoriko, literato, bibliotekininko, Varšuvos mokslo bičiulių draugijos nario, jėzuito ir vyskupo Jono Krikštytojo Albertrandžio (Jan Chrzciciel Albertrandy, 1731–1808) veikalo, kurį išleido E. Raczyńskis. Žr. *Albertrandy J.* Dwadzieścia sześć lat panowania Władysława Jagiełły, króla polskiego, wydanie przez Edwarda hr. Raczyńskiego, Wrocław: nakładem Zygmunta Schlettera, 1845. – S. 163–164. Knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 6r–6v. –

Nr. 12. LTI autoriaus bibliotekoje buvo ir „kažkokio archyvo indeksas", kurio kilmė, pasak T. Narbuto, galėjo būti siejama kaip tik su J. K. Albertrandžiu. Žr. Ten pat. – L. 6r. – Nr. 11 (Raidė „R").

P. 259**** – Orig.: *w Brześciu-Kujawskim*; kitaip – Kujavijos Breste.

P. 260*– Šiuo atveju kariuomenės dalinys.

P. 260** – Orig.: *niezmiernie wiele chorych na zaraźliwą biegunkę.*

P. 260*** – T. y. Vladislovui Varniečiui (1424–1444), Lenkijos (1434–1444) ir Vengrijos (1440–1444) karaliui.

P. 260**** – Išnaša (orig.: *Rzecz się tak miała. W. Mistrz wyprawił poselstwo do króla Rzymskiego Zygmunta, usilnie prosząc o pomoc i protekcję dla zakonu. Ten wysłał przedłożenie do króla Władysława Jagiełły, z tem oświadczeniem, że jeżeli pokoju z krzyżakami niedotrzyma, on jako król Rzymski, pomimo trwania pokoju między Węgrzami i Polską, niebędzie mógł cierpieć ponękania krzyżaków, tej dzielnej tarczy całego chreściaństwa; gdyż co się dzieje z zakonem, dzieje się z królem rzymskim i całem chreściaństwem. W skutek takowego oświadczenia xiąże Głogowski Jan otrzymał rozkaz wnet posilkować zakon. Kilka raz tygodniami pierwiej (2 Grud. 1410) pisał Zygmunt do Burhrabiego Noremberskiego Fryderyka, zarządzającego Brandeburgią, aby u króla czeskiego Wacława wyrobił wzbronienie Czechom i Morawczykom i Luzatczykom służenia pod chorągwiami polskiemi przeciw krzyżakóm. Gdyż walczyć przeciw nim, to samo znaczy co walczyć przeciw Bogu, chreściaństwu i świętej rzymskiej imperji. Owszem należy zakon bronić przeciw królowi polskiemu, który 600 janców jescze niewydaje. Tym czasem trwał po staremu w zgodzie z Jagełłą i jescze ścislejsze stosunki zawiązywał. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. T. I. 314–315*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PĮ. – L. 143v; PĮ. – L. 336v).

P. 261* – LTI autorius turi galvoje vokiečių matematiko ir istoriko Michaelio Christopho Hanow (1795–1773) parengtą šaltinių rinkinį. Žr. Preussische Lieferung alter und neuer Urkunden, Erörterungen und Abhandlungen zur Erläuterung der Preussichen Geschichte und rechte Erster Band. – Leipzig: In Lankischens Handlung, 1755.

P. 261** – Orig.: *Zakrze* (vok.: *Sackisch*).

P. 261*** – Orig.: *Muzrzyno i Orłow.*

P. 263* – Orig.: *Piotr Włodkowicz z Charbinowic.*

P. 264* – Kitaip – Aleksandrą Ivanovičių (orig.: *Alexandra Iwanowicza*).

P. 265* – Orig.: *Karawol.* Vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 266* – Orig.: *pod Krzeczowem.*

P. 266** – Orig.: *Rzecz śmieszna, zkądinąd niewiadoma.*

P. 266***– T. y. J. Voigtas.

P. 268* – Orig.: *do której dusze wielkie, tak często wzdychają.*

P. 268** – Orig.: *i dał początek rodzinie świetnie panującej dotąd, na zaszczyt naszej Litwie.*

P. 268*** – Žr. *Narbutt T.* IV. Tablica genealogiczna, pokazująca następstwo rodowe osob, pochodzących ze krwi Gedymina, dziedzicznego Wielk[iego] Xiążęcia Litewskiego // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. IV [įklija tomo gale]. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Asmenų, kilusių iš Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino, giminės paveldimumas // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV [priedas tomo gale].

P. 269* – Orig.: *albo podeszle jakich partyzantów Litewskich.*

P. 269** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla węgierskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (*Cesarza*)" (PE. – L. 150v). Nuo šiol LTI autorius Zigmantą tituluos ne „imperatoriumi", bet „karaliumi" – iš čia PE atsiras ir daugybė korekcijų. Paaiškinimą, kodėl nuspręsta daryti šią pataisą, randame LTI VII tomo PE: „Zigmantas, Vengrijos karalius, Romos karaliumi titulavosi nuo 1410 metų rugsėjo 19 dienos. Imperatoriumi buvo karūnuotas 1433 metų gegužės 31 dieną. Pastarąjį titulą jam prirašydamas nuo 1410 metų, klydau, todėl „imperatorių" taisyti į „Romos karalių" – tiek šiame, tiek ankstesniame tomuose" (orig.: *Zygmunt Król Węgierski tytułował się królem rzymskim od r. 1410 7br. 19. Koronowany na Cesarza 1433 Maja 31. Omyłką mu ten ostatni tytuł dałem od r. 1410, więc poprawić zamiast Cesarz, król rzymski w Tomie tym i poprzednim*). LTI VII tomo PE // LMAVB RS. – F. 17. – B. 244/7. – L. 1r. Tikriausiai ši pataisa atsirado susipažinus su minėtuoju

J. Aschbacho veikalu. Tačiau pataisymus T. Narbutas padarė ne visame PE. Šioje LTI VI tomo laidoje nurodytos tik autoriaus padarytos korekcijos.

P. 269*** – Orig.: *Uważyć potrzeba, że Zygmunt Cesarz, pierwszym jest twórcą projektu rozbioru cudzego kraju, ile mi z dziejów jest wiadomo.*

P. 269**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskiej*) (PE. – L. 151r).

P. 270* – Orig.: *bezcharakterny.*

P. 270**– Orig.: *Czegoż u chciwca pieniądz nie dokaże?*

P. 271* – Kitaip – Oradią (rum.: Oradea).

P. 271** – Tekstas (*W 1412 roku, Król Jagełło po Wielkonocy jakoś zjechał do Budy w gościnę do Króla Zygmunta. Jeździli oba do Grosswaradyna dla odwiedzenia grobu S. Króla Władysława, co zabrało kilka tygodni czasu. Potem polowali, na jednej z takich wycieczek Zygmunt szwankował z konia tak mocno, że długo był za nieżywego miany; wówczas panowie Węgierscy poczęli byli mysleć o zrobieniu Jagiełły swoim Królem. Królowa Anna Jagełłowa była na tej gościnie i W. Xiąże Witold z żoną. Na Zielone Swiątki odbywały się wielkie uroczystości w Budzie: było 13 Xiążąt panujących, 47 Hrabiów i Marhrabiów oraz magnatów zagranicznych, nielicząc Węgrów. 1500 rycerzy, 3000 Giermków, z całej prawie Europy przybyłych: t. j. z Czech, Polski, Pruss, Litwy, Wołoch, Multan, Grecji, Bośnji, Serwji, Niemiec, Francji, Anglji, Włoch. Nawet od Tatar i Turków byli posłowie. Turneje, połowania, processye na Boże Ciało były zabawą tego zgromadzenia". Aschbach. Geschichte Kaiser Zygmunt's. T. I. 325. Co mówi ten Autor o poznaniu się na tym zjezdzie arcy Xiążęcia Ernesta z Cymbarką, rzecz mylna, gdyż byli sobie już od Zapust poślubieni*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 152v; PEĮ. – L. 338v).

P. 272* – Sakinys (orig.: *Powrócił do Polski aż do początkowi Sierpnia*) ir išnaša (orig.: *Odwiedził bowiem na S. Jan Chrzciciel wraz z Zygmuntem grób S. Stefana Króla. Ascbach. Supr. Cit., p. 328*),

kuriuo LTI autorius papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 152v). Informaciją T. Narbutas paėmė iš leidinio: *Aschbach.* Geschichte Kaiser Sigmund's. – Bd. I. – S. 328.

P. 272** – Kitaip – Johanesburgo, dabar – Pišas (vok.: *Johannisburg*; lenk.: *Pisz*, seniau – *Jańsbork*).

P. 273* – Orig.: *Kaszawa* vel *Koszawa*. Kitaip – Košicė (svk.: *Košice*; lot.: *Cassovia*; vok.: *Kaschau*; lenk.: *Koszyce*).

P. 273** – Išnaša (orig.: *Później przecież, to jest w tydzień po Wszystkich Świętych, Król Władysław pożyczył Królowi Rzymskiemu 37 000 szer. groszy pragskich, na zastaw ziemi Spiskiej. Akt zastawy tej nowoodkryty w Bibliotece Wilanowskiej, wydrukowany w Pamiętniku Warszawskim na rok 1819 T. XV. str. 129 sequ.*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 153v; 154r). T. Narbutas turi galvoje publikaciją: [Anonimas]. O Ziemi Spiskiey // Pamiętnik Warszawski, czyli Dziennik Nauk i Umieiętności. – T. XV (1819). – S. 129–136. Leidinio turinyje ši publikacija anotuota: „Układ zastawy Ziemi Spizkiey [sic!] przez Zygmunta Króla Rzymskiego i Węgierskiego Władysławowi Królowi Polskiemu dotąd drukiem nieogłoszony". Žr. Ten pat. – P. 507.

P. 273*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarski*)" (PE. – L. 153v).

P. 275* – Orig.: *Benedykt Makra.*

P. 275** – Orig.: *Christmemlem.*

P. 277* – Kitaip – Inovroclavo (orig.: *Inowrocław*).

P. 277** – Orig.: *także nieformalność w materyalnym składzie pieczęci.* Ši T. Narbuto mintis nėra aiški.

P. 279* – Orig.: *Tak to postrach wyświeca charaktery i ludzi i towarzystw.*

P. 281* – Orig.: *Ten wskazał do wojska, ciągnącego do Mazowsza, które wypowiedziało posłuszeństwo Wielkiemu Mistrzowi i pozostało w kraju.* Taip tekste, tačiau gali būti, kad įsivėlė klaida – tikriausiai vietoje žodžių *Wielkiemu Mistrzowi* reikėtų rašyti *Marszałkowi.*

P. 281** – Kitaip – Engelsburgą (vok.: *Engelsburg*; lenk.: *Pokrzywno*).

P. 282* – Sakinys (orig.: *Lubo heraldyki nieznano na Litwie takiej jaka się w średnich wiekach utworzyła się w Europie chreściańskiej, o czem i sami Litwini w dyplomacie swoim powiedzieli,* [šioje vietoje rankraščio nepavyko įskaityti. – *R. G.*] *jednak* [tas pat. – *R. G.*] *prawo odmawiać i państwu i znaczniejszych familijom herbów*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 162r).

P. 283* – Orig.: *ogół stanu szlacheckiego.*

P. 283** – LTI autorius cituoja vokiečių kilmės lenkų bibliografo, istoriko ir kalbininko Jurgio Samuelio Bandtkės (Jerzy Samuel Bandtkie *vel* Georg Sanmuel Bandtke, 1768–1835) veikalo „Lenkijos Karalystės istorija" (Dzieje Królestwa Polskiego. – T. I–II. – Wrocław: u Wilhelma Bogumiła Korna, 1820) antrąją laidą. Antrajame knygos tome buvo pateikta ir trumpa Lietuvos istorijos apžvalga. Veikalas buvo saugomas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.].* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 14r. – Nr. 125–126.

P. 283*** – Orig.: *szlachta.*

P. 283**** – Orig.: *feuda.*

P. 283***** – Orig.: *bojary.*

P. 284* – Orig.: *tej karty wolności i jedności.*

P. 285* – Išnaša (orig.: *Trzy są tranzakcje, czyli przywileje w tej samej dacie zawarte. I wcielenie ziem W. Księ. Litew. Do Korony polskiej, z pozwoleniem od Polaków Litwinom herbów i niektórych wolności na tenczas Litwie danych. D. Horodla nad Bugiem, in parlamento seu congregatione generali. R. 1413 Pazdzier. 2. – Pieczęć majestatycznych dwie Jagełły i Witolda. Oryginał w Archiwie Radziwiłłowskiem. Drukow. w wielu dziełach dyplomatycznych. Najpopraw. u Działyńskiego str. 7–20. u mnie Kopija. Księga A. № 59 lit. d. II. Panowie Litewscy, po udarowaniu ich przez Króla Jagełłę i W. Ks. Litew. Witolda porównaniem w swobodach ze stanem rycerskim Królestwa Pols. i spólnictwem herbów, przyrzekają wzajemnie swoje zabowiązania się. Data jak wyżej. Oryginał w Archiw. Radziwiłł. pieczęci przywieszanych 46. Drukow. w wielu dziełach dyplom. najpóźniej u Działyńskiego. str. 20–24. III. Przywilej*

stanów koronnych, przyjęcia do herbów stanów W. X. Lit. czyli na zgodzenie się na przystąpienie do braterstwa, 46 familij Litew. z przywieszeniem 46 pieczęci. Data jak wyżej. Oryginał w Arch. Radziw. Kopija u mnie w Księdze starych kopij H. Pod znakiem a. 1. 3 № 3 fol. 3 Drukow: w Codex diplomaticus Reg. Pol. Warsz. 1847. T. I. p. 286–289), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje ankstesnės: „*Actum in opido Horodło circa flumen Bug in Parlamento seu congregatione generali, die Secunda mensis Octobris. Sub anno Domini millesimo quadringentesimo tredecimo. Datum per manus Reverendo in Christo Patris, Domini Alberti Episcopi Cracoviensis Regni Poloniae supremi Cancellarii nobis sincere dilecti. Scriptum vero per manus Cziałkonis Canonici Sandomiriensis secreti nostri Notarii.* Buvo pakabinti 46 antspaudai, originalas kartu su kitais aktais, susijusiais su abiejų tautų unija ir riterių luomo laisve, buvo laikomas kunigaikščių Radvilų archyve. Dar 1755 metais rugpjūčio mėnesį buvo Nesvyžiaus archyve, kaip rodo archyvų revizijos aktas, surašytas archyvaro Vetcelio (*Wetzel*) ir esantis Radvilų komisijos archyve Vilniuje. Kita originalo kopija buvo Karalystės archyve Krokuvoje (cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – N. 455. – Fol. 37 *verso*, 38 *recto*. Sub anno 1413). Išspausdinta Dlugošo veikale (cf. *Dlugossius.* – P. 337–342), bet pavardės vardijamos tik iki *Osmorog alias Gieraldt Surguten de Reschniki* etc., labai nuskriaudžiant Lietuvos bajorus. Lenkiškai šio ilgo išvardijimo, nors ir su daugeliu klaidų, turime keletą laidų. Paskutinysis Hlebavičiaus Vytauto gyvenimo aprašyme (p. 88). Be to, lietuviai suvienyti su lenkais atskiru aktu tas pačias sąlygas sau tarpusavyje užsitikrino (cf. *Cromer.* Index Arch. Cracov. – N. 456. – MS. – Fol. 38)“ (PE. – L. 163v–164r; PĮ. – L. 341r).

Naująją išnašą T. Narbutas parašė pasitelkęs minėtąjį rankraštinį 1551 m. M. Kromerio parengtą Lenkijos Karalystės archyvo Krokuvoje dokumentų indeksą, Adamo Tytuso Działyńskio (1796–1861) sudarytą istorijos šaltinių rinkinį (cf. *[Działyński A. T.].* Zbiór praw litewskich od roku 1389

do roku 1520, tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544. do roku 1563. – Poznań: w Drukarni na Garbarach Nr. 45., 1841) bei Leono Rzyszczewskio (1815–1882) ir Antonio Muczkowskio (1807–1852) išleistą dokumentų rinkinį (cf. Codex diplomaticus Poloniae. – T. I. – Warszawa: Typis Stanislai Strąbski, 1847). A. T. Działyńskio ir L. Rzyszczewskio bei A. Muczkowskio knygos buvo saugomos Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 22r–22v. – Nr. 504; L. 22v. – Nr. 514–515.

P. 285** – Orig.: *wcielona do wielkiego ciała nowej federacyi, używać powinna była równych swobód, jakie cała Litwa otrzymała nanowo.*

P. 286* – Orig.: *Onkajm.*

P. 286** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek IX: Dawniejsza jeografia litewska // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 85 („Dodatki").

P. 286*** – Orig.: *Gintowt.*

P. 286**** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek IV: O znakach dostojeństw Kapłańskich // *Narbutt T.* Dzieje starożytne narodu litewskiego. – T. I: Mitologia litewska. – S. 442 („Dodatki"). Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* IV priedas: Apie aukštųjų žynių ženklus // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. I. – P. 430 („Priedai").

P. 286***** – Orig.: *wieś Romain.*

P. 286****** – Orig.: *sam Król Władysław po Żmójdzku przełożył.* Šis leidinys saugotas Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 15v. – Nr. 214.

P. 287* – Orig.: *Maciej Wilnianin.*

P. [288]* – LTI autorius pateikė tokį šios iliustracijos aiškinimą: „Dvyliktosios knygos priešakyje yra Vytauto portretas, paimtas iš medžio raižinio, spausdinto Gvanjinio kronikos lenkiškoje laidoje. Labai vykęs ir panašesnis turėtų būti už tą, kuris kabo Augustinų bažnyčioje ir kurio kopija įdėta M. Bal... „Vilniaus miesto istorijoje". Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad didysis kunigaikštis pavaizduotas su romėnišku šalmu, puoštu itališka karūna. Tai turėtų būti tas pats šalmas, kurį 1400 metais gavo iš didžiojo magistro Konrado Jungingeno (žr. § 1471)"

(orig.: *Na początku xięgi dwónastej, Portret Witolda, z rycyny na drzewie, w wydaniu polskiem Gwagnina. Bardzo trafny i podobniejszy ma bydź od Augustyańskiego, który w kopii przy Historyi miasta Wilna, przez M. Bal... Uważać potrzeba, że W. Xiąże, wyobrażony jest w szyszaku Rzymskim, ozdobnym koroną italską, który musi bydź ten sam, iaki otzrymał w podarunku od Konrada Jungingen W. Mistrza, roku 1400 (§ 1471)*)". Žr. *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – [be puslapių numeracijos] („Ryciny").

P. 289* – Išnaša (orig.: *Portret Witolda umieszczony na czele Księgi dwónastej, znalazł naganę w Wizerunkach, że wcale nieodpowiedni postaci Witolda. Winienem przeciw temu powiedzieć, chociaż zarzut nie od znawcy wyszedł. Podobieństwo rysów twarzy, jest w zupełności te same co na innych portretach, których trzy starej daty znamy: w Nieswiżu, w Breściu Litew. w byłym Dominikańskim kościele, teraz farnym, trzeci u Ks. Ks. Augustjanów w Wilnie. Tu tylko bardziej w profilu, i w starszych latach zdejmowany; czemu każdy rysunek znający niezaprzeczy. Wzięliśmy ten zabytek z drzeworytów Krakowskich, z polsk. wyd. Gwagnina. Teraz świeżo zdarzyło się nam widzieć medal, z takiem samem i w zupełności podobieństwa popiersiem, napis okolny Alexander D. G. Rex Lithu. Mag. Dux Russiae. Sener. etr. na stronie odwrótnej popiersie ukoronowanej osoby męskiej z brodą, zdaje się Króla Rzymskiego Zygmunta, pod niem trzy ręce ułożone tak że dwie się ściskają, a trzecia z wierzchu dotyka się, jakby błagosławi. Napisu żadnego, tylko rok 1430. Widocznie bity medal z rozkazu Króla Zygmunta. Wielkość talara, srebrny. Rzeźba wcale niezła. Widać ze drzeworyt w Królewskiej Koronie Witolda wyobrażający jest kopiją z tego medalu wziętą*), kuria LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 166v, 342r). Greta pieštuku prirašyti sakiniai (orig.: *W Breściu Litew. w Kościele byłym Dominikańskim, teraz parafialnym jest portret Witolda w całej postaci wielkości naturalnej. – Uwiadomienie prywatne. W zbiorze Nieświ[z]kim portretów jest w całej postaci, młody*),

kuriais kiek vėliau T. Narbutas papildė išnašą (PE. – 167r). T. Narbutas mini italų kronikininko Aleksandro Gvanjinio (*vel* Gvagninis *vel* Gvaninis, it. Alessandro Guagnini, 1538–1614) veikalą, kuriame pirmą kartą buvo pavaizduoti, kaip spėjama, anachronistiniai Lietuvos didžiųjų kunigaikščių atvaizdai. Daugiau apie tai, taip pat apie minėtą rašinį žurnale „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe" žr. šio leidinio p. 37 ir 40, įvedamajame rašinyje „Lietuvių tautos istorijos" šeštojo tomo paraštės: apie vaizdus, kapus, ir ne tik".

P. 290* – Orig.: *Ulrycha Zenger.*

P. 290** – Orig.: *Konrada Sefeln.*

P. 292* – Orig.: *summa ta wynosiła 1, 600 grzywien.* Teisingiau būtų – „Ši suma buvo lygi 1 600 markių".

P. 293* – Orig.: *Koddawy.*

P. 294* – Išnaša (orig.: *Rozmowa W. M. z Królem w akcie tego zjazdu. Kopia u mnie z arch. Królewieckiego. Z czego widać, że Król był umiarkowawszy, a Krzyżak zawzięcie za odebranie Żmujdzi zagniewany*), kuria LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 171r; PĮ. – L. 329r).

P. 295* – Orig.: *aniół zniszczenia rozpościerał znowu skrzydła swoje nad ziemiami narodu Litewskiego.*

P. 295** – Orig.: *Jerzego Ancyforowicza.*

P. 296* – Orig.: *Minsterberga.* Kitaip – Zembicės (lenk.: *Ziębice*; vok.: *Münsterberg*; ček.: *Minstrberk*).

P. 296** – Orig.: *Bernard Opolski, Janusz Raciborski, Bolesław Czesneński, Konrad Oleśnicki, Wacław Żagański, Jan Lubineński, Konrad Biały Kosteński, Wacław Opawski.*

P. 297* – Orig.: *pod zamkiem Neudenburgiem.* Kitaip – Nidzicos (lenk.: *Nidzica*; vok.: *Neidenburg*).

P. 297** – Orig.: *do Hotensteinu.*

P. 297*** – Orig.: *posunęło aż ku Alensteinowi.* Kitaip – Olštyno (lenk.: *Olsztyn*; vok.: *Allenstein*).

P. 297**** – Orig.: *Guttstat.* Kitaip – Dobre Miasto (lenk.: *Dobre Miasto*; vok.: *Guttstadt*).

P. 297***** – Orig.: *Heilsberg.* Kitaip – Varmės Lidzbarkas (lenk.: *Lidzbark Warmiński*; vok.: *Heilsberg*).

P. 297****** – Orig.: *rzeki Ali*. Kitaip – Lynos *vel* Lanos (vok.: *Alle*; lenk.: *Łyna*; rus.: *Лава*)

P. 297******* – Orig.: *Wormdit*. Kitaip – Ornetos (lenk.: *Orneta*; vok.: *Wormditt*).

P. 297******** – Orig.: *Melsak*. Kitaip – Malšiakukio (lenk.: *Pieniężno*; vok.: *Mehlsack*).

P. 298* – Kitaip – Koronovo (lenk.: *Koronowo*; vok.: *Krone*).

P. 298** – Kitaip – Bydgoščiaus (lenk.: *Bydgoszcz*; vok.: *Bromberg*).

P. 298*** – Kitaip – Kujavijos Solecas (lenk.: *Solec Kujawski*; vok.: *Schulitz*).

P. 298**** – Orig.: *aż do rzeki Rypnicy*.

P. 299* – Kitaip – Ylavos Gurovas (lenk.: *Górowo Iławeckie*; vok.: *Landsberg*).

P. 299** – Kitaip – Kornevas (lenk.: *Kornewo*; liet.: Žintai; vok.: *Zinten*).

P. 299*** – Dabar – Slavskoje (liet.: *Kryžbarkas*; vok.: *Kreuzburg*).

P. 299**** – Kitaip – Mlynarai (lenk.: *Młynary*; vok.: *Mühlhausen*).

P. 299***** – Kitaip – Milakovas (lenk.: *Miłakowo*; vok.: *Liebstat*).

P. 299****** – Kitaip – Morongas (lenk.: *Morąg*; vok.: *Mohrungen*).

P. 299******* – Kitaip – Paslenką (lenk.: *Pasłęk*; vok.: *Preußisch Holland*).

P. 299******** – Sic! Orig.: *Namiestnik Marszałka Litewskiego, Butrym*.

P. 299********* – Orig.: *Nicem*.

P. 299********** – Kitaip – Dzežgonis (lenk.: *Dzierzgoń*; vok.: *Christburg*).

P. 299********** – Kitaip – Zalevas (lenk.: *Zalewo*; vok.: *Salfeld* vel *Saalfeld*).

P. 299*********** – Kitaip – Milomlynas (lenk.: *Miłomłyn*; vok.: *Liebemühl*).

P. 299************ – Kitaip – Prabutus (lenk.: *Prabuty*; vok.: *Riesenburg*).

P. 299************* – Kitaip – Kovalį (lenk.: *Kowal*; vok.: *Freistadt* vel *Freistat*).

P. 299************** – Kitaip – Biskupecas (lenk.: *Biskupiec*; vok.: *Bischofswerder*).

P. 300* – T. y. Jonas Dlugošas. Žr. šio leidinio p. 559, paaiškinimą p. 304*.

P. 300** – Orig.: *zpod Grudziąża*.

P. 300*** – Orig.: *Żuławy*. Kitaip – *Żuławy Wiślane*.

P. 301* – Žr. *Narbutt T.* Dodatek XI: Zebrane w jedno tranzakcye, stosujące się do przedmiotów wyłożonych w pismie niniejszem, dla rzadkości swojej, tu się kładą. [Nr] I: Przymierze pokoju, w obozie pod Brodnicą zawarte. Oryginał w Tajn. Arch.

Królew. Nr. 350. Kopije w Foliancie C. p. 22. w Foliancie D. p. 34. Druk. u Kotzebue. B. III. S. 410–412 // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 123 („Dodatki"). Išnašoje buvo įsivėlusi korektūros klaida. Vietoje „žr. VII tomo XII priedą" (*Obaczyć Dodatek XII do Tomu VII Nr. I*) reikėjo rašyti „žr. VII tomo XI priedą" (*Obaczyć Dodatek XI do Tomu VII Nr. I*). Tekste riktas pataisytas.

P. 301** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek XI: Zebrane w jedno tranzakcye, stosujące się do przedmiotow wyłożonych w pismie niniejszem, dla rzadkości swojej, tu się kładą. [Nr] II: Przedłużenie tegoż samego pzrymierza rozejmowego. Foliant C. p. 34. Druk. u Kotzebue l. c. S. 412–415. Wielce trudne pismo do wyczytania // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 125–128.

P. 301*** – Turimos omenyje keturios Prūsijoje labiausiai gerbiamos šventosios: šv. Barbora, šv. Dorotėja, šv. Kotryna ir šv. Margarita.

P. 301**** – T. Narbuto pataisa antrajai laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *cesarskiego*) (PE. – L. 177v).

P. 302* – Orig.: *Jan Wallenrod.*

P. 302** – Orig.: *Konrad Englofstein.*

P. 302*** – Orig.: *Jan Obezier.*

P. 302**** – Orig.: *Kaspar Schauenpflug.*

P. 303* – Išnaša (orig.: *Oni przybyli do Konstancij 29. Stycznia w roku 1415. Aschbach Geschichte Kaiser Zygmunts. T. II. 417. Perbrevis descriptio hospitum in Concilio Constantiensi, fatorum annonae. – In praesenti Concilio fuerunt plus 2400 milites, quorum nomina non pussunt conscribi. Item ibidem compututi sunt 18000 Praelatorum, Sacerdotum et Presbyterorum. Item ibid. fuerunt 8000 Laicorum, qui fuerunt advenae. Item 15000 meretrices vagabundae. Item conscripti erant 36000 lecti pro advenientibus. Item unus lepus solvit unam libram hall et postea etus fuit pro uno plaffer. Item pabulum semper fuit in bono foro, ita quod non valuit ultra 24 sol. Sed communiter solvit 20 et 21. Item dicebatur quod plus quam 500 homines de nocte sint submersi in lacu. Item una Gallina solvit 5 solidos hall.*

Item Asperiolus (królik. – T. N.) 6 plaffer. Item una Columba 2 plaffer. Item 3 rosae pro uno sol. Item duo pueri lucrati sunt 22 libras hall. de fueno, quod levaverunt de terra, quando portantibus dictum foenum cecidit. Item juvenis scrofa lactans 8 plaffer (Prosie. – T. N.). Item decitur, quod una meretrix lucrata est 800 florenos. Item unum lilium album pro uno sol. Item singuli pueri lucrati sunt 400 libras de foeno, quod sum rastris collegerunt. Item quidam civis Constantiensis vendidit uxorem suam cancellariis rgis pro 500 ducatis, pro quibus pecuniis emit domum. – Ex antiquiss. cod. mss. Vindob. Elstrawiano), kuria LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 178r; PEĮ. – L. 339v).

P. 304* – Tekstas (orig.: *Rok 1414 pamiętny jest śmiercią Mikołaja Gorzkowskiego Biskupa Wileńskiego, który za herb używał literę S z krzyżem na wierzchu, co każe domyslać się, że należał do familii Soleczyńskich, o których wspomina Symon Starowolski w dziele Laudatio Almae Academiae Cracoviensis. – p. 24. Był mężem uczonym, dziejopisem akademickim, za Dziekanii Andrzeja Grzymałły (NB. Sprawdzić, kiedy Grzymała był dziekanem?). Kojałłowicz Miscelannea p. 77, nazywa tego Biskupa de Borkowo, mógł taki mieć przydomek, dla podprowadzenia siebie pod rubrykę szlachty. Gdyż Soleczyńskich niebyło pomiędzy familijami rycerskiego stanu. Długosz go nazywa Gorzkovia, Naramowski Borkowiusz. A Niesiecki do herbu Geralt pociąga. Przecież widziana jego autentyczna pieczęć za pierwszem zdaniem naszem mówi)*, kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 179r–179v). LTI autorius cituoja kunigo ir istoriko Simono Starovolskio (Szymon Starowolski *vel* Simonus Starovolscius, 1588–1656) veikalą apie Krokuvos akademijos praeitį. Žr. *Starowolski S.* Laudatio Almae Academiae Cracoviensis. – Cracovia: In Officina Christophori Schedeli, 1639. – S. 25. Sic! T. Narbuto buvo klaidingai nurašytas leidinio puslapis (p. 24), tačiau M. Gžimala tikrai ten užrašytas kaip Mikalojus Solečinskis (*Nicolaus Soleczynski*). Minėtame prieraše LTI autorius taip pat pasižymėjo, kad

būtinai patikrintų, kada konkrečiai M. Gžimala ėjo dekano pareigas (čia galima T. Narbutui „priminti", kad Medicinos mokslo skyriaus dekano pareigas šis vyras ėjo 1464–1465 m., vėliau net du kartus buvo renkamas šios aukštosios mokyklos rektoriumi).

Rengdamas šį papildymą LTI autorius taip pat rėmėsi ne tik A. Vijūku-Kojalavičiumi, bet ir istoriku ir diplomatu Jonu Dlugošu (Jan Długosz, 1415–1480), citavo Adomo Ignacijaus Naramovskio (Adam Ignacy Naramowski, 1686–1736) ir minėtojo K. Neseckio darbus. A. I. Naramovskio, J. Dlugošo veikalai taip pat buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 16v. – Nr. 241–242; 20v. – Nr. 463–446.

P. 304** – Orig.: *z portu podolskiego Kaczybej.*

P. 305* – T. Narbutas mini markizo Gabrielio de Castelnau „Apybraižą apie senąją ir naująją naujosios Rusijos istoriją") (Essai sur l'histoire ancienne et moderne de la nouvelle Russie. – Vol. I–III. – Paris: Chez Rey et Gravier, 1820). Knyga buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12r. – Nr. 76–78.

P. 305** – LTI autorius turi galvoje istoriką, šaltinių leidėją, kolekcininką, mecenatą ir keliautoją grafą Edwardą Raczyńskį (1786–1845) ir jo veikalą „1814 metų kelionės į Turkiją dienoraštis" (Dziennik podróży do Turcyi odbytej w roku MDCCCXIV. – Wrocław: drukiem Grassa, Bartha i Kompanii, 1823).

P. 305*** – Žr. *Narbutt T.* Dzieje starożytne narodu litewskiego. – T. II: Śledzenie początków narodu litewskiego i początki jego dziejów. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1837. – S. 81.

P. 305**** – Turimas galvoje istorikas, geografas, alchemikas, astrologas, medikas, Krokuvos universiteto profesorius, kanauninkas Motiejus Mechuvietis *vel* Motiejus iš Mechuvo (Maciej Miechowita *vel* Maciej z Miechowa *vel* Matthias de Miechow, 1457–1523), 1517 m. parašyto veikalo „Traktatas apie dvi Sarmatijas" (Tractatus de duabus Sarmatis) ir 1519 m. pirmą kartą išspausdinto veikalo „Lenkijos kronikos" (Chronica

Polonorum) autorius.

P. 305***** – T. Narbutas mini muzikos teoretiką, filosofą, istoriką, vertėją, leidėją, spaustuvininką ir mediką Lorenzą Christophą Mizlerį von Kolofą (*vel* Wawrzyniec Mitzler de Kolof, 1711–1778), be kita ko, pasirašinėjusį ir „Mokslininko iš Vilniaus" (*Eine Gelehrte aus Wilna*) pseudonimu. LTI autorius cituoja L. Ch. Mizlerio de Kolofo išleisto veikalo „Didelis Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rašytinių istorijų rinkinys" (Historiarum Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae scriptorum [...] collectio magna. – Varsaviae: sumptibus typographiae Mizlerianae, 1761) pirmąjį tomą, kuriame buvo paskelbtas ir M. Mechuviečio „Traktatas apie dvi Sarmatijas" (p. 177–216).

P. 305****** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek IX: Dawniejsza geografia litewska. – S. 75 („Hadżybej") („Dodatki").

P. 305******* – Orig.: *do Myta*. Kitaip – Muitas (rus.: *Мыт*).

P. 305******** – Orig.: *że gwiazdy były widne na niebie, jak w nocy; ptaki z ciemnoty padały na ziemię.*

P. 305********* – Orig.: *Landerem Sponheim.*

P. 305********** – Orig.: *Cesarza Carogrodzkiego.*

P. 306* – Orig.: *Niemenczyn.*

P. 306** – Orig.: *Podobno dziś Memelhof ku Niemnowi rzece, czyli Niemenkowi wpadającej do Sussy, i część granicy Kurlandskiej stanowiącej.*

P. 306*** – Orig.: *Kostery.* Galbūt tai dabartiniai Stare Kostrai (*Stare Kostry*) Palenkėje?

P. 306**** – Orig.: *we wsi Dobrostani.*

P. 306***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „kaip Romos imperatoriaus" (orig.: *Cesarza Rzymskiego*) (PE. – L. 181r).

P. 306****** – Išnaša (orig.: *Król Jagełło posyłał wtedy Piotra Wolframa Licencjala in Decreiis, kontexa kościoła P. Marji Wislickiego. List który pisał znajduje się w dziele Rerum Consilii Constantiensis, von der Hardt. T. IV. p. 868. Listy tegoż Króla po czesku znajdzież u Pelzela, Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft rok 1786.*), kuria LTI autorius papildė tekstą

rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 181v; PEĮ. – L. 333r). Turimas galvoje 1416 m. rugpjūčio 2 d. Jogailos laiškas didžiajam magistrui (*Epistola Regis Poloniae Ladislai contra Magistrum ordinis S. Mariae Teutonicorum*), skelbtas vokiečių istoriko ir orientalisto Hermanno von der Hardto (1660–1746) parengtame istorinių dokumentų rinkinyje. Žr. Rerum Concilii Constantiensis Corpus actorum et decretorum magni Constantiensis Concilii de ecclesiae reformatione unione ac fide // Magnum oecumenicum Constantiense consilium. – Vol. IV. – Francofurti et Lipsiae: In Officina Christiani Genschii, 1699. – P. 868–872 (sic! T. Narbutas puslapius nurodė nepreciziškai – Petras Volframas minimas p. 872). LTI autorius taip pat duoda nuorodą į čekų ir vokiečių istoriko, rašytojo, slavisto Franzo Martino Pelclio *vel* Pelcelio (ček.: František Martin Pelc; vok.: Franz Martin Pelzel, 1734–1801) publikaciją. Žr. *Pelzel F. M.* Historische Nachrichten von dem lithauischen Prinzen Sigmund Korybut // Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. – Bd. II. – Prag und Dresden: in der Waltherischen Hofbuchhandlung, 1786. – S. 360–393. Laiškai buvo skelbti ne čekų, bet lotynų kalba. Gali būti, kad nuorodą į šį šaltinį T. Narbutas rado literatūroje, bet šio leidinio nematė *de visu*, iš čia ir klaidinga informacija apie publikacijos kalbą.

P. 307* – Orig.: *Sułtan Turecki Mahomed.* T. y. Mechmedas II Užkariautojas.

P. 307** – Orig.: *miasto Węgierskie Bosnę.*

P. 307*** – Orig.: *Skarbka z Góry.*

P. 307**** – Orig.: *Grzegorza Armena.*

P. 308* – Kitaip – Lvovas.

P. 308** – Orig.: *Teodoryk Tork.*

P. 309* – Orig.: *Swalme.*

P. 310* – Orig.: *Zresztą, w mniewaniu narodowem litewskiem, nie poczytywano za złe cudzoziemcowi, że się nie kłaniał bogom krajowym: jak bowiem różnica była w mowie, tak ją cierpiano i w wierzeniu.*

P. 310** – Orig.: *wielobożnicy Litwini.*

P. 310*** – LTI autorius cituoja jėzuito Jono Aloyzo Kulešos (Jan Alojzy Kulesza, 1660–1706) knygą „Stačiatikių tikėjimas“ (Wiara prawosławna. – Wilno: w Drukarni Akademickiey S. I., 1704). Leidinys buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 12r. – Nr. 26.

P. 310**** – Žr. *Narbutt T.* Postrzeżenia // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – S. 406–408. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Pastabos // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 358–360.

P. 311* – Cituojamas bazilijonų istoriko ir literato Ignacijaus Stebelskio (Ignacy Stebelski, ~1748–~1805) veikalas „Šventųjų panelių Eufrozinos ir Paraskevės gyvenimai“ (Żywoty świętych Panien Eufrozyny i Parascewii. – T. I–III. – Wilno: w Drukarni Bazylianów, 1781). Knyga buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 14v. – Nr. 185.

P. 311** – Orig.: *na dworze Carogrodzkim.*

P. 311*** – Orig.: *z Morei.* Kitaip – Peloponeso.

P. 312* – *Grzegorz Cambłak.*

P. 312** – Orig.: *Teodozyusz Połocki Grek, Izaak Czernihowski, Dionizy Łucki, Charyton Chełmski, Harasim Włodzimierza Wołyńskiego, Sebastyan Smoleński, Joachim Turowski.*

P. 313* – Orig.: *co w państwie zupełnie toleracyjnem nie było rzeczą bronną.*

P. 313** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „su imperatoriumi“ (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 187v).

P. 314* – Orig.: *Neuendorf.* Kitaip – Piasečno.

P. 316* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 189v).

P. 316** – Orig.: *Orany.*

P. 316*** – Orig.: *Teodoryka Resler.*

P. 316**** – Orig.: *Ze strony polskiej byli: Albert, Biskup Krakowski, Jan z Tarnowa Krakowski, Mikołaj z Michałowa Sandomierski, Sędziwoj Ostroróg Poznański, Wojewodowie, Zbigniew z Brzezia, Marszałek Koronny i wielu innych wysokich z obu narodów urzędników.*

P. 317* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 190v).

P. 317** – Orig.: *Powiadamy to, broniąc nie osobę, lecz godność historyi.*

P. 317*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *do Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *do Cesarza*) (PE. – L. 191r).

P. 318* – Orig.: *Witold starał się o pokoj i dobro ludów.*

P. 320* – Orig.: *Jerzy Dodygold, Jerzy Bolimin Nadybowicz i Mikołaj Sepiński Polak.*

P. 320** – Orig.: *że nie umie języka ani sławiańskiego, ani litewskiego.*

P. 320*** – Orig.: *Jana z Rzeszowa.*

P. 322* – Žodis (orig.: *swych*), kurį T. Narbutas įterpė į sakinį rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 194r).

P. 322** – Žodis (orig.: *i*), kurį LTI autorius įterpė į sakinį rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 194r).

P. 323* – Sakinys (orig.: *Zaraz bowiem z góry posłowie polacy umieli ściągnąć uwagę powszechną na swoją stronę*) ir išnaša (orig.: *Andrzej Laskary Biskup Poznański, szczególnie celujący wymową piękną i gładkością wysłowienia, był celem powszechnej uwagi, oto wyjątek z mowy jego do Cesarza Zygmunta mianej: – Ac demum finitimae Christicolorum partes, pacatissimum scilicet regnum Poloniae, scutum multorum fidelium, novit Tua Regia providentia, guerrarum tempestate quatitur minus juste. Et spiritu sancto fundata nova proles Eclesiae, gens bellicosa Lituania, in latissimas diffusa provincias, quanquam neophyta, ejus tamen fides Deo est cognita, et nota devotio, efficiens Deo sacrificium vespertinum: Qvi sunt revera spiritu ferventes, Domino servientes, spe gaudentes, in tribulatione et hostili guerrarum turbine patientes, orationi insistentes, hospitalitatem sectantes, charitate fraternitatis invicem diligentes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes Rom. XII, et quibus vere diligentibus Deum pax multa debetur. Ecce incursibus hostium molestantur, qui foveri debuerant, ut novellae plantationis et arbusta, charitatis obseqvio, ac exemplari doctrina per Christi fideles irrigari. U Hermana von der Hardt in Magno Oecumenico Constantiensi Consilio. T. 2, P.*

V, p. 170–176), kuriais T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 194r; PEĮ. – L. 333r). LTI autorius cituoja Poznanės vyskupo (1414–1426 m.), diplomato ir reformatoriaus Andriejaus Laskario (Andreus Lasharus *vel* Andrzej Łaskarz *vel* Laskary, 1362–1426) kalbą, 1415 m. sausio mėnesį pasakytą Konstanco susirinkime (žr. Andreae Lascharii electi Posnaniensis, Regis Poloniae et magni Ducis Lituaniae ad Const. Conc. Legati, Oratio ad Sigismundum Imperatorem In Constantiensis Consilii principio A. 1415. mense Januario habita). T. Narbutas ir šį kartą remiasi minėtojo H. von der Hardto parengtu istorinių dokumentų rinkiniu. Žr. Rerum Concilii Oecumenici Constantiensis, De Pace Ac Unione Ecclesiae // Magnum oecumenicum Constantiense consilium. – Vol. II. – Francofurti et Lipsiae: In Officina Christiani Genschii, 1697. – P. 174 (sic! T. Narbutas puslapius PEĮ nurodė nepreciziškai – visa kalba pateikiama p. 170–176, o cituojamas vyskupo kalbos fragmentas – tik p. 174). Vertėtų atkreipti dėmesį, kad prieš tai LTI autorius mini Poznanės vyskupą 1399–1410 m., žymų visuomenės veikėją Albertą *vel* Vaitiekų Jastšembecą (Wojciech Jastrzębiec, ~1362–1436).

P. 323** – Sakinys ir išnaša (orig.: *Tu przydać należy, że wojną Turecką nękany Król Rzymski od strony Węgier potrzebował pomocy Jagiełły i Witolda, którzy w r. 1416 słali posłów do Turek dla ich złagodzenia i nie bez skutku (2). (2) Aschbach. Geschichte Kaiser Zigmunts. T. II. 340*), kuriais LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 194v).

P. 323*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 194v).

P. 323**** – LTI autorius mini buvusį Imperatoriškojo Vilniaus universiteto visuotinės istorijos profesorių Ignacijų Žegotą Onacevičių (Ignacy Żegota Onacewicz *vel* O'Nacewicz, 1780 *vel* 1781–1845), su kuriuo palaikė korespondencinius ryšius, keitėsi archyvinių šaltinių nuorašais.

P. 324* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*),

vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 195r).

P. 324** – Orig.: *bałwochwalczym zwodzicielem ludu swojego, podporą niedowiarstwa.*

P. 326* – Išnaša (orig.: *O tym mnichu M. Wiszniewski w Historji Literatury Polskiej T. III. str. 133. sequ. zebrał niektóre szczegóły. Gdy w roku 1417 Arcybiskup Gnieźnieński Tromba, z Cesarzem Zygmuntem był w Paryżu, w czasie jednej uczty pokazano Arcybiskupowi paszkwil przez X. Falkenberga na Króla Polsk., W. X. Witolda i ich poddanych napisany, o którym dotąd niewiedział. Jan Falkenberg, rodem z mieściny pomorskiej tak nazwanej, należącej wówczas do dyecezji Gnieźnieńskiej, przy końcu XIV wieku, został Dominikanem w klasztorze Kamińskim, prowincyi Wielkopolskiej. Później uczył Teologii w Krakowie w klasztorze swego zakonu; człowiek złośliwego i kłótliwego charakteru. Gdzie skarził się dowodzić Meteuszowi z Krakowa Biskupowi Wormaceńskiego herezją w piśmie jakiemś teologicznem jakoby okazaną. W czasie rozdwojenia Kościoła, był przy Grzegorzu XII, mimo że inni Dominikanie innego się Papieża trzymali. W tej porze napisał: Tres tractatuli dati iudicialiter in consilio Constantiensi circa novem assertiones Johannis Parvi magistri sacrae facultatis Parisiensis a Johanne Gersono cancellario Ecclesiae Parisiensis denuntiatas. Zbijał on dziewięć podań Jana Parvus, napisanych w obronie Xiążęcia Burgundyi, za którego naprawą zamordowano Xiążęcia Orleańskiego. Krzyżacy agenci na Soborze Konstancjenskim, podmówili Falkenberga, tchnącego zapewne, jakąś osobistą już nienawiścią napisania paszkwilu będącego w mowie. Było to pismo w zasadach podobne ramocie Jana Parvus. Dla Jagiełły tłumaczono je na język polski. Zaczynało się od słów: Universis regibus et principibus caeterisque praelatis sive ecclesiasticis sive saecularibus, et generaliter omnibus, qui christiani nominis meruerunt insignire titulo etr.*, a kończyło się: *Quatenus pro exterminio Polonorum et eorum Regis Jagyel valeant vitam capessere aeternam. Pisali o tem Długosz I, 376. 390, 392. Quiclif i Echard w Scriptores Ord. Praedicatorum T. I. 760. Von Hardt Hist. Consil. Contans. Montfaucon, Biblio-*

theca Bibliothecarum Mnstrum, który może miał rękopis tego paszkwila. X. Teleżyński de Rebus Provinciae S. Hyacinthi ord. Praedicat. Rękop. ale tylko podług Kromera i Bielskiego. Paweł zaś Władimiri w protestacyi powiedział między innemi: Quod idem Johannes specialiter in opprobrium et confusionem praefatorum Principum, et eorum regnorum, talia dogmatizare et praedicare non formidavit. Za staraniem Arcybiskupa Tromby, pismo to Sobor potępił, a autora do więzenia wtrącono. Dominikanie na generalnej Kapitule 1417 Maja 30, w Strasburgu ogłosili nań wyrok: – „Ponieważ X. Jan Falkenberg z Prowincyi Polskiej wiele gorszących dopuścił się przestępstw, na magistrów zakonu, nawet na soborze Konstancjeńskim ostro powstawał i ich czernił, a brnąc coraz gorzej pismo potwarcze od złego ducha natchnione, przeciwko najjaśniejszemu Królowi Polskiemu i jego Królestwu wydał, zakon nasz, na zgubę wystawiając, przeto go wedle ustaw naszych na wieczne więzienie wskazujemy". Lecz tegoż roku, gdy się upokorzył, nietak był ostro ukarany. Papież Marcin V go bronił (cf. Voigt. Gescht. Preuss. T. VII. Str. 201, 321). Wyrok przeto Soboru zapadły 1417 w Czerwcu, oddał tę sprawę na rozpatrzenie osobnej Komissyi, polecając: Provideant in praemissis ut salvetur debita reverentia catholice fidei, et honor Regni et Regi Poloniae, quod constat esse nobile membrum Ecclesiae militantis, prout secundum Deum viderint expedire. Polscy posłowie niemając na tem dosyć, na ostatniem posiedzeniu soboru i przy samem jego zamknięciu, zaniesli prośbę w imieniu Króla Jagełły i W. X. Witolda, przez usta Gaspara de Perusio rzecznika konsystorskiego, aby pismo Jana Falkenberga Święty Sobor, nim się rozwiąże, potępił za heretyckie, i bezbożne, oraz za takie każdemu uważać polecił. Niektórzy jako to Jan Patryarcha Konstantynapolski i Jan Patrjarcha Antjacheński, oraz brat zakonu Dominikanów jakiś, przeczyli możność potępienia pisma. Tym Szymon de Therano i Augustyn de Pisis, kłamstwo zadali. Wzęła się kłótnia głośna, gdy jeden z posłów Polskich, Paweł de Władimira, wystąpił na środek i począł czytać z karty, czego rzecznik niedomówił; lecz gdy przysedł do pewnej oolicznośći,

Papież Marcin V, nakazał milczenie. Po czem rzekł, że wszystko cokolwiek w rzeczach wiary sobor postanowił, święcie zachowa i to tylko i w taki tylko sposób potwierdza. Tym czasem Paweł Wladimiri upierał się przedłużać swoje czytanie, Papież pod klętwą nakazał zaprzestać. Co Paweł biorąc za krzywdę, oświadczył, że imieniem kollegów swoich odwołuje się do przyszłego Soboru. (Obaczyć Protestatio ambassiadorum Regis Poloniae. Von der Hardt. IV. 1500.). Res consiliii constantiensis. Posłowali na Soborze: Mikołaj Tromba Arcybiskup Gnieźń. Jakób Bisk. Płocki, Piotr Bolesta Protonotarjusz Apostolski, Dziekań kościoła B. Mariae Lacatensis w Dyecez. Gdansk. Paweł Wladimiri Kanonik i Kustosz Krakow. Jan z Tuliszawy Kaszt. Kaliski, i Zawisza Czarny de Sturbazo, star. Gurski), kuria LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 195r; PEĮ. – L. 333v–332r).

Papildymas parengtas remiantis minėtuoju M. Višnevskio veikalu. Žr. *Wiszniewski M.* Historia literatury polskiej. – T. III. – S. 133–140. Be kitų, šiame priede minimi dominikonas, teologijos magistras, kelių kontraversiškai vertinamų veikalų autorius ir inkvizitorius Jonas Falkenbergas (Jan *vel* Johannes Falkenger, 1385–1435), visuomenės ir Katalikų Bažnyčios veikėjas, Gniezno arkivyskupas nuo 1412 m. Mikalojus Tromba (Mikołaj Tromba, ~1358–1422), taip pat teologas, Prahos ir Krokuvos universiteto profesorius, Haidelbergo universiteto rektorius, Vormso vyskupas Motiejus iš Krokuvos (Mateusz z Krakowa *vel* Matthaeus de Cracovia, ~1330–1410), kunigas ir mokslininkas, Jogailaičių universiteto rektorius Paulius Vladimirietis *vel* Paulius Volodkovicas (Paweł Włodkowic z Brudzenia *vel* Paweł z Brudzienia *vel* Paulus Vladimiri, ~1370–1435) ir kt. T. Narbutas, remdamasis M. Višnevskiu, be minėtųjų J. Dlugošo, M. Kromerio, H. von der Hardto ir J. Voigto, taip pat vardija Martyną Belskį (Marcin Bielski, ~1495–1575), Jacquesą Quétifą (*vel* Jacobus Quetif, 1618–1698), Jacques Échardą (*vel* Jacobus Echard, 1644–1724), Lauryną Teležinskį (Wawrzyniec *vel* Laurentius Teleżyński *vel* Teleszyński *vel* Laurentius, 1743–18[...]) ir

žymųjį benediktiną, paleografą ir archeologą Bernardą de Montfauconą (1655–1741). M. Belskio kronika buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11r. – Nr. 7.

P. 326** – Orig.: *dał mu tylko 4 grzywny.* Teisingiau būtų – „jam davė tik 4 markes".

P. 327** – Orig.: *popierać nawracanie do jedności Rusinów.*

P. 328* – Orig.: *Ottona Pileckiego, Wojewody Sandomierskiego.*

P. 328** – Orig.: *Jana Miedźwiedzia Morawczyka.*

P. 328*** – Orig.: *Wyszlona Czambora Szlązaka.*

P. 328**** – Orig.: *a przez podanie sobie truneczku miłośnego z jej ręki, dotyla źniewieściał, że już nadal nie był ochoczy do spraw wojennych.*

P. 328***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 197r).

P. 329* – Orig.: *świadomy dobrze języka litewskiego.*

P. 330* – Orig.: *Xiąże Troppawski Przymko.*

P. 330** – T. Narbutas mini italų istoriką Odorico Raynaldi (*vel* Rinaldi *vel* Raynald *vel* Odericus Raynaldus, 1595–1671), vieną iš Cesare Baronio (1538–1607) veikalo „Bažnyčios analai" (Annales ecclesiastici. – Vol. I–XII. – Romae: ex Typographia Vaticana, 1588–1607) tęsėjų. Regis, informaciją LTI autorius bus nurašęs iš greta nurodyto jėzuito filosofo ir teologo Jono Kviatkevičiaus (Jan Kwiatkiewicz, 1630–1703) veikalo.

P. 330*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 198v).

P. 330**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 198v).

P. 331* – Orig.: *Konrad Frankenberg.*

P. 332* – Orig.: *Daniel czyli Daszko.*

P. 332** – Orig.: *Dymitra i Eliasza.*

P. 332*** – Orig.: *z Xiążęciem Alexandrem, przezwanym Nos.*

P. 332**** – Orig.: *mowa jest o jakiejś innej damie, którą Witold poważał wysoce, czy miał z nią miłostki.*

P. 333*– Orig.: *mających pomiędzy sobą Krewów i Wejdalotów.*

P. 333** – Kitaip – Liepoja (vok.: *Libau*).

P. 333*** – Kitaip – Gruobinia (vok.: *Grobin*).

P. 334* – Orig.: *Owszem, podług sprawiedliwego rzeczy rozbioru, nikt nad niego, nie zasłużył bardziej na imie, Apostoła Zmójdzi, niezmordowanego ustalacza chrześciaństwa i dobroczynnego prawodawcy.*

P. 335* – Orig.: *Macieja z Subiszyna.*

P. 335** – Orig.: *Marcina z Goworzewa.*

P. 335*** – Orig.: *Keremberden, Betsabuła czyli Tochtamysz i Geremferden.*

P. 336* – Kitaip – Batu.

P. 336** – Orig.: *wystawność azyatycka, zadziwiła samych Azyatów.*

P. 336*** – Orig.: *Saraj, albo Szery-Saraj.*

P. 336**** – T. Narbutas cituoja aukščiausio Katalikų Bažnyčios Rusijos imperijoje hierarcho (Mogiliavo vyskupo nuo 1773 m.), arkivyskupo (nuo 1782 m.), metropolito (nuo 1798 m.) ir literato Stanislovo Bohušo-Sestrencevičiaus (Stanisław Bohusz Siestrzeńcewicz, 1731–1826) veikalo „Tauridės istorija" (Histoire de la Tauride. – Braunschweig: Bey Fauche, 1800) antrąją laidą kiek koreguotu pavadinimu: „Taurijos Chersoneso karalystės istorija" (Histoire du royaume de la Chersonèse Taurique. – Saint-Pétersbourg: De l'Imprimerie d l'Académie Impériale Russe, 1824). Knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 19v. – Nr. 414.

P. 336***** – LTI autorius turi galvoje publikaciją: Выписка из протоколов заседаний Археографической коммиссии: Заседание 21 июня // Журнал Министерства народного просвещения. – 1837. – Ч. XV. – № 9. – С. 124–125. Čia buvo pateikta informacija apie Astrachanės mokyklų direkcijos vadovo Rybuškino (Рыбушкин; vardas nenurodytas) atliktus tyrimus Achtubos upės krantuose, Selitreno kaime, kur, kaip manoma, stovėjęs Sarajaus miestas.

P. 337* – T. Narbutas remiasi istoriko, visuomenės veikėjo, švietimo ideologo, pedagogo, istoriko, bibliofilo ir numizmato Tado Čackio (Tadeusz Czacki, 1765–1813) veikalu „Apie lietuvių ir lenkų teises, apie jų dvasią, šaltinius, ryšius ir apie dalykus, apra-

šytus 1529 metais išleistame Pirmajame Lietuvos Statute" (O litewskich i polskich prawach, o ich duchu, źródłach, związku i o rzeczach zawartych w pierwszem Statucie dla Litwy 1529 roku wydanem. – T. I–II. – Warszawa: Drukarnia J. C. G. Rogaczego, 1800–1801).

P. 337** – Orig.: „O Witoldzie, byś ty wstał dziś z swojemi laty!" Šią eilutę į lietuvių kalbą vertė Regina Koženiauskienė.

P. 337*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *31 Lipca*), vietoje: „rugpjūčio pirmąją" (orig.: *pierwszego Sierpnia*). Čia pat išbraukta ir išnaša (*(2) Długosz: p. 392. Lindenblat: S. 336*) (PE. – L. 204v).

P. 337**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *stało czas niejaki*), vietoje: „ilsisi" (orig.: *spoczywa*) (PE. – L. 204v).

P. 337***** – Žodžiai ir išnaša, kuriuos T. Narbutas įterpė į tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *pogrzebiona w Katedrze (2).* (2) *O dacie śmierci i miejscu pogrzebienia obaczyć Dodatek XVII do Tomu VII.*), vietoje: „kur ilsisi šventos Onos bažnyčioje, jos pačios pastatytoje (3). Apie palaidojimo vietą turime gana aiškų vietinį padavimą, taip pat Livonijos ordino magistro laišką didžiajam magistrui, datuotą *Riga am Tag nach Laurentii. 1413.* Cf. Spec. X. – N. 62; *Napierski.* – Loc. cit. [sic! Originale buvo klaida. – *R. G.*]. – T. I. – Nr. 868. Žiūrėk VII tomo priedą" (orig.: *gdzie spoczywa w kościele Świętej Anny, przez nią zbudowanym (3). (3) O miejscu pogrzebienia, mamy dość wyraźne podania miejscowe, także list Mistrza Inflant. do W. Mistrza d. Riga am T. nach Laurentii 1413 Szufl. X. 62. Napierski s. c. T. I. Nr. 868. Obaczyć Dodatek XVII. Tomu VII.*) (PE. – L. 204v).

Taip pat žr. *Narbutt T.* Dodatek XVII: Niektóre przypomnienia z Historyi miasta Wilna // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 164–169 („Dodatki").

P. [338]* – T. Narbutas pateikė tokį šios iliustracijos aiškinimą: „Prie § 1620. Didžiosios kunigaikštienės Onos Vytautienės portretas, seno ant skardos spalvomis tapyto paveikslo kopija, italų meistrų darbo. Buvo antras toks pat, paties Vytauto, bet suniokotas.

Suteikta Autoriui [t. y. T. Narbutui. – *R. G.*]“ (Orig.: *Przy § 1620. Portret W. X. Anny Witoldowej, kopia ze starego malowidła na blasie, kolorami, roboty Włoskiej. Był drugi taki, samego Witolda, ale zupełnie połamany, udzielono Autorowi*). Žr. *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VI: Panowanie Witolda w wieku piętnastym. – [be puslapių numeracijos] („Ryciny“).

P. 339* – Orig.: *jako filozof, chrześcianin i Monarcha.*

P. 339** – Sic! Neatitikimas tarp minties pagrindiniame tekste ir citatoje. Pastarojoje kalbama ne apie „damą“, o apie „pilis“.

P. 339*** – Žr. *Narbutt T.* R. 1392. Pojednanie się z Królem // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. V: Od śmierci Gedymina do bitwy nad Worskłą. – S. 491–494. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1392 m. Susitaikoma su karaliumi // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. V. – P. 418–421.

P. 339**** – Sakiniai (orig.: *Portret W. Ks. Anny tu przytoczony, pochodzi z Białegostoku, nabyty w Grodnie od jednej starej officjalistki służącej niegdyś u Kaszt. Krak. Branickiej. Jest w minjaturowej formie, takiej jak tu wielkości, emaljowany na blasie, kolorami. W takiej samej oprawie, był drugi samego Witolda, lecz tak emalja uszkodzona że znaku twarzy nie było. Napisy tylko na odwrótnej stronie przypominają osoby, do których te portreciki należały*), kuriais T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 206r; PEĮ. – L. 248r–248v). Minima garsioji Balstogės šeimininkė, Stanislovo Poniatovskio, tada dar Mazovijos vaivados, ir Konstancijos Čartoriskytės-Poniatovskienės, Vilniaus kaštelionaitės, duktė, Krokuvos kaštelionienė Izabelė Poniatovskytė-Branickienė (Izabella z Poniatowskich Branicka, 1730–1808).

Kūrinys aprašytas Šiaurių dvaro kolekcijų apraše: „Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto žmonos Onos portretas, emalė ant skardos, mažo ovalo miniatiūra auksintuose bronziniuose rėmuose, iš Balstogės, priklausė etmonienei Branickienei“ (orig.: *Portret Anny żony W. Ks. Lit. Witolda, emalija na blasie miniaturowym sposobem, w małym owalu, w ramkach brązowych wyzłacanych, pochodzi z Bialegostoku, po Hetmanowej Branickiej*). Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w

Szawrach. – L. 10r. – Nr. 16.

Apie šį kunigaikštienės Onos atvaizdą taip pat žr. šio leidinio p. 49,51, įvedamąjį rašinį „Lietuvių tautos istorijos" šeštojo tomo paraštės: apie vaizdus, kapus, ir ne tik".

P. 340* – Orig.: *Dubno.*

P. 340** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 206v).

P. 340*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 207r).

P. 340**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskiego*) (PE. – L. 207r).

P. 340***** – Orig.: *Henryka Stosch.*

P. 341* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskim*) (PE. – L. 207v).

P. 341** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 208r).

P. 341*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 208r).

P. 343* – Orig.: *w okolicach Wigrów, czyli, jak dawniej zwano, Wingrów.*

P. 343** – Orig.: *Zapewne osada Węgrów.*

P. 343*** – Orig.: *do wsi Jańcza (może Hańcza).*

P. 343**** – Orig.: *do jeziora Methis.*

P. 343***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 209v).

P. 344* – Nuoroda skliausteliuose – T. Narbuto.

P. 344** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *rzymskiego Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 210r).

P. 344*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 210v).

P. 344**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 210v).

P. 345* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem Zygmuntem*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 210v).

P. 345** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmuntowi*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 211r).

P. 345*** – Orig.: *kołysani dumną nadzieją odzyskania wielkości swojej, do której prawo już dawno stracili.*

P. 346* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 212r).

P. 346** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *królewski*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *cesarski*) (PE. – L. 212r).

P. 347* – Orig.: *Jakóba Spoletańskiego i Ferdynanda Lukiczkiego.*

P. 347** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmuntem*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 213r).

P. 347*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 213r).

P. 347**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 213r).

P. 348* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 213r).

P. 349* – Orig.: *Bartłomiejowi Kapra.*

P. 349** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *przy Królu Zygmuncie*), vietoje: „prie imperatoriaus" (orig.: *przy Cesarzu*) (PE. – L. 214r).

P. 349*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 214r).

P. 349**** T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *cesarskiego*) (PE. – L. 214r).

P. 349***** – Tekstas (orig.: *Między tem zjechali się Jagełło z Królem Rzymskim Zygmuntem, w celu naradzania się o interesach tego tyczących się wojny z Turkiem i Wenecją. Zygmunt przyobiecał załatwić ugodę z Krzyżakami w sposób korzystny dla Polski i Litwy; ponieważ okoliczności go zmuszały do ulegania tej stronie, obawiając się wpływu na czeskie sprawy, po śmierci Króla czeskiego Wacława wywiązać się tam mogące (1). Trzeba też było oczyscić się z czernideł przed Papieżem, rzuconych hojną ręką przez intrygantów krzyżackich, przeto przełożył swoje usprawiedliwienia w obszernym liscie do Papieża Marcina V adresowanym (2). Jednakże Król rzymski, czy to dla*

jakiejś dogodności stronom, czy z własnych przewrótności rady, odłożył roztrzygnienie sporów do początku roku następnego, zsyłając się na własne zatrudnienia (3). (1) Aschbach Geschichte Kaiser Zigmunts T. II. 403–404. (2) List do Papieża Marcina V. w dodatku III, tomu niniejszego. (3).Obaczyć Długosza Lib. XI. p. 395–399.), kuriuo T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje „Tačiau imperatorius, teisindamasis savais sunkumais, netesėjo pažado tuoj pat išspręsti ginčus, atidėjo kitų metų pradžiai, su kuo abi pusės turėjo sutikti. O karalius Jogaila, popiežiui gerokai apšmeižtas ir patyręs jo legatų šališkumą, parašė ilgą pasiteisinamąjį laišką (1). Žr. Lenkijos karaliaus laišką popiežiui Martynui V, datuotą *in Sandecz feria tertia intra octavas nativitatis. S. Mariae Virginis Anno domini millesimo quadringentesimo decimo nono. Dlugossius.* – Lib. XI. – P. 395–399. Kad nebūtume apkaltinti šališku pasakojimu, II priede duodame patį karaliaus skundą" (orig.: *Jednakże Cesarz, zsyłając się na swoje zatrudnienia, nie dotrzymał obietnicy, rozsądzenia natychmiast sporów, odłożył do początku roku następnego; na co się i strony zgodzić musiały. Tymczasem Król, dość już czerniony przed Papieżem i poznawszy skłonności jego legatów, przełożył swoje usprawiedliwienie w obszernym liście (1). (1). List Króla Polsk. do Papieża Marcina V. d. in Sandecz feria tertia intra octavas nativitatis. S. Mariae Virginis Anno domini millesimo quadringentesimo decimo nono ap. Długosz: Lib. XI. p. 395–399. Żeby na stronnictwo wykładu rzeczy opinią nie zasłużyć, powtarzamy własne założenia Króla w Dodatku II*) (PE. – L. 214r–214v; PĘ. – L. 339r).

P. 350* – Orig.: *To zależenie Krymu, było skutkiem już bardzo dawnych podbojów, przez Litwinów nad krajami tamecznymi.*

P. 350** – Orig.: *Menguhan.* Kitaip – Menglis Girėjus.

P. 351* – Orig.: *Davidgorod, czyli Dawidgrodek.*

P. 351** – Orig.: *ku Oczakowu.* Kitaip – Očekivo.

P. 351*** – Orig.: *nad rzeką Siniuchą.*

P. 351**** – Orig.: *wyłomy w warowniach, wzgórza, studnie, okopy, groble i mosty, noszące imiona Gedymínów, Olgerdów, Witoldów.*

P. 351***** – Tekstas (orig.: *Pożar w tym roku jakoś z wiosny (w Kwietniu?) wybuchnął w zamku górnym Wileńskim i niemało szkody przyczynił W. X. Witold sam przez dwa tygodnie dogłądał naprawy. List Komendora z Rein do W. M. d. Rastenburg in Suntag Trinitulis 1419. Z archivum Królewieckiego. Kopija u mnie. – Mor okropny w Wilnie aż do samej zimy trwający, z którego umarł w Grodnie Grzegorz Camblak, Metropolita ruskiej cerkwi. Opisanije Kijewskoho sobora i t. d. Kijew 1825 4to str. 104.*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 216r; PEĮ. – L. 329r–329v). Papildymas paremtas informacija, spausdinta metropolito Eugenijaus (tikr. Евгений Алексеевич Болховитинов, 1767–1837) veikale. Žr. *[Болховитинов E.]*. Описание Киевософийского собора и киевской иепархии, с присовокуплением разных грамот и выписок, обьясняющих оное также планов и фасадов Константинопольской и Киевской Софийской церкви и Ярославова надгробия. – Киев: Типография Киевопечерской Лавры,1825. Knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 20v. – Nr. 458.

P. 352* – Orig.: *Kto daje czas, daje życie, powiada staropolskie przysłowie.*

P. 352** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 216r).

P. 352*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 216v).

P. 352**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunt*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 216v).

P. 352***** – Orig.: *Ominiemy szczegóły samej Polski tyczące się.*

P. 352****** – Orig.: *rzeki Rodawy.*

P. 352******* – Orig.: gdzieś *niżej Nowego miasta.*

P. 352******** – Orig.: *dziesięć tysięcy grzywień srebra.* Teisingiau būtų – „dešimties tūkstančių sidabro markių“.

P. 353* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 217r).

P. 353** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *kompromissowski*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *cesarski*) (PE. – L. 217r).

P. 353*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 217r).

P. 353**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 217v).

P. 353***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 217v).

P. 353****** – Orig.: *król ze zwykłą sobie flegmą.*

P. 354* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 218r).

P. 354** – Kitaip – Aizkrauklės (vok.: *Ascherade*).

P. 355* – Orig.: *zamek Juszyniec.*

P. 355** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *cesarskiego*) (PE. – L. 218v).

P. 355*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 218v).

P. 355**** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek IX: Dawniejsza geografia litewska. – S. 65 („Auxstete") („Dodatki").

P. 355***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 219r).

P. 355****** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 219r).

P. 355******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*) vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 219r).

P. 356* – LTI autorius mini pranciškonų vienuolio Detmaro *vel* Detmaro iš Liubeko (Detmar von Lübeck, apie 1320 – apie 1395) kroniką.

P. 356** – Orig.: *iż użyję starosławiańskiego wyrażenia, na kościach nieprzyjaciół.*

P. 357* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*) vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 220v).

P. 359* – Žodžiai ir išnaša, kuriuos T. Narbutas įterpė į sakinį rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *znalazła Króla i Witolda w Mereczu na łowach bawiących się (+), z prze[d]łożeniem. (+)*

Byli posłami Hinkon z Walsztejnu i Szymon Konsul Pragski), vietoje: „pas karalių, kurie [t. y. čekų pasiuntiniai. – *R. G.*] pranešė" (*do Króla z oznajmieniem*) (PE. – L. 221v).

P. 359** – Tekstas, kurį LTI autorius įterpė į sakinį rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *taką dał odpowiedź, z Sejmu Lubelskiego: „Niemogę przewieść na sobie abym Królowi Zygmuntowi dziedzictwem przynależną koronę posiadł, lubo od niego obrazy niemało doznałem. Obók tego niezgadza się z mojem sumieniem, władzę nad państwem obejmować, które przez Kościół S. jako karskie jest potępione. Jeżelibyście zaś z Kościołem rzymskim się pojednali, wówczas łatwiejbym się do waszego żądania przychilił i posiadł tron czeski, nawet mimo Króla Węgierskiego" (+). Zkąd inąd położenie Króla Władysława względem Króla Węgierskiego i rzymskiego Zygmunta, oraz Papieża i xiążąt niemieckich było ambarassowne, któryby wszyscy krżyżaków strony ująwszy się mogli, kłopotu niemało nabawić*), vietoje: „nors ir neatmetė dovanos" (orig.: *lubo nie odrzucał ofiary*) (PE. – L. 221v; PEĮ. – L. 339v–340r). T. Narbutas čia cituoja minėtuosius J. Dlugošą ir M. Strijkovskį.

P. 359*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 222r).

P. 359**** – Orig.: *Konrad Winsberg.*

P. 360* – Orig.: *zamek Gołub.*

P. 362* – Orig.: *i kazał wychowywać na łonie ojczystej ziemi, uspasabiając za następcę.*

P. 362** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 224r).

P. 362*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *przez Cesarza*) (PE. – L. 224r).

P. 363* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 224v).

P. 363** – Sic! Šv. Jokūbo diena minima liepos 25-ąją.

P. 364* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai, vietoje: „Tetery" (PE. – L. 226r).

P. 365* – Kitaip – Semiono Ivanovičiaus (orig.: *Symona Iwanowicza*).

P. 365** – Sakinys (orig.: *W tymże roku kładą dziejopisowie śmierć Biskupa Wileńskiego Piotra z Kustynia*), kuriuo LTI autorius papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 226r; PEĮ. – L. 333v).

P. 365*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 226r).

P. 365**** – Orig.: *Antoni Zeno z Medyolanu*. Kitaip – Antonijus Zenonas.

P. 365***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królewski*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarski*) (PE. – L. 226v).

P. 366* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarski*) (PE. – L. 227r).

P. 366** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królewskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskiego*) (PE. – L. 227r).

P. 366*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 227r).

P. 366**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 227r).

P. 366***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 227r).

P. 368* – Tekstas (orig.: *Jakkolwiek z wysłańcami czeskimi rzeczy się układały, zawsze głównym przedmiotem byli Krzyżacy, rozejm z nimi się konczył w roku 1421, Król gotował się do wojny, na jaki koniec wzywał przyżeczonego współdziałania u Margrabiego Brandenburgskiego; ale ten złożywszy się niemożnością obecną, doradził przeciągnąć jescze do roku rozejm, w nadziei, że Kryżacy bez wojny się upokorzą i zastosują do woli królewskiej. Król Zygmunt poparł swemi listami takowe przedłożenie i rozejm przedłużono na rok jeden. W Sierpniu Król Władysław przybył do Lublina, gdzie miał się Sejm odbydź przy obecności Witolda. Tam za wspólną naradą ostateczną odpowiedź dano Czechom, której zasadą było uspokojenie wewnętrzne kraju i uległość stolicy apostolskiej, w jakowym tylko razie i za ułożeniem się z Królem Zygmuntem, czy Jagiełło, czy Witold przyjmą w ręce berło czeskie. Obok więc odprawy posłów czeskich, z tegoż sejmu wysłani byli Jan z Tarnowa i Wojew.*

Krakow. i Ksiądz Zbigniew z Oleśnicy, Proboszcz S. Florjana do Króla Zygmunta, z oznajmieniem, o danej odpowiedzi Czechom, wcale na korzyść jego zwróconej; wzajem zaś żądając z przymierzenia się przeciw Krzyrzakom, dla odzyskania zaborów na Polsce, obiecując niechybny spadek zakonu i zagarnięce Pruss, któremi podzielić się można będzie. Wszelak widząc Król Jagełło niestateczność przedsięwzięć Zygmunta, w razie układu o sprzymierzenie się, chciałby mieć w sposobie zabespieczenia Szląsk sobie postąpiony. Zygmunt wywinął się od tego wymagania, przekładając, że toby rzecz była niezgodna z honorem stron obu. Gdyż niemiał już obawy co do Czech, których sprawa stała się sprawą religijną i zależała od głowy Kościoła świętego, a tą drogą nieprzejdą ani Król Jagiełło ani Witold do Korony Czeskiej, gdzie tak zawzięte przeciwnictwo i narodowa nienawiść odstręczała od Papieża. Tym czasem Król Zygmunt dowiedziawszy się, że owdowiały niedawno Jagełło zamysla o panowieniu małżeństwa, kazał mu swatać córkę swoją Elżbietę, zaledwie lat 11 liczącą dziewicę i wszelak widząc niestosowność wieku przeszło lat siemdziesiąt liczącego starca, z dziecięciem, przełożył Offkę, czyli Zofią, wdowę po Wacławie pozostałą, jescze w kwitnącym wieku panią, z którą w posągu oddawał Szląsk i 100 tysięcy czerw. złotych. Panowi Polscy na radzie w Niepołomicach złożonej mocno za tem małżeństwem obstawali, z powodu wielkich korzyści dla kraju. Jakoż wysłali Zawiszę Czarnego do Króla Zygmunta dla zbliżenia tej rzeczy do końca. Lecz tam wojna niepomyślne wypadki ze stroncy Czech naprowadziwszy, przymusiła Zygmunta zamknąć się w mieście niemieckim Brod, które gdy za zdradą Niemców podało się poseł polski działający jako żołnierz za sprawą Zygmunta dostał się w niewolę i do Pragi zaprowadzonym został (5). To rozetwiało zamiary rady królewskiej, przytem Jagełło niemiał skłonności do cudzoziemek i rachował na życzliwość Witolda. Czas w tym wieku człowiekowi drogi. Odrzuciwszy więc rady i nalegania Polakow... (5) Długosz, p. 446. Albertrandy, wyd. Raczynskiego str.), kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje:

„Imperatorius Zigmantas, visada kupinas sumanymų, galinčių duoti jam naudos, kai sužinojo, kad karalius Vladislovas, trečią sykį likęs našlys, ketina vėlgi vesti, liepė piršti jam savo dukterį Elžbietą. Ir tikrai Lenkijos pasiuntiniai buvo nuvažiavę tos panelės pasižiūrėti, bet jiems grįžus piršlybos iširo. Karalius staiga..." (orig.: *Cesarz Zygmunt, zawsze pełen widoków, dla siebie korzyść obiecujących, gdy dowiedział się, że Król Władysław, owdowiawszy po raz trzeci, zamyśla o nowem małżeństwie, kazał mu swatać swoję córkę Elżbietę. Jakoż jezdzili z Polski posłowie dla widzenia tej panny; lecz, za ich powrótem, to swatowstwo się rozchwiało. Niebawnie zaś...*) (PE. – L. 227r; PEĮ. – L. 343r–344r).

T. Narbutas čia cituoja minėtuosius J. Dlugošo ir J. K. Albertrandžio veikalus. Pastarosios knygos puslapių LTI autorius nenurodė, todėl jie patikslinti.

P. 368** – Kitaip – Vasilisą (orig.: *Wasilissę, przezwaną Biełucha*).

P. 368*** – Sakinys (orig.: *Obaczyć Genelogią Dodatku X do tomu VII*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą, vietoje: „...ši giminė neturėjo jokių ryšių su anąja. Tas kunigaikštis Andriejus buvo Simono sūnus (žr. šio veikalo tomą III, genealoginę lentelę Nr. II) ir Mindaugo, kitaip – Jono, Alšėnų kunigaikščio Algimanto sūnaus, vaikaitis. Šis Mindaugas Gedimino laikais valdė Kijevą ir titulavosi Kijevo kunigaikščiu (žr. tą pačią genealoginę lentelę). Todėl ir Dlugošas Andriejų vadina *filius Juonis*" (orig.: *...dom ten niema żadnego związku z tamtym. Ten Xiąże Andrzej, był synem Siemiona, obaczyć pisma niniejsz. T. III. Tabl. Geneal. II, a wnukiem Mindowa czyli Jana syna Algimunta Olszy Romuntowicza. Ten Mindow, za Gedymina był rządcą Kijowa i nosił tytuł Xiążęcia Kijowskiego. Taż Tab. Genealogiczna. Dla tego i Długosz Andrzeja nazywa filius Juonis*) (PE. – L. 228r). Žr. *Narbutt T.* II. Tablica genealogiczna Xiążąt litewskich, z tegoż źródła, co pierwsza, wyjęta i objaśniona z innych autorów // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. III: *Pamiątki i wypadki historyczne od wieku szóstego po wiek trzynasty, tudzież rzeczy odnoszące się do Prussji,*

Łotwy, zakonów rycerskich. – Wilno: nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1838 [įklija tomo gale]. Plg. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. III. – Vilnius: Mintis, 1994 [įklija tomo gale]. Taip pat žr. *Narbutt T.* Dodatek X: Badania genealogiczne // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 116–117: Linja xiążąt Olszańskich („Dodatki").

P. 369* – T. Narbutas, rengdamas antrąją knygos laidą, šioje teksto vietoje atsisakė sakinių: „Atkalbinėjo Lenkijos ponai karalių nuo šių vedybų ir primygtinai piršo Ofką, imperatoriaus dukterėčią, Čekijos karaliaus Vaclovo dukterį, tačiau šie piršliavimai dėl tenykščių subruzdimų užsitęsė iki begalybės" (orig.: *Oddradzali panowie Polscy Królowi to małżeństwo i swatali usilnie Offkę, synowicę Cesarską, córkę Wacława Króla Czeskiego; lecz to swatawstwo zamieszki tameczne bez końca przewłekły*) (PE. – L. 228v).

P. 369** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *pośród hucznych*), vietoje: „be jokių" (orig.: *bez żadnych*) (PE. – L. 229r).

P. 370* – Tekstas, kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Z Nowogródku Król z młodą małżonką przybył nazajutrz po weselu do Lidy, gdzie został powitany przez Legata od Papieża Marcina V Antoniego Zeno, praw obojga doktora, bawiącego dla spraw krzyżackich na Litwie. Mąż ten lubo od Króla i Witolda miał sobie ofiarowane znakomite podarunki, wymówił się od ich przyjęcia, ponieważ był nie w innym celu, tylko jako arbiter zesłany; przez co tym większy szacunek i Króla i W. Księcia zjednał na sobie. Ukończywszy narady w Lidzie z W. Księciem i panami Litew. w obecności Legata, zabrawszy go z sobą, przez Wołkowysk udał się do Polski i stanął w Krakowie (1). (1) Długosz, p. 447*) (PE. – L. 229r; PĮ. – L. 344v).

P. 370** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskich*) (PE. – L. 229r).

P. 370*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*) vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 229r).

P. 370**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 229v).

P. 370***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 229v).

P. 371* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 229v).

P. 371** – Orig.: *warowny grod Morawski Ostrog.*

P. 371*** – Orig.: *Przewrótni ludzie, nigdy mężnymi nie byli, dla nich walka w polu odkrytem, jest śmiertelnym przestrachem.*

P. 371**** – Orig.: *obronne miasto Winczów.*

P. 371***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarscy*) (PE. – L. 230r).

P. 371****** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarscy*) (PE. – L. 230r).

P. 371******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 230r).

P. 372* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 230v).

P. 372** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 230v).

P. 372*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 230v).

P. 372**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 231r).

P. 373* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 231v).

P. 373** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 231v).

P. 373*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 232r).

P. 374* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje:

„imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 232r).

P. 374** – Orig.: *brzydząc się kacerzami i ich niesfornością.*

P. 374*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 232v).

P. 374**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *cesarskie*) (PE. – L. 232v).

P. 374***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 232v).

P. 374****** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 232v).

P. 376* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 234v).

P. 376** – Orig.: *w rzeczy samej najpiękniejsza część tego kraju, już w perzynę obrócona leżała.*

P. 377* – Orig.: *stanął obozem nad jeziorem Wansen.*

P. 378* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus“ (orig.: *Cesarski*) (PE. – L. 235v).

P. 378** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 235v).

P. 378*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 235v).

P. 378**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królewska*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarska*) (PE. – L. 235v).

P. 378***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 235v).

P. 378****** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Jego Mość Król rzymski*), vietoje: „Jo Didenybė Imperatorius“ (orig.: *Cesarz Jego Mość*) (PE. – L. 236r).

P. 378******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 236r).

P. 379* – Išnaša (orig.: *Rzecz ta podług Kojałowicza (Miscellanea, p. 39) tak się miała. W początku roku 1422 Husyci, Czescy odzczepieńcy, ofiarowali koronę Królestwa Czeskiego Królowi Jagełłowi; lecz*

on odmówił z przyczyny, że panować niechce nad heretykami. Wszelak Witold wezwany przez Sektarzy, podjął się był wziąć w opiekę swoją tron Czeski. W jakowym celu posłał im z licznem wojskiem Zygmunta Korybuttowicza na administratora Królestwa, które miał mocą zająć. Tymczasem Papież Marcin V listem swoim r. 1422 XII Kalendas Junii (21 Maja) datowanym, odwiódł Wielkiego Xięcia od zamiaru przyjęcia Korony Czeskiej i skłonił do cofnienia pomocy Husytom; przeto wojsko Litewskie odwołanem zostało), kuria T. Narbutas papildė paragrafą, rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 236r; PEĮ. – L. 336r).

P. 379** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 236r).

P. 379*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 236r).

P. 379**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 236v).

P. 379***** – Orig.: *Mikołaj z Opatowa.*

P. 379****** – Kitaip – Mikalojus Sempinskis (orig.: *Mikołaj Sepiński* vel Sępiński).

P. 379******* – Orig.: *Ludwik Lantze.*

P. 379******** – Orig.: *Marcin Kemnather.*

P. 379********* – Orig.: *Wulfram Hansbach.*

P. 380* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 237v).

P. 381* – Orig.: *Jan Czypellin, Hans Logendorf i Mikołaj Schillingsdorf.*

P. 381** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 238v).

P. 382* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 239r).

P. 382** – Orig.: *ciągle swoje nadzieje wojny ogrzewali, przy rewerberze politycznym tego Monarchy.*

P. 382*** – Kitaip – Cėsys.

P. 383* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 239v).

P. 384* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 240r).

P. 384** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 240v).

P. 384*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 240v).

P. 384**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 240v).

P. 384***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 241r).

P. 384****** – Orig.: *Cesarz i Wielki Mistrz truchleli z przestrachu.*

P. 385* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 241r).

P. 385** – Išnaša (orig.: *(+) To nastąpiło w kwietniu, czemu i sam rad był niemając zasilków od swoich i posłuszeństwa od Czechów. Aschbach Geschi. Kaiser Zigmund's. T. III. 174*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 241r).

P. 385*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 241v).

P. 386* – Orig.: *zawsze z upodobaniem szczególnem będąc dla tej instytucyi militarnej, jako miłośnik sztuki rycerskiej.*

P. 386** – Orig.: *Tak więc z człowiekiem mądrym, rzetelnym i prawym, rzeczy idą najprostszą drogą.*

P. 387* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius Zigmantas" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 242v).

P. 387** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 243r).

P. 387*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 243r).

P. 388* – Išnaša (orig.: *(+) Przy tych układach wyjechał Król rzymski, posiłki przeciw Czechom 5000 dobornej jazdy polskiej,*

która około Zielonych Swiątek stanęła pod Ołomuńcem. Lecz razem przyszła wieść, że Zygmunt Korybutt znowu podjął swój sztandar na czele Hussytów, przeto tą pomoc mając za podejrzaną, Arcyksiąże Austrjacki Albrecht, natenczas wielkorządca Morawji, znalazł rzeczą bezpieczniejszą niewpuścić Polaków do Ołomuńca, nawet wprędce do powrotu ich nazad do Polski skłonił. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. T. III. 184–186.), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 243r; PEĮ. – L. 340r.).

P. 388** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 243r).

P. 389* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 244r).

P. 389** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 244r).

P. 389*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 244v).

P. 389**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 244v).

P. 390* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*), ir nauja išnaša (orig.: *Zwycięztwa Zyski zastraszyły Prażanów czeskich, będące skutkiem niemienia u nich wodza naczelnego doświadczonej zdolności, któryby mógł porzątek w nich działaniach utrzymać. Chcąc przeto stawić czoło Hussyci Pragscy, przeciw Hussytom, Taborytami zwanym, czyli stronnikom Zyski, wraz po rozjechaniu się gości byłych na koronacji Królowej Zofij, wysłali poselstwo do Króla Władysława Polskiego prosząc o przysłanie Korybutta, czego im wręcz odmówiono. Osobni zaś posłowie potrafili go skłonić na swoją stronę. W Książe Witold, będący w niechęci przeciw Królowi rzymskiemu Zygmuntowi, patrzał na to przez szpary. Jakoż na prędce Korybutt zebrawszy*

drużynę jaką taką, pod koniec Marca już stanął w Czechach, a 29 Czerwca jawnie podniosłszy swój sztandar, przybył do Pragi we 400 koni. Aschbach. Geschichte Kaiser Sigmund's. T. III. 192) (PE. – L. 245r; PEĮ. – L. 340r–341v).

P. 391* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 245v).

P. 391** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 245v).

P. 392* – Tekstas ir išnaša (orig.: *W Rydze nowo obrany Arcybiskup Henning Scharffenberg, który będąc wprzódy kapłanem zakonu Krzyżackiego, rzekł się tego habitu zostawszy wymienionym na ową dostojność, a przez to z Krzyżakami poróżnił się, w roku 1424 zwołał Synod prowincyonalny, z Biskupów Sufraganów swoich złożony, na którym naradzano się o poprawie rzeczy kościelnych. Wysłali też niektórych kanoników Rewelskich i Dorpackich, do Ojca Świętego ze skargami na ciemiężców swoich Krzyżaków. Przy którem poselstwie niemało młodzieży, synów urzędników miejskich wyprawiło się, celem zwiedzenia Rzymu i korzystania z nauk we Włoszech. Ogółem było 16 osób. Za przybyciem ich pod sam koniec Marca do Grobina, tam zatrzymani zostali przez Krzyżaka nazwiskiem Gofswin von Aschenberg też pod pozorem zdrady kraju, odartych ze wszystkiego, do naga, kazał pod lod wrzucić w przezębły na jeziorze Libawie (+) (+) Kronika Hiärna, wyd. 1835, s. 175*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 246r; PEĮ. – L. 341v.). LTI autorius cituoja minėtąją T. Hiärno kroniką. Plg. šį sakinį su beveik analogiška informacija p. 215.

P. 392** – Korektūros klaida, turėtų būti: „žr. šio veikalo VII tomo XI priede". Žr. *Narbutt T.* Dodatek XI: Zebrane w jedno tranzakcye, stosujące się do przedmiotow wyłożonych w pismie niniejszem, dla rzadkości swojej, tu się kładą. [Nr] III: Dodatkowy traktat do przymierza pokoju z Krzyżakami zawartego (Codex dipl. Reg. Ploniae T. IV. Nr. 93. Czerwca 7. roku 1424), niniejsza zaś tranzakcya wzięta z Oryginału

znajdującego się w Tajn. Arch. Królew. Nr. 117. Druk u. Kotzebue, l. s. c. S. 458–461.) // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 128–132 („Dodatki").

P. 393* – Orig.: *Kojdadat.*

P. 393** – Kitaip – Jurgio Romanovičiaus (orig.: *Jerzego Romanowicza*).

P. 393*** – Kitaip – Andriejaus Michailovičiaus, Andriejaus Vsevolodovičiaus, Ivano Babos (orig.: *Andrzejem Michajłowiczem, Andrzejem Wsewołodowiczem, Iwanem Babą*).

P. 393**** – Kitaip – Dmitrijui Vsevolodovičiui (orig.: *Dymitrowi Wsewołodowiczowi*).

P. 393***** – Rengiant antrąją knygos laidą šiame sakinyje atsisakyta ž. „dalis" (orig.: *część*) (PE. – L. 247r).

P. 393****** – Orig.: *Kohcz.*

P. 393******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai, vietoje: *poczałowati* (PE. – L. 247v). Išskyrus šią pataisą, originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 394* – Kitaip – Andriejumi Dmitrijevičiumi.

P. 394** – Kitaip – Piotru Dmitrijevičiumi.

P. 394*** – Kitaip – Konstantinu Dmitrijevičiumi.

P. 394**** – Kitaip – Semionu Vladimirovičiumi.

P. 394***** – Žodis (orig.: *urodzenia*), kuriuo T. Narbutas papildė sakinį, rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 247v).

P. 394****** – Orig.: *czuma azyatycka.*

P. 395* – Tekstas (orig.: *W jednej xiędze starodawnej rękopisnej, między lekarstwami domowemi od zarazy i morowego powietrza, jest jedne pod nazwaniem Króla Władysława Jagiełły: ormianskiej glinki, kurzego ziela, dyptamu białego, goryczki, koralu białego, proch z tego zmieszany pić w ciepłem winie. Autor upewnia że ten Król biorąc te lekarstwa, żadnej się zarazy i powietrza nieobawiał nigdy*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą, rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 248r, 249r).

P. 395** – Orig.: *następcą tronu Polskiego, zwierzchniczym Wielkim Xiążęciem Litewskim i Panem dziedzicznym Rusi.*

P. 395*** – Orig.: *wyłamania się niebacznego zpod uległości władzy najwyższej oznakow; oznakow, niestety! przyszłych nieszczęść*

narodow obu.

P. 395**** – § 1656 pradžioje yra T. Narbuto prierašas pieštuku: „Medžiaga foliante III. Nr. 2. *Litera concordie facta in Gostino 1425. fol. III.*" (Santarvės sutartis sudaryta Gostine 1425 metais. Cf. fol III.) (*Materjał w fol. III. № 2. (+) (+) Litera concordie facta in Gostino 1425. fol. III.*) (PE. – L. 249v). Tačiau šio papildymo vietos knygos tekste LTI autorius nenurodė.

P. 397* – Orig.: *Henryk Holt.*

P. 398* – Orig.: *najbieglejszym politycznym wykrętaczem swojego czasu.*

P. 398** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 252r).

P. 398*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 252r).

P. 398**** – Orig.: *Mikołaja Drzewickiego.*

P. 399* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *powody*), vietoje: „įrodymų" (orig.: *dowody*) (PE. – L. 252v).

P. 399** – Orig.: *przewyższając ich stokrotnie w potędze, mądrości i waleczności.*

P. 400* – Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 400** – Kitaip – Ivanas Fiodorovičius (orig.: *Iwan Fedorowicz*).

P. 400*** – Kitaip – Vasilijui Vasiljevičiui (orig.: *Wasilia Wasilewicza*).

P. 400**** – Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 401* – Kitaip – Aleksandro Ignatjevičiaus (orig.: *Alexandra Ihnatiewicza*).

P. 401** – Orig.: *Sylwester i Teodor Szybulkin.*

P. 402* – Kitaip – Aleksandrui Vladimirovičiui Lykovui (orig.: *Alexandra Włodymirowicza Łykowa*).

P. 403* – Orig.: *Znajdował więc środek w łagodności i poliatywie, nie ustępując od słusznych praw swoich.*

P. 403** – Orig.: *Jost Strupberg.*

P. 403*** – Orig.: *Hans Logendorf.*

P. 403**** – Orig.: *Drezdenka i Jesznic.* Pastarojo vietovardžio identifikuoti nepavyko.

P. 404* – Informacija (orig.: *Fol. III. № 2.*), kuria T. Narbutas papildė išnašą

rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 257r). Šio papildymo esmė nėra aiški.

P. 404** – Orig.: *Witold był sam jeden, z rozumem tylko swoim.*

P. 405* – Orig.: *pozbywać się przesądnego uprzedzenia o ludziach innego wierzenia, a szanować w każdym cnotę.*

P. 405** – Orig.: *Hänne, czyli Kokoszek.*

P. 405*** – Orig.: *Ritter von Hänne.*

P. 406* – T. Narbutas remiasi J. Voigto monografija „Marienburgas, miestas ir svarbiausia Vokiečių ordino riterių būstinė" (Geschichte Marienburgs, der Stadt und des Haupthauses des deutschen Ritter-Ordens in Preussen. – Königsberg: im Verlage der Gebrüder Bornträger, 1824).

P. 406** – Žodis (orig.: *Andrzej*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 258v).

P. 406*** – Išnaša (orig.: *Urodzony 1426 Maja 17, umarł 1427 Marca 2. Długosz Lib. XI. p. p. 493. 497.*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 258v; PEĮ. – L. 336r).

P. 407* – Orig.: *Katarzynę i Elżbietę Szczekockie.*

P. 407** – Orig.: *Hinca z Rogowa, Piotr z Kurowa, Wawrzyniec Zaręba, Jan Kroska, Jan Koniecpolski, Piotr i Dobek Szczekoccy.*

P. 407*** – Orig.: *że oskarżyciel nie jest stawającym, ani pierwszy odkrywca rzeczy wiadomy.*

P. 407**** – Orig.: *polował do upadłego.*

P. 408* – Orig.: *Katarzyna Mikołajowa z Michałowa, Wojewodzina Saddomierska, Anna Zbigniewowa z Brzezia, Marszałkowa Koronna, Kochna Jakóbowa Koniecpolska, Wojewodzina Sieradzka, Jadwiga Janowa Głowaczowa, Wojewodzina Mazowiecka, Klichna Nowojowa z Mokrska, Helena Pawłowa z Bogumiłowicz, Sędzina Krakowska, Helena Kotka panna, pożniej żona Floryana Pacanowskiego.*

P. 408** – Orig.: *Strasz.*

P. 408*** – Orig.: *Piotra Widawskiego, Sędziego Sieradzkiego.*

P. 408**** – Orig.: *na dnie w zamku Sandomierskim.*

P. 408***** – Orig.: *Wsakże i wielcy ludzie, miewają swoje slabości, im zaś dalsi w latach, tem bliżsi do nich jesteśmy.*

P. 410* – Tekstas (orig.: *W r. 1841 Marca 23 Jezioro Salanta w powiecie*

Grodzieńskim, przerwało sobie odpływ do rzeki Rotnicy i do Niemna, z czego nieźmierna powodź, przemieniła zupełnie położenie miejsca, którędy massa tej wody spłynęła raptownym pędem), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 262v; PEĮ. – L. 262r). Šį įvykį jau vėliau T. Narbutas išsamiau aprašė periodikoje. Žr. *Narbutt T.* Druskiniki i okolice // Ondyna Druskienickich Źródeł. – 1844. – Nr. 7. – S. 22. Przyp. (*).

P. 410** – T. Narbutas cituoja Torunės burmistro ir metraštininko Jakubo Heinricho Zernecke's (1672–1741) veikalą. Žr. *Zernecke J. H.* Thornische Chronica in welcher die Geschichte dieser Stadt aus bewehrten Scribenten und gaubwürdigen Documentis zusammengetragen worden. – Berlin: Bey Ambrosius Haude, 1727.

P. 410*** – Lenk.: *Szamotuły*; vok.: *Samter.*

P. 410**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai – prieš ž. *bratowej* išbrauktas ž. *z bratai* (PE. – L. 263r).

P. 411* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 263v).

P. 411** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego Zygmunta, polskiego Władysława*), vietoje: „imperatoriaus, karaliaus" (orig.: *Cesarza, Króla*) (PE. – L. 263v).

P. 411*** – LTI autorius mini anglų teologą ir Katalikų Bažnyčios reformos propaguotoją Džoną Viklifą (John Wycliff, 1320–1384).

P. 412* – Kitaip – Aleksandrą Vladimirovičių (orig.: *Alexandra Włodzimierzowicza*).

P. 412** – T. Narbutas turi galvoje leidinį: Акты, собранные в библиотеках и архивах Российской империи Археографическою экспедичциею Академии наук. – Т. I: 1294–1598 гг. – Санкт-Петербург: в Типографии Отделения Е. И. В. Канцелярии, 1836. Visi keturi šios knygos tomai buvo saugomi Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11v. – Nr. 11–14.

P. 412*** – Kitaip – Ivanu Vladimirovičiumi (orig.: *Janem Władimirowiczem*).

P. 413* – Orig.: *Jan z Kobylan, Jakób z Czyżowa, Mszczuk ze Skrzynna,*

Mikołaj syn Zbigniewa z Brzezia, Dzik Kadłubek, Maciej z Uścia, Jan z Szczekocina, Jan Łopata z Kalinowa, Jakób Przekora z Morowian, Mikołaj Sieciński.

P. 413** – T. y. Jonas Zamoiskis (Jan Zamoyski, 1542–1605).

P. 413*** – LTI autorius cituoja vieno žymiausių to meto istoriko Tomo Svenckio (Tomasz Święcki, 1774–1837) veikalą. Žr. Święcki T. Opis starożytney Polski. – T. II. – Warszawa: Drukarnia Xięży Piiarów, 1828. Kaip tik ši veikalo laida buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 14r. – Nr. 147.

P. 413**** – T. Narbutas mini savo giminaitės literatės (Kamilla z Narbuttów Jurewiczowa *vel* Kamilla Jurewiczowa, apie 1814 *vel* 1815–1881) rankraštį, kuris po penkiolikos metų sulaukė ir spausdinto varianto. Žr. *[Narbutt K.]*. Wyjazd na Białoruś. Rys mojej Matki, mojego Ojca, i kilka wspomnień z tej podróży // *[Narbutt K.]*. Kolęda Kamilli Narbutt dla kuzynek i przyjaciółek na rok 1852. – Wilno: nakładem Autorki, drukiem Józefa Zawadzkiego, 1852. – S. 7–81.

P. 413***** – Orig.: *pod dowództwem Posadnika, Grzegorza i znakomitego obywatela, Izaaka Boreckiego.*

P. 415* – Orig.: *Dewlet Hadży Gerej.* Kitaip – Gazi Girėjus.

P. 415** – Orig.: *i dotąd Carewo nazywającą się.*

P. 415*** – Orig.: *Litwin rodem.*

P. 415**** – Orig.: *Assan, brat stryjeczny Assyi, matki tego dziecka.*

P. 415***** – Orig.: *Szabuń.*

P. 415****** – Orig.: *z nazwaniem zaszczytnem Hadży.*

P. 416* – LTI autorius remiasi Konstantino Sirvydo (Constantinus *vel* Konstanty Szyrwid, ~ 1579–1631) lenkų – lietuvių – lotynų kalbų žodynu (Dictionarium trium linguarum; pirmoji laida išleista iki 1620 m.). Šiaurių dvaro bibliotekoje buvo šio veikalo penktoji, 1713-ųjų, laida. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 14r. – Nr. 151.

P. 416** – Orig.: *Gierej nazwisko litewskie narodowe.*

P. 416*** – T. Narbutas mini 1615 m. Bazelyje pirmą kartą išspausdinto apie 1550 m. Mykolo Lietuvio (Michalo Lituanus, ~1490–1560) parašyto traktato „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius"

(De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum fragmina X, multiplici historia referta) ištrauką, kuri 1630 m. buvo perspausdinta Leidene.

P. 417* – Orig.: *Zawsze jednak nie był przychylny, ścisłemu połączeniu się ich w jedno ciało, lubo pozornie zdawał się zgadzać na wszystko, lubo mu sejm unii horodelskiej 1413, nadał nową moc uszczęśliwiania rodzin szlacheckich, nadaniami prerogatiwy ich zabezpieczającemi, lub powiększającemi, zawsze, mówię, dalekim był Wielki Xiąże, od szczerej ku tej unii przychilności.*

P. 417** – Orig.: *nie przewidywał pomyślnej następności dla Litwy.*

P. 417*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 268v).

P. 417**** – Orig.: *czy naostatek z własnej skłonności, do despotyzmu i samoistności ojczyzny.*

P. 417***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 269r).

P. 418* – Orig.: *słowem cała północna Europa, zdawała się wyglądać Króla, na Litewskim tronie, aby mu służyła.*

P. 418** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 269r).

P. 418*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *delegowani Krzyżacy, gdyż W. Mistrz nieprzybył*), vietoje: „didysis magistras Paulius Rusdorfas su vyriausiais Ordino pareigūnais" (orig.: *Wielki Mistrz Paweł Russdorf, z pierwszymi przełożonymi Zakonu*) (PE. – L. 269v). Plg.: „Nors pasirėmus metraščių duomenimis „Lietuvių tautos istorijos" VI tome buvo pasakyta apie didžiojo magistro atvykimą, tačiau archyviniai duomenys rodo, kad Paulius Rusdorfas į Lucką išsiuntė tik delegatus". Žr. *Narbutt T.* Witold // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego w krótkości zebrane z dołączeniem potoku pochodzeń ludow narodu litewskiego i czterech tablic rodowych xiążąt litewskich. – Wilno: drukiem Józefa Zawadzkiego, 1847. – S. 215. – Przyp. (*).

P. 418**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 269v).

P. 418***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*

Zygmunta), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 269v).

P. 419* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 270r).

P. 419** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król Zygmunt*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 270r).

P. 419*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 270v).

P. 419**** – Kitaip – Bralijivo. Orig.: *aż do Brajłowa*.

P. 419***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 270v).

P. 420* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *cesarscy*) (PE. – L. 271r).

P. 420** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 271r).

P. 420*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 271r).

P. 420**** – Orig.: *Mikołaj Siepieński*. Kitaip – Mikalojus Sapienskis *vel* Sepinskis (lot. *Nicolaus Sapienski* vel *Sepinski*).

P. 420***** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 271v).

P. 421* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 271v).

P. 421** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 272r–272v).

P. 422* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 273r).

P. 423* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 273v).

P. 423** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatorių" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 274r).

P. 423*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 274r).

P. 424* – Orig.: *Symon Dedygoldowicz*. Dėl šio vardo transkripcijos rengėja

nėra tikra.

P. 424** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 274r).

P. 424*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 274v).

P. 424**** – LTI autorius šiuo atveju cituoja svarbiausią M. Kromerio veikalą – „XXX knygų apie lenkų kilmę ir žygius" (De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. – Basilea, 1555).

P. 424***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 274v).

P. 424****** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Jan Faber*), vietoje: „Jonas Fuberis" (orig.: *Jan Fuber*) (PE. – L. 274v).

P. 424******* – Citatą verčiant į lietuvių kalbą buvo naudotasi šios kronikos vertimu į lietuvių kalbą. Žr. Lietuvos metraštis. Bychovco kronika. – P. 114. Originalo tekstas nurašytas ženklas ženklan, t. y. taip, kaip pateikta LTI VI tome.

P. 425* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla Zygmunta*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 275r).

P. 425** – Orig.: *Naturalnie, że godność narodu obrażona, upor przeciw uporowi stawiąc, formalne odmówienie zgodzenia się zrodziła.*

P. 426* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 276r).

P. 426** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 276v).

P. 426*** – Orig.: *krzywdzi wolność narodu Litewskiego i dostojność Wielkiego Xiążęcia, robiąc ich wazalami, czy poddanymi Korony Polskiej.*

P. 426**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *przed Cesarzem*) (PE. – L. 276v).

P. 427* – Orig.: *na spaniałomyślnym Witoldzie.*

P. 427** – Kitaip – Lutekas iš Brzezės. Orig.: *Lutko, z Brzezia.*

P. 428* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *od Króla*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 278r).

P. 428** – Orig.: *Słowem, starzec uporczywością tą przekonał, o swego umysłu*

osłabieniu wiekiem.

P. 428*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 278v).

P. 429* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *od Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *od Cesarza*) (PE. – L. 278v).

P. 429** – O koks mielaširdingas, teisingas ir taikus yra Dievas! (lot.).

P. 429*** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *jego*), vietoje: „to" (orig.: *tego*) (PE. – L. 279r).

P. 429**** – T. Narbuto intarpas antrajai knygos laidai (orig.: *Lib. XI.*) (PE. – L. 279r).

P. 429***** – Daugiau apie šią Karolio Ripinskio (Karol Franciszek Rypiński, 1809–1892) istoriko Mykolo Balinskio (Michał Baliński, 1794–1864) veikalui „Vilniaus miesto istorija" (knygos metriką žr. šio leidinio p. 601, paaiškinimą p. 447***) perpieštą ir Antano Kliukovskio (Antoni Klukowski, 1806–1864) litografuotą Vytauto atvaizdą žr. šio leidinio p. [42], įvedamajame rašinyje „Lietuvių tautos istorijos" šeštojo tomo paraštės: apie vaizdus, kapus, ir ne tik".

P. 429****** – Tekstas (orig.: *Szczegóły o tem rycerstwie Smoczem znajdują się w dziele: Histoire van alle Ridderlyke en Krygs-Orders, Adrian Schoonebeek. Amsterdam, 1697. 12mo z rycinami, 2. Dect. pag. 234 sequ. Smok nieżywy był godłem ponękanej Herezyi, za pomocą Zygmunta Cesarza; początek orderu odnoszą do końca wieku XIV lub początku XV. Zygmunt sam jeden był jego rozdawcą. Noszono go w trojakim kształcie czyli klassach. Większy na podwójnym łancuchu złotym, którego obie połowy w odległych przedziałach łączyły krzyże, czyli belki, w obu końcach krzyżowanie mające, na nim wisiał Smok martwy, za nogi przyczepiony. Druga klassa nosiła na sporym pojedynczym łańcuchu krzyż z napisem i smokiem, jakeśmy wyżej rzekli. Trzecia na takimże łancuchu lub na zielonej wstędze, tylko smoka martwego, za grzbiet przyczepionego używała do noszenia na szyi. Paradny płascz był purpurowy*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 279r;

PEĮ. – L. 333r–333v). Minimas olandų menininkas, litografas, leidėjas ir kolekcininkas Adrijanas Šionebeikas (Adrian Schoonebeek, 1657 *vel* 1658–1705) ir jo veikalas apie riterių ordinų vidinę organizaciją, aprangą, ritualus.

P. 429******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 279r).

P. 430* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriumi" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 279v).

P. 430** – Vok.: *Burg Dibau.*

P. 430*** – Šios vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 430**** – Sakinys ir išnaša (orig.: *Jescze zjazd posłów Litewskich, Polskich i Krzyżackich odbył się w Dybawie na początku Września, na którym rzecz o koronacyi się wytoczyła między innemi Polski się tyczącemi (+). (+) List Biskupa Kurońskiego Jana do Prokuratora Zakonu w Rzymie dat. In Castro Spoliten 14 Septem. (1410)*), kuriais T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 279v; PEĮ. – L. 329r).

P. 430***** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarskich*) (PE. – L. 279v).

P. 431* – Orig.: *Życie bohatera, jest kwiatem historyi ojczyzny jego, zwierciadłem wieku i miłem przypomnieniem dla potomności.*

P. 433* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 281v).

P. 434* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 283r).

P. 435* – Orig.: *Jan Czarnkowski.*

P. 435** – Žodis ir išnaša (orig.: *...Podkomorzy Poznański (+). (+) Ten zacny urzędnik bardziej z miłości dobra publicznego niżeli oglądania się na względy Króla Jagiełła, ścisle pilnował wysłańców od Króla Rzymskiego do Witolda i przyjąwszy na samym wstępie listy, wykrył intrygi*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 283v).

P. 435*** – Orig.: *Taka jest moc gorliwych narodu chęci!*

P. 435**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 283v).

P. 436*– Orig.: *Eliasz, były Wojewoda Wołoski.*

P. 436** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarscy*) (PE. – L. 284r).

P. 436*** – Orig.: *Baptysta Cygala.* Kitaip – *Jonas Baptista Cigala.*

P. 436**** – Orig.: *Zygmunt Roth Szlązak.*

P. 437* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 284v).

P. 438* – Orig.: *Mikołaja Maldrzyka.* Kitaip – Mikalojų Maldrzyką.

P. 438** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *28 września*), vietoje: „spalio 8" (orig.: *8 Października*) (PE. – L. 286r).

P. 439* – Orig.: *pod wsią Kielmieją.*

P. 439** – Išnaša (orig.: *Sławne to miejsce takoż pojedynkiem dwóch Pułkowników Meja i Pakosza, drugi poległ od kuli pierwszego. Data mi już wyszła z pamięci, słyszałem od starych ludzi, podobno w połowie jakoś zeszłego wieku*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 286v; PEĮ. – L. 342v).

P. 439*** – Išnaša (orig.: *(+) 7 Pazdziernika. Nomenclatura principalium sanctorum str. Varsaviae 1844, p. VIII*), kuria LTI autorius papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 286v). Minimas leidinys: *Duchnowsky H. S.* Nomenclatura principalium sanctorum et dierum festorum mobilium, immobiliumque, varie nuncupatorum. – Varsavia: Sumptibus et typis S. Orgelbrandi, 1844.

P. 439**** – Orig.: *iż nastąpiło w dniu Swiętej Jadwigi, przypominającym pamięć Wielkiej Królowej Polskiej, która w tych samych murach stanąwszy, z krzyżem i rószczką oliwną w ręku, pośród braci zwaśnionych i bałwochwalczego narodu Litewskiego, tamtym pojednanie się, temu światło wiary prawdziwej darowała.*

P. 439***** – Orig.: *Już takie wynurzenie się, zadało cios hydrze niezgody, chcącej rozszrarpać jedność dwóch wielkich narodów.*

P. 440* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Nazajustrz*), vietoje: „Iš bažnyčios" (orig.: *Z kościoła*) (PE. – L. 287r).

P. 440** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *7*), vietoje: „15" (orig.: *15*) (PE. – L. 287r).

P. 440*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królem rzymskim*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarzem*) (PE. – L. 287v).

P. 440**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 287v).

P. 441* – Orig.: *przez rzuczenie pomiędzy nich Korony Litewskiej, jakby kości pomiędzy zajadłe zwierzęta.*

P. 442* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 289r).

P. 442** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 289r).

P. 442*** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 289r).

P. 442**** – Orig.: *swój narod Litewski.*

P. 443* – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 290r).

P. 443** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Królowi rzymskiemu*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarzowi*) (PE. – L. 290r).

P. 444* – Orig.: *tego tylko popa, żadną żywą miarą przerobić nie mogę.*

P. 444** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriaus" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 290v).

P. 444***– T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Króla rzymskiego*), vietoje: „imperatoriui" (orig.: *Cesarza*) (PE. – L. 291r).

P. 444**** – LTI autoriaus pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius" (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 291r).

P. 444***** – Orig.: *w Memlu.* Galbūt norėta parašyti: „Kristmemelyje (*w Christmemlu*)"?

P. 445* – Orig.: *przez co okazał czułości braterskiej dowody nie zmyślone.*

P. 445** – Orig.: *płynęły łzy z powiek osob, otaczających łoże bohatera umierającego.*

P. 446* – Išnaša (orig.: *Datę zgonu co do dnia kładziemy z Długosza (p. 557) i podług notacyi w rękopismach Wiercińskiego znalezionych; która odpowiada biegowi rzeczy dziejących się dyplomatycznie potwierdzonych. Ze Latopisiec Daniłowicza położył dzień 23*

Października, musi być omyłką), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 293r). LTI autorius mini jo asmeninėje bibliotekoje buvusį Lydos pavieto kamarninko Vercinskio (vardas nenurodytas) 85 vienetų apimties istorinių ir literatūrinių tekstų rinkinį (*Zbiór notat Wiercińskiego Komornika Pow. Lidzkiego, druków i rękopisów w historycznej i różnej treści, ponumerowanych*). Žr. *[Narbutt T.]*. Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 6r. – Nr. 10.

P. 446** – Orig.: *Droga była pamięć tego wielkiego człowieka w narodzie Litewskim, który go podniosł na stopień potęgi, może zazdroszczonej i wartej zazdroszczenia Mocarzów Europy.*

P. 446*** – LTI autorius suklydo? Galbūt norėta parašyti: „Žiūrėk VII tomo XVII priedą"?

P. 447* – T. Narbutas suklydo? Galbūt norėta parašyti: „Žiūrėk aktus VII tomo XIII priede", t. y. ketinta duoti nuorodą šį anksčiau minėtąją priedą? Žr. *Narbutt T.* Dodatek XIII, do §1553: Dekret Króla Czeskiego Wacława, w sporze między Polską i Litwą, a Zakonem Krzyżackim. – S. 145–155 („Dodatki").

P. 447** – Žr. *Narbutt T.* III. Tablica genealogiczna xiążąt litewskich trzeciej dynastyi, stosownie do starożytnych podań, badań i nowszych odkryć historycznych ułożona // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. IV [įklija tomo gale]. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* Genealoginė Lietuvos kunigaikščių trečiosios dinastijos lentelė, sudaryta pagal senovės padavimus, tyrimus ir naujuosius istorijos atradimus // *Narbutas T.* Lietuvių tautos istorija. – T. IV [priedas tomo gale].

P. 447*** – Sakinys ir išnaša (orig.: *Wychowanie wziął zapewne niepospolite, kiedy uczony Anglik Tomasz Walden był jego nauczycielem (+) (+) O tem znalazł dowody P. Baliński (Hist. Wilna T. I. str. 189.) W dziele Smolleta, Story of England, T. IX, B. 4, p. 163*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 293v–294r). LTI autorius remiasi M. Balinskio informacija (žr. *Baliński M.* Historya miasta Wilna. – T. I: Zawierający dzieje Wilna, od założenia miasta aż do roku 1430: z rycinami. – Wilno:

drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1836. – S. 189. – Przyp. 86), kurią šis savo ruožtu įskaitė garsaus škotų rašytojo Tobiaso George'o Smolletto (1721–1771) išleistame Davido Hume'o (1711–1776) Anglijos istorijos aprašyme (A Complete History of England. – Vol. I–IV. – London: Printed by James Rivington and James Fletcher, 1757–1758) su jo paties parašytu šios istorijos tęsiniu (Continuation of the History of England. – Vol. I–IV. – London: Printed by Richard Baldwin, 1760–1762). Įsidėmėtina, kad T. Narbutas save vadino D. Hume'o sekėju. Tiek M. Balinskis, tiek T. Narbutas T. G. Smolletto veikalo pavadinimą nurodė nepreciziškai. M. Balinskio knyga buvo saugoma Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.J.* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 18r. – Nr. 258.

P. 448* – Paprastai rašydamas „Lietuvos metraštininkas" (orig.: *Kronikarz Litewski*) T. Narbutas turi omenyje Lietuvos (Bychoveco) kroniką (Žr. šio leidinio p. 526, paaiškinimą 118**), tačiau šios informacijos ten nėra. Šį kartą duomenys paimti iš J. Dlugošo. Už šią pastabą komentarų autorė dėkoja kolegai Rimvydui Petrauskui.

P. 448** – Orig.: *Kronnikarz Litewski nie znajduje nikogo z mocarzy, ani ze starożytnych, ani nowocześnych, z kimby go mógł porównać: gdyż ojczyznę swoję w nędzy i ubogą zastawszy, do czego i sam się przyczynił uprzednio nie pomału, postawił na stopie najogromniejszej Monarchii, swego czasu, i stopniami świetność jej, tak podniosł, że nigdy napotem bydź świetniejszą i potężniejszą nie mogła: był jakby geniuszem sławy i wielkości swojego kraju, za którego zniknieniem, tamte gasnąć poczęły.*

P. 448*** – Orig.: *Dobroczynność i rozkosz w uszczęśliwieniu ludzi, była jego szczególnym udziałem; cnoty tak wrodzone domowi Gedymina.*

P. 448**** – T. Narbutas mini rašytoją, istoriką, politinį veikėją ir būsimą popiežių Pijų II Enėją Silvijų Pikolominį (Enea Silvio de Piccolomini, 1405–1464).

P. 448***** – Orig.: *To bajka, ani do Mogoła żadnego przystosować się niemogąca.*

P. 449* – Išnaša (orig.: *Ten Mikołaj Małdrzyk herbu Wąż, później był Kasztelanem Bełzkim, r. 1436. Niesiecki. Herb. Pol. T. I pod Kasztelanami T. IX, str. 255.*), kuria T. Narbutas papildė tekstą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 296v; PEĮ. – L. 336r). Istorikas cituoja leidinį: Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S. J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep[omucena] Bobrowicza. – T. IX. – S. 255.

P. 449** – Orig.: *Owidyewo Jezioro.*

P. 449*** – Tekstas (orig.: *Zaginęły dzieje wojen Witoldowych na Ukrainie i z Tatarami, zaledwie cień ich pozostał w ogólnych wspomnieniach. Że jednak nieraz przeważnie Krym najeżdżał, świadkami są pamiątki Karaimów, Trockich, Luckich i Halickich, w trzech osobnych pakach, bez pewnego roku oznaczenia, wyprowadzonych z Krymu. Troccy mienią się najstarszymi przybylcami, poźniejszymi Łuccy, najpóźniejszymi Haliccy, oni będąc wprzód na Podolu osiedleni, dla najeźców Tatarskich, przenieśli się do Halicza, już za Króla Stefana. Ich język turski, ich znoszenie się z głowną synagogą w Czufut-Kale (w Krymie) dowodzą ich pochodzenia. Ze zaś w Trokach byli zdawna, wźmieniają o nich, jako mieszkańcach Trockich, kronikarze, mowiąc o szczegółach tragicznego zgonu Zygmunta W. X. Litew.*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 297r; PEĮ. – L. 296r–296v).

P. 449**** – Orig.: *Traci ten zawsze czas, kto na niego czeka.*

P. 450* – Orig.: *że ten lud niesforny, może bydź niebezpiecznym w kraju.*

P. 450** – Orig.: *Jednakże ojczystym językiem, rad często rozmawiał, któremu przyznawał pierwszeństwo, nad wszystkiemi innemi, chciał wprowadzić piśmienność tego języka, w powszechne użycie, co mu Krzyżacy odradzali i skłonność jego do narodowości utzrymania, przez przychylność do poganizmu, tłómaczyć starali się, ci nieprzyjaciele oświeciania.*

P. 451* – T. Narbutas cituoja liaudies švietimo ministro 1833–1849 m. Sergejaus Uvarovo (Сергей Семенович Уваров, 1786–1855) rašinį „Apie kalbas“, spausdintą rašytojo Ivano Peninskio (Иван

Степанович Пенинский, 1791–1868 (?)) leidinyje „Rusijos chrestomatija, arba Rinktiniai tėvynės rašytojų kūriniai proza ir eilėmis“ (Уваров С. О языках // Российская хрестоматия, или Сочинения отечественнных писателей в прозе и стихах. – Ч. I: Проза. – Санкт-Петербург: Печатано при Императорской академии наук, 1833. – С. 420). Antra šios rinktinės laida apsirodė ten pat 1837 metais. Pirmą kartą šios mintys buvo skelbtos leidinyje: Уваров С. Речь президента Императорской Академии наук, попечителя Санкт-Петербургского учебного округа, в торжественном собрании Главного педагогического института 22 марта 1818 г. – Санкт-Петербург: Типография Департамента народного просвещения, 1818.

P. 451** – Orig.: *o dawnym bardzo postępie Litwinów, na drodze cywilizacyi, przez samo poznanie ich języka.*

P. 451*** – Orig.: *Windawa.* Kitaip – Ventspilis.

P. 451**** – Orig.: *Dziś Windawa uważa się za miasto najzdrowsze, na ziemi ludów litewskiego plemienia.*

P. 451***** – Orig.: *Postrzeżono, że liczba lekarzy i ich byt dobry, jest w stosunku odwrótnym do stanu zdrowia miejscowego.*

P. 451****** – Orig.: *Orany, Dubicze, Ejszyszki, Soleczniki, Berszty, Dawgi.*

P. 451******* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Król rzymski*), vietoje: „imperatorius“ (orig.: *Cesarz*) (PE. – L. 299r).

P. 452* – Informacija, kuria T. Narbuto papildė išnašą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *Stryjkowski, str. 516.*) (PE. – L. 299r).

P. 452** – Orig.: *Ta zaś Xiężna, była czarownicą zawołaną.*

P. 452*** – Orig.: *imieniem Oprassia (Praxeda).*

P. 453* – Orig.: *na wsi Szebryniu.*

P. 453** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *jescze*), vietoje: „jau“ (orig.: *już*) (PE. – L. 300r).

P. 453*** – Žr. *Narbutt T.* Dodatek X: Badania genealogiczne // *Narbutt T.* Dzieje narodu litewskiego. – T. VII: Panowanie Swidrygełły i Zygmunta. – S. 116–117: Linja xiążąt Olszańskich („Dodatki“).

P. 453**** – Žr. *Narbutt T.* R. 1399. Bitwa nad Worskłą. – S. 618. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1399 m. Mūšis prie Vorsklos. – P. 506.

P. 453***** – Orig.: *znajomej pod imieniem Raka, wydanej w zamęzcie, za znakomitego rycerza Litewskiego, Kormulta, od którego dom Wołodkiewiczów, początek swój wywodzi.*

P. 453****** – T. Narbutas mini istorikus ir literatus Bartalomėjų Paprockį (Bartłomiej Paprocki, ~1540–1614) ir Simoną Okolskį (Szymon Okolski, 1580–1653). Cituoja pastarojo veikalo „Lenkijos pasaulis" pirmąjį tomą (Cf. Orbis Polonus. – Vol. I. – Cracoviae: In Officina Typographica Francisci Caesarij, 1641). Knyga buvo Šiaurių dvaro bibliotekoje. Žr. *[Narbutt T.]* Spisanie Muzeum w Szawrach. – L. 11v. – Nr. 20.

P. 453******* – Tekstas (orig.: *Widziałem dokument starej daty z archiwum Dereczyńskiego pochodzący, w którym, Stefan Kormultowicz, rozporządzając majętnośći swe między potomstwo wzmienia, że Matka jego Raka Xiążniczka Witoldowna, odziedziczyła włoście po matce swej, a jego babce, Xiążniczce Smoleńskiej Oprassii,* że nabyła zamianą *na Dubicze w Siewierzu położoną, włość Litewską Kruhas, która od zamku przez nią zbudowanego nazwaną została Rakiszki. Data dokumentu jest 1429 roku Września 18. Indykt. Wypis z akt sądowych Wilkomierskich 1611 Paźdz. 13.*), kuriuo T. Narbutas papildė išnašą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 330v; PEĮ. – L. 330r).

P. 454* – Orig.: *Julianne, córkę Xiążęcia Jana Mendogowicza Olszańskiego i Karaczewskiego, siotrę rodzoną Symona, przezwanego Luty i Andrzeja Wiaziemskiego, ojca Królowej Polskiej Zofii.*

P. 454** – Šios vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 454*** – Orig.: *Witenes i syn jego Gedymin, poczęli znowu formę rządu monarchicznego ustanawiać, Witold zaś doprowadził samowładztwo do zupełności.*

P. 454**** – Sakinys ir išnaša (orig.: *Wszelak w ważnych rzeczach i gdzie szło o interes państwa, nic bez rady Senatorów nie stanowił (+) (+) Tego dowodzi przywilej nadający dobra Wiaczkowiczowi. Z Metryk Litew. Lib. Inscript. 22 fol. 7. Kopija u mnie. Zbiór własny. Xięga F. Nr. 223 fol. 483.*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 301r).

P. 454***** – Žodis (orig.: *niekiedy*), kuriuo T. Narbutas papildė paragrafą rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 301r).

P. 455* – Orig.: *Na wyspie Dnieprowskiej Tawań.*

P. 455** – LTI autoriaus mintis nėra visai aiški. Orig.: *Krzemienczuk, to jest: syn Krzemieńca, osada Krzemieniecka.*

P. 455*** – Čia palikta kaip originale, nes tik vienu kitu atveju būtų galima nurodyti vietovardžio atitikmenį. Plg. šį sakinį su beveik analogišku sakiniu p. 457.

P. 455**** – Čia palikta kaip originale, nes nepavyko rasti hidronimo atitikmens.

P. 456* – Orig.: *Postrach tych zbójców, tamował wszystkie stosunki handlowe.*

P. 456** – Žr. *Narbutt T.* R. 1399. Bitwa nad Worskłą. – S. 624. Taip pat žr. šio leidinio laidą lietuvių kalba: *Narbutas T.* 1399 m. Mūšis prie Vorsklos. – P. 506.

P. 456*** – Žr. *[Anonimas].* Skazówka do Historyi dobroczynności polskiej i litewskiey, od czasów naydawnieyszych // Dzieje Dobroczynności Krajowey i Zagraniczney z Wiadomościami ku Wydoskonaleniu Jey Służącemi. – 1821. – S. 157 (informacija apie Vytauto funduotą Šv. Mikalojaus bažnyčią Valkaviske).

P. 456**** – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *Fundacja XX Augustyanów Eremitów, D. Nowe Troki rok 1398. Stycz. 25. – Z metryk Litew. Lib. Inscript. 64 fol. 103. U mnie Kopija. Zbiór własny Xięga F. Nr. 255 fol. 406*), vietoje: „Informacija išlikusi Vilniaus vienuolių augustinų vienuolyne“ (orig.: *Wiadomość dochowana w klasztorze Wileńskim XX. Augustyanów*) (PE. – L. 302v; PEĮ. – L. 303v).

P. 456***** – Žodžiai ir išnaša (orig.: *W Trokach Benedyktinów fundował Biskupstwo Luckie, którego pierwszym Biskupem był Andrzej (+). (+) Przywilej nadający uposażenie w Ziemiach Biskupstwu Łuckiemu Dat. Grodnae feria Quinta Coena Domini Anno 1428. Acta Litvaniae Liter Inscript 28 fol. 62. U mnie wypis*), kuriais T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (PE. – L. 302v; PEĮ. – L. 302v–303r).

P. 457* – Sakinys (orig.: *Zamki i grody podnosił, albo na nowo stawiał, choćby same Ukrainne wyliczyć: w Kremieńczugu, Upsku, Horbediejowym-rogu, Missurynie, Koczkosie, Barhunie i wiele innych*), kuriuo LTI autorius papildė paragrafą rengdamas

antrąją knygos laidą (PE. – L. 303v). Plg. šį sakinį su beveik analogišku sakiniu p. 455. Čia taip pat palikta kaip originale, nes tik vienu kitu atveju būtų galima nurodyti vietovardžio atitikmenį. Tikėtina, kad T. Narbutas ketino koreguoti šio paskutinio knygos paragrafo pabaigą.

P. 464* – Šios vietovės identifikuoti nepavyko.

P. 465* – Tas pats.

P. 465** – Tas pats.

P. 465*** – Tas pats.

P. 478* – Informacija, kuria T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *6 Listopada*) (PE. – L. 312v).

P. 478** – Čia versta ne iš vokiečių, o iš lenkų kalbos, t. y. darytas vertimas iš vertimo, nes šį dokumentą į lenkų kalbą išvertė pats LTI autorius. Plg.: *My Wilhelm Hrabia Ewirsteyn, Radźca i Poseł Jaśnie Oświeconego Xiążęcia Pana a Pana Ludwika Falchrabiego Renu, Świętego Państwa Rzymskiego Arcy-Xiążęcia etr. i Xiążęcia Bawarskiego etr. Kraft Elkerhuwzen Mistrz dworu; Heileman Beldersheim Rycerze, Radźcy i Posłowie, Najprzewielebniejszego w Bogu Ojca i Pana Jana Swiętego Kościoła w Menc Arcybiskupa, Świętego Państwa Rzymskiego Arcy-Kanclerza w krajach Niemieckich etr. Tomasz Mas Kanclerz, Hannes Newkuche Rycerze, Radźcy i Posłowie Przewielebnego w Bogu Ojca i Pana Konrada Kościoła Wrocławskiego Biskupa i Xiążęcia Szlązkiego etr. Konrad Bischof miasta nad Zundem Burmistrz etr. Wyznajemy tym listem odkrytym, że w roku Pańskim 1418, w dniu czternastym po Swiętym Michale, odbył się polubowny zjazd na Niemnie pod Welloną, pomiędzy Najjaśniejszym Monarchą Panem a Panem Władysławem Królem Polskim etr. i Jaśnie Oświeconym Monarchą Panem Alexandrem czyli Wytowdtem Wielkim Xiążęciem Litewskim i Ruskim etr. ich sprzymierzeńcami i hołdownikami z jednej, a Przewielebnym duchownym Panem Michałem Kochimeistrem Wielkim Mistrzem Niemieckiego Zakonu, jego całym Zakonem sprzymierzeńcami i hołdownikami z drugiej strony. Na którym szło o zgodę i pokoj, na jakowym polubownym zjezdzie, tak się rzeczy miały. Po niektórych żądaniach, odpo-*

wiedziach i zaprzeczeniach, posłali wyżej wzmienieni Monarchowie, do Wielkiego Mistrza swoich wysokich radźców, na wyspę, na Niemnie położoną, do jego obozu, dowiadując się, azali Wielki Mistrz skłonnym jest do pokoju? W jakowym razie, Monarchowie toż samo oświadczają, jedynie, aby pokoj nazawsze ustanowić co do granic etr. Oni nasamprzód żądali kraju Żmójdzkiego etr. Sudawii połowę etr. Zamek Nieszawę etr. Ziemię Michałowską ze wsiami Moryn, Orłow etr., ze wszystkiemi do nich przynależnościami na zawsze odstąpić, wyrzeczonym Panom Królowi i Xiążęciu; albowiem dawniej to samo i jeszcze więcej postępowaném było. Następnie przekładali Panu Wielkiemu Mistrzowi, zapytanie: dla czego nieczynił zadość przymierzu wiecznego pokoju w Toruniu zawartemu? etr. które opieszale spełniano ze strony Zakonu i prawie całkowicie niedotrzymane, przeto nietrzymając się już tego, należałoby stosownie do wielokrotnych przełożeń Królowi czynionych, gdy bowiem rzecz cała podług tamtego opisu i jego rozpoznanie, oddane bydź miało na sąd Ojca Świętego Papieża. Lecz gdy wspomniony nasz Ojciec święty, niedawno swą dostojność objąwszy, wielą zatrudnieniami jest obarczony, ani się takiemi rzeczami zająć może, z przyczyny innych interessow pilnych, tyczących się Kościoła Świętego; a nawetby rzeczy w przewłokę poszły na jego dworze, i za lat dwadzieścia albo trzydzieści końca nie miały. Dlatego ich Monarchowie chcieliby raczej zostawić to Najjaśniejszemu Monarsze Panu a Panu Zygmuntowi Rzymskiemu i Węgierskiemu etr. Królowi, któryby upoważniony był do polubownego rozsądzenia, albo podług prawa, któreby obrał, byleby koniec nastąpił, w przeciągu czasu do następnego dnia S Małgorzaty, kiedy rozejm upływa etr. Na co odpowiedział P. W. Mistrz, że na zajutrz swoich posłów przyszle do wzmienionych Monarchów przed ich oblicze, z odpowiedzią na wszystko. Następnie my wyżej wymienieni posłani, byliśmy przez P. W. Mistrza, z wielą innymi zacnymi Prałatami, Rycerzami, żołnierstwem i zakonném osobami, przybyliśmy pod Wellonę, chcąc dać odpowiedź Monarchom, w imieniu P. W. Mistrza; już Monarchów nie

zastaliśmy. Niektórzy tylko z Ich Rady byli na miejscu, dla wysłuchnia odpowiedzi, której brzmienie było następne: – Popierwsze, gdy wymagano wiele krajow i ludzi, które przecież Zakon wiele lat trzymał w długiém, prawném posiadaniu, na co są u niego należyte dowody w listach i tranzakcyach, a szczególnie dekret Toruński, którego dotrzymanie sami Monarchowie Najjaśniejsi, swojemi pieczęciami utwierdzili i zapewnili pod wiarą, życzliwością i honorom, wespół ze swymi Prałatami, Xiążętami, szłachtą, miastami, tak polskich jako też Litewskich krajow, którzy takoż pieczęci przyłożyli w liczbie trzydziestu siedmiu. Jakowe dyploma, Najjaśniejszy wyżej wspomniony Monarcha i Pan etr. Rzymski i Węgierski król etr. nasz Pan miłościwy, władnie i nienaruszenie wyrzekł i ferował pod pieczęcią Majestatu swego; myśmy przeto prosili owych radźcow swoim panom donieść, że Zakon przy tym dekrecie pozostać pragnie. Że taki wyrok nie miałby miejsca, gdyby oni pruski kraj nieszczęśliwy po raz drugi mocą nie nagabali i nie napadali, wyrok tak słuszny i sprawiedliwy, którym zastrzeżono, aby od morderstw, pożogi, niszczenia kościołow, powściągnęli się, a przyjąć go nie chcieli, owszem daleko więcej mordow, pożog i opustoszeń kościołow przyczynili. Jakoż sami wyznali, że to podówczas nie było przyjętém, lecz podług zdania ich panów, ich sprawa całkowicie miała pozostać na polubownėm, lub pudług prawa, rozpoznaniu Pana naszego miłościwego Rzymskiego i Węgierskiego Króla i woli jego, nie zaś nieraz spomnionego Ojca świętego Papieża, dla wielu innych zatrudnień czasu niemającego etr. i przeto rzeczyby się długo przewlec mogły etr. Następnie odpowiadaliśmy ze strony W. Mistrza, że nieraz spomniony Pan nasz miłościwy Rzymski i Węgierski Król, już raz wyrok ogłosił, przy którym pozostać nie chcecie i przełożyli, jak rzeczono było, przeto pozostaje obawa, że i ten dotrzymanym nie będzies. Takoż mówili oni dawniej: że nie należą do państwa Rzymskiego, ale są pod posłuszeństwem Papieża. My zaś powiadaliśmy, że nikt za rzecz słuszną nie uzna, iżby ogłoszone, wyraźnie opisane i dyplomatyczne rzeczy na nowo uszczerbku doznawały, a na-

wet, iżby Zakon często spomnionego Pana Rzymskiego i Węgierskiego etr. Króla, bez względu na łaskę jego, czas miał naznaczać na wydanie przezeń wyroku. Ponieważ jego łaskawość ma wiele do czynienia w interesach państwa swego, P. W. Mistrz, ufny w prawości swojej sprawy, gotow przyjąć sąd Ojca Świętego Papieża obustronny, jako najwyższego sędziego, aby jego świętość dzień stanności obu stronom wyznaczył, na którejby one swoje dowody złożyły, jakieby miały, i według tego swój wyrok ogłosił, jak można najprędzej. Jego Swiętobliwość sam nawet oświadczył, że go ta rzecz, pośród innych ważnych spraw całego chrześciaństwa, nie mało zajmuje, przeto termin polubownego wyroku na dzień Swiętego Symona Judy nastąpić mający, naznaczyć był chciał, na który Jego Swiątobliwości nuncyusz, miał zjechać. Lecz termin ten, spomnieni wyżej Monarchowie odmówili i oczekiwać go nie chcieli, chociaż P. W. Mistrz chętnie się zgadzał, przez wzgląd na obu naczelnikow chrześciaństwa, na rozsądzenie tych rzeczy sposobem na zawsze trwałym wiekuiście. Przekładaliśmy takoż ze strony P. W. Mistrza i jego Zakonu, w materyi wszystkich niewymienionych jeszcze rzeczy i wymagań, któreby jedna strona do drugiej miała, jakby one załatwić, czy podług prawa czy też polubownie, za pośrednictwem nie raz spomnionego Ojca Świętego Papieża i Najjaśniejszego Pana Rzymskiego i Węgierskiego etr. Króla Pana naszego Miłościwego, albo Ojca Swiętego Papieża i jego Kardynałów, albo na Najjaśniejszego Pana Rzymskiego i Węgierskiego etr. Króla i świętego państwa Rzymskiego Elektorów, albo na spomnionego dopiero Pana Rzymskiego i Węgierskiego etr. Króla i na Najprzewielebniejszych w Bogu Ojców Panów a Panów Arcybiskupów Świętych Kościołow w Metz, Trier i Kolonii, i na Jaśnie Oświeconego Xiążęcia i Pana Ludwika Falchrabiego Renu etr. świętego państwa Rzymskiego Elektora, albo na czterech wyżej wzmienionych Panów Elektorów, którzyby pospołu zasiadali, albo na Jaśnie Oświeconych Xiążąt Panów: Rudolfa Saskiego, Pana Markhrabiego Fryderyka Brandenburskiego i Panów Markhrabiów: Fryderyka Wilhelma Misnii,

albo na Jaśnie oświeconych Xiążąt Panów Ernesta, Wlhelma i Henryka Xiążąt zacnego domu Bawarskiego, którzyby pospołu zasiadali albo na Jaśnie Oświeconego Xiążęcia i pana Ludwika xiążęcia Bawarskiego i Falchrabiego etr.... takoż Markhrabiego Bernarda Wirtenberskiego, którzyby pospołu zasiadali, albo na duchownych Xiążąt i Prałatów Wircburga, Bobenberga i Ejstetu kościołow Biskupów, którzyby sąd składali, i są naszymi, przychylnymi, łaskawymi Panami; albo na zacne miasta związku Hanzy. Co będzie gdy takowi sędziowe powiedzą, że P. W. Mistrz i Zakon jego wiadomy dyplomat wiekuistego pokoju w Toruniu zawartego, złamali i nie chcieli zatrzymać? Natośmy odpowiedzieli w imieniu W. Mistrza, że on i padwładni jego, owszem to zatrzymali i jeszcze utrzymują i podług takowego opisu chcą postępować, o czém zawsze się oświadczali; owszem, Monarchowie wasi, względem W. Mistrza i Zakonu, znalezli się wbrew przeciwnie spomnionemu dyplomatowi. P. W. Mistrz, chciałby chętnie pozostać względem spomnionych Monarchow w zakreślonych przymierzem warunkach, byleby wiedział, że i oni to samo uczynią; lecz gdy się oni mają inaczej, pozwala na tem przestać. Nadto prosiliśmy Przewielebnego w Bogu Ojca Pana Teodoryka, Biskupa Dorpackiego, który się na tym zjezdzie znajdował w godności pośrednika, aby tak wielkie zażalenia, któreśmy przełożyli ze strony W. Mistrza i całego Zakonu, chciał wziąć na uwagę i raczył opatrzyć inne wygodniejsze śródki pokoju, łaski i przyjaźni, na które W. Mistrz i Zakon jego chcieliby chętnie się zgodzić etr. Wspomnieni Panowie Radni, wysłuchawszy naszych mów, przyrzekli natychmiast o wszystkiém Panow swoich uwiadomić, jakoż, nazajutrz Monarchowie przysłali swego sekretarza do W. Mistrza z taką odpowiedzią: Monarchowie w ogólności żadnego przełożenia W. Mstrza nie chcą przyjąć, lecz pozostaną przy swojém po dawnemu, oprócz na wspomnionego nie raz Rzymskiego i Węgierskiego etr. Króla zgadzają się, gdyż oni nie znają zbliska innych Mocarzy etr. Po czém Pan Wielki Mistrz wszystkie wyżej wymienione uwagi, przesłał Monarchom zapieczętowane w liście swoim, gdzie

przedstawił na sędziów Xiążąt Jana i Ottona Bawarskich Falchrabiów etr., albo Pana Jana Burghrabiego Noremberskiego, albo Jaśnie Oświeconych Ernesta, Fryderyka i Alberta Xiążąt Austryi, albo Jaśnie Oświeconego Reinolda Xiążęcia Gueldryi i Julichu, Adolfa Xiążęcia Bergu i Mewii, którzy wszyscy są nasi łaskawi panowie. Na co P. W. Mistrz, od Pana Króla Polskiego etr. i Xiążęcia Wytowdta etr. nieotrzymał żadnej na piśmie odpowiedzi po dzień dzisiejszy. Dla wyznania rzeczy wyżej napisanych, i że one tak się działy, my wyżej pomienieni do listu niniejszego, przy zupełnej rzeczy wiadomości, nasze pieczęci daliśmy przywiesić, który dan jest w Zamku Malborskim w Niedzielę po Wszystkich Świętych w roku pańskim wyżej spomnionym.

P. 480* – Informacija, kuria LTI autorius papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *27 Oktobr.*) (PE. – L. 314r).

P. 483* – Informacija, kuria T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *8 Grudnia*) (PE. – L. 316r).

P. 483** – Čia versta ne iš vokiečių, o iš lenkų kalbos, t. y. darytas vertimas iš vertimo, nes šį dokumentą į lenkų kalbą išvertė pats LTI autorius. Plg.: *Najjaśniejszemu Monarsze i Wielmożnemu Miłościwemu Panu a Panu Władysławowi Królowi Polskiemu, Zwierzchniemu Xiążęciu Litewskiemu, dziedzicznemu Panu Rusi. etr. etr., zalecamy my Rycerze, żołnierstwo i miasta krajow Pruskich nasze ochocze usługi Waszej Królewskiej Mości. Najjaśniejszy Monarcho spaniałomyślny Królu i Miłościwy Panie. Szanowny list wasz pisany we środę przed Swiętymi Apostołami Symonem i Judą w Trokach i do nas dosłany, odebraliśmy, gdzie między innemi rzeczami w nim wyrażono, z jaką pracą i usiłnością wasza Wielmożność staraliście się na Swiętym Soborze Konstancyeńskim o pokoj wieczysty z naszym miłościwym Panem Wielkim Mistrzem i jego Zakonem etr. Wielmożny Panie i Królu, my się dowiadujemy jak tam rzeczy w Konstancyi poszły i jak tam powiodło się posłom wyżej spomnionego naszego miłościwego Pana Wielkiego Mistrza, że nietylko naszemu Najświętszemu Ojcu Papieżowi i jego Kardynałom, ale też Narodom i dalszym wszystkim Wysokim*

Xiążętom i Panom, duchownym i świeckim, wszystko było jawném i widoczném, że nam nic o tém do pisania nie pozostaje. Gdy zaś Wasza Królewska Mość dopiero piszecie, jak na ostatnim zjezdzie pod Welloną, Waszmość z naszym Miłościwym Panem W. Mistrzem i jego radą względem obmyślenia środkow do zgody i pakoju etr. wszystko na niczém spełzło etr. Najjaśniejszy Monarcho, my jesteśmy poinformowani przez Szlachtę kraju naszego, gości i obce osoby, byłe na rzeczonym zjezdzie i których piśmo mieliśmy przed oczyma i słuchaliśmy jego czytania, że nasz miłościwy Pan W. Mistrz, z wielką pokorą, ile tylko mógł, przystępował do rzeczy tyczących się żądań i przedmiotu narad, przeciw którym, urażenia kazał ustnie oświadczyć, i takowe Waszej Królewskiej Mości przesłał przy liście swoim na piśmie. Lecz nie możemy wiedzieć, azali kto nie doniosł Waszmości inaczej, albo może list naszego miłościwego Pana Wielkiego Mistrza rąk Waszych nie doszedł; przeto posyłamy kopią takowego listu i przełożeń naszego Miłościwego Pana W. Mistrza i rady jego, przytém prosimy najusilniej Waszej Królewskiej Mości, abyście raczyli Królu wziąć pod rozwagę list nasz. Miłośc. P. W. Mistrza i w nim zawarte przełożenia, i podług tego raczcie Miłościwy Królu udarować go swoją odpowiedzią. My zaś będziemy szczerze przekładać naszemu Panu W. Mistrzowi i pobudzać z radami jego do słuszności, że on żądaniom zadość uczyni, jak przynależeć powinno z całą Radą Wielebnych kraiu swego Prałatów, Przełożonych, szlachty i miast Pruskich etr. którzy z nim na zjeździe byli... Przezacny Panie, nam zacny Jan Birkenhoupt, Starosta Bydgoski, przesłał Królewski list, wespół ze swojém krótkiém w nim objaśnieniem: jakoby, aby list Wasz był przez nas przyjęty, opublikowany, co my spełnić starając się, bo chociażbyśmy tego uczynić zaniedbali, jednakże się rzecz nie ukryje, przez cobyśmy tylko plamę na siebie ściągnęli etr. Że zaś my Rycerze, żołtnierstwo i miasta Pruskie, takowy list kazaliśmy opublikować i czytać stosownie do powszechej Rady i zdania; piszemy na dowod odpowiedź do Waszej Królewskiej Mości z podpisami następnemi: Hannos Logendorf Rycerz i

Sędzia Ziemski Ziemi Chełmińskiej, z miastami Chełmna i Torunia, Otto Machwic Rycerz z Elbląskiego, razem z miastem Królewcem, Asweren Sędzia Ziemski ze Swieciańskiego, razem z miastem Gdańskiem, przyciśnione pieczęci, któreśmy w tej porze w użyciu mieli w imieniu innych Rycerzy, żołnierzy i miast tego kraju. Dano w Elblągu w dzień Niepokalanego Poczęcia Maryi Najświętszej Panny 1418 roku.

P. 492* – Informacija, kuria LTI autorius papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *12 Septembr.*) (PE. – L. 319r).

P. 502* – Informacija, kuria T. Narbutas papildė tekstą, rengdamas antrąją knygos laidą (orig.: *1412. 12 Aug.*) (PE. – L. 321v).

P. 504* – Kitaip – Pomezanijos.

P. 507* – Čia vokišką vietovardžio formą nurodė T. Narbutas.

P. 507** – Tas pats.

P. 507*** – Tas pats.

P. 507**** – Orig.: *Zamkow Bratjan i Nowego miasta.*

P. 508* – Orig.: *Komandora z Holsztynu.*

P. 508** – Kitaip – Barštyno.

P. 508*** – Čia originalą nurodė T. Narbutas.

P. 508**** – Orig.: *Miasta Swięta siekierka (Heiligenbeil),* dabar – Mamonovas.

P. 509* – Kitaip – Tčevo. Orig.: *Miasta Tszczewa* (lenk.: *Tczew*; vok.: *Dirschau*).

P. 510* – Orig.: *Jana Ligęzy z Bobrek.*

P. 510** – Orig.: *Andrzeja z Tęczyna.*

P. 510*** – Orig.: *Kasztellana Strzemieszowskiego.*

P. 510**** – Orig.: *Spytka z Jarosławia.* Kitaip – Spytekas iš Jaroslavio.

P. 510***** – Orig.: *Marcina ze Sławska.*

P. 510****** – Orig.: *Krystyana z Koziogłów.*

P. 510******* – Orig.: *Mikołaja Kmity z Wisznicza.*

P. 510******** – Orig.: *z familii Gryfów.*

P. 510********* – Orig.: *Zakliki Korzekwickiego.*

P. 510********** – Orig.: *Familii Kozlerogi.*

P. 511* – Orig.: *Jana Jenczykowicza, Barona Morawskiego.*

P. 511** – Orig.: *Hełm Morawczyk.*

P. 511*** – Orig.: *Gniewosza z Dolewicza.*

P. 511**** – Tikėtina, kad T. Narbutas mini dominikoną, pamokslininką, literatą, fizikos vadovėlių autorių ir vertėją Aloyzą Koženevskį (Alojzy Korzeniewski *vel* Korzeniowski, 1776–1833).

P. 511***** – T. y. Vilniaus vyskupo Ignacijaus Jokūbo Masalskio (Ignacy Jakub Masalski, 1726 *vel* 1729–1794).

P. 512* – Į seną vietą (lot.).

P. 512** – LTI autorius mini Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos narį vyskupą Valentiną Volčackį (Walenty Wołczacki, 1740–1809).

P. 514* – T. Narbuto pataisa antrajai knygos laidai (orig.: *287–288*), vietoje: „287, 288“ (PE. – L. 327v).

P. 516* – T. y. Henrikas Valua.

P. 517* – T. y. Stepono Batoro.

TURINYS

R. Petrauskas Teodoro Narbuto Vytautinė Lietuvos istorija 7

R. Griškaitė „Lietuvių tautos istorijos“ šeštojo tomo paraštės: apie vaizdus, kapus, ir ne tik 34

Pratarmė 84

Vienuoliktoji knyga

I. Penkioliktojo amžiaus pradžia 87

II. Taikos su kryžiuočiais metai 131

III. Neramumai Rusioje 160

IV. Keičiasi santykiai su kryžiuočiais 178

V. Karas su kryžiuočiais 210

VI. Tolesni įvykiai iki pat antrojo Prūsijos karo 252

Dvyliktoji knyga

I. Nesibaigiantys neramumai 289

II. Istoriniai įvykiai nuo 1416 iki 1419 metų 322

III. Ilgesnė taika su kryžiuočiais 344

IV. Vytauto senatvė 387

V. Paskutinieji Vytauto valdymo metai 431

Priedai

I. Lietuvos kunigaikščio Boleslovo, arba Švitrigailos, sutartis su didžiuoju magistru Konradu Jungingenu, sudaryta Marienburge 1402 metų 459

II. Liudijimas ir Manifestas apie suvažiavimą prie Veliuonos .. 467

III. Karaliaus Vladislovo laiškas popiežiui Martynui V, apskundžiantis kryžiuočius, paimtas iš Jono Dlugošo 484

IV. Vytauto privilegija Lietuvos Brastos bažnyčiai 492

V. Vėliavų, buvusių Griunvaldo mūšyje, sąrašai 506

VI. Apie kryžiuočių barzdas 511

VII. Apie sosto paveldėjimą po Jogailos mirties 514

Paaiškinimai (parengė R. Griškaitė) 519

Narbutas, Teodoras

Lietuvių tautos istorija VI tomas / Teodoras Narbutas. – Vilnius: Mintis, T. 6. – 2019. – 616 p.: iliustr. – dalis teksto lot. – Kn. Taip pat: Teodoro Narbuto Vytautinė Lietuvos istorija / Rimvydas Petrauskas, p. 7–33. „Lietuvių tautos istorijos" šeštojo tomo paraštės: apie vaizdus, kapus, ir ne tik / Reda Griškaitė, p. 34–81. Paaiškinimai / Reda Griškaitė, p. 519–614.

ISBN 978-5-417-01113-9

Šis Teodoro Narbuto „Lietuvių tautos istorijos" tomas toliau tęsia pasakojimą apie vytautinę Lietuvą. Knyga pradedama 1400 m. įvykiais ir baigiama didžiojo kunigaikščio mirtimi 1430 m. Ypač daug dėmesio autorius skiria santykiams su Vokiečių ordinu ir tų santykių kulminacijai – Žalgirio mūšiui. Nagrinėdamas svarbiausią šio laikotarpio Lenkijos ir Lietuvos santykių įvykį – 1413 m. Horodlės uniją, T. Narbutas pateikia ir savą Vytauto asmens ir jo vykdytos politikos interpretaciją. Spausdintas „Lietuvių tautos istorijos" tomas papildytas ir rankraštine Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomo T. Narbuto darbinio egzemplioriaus medžiaga, todėl tai ir atidi šio istoriko sumanymo ir nuolatinio rūpesčio šia knyga rekonstrukcija. Leidinys papildytas ir išsamiais šių dienų tyrėjų įvedamaisiais rašiniais, komentarais ir iliustracijomis.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Teodoras Narbutas
Lietuvių tautos istorija VI tomas

Iš lenkų kalbos vertė
ADOMAS SUBAČIUS

Specialioji redaktorė REDA GRIŠKAITĖ
Redaktorė Renata Ustilaitė
Knygos dailininkas ir maketuotojas Leonardas Armonas

Tiražas 800 egz. Leidykla „Mintis", Z. Sierakausko g. 15, LT-03105 Vilnius
Spaustuvė AB „Spauda", Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

ISBN 978-5-417-01113-9